ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ
1
VENDREDI
1er MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·237

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.237

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

«ՄԻ'ՇՏ ՊԱՏՐԱՍՏ»

(Հայ Արիներու հանդէսին առթիւ)

— o —

Հայ Արիներու Միութիւնը, հաւատա – րիմ երկար տարիներու աւանդութեան, իր տարեկան հանդէսը (44րդը) այս տարի եւս կը կատարէ Մարտի առաջին Կիրակի օրը (Մարտ 2), Սալ տը լա Շիմիի մէջ:

Հայերը առաջիններէն եղան, որ (Պոլ– սոյ մէջ) յարեցան սկաուտական մի֊ջազ– գային շարժումին, որուն հիմը դրուեցաւ 1909ին Անգլիոյ մէջ Ռոպէրթ Պէյդըն Փաուլի կողմէ, վաստակաւոր զինուորա– կան մը, որ տարիներով ծառայած էր Հնդկաստանի եւ Հարաւային Ափրիկէի մէջ, մանաւանդ մասնակցած Պոէրներու դէմ մղուած կռիւներուն:

Սկաուտական շարժումը չուտով տա– րածուեցաւ զանազան երկիրներու մէջ, ստանալով համաշխարհային հանդամանք: Անիկա կը բերէր նոր չունչ եւ ոգի նոր եւ նորագոյն սերունդներուն: Նպատակն էր երկու սեռէ փոքրիկներու եւ պատա– նիներու բարոյական, ֆիզիքական, գործ– նական եւ քաղաքացիական կազմութիւնը: Հիմնադրին որակումով «սկաուտութիւնը դաստիարակութեան մեթոտ մըն է, որ կը ձգտի կազմել գործունեայ, ուրախ եւ օգտակար քաղաքացիներ»:

Նախապէս միայն մանչերու համար ծրագրուած, նպատակ ունենալով լաւ զինուորցուներ պատրաստել անգլ· բա – նակին, շարժումը չուտով ընդգծեց նաեւ իգական սեռը: «Պոյ–սկաուտ»ներու կող– քին կազմակերպուեցան «կըըլ–սկաուտ» – ները: Հայերը, ինչպէս շատ ուրիշ բաներ, այս բառերն ալ հայացուցին, մանչ – սկաուտները մկրտելով Արի, աղջիկները՝ Արեւնոյշ զուտ հայկական անուններով:

Համաշխարհային սկաուտներու նչա – նաբանն է «Մի'շտ պատրաստ», զոր իւ– րացուցած են նաեւ Հայ Արիները:

Ներկայիս քանի մը միլիոն երկսեռ սկա– ուտներ կան աշխարհի մէջ: Ֆրանսայի պանազան հոսանքներու պատկանող սկա– ուտներու ընդհանուր թիւն է չուրջ երեք հարիւր հազար:

Հայ Արիները պատնէշի վրայ են 1928էն ի վեր: Քանի մը տարիէն պիտի ողջունեն իրենց յիսնամեակը:

Անկախ Պետութիւն ունեցող ազգերն են, որ իրաւունք ունին մաս կազմելու սկա– ուտներու համաշխարհային ընտանիքին:

Շնորհաւորելի են Հայ Արիները, որ Անգլիոյ կեդրոնին կողմէ ճանչցուած են պաշտօնապէս իբրեւ հայկական ճիւղ եւ անկախ Հայաստանի խորհրդանշան եռա– գոյն դրօշակով կը մասնակցին միջազգա– յին բոլոր հաւաքոյթներու, մասնաւորա– բար քառամեայ «ճէմպորի»ներուն, Հա – յութիւնը ճանչցնելով օտար ազգերու նոր սերունդներուն:

Հայ Արիներու ընդհանուր պետը՝ Գուր– գէն Մեծատուրեան՝ կենդանի կապ կը պահէ սկաուտական կեդրոնին եւ օտար կազմակերպութեանց հետ, զգացնելու համար Հայոց հաւատարիմ ներկայութիւ– նը համաշխարհային այդ շարժումին մէջ:

Հայ Արիները իրենց կազմութեան ա– ռաջին օրերէն՝ Լոնտոնի ընդհանուր բա– նակումէն ի վեր, մանաւանդ երկրորդ աշխարհամարտէն ասդին մասնակցած են գրեթէ բոլոր «ճէմպորի»ներուն, ներկա– յանալի երկսեռ պատուիրակութիւններով, ուշադրութեան եւ շնորհաւորութեան ար– ժանանալով կեդրոնին եւ քոյր կազմա – կերպութեանց կողմէ:

Ներկայ տարուան Յուլիս 30էն Օգոս– տոս 7 պիտի մասնակցին Նորվեկիոյ Լի– լիհամըր քաղաքին մօտ տեղի ունենալիք համաշխարհային սկաուտական բանակու– մին, կազմակերպուած սկանտինաւեան հինգ երկիրներու կողմէ: Հայկական 35 հոգինոց պատուիրակութեան մաս պիտի կազմեն 12 սկաուտներ Լիոնէն, ուր Նո– յեմբերի սկիզբը երեք օր տեւող խորհրդ– ակցական հաւաքոյթ մը ունեցած են Փարիզի եւ Լիոնի շրջանի խմբապետները, խմբապետուհիներն ու առաջնորդները:

Փարիզի շրջանին մէջ անցեալ տարուը– նէ ի վեր կազմուած են նոր մասնաճիւ– ղեր եւ շրջանի Արեւոյչները, Արիները, Գայլիկներն ու Թեւիկները չարունակած են իրենց գործունէութիւնը:

Նորվեկիոյ ճէմպորիէն եռաք Քոփէն – հակի մէջ տեղի պիտի ունենայ սկաու – տական համաշխարհային ժողովը, որուն 80–90 ազգերու պատուիրակներու չար– քին, Հայ Արիներն ալ հրաւիրուած են մասնակցելու վեց հոգինոց պատուիրա– կութեամբ մը (Յառաջ, 1975 Փետր· 21):

Մեր հայրենակիցներու անվերապահ քաջալերութեան արժանի է Հայ Արինե– րու Միութիւնը, որու շարքերուն մէջ հայկականութեամբ ներշնչուած են հա – զարաւոր հայ փոքրիկներ, պատանիներ, աղջնակներ եւ դեռատի աղջիկներ աւելի քան չորսուկէս տասնեակ տարիներէ ի վեր:

Յաջողութի՛ւն իրենց հանդէսին, որուն մեծ բազմութեամբ ներկայ ըլլալով, մեր հայրենակիցները պէտք է մաղթեն հայ Արիներուն եւ Արեւոյչներուն ըլլալ «միշտ պատրաստ»:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺԻՍՔԱՐԻ ԱՆԱԿՆԿԱԼ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՐՍԷՅԼ

— o —

ՏԷՓԷՐԻ ՍԻՐԱԼԻՐ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՓՆՆԱԴԱՏՈՒԻ

— o —

Իսկապէս անակնկալ էր Նախագահ Ժիս– քար տ'Էսթէնի այցելութիւնը Մարսէյլ, Հինգշաբթի: Ժիսքար կ'ուզէր մօտէն ծա– նօթանալ գաղթած բանուորներու կեան – քին եւ բնակութեան պայմաններուն, քա– նի Մարսէյլ այն քաղաքն է որ ամէնէն չատ օտար բանուոր ունի: Նախագահը այցելած է պիտոնվիլներ եւ հետաքրքը– ուած կարգ մը ընտանիքներու պայման– ներով բայց ամէնէն յատկանշականը այս այցելութեան քաղաքապետարանի ընդու– նելութիւնն էր: Ընկերվարական երես – փոխան – քաղաքապետը բարի գալուստի իր ուղերձին մէջ չեշտած էր թէ Ժիսքարը կ'ընդունի այս քաղաքին մէջ որու քաղա– քապետն է 22 տարիէ ի վեր յանուն բոլոր անոնց որոնք քուէարկած են Ժիսքարի համար եւ անոնց որոնք չեն քուէարկած Ժիսքարի համար, ինչպէս ինք: Այս է հանրապետական աւանդութիւնը: Ժիսքար չհասած էր վերջին «սէրինթը» բայց կա– րեւորը, քաղաքականութեան մարզա– կանին մէջ, ժամանման գիծը անցնիլն է: Տէֆէր յայտնեց նաեւ թէ երէկ Պետու – թիւնը լայն վարկեր տայ, կրնան լաւ քաղաքականութիւն մը ընել գաղթող բան– ուորներուն համար:

Ժիսքար տ'Էսթէն պատասխանելէ ետք թէ մարքէն կ'անցնէր որ Տէֆէր իրեն քուէ չէ տուած, աւելցուցած է թէ գաղափա– րական եւ քաղաքական տարակարծու – թիւնները պատճառ պէտք չէ ըլլան որ կենսական հարցերը միասնաբար չքըն – նուին:

Նախագահը եւ Տէֆէր կէս ժամէն աւելի դռուա դռիի խօսակցութիւն մը ունեցած են, Մարսէյլի երեսփոխան – քաղաքա – պետը չուզեր սակայն որ որեւէ քաղաք–ական մեկնութիւն տրուի: Գալով Միթե – րանի, յայտարարած է· իշխանութեան ըրած այս « սիրաբանութիւնը » կրնայ ծանր յուսախաբութեան մը յանգիլ ինչ– պէս յաճախ կը պատահի երիտասարդ ազգ եւ աղջիկներու: Համայնավար կու– սակցութիւնը չատ դժգոհ է եւ Պուշ տիւ Ռոնի Դաշնակցութիւնը եւ քաղաքին կո– միտէն կը դատապարտեն այս «զաղտա – դողի» այցելութիւնը եւ կը մատնանշեն Տէֆէրի «ծանր պատասխանատուութիւ – նը» այս գործողութեան մէջ: Արդարեւ, Մարսէյլի Համայնավար խորհրդատու – ները լուր չեն ունեցած այս այցելութե– նէն:

Նախագահ Ժիսքար ուզած էր այս այ– ցելութեամբ մօտէն տեսնել, մանաւանդ ալժերացի բանուորներու վիճակը, Ալժե– րիա կատարելիք իր այցելութենէն առաջ:

Բանի մը տողով

ՓԱՐԻԶԻ մէջ, օր–ցերեկով արիւնալի հոլտ–ըփ մը տեղի ունեցաւ Հինգշաբթի կէսօրէ վերջ ժամը 16ին եւ վերջ գտաւ միայն Ուրբաթ առաւօ 5ին առենները: Երեք դողեր յարձակած են Ալընիւ տը լա Ռեփիւպլիքի մէկ դրամատան վրայ, ըս– պաննած 59 տարեկան արկղակալը, մինչ ոստիկանութիւնն ալ կրակ կը բանար եւ կը սպաննուէր դողերէն մէկը: Այն առեն խուճապ կը ստեղծուէր եւ միւս երկուքը կը վերադառնային դրամատուն, ուր կը փակուէին հինգ պատանդներով եւ կը սկսէր բանակցութիւնը ոստիկանապետին հետ: Գողերը տաք ու պաղ տեսած տղաք, աչք առած էին ամէն ինչ: Ի վերջոյ, կէս դիւերին կառք մը կը տրամադրուէր (Ալ– ֆա–Ռոմէօ) եւ 200 միլիոն ու գողերը նախ ազատ կ'արձակէին երկու պա – տանդ — այր մարդիկ — ու ճամբայ կ'ել– նային երեք կիներու հետ, փարիզի ա– մայի փողոցներուն մէջ, կը կեցնէին պոռնկուհիի մը կառքը, ժակուար, եւ ազատ արձակելէ ետք երեք կին պատանդ– ներն ալ, կը չարունակէին մինչեւ Թեռն, հոնկէ անհետանալով: Ոստիկանութիւնը, անշուշտ, չէր ընդհատած իր հետապնդումը բայց Ուրբաթ առաւօ հետքը կորսնցուցած էր:

ԽՈՐՀՐԴԱԳԻՆ ոստիկանութիւնը ձեր – բակալած է Անատոլի Մարչենկօն, որ վերջերս դրութիւն մը յատկացուցած էր արգելափակման կայաններու:

ԱՆԳԱՐԱ. կը ծրագրէ իր հիւլէական ռումբը ունենալ կը գրէ Լոնտոնի Ֆայնէն– շըլ Թայմը, հիմնուած Անգարայէն հա – սած հեռագրի մը վրայ:

ՈՒԿԱՆՏԱՑԻ նախագահը նոր զէնքեր ստանալու համար դիմում կատարած է Մոսկուա: Ուկանտացի բարձրաստիճան սպաներ առարկած են դիտել տալով, թէ նոր ապստրանքներ ընելու ժամանակը չէ, երբ սպաներու մեծ մասը երկու ամիսէ ի վեր թոշակ չի ստանար: Միւս կողմէ Ու– կանտա դեռ չէ վճարած զնած իր ռազ– մամթերքը Խորհ· Միութեան:

ԱՊՐԻԼ 24

— o —

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՒ 2

Մեծ Եղեռնի Ոգեկոչման Կազմակերպիչ Յանձնախումբը, հաճոյքով կը ծանուցանէ որ իր Թիւ 1 հաղորդագրութիւնը սկսած է արձագանգել հայ հոգիներուն մէջ եւ արդէն իսկ առաջին նիւթական նուէրները կը հասնին Կոմիտէս:

Նկատի առնելով որ այս տարի ծրա– գրուած է բացառիկ պատրաստութեամբ մօտենալ Եղեռնի Վաթսունամեակին, հանդէսով եւ հրատարակութիւններով, ծանօթացնելու եւ դատապարտել տալու համար 60 տարի առաջ հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը, Մեծ Եղեռնի Ոգեկոչման Կազմակերպիչ Յանձ– նախումբը, 1975 Յունուար 28ի նիստով, կազմեց յատուկ մարմին մը որուն պաշ– տօնն է կեդրոնացնել իր մօտ այս վեհ նպատակին համար կատարուելիք դրա – մական նուէրները:

Առաքումները կատարել յիշելով միշտ նուիրատուութեան նպատակը՝ այսինքն՝ Եղեռնի 60ամեակ, չէք փոստալով կամ չէք պանքէրով՝ ուղղուած առ

Պ· ԱՐԱՄ ՏԷՏԷԵԱՆ
12, Rue des Marais
78220 VIROFLAY

կամ անձամբ յանձնելով Յանձնախումբին կողմէ յատուկ վկայագիրով լիազօրուած հանգանակիչներու:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

Մեր Այցեղուներէն

ՈՒԻԼԻԵՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆ «ՅԱՌԱՋ»Ի ԽՄԲԱԳՐԱՏՈՒՆԸ

— o —

Հինգշաբթի օր, խմբագրատուն այցե– լեց դրագէտ՝ Ուիլեըմ Սարոյեան, անգ– լիագիր թատերագիր Եդուարդ Յակոբ – եանի ընկերակցութեամբ, եւ քանի մը ժամ հաճելի խօսակցութիւն ունեցաւ խմբագրութեան հետ:

×

Խմբագրատուն այցելեց նաեւ Յակոբ Թահան, Պէյրութէն, նախագահ «Մուսա Փրէնճ Հիմնարկութեան ցեղասպանու – թեան դէմ պայքարի համար», որ չահե– կան տեղեկութիւններ տուաւ Մուսա Փրէնճի նոր գործին մասին, ցեղասպա – նութեան նուիրուած, հինգ հատորներով, որուն երկրորդը նուիրուած է «Հայասպա– նութեան»:

ԱԹԼԻՆԻ մէջ հսկայ ցոյց մը տեղի ու– նեցած է, աւելի քան 30 հազար մասնակ– ցողներով: Յուցարարները կը պահանջեն որ «սպաները ժողովուրդին յանձուին» եւ կ'ուզեն որ Սւերօֆը հրաժարի: Ըստ իրենց Պաշտպանութեան նախարարը չատ չափաւոր քաղաքականութիւն տարած է այն սպաներուն նկատմամբ որ կը դաւեն ժողովրդավարութեան դէմ: Զինուորա – կաններու մօտ նոր ձերբակալութիւններ կատարուած են:

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ մէջ ծայրայեղ – ձախ տարրեր անգամ մը եւս փորձած են ար– գելք հանդիսանալ քրիստոնեայ – դեմոկ– րատներու մէկ համախմբումին: Ամբոխը ցրուած է, երբ ոստիկանութիւնը մի – ջամտած է:

ԱՑԺՄԷԱԿԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՏԻԵԶԵՐԱՆԱՒԵՐ ԵՐԲ ԵՐԿԻՐ ԵԿԱԾ ԵՆ

— o —

Բ.

Առաջինը չէ, ո՛չ ա վերջինը պիտի ըլլայ, բայց շատ հետաքրքրական է, որ առաքելական օժանդակութիւն մը բերէ աշխարհը նախամարզը մօտէն ծանօթացընելու աշխատանքին: Մեծ գիտնական մը չէ ոչ ալ ասպարէզով եւ ուսումով պատմութեան նուիրուած հնագէտ մը: Անհետաքրքիր է թերեւս, բայց իսկապէս իր յայտնութիւնները եւ գիրքերը գրած է իր ազատ ժամերուն:

Վերոյիշեալ խօսքերը կը յատկանշեն էրիք Ֆոն Տենիքընը, որ ծնած է Զուրիխ – յերիոյ Տոֆիկըն քաղաքը, 1935ին, եւ յաճախած է Ս. Մայքըլ գոլէժը, Զուրիխ – յոյ Ֆրիպուրկ քաղաքին մէջ: Ս. Մայքըլի մէջ վերջացաւ Տենիքընի պաշտօնական ուսումը: Ատկէ դուրս Տենիքըն խոր հետաքրքրութիւն ունեցաւ մարդկային կեանքի հոլովոյթին ճշմարտութիւնը գտնելու եւ ինչպէս յաճախ կը պատահի, հետաքրքրութիւնը առաջացուց հարցումներ, որոնց անատամախանի մնալը զինք մղեց զբրքերու, հին զբրքերու, ինչպէս՝ Աստուածաշունչը, Հարաւային Ամերիկայի Մայա եւ Ինքա քաղաքակրթութիւններու քարէ փորագրութիւնները ու քանդակները, Անգլոյ Սթոնհենճը և Հիւսիսային Ամերիկէի քարայրներու նախապատմական քանդակները: Տարօրինակ տեսակէտ մը տարօրինակօրէն կը պաշտպանէ Տենիքընը, եթէ թոյլատրուի տեսակէտ կոչել իր անպատասխան մնացած հարցումներու անվերջ շարանը. ինք զայն կը խոստովանի, թէ պաշտպանածը տեսակէտ մը չէ, ուսոի Տարուինի եւ Հաքսլիի նման կատարելագործուած տեսութիւն մը պատրաստելու ոտիպուած չէ:

Տենիքընի գինանշանը, դրօշակը, զբօսանունը եւ մարտական անունը կըմխրանան, կը նոյնանան խաչոր հարցման մը մէջ, որ մարդկութեան առաջին անգամ երեւցաւ իր առաջին հրատարակութեան «Աստուածներու Զիակառքերը» գրքի կողքին վրայ եւ մեծ իրարանցում յառաջացուց զանազան շրջանակներու մէջ: Գրքին հրատարակութենէն ետք, նոյնա նոյն ժապաւէնն մըն ալ պատրաստուեցաւ, փաստելու համար, թէ գրքին մէջ յիշուած տեղանունները, քարտէսները, յիշատակարանները եւ կոթողները իսկապէս գոյութիւն ունէին:

Տենիքընի հաստրները լեցուն են «ինչու»ներով, «ինչպէս»ներով եւ կախման կէտերով: Անապատելի տեղ մը յանկարծ ընթերցողը կը հանդիպի մարգարէներու գրքերէն մէջբերումներու, Նեղոսի ափերու վրայ ապրող հին Եգիպտացիներու նկարներու, սովորութիւններու, մոմիաներու, չինական կոթողներու նկարներու, քարտէսներու, որոնք կը մնան չլսուած եւ չտեսնուած յայտնութիւնները՝ ուղղակի հասկնալու համար իր տեսակէտը: Ի՞նչ է իր տեսակէտը կամ պատգամը. ըսինք պատգամ, որովհետեւ այդ որակումին աւելի կը հակին:

Տենիքընը կը հաւատայ, թէ աշխարհի կեանքը, քաղաքակրթութիւնը եւ գիտութիւնները ներածուած են, այսինքն եկած են դուրսէն, այլ մոլորակներէ: Ըստ իրեն, «հիները» գիտէին այս եւ պարբերաբար հանդիպումներ կ'ունենային աստղանտարդ աստուածներու հետ: Փաստեր չատ ունի Տենիքընը.— Հարաւային Ամերիկայի եւ Մեքսիքայի Մայա, Ինքա եւ Ազտեկ քաղաքակրթութիւններէն մնացած հնութիւններ, բրգաձեւ հաստատուն կառոյցները, օդացոյցներ եւ հարիւրաւոր գծա – գրութիւններ եւ արձանիկներ, որոնք երբեմն զգալի, երբեմն ազօտ նմանութիւններ ունին արդի աստղանաւորդի զգեստաւորումին հետ:

Փաստերու կողքին, Տենիքընի մեկնաբանութիւններ ընելու արկածախնդիր կարողութիւնն է, որ կը յայտնաբերուի իր գործերուն մէջ:

Իր յիշած փաստերուն մեծ մասը գոյութիւն ունէր եւ զանազան պատմագիտական վերլուծումներու եւ մեկնաբանութիւններու հիման վրայ դասաւորուած էին:

Տենիքընի մօտեցումի նոր ձեւն է, որ ընթերցողէն կը պահանջէ իր մասնակցութիւնը բերել այս նոր մեկնաբանութեան: Փարաւոններու Եգիպտոսի պատմութեան պատահական ընթերցողը պիտի վարանէր քննարկելու Պըրքհարթի եւ Ֆլինտըրզ Փեթրիի նման հռչակաւոր եգիպտաբան – ներու տեսաբանութիւնները եւ մեկնաբանութիւնները: Տենիքընը զուրկ է ընդհանրապէս բոլոր պատմաբաններու լեզուական եւ հնաբանական հմտութիւններէն: Սակայն կը համարձակի առարկել, թէ մեռած փարաւոններու մարմինները մոմիայի վերածելու 70 օրուան ծիսակատարութիւնը միայն կրօնական սովորութիւնները պահելու համար էին: Ինչո՞ւ չինուեցան բուրգերը, ո՞վ սորվեցուց բուրգերու չինութիւնը, որովհետեւ, այդ օրերու պայմանները նկատի ունենալով, Տենիքըն կ'եզրակացնէ, թէ մինչեւ 20 մեն կշռող աւազաքարերը մարդկային բազուկի ուժով եւ պապիրոս բոյսի պարաններով տեղափոխելը անկարելի է: Տենիքընն ապա կ'անցնի բուրգերու մէջ գտնուող փարաւոնին յատուկ սենեակները, որոնցմէ մէկը կը պարունակէր կրանիթէ շիրիմը իսկ միւսը՝ փարաւոնին կեանքի բոլոր առարկաները: Ինչո՞ւ այս պատրաստութիւնը, որո՞ւ եւ կամ ի՞նչ բանի կը ծառայէին Եգիպտոսի փարաւոնները իրենց արքայական մահաքունին մէջ: Արդեօ՞ք մէկը պիտի պար պիրենք վերապրեցնելու կամ վերադարձնելու եւ եթէ այդպէս է՝ ինչո՞ւ չեկաւ:

Տենիքընն եգիպտոսէն կ'անցնի Մեքսիքա, Ազտեկ քաղաքակրթութեան օրրանը: Հոս կը հանդիպի խիստ մանրամասնօրէն պատրաստուած օդացոյցներու, ամսայոյցներու, լուսնային շրջաններու դրութեան թուարկումին եւ հարց կուտայ, թէ ինչո՞ւ Ք. Ե. 12րդ դարու այս ժողովուրդը, որ կենսական գործնին համար ենթադրաբար կրօնական ծիսակատարութիւններու համար:

Դէպի հարաւ ճամբորդելով, Տենիքընը կը սաւառնի Փերուի ընդարձակ դաշտավայրերէն մէկու վրայ: Ընդարձակ, հարթ – հաւասար դաշտ մը, զրեթէ անծայրածիր, որուն հաւասարութիւնը մէկ կողմէն կը վերջանայ պատի նման լեռնաշղթայի մը առոյգով: Այս լեռներէն մէկուն վրայ կ'երեւին իրարու զուգահեռ, նիպաստեւ երեք հատ դիծեր, քաշուած հինէն, հաւանաբար նախամայա ժողովուրդներու կողմէ: «Քմահաճո՞յք թէ անհրաժեշտութիւն», հարց կուտայ Տենիքընն եւ օդանաւէ մը կը նկարէ ամբողջ դաշտավայրը:

Արդիւնքները ապշեցուցիչ, զրեթէ անհաւատալի են: Ամբողջ դաշտը ուղիղ գիծերով բաժնուած է հսկայական քառակուսիներու եւ իւրաքանչիւր քառակուսիի մէջ դծուած է մեծ թռչունի մը նկարը: Դաշտի ամբողջական պատկերը կը յիշեցնէ... օդէն նկարուած արդի օդակայանի մը օդանաւերով լեցուն շրջափակը: Տենիքըն կը խորհի, թէ այդ դաշտավայրը հսկայական օդակայան մըն է, ուր տիեզերանաւեր կ'իջնէին եւ կը շարուէին թըռչիւններու նկարներուն վրայ:

Զուգադիպութի՞ւն, թէ իրականութիւն: Տենիքըն ո՛ր որ գառնայ, տիեզերանաւի եւ աստղանաւորդի հետքերու կը հանդիպի, այն տեղերը, ուր հազարաւորներ եկած, դիտած եւ անցած են, առանց իսկապէս դիտելու: Կարծէք ոստիկանական պատմուածք մը ըլլայ եւ հերոսը՝ միայն Տենիքընն, որ կրցած է տեսնել իւրաքանչիւր փոքր փաստերն ու հետքերը եւ անոնց հիման վրայ լուծել ոճիրը:

Օրինակ, առնենք Պոլոյ պեհական թանգարաններէն մէկը՝ Թօփքաբուն: Թանգարանը իր բոլոր բաժանմունքներով բաց է այցելուներու: Սակայն Տենիքընն է միայն, որ այս թանգարանի քարէ – ներու բաժնին մէջ կը հանդիպի 17րդ դարու Օսմանցի ծովակալ Փիրի Ռէյիսի քարէ անեղու հետաքրքրին, եւ այս աներեւոյթ ուշադրութիւնը կը դրաւէ Աստանտան Ովկիանոսի քարտէսը ,որ նոյնութեամբ արտատպուած է իր գրքին մէջ: Տարօրինակ ոչինչ պիտի ըլլար առար մէջ, եթէ Տենիքընի նման նկատի չառնենք, թէ այս քարտէսի վարի մասը, հոն՝ ուր Հարաւային բեւեռը նշուած է, յատակ գիծերով Անթարթիքա 6րդ ցամաքամասը ցուցաբերուած է: Աշխարհի վեցերորդ ցամաքամասին ,Անթարթիքայի գոյութիւնը միայն անցեալ դարու վերջաւորութեան դիտուեցաւ ,իսկ ծովակալ Փիրի 1930ական թուականներուն յայտնեցաւ Հարաւային բեւեռը երթալ: Անցնող քանանամեակին է, որ ՄԱԿ-ի հովանաւորութեան տակ զանազան ազգեր ներկայացնող գիտնականներ հոն բնակութիւն հաստատած են եւ փորձեր ու պրպտումներ կը կատարեն: Տենիքընի հարցումը տեղին է, ինչպէս այս սառցակոյտի հրաշակայ խաւերուն տակ ծածկուած ցամաքամասը կ'երեւայ ծովակալ Փիրի Ռէյիսի քարտէսին վրայ, այդ օրերուն ոչ մէկ առաջադիմանաւ կը յանդգնէր բեւեռային շրջանները երթալ. աւելին՝ այդ քարտէսը գծելու համար, հարկ էր հարաւային բեւեռը բարձրէն, շատ բարձրէն դիտել: Բացատրութիւնը, զոր հեղինակը կուտայ այն է, թէ այդ քարտէսը կրնայ գծուած ըլլալ մէկու մը կողմէ, որ անկրպակէն դիտելու կարողութիւնը ունեցած է:

ՍԵՊՈՒՀ ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ

Մ. ԽՈՐԵՆԱՑԻ ԵՒ ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԴԻՑԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆԸ

Մովսէս Խորենացի իր ուսումը ստացած է Հայաստանէ դուրս՝ Աղեքսանդրիա: Ուսումնասիրած նիւթերն են յունարէնը, ճարտասանութիւնը, պատմութիւնը, յունական դիցարանութիւնը: Աղեքսանդրիոյ աշխարհահռչակ մատենադարանը հնարաւորութիւն ընծեռած է իրեն կարդալու յոյն բանաստեղծներու, փիլիսոփաներու եւ պատմագիրներու գործերը, որոնցմէ, յատպային, յաճախ օգտուած է, երբ գրած է Հայոց պատմութիւնը: Խորենացի, բնականաբար, սիրած է յունական մշակոյթը եւ նախապատուութիւն տուած է անոր. «Ես չեմ վարանիր ամբողջ Յունաստանը դիտութեան մայր եւ դայեակ անուանել»:

Խորենացիի Հայոց պատմութեան ունի քան 40 աղբիւրներուն շարքին են նաեւ յունական դիցարանութիւնը եւ Հոմերոսի պոէմները. «Եւ այս հաւերէն որո՞նք պէտք է առաջին տեղը դրաւեն, եթէ ոչ Հոմերոսի պատմածները, այն որ կը պատմուի Իլիական պատերազմի մասին Աստրեասանդիներու Տեւտամոս թագաւորին ժամանակ»: Ծանօթ է, որ յունական դիցարանութեան չգերազանցուած գրական մշակումը Հոմերոսի «Իլիական» եւ «Ողիսական»ն են: Կան, սակայն, յոյն պատմագիրներ, ինչպէս Դիոդորոս Սիկիլեացի, Սուտ Կալիսթենես եւ Եւսեբիոս Կեսարացի, որոնք իրենց աշխատութիւններուն նիւթը քաղած են յունական պիցարանութենէն: Խորենացի յունական դիցարանութիւնը օգտագործելու ժամանակ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ա.— Գրեթէ երկու ամիս Տէրսիմի Քէւթաերուն մէջ մնացի. այդ միջոցին երկու ուրիշ փախստականներ ինծի միացան, որոնցմէ իմացայ թէ Խարբերդ ալ ջարդ եղած էր: Երեքս միասին լեռներու եւ ձիւղերու մէջէն փախանք. օրեր եղան որ միայն խաւով ապրեցանք: Ընկերներէս մին՝ կ'երեւայ թէ թունաւոր խոտ մը կերած էր, ճամբան մեռաւ: Ընկերներէս երկրորդը բաւական կրթեալ մարդ էր եւ կ'ըսէր. «եթէ այսպէս միշտ յառաջ քալենք, անշուշտ Պարսկաստան կը հասնինք եւ անկէ Կովկաս»: Ուստի մըտքերնիս դրինք լեռներէ ու ձորերէ քալելով Պարսկաստան անցնիլ: Ցերեկը կը քնանայինք, իսկ գիշերը յառաջ կը քալէինք, այսպէս գրեթէ երկու ամիս քալած էինք, երբ տեղ մը հասանք, ուր ոուս զինուորները կային: Մենք Քիւրտի զգեստով էինք, բայց ոչ կօշիկ ունէինք եւ ոչ ալ դէմարկ: Մեզ բռնեցին եւ հարցաքննեցին. ընկերս Ֆրանսերէն եւ անգլերէն գիտէր եւ ջարդերու պատմութիւնը պատմեց եւ ըսաւ թէ ես ջարդերէն ազատած էի, ասոր վրայ մեզ ազատ թողուցին: Ես կ'ուզէի Կովկաս անցնիլ, բայց թոյլ չտուին. այն տեղ Պարսկաստան անցայ, ուր պատերազմ չկար: Պարսկաստան հիւանդացայ եւ Սալմաստ մնացի. իսկ ընկերս Թիֆլիս դնաց. վերջէն ես ալ հոն անցայ եւ գրեթէ մէկ տարի մնացի:

Ն.— Հոն ի՞նչ կ'ընէիք:

Ա.— Հասնելուս պէս հայկական եկեղեցին գացի, հոն ինծի զգեստ, ուտելիք եւ գրամ տուին: Հոս ընկերս ինձմէ բաժնուեցաւ զիս վաճառականի մը յանձնեցէլէն եաքը, իսկ վերջինս զիս իր խանութին առաւ:

Ն.— Հոն ո՞րչափ մնացիք:

Ա.— Մէկ տարի կամ քիչ մը աւելի:

Ն.— Յետոյ ո՞ւր գացիք:

Ա.— Այն միջոցին լուր եկաւ թէ Ռուսերը Երզնկան առած են, կ'ուզէի հոն երթալ ծնողքս եւ ազգականներս փնտռելու համար: Բայց ասոնք շատ լաւ գիտէի թէ մեր տունը դեռ գրամ կար զայն կ'ուզէի առնել: Իսկ ձէրս կը ջանար զիս ետ կեցնել:

Ն.— Երզնկա ե՞րբ հասաք:

Ա.— 1916ի վերջերը:

Ն.— Հոն ի՞նչ գտաք:

Ա.— Երբ հոն հասայ, բոլոր դռները խորտակուած գտայ, տան մէկ մասը կրծանած էր, իսկ երբ տունը մտայ՝ դեռ ոեն ինկայ:

Ն.— Ուշաթա՞փ եղաք:

Ա.— Այո, ուշաթափուեցայ:

Ն.— Այս անզգայ վիճակը երկար տեւեց:

Ա.— Չեմ կրնար ըսել թէ որչափ երկար:

Ն.— Երբ ուշքի եկաք՝ ի՞նչ ըրիք:

Ա.— Երբ ուշքի եկայ, երկու իսլամացած ընտանիքներու դացի, ասոնք ամբողջ քաղաքին մէջ միակ ազատածներն էին:

Ն.— Ուրեմն դուք միայն երկու ընտանիք գտաք քաղաքին նախկին հայ ազգաբնակութենէն, որոնք իսլամացած էին. իսկ երբ Ռուսները Երզնկան գրաւեցին, գարձեալ քրիստոնեա՞յ եղած էին եւ իրենք պիրենք քրիստոնեա՞յ կը գտային: Ուրեմն Երզնկայի բնակչութենէն մնացածն ա՞յս էր միայն:

Ա.— Այո՛, այս երկու ընտանիքն էին եւ ասդին անդին քանի մը առանձնականներ, ընդամէնը քսան հոգի, բայց միայն երկու ընտանիք:

Ն.— Ձեր հօրենական տան մէջ ուրիշ բան մը գտա՞ք:

Ա.— Գտայ քանի մը իրեր. մնացածը թալանուած եւ այրած էր. գտայ նաեւ պահուած գրամը:

Ն.— Այդ ձեր ծնողքէ՞ն գիտէիք:

Ա.— Երկու եղբայրներս, հայրս եւ մայրս եւ ես գիտէինք գրամին տեղը, քոյրերս չէին գիտեր:

Ն.— Որչա՞փ գրամ գտաք:

Ա.— 4·800 Թրքական ոսկի:

Ն.— Այդ գրամը առի՞ք:

Ա.— Ի հարկէ:

Ն.— Անկէ ետքն ո՞ւր գացիք:

Ա.— Քիչ մը ժամանակ դեռ հոն մնացի, վասնզի յոյս ունէի թէ դեռ աւելի թուով տարագրեալներ ազատած կ'ըլլան, եւ հնարաւոր կը համարէի թէ դուցէ ազգականներէս մէկուն կրնայի հանդիպիլ:

Ն.— Որչա՞փ մնացիք Երզնկա:

Ա.— Գրեթէ մէկուկէս ամիս:

Ն.— Անկէ ո՞ւր անցաք:

Ա.— Թիֆլիս:

Ն.— Հոն ի՞նչ ըրիք:

Ա.— Հոն գալուց յաճախեցի ոուսերէն սորվելու համար:

Ն.— Ո՞ր դպրոցը:

Ա.— Հայկական դպրոց մը՝ Ներսիսեան, այդտեղ գաղթականներու եւ զաւակներու համար բաժին մը բացած էին, ուր կարելի էր ուսանիլ:

Ն.— Այդտեղ ոուսերէն սորվեցա՞ք:

Ա.— Հինգ ամսուան մէջ որչափ որ սորվիլ կարելի էր: Շատ բան մը չկրցայ սորվիլ, վասնզի խելքս գլուխս չէր եւ միշտ ցրուած էի:

(6 – Շար.)

ՈՐԴԻՆ

ՄՈՂԱԿ-ՀՐԱՄՈՒՆՈՒՀԻ

Ա.

Թեհրանի ռադիոն ինչ-որ ելոյթ ունեցավ, դիպուկ ու հեգնական, որի ժամանակ ծաղրի առարկա դարձրեց Իրանի վարչապետ Ամիր Աբբաս Հովեյդային, որ ամենայն հավատարմությամբ կատարում էր Շահի հրամանները։ Ելոյթի հեղինակը, ինչպես ենթադրվում էր, ոչ ոք այլ էր, քան Իրանի ներկայիս վարչապետ Ամուզեգարը։ Ելոյթի հեղինակը, ինչպես ենթադրվում էր, ոչ ոք այլ էր, քան Իրանի ներկայիս վարչապետ Ամուզեգարը։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այբի Տիկին ձիլէմքէտեան եւ զաւակները, Պ. Պերճ Տէմիրճեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան

ԳԷՈՐԳ ՃԻԼԷՄՔԷՏԵԱՆ

մահուան քառասունքին եւ

Պ. ՏԷՄԻՐՃԵԱՆԻ

տարելիցին առթիւ, այս կիրակի (Մարտ 2) առաւօտ ժամը 11ին, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 6 Ռիւ Շարլօ:

Ի դիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

ԼԻՈՆ.— Այբի Տիկին Պերճուհի Մամուրեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի Մարտ 2ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին

ՅԱԿՈԲ ՄԱՄՈՒՐԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՑԱՑՈՒՄ

Կիրակի Մարտ 2, ժամը 15·30ին, Պուա–Փոլոմպի քաղաքապետարանի սրահին մէջ 32, Ռիւ Փօլ–Տէքրուէյա:

Կազմակերպուած ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ Պուա – Փոլոմ – Փոլոմպ – Անիէռի մասնաճիւղին կողմէ:

Բեմասիրաց Թատերախումբը կը ներկայացնէ

«ՀՆԱՐՔԸ»

զուարճալի կատակերգութիւն մը

ՄՈՒՏՔ 15 ՖՐ.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Պուա Փոլոմպի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Մարտ 6ին, ժամը 20·30ին ընկերուհի Պալիկեանի բնակարանը, 20 Ռիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմոն, Անիէռ: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

×

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պօմոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ ընկերուհիները Երկուշաբթի Մարտ 3, ժամը 14·30ին տեղւոյս եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ. — Հաշուետուութիւն: Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

44ՐԴ ՏԱՐԵԿԱՆ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ՀԱՑ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՇՐՋԱՆԷՆ

կազմակերպուած

չրջանային Սկաուտներուն, Գայլիկներուն, Աբենոյչներուն եւ Թեւիկներու կողմէ

Մասնակցութեամբ

Հայ Արիներու Միութեան Լիոնի չրջանի Սկաուտներուն եւ Աբենոյչներուն

Կիրակի, Մարտ 2, կէսօէ վերջ ժամը 14·30ին

Salle de la Chimie

28 bis, Rue Saint-Dominique, P aris (7e) — Métro : Invalides

ՄՈՒՏՔ 15 ՖՐԱՆՔ

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

Հայաստան կառուցելիք Ցուշարձանին

ի նպաստ նուէրներ

Մարսիլիոյ Վասպ. Հայր. Միութիւն 2000 տոլար, Ջրբաչեան Արծրունի ընտանիք 5000 Ֆր., Հրաչեան Ցովհաննէս եւ զաւակները 2000, Մկրտիչեան եղբայրներ 2000, Պանտիկեան Վարդան 1000, Պան–տիկեան Դաւիթ 1000, Տիկին Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակներ 1000, Աջիբաշեան Ցարութիւն ընտանիք 500, Հրաչեան Ֆէրտի ընտանիք 500, Հացագործեան Վարդուհի եւ Սապունճեան ընտանիք 500, Տէր–Պօղոսեան Տրդատ ընտանիք 500, Բաֆֆի Նազարեան ընտանիք 500, Նազարեան Պետրոս ընտանիք 300, Դաւիթեան Եղիա 200, Հիւսեան Արմենակ 200:

ՊՈԼՍՈՅ ԳԱԻԱՌՆԵՐՈՒ ՀԱՅԵՐՈՒՆ Ի ՆՊԱՍՏ

Տամլամեան 500, Արխեան 100, Գէորգեան 500, Վալանսի համայնք 26·462 Ֆ., Մխիթվէլեան 10·000, Գ. Պագըրճեան եւ որդի 6·000, Լիոնի համայնք 43·350, Տիկին Բապուճեան 100, Շահպազեան 200, գումար 87·212, ընդհ. գումար 158·452:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվ. Օտտոյի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Պաղտասարեան ընտանիք 100 Ֆր., Քէօմիւրեան ընտանիք 20, այբի Տիկին Գեղեցիկ Գալուստեան 50, Պր. Պօղոս Կարապետեան 30, Պր. Բաֆֆի Նազարեան 50, Պր. Ժանօ Սէֆէրեան 20, Պր. Յակոբ Ղազարեան (Լիոն), Տիկին Էրինազ Մխիթարեան 50ական, Պր. Վրէժ եւ Էկոյեան ընտանիք 100, Պր. Յարութիւն Տէրոյեան 20 (եւ դպրոցին 20), Պր. Յակոբեան Փօլ 100: Հանգուց. Հայկ Պալիկեանի թաղման առթիւ Պր. Ցովհաննէս Պալիկեան 30, Բարսեղ Պալիկեան 10, Տէր եւ Տիկին Մխիթարեան 200, Տէր եւ Տիկին Սուքիաս Քէօսէեան 80, Ցովհաննէս Ց. Պալիկեան 10: Տէրտէրեան ընտանիքի հոգեհանգիստին առթիւ Օր. Մարի Սաղրեան 20, Տէր եւ Տիկին Պէրպէրեան 30: Հանգուցեալ փիզափիա Պլանչի հոգեհանգիստին առթիւ այբի Տիկին Եսթեր Սարգիսեան 10, Պր. Արշակ Միրոյեան 30 Ֆր.:

(Շար.)

ԲԱՑՕՒՄ

Ս. ԽԱՉ ԸՆԿԵՐԱԿՑՕՒԹԵԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ

ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻՆ

Հրաւէրս ուղղուած է բոլոր հայ երիտասարդներուն անխտիր հաւաքուելու ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ԵՐԵԿ ՄԱՐՏ ԺԱՄԸ 20,30ին Լատինական թաղին մէջ գտնուող Մշակոյթի այս նոր կեդրոնին մէջ, միասնաբար խորհրդակցելու համար անոր գործունէութեան մասին: Ծրագրուած են եւ փութպոլ կը սկսին հայ լեզուի, գրականութեան եւ մշակոյթի չաբաթական դասախօսութիւններ: Մուտքը ազատ է:

Պատասխանատու

Հ. ՑԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԱՋԻԿԵԱՆ

INAUGURATION DU CENTRE CULTUREL
DE L'ASSOCIATION SAINTE CROIX

10 bis, Rue Thouin — Paris (5e)

Dans le but de définir les activités du Centre (cours de langue et civilisation arménienne) une réunion amicale aura lieu le 3 Mars (Lundi) à 20 h. 30
Tous les jeunes Arméniens sont invités participer à cette réunion et à apporter leurs idées pour la réalisation de cette initiative.

Կ' ՈՒԶՈՒԻ

Cherche ouvrier dans la chaussure, soit condonnier-bottier, soit monteur en chaussures. Place à l'année. S'adresser à :

KEKLIKIAN

25, Rue Allard
83990 SAINT-TROPEZ

(Tél. 97-14-26)

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

OFFRE D'EMPLOI

Recherchons mécaniciennes en atelier pour confection féminine.

S'adresser :

MAIDA

180, Rue St. Denis, Paris 2e

Tél. : 508-16-04

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՌԷ

45 տարի առեւտուրի մէջ եղած, վստահելի անձ մը, որ վեց տարի չարունակ նոյն տան մէջ աշխատած է, Ֆրանսա, իրրեւ մակազինիէ – մանիւթանսիոնէր, աշխատանք կը փնտռէ հայկ. հաստատութեան մը մէջ:

Դրել «Յառաջ»ի որ կը փոխանցէ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի Ընդհանրական ժողովը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Տէր եւ Տիկին Ժ. Գարաճեան 100 Ֆր., Տիկին Լիւսի Էմիրզեանի (Ծնեալ Սէմէրճեան) մահուան տխուր առթիւ: Տիկին Ս. Սարգիսեան 100 Ֆ., Տիկ. Զրբաչեանի յիշատակին: Տիկին Ժ. Պէխս 100 Ֆր.:

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ

ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ՃԱՇ – ՊՏՈՑՑ ՍԷՆԻ ՎՐԱՑ

Շաբաթ, Մարտ 15ին ժամը 20էն 2

Նախագահութեամբ Պ. ՄՈՒՇԵՂ ՃԻՑԻՐՃԵԱՆԻ

DINER - PROMENADE

à travers Paris à bord du m. s. « BRETAGNE »
SAMEDI 15 MARS de 20 heures à 2 heures le matin (départ à 20 h. 30)
sous la présidence de Monsieur M. DJIERDJIAN
au profit de
L'ECOLE DE JEUNES FILLES ARMENIENNES « TEBROTZASSERE »
La soirée sera animée par l'ensemble tzigane dirigé par le célèbre
GEORGES STREHA
Chaque invitation numérotée permettra de participer à une Tombola pour laquelle les artistes peintres
CARZOU, JANSEM, PAPAZ, SHART
ont offert leurs œuvres
S'inscrire sans retard, en téléphonant le matin avant 9 h. et le soir après 20 h. à Mme Kouyoumdjian : 757-57-64

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

PRINTEMPS EN ARMÉNIE

1) Spécial Match retour de l'Equipe de Football BAYERN de MUNICH contre Equipe ARARAT, à EREVAN

du 17 au 24 mars
prix Paris - Paris 2100F

2) DU 22 MARS AU 5 AVRIL
3) DU 1er AU 15 AVRIL PRIX : PARIS/PARIS 2.580 F.

Logement première classe à EREVAN, hôtel ANI ou ARMENIA, en pension complète et excursions quotidiennes

Renseignements et Inscriptions

A PARIS : Sonia Coumryantz — MEDIONI-MONDOTOURS
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-30-64 073-32-64

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

A MARSEILLE : MEDITAIRE (Dicran Kazarian)
6 -8 La Cannebière — 13000 MARSEILLE — Tél. 39-72-66 39-67-50

Licence Voyages : A. 721.

Taverne Maubeuge

chez EDDY
KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ
2
DIMANCHE
2 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·238

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.238

ԵՐԵՒԱՆ ⇄ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, փետր· 21–24)

ՆՈՐ ԺԱՊԱՒԷՆ

Հայաստանի բնութեան, կենցաղին, ղեկավարութեան եւ պատմութեան հետ հայկական արուեստին ունեցած ներքին կապը ցոյց կուտայ «Գարնան երկար օր» ժապաւէնը, պատրաստուած բեմադիր Մարատ Վարժապետեանի կողմէ: Ասիկա բեմադիրին 11րդ ժապաւէնն է: Վերջին տարիներուն պատրաստած է արուեստագէտներու նուիրուած ժապաւէններ՝ Մ· Սարեան, Ա. Բաժբեուկ-Մելիքեան, Հր· Ներսիսեան, Վարդան Ա.ճէմեան, Գոհար Գասպարեան:

×

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԼԻՃ ՄԸ ԼԵՌՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Իջեւանի չրջանի Ջողազ գիւղին մօտերը սկսած է նոր ջրամբարին կառուցումը, որ տասը տնտեսութիւններու անջրդի հողերուն համար կենարար փրկութիւն մը պիտի ըլլայ:

Այս ջրամբարը Հայաստանի ամէնէն մեծերէն մէկը պիտի ըլլայ: Առդումի ժամանակաշրջանին լիճին կրաղիւսեայ թասին մէջ 45 միլիոն խորանարդ մեթր ջուր պիտի կուտակուի Ջողազ գետէն· Ամբարտակի բարձրութիւնը պիտի ըլլայ 60 մեթր, երկարութիւնը՝ 1270 մեթր: Եօթը զօրաւոր ջրհաններ վայրկեանը երեք խորանարդ մեթր ջուր պիտի հանեն 300–350 մեթր բարձրութեան վրայ:

Ամբարտակին չինուելենէն եռք պիտի փոխուի չրջանին գիւղատնտեսական արտադրութեան պատկերը: Ջողազ, Աղջաջուր, Դիտաւան, Ծաղկաւան եւ միւս գիւղերու տնտեսութիւններու աւելի քան 2000 հեկտար հող կը յատկացուի խաղողի եւ պտղատու ծառերու տնկումին: Ջրամբարէն պիտի օգտուին նաեւ Նոյեմբերեանի չրջանի Շաւարշաւան եւ Դոստլու գիւղերը, ինչպէս նաեւ Ազբրեջանի սահմանին մէջ գտնուող հարիւրաւոր հեկտար հողեր:

×

ՋԵՐՄԱՆՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԳԱՐՈՒՆ Է

Թէեւ դեռ ժամանակ կայ գարնան համար, սակայն երկրագործները արդէն սկսած են ցանքը ջերմանոցներու մէջ: Ապարտաեան գաշտին մէջ 8·000 չրջանակներու տակ, ինչպէս նաեւ Նախալեռնային գօտիներու մէջ արդէն աւարտած է վաղահաս կաղամբի ցանքը:

Այս տարի ջերմանոցներու մէջ բանջարեղէն պիտի աճի 600·000 քառակուսի մեթր տարածութեան վրայ· անցեալ տարուընէ 20·000 աւելի է:

×

ՏԱՍԸ ՄՐՑԱՆԱԿԱԿԻՐ

Դասական ըմբշամարտի համամիութենական մրցաշարքին Հայաստանի խումբը առաջին հանդիսացած է: Խումբին 12 ըմբիշներէն տասը տուն վերադարձած են մրցանակներով, իսկ անոնցմէ վեցը իրենց հաւասարը ունեցած չեն: Առաջին մրցանակի արժանացած են Արմենակ Ասլանեան (Երեւան), Սեդրակ Ուչպամակեան, Վաղինակ Յակոբեան, Վանիկ Կապետեան, Երուանդ Զոյեան, Խաչիկ Ստեփանեան (բոլորն ալ Լենինականէն): Երկրորդ տեղերը գրաւած են Լենինական կանցիներ Սերեոժա Մարտիրոսեան եւ Սամուէլ Գէօզալեան: Երրորդ տեղերը գրաւած են Երեւանցիներ Լեւոն Յովհաննիսեան եւ Յակոբ Զաքարեան:

×

ՏՈՒԵԱԼՆԵՐ ԳԻՐՔԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

Դասագիրքերու տպաքանակը տարեկան չորս միլիոն է, Հայաստանի մէջ:

Վիճակագրական տուեալներու համաձայն ժողովուրդին հետաքրքրութիւնը հաւասարապէս բարձր է թէ՛ արձակ, թէ՛ չափածոյ երկերուն նկատմամբ: Դժուար կը ճարուին ոչ միայն դասական, այլեւ երիտասարդ հեղինակներու բանաստեղծութիւններու հաւաքածոները: Աւ· Իսահակեանի արձակը, որ անցեալ տարի լոյս տեսած է 60·000 տպաքանակով չուտով անհետացած է խանութներու վաճառասեղաններէն: Առաջին օրէն իսկ հաղուագէպ գիրք մը դարձած է Յովհ· Շիրազի «Քնար Հայաստանի» երրորդ հատորը, որ հրատարակուած էր 50·000 օրինակով:

ԹՐՔԱՊԱՏՈՒՄ

ՅՈՅՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԳՌԵՆ ԵՂԵՐ ՀԱՅԵՐԸ...

ԻՆՉԵ՞Ր ԿԸ ԳՐԵՆ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԵՐԸ

ԽՄԲ·— Թուրբերը սկսած են «*ա լա թուրքա*» պատմութիւններու, որոնց կարգին նաեւ կը գրեն թէ Յոյները կը գրգռեն Հայերը···: Ըստ Թուրբերուն ու բեմը, Հայերը ծանօթ չեն իրենց պատմութեան, չեն ճանչնար Թուրքը եւ··· յուսկական գրգռութեանց կը կարօտին:

Վա՛յ մեզ, ուրեմն···:

Ահա թէ ի՛նչ կը գրեն Թուրբերը Փետր· 22 եւ 25 թուականով·—

«ՀԱՅ ԴԱՂՏՆԻ ԲԱՆԱԿԸ» ՊԱՑԹՈՒՅԻԿՆԵՐ ՆԵՏԵՑ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ԹՈՒՐՔ ՕԴԱՑԻՆ ԳԻԾԵՐՈՒ ԴՐԱՍԵՆԵԱԿԻՆ

Անգարա·— *Նախընթաց գիշեր, ուշ ատեն պայթուցիկներ նետուեցան Պէյրութի Թուրք Օդային Գիծերու գրասենեակին, այդ ճամբէն անցնող ինքնաշարժ մը: Գրասենեակը եւ չրջակայ պանդոկ մը եւ ճաշարան մը կարեւոր աւերներ կրեցին: Անձի կորուստ չկայ:*

Թուրք Արտաքին նախարարութեան Լրատուութեան դիւանը դէպքին չուրջ հետեւեալ տեղեկութիւնը տուաւ·

— «*Պէյրութի Թուրք Օդային Գիծերու գրասենեակին վրայ պայթուցիկներ նետուած են Փետրուար 20ի գիշերը, ժամը 22·30ին, ճամբէն անցնող փոխադրական միջոցէ մը: Անձի կորուստ չկայ, միայն գրասենեակը, պանդոկ մը եւ ճաշարան մը կարեւոր աւերներ կրած են: Լիբանանեան ոստիկանութիւնը գտած է նամակ մը, որուն մէջ հետեւեալը գրուած էր·— Հայ գաղտնի բանակին «գերի Եանըգեան խմբակը» պիտի չարունակէ իր պայքարը աշխարհակալութեան դէմ, Հայոց արդար դատին համար: Այս դէպքերը իրենց թիւրախ ունին Թուրքիան, Իրանը եւ Ամերիկան: Այս դէպքը սկզբնաւորութիւն մըն է:*

Պէյրութի Թուրք մեծ դեսպանը հարկ եղած ձեռնարկները կատարած է լիբանանեան իշխանութեան մօտ, որպէսզի այսուհետեւ այսպիսի դէպքեր չպատահին:

ՅՈՑՆԵՐԸ ԿԸ ԳՐԳՌԵՆ ՀԱՅԵՐԸ, ՈՐՈՆՔ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ ԴԷՄ ՆՈՐ ԴԻՊՔԵՐ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏԵՆ

«Կիւնայտըն» կը տեղեկանայ Պէյրութէն·— *Յոյները, որոնք աշխարհի զանազան կեդրոններուն մէջ տենդոտ գործունէութեան մը լծուած են, Թուրքերու դէմ քարոզութիւն ընելու համար, հիմա ալ սկսած են գրգռել Հայերը եւ կը ջանան զանոնք իրենց գործիք ընել: Ինչպէս որ անցեալ Ուրբաթ օր, Պէյրութի մէջ հայկական կազմակերպութիւն մը ռումբ արձակեց տեղւոյն Թուրք Օդային Գիծերու գրասենեակին, Յոյներու գրգռութեանց հետեւանքով: Այդ կազմակերպութեան պատկանողները թերթերուն հեռաձայնած էին եւ ըսած·— Մահ Թուրքերուն: Պիտի չարունակենք այս գործը:*

Պէյրութի թերթերը լայն տեղ կուտան այս դէպքերուն եւ կը գրեն թէ Հայոց յարձակումները պիտի չարունակուին: Լիբանանեան կառավարութեան մէջ հայ նախարար կայ եւ Պէյրութի թերթերուն մէջ աշխատողներէն շատեր Հայ են, եւ այս պատճառով Թուրքիոյ անյապաստ զբօսութիւններ եւ նկարներ դիւրաւ կը հրատարակուին: Դեսպանատան պաշտօնատարները չեն կրնար որեւէ հակազդեցութիւն ցոյց տալ:

Թուրք Օդային Գիծերու գրասենեակին ռմբակոծումէն առաջ, փորձուած էր օդը հանել Պէյրութի Թուրք զբօսաչրջիկային գրասենեակը, բայց կարելի չէր եղած: Մէկուկէս քիլօ կշռող ուժանակը աւեհին դնուած եւ խափանարարութիւնը ձախողած էր: Ներկայիս ոստիկանական ուժեր պահակ կը սպասեն Պէյրութի Թուրքական դեսպանատան, զբօսաչրջային, օդանաւային եւ այլ հաստատութիւններու առջեւ:

ՀԱՅԵՐԸ ՏՐԱՊԻԶՈՆԸ Կ'ՈՒԶԵՆ

«Կիւնայտըն»ի Աթէնքի թղթակիցը կը հաղորդէ·— *Սելանիկի մէջ, Սեւ Ծովեան Յոյներու Ակուբը, այլ անուամբ Պոնտոսի Յոյներ, արտակարգ ժողով մը դումարեց եւ քննեց Հայերու պահանջները՝ Տրապիզոնի մասին: Այս առթիւ տարաձայնութիւն ծագեցաւ Հայերու եւ Յոյներու միջեւ, որոնք առարկեցին թէ թէեւ Հայերը իրաւունքներ ունին, բայց եւ այնպէս Տրապիզոնը չեն կրնար տալ Հայերուն, որովհետեւ Պոնտոսեան նահանգ մըն է եւ 1500 տարի առաջ հիմնուած:*

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆԿԱՐԻՉ
ՄԻՆԱՍ ԱՒԵՏԻՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

Ծանօթ եւ դնահատուած նկարիչ՝ Մինաս Աւետիսեան իր մահկանացուն կնքած է առջի օր, Երեւանի մէջ, զոհ կառքի արկածի մը:

Ողբացեալ արուեստագէտը ծնած էր Զէյթուն գիւղը 1928ին: Մասնագիտական ուսումը ստացած էր Մոսկ· Մխիթեան Գեղարուեստից Ակադեմիայի նկարչութեան, քանդակագործութեան եւ ճարտարապետութեան հիմնարկութիւնը՝ աւարտելով 1960ին: Ուսանողական տարիքէն մասնակցած է ցուցահանդէսներու: Ձեւաւորած էր քանի մը բեմադրութիւններ՝ «Երեք բալէտ նուվել», «Սպանցի աղջիկը», «Խամաճիկներու աշխարհում», «Նեկրօ Թաղամաս» եւայլն:

Քանի մը տարի առաջ, Աւետիսեանի գործերու մէկ կարեւոր մասը հրոյ ճարակ եղած էր, իր աշխատանոցը զոհ գացած ըլալով հրդեհի մը:

Դեռ վերջերս (Դեկտեմբերին) իր գործերն ալ կը ներկայացուէին Պէյրութի հայ թէ օտար արուեստասէր հասարակութեան Մոտիւլաքի կազմակերպած հայաստան – եան 12 նկարիչներու ցուցահանդէսին առթիւ:

Աւելի մանրամասնութիւններ՝ յաջորդով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՄԵՐԻԿԱ ՄԻՉՏ ԹՈՒՐՔԻՈՅ ԿՈՂՔԻՆ

ՄԻԱՑԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՆԵՐԸ ԶԵՆ ՈՒԶԵՐ ՈՐ ԱՆԳԱՐԱ «ՅԱՆԴԻՄԱՆՈՒԻ»

Ապահովութեան Խորհուրդի նիստը ոչ մէկ նորութիւն բերաւ եւ Մակարիոս Արքեպ· անդամ մը եւս կրնայ անդրադառնալ մեծերու ապիկարութեան եւ միջազգային քաղաքականութեան ապաթարոյութեան:

*Ի վերջոյ արդարեւ, Ապահովութեան Խորհուրդը, յետաձգեց կիպրոսի վերաբերեալ վիճաբանութիւնները ցնոր տնօրինութիւն եւ այս հարցն ալ անել կացութեան կը մատնուի: Ի՞նչ անցաւ դարձաւ: Եւրոպացիները բանաձեւի ծրագրի նախագիծի մը մէջ (տես «Յառաջ» Փետր· 28) կ'առաջարկէին որ Վալտհայմ նոր առաքելութեան մը ձեռնարկէ, որպէսզի բանակցութիւնները վերսկսին: Այս բանակցութիւնները պէտք չէ Նիկոսիա ըլլան այլ նախընտրաբար Վիէննա, որ լաւ հող է անչուշտ ՄԱԿի ընդհ· քարտուղարին համար: Ամէն պարագայի մէջ եւրոպացիներու նախագիծն ալ չատ զգոյշ էր (ոչ ոք կ'ուզէ Թուրքիոյ սիրտը կոտրել) եւ ձեւով մը կը թաղէր կատարուած իրողութիւնը: Մակարիոս իր կողքին ունի ոչ–ուղեկիցները որոնք չեշտը կը դնեն ազգաբարութեան մը վրայ, Թուրքիոյ ուղղուած, պահանջելով որ Անգարա մինչեւ երեք ամիս քաշէ իր զօրքը Կիպրոսէն: Բայց նման բան մը, նոյնիսկ թուղթի վրայ (արդէն ՄԱԿի բանաձեւներուն ճակատագիրը թուղթի վրայ մնալ է) դործին չի դար Միացեալ Նահանգներուն: Եւ Ուաշինկթընի ներկայացուցիչը բացէ ի բաց կ'ըսէ որ ինք կը համաձայնի այն բանաձեւին, որ կ'ընդունուի «չահակից բոլոր կողմերուն կողմէ»: Ակնյ աւելի յստակ կերպով կարելի չէ ըսել թէ Ուաշինկթըն կը մերժէ որեւէ դատապարտում կամ յանդիմանութիւն Թուրքիոյ, այլ խօսքով Ուաշինկթըն չընդունիր ինչ որ Անգարա չընդունիր: Եւ ըսել թէ այս Ամերիկան է որ «ազատ աշխարհի» ախոյեանի տիտղոս ալ կը վայելէ···

Գալով Թուրքիոյ, անոր համար Մակարիոսի կառավարութիւնը ապօրինի է:

× *Միւս կողմէ դեմոկրատ եւ հանրապետական ծերակուտականներ առաջարկ մը ներկայացուցած են որ ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը վերսկսի Թուրքիոյ, առաջքն առնելու համար երկու երկիրներու յարաբերութեանց վատթարացման:*

ԱՂԷՏ ՄԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ ՇՈՒՐՋ 50 ՄԵՌԵԱԼ

Լոնտոնի մեթրոյի մէջ անբացատրելի արկած մը պատահած է Ուրբաթ օր եւ կը թուի թէ աւելի քան 50 մեռեալ կայ:

Կառախումբը չէ կեցած Մուրկէյթի կայարանը եւ արագութեամբ բախած է փայտուղիին մէջ արդելքի մը: Կառքերը ճզմուած են եւ զոհերու թիւը մեծ է, մեռեալներէն զատ կան ծանր վիճակի մէջ վիրաւորներ:

ՎՐԻՊԱԿ·— Մարտ 1ի մեր թիւին վրայ տպագրական թիւրիմացութեամբ *Ուրբաթ* գրուած է փոխանակ՝ *Շաբաթի*: Թուականը ճիշդ էր:

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

(ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

Զ. ԴԱՐՈՒ ՀԻՆԳ ԳԼԽԱՒՈՐ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ ԵՒ «ՑՈՒՆԱԲԱՆ» ՇԱՐԺՈՒՄԸ

— o —

Հայոց պատմութեան ամէնէն խռովալի հարիւրամեակներէն մէկն է 505 – 605 շրջանը՝ Վահան Մամիկոնեանի մահէն մինչեւ վրացական եկեղեցւոյ Հայ Եկե – ղեցիէն բաժանման տարին: Հայաստան ենթակայ է պարսիկ մարզպաններուն տի – րական իշխանութեան, հելլէն – պարս – կական պատերազմներու աւերին: Մի – ջնկեղեցական բուռն վէճեր, Քաղկեդոնի ժողովէն բխող խոր տարակարծութիւն – ներ եւ հելլէն – օրթոտոքս եկեղեցւոյ տե – ւական ճնշումը Հայ. Եկեղեցւոյ վրայ՝ մեզ կը դնեն հարկին առկ պաշտպա – նելու նուիրապետական մեր անկախու – թիւնը եւ դաւանական աղաւաւթիւնը:

Սակայն, հակառակ ներքին ու յարաբե – րական դժխեմ պայմաններու, մէկ կող – մէ հայ հոգեւոր գրականութիւնը ու միւս կողմէ մանաւանդ դաստիարակչական չարժումը կ'արձանագրեն նոր յաջողու – թիւններ եւ նուաճումներ, ու հայկական ճարտարապետութիւնը կ'ապրի ծաղկու – մի իր առաջին շրջանը՝ 475 – 525 թուա – կաններու կիսադարեան տեւողութեան:

Կրթական ճակատի վրայ յատկանշա – կանը՝ իմաստասիրական դիտութիւնն է – րու եւ առհասարակ «յունարան դպրոց»ով ըմբռնելի լեզուական յեղաշրջումի երե – ւոյթն է՝ շրջանի մտաւորականութեան (հոգեւորականութեան) մօտ եւ բարձրա – դոյն դաստիարակութեան յատուկ հաս – տատութիւններու (դպրեվանքներու) մէջ:

Ուսումնական գլխաւոր կեդրոններ են Տարօնի, Բագրեւանդայ եւ Արշակուն – եաց դպրոցները, Սիւնեաց վարդապետա – նոցն ու Դուինի կաթողիկոսարանի դպրա – տունը՝ Հայաստանի մէջ, ինչպէս նաեւ արտասահմանեան դաստիարակչական ամ – րոցներ՝ Երուսաղեմեան դպրոցն ու Եդես – իոյ եւ Պոլսոյ կրթարանները, որոնք մաս – նաւորաբար թարգմանչական եռանդ աչ – խատանքի վերածակներ եղած են:

Վերապատուելի Եղիա Քասունի, իր «Պատմութիւն հին հայ դաստիարակու – թեան »անուն գործին մէջ (էջ 84–86) կը փորձէ մօտաւորապէս ճշդել վեցերորդ դարու գլխաւոր այս հինգ ուսումնական հաստատութեանց վայրերը՝ յաւելուա – ծական կարգ մը տեղեկութիւններով:

ՏԱՐՕՆԻ ԴՊՐՈՑԸ, կ'ըսէ, հաւանօրէն կը դանուէր Մշոյ մօտ, Առաքելոց կամ Ղազարու վանքին մէջ:

ԲԱԳՐԵՒԱՆԴԱՑ ԴՊՐՈՑԸ հաւանաբար հաստատուած ըլլայ Ալաշկերտի Թուխարա – Գալէ անուն շրջանի Ս. Յովհաննու վան – քին մէջ (Իւչքիլիսէ)՝ ուր Սահակ Պար – թեւ հայրապետ փոխադրած էր իր կա – թողիկոսարանը, ըստ Օրմանեանի («Ազ – գապատում», էջ 300):

ԱՐՇԱԿՈՒՆԵԱՑ ԴՊՐՈՑԸ կը դանուէր Վիչապաձորի Թաթլոյ վանքին մէջ, հիմ – նուած՝ Դիւտ կաթողիկոսի օրով (Ե. դար):

ՍԻՒՆԵԱՑ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԸ, Շաղատ աւանին մէջ, հիմնուած էր Մեսրոպ Մաշ – տոցի ձեռքով եւ գործակցութեամբ Սիւն – եաց եպիսկոպոս Սնանէայի:

ԴՈՒԻՆԻ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆԻ ԴՊՐՈՑԸ, ուր իրենց պատրաստութիւնը ստացած են Մովսէս Բ.ի (Եղիվարդեցի), Կամիտասի եւ Եզրի նման կաթողիկոս – ներ, մանաւանդ ճարտասանական արուեստի ուսման կեդրոն մը եղած է:

Մանաւանդ Սիւնեաց եւ Բաղրեւան – դայ դպրոցներուն մէջ զարգացած է «հել – լենասէր» կամ «յունասէր» վերադիրով յայտնի լեզուական–իմաստասիրական ու մտաւոր–թարգմանչական չարժումը (572–603), որ նախ պրաբարին ապա նաեւ հայ լեզուին տուած է բառակազմային, չա – րահիւսական, քերականական ու դիտա – կան լայն կարելիութիւններ:

Մեր հզանդիկ ակնարկներու տարո – ղութենէն դուրս կ'իյնայ լեզուական յե – ղաշրջումի այս երեւոյթը իր հիմնական դիծերուն մէջ ներկայացնելու որեւէ փորձ: Պիտի գոհանանք հաստատելով որ մին – չեւ հինգերորդ դարու վերջին տասնամ – եակը գործածուղ մաշտոցեան հայերէնը՝ որ գրական–բանաստեղծական յատկանիշ – ներով զարգացած էր, դիւտական – թեք – նիք տարրերու պէտք ունէր՝ մասնաւորա – բար հելլէն իմաստասիրական գործերու թարգմանութեան լծուած հայ մտաւորա – կանութեան համար:

Շարժումը իր որոշ անպատեհութիւն – ները կ'ունենար անշուշտ, որովհետեւ յու – նարէնի պատուաստումով նոր դիմադիմ առնող հայերէնը որոշապէս անհասկնալի կը դառնար ժողովրդային խաւերու. սա – կայն, անկասկած, կը բարեշրջուէր հե – տզհետէ, կը բիւրեղանար, եւ յետագայ դարերու հայերէնին կը փոխանցէր նոր բառերու, քերականական նոր ձեւերու եւ չարահիւսական կերպերու հարուստ ժա – ռանգութիւն մը:

Հայ լեզուի պատմական հոլովոյթի ու – սումնասիրութեան նուիրուած որեւէ փորձ պիտի հաստատէ անվրէպ՝ որ «հելլենա – բան» չարժումը առաջին... փորձու – թիւնն ու քննութիւնն է Մեծասքանչին, դոր պատուով եւ յաջողութեամբ անցու – ցած է ան. պատուաստուած է ու զարգա – ցած՝ սակայն երբէ՛ք խորթացած կամ ապաւերած:

Մ. Թ.

ԾԱՆՕԹԱՑԻ՛Ք ՄԻՒՆԻԹԻ

— o —

Շարաթներէ ի վեր բոլոր Հայերու բեր – նին մէջ «Արարատ» եւ «Պայէրն» անուն – ներու կողքին կը հնչէ Միւնիխ, որ Մարտ 5ին հայկական դիմագիծ ալ պիտի ստա – նայ, քանի այնքան չատ են հոն դացող Հայերը:

Ուրեմն ծանօթացի՛ք Միւնիխի:

Արեւմտեան Գերմանիոյ երրորդ մեծ քաղաքն է Արեւմտեան Պերլինէն եւ Համ – պուրկէն ետք եւ ունի 1.260.000 բնակիչ, համաձայն 1968ի վիճակագրութեան: Միւնիխ նաեւ մայրաքաղաքն է Պավա – ոիոյ Լանտին (գաւառը): Քաղաքը կը տարածուի Իզար գետի երկու ափերուն, պատահան հովիտի սիրտին (530 մեթր բարձր ծովու մակերեսէն), որ կուգայ բախիլ աւստրիական Ալպեաններու առա – ջին լեռնոմներուն:

Քաղաքը, որուն անունը (Միւնխըն) կուգայ Թեկէրնզէի Բենեդէկտեան աբ – բայարանի վանականներէն, իր բախտը կը պարտի Հանրի Առիւծի, որ զարկ տա – յու համար առեւտուրին, գայն օժտեց Սահմանադրութեամբ մը եւ կամուրջ մը հաստատեց Իզարի վրայ (1158): Դքսա – կան կեդրոն դառնալով 1255ին, Միւնիխ նոր զարկ առաւ Ժ. դարուն, Լուի Պա – վարիացիի ազդեցութեան տակ, երբ այս վերջինը քաղաքը վերաչինեց 1327ի հըր – դեհէն ետք: Կաթողիկէ Լիկայի առաջ – նորդ՝ Մաքսիմիլիէն Ա.ի իշխանութեան տակ «գերմանական Հռոմը» տառապեցաւ Երեսուն Տարուան պատերազմէն եւ ժան – տախտի համաճարակէն, որ աւեր գործեց 1634ին եւ 1635ին:

Ժ. դարուն է, որ Միւնիխ իր վառքի դարաշրջանակէտին հասաւ չնորհիւ Լուի Ա.ի (1825 – 1848) եւ Լուի Բ.ի (1864 – 1886), որոնք քաղաքը հարստացուցին ճարտա – րապետական հոյակապ յուշարձաններով (Նոր Բնակավայր, Մայր եկեղեցի, Ռուշ – մեհյալը, Թելտերնհալը) եւ արուեստի թանգարաններով (Կլիպթոթէկը, Հին եւ Նոր Փինաքոթէկը, Պավարիոյ ազգային թանգարանը): Թափը չարունակուեցաւ մինչեւ դարավերջ, եւ բնակչութիւնը, որ 100.000 կը նկատուէր 1854ին, կէս մի – լիոնի հասաւ 1909ին:

Օրըստը ազգային – ընկերվարութեան, Միւնիխ 1923 Նոյեմբեր 8ին, թատերա –

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ

ԼԵԶՈՒԻ ԿԱՏԱՐԵԼԱԳՈՐԾՈՒՄ

— o —

«Անգլերէնը անհրաժեշտ է», «նախըն – արութիւն այն թեկնածուին, որ երկու լեզու գիտէ»: Կը բաւէ աչք նետել գործի փոքր ծանուցումներուն վրայ հաստատե – լու համար, թէ այսօր անգլերէն խօսելը գաստօրէն պարտադիր դարձած է բոլոր անոնց, որոնք կարեւոր պաշտօն մը ձեռք կ'ուզեն անցընել: Արդ, հակառակ ու – սուցման կատարելագործուած արդի մի – ջոցներուն, լեզու մը սորվելու, գայն կա – տարելագործելու լաւագոյն կերպն է ար – ցելել այդ լեզուին երկիրը: Աւսկ կը բա – ցատրուի այն իրողութիւնը, որ ամէն տարի կէս միլիոն Ֆրանսացի երիտա – սարդներ օտար երկիրներ կ'երթան ար – ձակուրդներուն:

Գիտնալով որ կէս միլիառ մարդիկ այս մոլորակին վրայ անգլերէն կը խօսին եւ կը ներկայացնեն անտեսական, դիւանա – գիտական ու գիտական չրջանակը, պարզ կը դառնայ, թէ ինչո՛ւ Ֆրանսացի երի – տասարդներու 80 տոկոսը Անգլիա կ'եր – թայ: Երկրորդ տեղը կը գրաւէ Գերմա – նիա:

Ե՞րբ կ'երթան: Ամառուան արձակուր – դին զարձան Հիթլէրի եւ Լիւտենտորֆի կազմակերպած պետական հարուածին, ապա՝ 1938ին, իր անունով ծանօթ խոր – հրդաժողովին: Համաչխարհային Բ. պա – տերազմին քաղաքը քանդուեցաւ չիտն տոկոսով. այժմ վերակառած է իր նախ – կին դիմագիծը եւ անտեսութեան նախա – պատերազմեան մակարդակը: Աւանդա – կան գործունէութիւններու կարգին (Նէմ – Ֆընպուրկի ճենապակիի ճարտարա – ուեստ, ուտեստեղէնի ճարտարարուես – եւ յատկապէս աշխարհահռչակ գարեջու – տունները) քաղաքը կը համախմբէ պլա – գան բնոյթի ճարտարարուեստներ — մե – տաղագործութիւն, քիմիագիտութիւն, ճշդրտաբանութեան, օպթիկի կազմածներ, հրատարակչութիւն եւայլն: (Միւնիխ վե – րահաստատման գլխաւոր կեդրոնը դար – ձած է այն ձեռնարկութիւններուն հա – մար, որոնք Պերլինէն եւ Արեւելեան Գեր – մանիայէն տեղափոխուած են, յատկապէս էլեկտրական չինութեան մէջ): Վերջա – պէս քաղաքը արուեստի եւ մտաւորական չարժումի կեդրոն է (նկարներու թան – գարաններ, Տօյչէս Մուսէում, համա – լսարանը՝ հիմնուած Լուտվիգ Թ.ի մէջ 1472ին Միւնիխ տեղափոխուած է 1826ին Լուի Ա.ի կողմէ. 1967ին 22.700 ուսանող ունէր):

Միւնիխ նաեւ դրօսաշրջիկութեան քա – ղաք է:

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱՓՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

———————

Ն.— Ցեղոյ փրանսերէ՞ն ալ սորված էք:

Ա.— Սորվեցայ, բայց յուսացածիս չափ ոչ:

Ն.— Ո՞րչափ մնացիք Թիֆլիս:

Ա.— Մօտաւորապէս երկու տարի:

Ն.— Ե՞րբ ելաք Թիֆլիսէն:

Ա.— 1919ի սկիզբը, կարելի է փետր – ուարին:

Ն.— Ո՞ւր գացիք:

Ա.— Կ. Պոլիս:

Ն.— Հոն ի՞նչ ըրիք:

Ա.— Լրագրի մէջ յայտարարութիւններ դրի եւ կը կարծէի այդ կերպով ազգա – կաններս գտնել, որոնք գուցէ Մէջազետ – քէն փախած ազատած էին:

Ն.— Այդ ժամանակ արդէն Կ. Պոլիս մեծ յեղաշրջում մը տեղի ունեցած էր՝ ո՞րչափ մնացիք Կ. Պոլիս:

Ա.— Գրեթէ երկու ամիս:

Ն.— Անկէ ո՞ւր անցաք:

Ա.— Սալոնիկ:

Ն.— Իսկ անկէ՞:

Ա.— Սերբիա:

Ն.— Անկէ՞:

Ա.— Դարձեալ Սալոնիկ:

Ն.— Անկէ՞:

Ա.— Անկէ Փարիզ:

Ն.— Կենաց որոշ ծրագիր մը չունէի՞ք. ինչո՞ւ համար էր այս թափառական կեանքը:

Ա.— Ես ուսանիլ կ'ուզէի, բայց միտքս միշտ խառնաչփոթ էր եւ չէի ուզեր տեղ մը հաստատուիլ, վասնզի որեւէ որոշ կոչման հակում չունէի:

Ն.— Սալոնիկ եւ Սերբիա դպրոց մը յաճախեցի՞ք եւ կը սորվէի՞ք:

Ա.— Ոչ. Սալոնիկ ազգականներուս գացի՝ բժշկուելու համար:

Ն.— Ի՞նչ հիւանդութիւն ունէիք:

Ա.— Զգային բռնկումներ:

Ն.— Ֆանի՞ անգամ կրկնուած են այն բռնկումները, զորս ունեցաք առաջին ան – գամ, երբ ձեր հայրենի տունը վերստին տեսաք:

Ա.— Երկնկա երկու անգամ ունեցայ, բայց չեմ կրնար ըսել թէ ինչպէս էին այդ բռնկումները. ամէն անգամ որ չար – դելու պատկերներն աչքիս առջեւ կը պատկերանային այդ բռնկումները կ'ուղեկցին:

Ն.— Սերբիա, Կ. Պոլիս եւ Սալոնիկ եղած ատեննիդ այսպիսի բռնկումներ ու – նեցա՞ք:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Փարիզ ե՞րբ անցաք:

Ա.— 1920ին:

Ն.— 1920ի սկի՞զբը:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Կ. Պոլիս, Սալոնիկ եւ Սերբիա չատ յարաբերութիւններ ունէի՞ք:

Ա.— Այո՛, ազգականներուս հետ:

Ն.— Ազգականներու եւ տարագրեալ – ներու հետ այս դէպքերուն վրայ խօսա՞ծ էք եւ արդեօք ասով անոնց յիշատակը ձեր մէջը վերակենդանացա՞ծ է:

Ա.— Այո՛, անոնց վրայ չատ կը խօսէի:

Ն.— Այս խժդժութիւններու հեղինակը ո՞վ կը համարուէր:

Ա.— Խժդժութիւններու հեղինակներու ո՛վ ըլլալը իմացայ լրագիրներէն, Կ. Պո – լիս եղած ժամանակս:

Ն.— Աւելի առաջ գիտէի՞ք թէ ո՛վ էր այս ջարդերուն հեղինակը, կամ ձեր հայ – րենի տան մէջ ո՞վ կը համարուէր հե – ղինակը:

Ա.— Այդ մասին բան մը չէի գիտեր:

Ն.— Ե՞րբ այն համոզման եկաք թէ Թալէաթ փաշան էր անոնց հեղինակը:

Ա.— Կ. Պոլիս եղած ժամանակս լրա – գիրներէն այդ համոզման եկայ:

Ն.— Արդեօք տեղեկութիւն մը առի՞ք թէ այդ ժամանակ Թալէաթ փաշան ուր կը գտնուէր:

Ա.— Կ. Պոլսոյ մէջ՝ ո՛չ. կը կարծէի թէ Կ. Պոլիս է եւ տեղ մը ծածկուած է:

Ն.— Այն ժամանակ արդէն մտքերնիդ դրի՞ք որ վրէժ կը լուծէք այն մարդէն, որ ձեր ընտանեաց տխուր բախտին պա – տասխանատուն էր:

Ա.— Ո՛չ:

Ն.— Լաւ է, կարծեմ այժմ կարդալ բացման վճիռը:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ախրա – նաեալին այս ալ կ'ուզէի հարցնել, թէ արդեօք լրագիրներուն մէջ կարդացա՞ծ էր որ Թալէաթ փաշան այս խժդժութիւն – ներու համար Կ. Պոլիս պինուորական ատեանէն մահուան դատապարտուած էր:

Ա.— Կարդացած էի եւ Կ. Պոլիս կը դանուէի, երբ ջարդերու հեղինակներէն Քէմալ կախաղան հանուեցաւ. լրագիրնե – րը այդ միջոցին գրեցին թէ Թալէաթ եւ Էնվէր փաշան ալ մահուան դատապար – տուած են:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Երդում – կայի մէջ որչա՞փ հայ բնակչութիւն կար:

Ա.— Գրեթէ քսան հազար:

(7 Շար.)

ներուն, բայց նաեւ Զատկուան օրերուն: Համաճայն երիտասարդներու մօտ կատարած քննութեան մը, 1973 Յուլիսին, Անգլիա գացած երիտասարդներուն 35 առ հարիւրը «ազանչելի», 33 առ հարիւրը «չատ դոհացուցիչ» գտած են եւ միայն երկու տոկոսը «վերապահութիւն» յայտնած է իր այցելութեան արդիւնքին մասին:

Ո՞ր տարիքէն սկսեալ պատանի մը կը նայ օգտուիլ օտար երկիրներ կատարած ճամբորդութիւններէ: Կարգ մը դասատուներու եւ ծնողքներու կարծիքով անհրաժեշտ է, որ երիտասարդը օտար երկիր մեկնելէ առաջ լաւ ծանօթ ըլլայ այդ երկրին լեզուին, այլ խօսքով 13–14 տարեկանին, երբ 4րդ կամ 3րդ դասարան կը դասնուի: Սակայն ուրիշներ կը պնդեն, թէ տասը տարեկանին արդէն պատանին պէտք է վարժուի առանց օտարականի հնչումի խօսիլ տուեալ լեզուն, իւրացնել անոր դարձուածքներն ու ոճերը:

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՁԻԿԻ ՁԱՇԸ

Փետրուար 23ի ճաշը տեղի ունեցաւ ընտանեկան եւ բարեկամական չատ հաճելի մթնոլորտի մէջ:

Կամակերպող եռանդուն տիկինները խոստացած էին անակնկալներ, որոնց ամէնէն հաճելիները էին հին ծանօթներէ – րի անսպասելի հանդիպումները եւ նորօք սկսուղ բարեկամութիւնները: Ամէն ուղղութեամբ նայելիս հանդիպում էիք հայ տիկնանց եւ օրիորդների վառվռուն սեւ եւ խելացի աչքերի փայլին:

Սրտի անհուն ուրախութիւն էր նկատել ընդհանուր եւ իշխող բարեկրթու – թիւնը հայկական եւ տաք ու սրտաբաց մտերմութիւնը: Արդեօք է՞րբ է ընդհանրանալու այս վազուց պապակած մտերմութիւնը առանց զասակարգային եւ դասերի խտրականութեան: Մեր մէջ չատերս յոգնած ենք այս խտրականութիւնից: Մի՞թէ բաւական չէ միմիայն, սոսկ Հայ լինելը:

Ճաշասէօս Պ. Դատաւորեանը չատ տեղին եւ հաճոյքով նշեց, որ մեր հայ կանայք, ժամանակի հետ քայլելով, առանց վհատելու, կորովով չարունակում են իրենց վազուց ստեղծած մեծ աշխատանքները — հայապահպանում, դպրոց, մանուկների օգափոխութեան կայաններ, կարօտեալին օգնութիւն:

Երգերը, արտասանութիւնները, մենապարերը առանձին փայլ տուին հաւաքոյթին շնորհիւ Անտոնեան ամոլի, Պարոն Պետիկեանի, բամբիռ նուագողի եւ միւս կատարողների:

Շնորհակալութիւն բոլորին եւ մանաւանդ կազմակերպող հայ տիկիններին:

Մ. ՄԱՒԱՆՋԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻՉԱՆԻ

ԵՐԱԽՏԱՄՈՌՈՒԹԻՒՆ

Ժամը ուրթին դուռը ծեծեցին: Մտաւ հարեւանուհիս՝ Սիլվան:

— *Սիկարէթ չունե՞ս:*

— *Ունեմ, — ասացի*

— *Ես ու Ռուբիկը ծխելը թարկել ենք, — ասաց նա:*

— *Շնորհաւորում եմ, — ասացի: Այսո՞ր ես ուզում ծխել, թէ զուգարանում:*

Սիլվան տեղաւորուեց բազկաթոռին եւ սկսեց ծխել:

— *Մարզուս բան չասես: Նրա առողջութիւնը թոյլ է: Ալքոհոլ եւ նիքոթին բոլորովին չի կարելի:*

Ես գլխով արեցի: Սիլվան աչքը գցեց սեղանիս թղթակոյտին եւ ասաց.

— *Դու լինձ ուշք մի դարձրու: Աչխատիր: Ես կը ծխեմ կը գնամ:*

Նրա գնալուց հինգ րոպէ չէր անցել, երբ նորից դուռը ծեծեցին:

Մտաւ Ռուբիկը եւ համեստօրէն նստեց բազկաթոռի եզրին:

— *Կարելի՞ է մի հատ ծխել, — ասաց պլուխս ինչ-որ...*

— *Ծխիր, ի հարկէ, — ասացի ես սիկարէթի տուփը մեկնելով նրան: Մոխրամանը բազկաթոռի տակ է: Ներիր, որ չեմ կարող զբաղեցնել քեզ: Գործ ունեմ, — եւ մէջքս դարձրի նրա կողմը:*

— *Ես ու Սիլվան ծխելը թողել ենք: Ինը ամսից երեխայ ենք բերելու: Ծխելն ու խմելը նրան խոտիս արգելուած է:*

— *Օդին պահարանում է: Բաժակը ձախ կողմում: Խմիր, քեզ էլ հօ չի արգելուած:*

Ռուբիկը կուլ տուեց օդին եւ ծածկեց պահարանը:

— *Շիշն ու բաժակը դիր յատակին, բազկաթոռին մօտիկ, — ասացի ես:*

— *Ինչո՞ւ, — զարմացաւ նա:*

— *Հենց այնպէս: Շիշը յատակին աւելի տպաւորիչ եւ արդիական է:*

— *Ա՛հա՛...*

Նա մի բաժակ էլ խմեց ու դնաց:

Ես բազկաթոռը մօտեցրի լուսամուտին, դոգին դրեցի մի քանի պատկերպարզ ամասդիր, մի տուփ կոնֆետ, մի յօրգի օդափոխիչը եւ նստեցի աչխատելու:

Սիլվան եւ Ռուբիկը երկար չսպասե – ցրին: Նրանք թափով ընկան սենեակ, ծխեցին, խմեցին, մի կատր բան կերան եւ գնացին: Ըստ երեւոյթին իմ տունը նրանց չատ էր դուր գալիս: Այսպէս թէ այնպէս, բազկաթոռը անընդհատ զբաղուած էր:

Ժամը տասնին մօտ իմ ծխախոտի եւ օդու պաչարները սպառուեցին: Ես վերցրի մի թերթ թուղթ ու դրեցի.

«Բարեկամներ, ես գնում եմ օդու եւ ծխախոտի: Շուտով կը գամ, համբերութիւն: Ձեր Լեւոն»:

Այնուհետեւ թուղթը փակցրի դրան դրսի կողմը, հանդցրի լոյսը եւ պառկեցի, որ քնեմ:

Հինգ րոպէից կողքիս սենեակում լսուեց կատրտուող ամանեղէնի ձայն: «Ա՛հ քեզ» ճիչերը խլանում էին կապիտալ պատի եւ իմ ոչ պակաս կապիտալ խորմոցի միջեւ: Ես քնեցի, քնեցի փոքրիկ երեխայի երջանիկ քնով:

Սիլվան եւ Ռուբիկը ինձ չեն բարեւում: Զարմանալի մարդիկ են: Չէ՞ որ ես հոգ էի տարել նրան եւ նրանց ապագայ երեխայի առողջութեան համար:

Չէ, աչխարհում արդարութիւն չկայ:

ԼԵՒՈՆ ԲՈՑԱՋԵԱՆ

ԹՈՒՐՔԸ, ՌՈՒՄԸԲԸ ԵՒ ՊԱՐԿԵՉՏՈՒԹԻՒՆ

Շուրջ ամիս մը առաջ Պէյրութի Թուրք հիւպատոսարանին առջեւ ռումբ մը պայթեցաւ: Այն առեն Թուրք մամուլը միահամուռ Արաբներուն վերագրեց: Սակայն տասնըհինգ օր վերջ Թուրքերը լուրը թարմացնելով, յայտարարեցին թէ «Այդ ռումբը Հայերը գետեղած էին»... առանց յայտնելու թէ ո՞ր Հայը, ինչո՞ւ եւ ի՞նչ ապիթով գետեղած էր:

Հարց է թէ տասնըհինգ օրուան մէջ ի՞նչ անցաւ զարձաւ, որպէսզի Թուրքերը այսպիսի վոլթֆաս մը ընելու պէտք զգային: Աւար պատասխանը Թուրքիոյ արաբ քաղաքականութեան մէջ պէտք է փնտռել: Թուրքիա ներկայիս, երկէ իր ետրուկը նկատած Արաբին հետ բարեկամութիւն ընել կ'ուզէ, Կիպրոսի հարցին մէջ դայն զօրավիգ ունենալու եւ նաեւ ապահովելու համար: Ուստի Արաբի մը ռումբ գետեղած ըլլալը կը հանդարէ այս անկ՛ղծ... սիրաբանութիւնը: Ուրեմն պէտք է հերքել այդ լուրը, ամէնէն դիւրին ձեւով, դայն վերադրելով Հայերուն, որոնք թէ՛ անպաչտպան են, եւ թէ այս ապիթով անգամ մը եւս դանոնք անարգած կ'ըլլան:

Սակայն Արաբներուն հետ ամբողջ աչխարհ գիտէ թէ, եղածը Թուրք անպատկառ մտայնութեան, խայտառակ մէկ արտայայտութիւնն է: Հայը այսօր ա – մենուրեք ճանչցուած է որպէս պարկեչտ, աչխատասէր, ստեղծագործ եւ մչակոյթի ափր տարր մը, մինչ Թուրքը՝ Աթիլլա մը, Թիմուրլէնկ մը կամ ցեղասպան Թալէաթ մը կը յիչեցնէ:

Թուրքը ինքն ալ գիտէ այս ճչմարտութիւնը: Երբ տկար է իրաւունքի, արդարութեան եւ բարոյականի անունով բե – րանը կը բանայ, ու երբ զօրաւոր է, եաթաղանը միայն կը խօսի, խժդժութեան ձեւերուն մէջ խոիր չդնելով: Պարկեչտութիւնը իր նկարագրին խոտոր կը համեմատի:

Հայերուս, եւրոպական քաղաքակրթութեան եւ պատմութեան ծանօթ է այս ճչմարտութիւնը: Դէպքերը ցոյց կուտան թէ, այս օրերս Ամերիկայի կարգ մը դէմքեր ալ կրցան ծանօթանալ Թուրքին այս դիմագծին:

Ց. Մ.

« ԳԱՐՈՒՆ » ԱՄՍԱԳԻՐԸ ԳՆԱՀԱՏՄԱՆԳԻՒ ԱՐԺԱՆԱՑԱԾ Է

Հայաստանի Գրողներու Միութեան նախագահութիւնը քննութեան առած է «Գարուն» ամսագիրի ներկայացուցած նիւթերը, արձարձած հարցերը: «Երիտասարդութեան հայրենասիրական եւ ին – տերնացիոնալիստական դաստիարակութեան հարցերը Գարուն ամսագրում» հարցին չուրջ զեկուցած է ամսագիրին գլխաւոր խմբագիրը՝ Վ. Պետրոսեան:

Զեկուցումէն պարզուած է, որ խմբագրութիւնը մեծ տեղ կը յատկացնէ թարգմանութիւններու, որոնք բացառապէս կը կատարուին բնագիրներէ: Այդ նպատակով խմբագրութիւնը կապեր հաստատած է խորհրդային այլ Հանրապետութիւններու բազմաթիւ թարգմանիչներու եւ բանաստեղծներու հետ: Այժմ աչխատանք կը տարուի ընդլայնելու այդ չրջանակը փոխադարձ կապով մը թարգմանական փոքր հատորներ հրատարակելու համար:

Ժողովին մասնակիցներէն չատեր, իրենց կարգին, հաստատած են ամսագրին կատարած լուրջ աչխատանքները եւ նոր ձեւեր ու միջոցներ առաջարկած են:

Ժողովին մասնակցած են Վ. Մնացականեան, Եդ. Զրբաչեան, Հր. Թամրազեան, Հ. Սահեան, Պ. Մուրադեան, Ս. Կապուտիկեան, Ստ. Կուրտիկեան, Զ. Դարեան, Հր. Ցովհաննիսեան:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՎԱՐԶԱԿԱՆ ԸՆԹՐՈՒԹԻՒՆ

Իզմիրի եւ չրջաններու Հայրենակցական Միութեան անդամական ժողովը տեղի ունեցաւ Փետրուար 16ին Հայ Ռազմիկներու սրահին մէջ:

Վարչութեան ընտրողներու մէջ մեծամասնութիւն չահեցան եւ դիւանի մաս կազմեցին Հրանդ Սարեան (նախագահ), Տիկին Ռոզին Նաւասարդեան (փոխ-նախագահ), Հրանդ Գույումճեան (քարտուղար), Վահրամ Արսլանեան (փոխ-քարտուղար), Լեւոն Գապագճեան (դանձապահ): Տիկիններ Այտա Թորոսեան, Ազնիւ Մարտիկեան, Մարի Ֆերմանեան, Էլիզ Փափազեան եւ Պարոններ Դանիէլ Ձիզմէճեան եւ Վահրամ Ոսկանեան (խորհրդականներ):

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՄՈՒՍԱ ԼԵՌ ՏԱՐԵԳԻՐՔ, 1974, հրատարակութիւն Ա.ցնճարի «Ցառաջ» – Կիւլպէնկեան դոլէճի:

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (62)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԱ.

ԳԹՈՒԹԻՒՆ, ՆԵՐՈՒԻՄ

— *Անկարելի է, յարեց արքունի դատախազը տեսակ մը բարկութեամբ, կարծես լոյր այս բաներուն մէջ իր տրամաբանութեան դէմ անձնական յարձակում մը տեսնելով, որպէսզի Օր. տը Վիլֆոր կենդանի ըլլայ, պէտք է որ կենդանութեան թաղուած ըլլար:*

— *Այդ բանը հազուագիւտ չէ, ըսաւ տ'Ավրինեի:*

— *Լաւ, բայց երբ այդպիսի սոսկալի պէտ մը պատահի, կամ այդ բանը կը նչմարուի քիչ կամ չատ ժամանակ վերջը, եւ կամ անմիջական դէպքեր կը պատահին, որոնք մեծ աղմուկ կը հանեն: Հապարակաց հետաքրքրութիւնը այնքան զրգռուած է որ, այդպիսի տարօրինակ անցք մը անտես չի մնար: Հաղիւ փակուած գերեզմանէ մը հծծիւններ լսուած են. մեռելաթաղները եկած են, զոհը աւելի եւս սոսկալի մահէ մը ազատած են. ահա ասանկ բաներ տեղի կ'ունենան: Այս պարագաներէն մին կրնա՞ք ցոյց տալ ինծի:*

— *Այո, պարոն արքունի դատախազ, յարեց բժիչկը: Իրաւունք ունիք, այդպէս կ'ըլլայ, երբ այդ առերեւոյթ մահը բժիչկներու սխալման արդիւնքն է. երբ այդ աղէտին միակ պատճառը դիպուածն է:*

— *Արդեօք ըսել կ'ուզէք թէ այս մահուան երեւոյթը կանխաւ պատրաստուած յատակագծի մը արդիւնքն էր:*

— *Պարոն տը Վիլֆոր, ըսաւ տ'Ավրինեի, անկեղծութեամբ պատասխանեցէք հարցումներուս: Ձեր խոստովանութենէն վերջը այս վերջին յայտարարութիւնն ալ դիւրին է ձեզի համար:*

«Վալանթին ի՞նչպէս մեռաւ»:

— *Կնոջմէս, իր մօրմէն թունաւորուելով:*

— *Տիկին տը Վիլֆոր ի՞նչ նպատակով կ'ուզէր Վալանթինը աներեւութացնել:*

— *Նոյն պատճառներով, որով թունաւորած էր Պ. եւ Տիկին տը Սէն-Մէրանները, որպէսզի հօրս՝ Պ. Նուարթիէի եւ մեռած կնոջս՝ Ռէնէ տը Սէն-Մէրանի ամբողջ հարստութիւնը իր զաւկին մնայ:*

— *Բայց անուանարկութեանց հիւանդածք մըն է ասիկա, ըսաւ տը Ֆլան – պուէն հառաչելով:*

— *Թողէք որ խօսքս աւարտեմ, չարունակեց Պ. տ'Ավրինեի: Պարոն տը Վիլֆոր, ձեր յիշողութիւնը ամփոփեցէք: Մեր յիշած սոսկալի եղելութեանց նախընթաց օրերուն մէջ չէ՞ք յիշեր թէ մարդ մը տեսաք, որ կարծես իրեն բան գործ ըրած էր չարերը պատժել եւ բարիները վարձատրել. մարդ մը, որ դերադոյն զօրութեամբ մը օժտուած ըլլալ կը թուէր եւ որ այդ զօրութիւնը միմիայն արդարութեան իշխանութիւնը հաստատելու կը գործածէր. յանցաւորներուն համար դատաւոր մը... հարստահարեալներուն համար ալ միխիթարիչ մը...*

Երբ տ'Ավրինեի կը խօսէր, Պ. տը Վիլֆորի աչքերը կը բացուէին: Տեսակ մը սոսկում իր դէմքին բոլոր դիծերը կը սեղմէր, եւ յանկարծ կոկորդային աւա՛ղ մը խոյս տուաւ կուրծքէն:

— *Ա՛հն, Ա՛հն... ո՛հ, գոչեց, կը յիչեմ:*

— *Կ'ուզէ՞ք որ այդ մարդուն անունը ըսեմ ձեզի:*

— *Ո՛չ, ըսաւ Վիլֆոր եռանդով: Ո՛չ. որովհետեւ դուք այն անունը չէք գիտեր: Դուք զինքը Մոնթէ Քրիսթոյի կոմսը պիտի կոչէք, այնպէս չէ՞...*

Տ'Ավրինեի գլուխը խոնարհեցուց անմիջապէս:

— *Մոնթէ Քրիսթոյի կո՛մսը, ըսաւ Պ. տը Ֆլանպուէն արհամարհանքով: Բախտախնդիր մը չէ՞ միթէ...*

Խօսքը չատարուեց:

Վիլֆոր անհատնելի ուժով մը անոր դատաւորը բռնեց:

— *Լռեցէք, պարոն, Աստուած կը նախատէք...: Այո, Աստուած, որ Ղազարոսին յարութիւն տուաւ, որ Ցայրոսի աղջիկը ողջնցուց. Աստուած, որ խորտակեց այն դամբանական քարը, որ ես, այն ատեն չարիքի ամենազօր, թշուառի մը վրայ ձգել տուած էի: Պարոն տ'Ավրինեի, այդ ձեր Մոնթէ Քրիսթոյի կոմս կոչած անձն է որ փրկեց աղջիկը, այն աղջիկը, զոր իմ աղջիկս կը կոչէի:*

— *Այո, պարոն տը Վիլֆոր:*

— *Ուրեմն հրաչքը կատարուած է. կը հաւատամ, գիտեմ, կ'ընդունիմ: Ամէն բան կարելի է այն մարդուն համար: Ա՛հ, պարոն արքունի դատախազ, մեր բովանդակ օրինագիրքով, մեր ոստիկաններով եւ երկրիս վրայ ունեցած մեր իշխանութեամբ, որ մեզի սեփականացուցած ենք, ո՛րքան փոքր ենք անոնց քով, որոնց զէնքը իրենց անդրդուելի կամքն է եւ օրէնքը՝ ճչմարտութիւնը եւ արդարութիւնը: Պ. տը Մոնթէ Քրիսթօ ալ անոնցմէ է: Բաւական է որ ան կամենայ՝ որպէսզի Վալանթին չմեռնի...*

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Վասպ. Հայր. Միութիւնը եւ երիտասարդաց յանձնախումբը իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն Տէսինի Հայր. Միութեան նախագահուհի Տիկին Գազէլին եւ ընտանիքին իրենց սիրելի մօր կսկծալի մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուլվ. Օտտոյի Ս. Ճակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Յ. Պէնլեանի Թաղումին՝ Թ. Ադամեան 10, Ղ. Կիւլեան 20, Մ. Կիւզէլ, Տիկին Պետրոսեան 10ական, Ա. Սահակեան 30, Ե. Զիլէքեան 10։ Կ. Խոզիկեանի հոգեհանգիստին Խոզիկեան ընտանիք 50։

(Շար.)

ETMEKDJIAN

Vous prie d'honorer de votre visite son exposition d'aquarelles qui se tiendra à la Galerie

LES AMIS DES ARTS
26, Cours Mirabeau
Aix-en-Provence

du 28 Février au 13 Mars.

Le vernissage aura lieu le Vendredi 28 Février à 18 heures.

La Galerie est ouverte tous les jours de 10 à 12 h. et de 15 à 20 h. excepté le Mardi.

Կ'ՈՒԶՈՒԻ

Cherche ouvrier dans la chaussure, soit cordonnier-bottier, soit monteur en chaussures. Place à l'année. S'adresser à :

KEKLIKIAN
25, Rue Allard
83990 SAINT-TROPEZ
(Tél. 97-14-26)

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ՄԾԱԿՈՑԹԻ ՏԱՆ

Պէյրութէն Տիկ. Տօքթ. Անուշ Մաճառեան Մշակոյթի Տան իր այցելութեան առթիւ կը նուիրէ 500 Ֆր.։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մարտ 9ին, ժամը 15ին Ահարոնեան ակումբը։

«ՅԱՌԱՋ»
կը նուիրեւ

Տէր եւ Տիկին Հայկազ Պետրոսեան, ինչպէս ամէն տարի, մէկ տարեկան «Յառաջ» կը նուիրեն Տիկին Ա. Շահրիկեանի (Փարիզ)

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պօմոնի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է.—

Ողբ. Տ. Զարուհի Փափազեանի յուղարկաւորութեան առթիւ, Տ. Ասրինէ Փափազեան 20 Ֆր., ողբ. Տ. Ռոզա Եկավեանի մահուան քառասունքին առթիւ Պր. Կարապետ Եկավեան 20, Տ. Ռոզա Տօրումեան 10, ողբ. Ճովհաննէս Մարդարեանի թաղման առթիւ Պր. Բիւզանդ Փափազեան կը նուիրէ 20 Ֆր. Նաեւ Տիկ. Մառի Զաքարեան 15, ողբ. Պր. Ճակոբ Շահինեանի թաղման առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պր. Սահակ Շահինեան 100, Պր. Հայկ Մարզարեան 10, Պր. Աբրահամ Լուսիկեան 20։

Այս առթիւ վարչութիւնս կուզայ յայտնել իր խոր ցաւակցութիւնները Շահինեան ընտանիքին։

×

Սէն Ժերմէն Ս. Սահակ - Մեսրոպ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է, ողբ. Սարգիս Պողոսեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուէրները.—

Երուանդ Պողոսեան, Տէր եւ Տիկին Աբմենակ Թորոսեան, Մխաքեան ընտանիք 50ական Ֆր., Տէր եւ Տիկին Պողոս Թուրեան 30, Տէր եւ Տիկին Ն. Օհանեան, պրն Տիկին Գոհար Ահարոնեան, Տէր եւ Տիկին Բարսէղ Լիմոնճեան, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Սրապեան 20ական, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Զէյթեան Մուրիկեան Ճովհաննէս 10ական, Կիրակոս Հեւսճիեան 20 եկեղեցւոյ (20 դպրոցին) եւ 20 «Յառաջ» թերթի բարգաւաճման։

ԲԱՑՕՒՄ

Ս. ԽԱՉ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՄԾԱԿՈՑԹԻ

ՆՈՐ ԿԵԴՐՈՆԻՆ

Հրաւէրս ուղղուած է բոլոր հայ երիտասարդներուն անխտիր հաւաքուելու ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ԵՐԵՔ ՄԱՐՏ ԺԱՄԸ 20,30ին Լատինական Թաղին մէջ գտնուող Մշակոյթի այս նոր կեդրոնին մէջ, միասնաբար խորհրդակցելու համար անոր գործունէութեան մասին։ Ծրագրուած են եւ փութով կը սկսին հայ լեզուի, գրականութեան եւ մշակոյթի չարաթական դասախօսութիւններ։ Մուտքը ազատ է։

Պատասխանատու
Հ. ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՎՐԴ. ՊԱՏԻԿԵԱՆ

INAUGURATION DU CENTRE CULTUREL
DE L'ASSOCIATION SAINTE CROIX

10 bis, Rue Thouin — Paris (5e)

Dans le but de définir les activités du Centre (cours de langue et civilisation arménienne) une réunion amicale aura lieu le 3 Mars (Lundi) à 20 h. 30
Tous les jeunes Arméniens sont invités participer à cette réunion et à apporter leurs idées pour la réalisation de cette initiative.

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ - Պուա Քոլոմպ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Մարտ 6ին, ժամը 20.30ին ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 20 Ռիւ տու Ֆոսէ տը լ'Օմոն, Անիէռ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ-պարահանդէսը ժողժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13։

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ջուտ հայկական մեղեդիներու նուիրուած, Մարտ 9, Կիրակի օր ժամը 15ին,

Salle Molière, 18-20 Quai de Bondy

Դաշնամուրով Կ'ընկերակցի Պ. ՏՐԼԻՕՃԼ (Մարսէյլի օփերայէն)

Ցայտագրին մաս կը կազմեն՝

Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օհան Տուրեան, Ցարուքհանեան, Կանաչեան, Ճովհաննէսեան, Գալանտարեան, Ադէմեան, Ալեխսեան եւ Արմէն Տիդրանեանի «Անոյշ» օփերայէն խելագարուհիի տեսարանը։

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Լիոնի Կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն, Պարոն Թիւրեաքեանին, Լիոնիեկեղեցին, 295 Ռիւ Պուալօ եւ երգահանդէսին օրը Սալ Մոլիէռի կիչէն, ժամը 14էն սկսեալ։

Savez-vous que vous trouverez à :

AIR FRANCE
AGENCE DES INVALIDES
2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, ամիսական թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր
ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

ՖԻԼՄԻ ԲԱՑԱՌԻԿ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԱԾ ՓԱՐԻԶԻ ԷՍԱԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

DIX JOURS EN ARMÉNIE

Film en couleur préparé par MM. Vahé Tchilinguirian et Kévork Kévorkian

Avec le précieux concours de
BERDJ MESROBIAN
Professeur à l'Université d'Erévan

MUSIQUE ARMENIENNE — COMMENTAIRE EN ARMENIEN

Vendredi le 7 Mars à 20 h. 30

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE

17, Rue Bleue, Paris 9e, Métro Cadet

PROGRAMME

PREMIERE PARTIE

1. Introduction
2. Place Lénine
3. Exposition Nationale
4. Hripsimé
5. Etchmiadzine
6. Marché Municipal
7. Le Stade Hrasdan
8. Le Soir

DEUXIEME PARTIE

1. Jardins de l'Amitié
2. Garni
3. Kéghart
4. Usine de Textile
5. Gare/Tzitzernagaperte
6. Dilidjan
7. Sévan
8. Quartier de l'Opéra

ENTR'ACTE

TROISIEME PARTIE

1. Quartier Soundoukian
2. Université/Bibliothèque
3. Institut Pédagogique
4. Ecole Groupskaya
5. Sardarabad
6. (Erévan) Erébouni
7. Ochagan
8. Puragan
9. Zevartnotz
10. Phliharmonia

FIN

Visa No 42926

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգիանոց առաջին կարգի սեն եակ եւ առաջին կարգի ապասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պ անդոկներու մէջ։ Բազմաթիւ չրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ։ Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ՝ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել.—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ռւնճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ կէսօրէ եառք ժամը 15էն 18։

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Յ. Պօյաճեանի։

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն.— Ա) Ցուլիս 12–27 (Լենինգրատ – Երեւան – Մոսկուա)։ Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն)։ Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն)։

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
4
MARDI
4 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅԿԱԶ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
R. C. Seine 57 A 2731

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·239

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.239

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

«ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԴԱՏԻ»

— o —

Ընդառաջ երթալով Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակը համազգային աստիճանաչափով ոգեկոչելու եւ այդ առթիւ Հայկական Դատը վերարծարծելու մասին երեք հայ կուսակցութեանց Պէյրութի վերին մարմիններու 1974 Սեպտեմբեր 2 թուակիր միացեալ կոչին, Սփիւռքի զանազան երկիրներուն մէջ ամիսներէ ի վեր կը կատարուին զանազան ձեռնարկներ: Հայաշատ կարեւոր քաղաքներու մէջ կազմուած են յատուկ Յանձնախումբեր՝ մասնակցութեամբ անխտիր հայկական քաղաքական, մշակութային, եկեղեցական, երիտասարդական, բարեսիրական, հայրենակցական եւ այլ կազմակերպութեանց:

Ծրագիրներ կը մշակուին պատշաճ հանդիսաւորութեամբ ոգեկոչելու համար մեր մէկուկէս միլիոն անմահ նահատակներու յիշելի յիշատակը: Պատրաստութիւնները կը տեսնուին նաեւ Հայ Դատը ծանօթացնելու օտարներուն, մասնաւորաբար մեր ապրած երկիրներու քաղաքացիներուն: Ու ինչպէս Մեծ Եղեռնի Ցիանամեակին առթիւ, այս անգամ եւս Ցուշագիրները պիտի ներկայացուին Սեւրի դաշնագիրը ստորագրող Պետութեանց եւ աշխարհի ճակատագիրը վարող ՄԱԿի մեծ ու փոքր անդամներուն, արդարութիւն պահանջելու համար բազմաչարչար ու անիրաւուած հայ ազգին:

Նախ քան միացեալ կոչը, իրրեւ նախապատրաստութիւն վաթսունամեակի, ուրիշ ձեռնարկներ եղած էին արդէն:

Այս ուղղութեամբ յիշատակութեան արժանի գնահատելի ձեռնարկ մըն էր Հայ Դատի Մատենագիտութիւնը

Bibliographie de la Cause Arménienne 393 մեծադիր մեքենագիր էջերէ բաղկացած հրատարակութիւնը, որ կը պարունակէ Հայկական Դատի, Հայաստանի եւ Հայոց ժամանակակից պատմութեան, Արեւելեան Խնդրի եւ յարակից հարցերու մասին ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն եւ իտալերէն լեզուներով լոյս տեսած գրքերն ու գրքոյկները:

Պէյրութի «Հայ Տեղեկատու Կեդրոն»ի (Centre d'Information Arménien) խնամքով պատրաստուած եւ սահմանափակ թիւով հրատարակուած այս ձեռնարկը առաջին փորձ մըն է իր տեսակին մէջ: Կը բովանդակէ մինչեւ 1973 Մարտ 1 լոյս տեսած հատորներու ցուցակը, հեղինակի, տիտղոսի, տպագրութեան վայրի, հրատարակիչի, թուականի, էջերու թիւի (ոչ-յաճախ) եւ յարակից անհրաժեշտ մանրամասնութեանց յիշատակութեամբ:

Մասնագէտներու կողմէ կատարուելիք սրբագրութիւններէ եւ յաւելումներէ ետք «Հայ Դատի Մատենագիտութիւն»ը գրքի ձեւով պիտի հրատարակուի, ծառայելու համար իրրեւ աղբիւր եւ աշխատանքի գործիք բոլոր անոնց — պրպտող, պատմագէտ, դասախօս, հրապարակագիր, մըտաւորական, քաղաքական եւ հանրային գործիչ — որոնք կը հետաքրքրուին Հայկական Դատի ուսումնասիրութեամբ:

Տակաւին երկարաշունչ եւ դժուարին աշխատանք պէտք է տանի «Հայ Տեղեկատու Կեդրոն»ը՝ իր լրումին հասցնելու համար սկսուած ձեռնարկը: Ցիշատակուած գրքերը մեծ մասամբ սպառած են եւ արեւելագիտական մատենադարաններու մէջ իսկ կարելի չէ գտնել անոնց չատերը: «Մատենագիտութիւն»ը պատրաստող երիտասարդ մտաւորականները հնարաւորութիւն չունէին անչուշտ իրենց ձեռքին տակ ունենալու խնդրոյ առարկայ գրքերն ու գրքոյկները կամ պարբերական հանդէսներու մէջ լոյս տեսած յօդուածները: Անոնք իրենց կարելին ըրած են օգտագործելով «Հայկական Մատենագիտութեան» մասին լոյս տեսած գրքերը եւ զանազան հեղինակներու հրատարակութեանց մէջ յիշուած աղբիւրները:

Հայկ. Մատենագիտութեան նման ձեռնարկներ (Հայերու մասին օտարալեզու գրքերու ցուցակներ) հրատարակած են Մ. Մխանսարեանց Ս. Պետերսբուրգ 1874–76, Հ. Պ. Ֆէրհաթեան, Վիէննա, 1919, Արմենակ Սալմասեան (Փարիզ, 1946 եւ Երեւան, 1969) եւ ուրիշներ:

Ցանկալի էր անչուշտ, որ «Հայ Դատի Մատենագիտութեան» յաւելեալ եւ սրբագրեալ լրիւ հրատարակութիւնը լոյս տեսնէր Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակի օրերուն: Հասկնալի է սակայն, որ նիւթապէս անկարելի էր այդ, տրուած ըլլալով նոր աղբիւրներ գտնելու, սրբագրութիւններ կատարելու, նիւթերը դասաւորելու, հեղինակներու ցանկը պատրաստելու եւ այլ յարակից գնահատելի աշխատանքներ գլուխ հանելու դժուարութիւնները:

Ամէն պարագայի չնորհաւորութեան արժանի է կատարուած աշխատանքը:

«Հայ Տեղեկատու Կեդրոն»ի երիտասարդ մտաւորականներուն կը մաղթենք ուժ եւ կարողութիւն՝ իր լրումին հասցնելու եւ ազգօգուտ բազմաչխատ երկով մը հարստացնելու համար Հայկական Մատենագիտութեան Հայ Դատի վերաբերեալ բաժինը:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՋԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՊԻՒՏՃԷՆ ԿԸ ԿՐԿՆԱՊԱՏԿՈՒԻ

ՄԱԿԱՐԻՈՍ ՆՈՐ «ՊԱՂԵՍՏԻՆ» ՄԸ ԿԸ ՆԱԽԱՏԵՍԷ ԹԷ ԹՈՒՐՔ ՋՕՐՔԸ ՁՔԱՇՈՒԻ ԿԻՊՐՈՍԷՆ

ԸՐՄԱՔ ՆՈՐ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ՊԷՏՔ Է ԿԱԶՄԷ

Կը պարզուի, ըստ նիւ եորք Թայմզի որ Քիսինկէր արդէն իսկ վստահ էր որ պիտի յաջողի ամերիկեան Քոնկրէսը համոզել որ ջնջէ Թուրքիոյ նկատմամբ տրուած որոշումը եւ վերսկսի զէնք հայթայթել: Նման յայտարարութիւն մը ըրեր է կիպրոսի յոյն – կիպրական իշխանութեանց, յայտնելով թէ մէկ ամիսէն ինք ետ առնել պիտի տայ ամերիկեան Ծերակոյտին որոշումը որպէսզի Ուաշինկթըն վերագտնէ իր ազդեցութիւնը Թուրքիոյ վրայ: Երեւի այս նպատակով է որ Քիսինկէր «թելադրած է» Անգարայի, որ անկախ Պետութիւն մը հռչակէ կիպրոսի մէջ, որու համար Ամերիկա ալ կրնայ ձեւական «ցաւ» մը յայտնել ու ատիկա կրնայ պատճառ ըլլալ որ Քիսինկէր կարենայ ճնշում բանեցնել ամերիկեան Ծորհրդարանին վրայ: Ասիկա կը բացատրէ նաեւ թէ ինչու Միացեալ Նահանգները այդքան վերապահ են Ապահովութեան Ծորհուրդի նիստին ընթացքին, ուր Շարաթ օր, ոչ-ուղեկիցները կիւյան եւ իրաք բանաձեւի նախագիծ մը պատրաստած են, պահանջելով օտար զօրքերու հեռացումը կիպրոսէն, առանց պայմանաժամ ճշդելու:

Գալով Թուրքիոյ, ճիշդ այս միջոցին աւելի քան կրկնապատկած է իր զինուրական պիւտճէն մինչ զէնք ծախողները պոչ բռնած են Անգարայի Պաշտպանութեան նախարարութեան առջեւ: Անգարա 1975ին քան միլիոն թրքական ոսկի (54 առ հարիւր յաւելում) կը յատկացնէ զէնքի, ինչ որ իր ընդհանուր պիւտճէին (107 միլիոն թրք· ոսկի) մէկ հինգերորդն է: Պաշտպանութեան նախարարը օրինագիծ մը ներկայացուցած է Ծորհրդարանին, որ արտօնութիւն կուտայ կառավարութեան մինչեւ 1979 36 միլիառ թրք· ոսկի ծախսել զինամթերքի գնումի համար (երկուքուկէս միլիառ տոլար): Նախապէս մինչեւ 16 միլիառ նախատեսուած էր (մէկ ֆրանս· ֆրանքը կ'արժէ 3,20 թրքական): Թրքական օդուժին համար 46 ամերիկեան Ֆանթոմի ապսպրանք կար, որոնց սակայն 16ը միայն յանձնուած են: Մինչ այդ Իտալացիք 18 Ֆ–104 յանձնած են (ամերիկեան օդանաւեր են...): Ծովային ուժին ալ պիտի յանձնուին իտալական թռանները, խօսք կայ նաեւ որ ընդծովեաներ ապսպրուին գերմանական նաւատորմիղներուն: Գալով Անգլիացիներուն, որոնք ետ մնալու պատճառ մը չունին, արդէն իսկ Հօֆ եւ ՃԷկուար օդանաւեր առաջարկած են եւ Հիւրրիէք կը գրէ թէ Սթերլինկ Արմսթրոնք չանք չի խնայեր համոզելու համար թուրք զինուորականները թէ իրենց հրասայլերը եւ «Ջրասահ» նաւերը չատ լաւ ապրանքներ են:

Քանատացիք ալ զանազան առաջարկներ ըրած են, Թուրքիան առանց զէնքի չձգելու համար, Ֆրանսացիք իրենց Միռաժները եւ Ալֆա ՃԷթերը կը գովեն, մինչ Շուէտացիք կը փորձեն իրենց Վիքէինները տեղաւորել:

Այս ամբողջը սակայն չի լուծեր հիմնական հարց մը, որ է Թուրքիոյ կառավարական տագնապը: Արդարեւ, Հանրապետութեան նախագահը Ֆորիւթիւրք դիմած է Ըրմաքի որ ազգային համախմբման նոր կառավարութիւն մը կազմէ: Ծանօթ է որ Ըրմաք հրաժարած էր Նոյեմբեր 29ին եւ անկէ ի վեր փոխանցման չըր – ջանն է զոր կ'ապահովէ: Հաւանական է որ Ըրմաք նոր դահլիճը կազմէ թեքնիսիէններով բայց հաւանական է նաեւ որ այդ դահլիճը Ծորհրդարանին վաւերացումը չստանայ: Թրքական Սահմանադրութիւնը կը նախատեսէ որ երրորդ բացառական քուէարկութենէ մը ետք, Ազգ· ժողովը կը լուծուի: Այս է արդէն կարգ մը կուսակցութեանց սպասածը:

Էճեվիտ կը խորհի թէ իր օրով եղած զինուորական միջամտութիւնը կիպրոսի մեծ վարկ տուաւ Հալքի եւ ընտրութեանց առեն, լայն մեծամասնութիւն մը ձեռք կը ձգէ:

ԿԻՊՐՈՍԻ

— o —

կիպրոսի համար ոչ մէկ նորութիւն կայ: Նախագահ Մակարիոս լիբանանեան Ալ Այաթ թերթին տուած տեսակցութեան մը ընթացքին յայտարարած է թէ կիպրոս «երկրորդ Պաղեստին»ի մը կը վերածուի եթէ Թուրքիա իր զօրքը չքաշէ կղզիէն եւ յոյն կիպրացիները չկարենան իրենց տուները վերադառնալ: Մակարիոսի համար քաղաքացիական պատերազմը անխուսափելի է ցորչափ այդ 200 հազար յոյն կիպրացի զաղթականները իրենց տեղը չեն կրնար երթալ: Մակարիոս կը մերժէ որեւէ բանակցութիւն Անգարայի հետ ցորչափ Թրքական կատարուած իրողութիւնը կը տեւէ:

Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը յայտարարած է իսրայէլեան Ալնասր գործակալութեան որ Անգարա «չի ձգտիր կղզիին բաժանման» այլ «երկու չրջաններով Դաշնակցութեան մը»: Բայց լաւ է յիշել նաեւ թէ յոյն կիպրական « Փաքրիս » թերթը կը գրէ թէ ներկայիս ամերիկացի փորձագէտներու խումբ մը կ'ուսումնասիրէ ամերիկեան խարիսխի մը հաստատումը կիպրոսի Թրքական գրաւեալ չրջանին մէջ...:

Քանի մը տողով

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ՊԵՐԼԻՆԻ մէջ, քրիստոնեայ – դեմոկրատները 53 առ հարիւր համամասութեամբ չահեցան Գաւառական ժողովի ընտրութիւնները: Ասիկա մասնաւոր նշանակութիւն կը ստանայ երբ նկատի առնուի մանաւանդ թէ չարժումին պարագլուխը՝ Փէթէր Լորէնց առեւանգուած է անիշխանականներու կողմէ: Արեւմտեան Գերմանիա տեղի տուած ըլլալով առեւանգողներու պահանջներուն եւ ազատ արձակած ըլլալով չորս անիշխանական, երկուչաբթի առտու Լորէնցի ազատ արձակումն ալ անմիջական կը նկատուէր:

ՓԱՐԻԶի մէջ Շաբաթ օր, Նախագահ Ժիսքար տ'Էսթէն խօսք առաւ կնոջ միջազգային տարիին նուիրուած հանդիսութեան: 1975ը կնոջ տարին է, ու ՄԱԿի հովանաւորութեան տակ զանազան ցոյցեր տեղի պիտի ունենան ամէն կողմ: Ժիսքար այս առթիւ չեչտած է· «Պէտք է ընդունիլ կիներու ընկերային ինքնավարութիւնը»:

ՊԱՐՍԻՑ Շահը մամուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտարարեց, թէ հրովարտակով մը լուծել կուտայ Պարսկաստանի բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները եւ անոնց փոխարէն կը կազմուի մէկ կուսակցութիւն մը՝ «Պարսկաստանի վերազարթնում» անունով: Վարչաեւը՝ Հովեյտա երկու տարուան համար կը դառնայ նորակազմ կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը, գործադիր կոմիտէի եւ քաղաքական Բիւրոյի նախագահը: Ցարդ չորս կուսակցութիւններ կային Պարսկաստանի մէջ եւ բոլորն ալ գործադիպ կը կենային թագաւորին եւ այսպէս կոչուած «Շահին սպիտակ յեղափոխութեան»:

ԻՐԱՔԵԱՆ ճամբորդատար օդանաւ մը, որ Պաղտատէն Մուսուլ կ'երթար, երեք Քիւրտերու կողմէ հարկադրուեցաւ թեհրանի օդակայանը վայրէջք կատարել: Օդանաւին մէջ տեղ գրաւած գաղտնի ոստիկաններ կրակ բացած են օդահէներուն վրայ, սպաննելով անոնցմէ երկուքը եւ կին մը: Վեց ճամբորդներ վիրաւորուած են: Օդանաւը Պաղտատ վերադարձած է: Քիւրտ օդահէները 25 միլիոն ֆրանք կ'ուզէին եւ 85 Քիւրտերու ազատ արձակումը:

ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ԴԷՊՔԵՐ

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

— o —

Ա.

ՀԱՆՐԱՑԻՆ ԳՈՐԾԻՉՆ ՈՒ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼԸ

— o —

Ա.ւետիս Ահարոնեանի պիտակցութեան արշալոյսը կը զուգադիպի հայ կեանքին սերտօրէն առընչուած կարեւոր անցքերու հետ: Ցեղափոխական ուժգին խլրտումներ Ռուսիոյ մէջ, Լորիս – Մելիքովի մենատիրութիւն, յամառ զրոյցներ և պահանջ նոր սահմանադրութեամբ մը օժտելու ռուսական կայսրութիւնը, իսկ ազգային կեանքէն ներս «Մշակ» օրաթերթ, «Նոր Դար» եւ «Արձագանգ» խմբակցութիւն – նոր գաղափարական բախումներ, Արթրուճի, Րաֆֆիի, Ծերենցի, յեղափոխական յանդուգն գաղափարներ: Սահմանէն անդին հեղհեղուկ խաւացող Թրքական բռնութիւններ, եւրոպական ազդերու միջամտութիւն, Պերլինի վեհաժողով, 61րդ յօդուած; «Երկաթէ չերեփ» եւ վերջապէս, Էրզրումի, Վասպուրականի եւ Տարօնի մէջ յեղափոխական առաջին ծիծեռնակներու թեւաբախումները:

«Դպրոցական էի, յիշում եմ, մեր ամբողջ սերունդը Գամառ Քաթիպայի ու Րաֆֆիի ոգով էր թեւաւորուած: Մեծ Գաղափարը, Հայաստանի վերկութեան եւ բարգը մարմին ու արիւն էր առանում, բոլորի աչքի առջեւ իր հմայիչ պատկերով: Վարժապետան, Խրիմեան, Արծուի Վասպուրական, Վարագ բոցեղէն անուններ էին, որոնք հովերի թեւերի վրայ գալիս էին մեր պատանեկութիւնն ու երիտասարդութիւնը ոտքի հանելու ղէպի ահման, ղէպի Հայաստան...», կը գրէ «Հայրենիքիս Համար» հատորին մէջ:

90ական թուականներու կէսերուն էր, որ Ա.ւետիս Ահարոնեան անունըսկսաւ փայլիլ Հայութեան մէջ: «Մշակ» սկսած էր հրատարակել երիտասարդ գրողին «Լուրեր սահմանի միւս կողմից» յօդուածաշարքը: Հայ ժողովուրդի արեւմտեան թեւը իր ծով վիշտերով, խռովքներով ու բողոքով ներկայ էր այդ յօդուածներուն մէջ: Իր ծննդավայր Իգդիրի մէջ նստած, ան պերճախօս, սրատես եւ ինքնատիպ կերպով կը չարժէր հայ ժողովուրդի զգացական լարերը: Նոյն օրերուն գրեթէ, Թրքահայ գաղթականներու կեանքէն առնուած իր պատմուածքները կը կարդացուէին մեծ յափշտակութեամբ եւ կը հաստատէին գրագէտի եւ հասարակական մը ծածկոյի իր համբաւը:

Նոյն «Հայրենիքիս Համար» հատորին մէջ, Ահարոնեան հետեւեալ սրատեսուչ դրուագը կը պատմէ իր կեանքէն:

«Երեսուն տարի առաջ, երիտասարդ ուսուցիչ էի, սահմանին մօտիկ իմ հայրենի գիւղում: Ու մի երեկոյ արեւմտին դրան կանգ առան երկու երիտասարդներ քրտական տարազով:

« — Գիշերելու տեղ ենք փնտռում, ասացին:

«Վարդան Գօլօչեանն էր մէկը, միւսը՝ էջմիածնի ճեմարանի իմ ընկերներից: Եւ նոյն գիշերը, մութը կոխելուն պէս... դուրս եկանք մեր երկու հիւրերի հետ, իրարից հեռու, գիւղից դուրս, դաշտերով խոտոր ճամբաներով գնացինք մինչեւ մեր լեռները... խաւարի մէջ համբուրուեցինք, նրանք չարժուեցին դէպի Անյայտը... եւ մենք, մտահոգ ու խռովայոյզ դէպի յետ: Ամիսներ յետոյ Գօլօչեանը վանեցի Ազրիպասեանի հետ ընկաւ Զէյթունի Գեաուակում, Հայաստանի ազատագրութեան առաջին զոհերը: Գօլօչեանի մայրը տարիներ ու տարիներ սպասեց իր զաւակի դարձին, աչքը ճամբին, ականջը տան թիկունքին. մերձաւորները չարունակ պահպանեցին նրա կարօտակէզ սրտում իր սիրասուն զաւակի վերադարձի յոյսը, նամակները յօրինեցին, մինչեւ որ վերջապէս իմաց ղժբախտ մայրը»...:

1898 Թուականին, 32 տարեկան ուսուցիչ – գրագէտը քանի մը ունեւոր Հայերու օժանդակութեամբ կը մեկնի Եւրոպա, ուսման բարձրագոյն հաստատութիւններ – րու մէջ մշակելու իր տաղանդը: Կը հետեւի գրականութեան եւ իմաստասիրութեան ճիւղերուն նախ Լօզանի, ապա Սորպոնի համալսարաններուն մէջ: Իր ամբողջ ժամանակը սակայն ուսման յատկացուցած չէր, կուտայ նաեւ մասնակի դասեր ,— սխուր ճակատագիրը բոլոր աղքատ ուսանողներուն, — եւ Քրիստա – փորի ազդեցութեան տակ՝ կ'աշխատակցի «Դրօշակ»ին եւ հանրային քաղաքական հարցերու չուրջ բազմաթիւ յօդուածներ կը հրատարակէ «Մշակ»ի մէջ:

Եւրոպայի ուսանողութեան չարքերուն մէջ, Ահարոնեան ամէնէն դնահատուած հրապարակախօսն էր: «Էջմիածնական կնիքը կար անոր սիրուն ճառերուն մէջ,– կը գրէ Վարանդեան, – վարդապետական չէր մը՝ ձայնի ելեւէջներում, եւ դուցէ հենց այդ հանգամանքն ալ, միացած հեռատեսական անվիճելի տաղանդին հետ, չերմ ծափեր կը յարուցանէր Հայրենակարօտ ուսանողութեան չարքերուն մէջ»:

1902ին, Ակնունիի չանքերով կը հիմնուի Եւրոպայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը: Այնուհետեւ Ահարոնեան ամէն տեղ է, Ժընեւ, Փարիզ, Միւնիխ, Պեռն: Իր հմտալի բանախօսութիւններն ու ճառերը մեծապէս կը տպաւորեն ուսանողական չրջանակները եւ չատեր կը մղուին դէպի հանրային ծառայութիւն:

Ահարոնեանի մէջ հանրային գործիչը նոյնքան զօրաւոր է որքան գրագէտը: Եւրոպայի մէջ, իր համալսարանական կեանքի սկիզբէն իսկ, ան գարձաւ Հայկական Դատի անխոնջ քարոզիչը: 1889ի վերջերուն ճամբորդեց Կովկաս՝ քարոզչութեան եւ ժողովարարութեան նպատակով: Ապա, պարտականութիւն կը տրուի իրեն վերադառնալ Փարիզ, բանակցելու Ֆրանսայի ականաւոր անձնաւորութիւններու հետ: Քլեմանսօ, Փրեսանսէ, Փիէր Քիյար եւ ուրիշներ կը համոզուին երիտասարդ գործիչի տաք ու հաղորդական չունչով եւ եռանդով կը փարին հայ ժողովուրդի դատի պաչպանութեան:

1901 – 1902 Թուականներուն Ահարոնեան կը մասնակցի միջ–կուսակցական հաշտարարութեան բանակցութիւններուն: Երկար ամիսներ, ան համբերատար ու լայնախոհ ոգիով խօսակցութիւններ կ'ունենայ հնչակեան Յուվհ. Շահնազարի եւ Տոքթ. Նեւրուզի հետ: Շատ չանցած կը մասնակցի նաեւ Օսմանեան կուսակցութիւններու առաջին համաժողովին, միացեալ ճակատ ստեղծելու համար համիտեան բռնակալութեան դէմ:

1902ին, Ահարոնեան կը վերադառնայ Կովկաս եւ կը ստանձնէ «Մուրճ» ամսագրի գրական բաժնի խմբագրութիւնը: Շուրջ երկու տարի, ստեղծագործական բեղուն աշխատանքով կուտայ գեղեցիկ վէպեր, պատմուածքներ եւ եւրոպական գրական հոսանքներու չուրջ՝ ընդարձակ եւ հմտալի ուսումնասիրութիւններ:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒԲԵԱՆ

(Շար. 1)

ՀԱՅՆԵՐ ԴԱՒԱԹԷՆ

ՀԻՄՆԱՐԿԷՔ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յատկ.).— Կիրակի, Փետրուար 23: «Ժիմիթիս – Փրոմիթիս»ի քաղաքը կ'արթննար իր բնական ժպիտով, գար – նանային քաղցրութեան մը մէջ: Տէրու – նական օրերու առաւօտեան սովորական չարժումներ ամենուրեք:

Սակայն որքան առաւօտը կը յառաջանար, այնքան եռուզեռը կ'աճէր քաղաքին մէկ կեդրոնը, ուր անցորդը կը սոխոլուէր կանգ առնել: Սէն Պաւիլ փողոց: Կը դիտէր թիւ 12էն 14 երկարող հսկայ կիսաքանդ չէնքը, ուր բացառիկ օրերու բազմութիւն մը դադրեցուցած էր ամէն երթեւեկ: Յանկարծ չուրջ ժամը 11ին բարձրախօսներէն ցայտուող առաջին բառերէն կը լսէր· «Հանդիսաւոր եւ բացառիկ է առիթը, որ մեզ կը միաւեղէ այսօր»:

Այո՛, Փետրուար 23ը բացառիկ եւ հանդիսաւոր թուական մըն է Մարսէյլի Հայութեան համար, յիշատակելի թուական մը, մարմնացումը իր տասնեակ մը տարիներու ցանկութեան՝ մշակութային եւ ազգային հաստատութեան մը կառուցման հիմնարկէքի արարողութիւնը:

Ամէն տարիքէ, ամէն պաղատարէ, ամէն դաւանանքէ բազկացող հոծ բազմութիւնը (աւելի քան հազար հոգի), յորդող խանդավառութեան մը մէջ հեռուէն եւ բարձրախօսի ալիքներէն միայն կրցաւ հետեւիլ այն արարողութեան, որ կը կատարուէր չէնքի նոր կառուցուելիք թաժնին վրայ ուր հայ Արեւոյկները տեղ բացած էին պաշտօնական անճնաւորութիւններուն, հիւրերուն, եկեղեցական դասին: Հանդիսութեան կը նախագահէին Տէր եւ Տիկին Ճէյէրճեան: Բացման խօսքը արտասանեց Մշակոյթի Տան Յանձնախումբի անդամ Ժ. Շալճեան, որ ընդգծելէ յետոյ այն գժուարին աշխատանքը որուն լծուած է Յանձնախումբը, բաւ թէ՝ ինչ որ երէկ երազ էր կամ միայն ծրագիր, այսօր դարձած է ջլատփելի իրականութիւն, շնորհիւ իւրաքանչիւր Հայու ջանքերուն, շնորհիւ պետական եւ տեղական իշխանութեանց ազնիւ վերաբերումին եւ հասկացողութեան: Ապա հսկայ աշխատանք մը կայ դեռ ժողովուրդի միասնականութիւնը իրագործելու» :

Ապա կարդացուեցաւ, նախկին նախարար Ժ. Գոմէրթիի նամակը որուն մէջ նախ ցաւ կը յայտնէր իր բացակայութեան համար, նոյն օրը հրամայական պարտաւորութիւն ունենալով ներկայ ըլլալ իր կուսակցութեան Ազգ. Խորհուրդի ժողովին, ու յետոյ, նախկին նախարարը կ'ըսէր· «Գիտէք թէ ի՛նչ հետաքրքրութիւն ունիմ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբի գործունէութեան նկատմամբ: Ես ինքս եղած եմ Մշակոյթի Տան հիմնադիրներէն մին, երբ Մարսէյլի Հայ Կեդրոնական Խորհուրդի նախագահ էի

թեամբ հետեւեցայ Հայ Մշակոյթի Տան ծրագրին: Կը կարծեմ որ ան, ծագումով Հայ բոլոր Մարսէյլցի երիտասարդներուն եւ նուագ երիտասարդներուն համար, պիտի ըլլայ միջոցը վերադտնելու համար այն մեծաշնորհեալ կապը որ է քաղաքակրթութիւններու յիշատակը զոր հասոյցին մեզ մինչեւ մեր օրերու մշակոյթի մակարդակին: Յաճախ ըսած եմ բազմաթիւ հաւաքոյթներու առիթով՝ մեծ արժէք կուտամ հայկական մշակոյթի տարածման»:

Իր կարգին, երեսփոխան – քաղաքապետ կասթոն Տէֆէրէի ներկայացուցիչը, Օր. Իրմա Ռափուղի, ծերակուտական, յայտնեց քաղաքապետարանի համակրութեան եւ քաջալերանքի վկայութիւնը եւ չէշտեց թէ հիմնարկէքի այս արարողութենէն անդին Մշակոյթի Տան չինութիւնը նոր հանգրուան մըն է Հայերուն համար, որ ըլլալով հանդերձ այս քաղաքի հարատած զաւակները, միշտ իրենց արտերուն մէջ պահած են կրած տանջանքներու վէրքը ու չատ դժուարին պայմաններու մէջ երկունքը կատարեալ զոհաբերութեամբ, հաւատարիմ իրենց բարքերուն, պատմութեան, կրօնքին, քալած են հայ մշակոյթի ջահը բարձր բռնած, ու այսօր անոնց յաղթանակն է որ կը տօնախմբենք:

Իրմա Ռափուղի վերջացուց հետեւեալ խօսքերով. «Մարսէյլը հպարտ է ձեր այս ձեռնարկով ու երբ աւարտէք այս գեղեցիկ Տան չինութիւնը, մաղթանքս է որ ան բաց ըլլայ բոլոր Մարսէյլցիներուն, որպէսզի անոնք գտնեն հոն հայ մշակոյթի, հայ քաղաքակրթութեան գարաւոր հարստութիւնները»:

Իրմա Ռափուղիի չուրջ կային բազմաթիւ փրանսացի պաշտօնական անձնաւորութիւններ որոնց կարգին՝ Տիկին Է. փեռասօ, Տիկին տը Լոնգպարտօն, Բժ. ժ. ժիրպալ, Բժ. ժ. Ֆ. Վինիոլի, Պ. Լեսիա, Ռ. Վէնեան; ժ. Տըլաժ, Մ. Կաւա, Մ. Կուտարօ, Փ. Ֆուրնօ, Ռ. Թառաղի՝ բոլորն ալ Քաղաքապետ. Ծորհուրդի անդամներ, է. Գարագեան՝ տեղական Համայնավար կուսակցութեան ներկայացուցիչը, տեղական մամուլի ներկայացուցիչներ, «Ցառաջ»ի անօրէնուհին՝ Ս. փիկ Մխաքեան եւ հայկական բազմաթիւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներ: Կարգացուեցան նաեւ չնորհաւորական հեռագրեր ու նամակներ:

Հիմնարկէքի պաշտօնական արարողութեան յաջորդեց ընդունելութիւնը, որ տարբած էր չէնքի նորոգուելիք բաժնին առաջին յարկին սրահը: Հոն ցուցադրուած էր Մշակոյթի Տան յատակագիծը եւ ներկաները լայնօրէն առիթը ունեցան ծանօթանալու բոլոր մանրամասնութեանց եւ ամէնք ըրին տեղւոյն վրայ նուէրներ:

×

Այս յատկանշական օրը չարունակուեցաւ ճաշով մը Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, լեցուած ծայրէ ի ծայր: Հոս, արդար է վեր առնել Մշակոյթի Տան Օժանդակ Մարմնի տիկիններուն կատարած գնահատելի եւ գնահատուած աշխատանքը, նուիրումը: Մթնոլորտը չափազանց ջերմ եւ զուարթ էր, սրտերը բաց, տրամադրութիւնները բարձր ու Արամ Շէխիկեանի ձեռնհաս թամադայութեամբ ներկաները խանդավառուեցան, մասնաւորաբար երէցկին ե. Տէտէեանի գեղեցիկ ձայնով եւ ընտիր երգերով, Տիկին Ի. Հրաչեանի արտասանութիւնով եւ Գոչարի նուագախումբի ժողովրդական եղանակներով:

Այս առիթով խօսք արուեցաւ Մշակոյթի Տան Ցանձնախումբի ներկայացուցչին որ ընդգծելէ յետոյ նման ձեռնարկներու առաջնահերթ կարեւորութիւնը, պահելու համար Սփիւռքը իր ազգ· դիտակցու – թեամբ եւ արժանաւորութեամբ, Սփիւռքը որ այսօր հերոսական դիրքերու վրայ է իր տոկալու կամքով եւ գործնական ճիգերով ու տակ՝ որակ աւելցնելու հայրենի վաստակին, ծանրացաւ մանաւորապէս Մշակոյթի Տան ապագայ կեանքին վրայ որպէս մշակոյթի վեթակ, որպէս ազգ· կեդրոն բոլոր կազմակերպութիւններուն համար անխտիր, բոլոր մեծերուն թէ փոքրերուն, բոլոր երիտասարդներուն համար, այսինքն գործնել գայն Տունը համայն Հայութեան:

Նաեւ խօսք արուեցաւ Շահան Քհնյ. Տէտէեանի, Իվ Գասպարեանի եւ Տ. Յակիկեանի, որոնք չեչտը դրին օրուան պատմական նշանակութեան վրայ, գնահատեցին Ցանձնախումբի կատարած ճիգերը եւ հաւատք յայտնեցին Մշակոյթի Տան ապագայ դերին որպէս հայկական օճախ:

Ժողովուրդը մեծ ուշադրութեամբ ունկնդրեց փարիզաբնակ ճարտարապետ Պ. Երուանդ Մանուկեանը որ բարի տրամադրութիւններով, հայկական ազնիւ հոգիով առաջին մէկ օրէն իսկ գոհացում տուած է Ցանձնախումբի բոլոր ակնկալութիւններուն: Ե. Մանուկեան բացատրեց թէ ինչ-ինչ դժուարութիւններու, ինչ-ինչ հրամայականներու առջեւ դրած նուած է Ցանձնախումբը պատրաստուած ծրագրին վաւերացումը ստանալու համար, այսինքն գործողութիւններու դուռ մը որոնք աչքի չեն զարներ, բայց կը կարօտին երկարատեւ եւ համբերատար աշխատանքներու եւ որոնց մէջ Շալճեան ընտանիքը ունի չատ մեծ բաժին: Ճարտարապետը յոյս յայտնեց թէ մինչեւ տարեվերջ Տան չինութիւնը ապահովաբար կ'աւարտի եթէ նիւթական դժուարութիւններ չյցցուին:

Արամ Շէխիկեան վեր առաւ նաեւ Տէր եւ Տիկին Մ. ձիյէրճեանի չուրջ ներկայութիւնը կարգ մը անձնաւորութիւններ – րու, ժամանած յատկապէս Մարսէյլ այս առիթով, Օր. Ա. Առաքելեան՝ Ֆր. Կապոյտ Խաչի Շրջ. Վարչութեան նախագահուհի եւ Տիկին Արփիկ Միսաքեան՝ «Ցառաջ»ի անօրէնուհի, որ ողջունուեցաւ չատ ջերմ եւ երկարատեւ ծափահարութիւններով, վկայութիւն մը այն գնահատութեան, համակրութեան եւ երախտագիտութեան զոր ունի մեր ժողովուրդը հանդէպ այս օրաթերթին, եւ գիտէ գնել գայն իր արժանիքի չափանիշին վրայ:

Այս ընդհանուր խանդավառութեան մթնոլորտին մէջ, Արամ Շէխիկեանի անսպառ չունչով եւ ժողովուրդի իրապէս սրտաբուխ եւ լայն նուէրներով, քանի մը վայրկեաններու ընթացքին, բոլորին մասնակցութեամբ, երիտասարդէն մինչեւ հանդստեան կոչուած երէցը, գոյացաւ 76·690 ֆրանք: Արդար է ըսել թէ Պր. Մ. ձիյէրճեան որ քաջալերել գիտէ ամէն ազգօգուտ ձեռնարկ, երկրորդ անգամ ըլլալով մասնակցեցաւ դարձեալ 20 հազար ֆրանքի (երկու միլիոն հ. ֆ.) գումարով մը:

×

Աւելցնենք որ յաջորդ օրուան տեղական մամուլը լայն տեղ տուաւ (նկար եւ թղթակցութիւն) Մշակոյթի Տան հիմնարկէքի այս հանդիսութեան:

Դժուար է տալ հարազատ պատկերը նման պատմական օրուան մը, որովհետեւ ապրումը իւրաքանչիւրին սրտին մէջ էր եւ պաշտօնական խօսքերը, արարողութիւնները, արտայայտութիւնները չեն կրնար ամբողջը բացատրել:

Արդարեւ, Կիրակի Փետր. 23ը եղաւ Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Օր Առաջինը:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ ՎԱՒԵՐԱԳԻՐ ՄԸ ՎԱՏԻԿԱՆԻ ԳԱՂՏՆԻ ԴԻՒԱՆԻՆ ՄԷՋ

— o —

Ժ.Ը. դարը բացառիկ տեղ մը կը գրաւէ համաշխարհային մշակոյթի պատմութեան մէջ· արդէն այդ ժամանակաշրջանը որակուած է՝ «Լոյսերու դար» (Սիէքլը ան Լիմիէր), որովհետեւ ապրած եւ ստեղծագործած են մեծ դիւանագէտներ:

«Ռոմանացիները Հռոմի դիւանագիտութեան մէջ» (Փարիզ, 1974) Ի. Տուբմիթրու–Մնակով ներկայացուցած է 148 վաւերագիրներ, որոնց բնագիրները կը գտնուին Վատիկանի գաղտնի դիւանագիտութեան մէջ: Ասոնց մէջ գտնուած հազուագիւտ վաւերագիրներէն մէկն ալ Էլիզապեթոպոլիսի (Տուպրովնիկ) Մարչելլո Զիբի հայ քահանային 1780 Յունիս 11 թուակիր տեղեկագիրն է, որով կը պատկերացուի Ժ.Ը. դարու Թրանսիլվանիոյ հասարակութեան վրայ:

Վաւերագիրը կը սկսի հակիրճ պատմական ակնարկով մը Հայերու Մոլտովայէն Թրանսիլվանիա գաղթին, 1650ին: Երբ Հայերը երբ կաթոլիկ դաւանանքին կը յարին, Կարոլոս Զ· կայսրը Վիէննա կը հրաւիրէ Աքսենտիոս Վարզար հայ քահանան (այն որ ընկերակցած էր անոնց եւ աշխատած էր ի շահ իր ազգակիցներուն՝ անոնց դատը պաշտպանելով Աստրիոյ արքունիքին առջեւ) եւ «հրաման կուտայ, որ եպիսկոպոս ձեռնադրուի, լիազօրութիւն տալով անոր հայ համայնքները հիմնելու որոշուած վայրերու մէջ: Այս առիթով, Հայերուն չարք մը առանձնաշնորհումներ կ'ընծայուին»:

Անշուշտ, առանձնաշնորհումները արդուած են որոշ նպատակով մը· Հայերը արհեստաւոր եւ վաճառական ըլլալով, կրնային իրենց գործունէութեամբ նպաստել Թրանսիլվանիոյ կեդրոններուն տնտեսական ծաղկումին: Լաւ արհեստաւորներ եւ վաճառականներ էին ու իրենց չահած հարստութիւնով եկած էին Թրանսիլվանիա: Վիէննայի արքունիքը հաշիւ ըրած էր, որ Հայերը երախտապարտ իրենց ընծայուած առանձնաշնորհումներուն համար, դրամով պիտի օգնեն կայսեր, երբ ան պէտք ունենայ:

Մարչելլո Զիբի քահանան կը յայտնէ իր տեղեկագիրին մէջ, որ Փրանչիսկ Ռաքացիի յեղափոխութիւնը մարելէ ետք, Հայերը, որոնք մինչ այդ տարածուած էին ու կը թափառէին անապահով վայրերու մէջ, «մէտեղ հաւաքուած Աքսենտիոս Վարզարի դիմաւորութեամբ» եւ կայսեր իրենց ընծայած իրաւունքներուն հիման վրայ «սկսան քաղաքներ հիմնել»:

Տեղեկագիրը կը յիշատակէ այդ առնուան հայկական քաղաքներուն ծագումն ալ. «Առաջին քաղաքը կը կոչուի Արմենոպոլիս (Կերլա), որ իր մեծութեամբ, չէնքերու վայելչագեղութեամբ, մանաւանդ իր եկեղեցիով, կրնայ մրցիլ Թրանսիլվանիոյ միւս քաղաքներուն հետ»: 1780ին Արմենոպոլսոյ բնակչութեան թիւը 6000 եղած է:

Քահանան հպարտութեամբ գոլասանքը կ'ընէ Հայոց երկրորդ քաղաքին ալ՝ Էլիզապեթոպոլիս, որ այն ատեն ունէր 3000 բնակիչ: Մարիա Թերեզա կայսրուհին այս քաղաքին յանձնած էր իշխան Ափաֆիի նախկին կալուածը իր երեք գիւղերով: «Քաղաքը զարդարուած է երեք եկեղեցիներով, իսկ չորրորդը, որ մեծ ծախքով կառուցուելու վրայ է, նուիրուած է Ս. Եղիսաբէթի, որ քաղաքին պաշտպանն է: Երբ աւարտի, Թրանսիլվանիոյ գեղեցկադոյն եկեղեցիներէն մէկը պիտի ըլլայ»: Ահա՛ վաւերագիրով հաստատուած կայսրական Թուականը պատռք եկեղեցիին, որ այսօր ալ Տուպրովնիկի քաղաքի զարդերէն մէկն է:

Նոյն տեղեկագիրը ցոյց կուտայ նաեւ քաղաքա – վարչական կառոյցը հայկական քաղաքներուն· ասիկա հաստատուած էր իսկական ժողովրդավարական հիմունք – ներու վրայ: Դատաւորները կ'ընտրուին քաղաքացիներու մէջէն, ազատ քուէով, ամէն տարի: Քաղաքներու ղեկավարները չատեր աղնուականի տիտղոս ստացած են զանազան արժանիքներու համար եւ հանրային պաշտօններու կոչուած են արքայական հրովարտակներով:

Տեղեկագիրը մանրամասնութիւններ կուտայ Թրանսիլվանիոյ Հայերու քիչ ծանօթ 2 բնակավայրերու մասին ալ. առաջինը Սէնթ Միքլոշ (Սընթմիքլոշ) բնակավայրը, որ 2000 հայ բնակիչ ունէր: «Թէեւ հողը, որուն վրայ կը բնակին, իրենցը չէ եւ չունին հարկ չվճարելու արտօնութիւն, այսուհանդերձ ունին չատ գեղեցիկ եկեղեցի մը, ծխական քարաչէն տուն մը եւ տարրական դպրոց մը, կառուցուած սեփական հողի վրայ»:

«Վերջապէս, գոյութիւն ունի նաեւ փոքր գիւղ մը, Սեփվիզ, համեստ մարդոց 20 տուներով, Հունգարացիներու կալուածին վրայ, լեռներու մէջտեղ, ուր ծանր կեանք մը կը վարեն: Փոքր եկեղեցի մը ունին միայն, կիսով փլած, առանց ծխական տունի»:

Իրրեւ բանբերը հայ համայնքին, որուն թելադրութեամբ գրած է այս տեղեկագիրը, Մարչելլո Զիբի քահանան կը պահանջէ վերահաստատումը Հայոց նախկին եպիսկոպոսութեան կղերականով մը, որ ընտրուի հայ ազգին մէջէն, ինչպէս եղած է Աքսենտիոս Վարզարի ժամանակ, համաձայն անցեալի իրաւասութիւններուն:

Ա. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

«ՑԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (63)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԱ.

ԹՈՒԽԹԻՒՆ, ՆԵՐՈՒԻՄ

— Եւ կամեցաւ, ըսաւ ս'Ավրինեի ծանրութեամբ:

— Բայց վերջապէս, գոչեց Պ. տը Ֆլանպուէն, որ իր սովորական ընթացքը ձեռք առած էր եւ չափազանց վիրաւորուած էր այն անփութութենէն, որով նախկին գատաւոր մը կ'այպանէր գատական կուռքը, մենք բառերով զոհ չենք ըլլար... Շատ տեսնուած են անանկ խաբեբաներ, որ իրենց չեզոդ անուններ պահանջած են: Եթէ Օր· տը Վիլֆոր — կամ ինչ անուն կ'ուզէք տուէք իրեն — կենդանի է, ինչո՞ւ մեզի չի ներկայանար: Ես այն աղջիկը կը ճանչնամ. գայն ձեր աչքերուն առջեւ տեսած եմ, պարոն տը Վիլֆոր, եւ որովհետեւ ուրուականի չեմ հաւատար, ես ինքս պիտի հասկնամ թէ արդեօք Պ. ս'Ավրինեի կեղծ երեւոյթ՞ մը խարուած է:

— Պարոն տը Վիլֆոր, ըսաւ բժիշկը, ըսիք թէ այս հրաչքին կարելիութեանը կը հաւատաք:

— Այո, եւ ըսածս կը կրկնեմ. Մոնթէ Քրիսթօ կոչուած անձը ամենազօր է:

— Եւ եթէ Վալանթինը յանկարծ հոս, ձեր առջեւ տեսնէիք:

Պ. տը Վիլֆոր ոտքի ելեր եւ վառարանին առջեւ կանգնած էր. տատապանքէն կորացած հասակը կը չտկէր. անոր ոսկրուտ դէմքին վրայ յանկարծական լուսաւորութեան նման բան մը կար:

— Եթէ տեսնէի՛. գայն, սկսաւ ըսել:

Յետոյ, յանկարծ խօսքը ընդմիջելով՝

— Պարոն ս'Ավրինեի, այս պահուս վերջին ժամերս են որ արագ արագ կ'անցնին, եթէ կրնաք այդ ուրախութիւնը չընորհել ինծի, որ տեսնեմ անուն կրող աղջիկը եւ ըսեմ իրեն ինչ որ կ'ուզեմ ըսել· ըրէք, չուտ ըրէք, կ'աղաչեմ: Որովհետեւ... եւ եղունդները կուրծքին վրայ կը կարկամէին, որովհետեւ մահը հոս կը սպասէ եւ կը գոչէ որ աճապարեմ:

Պ. ս'Ավրինեի պատուհանին մօտեցաւ, կլուվին բացաւ գայն եւ Մաքսիմիլիէնի կանչելով քանի մը խօսք ըսաւ անոր փութկոտութեամբ:

Բայց որքան ալ որ կամաց խօսած էր, Մաքսիմիլիէնի անունը մահամերձին ուշ ականջին հնչեց:

— Մաքսիմիլիէ՛ն, ըսաւ: Այս չէ՞ր ձեր արտասանած անունը:

— Այո, Պարոն տը Վիլֆոր:

— Եւ Մաքսիմիլիէն Մորէ՞լն է այդ անձը:

— Այո, Պ. Մորէլի, Մարսիլիացի նաւատիրոջ որդին:

Պ. տը Վիլֆոր գլուխը ցնցեց:

— Օ՛ն, ըսաւ կիսաձայն, քաւութիւնը կատարեալ պիտի ըլլայ. հաւատացումը ամբողջ պիտի ըլլայ. Մորէլ, Մարսիլիա:

Եւ աւելի եւս ցած ձայնով յարեց.

— Էմոն Տանգլա՛ս:

Կամաց մը դուռը զարնուեցաւ:

Տօքթէօրը Պ. տը Վիլֆորի քով գնաց եւ անոր ձեռքը բռնելով:

— Ամբողջ գօրութիւններդ ամփոփեցէք, պարոն տը Վիլֆոր:

Այն ատեն դուռը մեղմիկ բացուեցաւ, եւ Վալանթին երեւաց սեւ զգեստներ հագած:

Վեհերոտ ու այլայլած՝ սեմին վրայ կանգ առաւ:

Յետոյ, տեսնելով Վիլֆորը որ, տժգոյն բայց համարձակ ու անչարժ կեցած էր, դէպի անոր վազեց եւ անոր ծունկերուն իյնալով՝

— Հա՛յր իմ, հա՛յր իմ, գոչեց:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար·)

Տէր եւ Տիկին Փելիքանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գազիկեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Աղաւնի Գապատայեան, Տիկին Խօժէնի Ռէ եւ ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ–մօր, քրոջ եւ աղգականին՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ԳԱՋԻԿԵԱՆԻ
(ծնեալ Մուրաֆեան)

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Մարտ 2ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ, Մարտ 5, ժամը 14·15ին, Փարիզի Ս. Յով. Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը կ'ամփոփուի Մէօտոնի գերեզմանատունը։

« ՅԱՌԱՋ »·— Մեր ցաւակցութիւնները Տիկին Ա. Գապատայեանի եւ զաւակներուն։

ԱՐԱՔՍԻ ԹՈՐՈՍԵԱՆԻ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Իր մահուան 6րդ տարելիցին առթիւ (1969 Մարտ 4) Զարուհի Թորոսեան կ'ընդունէ հետեւեալ նուիրատուութիւնները։—

Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարան 50 ֆ. Սեւրի Մխիթարեան վարժարան 50 ֆր., Կապ. Խաչի կայանի չինուհեան 50 ֆր., Կարմիր Խաչի կայանի չինուհեան 50 ֆր., Աղքատախնամի մատուռի կառուցման 50, Որբերու Օգնութեան Տիկնանց Միութեան 50, Հայ Ուսանողներու Օգն. Միութեան 50 ֆր. (ստանալ «Յառաջ»էն)։

«Յառաջ»ի բարգաւաճման 50 ֆր., «Աչխարհ»ի բարգաւաճման 50 ֆր.։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Զաքրեան 50 ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման իր ամուսնոյն Գէորգ Զաքրեանի յիշատակին։

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Տիկին Մանիկ Քոչարեան հետեւեալ նուէրները կ'ընէ։— կարմիր Խաչին 50, Որբերու Օգն. Մարմնին 50, Փարիզի Ս. Յով. Մկրտիչ եկեղեցի 60, «Հայաստան» 30, Հայ Դատ 30 (ստանալ Յառաջէն) եւ 60 ֆր. «Յառաջ»ին։

×

Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը հնորհակալութեամբ ստացած է իր «Ճաշ»ին մասնակցողներէն հետեւեալ նուիրատուութիւնները։—

Տէր եւ Տիկին Մ. Անտոնեան 100 ֆր., Տիկին Ա. Բազումեան 100, Տիկին Մ. Քոչարեան 100, Տիկին Ա. Սողոմոնեան 100, Տիկին Մ. Գորգիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Պ. Գորգիկեան 100, Տէր եւ Տիկին Էմրինեան 100, Տիկին Է. Ջամալեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժ. Դատուորեան 100, Տէր և Տիկ. Սարգիսեան 100, Տիկ. Իրգրանեան 100, Պր. Ս. Տաւուտեան 100, Տիկին Միւթէվէլեան 100, Տէր եւ Տիկին Գըրմզեան 100, Տիկին Լ. Սապունջեան, Ոմն 100ական, Տիկին Տ. Սէրէնկիւլեան 95, Ս. Արսլանկիւլեան 50 ֆրանք, Պր. Գաբոյեան 50ական, Տիկին Զապուքեան 10, Տէր եւ Տիկին Մերանկիւլեան 20, Պր. Եսիպարատչեան 25, Տէր եւ Տիկին Տէր–Անդրէասեան 10, Տէր եւ Տիկին Նաւրեան 20 ֆր.։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Գտած մեծ ընդունելութեան վրայ
ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ թատերախումբը
որոշած է Բ. եւ վերջին անգամ ելոյթ ներկայացնել

ՀՆԱՐՔԸ

կատակերգութիւնը

դարձեալ Տօնու Թատրոնը
1975 *Մարտ* 27, *Եչ. գիշեր*
առիթ մը ստեղծելով անոնց, որոնք չկրցան տեսնել եւ կամ կը փափաքին կրկին տեսնել։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Վալանսէն Տիկին Վ. Գալուստեան 30 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ին։

×

Մարսէյլէն, «Յառաջ»ի հին բաժանորդ մը՝ Դանիէլ Եղիչէեան իր ծննդեան 75ամեակին, որ կը զուգադիպի «Յառաջ»ի յիսնամեակին, առթիւ 100 ֆր. կը նուիրէ։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Ազգային Միութեան, Մարտ 8, Շաբաթ երեկոյ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահը։

Օրուան դասախօս՝

ՀԱՅՐ Ց. ՊԱՉՏԻԿԵԱՆ (Մխիթարեան Միաբանութենէն)։

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը։

ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՑԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ ՎԷՆԵՏԻԿ, ՋԱՏԿՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE
29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes
Ժամանում Փարիզ՝ Երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին
Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն։
— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ դեղչ 10 առ հարիւր*

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Զուտ հայկական մեղեդիներու նուիրուած, Մարտ 9, Կիրակի օր ժամը 15ին,

Salle Molière, 18-20 Quai de Bondy

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի Պ. ՏՂԼԻՕՃԼ (Մարսէյլի օփերայէն)

Ցայտագրին մաս կը կազմեն՝

Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օհան Տուրեան, Յարութիւնեան, Կանաչեան, Յովհաննիսեան, Գալանտարեան, Աճէմեան, Աւետիսեան եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն խեղաթարութեան տեսարանը։

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Լիոնի կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն, Պարոն Թիւրեաքեանին, Լիոնի եկեղեցին, 295 Ռիւ Պուալօ եւ երգահանդէսին օրը Սալ Մոլիէռի կիշէն, ժամը 14էն սկսեալ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պուէնոս Այրեսի Ս. Յակոբ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները։—

Տիկին Մարի Պեժեան 50, Մատաղօրհնութեան առթիւ այրի Տիկ. Սարգիսեան 20, այրի Տիկ. Կիրակոսեան 40, այրի Տիկին Փափազեան 25, Պր. Հայկազուն Գաբանճեան եւ այրի Տիկ. Տուտուպօղոս – եան 20ական, այրի Տիկին Մարիամ Սարօղլեան 25, Արիստակէս Մկրտիչեանի թաղումին առթիւ Պուէնոս Այրեսի Կապոյտ Խաչ 30, Արիստակէս Պետրոսեան 20, Պր. Ստեփան Քէօմիւրեան 10, Պր. Ապաչեան Մարսէլ 20, Տիկին Արաքսի Սարգիսեան 25, Մանուկեան ընտանիք 100։

×

Կապոյտ Խաչի Սէն Մօրիսի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ճիլոյեանէ 50 ֆր., իրենց զաւկին Մակիի ծննդեան ուրախ առիթով։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ՎԱՐԴԱՆ ԵՂԻՉԷԵԱՆԻ

ԽՈՐԷՆ ԽՈՐՎԻՐԱՊԻՆ
ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՀԸ

կատակերգութիւն 4 արար
(մերօրեայ մտահոգիչ երեւոյթներէ առնուած)

Կը գտնուի ԲԱԼՈՒԵԱՆ *դրատունը*

9, Rue de Trévise — 75009 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ Կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ–պարահանդէսը Ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, Կիրակի, Ապրիլ 13։

×

Կապ. Խաչի Սեւրանի մասնաճիւղի պարահանդէսը՝ Մարտ 16ին։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մարտ 9ին, ժամը 15ին Ասբոնեան սրահը։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Անիէռ – Պուա Քոլոմպ վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Մարտ 6ին, ժամը 20·30ին ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 20 Ռիւ տիւ Ֆոսէ տը լ'Օմոն, Անիէռ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

ԼՈՑՍ ՏԵՍԱԻ

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

Աշակերտական պարբերաթերթ
Դպրոցասէր Տիկնանց վարժարանի

Ա. տարի Թիւ 1

12 էջնոց պարբերաթերթը կ'արտացոլէ աշակերտուհիներուն զեղումներն ու վարժարանի ներքին կեանքը

Բաժանորդագրութիւն՝
Տարեկան 25 ֆր.
Հատը 5 ֆր.

Դիմել՝ Վարժարան

1, Bd. du Nord, 93340 LE RAINCY
Tél. : 927-01-72

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

Հայաստան կառուցուելիք Ցուշարձանին
ի նպաստ նուէրներ

Բ. ՑԱՆԿ

Շաքարեան Բ. 250, Շաքարեան Վ. 200, Շաքարեան Բագրատ, Շաքարեան Յասմիկ եւ Դաւիթ, Շալճեան Տաճատ 150ական Հիւսեան Հ. Աւետեան Մ. Աւետեան Ս., Ալոյեան Ա. Աւիկեան Վ. Բարթեան Ժ. 100ական, Շալճեան Վ. 50, Դաւիթեան Ա. 300, Մուրատեան Ֆ. (Վիէն) 200, Բարսեղեան Ր. (Վիէն) 100, Տէր–Ատէրեան Խաչիկ, Անդրանիկ, Ղևոնդ (Վիէն) 300։

ՓԱՐԻԶԻ ԷՍԱՆԵԱՆ ՍԱՆՈՒՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԷ

ATELIER DE TRAVAUX MANUELS
sur thèmes arméniens

Pour enfants de 6 à 14 ans par animatrice diplômée des Arts Décoratifs

TOUS LES MERCREDIS de 14 à 16 h. dans la MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE

17, Rue Bleue, 75009 Paris, Métro Cadet

En fin d'année UNE GRANDE EXPOSITION PREVUE

DESSIN
PEINTURE
MODELAGE
TERRE CUITE
MARIONNETTE
COLLAGE (papiers, tissus, feuilles mortes, etc...)
DEGUISEMENT
MENUISERIE
TAPIS
TRICOTAGE
COUTURE
etc...

ENSEIGNEMENT DE LA MUSIQUE
théorie, solfège, piano

par Professeur de musique
TOUS LES SAMEDIS, à partir de 15 heures dans la
MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
17, Rue Bleue, 75009-Paris — Métro Cadet

Արձանագրութիւններու եւ մանրամասնութիւններու համար դիմել՝
Պ. ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ, Հեռ. 842–08–57 (ժամը 18էն վերջ)

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
5
MERCREDI
5 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր.	Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր.	Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.240

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.240

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՎԱՓՍՈՒՆԱՄԵԱԿԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ՄԱՏԵՆԱԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

— o —

«ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԴԱՏԻ»

— o —

Բ.— ՄԱՏԵՆԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՐԴԵՐՈՒ

Պրոֆ. Ռիչըրտ (Տիգրան) Ցովհաննէսեան, պատմութեան դասախօս Քալիֆորնիոյ համալսարանի, Լոս Անճելըս, մեքենագիր 13 էջերու մէջ ամփոփած է այն ոչ-հայկական աղբիւրները, որոնք կը վերաբերին 1915–1922 Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութեան տարագրութեան եւ ջարդերուն։

Հեղինակը հանրածանօթ անուն մըն է արդէն։ Տարիներէ ի վեր կը պաշտօնավարէ Լոս Անճելըսի համալսարանին մէջ, կ'աշխատակցի Ամերիկայի եւ Եւրոպայի անդրվարդը պատմա-բանասիրական պարբերաթերթերուն՝ Հայոց պատմութեան ուսմնակոյթին առընչուող ուսումնասիրութիւններով։

Աւարտած է Քալիֆորնիոյ համալսարանը եւ իրրեւ մասնագիտութիւն ընտրած՝ պատմութիւնը։ Մասնաւորաբար ուսումնասիրած է եւրոպական, ռուսական, միջին արեւելեան, մանաւանդ հայկական պատմութիւնը։

Կանուխէն նուիրուած է ուսուցչական ասպարէզին։ 1958–1962 պաշտօնավարած է Ֆրէզնոյի դպրոցներուն մէջ՝ իրրեւ պատմութեան դասախօս։ 1960էն ի վեր Հայոց պատմութիւն կ'աւանդէ Քալիֆորնիոյ համալսարանին մէջ, որուն Միջին Արեւելքի եւ Հայոց պատմութեան մնայուն դասախօս նշանակուած է 1972էն սկսեալ։

Ուսումնասիրական ճամբորդութիւններ կատարած է Հայաստան, Միջին Արեւելք (Իրան, Հնդկաստան) եւ Հարաւ – արեւելեան Ասիա։

1967ին Քալիֆորնիոյ համալսարանը հրատարակեց Հայոց ժամանակակից պատմութեան՝ 1914էն 1921 երկարող շրջանի մասին իր կատարած ուսումնասիրութեանց առաջին հատորը՝ Հայաստան անկախութեան ճանապարհին վրայ, 1969ին արժանացաւ երկրորդ տպագրութեան։

1971ին լոյս ընծայեց անոր չարունակութիւնը՝ Հայաստանի Հանրապետութիւնը, Ա. հատոր՝ 1918–1919, 547 էջ։ Պատրաստելու վրայ է յաջորդ հատորները։

Իր այս աշխատութեանց համար Ռիչըրտ Ցովհաննէսեան ուսումնասիրած է Հայաստանի Հանրապետութեան պատուի – րակութեան, Ֆրանսական, անգլիական եւ ամերիկեան պետական դիւանաթուղթերը եւ այլ ձեռնարկ վաւերական, պաշտօնական աղբիւրներ եւ իր դրքերը խմբագրած է առարկայական, անաչառ ոճով։

Ոչ-հայկական աղբիւրներու իր մատենագիտութեան մէջ Պրոֆ. Ռիչըրտ Ցովհաննէսեան կը թուէ անգլերէն, Ֆրանսերէն, գերմաներէն, ռուսերէն, իտալերէն, նորվեկերէն, հոլանտերէն, ռումանիերէն, սպաներէն եւ պարսկերէն լեզուներով գրուած հրատարակութիւններ ու «արխիւային» նիւթերը։ Չի յիշեր օրաթերթերու, պարբերաթերթերու եւ պարբերական զանազան հրատարակութեանց մէջ լոյս տեսած հազարաւոր պատմութիւն – ներն ու տեղեկագիրները, ինչպէս նաեւ հայ հեղինակներու եւ վերապրողներու ատելի ընդարձակ գրուածքները։

Նոյնպէս Մատենագիտութենէն դուրս ձգած է չատ մեծ թիւ մը ներկայացնող այն վաւերաթուղթերն ու նկարագրու – թիւնները, որոնք կը վերաբերին 1878էն մինչեւ 1909 Օսմանեան կայսրութեան հայ բնակչութեան տեղահանութեան եւ ջար – դերուն։

Դէպքերէն ի վեր աւելի քան յիսուն տարի անցած ըլլալով, պետական դիւա – նաթուղթերը (արխիւ) այժմ մատչելի են պրպտող անհատներու։

Պրոֆ. Ցովհաննէսեան անուններով կը թուէ օտար պետական եւ համալսարանական այն հիմնարկութիւնները ու մատենադարանները, որոնք ձեռագիր և անտիպ նիւթեր կը պարունակեն 1915–1922 տեղի ունեցած տարագրութեանց եւ ջարդերու մասին։ Օրինակ, Ուաշինկթընի «Լայպրէ – րի ավ Քոնկրէս»ի մէջ կան ծովակալ Մարք Պրիսթոլի, Զօր. Ճէյմս Հարպըր – տի, դեսպան Հէնրի Մորկընթաուի, նախագահ Ուուտրօ Ուիլսընի եւ այլոց ձեռագիր նամակներն ու տեղեկագիրները։

Ամէնէն չատ նիւթեր կան ամերիկեան զանազան հիմնարկութեանց դիւաններուն մէջ։ Հեղինակը մանրամասնօրէն կը յիշատակէ զանոնք, նչանակելով փաստա – թուղթերու թիւերը։ Օրինակ, «Թուրքիոյ ներքին գործերու» (1910–1929) բաժնին մէջ կը յիշէ նաեւ նիւթերու խորագիրները։

Բազմաթիւ վաւերաթուղթեր միքրո – ֆիլմով հրատարակուած են, ինչպէս Թուրքիոյ, Պարսկաստանի, Յունաստանի, Ադրբեջանի, Ռուսիոյ, Ասիոյ, Հայաստանի, Վրաստանի եւ այլ երկիրներու վերաբերեալները։

Կարեւոր նիւթեր կը պարունակեն անգլիական պետական դէմքերու, պաշտօնական հիմնարկութիւններու եւ Արտաքին Նախարարութեան դիւանաթուղթերը։

Նոյնպէս՝ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարութեան (ՔՏ ա'Օրսէ) եւ Պատերազմական Նախարարութեան (Շաթօ տը Վէնսէն) արխիւները։

Գերմանիոյ (Պոնն եւ Փոցտամ) եւ Աւստրեհունգարիոյ (Վիէննա) Արտաքին Նախարարութեանց եւ պետական դիւան – նաթուղթերու Թուրքիոյ, Կովկասի եւ Հայաստանի վերաբերեալ բաժինները նոյնպէս տեղեկութիւններ կը պարունակեն Հայոց տարագրութեան եւ ջարդե – րուն մասին։

«Մատենագիտութեան» երկրորդ բաժնին մէջ Պրոֆ. Ցովհաննէսեան կուտայ օտար լեզուներով 1915–1922ի հայկական ողբերգութեան մասին ոչ-հայ հեղինակ – ներու կողմէ գրուած գրքերուն մէկ ցան – կը։

Ի վերջոյ կը մատնանչէ Մեծն Բրիտա – նիոյ Արտաքին Նախարարութեան դիւա – նաթուղթերու այն մասը, որ կը պարու – նակէ Առնոլտ Թոյնպիի գրութիւնները Հայոց եւ Ասորիներու ջարդերու մասին Թուրքերու կողմէ՝ 1915–1916։ Կը յիշէ նաեւ 1916ին հրատարակուած անգլիական Կապոյտ Տետրակը (Լորտ Ճէյմս Պրայսի կողմէ ներկայացուած Արտաքին Նախա – րար Սըր Էտուըրտ Կրէյի), որ նոյն թը – ւականին թարգմանուած է Ֆրանսերէնի, պզտիկ յապաւումներով։

Շնորհաւորելի է երիտասարդ հեղինա – կը, որ անխոնջ պրպտումներով օտարներ – րուն կը ծանօթացնէ Հայոց պատմութիւնն ու Հայ Դատը։ Ցովհաննէսեան միայն դրիչով չէ, որ կը ծառայէ իր ազգին, այլ գործնական օգտակար մատնակցու – թիւն կը բերէ Քալիֆորնիոյ Հայոց հան – րային–ազգային գործերուն։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԺԻՍՔԱՐ Տ'ԷՍԹԷՆ հրաւէր ուղղեց առ – ջի օր, տասը երկիրներու (Ալժերիա, Սա – ուտական Արաբիա, Պրազիլ, Միացեալ Նահանգներ, Հնդկաստան, Պարսկաստան, Ճափոն, Վենեցուելա, Զայիր եւ Եւրո – պայի Հասարակաց Շուկայի) նախագահ – րաստական ժողովի մը, Ապրիլ 7ին Փա – րիզ, ուժանիւթի խորհրդաժողովը պատ – րաստելու համար։ Ամերիկա սակայն հրաւէրը երբ ստացաւ, այնպիսի նախա – պայման մը դրաւ անմիջապէս, որ խըն – դրոյ առարկայ կ'ընէ այդ ժողովին դու – մարումը։ Արդարեւ, Ուաշինկթըն կ'ըսէ որ Փարիզի ժողովին կը մասնակցի այն ատեն երբ Ուժանիւթի միջազգային Գոր – ծակալութեան անդամները համաձայնին այն միջոցներուն չուրջ որոնք պիտի պաշտպանեն փոխարինող ուժանիւթի աղ – բիւրներու զարգացման։ Այլ խօսքով Ա – մերիկա իր մասնակցութեան համար պայ – ման կը դնէ որ քարիւղ սպառող երկիր – ները ընդունին Միացեալ Նահանգներու առաջարկած նուազագոյն գինը։

ԼԻԲԱՆԱՆի բանակը քաչուեցաւ երկրին երրորդ մեծ քաղաքէն՝ Սայտայէ, երկու օրուան արիւնալի կռիւներէ ետք, որոնց ընթացքին 16 հոգի մեռաւ, հինգը դին – ուոր, եւ հարիւր հոգի ալ վիրաւորուե – ցաւ։ Սայտայի ձկնորսները բողոքելու համար կառավարութեան մէկ որոշումին դէմ, որ մեծ ընկերութեան մը առանձնա – շնորհում կուտար ձկնորսութեան համար, փակած են քաղաքը երկրին միւս չրջան – ներուն կապող ճամբաները։ Վարչապետ Սոլհ թէեւ յայտարարեց, թէ անդորրու – թիւնը վերահաստատուած է քաղաքին մէջ, սակայն վերջին լուրերու համաձայն նոր միջադէպեր պատահած են։

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՒԽՏԻ ընդհ. հրամա – նատարը՝ ամերիկացի զօրավար Հէյկ Ա – դարայի մէջ երկար տեսակցութիւն մը ունեցած է Թուրք բանակի սպայակոյտի պետ՝ Սեմիհ Սանքարի եւ Թուրքիոյ ծո – վային, օդային եւ ցամաքային ուժերու հրամանատարներուն հետ։ Խօսակցու – թեան նիւթ դարձած է ամերիկեան Քոն – կրէսին ծանօթ որոշումը։

ՉԻԼիի Պաշտպանութեան նախարարը՝ Զօր. Պոնիլլա Թռանի արկածի մը հետե – ւանքով մեռաւ։

ՅՈՐԴԱՆԱՆ 31 օդանաւ եւ ջոկատ մը դինուոր ղրկած է Օման կռուելու համար արձակազէններու դէմ։ Յորդանան առա – ջին արաբ երկիրն է, որ այս ձեւով չօչա – փելի օժանդակութիւն կը կատարէ Օմա – նի։ Յարդ մէյնի Պարսկաստանն էր, որ կ'օժանդակէր Օմանի էմիրին։

ՔԱՄՊՈՃի նախագահը՝ Լոն Նոլ յայ – տարարած է ամերիկացի ծերակուտա – կաններու, թէ տրամադիր է հրաժարե – լու, եթէ այդ ձեւով կարելի կը դառնայ խաղաղութեան համաձայնագիրին կընք – քումը կարմիր Քմերներու հետ։ Այս վեր – ջիններէն երկար ատենէ ի վեր պաշարած են Քամպոճի մայրաքաղաքը, որ ծանր կացութեան մատնուած է։

ՔՈՐՏՈՊԱՁԻ (Արժանթին) Մ. Նահանգ – ներու հիւպատոսը՝ Ճոն Իկըն, որ առե – ւանգուած էր ծայրայեղ ձախ տարրերու կողմէ, սպանուած է, երբ կառավարու – թիւնը մերժած է ընթացք տալ իրենց պա – հանջին։ Առեւանգիչները կը պահանջէին, որ կառավարութիւնը փաստէ, թէ ձեր – բակալուած չորս արձակազէններ դեռ ողջ են։

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

— o —

Վեհափառ Հայրապետի նախագահու – թեամբ գումարուած Գերագոյն Հոգեւոր Խորհրդի ս. թ. Փետրուարի 11ի նիս – տում, քննութեան առնուելով Նորին Սըր – բութեան գահակալութեան քսանամեակը հանդիսութեամբ նչելու հարցը, ընդուն – ուեցին հետեւեալ որոչումները՝

1· Նկատի ունենալով, որ այս տարին նուիրուած է Ապրիլեան Մեծ Եղեռնի վաթսունամեակի տխուր ոգեկոչումին, Հայոց Հայրապետի գահակալութեան քսանամեակը տօնել յառաջիկայ տարի՝ 1976 Թուականի աչնանը, սրբալոյս միւ – ռոնի օրհնութեան հանդիսաւոր առիթով։

2· Մայր Աթոռում կազմել կենտրոնա – կան յանձնաժողով, որի պարտականու – թիւնը լինի հայրապետական յորելենական հանդիսութիւնների կազմակերպումը։

3· Ցորելենական հանդիսութիւնների և միջոցառումների մասին յետագայում ա – ռանձին հաղորդագրութիւն հրատարակել մամուլում։

ԳԵՐԱԳՈՑՆ ՀՈԳԵՒՈՐ ԽՈՐՀՈՒՐԴ
(կնիք)

15 Փետր. 1975 թ.
Մայր Աթոռ, Ս. Էջմիածին

ՊԷՏՔ Է ԵՂԲ ՆԵՐՈՂՈՒԹԻՒՆ ԽՆԴՐԵՆՔ ...ԹՈՒՐՔԷՆ

ԿԻՊՐՈՍԻ ԹՈՒՐՔ ԹԵՐԹԻ ՄԸ ՁԱՌՏՈՒԻՔՆԵՐԸ

Փետրուար 26 Թուականով, Կիպրոսի Թրքերէն «Էօզթիւրք» օրաթերթը կը խօսի «կարդ մը երկիրներու մէջ Հայերու գոր – ծունէութեան» մասին եւ կ'ըսէ հետեւ – եալը.—

«Հայերը, վաթսուն տարի առաջ իրենց պատահածին համար միակ չանցաւորը՝ իրենք են» ու կը չարունակէ.— «Հայերը այսօր կը գործեն միեւնոյն սխալները, ինչ որ իրենց հայրերն ու նախահայրերը գործեցին, փոխանակ ընդունելու իրենց սխալը եւ ներողութիւն խնդրելու Թուր – քերէն»։

Այս մէկը արդէն հրաչալի է «ներողու – թի՛ւն որ ջարդեցիք մեզ, ներողութի՛ւն, ներողութի՛ւն»։ Արդեօք վնասուց հատու – ցո՞ւմ ալ պէտք է տանք եւ «գրաւած» հողե՞ր ալ վերադարձնենք։ Կ'ըսայ կ'ըս – լայ։ Զարմանալի ոչինչ կայ երբ աչխարհ Թոյլ կուտայ որ Թուրքը այսքան լրբա – նայ եւ՝ ուռած իր «յաղթանակներէն» Կիպրոսի մէջ, չափ ու սահման չճանչնայ։

Թուրք Թերթին խմբագիրը դեռ ուրիչ բան ալ կ'ըսէ.— «Պատմութիւնը կրնայ կրկնուիլ եւ Հայերը, եթէ չարունակեն յարձակում գործել Թուրքերու դէմ, կըր – նան նոր դաս մը առնել»։

Ֆրանսական գործակալութիւնը Թրքա – կան Թերթին այս հատուածները տալէ ետք, կը յիշէ թէ 4000 Հայ կայ Կիպրոսի մէջ, որոնք այսօր կը գտնուին առաւելա – բար Թրք. գաւառին մէջ։ Անցեալ Օգոս – տոսին ասոնցմէ չատեր իրենց տուն–տեղը ձգեցին գացին բայց դեռ չուրջ հազար Հայեր կը մնան։

Մամուլի Ֆրանսական գործակալութիւ – նը (Ա. Ֆ. Փ.) կը յիշէ նաեւ այս առթիւ թէ Հայերը կը պատրաստուին 1915ի ջե – ղասպանութեան 60ամեակը ոգեկոչել։

ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ԴԷՊՔԵՐ

ԱԻԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

— Օ —

Բ.

ՀԱՆՐԱՅԻՆ ԳՈՐԾԻՉՆ ՈՒ ՀԱՅ ԴԱՏԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼԸ

1905ի ռուսական առաջին յեղափոխութիւնը հասուն գրագէտին եւ հանրային գործիչին առջեւ գործունէութեան ասպարէզ մը կը բանայ: Ռուսական ծաւալուն կայսրութեան բոլոր անկիւններէն ազատութեան եւ անկաշկանդ խօսքի վարակիչ ձայներ կը լսուին: Եռուն մթնոլորտի մը մէջ է նաեւ կովկասը: Ժողովրդական բազմամարդ հաւաքոյթներ, ճառեր, հրատարակութիւններ եւ հանրային կեանքի հատքերու թեանց կեդրոն՝ մամուլ: Ահարոնեան «Յառաջ» թերթի խմբագիրն է: Տարածուն եւ մեծապէս ժողովրդական այդ թերթի էջերէն, հայ կեանքի եռուն եւ ալեկոծ այդ շրջանին, ամուր ու բարձր կը հնչէ հրապարակագիր Ահարոնեանի ձայնը: Մասնաւորաբար հայ թաթարական ընդհարումներու արիւնոտ օրերուն, երբ երկու ազգերը դոյութեան կատաղի մարտնչումի մէջ էին, դաւադիր ցարականութեան նայուածքին առջեւ:

Երկու տարի շարունակ, իր գործակից ընկերներուն հետ, «Յառաջ»ի ամպլուոնէն, Ահարոնեան բուռն պայքար մղեց հայ ազգի բազմապիսի թշնամիներուն դէմ, միաժամանակ, Երեւանի, Ալեքսանդրապոլի, Կարսի եւ հայաշատ այլ կեդրոններու մէջ իր հմայիչ խօսքին ուժով կ'աշխատէր ազատութեան գաղափարը ամրապնդել ժողովուրդին մէջ: Ազատ խօսքը կը հնչէր ամենուրեք եւ խանդավառ բազմութիւններ կը լեցնէին սրահները: Հայ վշտի, պայքարներու եւ երազներու անմահ երգիչը, հռետորական իր անվիճելի տաղանդով կը հմայէր բոլորը: Վառ յոյսերու երջանիկ օրեր էին: Հայ-թաթարական կռիւները վերջացած էին Հայութեան յաղթանակով: Նահանջած էր միջդեղային առեւտրութեան եւ բարբարոսութեան ալիքը եւ ցարական կառավարութեան նենգ դաւը չէր կրցած հասնիլ իր նպատակին:

Յեղափոխութեան վարարուն յորձանքին մէջ, ժողովուրդները կը յայտնաբերեն յաճախ իրենց ամէնէն ազնուական, մարդկային եւ հերոսական գիծերը, մինչ նոյն ատեն սակայն, ազատ ասպարէզ կը գտնեն մութ ու խաթարուած տարրեր, որոնք չեն կրնար հաղորդուիլ միրոզ ընդհանրական ոգիին եւ կռնակ դարձնելով ցեղային առաքինութիւններու՝ դատաւիր ուժերու ձեռքը գործիք կը դառնան:

Միհրանական ազեատալի չարժումը այս ճշմարտութիւնը ցուցահանդէս նաեւ մեր յեղափոխութեան մէջ: Ցարական կառավարութեան համար հայ ժողովուրդը կայսրութեան ամէնէն անհանգարտ ու վտանգաւոր տարրերէն մէկն էր, զոր հարկ էր անձամբ հարել եւ զգեստել, ամէն գնով: Թաթարները ձախողած էին: Հարկ էր բերդը ներսէն ջրաւել, վարձկան Հայերու միջոցով: Միհրան յեղափոխական որոշ անցեալի տէր դաշնակցական խմբապետ մը՝ օգտագործելի լաւագոյն անձն էր: Դաշնակցութեան որդեդրած կովկասեան նախագիծէն գժգոհ, ան բացայայտ պայքար բացած էր կուսակցութեան կովկասեան հատուածին դէմ, առարկելով, թէ ան չեղած է իր սկզբնական նպատակէն, դաւաճանած է Թրքահայ դատին եւ նուիրուած՝ միայն ռուսահայ հատուածին:

Դաշնակցութեան ազանդական ուղղութեան նենգափոխումն էր ատիկա: Ստեղծուած անապահով եւ դաւիչ մթնոլորտը ուելի եւս կը թանձրանար շրջան ընդ արտառոց դրոյցներու հետեւանքով: Միհրանականները տեռորի պիտի ենթարկէին կազմակերպութեան «դաւաճան» պարագլուխները, խնայելով միայն հին պահակատուղին, Ահարոնեանին եւ կարգ մը ուրիշ ղեկավարներու:

Ռուս կառավարութիւնը խոր գոհունակութեամբ կը հետեւէր կացութեան:

Ահարոնեան գրիչով ու խօսքով կը պայքարէր այդ անմաքուր հոսանքին դէմ: «Եւ օր մը, — 1906 թուի ամառը, — կը պատմէ Վարանդեան, Թիֆլիսեան «Յառաջ»ի խմբագրատան մէջ խաղացուեցաւ մի անուշոր դրամա – անակնկալ ու ցընցող, որպէս չանթի հարուած մը խաղաղ երկնակամարէն — եւ որ այն օրէն խոր արձանագրուած է իմ յիշողութեան մէջ: Օրուան հերոսը — Միհրան, որու անունը այն ատեն կը հոլովուէր ամբողջ Թիֆլիսում, կարելի է ըսել՝ ամբողջ Կովկասի մէջ, հայ, ռուս, վրացի եւ այլ շրջաններում — մէկէն ի մէկ, օր ցերեկով, քրտական հրոսակի պէս, սպառազինուած չքախմբով արշաւանք գործեց «Յառաջ»ի խմբագրատան վրայ, ներս խուժեց «Դաշնակցութեան Բիւրոյի անդամը եւ դիկտատորի հովեր առած, կը պահանջէր Համօ Օհանջանեանէն կուսակցութեան կնիքը եւ այլ գոյքեր ու փաստաթղթեր: Բնականաբար, իրեն մեր ժուեցաւ: Փովը, խմբագրական սենեակի մէջ նստած էինք Աւետիսի հետ, օրուան հոգերով պաշարուած: Իսկ չէնքի մեծ սրահին մէջ, ամէն օրուան պէս, կը խըմնուէր մեր զինուորներու բազմութիւնը, որ սրատարով կը սպասէր Միհրան–Օհանջանեան բանակռուի ելքին»:

Խմբագրական չէնքէն ներս եւ դուրսը՝ փողոցը, կը տիրէր աննկարագրելի ժըխոր: Բազմութիւնը վայրկեան առ վայրկեան կը սպասէր ռումբի կամ սարճանակի պայթիւնին: Շրջապատուած զին-ուած թիկնապահներով, մատնիչը եր-թալով աւելի յանդուգն կը դառնար: Ելեկտրականացած այդ մթնոլորտին մէջ, բառնցքի հարուած մը կամ սպսող խօսք մը, կրնար ծանր արիւնայեղութեան յանգեցնել: Լաւ ըմբռնելով կացութեան լրջութիւնը, Օհանջանեան կը պատասխանէր զուսպ ու հանդարտ ձայնով: Մինչ խռովարարը կը սպասկացնէր իր յարձակողականը:

Ինչո՞վ պիտի վերջանար այս անսովոր դրամատուրը, եթէ կացութեան ծայրայեղ ազդու եւ հեղինակաւոր ձայն մը: «Այդ միջոցին, կը շարունակէ Վարանդեան, խմբագրական սենեակէն դուրս թռաւ Ահարոնեան եւ — «Ի՞նչ է, ո՞վ է, այս ի՞նչ իրարանցում է» ըսելով — նետուեցաւ դէպի Միհրանը, քաշեց թեւէն եւ դռնից. «Դուրս այստեղից, սա խմբադրատուն է, ես Ահարոնեանն եմ, սա իմ տունն է, դուրս հեռացի՛ք»...

Եւ տեղի կ'ունենայ ապշեցուցիչ բան մը: Այդ բուռն չարժումը, այդ տիրական ու ինքնավստահ ձայնը, մոգական ազդեցութիւն կը գործեն: Միհրան փլած էր: Կը փորձէ խօսիլ, կը թոթովէ, կը չուարի, մինչ Ահարոնեան կը շարունակէր կռնակէն հրել զինք դէպի դուռը: Խղճացած եւ գլխիկոր քիչ առաջուան կատաղի խռովարարը կ'ելլէ դուրս: Զինակիցները կը հետեւին իրեն եւ ընդհանուր անարգանքներու եւ սուլոցներու տակ՝ կը հեռանան:

Այս դէպքը կը դրսեւորէ Ահարոնեանի նկարագրին յանդգնութեան, խիզախութեան ջիղը:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒՐԵԱՆ

«ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ»

ԱՇԱԿԵՐՏԱԿԱՆ ՊԱՐԲԵՐԱԹԵՐԹ

Աշակերտական, ուսանողական եւ երիտասարդական պարբերաթերթերով, հանդէսներով եւ, նոյնիսկ չաթաթաթերթե-րով, հարուստ եղած է հայ իրականութիւնը: Անցեալէն ներկային փոխանցուելով՝ զնահատելի մտածումով մը չարունակուած է եւ դեռ կը յարատեւէ այդ աւանդութիւնը Սփիւռքի եւ, յատկապէս, Մերձաւոր Արեւելքի հայաշատ գաղութներու մէջ: Ֆրանսայի հայ գաղութը, դժբախտաբար, յատկապէս վերջին տասնամեակներուն, իրերու բերումով, մասնակից չէր դարձած այս չարժումին, համակուած այն իրողութեան, որ Փարիզը կար տասնամեակներէ ի վեր օժտուած է հայկական կրթական երկու կարեւոր հաստատութիւններով:

Այս ուղղութեամբ կատարուած առաջին օրինակելի քայլը կը պարտինք Դպրոցասէր Տիկնանց Վարժարանի աշակերտուհիներուն, որոնք ունենալով քաջալերանքը իրենց տնօրէնուհիին՝ Հ. Գարագաշեանի եւ ցուցմունքները հայերէնի ուսուցչին՝ Հ. Ա.ճէմեանի, իրենց կրթարանին անունով պարբերաթերթ մը հրատարակել սկսան:

Աշակերտուհիները խմբագրական կարճ սիւնակի մը տակ պարզած են իրենց նպատակը՝ «այս թերթին միջոցով դաստիարակել մեր ընկերուհիները, ազնիւ զգացումներ արթնցնել անոնց մէջ, խրախուսել անոնց ստեղծագործական ոգին եւ ներշնչել անոնց սէրը դէպի հայրենի գրականութիւնը եւ պատմութիւն»: Վերջապէս, «ընթերցողի աշակերտներուն ծանօթացնել ընտանեաց Հայրութեան կեանքը իր բոլոր երեսներով»:

Պարզ, այլ յստակ են հետապնդուած առաջադրութիւնները: «Դպրոցասէր» պարբերաթերթին Ա. թիւը, իր ուելի քան տասը լայն էջերու պէսպիսութեան բովանդակութեամբ, մաքուր եւ ճաշակաւոր տպագրութեամբ եւ ձեւաւորումով, քանի մը նկարներով, առաջադրուած նպատակը իրագործելու փաստը երեւան կը հանէ: Կողքի ձեւաւորումը կատարած է արուեստագէտ Անդրանիկ Փաթմանեան (*):

Կարգ մը յատկանիշներ ակներեւ կը դարձնեն ձեռնարկին գնահատելի երեսը: Առաջին տեղիւ նկատելի է հաւաքական աշխատանքին կնիքը: Արդարեւ, պարբերաթերթը խմբագրուած է զպրոցին ազգագրութեան կողմէ, բնականաբար օգտակար ցուցմունքներով հայերէնի ուսուցչին: Ասիկա, եթէ մէկ կողմէ թերթին կը հանդիսանայ Դպրոցասէրի պարմանուհիներուն, որպէսզի «դրիչ» չարժեն նիւթերու ընտրութեամբ, դասաւորումով եւ չարադրումով, միւս կողմէ հիմնական պատճառ կը դառնայ, որ պարբերաթերթին հարազատ դիմագիծը արտացոլէ կրթական յարկին, պարզէ աշակերտուհիներուն միտքերը զրաղեցնող հարցերը, անոնց տրուած պատասխանները, առնչակուած լուծումները:

Այս իմաստով ուշագրաւ է, օրինակ, այն աշակերտական սեմինարը, որուն մասնակցած են վարժարանին Ե., Դ. եւ Գ. դասարաններու մօտ 35 աշակերտուհիներ, օրակարգի նիւթ ունենալով, թէ ինչո՞ւ հայկական վարժարան կը յաճախեն: Այլազան ձեւերով արտայայտուած կարծիքները խորքով հիմնական եղակացութեան կը յանգին — Դպրոցասէրը կը յաճախեն, որպէսզի հայերէն լեզու եւ Հայոց պատմութիւն սորվին, ճանչնան իրենց մայր հայրենիքը: Սեմինարին ընթացքին արտայայտուած միտքերը հմատրական ձեւով ներկայացուցած են Հրա Մուրաթեան եւ Թանիա Գէչարեան:

Գնահատելի աշխատանքի արդիւնք է Մարիամ Կուսլիճեանի դրութիւնը 1850ի 1915 արեւմտահայ գրականութեան մէջ մշակուած սեռերու մասին: Այս դրութիւնը ցոյց կուտայ, որ Գ. դասարանցի մէջ կ'օգտագործուի Յովհ. Թաղանեանի «Պատմութիւն հայ գրականութեան» չափական դիրքը:

«Մեր տեսակցութիւնները» ընդհանուր խորագրին տակ Տիգրիս Պէզիրճեան եւ Եւա Զէլլիքեան նկարագրած են իրենց հանդիպումը Սերովբէ Արք. Մանուկեանի հետ: Հարցումները (Ֆրանսահայ գա-

---

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ա.— Դէպքէն երեթէ երկու շաբաթ առաջ, ինքզինքս շատ վատ կը զգայի եւ ջարդերու պատկերը դարձեալ աչքերուս առջեւ կը նկարուէին: Մօրս դիակը տեսայ· այդ դիակը ոտքի ելաւ եւ առջեւս կանգնեցաւ եւ ըսաւ ինծի· դու տեսար թէ թալէաթ հոս է եւ անտարբե՞ր կը մնաս· դու այլեւս իմ զաւակս չես:

Ն.— (Այդ խօսքերը կրկնելով եր – դուեաններուն)· Իսկ դուք ի՞նչ ըրիք:

Ա.— Ցանկարծ արթնցայ եւ որոշեցի այդ մարդը սպաննել:

Ն.— Փարիզ եւ Ժընեւ եղած ժամանակնիդ եւ կամ երբ Պերլին եկաք այդ որոշումն արդէն չէի՞ք ըրած:

Ա.— Որեւէ որոշում չէի տուած:

Ն.— Ընդհանրապէս պիտէի՞ք արդեօք թէ թալէաթ փաշան Պերլին է:

Ա.— Ո՛չ:

Ն.— Ամբողջ 1920 տարին Փարիզ մնացի՞ք:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Հոն ի՞նչ կ'ընէիք Ֆրանսերէ՞ն սորվեցաք:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Ուրիշ ոչի՞նչ արուեստապիտական ուսում չէի՞ք ըներ:

Ա.— Ոչ, ուրիշ որեւէ զբաղում չունէի:

Ա.— Բայց դուք ծրագիր ունէի՞ք Պերլին այդ ուամանց հետեւելու:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Ժընեւը օգտագործեցիք՝ Պերլին աւելի դիւրութե՞մբ անցնելու համար:

Ա.— Ժընեւն ալ անգամ մը տեսնել կ'ուզէի:

Ն.— Փարիզ հայրենակիցի մը հե՞տ էիք· պատմեցէք թէ ի՞նչպէս Ժընեւ հասաք եւ անկէ Պերլին:

Ա.— Ժընեւ երթալու համար զուիցերական հիւպատոսարանէն «վիզա» հարկաւոր էր· հոն մարդու մը պատահեցայ, որ թէեւ զուիցերական հպատակ՝ բայց Հայ էր եւ Ժընեւ բնակարան մը ունէր: Հարցուցի անոր թէ ի՞նչ կերպով կրնայի «վիզա» առանալ· ըսաւ թէ «վիզա» առնալու համար ամէնէն լաւն է եթէ ես իրեն Ժընեւ ունեցած բնակարանն առնէի, վասնզի ինքը Հայաստան կ'ուզէր երթալ: Ցանձն առի, եւ իր տանտիրոջ յանձնարարական մը առաւ, զոր գործածեցի: Նոյեմբեր 21ին Փարիզէն Ժընեւ անցայ· Ժընեւ միայն կարճ ժամանակ կեցայ եւ Պերլին եկայ, եւ մօտաւորապէս 1920 Դեկտեմբերի սկիզբը Պերլին էի:

Ն.— Ի՞նչ քայլեր առիք հոս գալու համար:

Ա.— Անցագիրս «վիզէ» ընել տուի:

Ն.— Դուք ի սկզբան միայն կա՞րճ ժամանակով Գերմանիա մտնելու իրաւունք ունէիք:

Ա.— Միայն ութ օրուան համար:

Ն.— Հոս հասնելէն ետքը Պերլինի ո՞ր կողմը գացիք:

Պաշտպան Դր. Նիհայէր.— Կը ներուի՞ ինծի ամբաստանեալին անձնականին հարց մը ընել: — Գիտէ՞ք թէ ի՛նչ հպատակ էք, ի մասնաւորի Մարտ 15ին· գիտէ՞ք թէ ի՛նչ հպատակ էր Թալէաթ փաշան· գիտէ՞ք թէ 1921 Փետրուարէն սկսեալ Թուրքիա հայ Հանրապետութեան հետ պատերազմի մէջ է, եւ թէ այդ կռիւը իր բարձրակէտը հասած էր 1921 Մարտ մէկէն մինչեւ Ապրիլ մէկ, տարածուելով 120 հազարամեթրի վրայ:

Ա.— Այո՛, գիտեմ:

Ն.— Ուսկի՞ց գիտէք:

Ա.— Լրագիրները գրած էին:

Ն.— Հայաստանի եւ Թուրքիոյ միջեւ պատերազմական դրութիւնը Մարտ մէկէն սկսեալ միայն գոյութիւն ունէր, իսկ դէպքը պատահեցաւ Մարտ 15ին· ա՞յդ ժամանակամիջոցին կարդացիք:

Ա.— Այո՛, լրագիրներու մէջ:

Ն.— Երբէ՞ն լ վեր պատերազմը սկսած է:

Ա.— 1918ի վերջերը· Թուրքերը մինչեւ Թիֆլիս եկան:

Ն.— Կ'ուզեմ ըսել թէ պաշտօնական պատերազմի յայտարարութիւն եղա՞ծ է:

Պաշտպան Դր. Նիհայէր.— Կատարելապէս:

Ն.— Ուրեմն Մարտ մէկէն սկսեալ Թուրք ծամանականներն եւ երիտասարդ Թուրքերը ուս-ուսի Հայաստանի դէմ կռուին: Գիտէ՞ք արդեօք, ամրաստանեալ, թէ Հայաստանի դէմ այդ մեծամասնական Թրքական արշաւանքը Մոսկուայի օժանդակած էր Էնվէրը փաշան եւ թէ անոնց վրայ պատերազմը կը ղեկավարէր:

Ա.— Այո՛, այդ ալ գիտէի:

Իրազեկ Դր. Լիպման.— Խնդրեմ հարցընէիք թէ մայրը երազի՞ մէջ թէ կիսաթուն վիճակի մէջ երեւցած է:

Ն.— Դեռ կ'անդրադառնամ:— Ի սկզբան ութ օր միայն մնալու հրաման ուներ եւ յետոյ մշտապէս հոս մնալու թոյլտուութիւն ստացա՞ք:

Ա.— Այո, խնդրագիր մը տուած էի:

Ն.— Յունուարի սկիզբը Մոսկուայէն փոդոց 51 տեղափոխուեցաք:

(10 – Շար.)

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՆՈՐԱԿԵՐՏ ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԻԶԸ

(Ցապաղած)

ՎԻՆՆԱ (Ցառաջ)

Մէկուկէս տարուան աշխատանքներէ եաք հասաւ բացումի ժամը մանկապարտէզին Հալմիէի Մխիթարեան վարժարանին: Վիէննական Մխիթարեան Միաբանութիւնը է պին ամէն զոհողութեան, որպէսզի ունենայ այս նորակառոյց շէնքը, ուր հայկազուն մանկիկները — ապագան ազգին — պիտի սկսին Մաշտոցեան Ա. Բ, Գ սրբատառերը սորվելու: Մխիթարեան հայրերու տարիներու երազը իրականացաւ: Հոս յիշելու եմ երախտագէտ սրտատրոփիւններով բարերարներու նախամեծար անուններէն՝ Կիւլպէնկեան հաստատութիւն, Հ. Բ. Ը. Միութիւն, Լիբանանի Խորհրդարանի հայ երեսփոխան Պր. Արա Երեւանեան եւ դեռ ուրիշ համակիր բարեկամներ: Անմոռանալի են Մխիթարեան Սանուց Միութեան մանաւանդ յանձին ատենապետին՝ Պր. Պերճ Թազպազեանի ճիգերը եւ իրենց կազմակերպած տարեկան Պէյրութի մէջ նշանաւոր «Մխիթարեան պարահանդէսը» ի նպաստ մանկապարտէզի շինութեան: Ծրագիրը – յատակագիծ պատրաստուղն էր Պր. Մկրտիչ Պուլտուքեան, իսկ ճարտարապետները՝ Տիգրան Պուլտուքեան եւ Գրիգոր Երեւանեան: Այս երեք մասնագէտներն ալ նախկին աշակերտներ էին Մխիթարեան Վարժարանին:

Մխիթարեան հայրերու նորաշէն մանկապարտէզին բացումը տեղի ունեցաւ 1975 Յունուար 18ին, երեկոյեան ժամը 5ին, հովանաւորութեամբ Միաբանու – թեան Ընդհ. Աբբահօր՝ Գերապայծառ Հայր Գրիգորիս Վրդ. Մանեանի: Նախ՝ մեծ դրան առջեւ Հայաստանէն բերուած հողի մէջ Աբբահայրը տնկեց Լիբանանի խորհրդանիշը՝ Մայրիի ծառը, ապա հրաւիրեց Պր. Արա Երեւանեանը ոռոգելու նորատունկը: Խորհրդանշական այս արարողութիւնը իւրայատուկ իմաստ ունէր: «Մեր հայրենիքին, Հայաստանի հողը պիտի ուռճացնէ մայրին եւ Լիբանանի ջուրը պիտի պահէ զայն միշտ դալար ու կենսալիր, յայտարարեց Աբբահայրը, նոյնպէս մանկապարտէզիս փոքրիկներն ալ պիտի մեծնան եւ օր մըն ալ կեանքի մէջ պիտի մտնեն իբրեւ ճշմարիտ Հայեր ու հարազատ Լիբանանցիներ: Կեանքը պիտի ուր ալ առաջնորդէ, մարդկութիւնն իրենց մէջ հաւատարիմ Հայը եւ սիրելի Լիբանանի սրտով ու հոգիով կազմուած մարդը պիտի ողջունէ»: Ճեմոյ հնչեց Լիբանանեան քայլերգը:

Այս պատմական հանդիսութեան ներկայ եղան Հայ Կաթողիկէ Պատրիարքութեան փոխանորդները՝ Հ. Համայեակ Եպ., Կէտիկեան եւ Անդրէաս Եպ. Պետոզլեան, Խորէն Ա. Կաթողիկոսի ներկայացուցիչ Թրթռեան Եպ., Զմմառի մեծաւորը՝ Գերպ. Ծ. Վ. Մամճեան, դեռ ուրիշ եկեղեցականներ, Հալմիէի քաղաքապետը, Մխիթարեան Սանուց Միութեան անդամները իրենց ընտանիքներով, ինչպէս նաեւ հայապզի հոծ ընտրանի մը:

Բացման արարողութենէն եաք արիներու դրօշազարդ տողաշարի մէջէն բարձրացան հանդիսականները մանկապարտէզի դրան մուտքը:

Ժապաւէնը կտրելէ առաջ Աբբահայրը այս ազօթքը կատարեց. «Թող տուէք, որ մանուկները ինծի գան, որովհետեւ անոնցն է Աստուծոյ արքայութիւնը: Տէր, քու այդ սիրելի, անմեղ փոքրիկներդ հրաւիրելու, սիրելու եւ ջեղի առաջնորդելու համար քու օգնութեամբդ այս յարկը կանդնեցինք: Դուն Տէր, որ յորդառատ Աղբիւրն ես ամէն բարիքներու, հաճէ՛ օրհնել եւ անսասան պահել մեր այս նուիրական յարկը, պարգեւէ՛ մանզամասն մեղի ու մեր գործակիցներուն քու չնորհքդ քալելու միշտ անվրէպ եւ անսայթաք դէպի նպատակ. Ամէն»: Մուտքի երիզը կտրեց Պր. Արա Երեւանեան: Գեղափայլ նոր սրահին մէջ խօսք առաւ Վարժարանի երիտասարդ տնօրէնը վարդապետը՝ Հայր Վարդան Աչքարեան: Իրեն յատուկ ներքնաբուխ հոգեորական չեչտով եւ խանդաւորը ձայնով հայ մանուկի կողմէ արտայայտեց չնորհակալութիւնն ու երախտագիտութիւնը Միաբանութեան Աբբահօր, անոր աջակից վարչութեան, Կիւլպէնկեան Հաստատութեան, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ անհատ համակիր բարերարներու, ինչպէս նաեւ մասնաւոր չնորհակալութեան խօսքը ուղղեց Պր. Արա Երեւանեանի, որ բարոյական եւ նիւթական օժանդակութեամբ իր աջակցութիւնը բերաւ: Տնօրէնն հայրը շարունակեց իր բացման ճառը դառնալով ծնողքներուն: Ասոնք պարտական են ղրկել իրենց սիրասուն զաւակները, որովհետեւ կրթութիւնը կը սկսի մանկապարտէզէն: Հրահրեց ներկաները, մասնաւոր չեչտեց, թէ հայապահպանումը կ'իրականանայ մի'այն հայկական վարժարանին մէջ:

Հալմիէի Մխիթարեան հայրերուն յարգելի տուրքը ճօնելու համար, հոս տեղն է յառաջ բերել Պէյրութի «Մասիս» շաբաթաթերթի վկայութիւնը.— Հարկ է յիշել նաեւ անօթէն վարդապետի յոդնութիւնն ու տածած խնամքը գործը կատարեալ կացութեան բերելու: Կարելի չէ չյիշել նաեւ իր օդնական վարդապետները, ի մասնաւորի Հայր Օգոստինոսի ստանձնած զոհողութիւնները: Անոնք միասնաբար՝ իրենց սրտի սէրը արտայայտեցին հանդէպ հայ մանուկին. յոյսը՝ ապագային:

Այս արդիապոյն միջոցներով կահաւորուած մանկապարտէզը կը մատնանչէ արդի եկեղեցականութեան հոգատարութիւնը հանդէպ նորահաս սերունդներուն, ի մասնաւորի հայ ազգի զաւակներուն»: (Մասիս, Թիւ 40, 1350, Պէյրութ, 1975 Փետրուար):

Տնօրէն վարդապետէն եաք հրաւիրուեցաւ խօսելու Աբբահայրը: Շեչտեց հայկական դպրոցի արժէքը, ուր հայ մանուկներ, պատանիներ եւ պարմանուհիներ, երիտասարդներ իրենց մայրենի լեզուն պէտք է սորվին: «Հայերէնը, չարունակեց յուղուած ճառախօսը, որ մանկութեան չէր դիտեր պապենական բարբառը — նախնիքներուս եւ իմ լեզուս — սոր – վեցուց ինծի երջանիկ օր մը այն Միաբանութիւնը, Մխիթարեան Միաբանութիւնը, որու կը պատկանիմ: Ուրեմն հայերէն լեզուն եւ անոր հետ ազգային դպրոցումներով բարախուն սիրտս հայ հասոտութեան մը՝ Մխիթարեան Միաբանութեան կը պարտիմ լիովին»: Ապա բացատրեց դաղափարը եւ նպատակը Մխիթարեան Մանկապարտէզին: Կենսական անհրաժեչտութիւն է այս: Ասօքն ալ ուղղեց այն հայ ծնողքներու, որոնք իրենց զաւակները օտար դպրոց կը ղրկեն: «Քիչ ենք, բայց Հայ ենք»: Վերադարձէ՛ք հայկական վարժարաններու եւ ինչու չէ, նաեւ Հալմիէի Մխիթարեան վարժարանին, որ ունի այսօր արդիական միջոցներով իր մանկապարտէզը:

Հուսկ խօսեցաւ Պր. Արա Երեւանեան. յայտնեց իր սրտին ուրախութիւնը. «Պատիւ է ինծի օդնել», դովքը հիւսեց Մխիթարեան դաղափարականին, որմէ խթանուած՝ ինք իրրեւ Մխիթարեան աչակերտ, պայքարած է կեանքի դժուարութիւններու դէմ: «Մխիթարեան վարժարանին չատ բան կը պարտիմ: Մխիթարեան վարժարանը իմ մէջս արթնցուցած է, դիտակցաբար կամ անդիտակցաբար, պայքարի ոգին: Աչխատանքի ոգին կերտեց իմ մէջս: Անոր համար է, որ ես այսօր Մխիթարեան վարժարանը կը նկատեմ պայքարի ոգիի, կամքի այն դրօչակիրը, որ իմ աչխարհէն ներս մեծ տեղ կը դրաւէ»:

Բարեբար երեսփոխանի խօսքէն եաք տնօրէն հայրը բացատրութիւններով առաջնորդեց հիւրերը նորակառոյց ծաղիկով, դալար պարտէզով շրջապատուած մանկապարտէզին մէջ: Հինդ տարբեր դոյներով դասարաններ արդիական սենեակ –աթոռակներով իւրաքանչիւր մանուկին համար. դունազարդ պատերը պատկերներով եւ մանկական նկարներով. դասարանային տաճճանաւորումը երկսեռ աչակերտութեան՝ Ծիլ դասարան, կոկոն ինչպէս Ծաղիկ Ֆրանսական եւ անգլիական բաժիններով: Ամէն դասարան ունի իր լուացարանը, ուսուցչուհիներու յատուկ սենեակը, մեծ հանդիսասրահը, որ կնքուեցաւ Արա Երեւանեան, ճաչարանը իր խոհանոցով. դասընթացքին մանկապարտէզի տնօրէնութեան սենեակէն, չնորհիւ դասարաններու մէջ հաստատուած սարքաւորումին, ամբողջ օրը մեղմաձայն երաժչտութիւն պիտի լսուի: Հոս յիչելու եմ մեծ երախտագիտութեամբ, թէ Հ. Բ. Ը. Միութիւնը ներքին կահաւորումի համար յատկացուց:

Մանուկներու ուսուցումը եւ հոգատարութիւնը ստանձնած են մանկավարժութեան դասընթացքները վկայականով աւարտած մանկապարտիզպանուհի – օ – րիորդներ: Առժամեայ տնօրէնուհիի պատասխանատու պաչտօնը սիրով յանձն առած է դպրոցին մեծ բարերարուհին՝ Տիկին Անահիտ Գրիգորեան:

Պաչտօնական հանդիսութենէն եաք Արա Երեւանեան սրահին մէջ fոfքէյլ մը տըրուեցաւ. բաբեկամական մթնոլորտի մէջ բաժակները բարձրացան: Նոյն օրը, դիմաց Պէյրութի Պրիսթոլ պանդոկին մէջ սարքուեցաւ ճաչ մը: Հրաւիրուած էին համակիրներու ընտրանի բազմութիւն մը, Սան. Մխիթեան անդամները, մասնաւոր դործակիցներ եւ վարդապետներ: Իոլորին ներկայութեան Աբբահայրը երեսփոխան Արա Երեւանեանը պատուեց Վիէննական Մխիթարեան Միաբանութեան առաջին կարգի չքանչանով, որ կը ներկայացնէ հաստատութեան գինանչանը՝ Խաչ, չորս թեւերու տառերը Ո–Կ–Վ–Ա. իրենց խորհրդանիչներով՝ Զանգակ – Հուր – Գառան – Մատեան: Այս դէմառոր մասն ամբողջացնելով կ'եզերեն վրան՝ թեւատարած արծիւը, տակը՝ ճախ ազ, կաղնիի եւ դափնիի կանաչազարդ տերեւուտեր: Հոս այս առընչութեամբ յիչելու եմ, թէ քանի մը օր վերջ, Աբբահայրը վարդապետներու եւ ընտանիքին առջեւ Սանուց Միութեան ատենապետին՝ բարերար Պր. Պերճ Թազպազեանի կուրծքը կախեց Մխիթարեան Միաբանութեան երկրորդ կարգի չքանչանը:

Մանկապարտէզի բացումէն վերջ, հայ կաթողիկոսները՝ Խորէն Ա. եւ Իգնատիոս – Պետրոս Ժ.Զ. Պաթանեան, առանձնական այցելութիւններով պատուեցին Մխիթարեան յարկը եւ սրտի անհուն ուրախութեամբ յայտնեցին իրենց հայրական օրհնութեան գնահատանքը: Քաջալերելով բարեմաղթեցին յաջողութիւն Մխիթարեան հայրերուն հայ մանուկին եւ պարմանիին համար բրած իրենց ծառայութեան մէջ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

(*) Թիւ 1, 1975, տպարան «Ցառաջ»:

ղութ, ազգային վարժարան) դաղափար կուտան աչակերտութեան հետագրգրու – թիւններուն մասին:

Գաղտրիկ փոքր տպաւորութիւններ չարադրած են Անայիս Աբբահամեան եւ Գոհարիկ Էդիլեանն մաքուր հայերէնով, յստակ, պարզ ոճով, իսկ Եւա Զէլլիքեան պատկերացուցած է Աբեղոյչներու չարժումը, կեանքը վարժարանէն ներս:

Վարժարանին վերջին քանի մը ամիս – ներու ներքին կեանքն ալ յատուկ բաժինով լրատուութեան ձեւին տակ պարզուած է:

« Դպրոցասէր » աչակերտական պարբերաթերթը գնահատելի ձեռնարկ մըն է եւ, վստահ ենք, թէ վարժարանին դեռատի «համբազրուհին»ներն ու «աչխատակից»ները անոր էջերը պիտի ճոխացնեն նորանոր նիւթերով, դրուագիւններով:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (64)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԱ.

ԳԹՈՒԹԻՒՆ, ՆԵՐՈՒԻՄ

Այն առեն այնպիսի անոգ մը տեղի ունեցաւ, որով Պ. տը Վիլֆոր երկու ձեռքը ճակտին տարաւ, գլուխը խոնարհեցուց եւ սկսաւ հեծկլտալ:

Տոքթէօրը մեղմիկ հրեց զայն մինչեւ իր թիկնաթոռը: Վիլֆոր ինկաւ անոր վրայ՝ դէմքը միշտ ձեռքերովը ծածկած:

— Հա՛յր իմ, կ'ըսէր Վալանթին, պիտ չ՛ք ճանչնար: Ե՛ս եմ. ե՛ս ինքս եմ:

— Հիմա, պարոն արքունի դատախազ, կ'ըսէր բժիչկը դատաւորին, տակաւին կը կասկածի՞ք:

Դատաւորը դիւցազնական խօսք մը ըսաւ:

— Չեմ դիտեր թէ, ըսաւ, օրինական տեսակէտով, այս կացութեան ինչ անուն տալու է...

Վալանթին զգուչութեամբ Վիլֆորի ձեռքերը մէկդի ըրեր եւ իր անուչ ու անբիծ նայուածքը անոր տենդակէզ աչքերուն յառելով՝

— Հա՛յր իմ, ըսաւ զարձեալ, ինչո՞ւ հետս չէք խօսիր: Ի՞նչ, այս աստիճան մոռցա՞ք էք զիս: Ես եմ, ձեր Վալանթինը:

Վիլֆոր կարծես սթափեցաւ, կարծես երազէ մը կ'արթննար: Դէմքը զունաւորուեցաւ:

— Պարոն Մաքսիմիլիէն, ըսաւ երիտասարդին, որ ակնածանքով մէկ կողմ կը կենար, հաճեցէք մօտենալ:

Մորէլ հնազանդեցաւ:

— Դուք զիս կը ճանչնաք, յարեց Վիլֆոր, եւ զիտէք թէ որքան զէչտութիւն ըրի ձեր հօրը...

— Ո՛հ, պարոն տը Վիլֆոր, ես սորված եմ մոռնալ:

— Ինչպէս միւսը, անանկ չէ՞, բայց, իրաւ է: Սորվա՞ծ էք ներել...

Մաքսիմիլիէն մէկ ծունկը զետին դրաւ:

— Կ'աղաչեմ Օր. տը Վիլֆորի հօրը որ մեզ օրհնէ:

— Ոչ, ըսաւ հոգեւարքը: Ես օրհնելու իրաւունք ունեցողներէն չեմ... քիչ մը առաջ ըրած պատմութիւնս կրկնելու ուժ չունիմ: Ոաքի ելէք, Մաքսիմիլիէն, ոաքի ելէք, Վալանթին... Եւ հիմա երկուքդ ալ դիս մտիկ ըրէք: Պ. Տ'Ավրինեի, օգնեցէք ինծի. կ'ուզեմ ոաքի վրայ ըլլալ խօսելու եւ մեռնելու համար:

Բայց Վալանթին ծերունի բժիչկէն առաջ անցնելով Վիլֆորի բազուկը բռնած էր:

Տեսակ մը ժպիտ անոր դէմքը լուսաւորեց:

— Պարոն տը Ֆլանվուէն, արքունի դատախազ, ըսաւ Վիլֆոր հանդիսական ձայնով, յանուն յանցանքի Արդարութեան, յանուն Աստուածային եւ մարդկային օրէնքներուն, կը խնդրեմ որ խոստովանութիւնս մտիկ ըրէք: Ան որ Օր. տը Վիլֆոր անունը կը կրէր, ան որ մեռած կը կարծէի եւ որ հրաչքով փրկուեր է, իմ աղջիկս չէ: Երդում ըրէք որ այս յայտարարութիւնս ընդունիք եւ հարկ եղած օրինական ձեւը տաք անոր:

Պ. տը Ֆլանվուէն վայրկեան մը վարանեցաւ, յետոյ.

— Այս յայտարարութիւնը կ'ընդունիմ. անչուչտ պ. տ'Ավրինեի եւ պ. Մորէլ պիտի բարեհաճին տեղեկագիրը ստորագրել:

Բայց Վալանթին իր թեւերը Վիլֆորի վիզը նետած էր:

— Ի՞նչ կ'ըսէք, ես ձեր աղջիկը չե՞մ...

— Ո՛չ, զաւակս, ըսաւ Վիլֆոր, մեղմիկ ազատելով անոր թեւերէն: Տոքթէօր տ'Ավրինեի եւ պարոն արքունի դատախազը ճշմարտութիւնը պիտի ըսեն ձեզի: Դուք Վիլֆորի եւ Րէնէ տը Սէն–Մէրանի աղջիկը չէք... պ. տ'Ավրինեի, կ'աղաչեմ, անտուկը տուէք:

Բժիչկը բաց անտուկը բերաւ անոր:

Վիլֆոր ձեռքերը անոր մէջ մխրճեց:

— Ահաւասիկ, ըսաւ Վալանթինի, այն թուղթերը, որոնք ձեր ճշմարիտ վիճակագրերը կը պարունակեն, ատոնց մէկ հատը միայն դիւրաւ կրնայ կարգացուիլ: Այն ալ ան թուղթն է, որ անդլերէն լեզուով խմբագրուած է եւ կը հաստատէ Տիւթիա Բահամային ամուսնութիւնը ընդ Նէյայի, քոյր Սուսճի Տաղա Բահամային, որ կատարուեցաւ 1818 Յուլիսին, պրահմանի մը ձեռքով, որ Լոնտոնի մօտ էրբին–Ֆօրէսթի մէջ Անգլիացիներուն ձեռքը դերի էր: Նէյա Տաղա ձեր մայրն էր, Վալանթին, Տիւթիա ձեր հայրն էր...

Վալանթին տալշած մէյ մէկ տոքթէօրին կը նայէր, մէյ մըն ալ Պ. տը Ֆլանվուէնի, կարծելով թէ իր խելագար հայրը կը զառանցէր:

Բայց դատաւորը ըսաւ.

— Պ. տը Վիլֆորի ըսածը ճշմարիտ է, օրիորդ:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Փելֆանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գազիկեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Աղաւնի Գալատայեան, Տիկին Իօժէնի Ռէ եւ ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ԱՃԲՒ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ԳԱԶԻԿԵԱՆԻ
(ծնեալ Մուքաֆեան)

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Մարտ 2ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաբաթ Մարտ 5, ժամը 14·15ին, Փարիզի Ս· Յով· Մկրտիչ եկեղեցին եւ մարմինը կ'ամփոփուի Մէօտոնի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Մարսէյլի Վասպուրականի Հայր· Միութիւնը 50 ֆր· կը նուիրէ «Ծառայ»ին, Տիկին Գազէլի (Տէսին) մօր մահուան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ· Խաչի Առնուվիլ – Սարսէլի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 50 ֆր· Տիկին Աղնիւ Նիկողոսեանէ, նաեւ 20 ֆր· Տիկին Անիճա Սարաֆեանէ Ալեւոս Տիւմէճեանի մահուան առթիւ։

×

Լիոնի Հայ Առաք· եկեղեցւոյ Ազգ· Միութեան վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ գումարները·

Եկեղեցւոյ·— *Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Մինասեան փոխան ծաղկեպսակի Յակոբ Մամուրեանի մահուան առթիւ 200 ֆր·։ Պր· Յակոբ Պօյաճեանի խաչակրութեան 100։ Պր· Ռուբէն Տօնիկեան 100, Պր· Օհաննէս Գոճապաշեան իր զաւկին Ֆապրիսի մկրտութեան առթիւ 50, Տիկ· Մաճառեան (Լիբանան) իր զաւկին Սթրազպուրկի համալսարանէն վկայուելուն առթիւ 100, Սարգիս Փողհարեանի մահուան առթիւ 100, Սարգիս Փողհարեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Պր· Օհաննէս Թումեան 50, Պր· Յակոբ Պէրպէրեան 10, Տէր եւ Տիկ· Կարապետ Մակէսեան 50, Պր· Մամբրէ Ալթունեան 50, Տէր եւ Տիկ· Նահապետեան 30, Տիկ· Թուֆայեան 20, Ոմն 20, Տիկ· Մագդաղինէ Թավչանճեան եւ Տիկ· Փալանդի Կարապետեան 10ական, Տիկ· Վերժին Տիւմէճեան, Մենուճի Քէչիչեանի քառասունքի հոգեհանգիստին առթիւ 20։*

Դպրոցին·— *Մելիք Գէորգեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկ· Գէորգ Գէորգեան 50, Պր· Ճիլպայէլ Պահատուրեան 50, Պր· Ղազար Ղազարեան 50, Սարգիս Փողհարեանի քառասունքի հոգեհանգիստին առթիւ Տէր եւ Տիկ· Հրանդ Թադէոսեան 30, Տիկ· Ցուլհանէ Մխիթարեան 100 եւ եկեղեցւոյ 150, Ալեւոս Տիւմէճեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէր եւ Տիկ· Մքայէլ Խաչատուրեան եկեղեցւոյ 100, Տիկին Իսկուհի Փափազեան եկեղեցւոյ 100 եւ Աղքատախնամին 100, Տէր եւ Տիկին Ճիլպայէլ Պահատուրեան Աղքատախնամին 100, Լուսաբեր Մանուկեան եկեղեցւոյ 50, Տիկ· Իզապէլ Պօյաճեան եկեղեցւոյ 50 ֆր·։*

60e ANNIVERSAIRE DU GENOCIDE DES ARMENIENS EN 1915

Chers compatriotes,

Le Comité de Défense de la Cause Arménienne appelle tous les Arméniens à souscrire à la collecte lancée dans le cadre du 60e Anniversaire du Génocide Arménien sur le thème

20.000 FAMILLES A 20 FRANCS

Les sommes ainsi réunies grâce à la générosité de tous, sans distinction, serviront et servent déjà à la réalisation des objectifs fondamentaux du peuple arménien à savoir :

— La reconnaissance du Génocide par les Instances Internationales ;

— La reconnaissance de ses droits historiques.

L'appel du CDCA s'inscrit dans le cadre des manifestations communes organisées en FRANCE, auquelles il entend s'associer tout en leur donnant un prolongement sur le plan politique.

En adhérant à cette campagne, vous contribuerez à créer les conditions de nature à rendre la Question Arménienne, plus actuelle et plus vivante.

CDCA

LE COMITE DE DEFENSE
DE LA CAUSE ARMENIENNE
Pour le Comité
HRAIR TOROSSIAN
ARA KRIKORIAN
JACKY TERZIAN

Les dons peuvent être versés au
C.C.P. 3007-32 MARSEILLE
ou par chèque bancaire à l'ordre de :
H. Torossian, 17 Rue Bleue, Paris 9e

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ· Յ· Դ· Փարիզի եւ չըլլաններու ներկայացուցչական ժողովի Բ· նիստը այս Ուրբաթ (Մարտ 7) ժամը 20ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը։ Խնդրուած ներկայ ըլլալ։

ԴԱՄԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ
ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Ազգային Միութեան, Մարտ 8, Շաբաթ երեկոյ Հ· Բ· Ը· Միութեան սրահը։

Օրուան դասախօս՝
ՀԱՅՐ Ց· ՊԶՏԻԿԵԱՆ (Մխիթարեան Միաբանութենէն)։

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը։

ԳՈՐԾ ԿԸ ՓՆՏՐԻ

45 տարի առեւտուրի մէջ եղած, վստահելի անձ մը, որ վեց տարի շարունակ նոյն տան մէջ աշխատած է, Ֆրանսա, իբրեւ մակազինիէ – մանիւթանսիոնէռ, աշխատանք կը փնտռէ հայկ· հաստատութեան մը մէջ։

Գրել «Ծառայ»ի որ կը փոխանցէ։

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌ
ՀՐԱՉԵԱՆ

6, Rue Lamartine, PARIS (9) *Հեռաձայն* 878-43-19

« Կե՛ր, ա՛րբ, ուրախ լեր », ըսաւ Սողոմոն արբան իմաստուն,
Բայց մոռցաւ ըսել թէ պէտք է դիմել ո՞ր նպարատուն,
Որ դուք ունենաք նեկտար ու ամբրոս պարգեւի արժան,
Նաեւ անարատ, թարմ ու դիւրամարս, համեղ ու ածան։
Զըսածն է՛ս ըսեմ·— Մեր ՀԸՐԱՉԵԱՆին խանութը է հանդէս,
Հոն դիմեցէք դուք որ ապրիք երկար, առողջ, լաւատես։
Հոն կրնաք ուտել ամբողջ Արեւելքն, Իրանն ու Թուրան,
Հոն կրնաք ըմպել, շիշով կազմուած, մատեանադարան։
Դեռ պանիր, պաստեղ, չամիչ ու *չաման* եւ նուշ ու կաղին,
Երշիկ, հըրուշակ, աղանդեր, թըթու եւ անմահ օղին։
Իր օղիին մէջ կան հեղուկ հրեշտակ, շուշան ու սըմբուլ,
Իր օղիին մէջ կ'երգէ հէֆեաթի հազարան բըլբուլ։
Հոն պիտի գըտնէք Էյֆլայի շուքը, Խայեամի հոգին,
Սայաթ-Նովան իր կոզակներուն մէջ, մէճլիս ու բագին։
Գացէք ՀՐԱՉԻՆ, ուտելիք բարձած փարթամ կարաւան,
Ու ճաշակեցէք անուշեղէնները, *լոզում*ն ու *հալվա*ն։
Անդ ծառայողներն են կիրք, սիրալիր եւ դիւրահաղորդ,
Մըտնողին տալով բախտ ու բերկրութիւն՝ կ'ընեն յաճախորդ։
Խանութ չէ այնտեղ, այլ մի բուրաստան, բերան ու բաժակ,
Հոն կուշտ մըտնողն իսկ կը զգայ նօթութիւն եւ խոր ախորժակ։
Սողոմոնի խօսքն է նիշդ բայց պակաս, պէտք է գայն ջրնչեն
Ու գրեն այսպէս·— « Կե՛ր, ա՛րբ, ուրախ լեր միայն ՀԸՐԱՉԻՆ »։
Քանզի ՀԸՐԱՉԵԱՆ չէ սովորական նըպարավաճառ,
Այլ հարսնիք պայծառ, ընտիր ճաշակի եւ գիտութեան ծառ։

Նախկին անկուտի ՇԱՐԱՑԻ ՈՐԴԻ

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ձուտ հայկական մեղեդիներու նուիրուած, Մարտ 9, կիրակի օր ժամը 15ին,
Salle Molière, 18-20 Quai de Bondy
Դաշնամուրով կ'ընկերակցի Պ· ՏՂԼԻՕՑԼ (Մարսէյլի օփերայէն)
Ցայտագրին մաս կը կազմեն՝
Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օհան Տուրեան, Ցարութիւնեան, Կանաչեան, Յովհաննէսեան, Գալանտարեան, Աճէմեան, Աւետիսեան եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն խելագարութեան տեսարանը։
Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Լիոնի Կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն, Պարոն Թիւրեաքեանին, Լիոնիեկեղեցին, 295 Ռիւ Պուալօ եւ երգահանդէսին օրը Սալ Մոլիէռի կիչէն, ժամը 14էն սկսեալ։

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ

Հայաստան կառուցելիք Յուշարձանին
ի նպաստ նուէրներ

ՅԱՆԿ — ԼԻՈՆ, ՏԷՍԻՆ և ՇՐՋԱՆՆԵՐ

Բարսեղեան (Պրոն) 500, Օհաննէսեան (Նէօվիլ) 500, Քալոյեան (Վիլէօրպան) 500, Ալեքսանդրեան (Լիոն), Մուրատեան (Վօ-ան-Վըլէն) 200ական, Մուրատեան (Նէօվիլ) 200, Յովիկեան Պասմաճեան (Լիոն) 150, այրի Տիկ· Հ· Մուրատեան (Տէսին) 200, Մուրատեան Հ· եւ Մուրատեան Վ· 100ական, Ալեքսանդրեան Ա·, Աբրահամեան Գ· Հազարեան Ս· Հերփոյեան ընտանիք 100ական, Բուլանեան Օհաննէս 1000, Մարսէյլէն՝ այրի Տիկին Ա· Պէյլէրեան եւ զաւակները 250, Խաչատուրեան Ռ· 100։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի պատարագ կը մատուցուի։ Աբեւագալի արարողութիւնները, յաւարտ պատարագի ժամը 11·15ին։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անդիէռ – Պուա Քոլոմպի վարչութիւնը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները Մարտ 6ին, ժամը 20·30ին ընկերուհի Պապիկեանի բնակարանը, 20 Ռիւ տիւ Ֆոսէ տը Լ'Օմոն, Անդիէռ։ Բոլորին ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՅՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ՝ ՎԷՆԵՏԻԿ, ՋԱՏԿՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE
29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes
Ժամանում Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին
Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն·
— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ զեղչ 10 առ հարիւր*

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՅԱՌԻԿ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգիանոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ։ Բազմաթիւ չըլլապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ։ Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)

Աւելի մանրամասնութիւններու համար դիմել՝—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ կ· Ուրբաթ, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18։

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն· Գասպարեանի — *ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝* Յ· Պօյաճեանի։

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն·— *Ա)* Յուլիս 12–27 (*Լենինկրատ – Երեւան – Մոսկուա*)։ *Բ)* Օգոստոս 8–21 (*Մարսէյլէն*) եւ 8–23 (*Փարիզէն*)։ *Գ)* *Սեպտեմբեր* 12–25 (*Մարսէյլէն*) եւ 12–27 (*Փարիզէն*)։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
6
JEUDI
6 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·241

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.241

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱԽՕՍ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Փետր· 25–27)

ՄԻՆԱՍ ԱԻԵՏԻՍԵԱՆԻ ՄԱՀԸ (*)

Երեւանի մէջ, ինքնաչարժի պրկածի հետեւանքով 47 տարեկան հասակին մեռած է հայ գեղանկարչութեան ականաւոր վարպետ Մինաս Կարապետի Աւետիսեան:

Նկարիչը ծնած էր 1928ին Ջալուռ գիւղը: Մանկավիտական ուսումը ստանալէ ետք Երեւան, չարունակած է իր ուսումը Լենինգրադ, Մոր· Մխիթեան գեղարուեստի ակադեմիայի « Ի· Ռեպին » հիմնարկութիւնը, զոր աւարտած է 1960ին: Նոյն թուականէն սկսեալ Մ· Աւետիսեան մեծ յաջողութեամբ մասնակցած է ցուցահանդէսներու: Անհատական ցուցահանդէսներ կազմակերպած է Մոսկուա, Երեւան եւ այլ քաղաքներ:

Նկարիչը աչքի զարնող դործեր ստեղծած է նաեւ կերպարուեստի այլ բնագաւառներուն մէջ: Անոր ձեւաւորումով բեմադրուած են գեղարուեստական ժապաւէններ եւ առաջին անդամ ըլլալով բեմ հանուած են «Անտունի», «Հերոսական պարլաղ», «Լոռեցի Սաքօ», «Ախթամար» պալէտները, «Կրակէ օղակում» օփերան: Գեղեցիկ ձեւաւորումներ կատարած է ազգային երաժշտութեան դոհարներ նկատուած ստեղծագործութիւններու, ինչպէս «Ալմաստ», «Երեք արմաւենի» եւ «Գայանէ»:

Երեւանի եւ Լենինականի կարգ մը ճեռնարկութիւններու, մշակոյթի կեդրոններու եւ հանրային վայրերու մէջ ստեղծած է կոթողային նկարչութեան բարձրարուեստ նմոյշներ՝ որմնանկարներ: Մարդկայնական բովանդակութիւն ունեցող եւ արտայայտութեան վառ, ինքնատիպ ձեւով իրականացուած այդ ստեղծագործութիւնները հայ բեմական եւ կոթողային գեղանկարչութեան լաւագոյն արտայայտութիւններէն են:

(*) ԽՄԲ·— Լուրը տուած էինք արդէն «Ցառաջ»ի Մարտ 2ի թիւով, տես նաեւ այսօրուան թիւը՝ էջ 8·:

×

Մ· ՍԱՐԵԱՆԻ ՆԿԱՐՆԵՐ ՀԱՆՐՈՒԹԵԱՆ ԿՐ ՆԵՐԿԱՑՄԱՑՈՒԻՆ

Մարտիրոս Սարեանի նկարներէն երեքը եւս սեփականութիւնը դարձած են «Մ· Սարեան տուն – թանգարան»ին: Այս երեք նկարները՝ «Ամրան օր աղբիւրի մօտ» (1908), «Ճարտարապետ Կարօ Հալաբեանի կնոջ դիմանկարը (1930) եւ «Նա – թիւր մօրթը» (դծուած 60 տարի առաջ), պանազաններու մօտ կը գտնուէին:

Տուն – թանգարանը հաւաքուած 500 գեղանկարները եւ աւելի քան 1500 դծանկարչական ստեղծագործութիւնները կ'արտացոլեն Սարեանի արուեստին բոլոր փուլերը: Ամէնէն հին ըրջանի նկարը 1897 թուականը կը կրէ, իսկ ամէնէն վերջինը՝ 1972:

×

ՀՈՍՐՈՎի ԱՆՏԱՌԻՆ ԿԵՆԴԱՆԻՆԵՐԸ ԼԱԻ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԵՆ

— Այս ձմեռ չատ լաւ պայմաններու մէջ գտնուեցան կենդանիները, գրեթէ պոհեր չունեցան, յայտարարած է Հոսրովի անտառին հսկիչներու պետը՝ Հ· Աւետիքեան:

Հարուստ է 24 հազար հեկտար տարածութիւն ունեցող անտառին կենդանական եւ բուսական աշխարհը: Հարիւրաւոր տեսակ կենդանիներ կան հոն եւ ասոնցմէ 30ը հազուագիւտ են, ինչպէս յովազը, ընձառիւծը, վայրի խոյը (մուֆլոն), անտառային կատուն եւայլն: Գեղամայ լեռներու ստորոտը մնայուն բնակութիւն հաստատած են նաեւ 120 տեսակ թռչուններ:

Այս տարի կեր հայթայթելու աշխատանքները լաւ հիմերու վրայ դրուած էին· ձմրան եղանակէն առաջ մաղաչ, տերեւաչատ ճիւղեր եւ այլ տեսակ կերեր ամբարուած էին կենդանիներուն համար: Այս ձեւով, երբ ձիւնը ծածկած է անտառը, կենդանիները չեն զրկուած իրենց անունդէն:

×

ԲԵՐՔԱՌԱՏ ԴԱՇՏԵՐ

Կը նախատեսուի, որ չորս տարի եռք 2–3 անդամ աւելի բերք պիտի տան 175 հեկտարի վրայ տարածուղ ծառաստանները Աբովեանի, Աշտարակի, Իջեւանի, Նոյեմբերեանի, Սիսիանի եւ Նայիրիի չրջանները: Ասիկա այն պատճառով, որ այդ հողերուն վրայ տնկուած են ցած խնձորենիներ եւ տանձենիներ: Ասոնց առաւելութիւնը այն է, որ մէկ հեկտարի վրայ 800է աւելի ծառ կարելի կ'ըլլայ տնկել՝ 100–150ի փոխարէն: Այս ձեւով մէկ հեկտարին բերքատուութիւնը կ'աճելնայ երեք–չորս անգամ:

Օտար երկիրներու մէջ չատոնց կը կիրարկուի այս ձեւը: Հայաստանի մէջ այս ուղղութեամբ առաջին քայլերն են, որ կ'առնուին: Ծրագրուած նմանօրինակ ծառաստաններու տարածութիւնը յառաջիկայինն հասցնել մինչեւ 2300 հեկտարի:

×

ԼԵՒՈՆ ՕՐԲԵԼիի «ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ»

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան լոյս ընծայած է Ակադ· Լեւոն Օրբելիի «Դասախօսութիւններ նեարդային համակարգի ֆիզիոլոգիայի մասին» աշխատութիւնը: 15 դասախօսութենէ բաղկացած այս աշխատութիւնը առաջին անդամ ըլլալով է, որ հայերէն լոյս կը տեսնէ: Ցառաջաբանը գրած է Ակադ· Ս· Կարապետեան: Դասախօսութիւնները ուղեկցուած են հայերէն թարգմանած է Ռ· Ցարութիւնեան:

×

« ԱՐԱՐԱՏ »Ի ՑԱՂԹԱՆԱԿԸ

«Արարատ» փետրուար 25ին Սոչիի մէջ 2–0 կէտով պարտութեան մատնած է Մոսկուայի « Դորբեդօ » խումբը: Մրցումէն եռք հայ մարզիկները Երեւան վերադարձած են Միւնիխ մեկնելու նախապատրաստութիւններ տեսնելու համար:

×

ՃԱՓՈՆ ԴՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

«Ալ· Մխանիկեան» գրադարանին մէջ բացումը կատարուած է ճափոն գրականութեան ցուցահանդէսին: «Ճափոն գրականութեան պատմութիւն» բաժնին մէջ տեղ գտած են այդ գրականութեան պատմութեան, բանաստեղծութեան, բանասիրութեան վերաբերեալ ուսումնասիրութիւններ, մենագրութիւններ, յօդուածներու հատւածներ: Այլ բաժիններու մէջ ցուցադրուած են ճափոնական գիրքեր: Հոս կան «Ճափոնական հէքեաթներ» գիրքին 1910ի Թիֆլիսեան հրատարակութիւնը, «Ճափոնական ռազկեփուն» բանաստեղծութիւններու հատւածոն, ինչպէս նաեւ առանձին հեղինակներու ստեղծագործութիւններ՝ հայերէն:

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ԵՒ ՕՐԷՆՔՆԵՐԸ...

— o —

Պոլսոյ թերթերը հետեւեալ տեղեկութիւնները կուտան թրքական նոր «գիւտի» մը առթիւ: Ինչպէս կը տեսնուի անտեղով օրէնքներու տրամադրութիւնը 500 հազար լիրա կը պահանջեն Պէյօղլուի Թաղականութենէն (մէկ ֆրանկը 3,20 թրք· լիրա է) առայժմ, յետոյ կարգ պիտի գայ եղեր տուգանքին:

ՎԱԳՔՁՆԵՐՈՒ ՏՆՕՐԷՆՈՒԹԻՒՆԸ 499·000 ԼԻՐԱ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԷ ՊԷՅՕՂԼՈՒԻ ԹԱՂԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԷՆ

Վաղքձներու տնօրէնութիւնը քանի մը օր առաջ դրաւոր կերպով 499·000 ոսկիի նման պատկառելի դումարի մը պահանջը ներկայացուցած է Պէյօղլուի Թաղական Խորհուրդին, ամէնէն ուշ տասը օրուան մէջ վճարելու պայմանաւ: Սոյն դումարը 1960, 1970, 1971 եւ 1972 տարիներու զուտ եւ խառն հասոյթներու տարբերութեան հարիւրին հինգի կը համապատասխանէ: Պէյօղլուի Թաղական Խորհուրդը յիշեալ տարիներու ընթացքին իր զուտ հասոյթին 5 առ հարիւրը վճարած էր որպէս Վաղքձներու իրաւունքը: Իսկ այժմ Վաղքձներու տնօրէնութիւնը իր իրաւունքը կը պահանջէ ոչ թէ զուտ հասոյթի, այլ խառն հասոյթի հիման վրայ եւ կը հաշուէ թէ 499·000 լիրայի դումար մը եւս առնելիք ունի Թաղական Խորհուրդէն, առանց տակաւին հաշուելու յապաղումի պատճառով գոյացող տոկոսները, որոնք պիտի պահանջուին· ապագային:

Պէյօղլուի Թաղական Խորհուրդը իր իրաւազէտներուն դրիչովը մերժած է Վաղքձներու տնօրէնութեան վերոյիշեալ պահանջը եւ յիշեցուցած է Վաղքձներու տնօրէնութեան այս նիւթին վերաբերեալ օրէնքին այն յօդուածը որու համաձայն հաստատութիւնները 5 առ հարիւր տուրքը պէտք է վճարեն միայն զուտ հասոյթներու վրայէն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՆԱԽԱՐԱՐԱՑ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԸ

Նախարարաց Խորհուրդը բացառաբար իր նիստը Երեքշաբթի կը գումարէր, փոխանակ Չորեքշաբթիի, որուան ըլլալով որ Նախագահ Ժիսքար Սեւ Ափրիկէ կը մեկնէր: Արդարեւ, Պանկիի մէջ, տեղի կ'ունենայ Ֆրանքեւափրիկեան վեհաժողով մը:

Նախարարաց Խորհուրդը, ուրեմն, կարգ մը որոշումներ տուաւ որոնցմէ գլխաւորն է պինուրլին ամոսակա – նին յաւելումը 75 Ֆրանքէն 210ի, մէկ ձրի ճամբորդութեամբ ալ, ամէն ամիս:

Շարժանկարի մարզին մէջ, կառավարութիւնը դրեթէ կը չնչէ գրաքննութիւնը բայց կ'որոշէ նաեւ չնչել պետական նեթական օժանդակութիւն պոռնկագրու – թեամբ լեցուած ֆիլմերուն: Տարբերութիւն մը պիտի դրուի սակայն երբ որոշ «բաց» ֆիլմեր գեղարուեստական որակ կը ներկայացնեն:

Ներքին նախարարն ալ յայտարարեց թէ հակականիկ դունդերը պիտի զօրանան, բայց ցեղապաշտական որեւէ ճեռնարկ պիտի զսպուի: Ասիկա կը վերաբերի Պուլվար Սէն – Ժերմէնի առջի օրուան դէպքին երբ հակականիկ ոստիկանական դունդեր խուժելով սրճարան մը ծանրօրէն վիրաւորած են ալժերացի փաստաբան մը: Այս միջադէպին մասին մեկնութիւնները կը տարբերին: Ոստիկանութիւնը կը պընդէ որ սրճարան մտնողը պինուած չէր, մինչ յաճախորդները կը պնդեն հակառակը:

Բանի մը տող

ՓԻԹԻՐ ԼՈՐԻՆՑ, Աբեմատեան Պերլինի քրիստոնեայ – դեմոկրատ պարագլուխը ողջ–առողջ «վերադարձուեցաւ» առեւանգող անիշխանականներու կողմէ երբ Ատենի կառավարութիւնը ապատան տուաւ հինգ անիշխանականներուն եւ կամաւոր պատուելին ալ կրցաւ վերադառնալ:

ՍՊԱՆԻՈՑ մէջ կառավարական հակասական փոփոխութիւն մը տեղի ունեցած է: Արդարեւ տասնօրեայ տագնապէ մը ետք, հինգ նոր նախարարներ մտան գահլիճին մէջ, որոնք չափաւոր եւ մինչեւ իսկ ազատական նկատուած են: Աչխատանքէն զատ, Նախարարապետ Ատոլաս, նորեր առաւ նաեւ Արդարութեան, Ճարտարարուեստի, Առեւտուրի, Շարժումի նախարարութեանց գլուխը:

ՌՈՒՄԱՆԻԱ Կիպրոսի հարցին լուծման համար կ'առաջարկէ պալքանեան ժողով մը: Ցունաստանի Արտաքին նախարարը յայտարարած է թէ կը «դնահատէ» առաջարկը:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ միջազգային գրասենեակին համար Ֆրանսայի մէջ մէկ միլիոն 200 հազար գործազուրկ կայ:

ԴԷՄՔԵՐ ԵՒ ԴԷՊՔԵՐ

ԱՒԵՏԻՍ ԱՀԱՐՈՆԵԱՆ

— o —

Գ.

ՀԱՆՐԱՑԻՆ ԳՈՐԾԻՉՆ ՈՒ ՀԱՑ ԴԱՏԻ ՆՈՒԻՐԵԱԼԸ

1906ի Օգոստոս – Սեպտեմբեր ամիս – Ներուն, Ահարոնեան մասնակցեցաւ ռուսահայոց կեդրոնական ժողովին, որ իրը-դապէս սահմանադիր ժողովի մը դերը կատարեց: Մրմեան կաթողիկոսի կոնդակով հրաւիրուած այս համագումարին կովկասահայութեան ընտրեալ ներկայացուցիչները, Ս. Զաւարեանի նախագահութեամբ, մշակեցին ազգին կրթական եւ մշակութային կեանքը կազմակերպող կանոնադիր մը:

1907ին, Մրմեանի կարպաթրուեամբ Ահարոնեան գնաց Եւրոպա եւ Վիքթոր Պերարի ընկերակցութեամբ Լա Հէյի միջպետական խորհրդաժողովին արծարծեց Հայկական Հարցը:

Նոյն տարին վերադարձաւ Կովկաս եւ առանձնեց Ներսիսեան վարժարանի տեսչութիւնը: Խռովայոյզ օրեր էին: Ցեղափոխական խմորումները ուժգնօրէն կ'արձագանգէին ռուսական լայնածաւալ պետութեան բոլոր խաւերէն ներս: Մանաւանդ ուսանողութիւնը հրապարակ իջած էր ազատական իր ձգտումներով եւ ընկերային արդարութեան պահանջներով: Բողոքի եւ դժգոհութեան ցոյցերը իրարու կը յաջորդէին, անելի մատնելով յաճախ կրթական պատասխանատուները:

Ներսիսեան վարժարանը նաեւ, որ Գէորգեան ճեմարանէն ետք մեծագոյն ուսումնական հաստատութիւնն էր ռուսահայ կեանքին մէջ, ինկած էր յեղափոխութեան ազմկայոյզ յորձանքին մէջ եւ Ահարոնեանի հեղինակաւոր եւ ճեռնհաս տեսչութեամբ միայն վերադարձաւ իր խաղաղութիւնը: Իր անձնական հմայքով, հին մանկավարժի վարձատրութեամբ, Ահարոնեան մերթ տուաւ խռովութիւններուն, վերահաստատեց կարգապահութիւնը եւ խոր յարգանք ներշնչեց ոչ միայն ուսանողութեան այլեւ հայ կեանքի գաղափարական բոլոր հոսանքները ներկայացնող կազմին:

Համառուսական յեղափոխութեան օրերուն, Սաղիպեանի ծանր թաթը իջաւ նաեւ կովկասահայութեան վրայ: Բռնութիւն – ներն ու հալածանքը վերսկսան աւելի բուռն թափով: Հարիւրաւոր ընկերներու, մտաւորական եւ հանրային գործիչներու հետ, Ահարոնեան եւս ձերբակալուեցաւ եւ Բագուի, Ռոստովի, ապա Նովոչերկասկ-Մետեխի բանտին մէջ մնաց մօտ երկու տարի: Բանտի վատառողջ պայմանները քայքայեցին իր առողջութիւնը եւ սկսաւ թոքային արիւնահոսութիւնը: Հուրը ցընդեց եւ ամբողջ Հայաստանը: Դ. Վարուժան «Պատգամաւորները» քերթուածին մէջ, խոր ապրումով ներկայացուց այդ օրերու ժողովրդական բուռն համակրանքը մեծանուն Հայուն հանդէպ եւ անհուն ընդվզումի ցարական բռնապետութեան դէմ: Լուրը հասաւ նաեւ Եւրոպա: Անթոլ Ֆրանս, Էրնեստ Լաւիս, Փրեսանսէ եւ ուրիշներ յուզիչ կոչ մը ուղղեցին ամենազօր Սաղիպինին: Կոչը հրատարակուեցաւ նաեւ դրեթէ ամբողջ արեւմտեան մամուլին մէջ: Սաղիպին տեղի տուաւ եւ նիւթական երաշխաւորութեամբ բանտէն արձակեց հիւանդ զրադէտը: Սակայն ոսոխ – կանական հսկողութիւնը չվերցաւ:

1911ին, Գ. Խաժակի եւ Ա. Իսահակեանի հետ, Ահարոնեան կը յաջողի անցնիլ Պոլիս, ուր, սահմանադրական ապատութենէն օգտուելով հաւաքուած էին արդէն իր հին ընկերները. Ակնունի, Ռոստոմ, Զաւարեան, Արմէն Գարօ, Շահրիկեան, Արամ, Մուրատ, Սեպուհ, Վարդպետ, Վռամեան, Վարանդեան եւայլն: «Փրթի Շան»ի ընդարձակ թատերասրահին մէջ, պոլսահայ մտաւորականութեան եւ խուռներամ բազմութեան մը ներկայութեան տեղի ունեցաւ անոր առաջին բանախօսութիւնը: Երկարատեւ ծափահարութեամբ եւ խելայեղ ցոյցերով ողջունուեցաւ անզուգական հռետորը:

Պալքանեան պատերազմի օրերուն Ահարոնեան կ'անցնի Եւրոպա եւ հայկական բարենորոգումներու հարցը լաւ ծանօթացնելու համար, Փրեսանսէի եւ Վ. Պերարի հետ կը վերսկսի հրատարակել «Փրօ Արմենիա»ն:

Կը հասնի 1914 թուականը: Համաշխարհային պատերազմ: Ռուս բանակի յաղթականութեան արշաւ դէպի Արեւմտեան Հայաստան: Փեթերսպուրկի մէջ կը մտցուի «Դաշնակցութեան Դատը»: Ահարոնեան կը վերադառնայ Կովկաս:

Անօրինակ ալեկոծութեան մը մէջ էր հայ կեանքը: Կամաւորական բանակները, ահմանկէն անդին յաղթական կռիւները, ազատագրուած հայկական հողեր, դեղեցիկ յոյսեր, յոյզեր· «ասես, հազար, հազար արեւներ, միանգամից են ծագում», եւ ապա, անակնկալ նահանջ, թուրքերու յառաջխաղացք, տեղահանութիւն, զազթականութիւն, սով ու Հայութեան մնացորդացին համար՝ վերջնական բնաջնջումի ահաւոր սպառնալիք:

Իբրեւ Հայոց Ազգ· Մորհուրդի նախագահ, Ահարոնեան, վիթխարի այդ ալեկոծութեան կեդրոնական դէմքն էր: Պէտք էր կազմակերպել, բոլշեւիկեան քարոզչութեան հետեւանքով քայքայուած բանակը, չունչ ու ոգի ներշնչել անոր: Եւ Ազգ· Մորհուրդի նախագահը, զօտեպինդ եւ արի՝ հրապարակ իջաւ, այցելեց ռազմաճակատի բոլոր դիծերը, խօսեցաւ զօրքին ու ժողովուրդին, յոյս ու քաջութիւն ներշնչեց ամէն կողմ եւ մղեց բոլորը դէպի գործ:

Խաղաղեցաւ աշխարհասեր փոթորիկը: Ահարոնեան Եւրոպա է դարձեալ իրրեւ

ԳՆԱ՛ ՄԵՌԻՐ, ԵԿՈՒՐ ՍԻՐԵՄ

— o —

ՄՄԲ.— Այս դառն խորհրդածութիւնը կը ստիպուիմ ընել, կարդալով Երեւանէն տրուած լուրերը (տես Ա. Էջ՝ Հեռատիպ) «Գեղանկարչութեան ականաւոր վարպետ»՝ Մինաս Աւետիսեանի եղերական մահուան առթիւ: Տարաբախտ արուեստագէտը, դեռ բանի մը տարի առաջ, աչքի փուշ էր ոմանց, մանաւանդ այսպէս կոչուած «պաշտօնական» մարմիններուն: Աջի օր երբ մահուան լուրը կուտայիմ («Յառաջ» Մարտ 2) կը յիշէիմ նաեւ թէ 1972ին Աւետիսեանի գործերու մեծ մասը հրոյ ճարակ եղած էր: Այդ առթիւ, Պոստընի ռամկավար պաշտօնաթերթը՝ Պայքար տոմս մը գրած էր, զոր արտատպած էիմ «Յառաջ»ի 1972, Մայիս 3ի թիւին մէջ: Դարմացնելու համար յիշողութիւնները կրկին կը հրատարակեմ այդ ակնարկը:

ՀՐԴԵՀ՝ ՀԱՅՐԵՆԻ ՆԿԱՐԻՉԻ ՄԸ ՏԱՆ ՄԷՋ

Մօտ երեք չաբաթներ առաջ, Երեւանէն վերադարձող բարեկամ մը կը հաղորդէր անհաւատալի լուրը թէ՝ հայրենի արուեստագէտ Մինաս Աւետիսեանի արուեստանոցը խորհրդաւոր պայմաններու տակ ամբողջութեամբ հրոյ ճարակ դարձած է, փճացնելով արուեստագէտին գործերուն մեծ մասը:

Աւեներին չուզեցինք մամուլին մէջ անդրադառնալ, սպասելով յաւելեալ տեղեկութեանց, դժբախտաբար, այդ տեղեկութիւնները եկան հաստատելու անհաւատալի լուրը եւ արդէն լիբանանահայ երկտասարդ նկարիչ Յարութիւն Թորոսեան այս առիթով դրուած նամակով մը կը ջանայ մխիթարել հայրենի նկարիչը:

Մինաս Աւետիսեան հայրենի նկարչութեան ամէնէն յառաջապահ դէմքերէն մէկն է, գնահատուած Մորհ. Մխիթեան մտաւորականութեան կողմէ, եթէ ոչ պաշտօնական շրջանակներէ: Երկար ուսումնասիրէ եղաւ արուեստագէտին ճանապարհը դէպի ճանաչում: Հակիւ վիրջին քանի մը տարիներուն, պաշտօնական շրջանակները սկսան ընդունիլ անոր անուրանալի տաղանդը եւ Պետութիւնը կրնայ համեստ սենեակին փոխարէն իրեն արժանի գեղեցիկ արուեստանոց մը տրամադրած էր: Սակայն, ահաւասիկ, յանկարծ այս աղէտը՝ անոր մխիթքի ու սիրելի արուեստագործութեան վրայ: Դժբախտաբար, այդ ստեղծագործութեանց ամբողջական հրկիզումը կասկածներ կը ներշնչէ, որ հրդեհը պատահական բան մը չէր եւ յաւանիթ դիտաւորութեան մը արդիւնքն էր, հաւանաբար՝ նախանձի:

Հիմա կորսուածը կարելի չէ եւ բնութագրել· չենք գիտեր ի՛նչ ըսել այս պարագային· միակ բարեբախտութիւնը որ կայ Մինաս Աւետիսեան տակաւին երիտասարդ է — 46 տարեկան — եւ՝ իր ստեղծագործական ուժերուն լիութեան մէկ ալիքի կրնայ մարդոց չարութեան պատասխանել ստեղծագործական նո՛ր թափով եւ ամբողջ Հայաստանի պատուիրակութեան նախագահ: Պետութիւններու վեհաժողովին առջեւ Հայ Դատի ջերմեռանդ պաշտպանն է ան, օժտուած՝ արտակարգ լիազօրութիւններով եւ նոր տիտղոսով մը՝ նախագահ Հայաստանի Հանրապետութեան Մորհրդարանին: Աննկուն հաւատքով եւ յամառ հետապնդումներով, ան տեսակցութիւններ կ'ունենայ բոլոր պատուիրակներուն հետ, կը խօսի, կը բացատրէ կը պահանջէ, որ նորաստեղծ հայ պետութիւնը ճանչցուի իրապէս եւ իրաւապէս եւ Արեւմտահայաստանի միացումով իրագործուի հայ ժողովուրդի դարաւոր երազը՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանը:

Հայոց պատմութեան վերջին դարերու ամէնէն խորհրդաւոր պարբին դէմառդիմը ըլլալու պատիւը կը վիճակուի Իդիթրի անզուգական զաւակին: 1920 Օգոստոս 10ին, Սեւրի Վեհաժողովին առջեւ Ահարոնեան կը ստորագրէ ծով արիւնով չահուած քաղաքական այն պարտամուրհակը, որուն վրայ Թուրքը եւս կը ստորագրէ իր պարտութիւնը եւ Ուիլսընեան սահմաններով ճանաչումը հայկական անկախ Հայաստանի պատուիրակութեան նախագահ: Պետութիւններու վեհաժողովին առջեւ Հայ Դատի ջերմեռանդ պաշտպանն է ան, օժտուած՝ արտակարգ լիազօրութիւններով եւ նոր տիտղոսով մը՝ նախագահ Հայաստանի Հանրապետութեան Մորհրդարանին: Աննկուն հաւատքով եւ յամառ հետապնդումներով, ան տեսակցութիւններ կ'ունենայ բոլոր պատուիրակներուն հետ, կը խօսի, կը բացատրէ կը պահանջէ, որ նորաստեղծ հայ պետութիւնը ճանչցուի իրապէս եւ իրաւապէս եւ Արեւմտահայաստանի միացումով իրագործուի հայ ժողովուրդի դարաւոր երազը՝ Միացեալ եւ Անկախ Հայաստանը:

Հայոց պատմութեան վերջին դարերու ամէնէն խորհրդաւոր պարբին դէմառդիմը ըլլալու պատիւը կը վիճակուի Իդիթրի անզուգական զաւակին: 1920 Օգոստոս 10ին, Սեւրի Վեհաժողովին առջեւ Ահարոնեան կը ստորագրէ ծով արիւնով չահուած քաղաքական այն պարտամուրհակը, որուն վրայ Թուրքը եւս կը ստորագրէ իր պարտութիւնը եւ Ուիլսընեան սահմաններով ճանաչումը հայկական անկախ պետականութեան:

Սեւրի երազներու ցաւագին խորտակումէն ետք, Հայոց ազատագրութեան երդիւը, յոյսը վառ պահեց իր ցաւատանջ սրտին մէջ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցով աշխատեցաւ իրագործել դէպի Հայկական Օճախի մը ծրագիրը: Փարիզ, Լոնտոն, Ժընեւ, Հռոմ, եւրոպական բոլոր մեծ քաղաքները գրեթէ, վկաններ եղան իր պերմարդկային ճիգերուն, լեռնացած խոչընդոտներու դէմ՝ իր տիտանեան պայքարին:

Հայ ցեղին հրաշագործ ուժականութեան հանդէպ իր հաւատքը երբեք չփարացաւ եւ սրտին մէջ միշտ պայծառ մնաց ապագայի նկատմամբ առողջ ու վարակիչ լաւատեսութիւն մը:

Ու ներշնչուած առաքելի մը կերպարանքով, կը կանգնէր հայ բազմութիւններուն առջեւ եւ իր թաւ ու առիւծի ձայնով կը պատգամէր·

«Գնա՛, գնա՛, հայ ժողովուրդ, քալէ՛··· դեռ սպառուած չեն մեր յոյսերը, դեռ կրած չէ մեր հայրենիքը··· մենք դեռ կը պայքարինք եւ պիտի յաղթենք»···:

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒԲԵԱՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ա.— Դեկտեմբերին:

Ն.— Ոստիկանատունը ծանուցած էք Յունուարին. հոն ձեր հայրենակիցը Արբեռա՞նը կը բնակէր:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Ցետոյ բնակարանին դարձա՞լ փոխեցիք:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Ե՞րբ:

Ա.— Գրեթէ երկու շաբաթ առաջ:

Ն.— Մարտ 5ին Տիկին Դիմանի քով անցած էիք, ի՞նչ էր պատճառը:

Ա.— Երբ մայրս երեւցաւ ինծի, որուչեցի Թալէաթը սպաննել· այս պատճառով ալ բնակարանս փոխեցի:

Ն.— Այսպէս ըսելու համար դէպքը կը նախապատրաստէի՞ք:

Ա.— Մօրս ինծի պատուիրելէն ետքը երկրորդ օրն՝ ինքնիրենս ըսի թէ պէտք է պինքը սպաննել:

Ն.— Եւ այդ վայրկեանէ՞ն սկսեալ կը չանայիք այդ որոշումը ի գործ դնել:

Ա.— Երբ նոր բնակարանս անցայ, քիչ մը մոռացութեան տուի մօրս ըսածը:

Ն.— Մոռացութե՞ան տուիք· բայց ես կարծեմ միայն անոր համար նոր բնակարանը վարձեցիք, վասնզի ձեր մայրը ձեզ չանդիմանած էր թէ դուք անտարբեր էիք:

Ա.— Այդ միջոցին մամուքս բռնեց եւ ես ինքնիրենս կ'ըսէի, թէ ի՞նչպէս կըրնամ մարդ մը սպաննել:

Ն.— Դուք ձեզի կը հարցնէիք թէ ի՞նչպէս ի վիճակի պիտի ըլլայիք Թալէաթ փաշան սպաննելու:

Ա.— Ես ինքնիրենս կ'ըսէի թէ ի վիճակի չեմ մարդ մը սպաննելու:

Ն.— Ես այս լաւ չեմ հասկնար. քիչ մը առաջ պատասխանեցիք թէ այն օրէն ի վեր մաքերնիդ դրած էիք Հարդինդէրկ փողոցը փոխադրուիլ, ուրեմն գիտէի՞ք թէ Թալէաթ փաշան դիմացը կը բնակէր:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Ուրեմն դուք մտադրած էիք անոր մօտե՞ն ապրիլ:

Ա.— Մօրս այն խօսքերը ըսելէն ետքը:

Ն.— Այն ժամանակ որոշում տուիք, ի՞նչ որոշում էր այդ:

Ա.— Թէ կ'ուզեմ զանիկա սպաննել:

Ն.— Ըսէք խնդրեմ, ճի՞շդ է որ ասկէ առաջ արդէն ատուցած էիք թէ Թալէաթ վաչան Պերլին կը դառնար:

Ա.— Այո՛, մօտաւորապէս հինգ չաբաթ առաջ պինքը տեսած էի:

Ն.— Ո՞ւր:

Ա.— Փողոցի վրայ· ուրիշ երկու էրիկ մարդու հետ կենդանաբանական պարտէզի կողմերէն կուգար· լսեցի որ թուրքերէն կը խօսէին եւ մէկուն «փաշա» տիտղոսը կուտային· ետ դարձայ եւ տեսայ թէ այդ մարդը Թալէաթ փաշան էր: Անոնց հետեւէն գայի մինչեւ չարժապատկերի մը քով հասայ· չարժապատկերի դրան առջեւէն տեսայ թէ միւս մարդիկներէն մին հեռացաւ, Թալէաթի ձեռքը համբուրեց եւ «փաշա» տիտղոսը տուաւ· իսկ միւս երկուքն ալ տուն մը մտան:

Ն.— Արդեօք այդ վայրկեանի՞ն արդէն Թալէաթը սպաննելու գաղափարն ունէիք:

Ա.— Այդ գաղափարը չունեցայ· բայց ինքզինքս դէշ կը զգայի եւ չարժապատկերին մէջ կարծես թէ չարդերու բոլոր պատկերները վերակենդանացան իմ առջեւս, ելայ անկէ եւ տուն գացի:

Ն.— Ուրեմն, ինչպէս ըսիք, այս ձեր Հալէնդրերդ փողոցը փոխադրուելէն 4–5 չաբաթ առա՞ջ պատահած էր:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Մտայ չէ՞ ուրեմն թէ դուք աւելի առաջ արդէն իմացած էիք թէ Թալէաթ փաշան Պերլին կը դառնար:

Ա.— Ո՛չ:

Ն.— Այս հարցումն ուղղեցի ես, վասնզի ամբաստանեալը ուրիշ առթիւ մը յայտարարած էր, թէ Պերլին անոր համակած էր, որովհետեւ ուսանիլ կ'ուզէր եւ իմացած ալ էր որ Թալէաթ Պերլին կը դառնար:

Պաշտպան Դր. Փոն Գորդոն.— Ամբաստանեալին այսօր ըսածը մօտաւորապէս կը համապատասխանէ իր վերջին անդամ ըրած յայտարարութիւններուն, թէ դէպքէն երկու չաբաթ առաջ իր մօր ոգւոյն երեւալուն վրայ է որ Թալէաթը սպաննելու որոշում յղացաւ, եւ այս պատճառով ալ Հարդինդերդ փողոցը փոխադրուեցաւ:

Ա.— Այո՛:

Ն.— Այդ վայրկեանէն սկսեալ արդեօք Թալէաթ փաշայի ըրածն ու կրածը հետապնդելը եւ վերահսկելը ձեր բան ու գործը չըրի՞ք:

Ա.— Ո՛չ· երբ նոր բնակարանս անցայ, միտքս դրած էի իմ առօրեայ սովորական գործերուս զբաղիլ:

(10 – Շար·)

Նախորդը (Մարտ 5) պէտք է ըլլար թիւ 9 եւ ոչ՝ 10ը:

ՊՈՂՈՍ-ՀԱՒՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՌ.

ԳՈՂՈՍՆԵՐ, ՂԵՀՈՒՆՔ

— Մեկնեցա չէ, շուտասեց Գ. ու վիկտոր, ահա 1818ի վերջերը Իտա Տատաղեան իմ հին կիսաքոյրն էր, որ կամեցաւ ինձ ետեւէս գալ...

— Բայց ահա՛ յետոյ նկատեցինք։ Ամբողջ ճամբան չոր ու չոր, եւ չար ոչ մի ինձ... ոտքս մեկ էր։ Ես վերջին անգամ ետեւս նայեցայ եւ տեսայ, որ Իտա կամաց կամաց կը հեռանայ մեզնից։ Ես ինձ ասացի, որ ինքն է ուզել այդպէս

Կարօ Փափազեան, այրի Տիկին Մարի Փափազեան եւ զաւակները (Նիւ Եորք), Տէր եւ Տիկին Արմենակ Եսայեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Գրիգոր Փափազեան, Տէր եւ Տիկին Էթիէն Ասլանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Ծովհ. Փափազեան եւ զաւակները, այրի Տիկին Հայկուհի Քէօսէեան եւ զաւակները, Լեւոն Գունտաքճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Հայկ Գունտաքճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Մարկոսեան եւ զաւակը (Պոլիս), ինչպէս նաեւ Ժանօ Փափազեան, Կարապետ Փափազեան, Մանուկ Փափազեան, Ոչօեան, Հայրապետեան ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, եղբօր, տագրոջ եւ ազգականին՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ

(ՋԷՆԿԻԼԷՐՑԻ)

մահը, որ պատահեցաւ Երկուշաբթի առաւօտ Մարտ 3ին 74 տարեկան հասակին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի առաւօտ (Մարտ 6) ժամը 10·30ին Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի տեղական գերեզմանատունը, իր ընտանեկան դամբարանը։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ ընկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի (Մարտ 9) առաւօտեան ժամը 11ին, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 6 ռիւ Շառլօ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի

ԳԵՐՊ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԱՊԱՆԵԱՆԻ

եւ համօրէն ննջեցելոց Ս. Խաչ Ընկերակցութեան անդամներուն ի յիշատակ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի Մարտ 10, ժամը 20·30ին ընկ. Գարաոզլանեանի տունը։ Հասցէն՝ 22, Ռիւ Լավուազիէ, Քաչան։ Կարեւոր օրակարգ։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փարիզի եւ շրջաններու ներկայացուցչական ժողովի Բ. նիստը այս Ուրբաթ (Մարտ 7) ժամը 20ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը։ Խումբերու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Ազգային Միութեան, Մարտ 8, Շաբաթ երեկոյ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահը։

Օրուան դասախօս՝

ՀԱՅՐ Ց. ՊԶՏԻԿԵԱՆ (Մխիթարեան Միաբանութենէն)։

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը։

ՇԱԽԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի պատարագ կը մատուցուի։ Աբեւագալի արարողութիւնները, յաւարտ պատարագի ժամը 11·15ին։

Ի ՆՊԱՍՏ

ԿԻՊՐԱՑԻ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒՆ

ԱՃՈՒՐԴՈՎ ՎԱՃԱՌՔ

Փալէ Կալիէռա

10, Ave. Pierre 1er de Serbie, Paris 16

Աճուրդի դրուած ապրանքներ եւ հնութիւնները կը ցուցադրուին Շաբաթ Մարտ 8 ժամը 11էն 18 եւ 21էն 23 եւ Կիրակի (Մարտ 9) ժամը 11էն 17։

Աճուրդը կը կատարուի Կիրակի ժամը 21ին

Վաճառքը կը կատարուի առանց ծախքի չնորհիւ ելմտական եւ Տնտեսութեան նախարարութեան արտօնութեան։

Մանրամասնութեանց համար եւ քարտ-լոկին դիմել՝

ԿԻ ԼՈՒՏՄԻՐ, ՀԵՐՎԷ ՓՈՒԼԷՆ

30, Փլաս տը լա Մատըլէն

Հեռ. 073–95–80 եւ 073–70–16

ԼԻՈՆ

ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած

Նոր Սերունդի կեդրոնական Գրասնսայի Շրջ. Վարչութեան կողմէ

մասնակցութեամբ

Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն–Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – Էթիէնի եւ Սէն–Շամոնի Խումբերուն։

Պատուոյ նախագահութեամբ

Վիէնի երեսփոխան – Քաղաքապետ՝

ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE

du 23 au 30 Mars

Sous la Présidence d'honneur

Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915

La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :

VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE

Danses arméniennes avec la participa tion de EVA ARZOUIAN

BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE

Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄԻՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ջուտ հայկական մեղեդիներու նուիրուած, Մարտ 9, Կիրակի օր ժամը 15ին,

Salle Molière, 18-20 Quai de Bondy

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի Պ. ՏՐԼԻՕԶԼ (Մարսէյլի օփերայէն)

Ցայտագրին մաս կը կազմեն՝

Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օհան Տուրեան, Յարութիւնեան, Կանաչեան, Յովհաննիսեան, Գալանտարեան, Աճէմեան, Աւետիսեան եւ Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն խելագարութեան տեսարանը։

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Լիոնի կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն, Պարոն Թիրեաքեանին, Լիոնի եկեղեցին, 295 Ռիւ Պուալօ եւ երգահանդէսին օրը Սալ Մոլիէռի կիւչէն, ժամը 14էն սկսեալ։

Ի ՆՊԱՍՏ ԳՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ

ԳԻՇԵՐԱՑԻՆ ՃԱՇ – ՊՏՈՑՑ ՍԷՆԻ ՎՐԱՑ

Շաբաթ, Մարտ 15ին ժամը 20էն 2

Նախագահութեամբ Պ. ՄՈՒՇԵՂ ՃԻԳԷՐՃԵԱՆԻ

DINER - PROMENADE

à travers Paris à bord du m. s. « BRETAGNE »

SAMEDI 15 MARS de 20 heures à 2 heures le matin (départ à 20 h. 30)

sous la présidence de Monsieur M. DJIERDJIAN

au profit de

L'ECOLE DE JEUNES FILLES ARMENIENNES « TEBROTZASSERE »

La soirée sera animée par l'ensemble tzigane dirigé par le célèbre GEORGES STREHA

Chaque invitation numérotée permettra de participer à une Tombola pour laquelle les artistes peintres

CARZOU, JANSEM, PAPAZ, SHART

ont offert leurs œuvres

S'inscrire sans retard, en téléphonant le matin avant 9 h. et le soir après 20 h. à Mme Kouyoumdjian : 757-57-64

Taverne Maubeuge

chez EDDY

KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9

Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ
7
VENDREDI
7 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՐԱՁ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·242

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.242

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ
ՀԵՌԱՏԻՊ

ՀԵՌԱՏԻՊ (Երեւան)

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԵԾ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱՐԱՆԻ 17ՐԴ ՀԱՏՈՐԸ

Խորհրդային մեծ Հանրագիտարանին 17րդ հատորը լոյս տեսած է վերջերս, Մոսկուա: Հատորին երաժշտական բաժինին մէջ ներկայացուած է հայ երգահանները (Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Խաչատուրեան, Յարութիւնեան, Բալասանեան, Միրզոյեան):

Մուրացանի (Գրիգոր Տէր-Յովհաննիսեան, 1854–1908) նուիրուած յօդուածին մէջ յիշատակուած են գրագէտին «Ռուբէն», «Նոյի ապառաժը», «Առաքեալը», «Լուսաւորութեան կեդրոնը» եւ «Գէորգ Մարզպետունի» ստեղծագործութիւնները:

Մինչդարու փիլիսոփայ Մխիթար Գոշ (ԺԲ.–ԺԳ. դար) ներկայացուած է իբրեւ հեղինակ տասը ուսումնասիրութիւններ – րու, որոնց մէջ մեծ արժէք կը ներկայացնեն «Առակները» եւ առաջին հայկական «Դատաստանագիրքը»: Հանրագի – տարանը Գոշը համարած է հայկական վերածնունդի հիմնադիրներէն մէկը, որուն ընկերային բնոյթի առակները խարանած են մարդկային արատները: «Դատաստանագիրք»ը թէեւ պաշտօնական բնոյթ չէ կրած, սակայն օրէնքները դործադրուած են Հայաստանի եւ արտասահմանի հայ գաղութներուն մէջ:

«Մշակ» օրաթերթի մասին գրուած է, որ հրատարակուած է 1872 – 1920ին Թիֆլիս: Հիմնադիր Գրիգոր Արծրունիէ եւաք պան խմբագրած են Ա. Քալանթար, Հ. Առաքելեան եւ ուրիշներ: Թերթին էջերուն մէջ տպագրուած են Րաֆֆիի, Ռ. Պատկանեանի, Ալ. Շիրվանզադէի եւ ուրիշներէ ստեղծագործութիւնները, յօդուածները:

Երկար յօդուածներ նուիրուած են «Հիւսիսափայլ»ի հիմնադիր Ստեփանոս Նազարեանցի (1812–1879) եւ Միքայէլ Նալբանդեանի:

Նար-Դոս (Միքայէլ Յովհաննիսեան, 1867–1933) նուիրուած բաժնին մէջ յիշատակուած են «Աննա Սարոյեան», «Մեր թաղը», «Սպանուած ազատին», «Ես եւ նա», «Պայքար», «Մահը» եւ այլ ստեղծագործութիւնները:

Հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան բիւզանդացի զօրավար եւ քաղաքական գործիչ, Յովհաննէս Մամիկոնեանի մասին (մօտ 478–568), որ քանի մը յատկանշական յաղթանակները տարած է Իտալիա եւ 555ին կառավարիչ նշանակուած Իտալիոյ մէջ:

«Զգաստութիւն», «Զիղերու վիրաբուժութիւն», «Զիղերու համակարգ» զբաղուածներու տակ ներկայացուած են հայ մանուածքներ է. Հասրաթեանի, Մ. Աստուածատուրովի, Ա. Յարութիւնովի, Լ. Օրբելիի կատարած հետազօտութիւններն ու հրատարակած աշխատութիւնները:

Հատորին մէջ ներկայացուած է Ներսէս Աշտարակեցի (1771–1857), որ եղած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս 1843էն 1857 եւ ձգտած է Ռուսիոյ օժանդակութեամբ ազատագրել Հայաստանի արեւելեան մասը: Ցեղապային ընդդիմացած է ռուս իշխանութեանց, երբ ատոնք սահմանափակած են հայ եկեղեցիին ինքնուրոյն նկարագիրը: 1824ին հիմնադրած է Ներսիսեան դպրոցը Թիֆլիսի մէջ:

Ներսէս Շնորհալիի (1102–1172/73) մասին գրուած է, թէ ան եղած է եկեղեցական, 1126ին եպիսկոպոս եւ 1166ին կաթողիկոս ձեռնադրուած է: Անոր «Ողբ Եդեսիոյ» պոէմը միջնադարեան հայ բանաստեղծութեան լաւագոյն գործերէն է: Ցիշատակուած են նաեւ Շնորհալիի միւս գործերը, չեչտուած է, որ անոնցմէ շատերը պատմական եւ դեղարուեստական մեծ արժէք կը ներկայացնեն, թարգմանուած են եւրոպական շատ մը լեզուներու:

Հանրագիտարանին մէջ տեղ յատկացուած է Վենետիկի եւ Վիէննայի Մխիթարեաններուն:

17րդ հատորին մէջ գրութիւններ կան Հր. Ներսիսեանի, Բարկէն Ներսիսեանի, Ա.կադ. Մկրտիչ Ներսիսեանի, Ալ. Միասնիկեանի եւ Աւգանաց Մուրեանի մասին:

×

ՄՇԱԿՈՑԹԻ ՆՈՐ ՏՈՒՆԵՐ

Ազիզբեկովի Սերս, Գոմուր եւ Հերհեր դիւղերը վերջերս օժտուած են նորակառոյց մշակոյթի տուներով:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԵԱՆ ՆՈՐ ԱՀԱԲԵԿՈՒՄ

— o —

ԱՅՍ ԱՆԳԱՄ ԹԵԼ-ԱՎԻՎԻ ՄԷՋ

— o —

13 ՄԵՌԵԱԼ (6 ԱՀԱԲԵԿԻՋՆԵՐՆ ԱԼ) ԵՒ ՇՈՒՐՋ 20 ՎԻՐԱՒՈՐ

Շուրջ 70 հազար հոգի լեցուցած էին Զորեքշաբթի իրիկուն, Մարտ հինգ, Միւնիխի մարզադաշտը, որոնց մէջ աւելի քան 5000 Հայեր, եկած ամէն կողմէ (մանաւանդ Ֆրանսայէ, Լիբանանէ, Պարսկաստանէ, Պոլսէ, Զուիցերիայէ, Աւստրիայէ, եւայլն, եւայլն) ջերմեռանդ կերպով քաջալերելու Արարատցիները: Բայց այդ քաջալերանքը չբաւեց անկարելի յաղթանակը տանելու համար:

Մինչեւ վերջը Արարատ պաշտպանողականն խաղ մը տարած է, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ յաղթանակ չի փընտռեր այլ կը փորձէ միայն արդիլք հանդիսանալ որ Գերմանացիք կէտ նշանակեն: Օրուան հերոսը եղած է Աբրահամեան, որու չնորհիւ է անկասկած որ պարտութիւնը աւելի ծանր չէ եղած:

Գերմանացիք իրենց երկու կէտերը նըշանակած են 78րդ եւ 84րդ վայրկեաններուն (Հէօնէսի եւ Թորչմանսոնի կողմէ) ինչ որ, Հինդշաբթի օր խորտրել կուտար Փարիզի մարզական օրաթերթին՝ Էֆիփի.—

LE BAYERN A L'ARRACHÉ

Նոյն թերթը մրցումը նկարագրելով կ'ըսէ թէ 5000 Հայեր եկած էին Արեւմտեան Գերմանիոյ զանազան շրջաններէն եւ Ֆրանսայէն ու կ'աւելցնէ.—

«5000 որոնք զօրավիգ կեցան խորհըրդային խումբին այն ջերմութեամբ, զոր արտաղաղթածները կ'ունենան քաջալերելու համար մայր հայրենիքի ներկայացուցիչ մը»:

Այլեւս Պայէրն ապահով կը թուի կէսաւարտականներուն որակուելու համար, հակառակ դարձի մրցումին, որ տեղի կ'ունենայ Մարտ 19ին՝ Երեւան:

Միւնիխի այս մրցումին, «Ցառաջ»ի կողմէ ներկայ էր իր խմբագիրը՝ Ժիրայր Մխիճեան, որ իր տպաւորութիւնները եւ այլ մանրամասնութիւններ կուտայ մեր վաղուան թիւով:

ՊԱՅԷՐՆ ՅԱՂԹԵՑ ԱՐԱՐԱՏԻՆ
0-Ի ԴԷՄ 2 ԿԷՏՈՎ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԽՈՒՄԲԸ
ՊԱՇՏՊԱՆՈՂԱԿԱՆ ԽԱՂ ՄԸ ՏԱՐԱՒ

Շուրջ 70 հազար հոգի լեցուցած էին Զորեքշաբթի իրիկուն, Մարտ հինգ, Միւնիխի մարզադաշտը, որոնց մէջ աւելի քան 5000 Հայեր, եկած ամէն կողմէ (մանաւանդ Ֆրանսայէ, Լիբանանէ, Պարսկաստանէ, Պոլսէ, Զուիցերիայէ, Աւստրիայէ, եւայլն, եւայլն) ջերմեռանդ կերպով քաջալերեցին Արարատցիները: Բայց այդ քաջալերանքը չբաւեց անկարելի յաղթանակը տանելու համար:

Մինչեւ վերջը Արարատ պաշտպանողականն խաղ մը տարած է, այն տպաւորութիւնը թողլով թէ յաղթանակ չի փընտռեր այլ կը փորձէ միայն արդիլք հանդիսանալ որ Գերմանացիք կէտ նշանակեն: Օրուան հերոսը եղած է Աբրահամեան, որու չնորհիւ է անկասկած որ պարտութիւնը աւելի ծանր չէ եղած:

Գերմանացիք իրենց երկու կէտերը նըշանակած են 78րդ եւ 84րդ վայրկեաններուն (Հէօնէսի եւ Թորչմանսոնի կողմէ) ինչ որ, Հինդշաբթի օր խորտրել կուտար Փարիզի մարզական օրաթերթին՝ Էֆիփի.—

LE BAYERN A L'ARRACHÉ

Նոյն թերթը մրցումը նկարագրելով կ'ըսէ թէ 5000 Հայեր եկած էին Արեւմտեան Գերմանիոյ զանազան չրջաններէն եւ Ֆրանսայէն ու կ'աւելցնէ.—

«5000 որոնք զօրավիգ կեցան խորհըրդային խումբին այն ջերմութեամբ, զոր արտաղաղթածները կ'ունենան քաջալերելու համար մայր հայրենիքի ներկայացուցիչ մը»:

Այլեւս Պայէրն ապահով կը թուի կէսաւարտականներուն որակուելու համար, հակառակ դարձի մրցումին, որ տեղի կ'ունենայ Մարտ 19ին՝ Երեւան:

Միւնիխի այս մրցումին, «Ցառաջ»ի կողմէ ներկայ էր իր խմբագիրը՝ Ժիրայր Մխիճեան, որ իր տպաւորութիւնները եւ այլ մանրամասնութիւններ կուտայ մեր վաղուան թիւով:

հաբեկիչները թակարդ լարած էին պանդոկին մէջ, ռումբը կը պայթի ու պանդոկին տանիքը կը քանդուի:

Ժամը 10ին, Հինդշաբթի առաւօ, կարելի չէր ճշդրիտ թիւ մը տալ զոհերու բայց արդէն իսկ 13 մեռեալի (մէջն ըլլալով անչուշտ վեց ահաբեկիչները) եւ չուրջ քսան վիրաւորի մասին կը խօսուէր:

Այս նոր ահաբեկումը, կը պատահի Քիսինկէրի նոր առաքելութեան նախօրեակին: Սովորութիւն է այլեւս որ նման բաներ պատահին ամէն անգամ որ բանակցութեանց կամ խօսակցութեանց հարց կայ Մերձաւոր Արեւելեան խնդրին կապակցութեամբ: Այս անգամ, սակայն, կարեւոր տարբերութիւն մը կայ, այն է որ Ֆահտհը, Պէյրութէն, ոչ միայն չի դատապարտեր եղածը այլեւ ընդհակառակն պատասխանատուութիւնը կը ստանձնէ արարքին, քանի ինք է արդէն որ պայմանները հաղորդեց:

Հինդշաբթի առաւօ իսրայէլեան կառավարութիւնը արտակարգ նիստ գումարած էր:

Այս ամբողջը ցոյց կուտան թէ ոչ մէկ հարց լուծուած է Մերձաւոր Արեւելքի մէջ եւ թէ Քիսինկէր (եւ ըսել թէ մարդը խաղաղութեան Նոպելեան մրցանակ ալ առաւ...) կ'երթայ-կուգայ եւ ոչ մէկ արդիւնք կայ:

Քանի մը տողով

ՊԱՆԿԻի վեհաժողովը 24 ժամով յետաձգուեցաւ որպէսզի Պոնկօ, կապոնի նախագահը հասնի, տրուած ըլլալով որ Ալժէ էր ժողովի: Այս պատճառով Ժիսքար տ'Էսթէնի պարտադիր արձակուրդ կը վայելէ իրրեւ հիւրը Պոքասայի:

ԺՈՐԺ ՄԱՒՇԻ էլիզէ պիտի չերթայ: Արդարեւ Փետրուար 17ին, Համայնավար կուսակցութեան փարիզեան չրջանի քարտուղարը Անրի Ֆիզպէն նամակ մը ղրկած էր Ժիսքար տ'Էսթէնի, որով դիմում կ'ընէր որ համայնավար ընտրեալներու տար Փարիզի մարզական օրաթերթին՝ Էֆիփի.—

LE BAYERN A L'ARRACHÉ

Նոյն թերթը մրցումը նկարագրելով կ'ըսէ թէ 5000 Հայեր եկած էին Արեւմտեան Գերմանիոյ զանազան չրջաններէն եւ Ֆրանսայէն ու կ'աւելցնէ.—

«5000 որոնք զօրավիգ կեցան խորհըրդային խումբին այն ջերմութեամբ, զոր արտաղաղթածները կ'ունենան քաջալերելու համար մայր հայրենիքի ներկայացուցիչ մը»:

Այլեւս Պայէրն ապահով կը թուի կէսաւարտականներուն որակուելու համար, հակառակ դարձի մրցումին, որ տեղի կ'ունենայ Մարտ 19ին՝ Երեւան:

Միւնիխի այս մրցումին, «Ցառաջ»ի կողմէ ներկայ էր իր խմբագիրը՝ Ժիրայր Մխիճեան, որ իր տպաւորութիւնները եւ այլ մանրամասնութիւններ կուտայ մեր վաղուան թիւով:

պատասխանատուութիւն մը ընդունուի էլիզէ յայտնելու համար «Փարիզի աշխատաւորներու մերժումը խոտակեցուցիչ ընդունելու»: Ցարդ պատասխան չկար երբ յանկարծ Զորեքշաբթի օր կը հրապարակուէր Նախագահին պատասխանը: Ժիսքար կ'ըսէր թէ ժորժ Մառչէ կրնայ իրեն երթալ Մարտ 20ին կամ 25ին, վասնզի «բնական է որ Հանրապետութեան Նախագահը ազգային մեծ հարցերու մասին խօսի ընդդիմադիր դէմքեր կուսակցութեանց պատասխանատուներուն հետ»: Համայնավարները «խաղ» մը կը տեսնեն այս եղածին մէջ եւ կ'ըսեն, ժորժ Մառչէնն ալ առաջ, որ պատասխանը մերժողական է:

ՔԱՄՊՈՃի մայրաքաղաքը, որ պաշարուած է կարմիր Խմերներու կողմէ երկար ժամանակէ ի վեր, շատ ծանր վիճակի մէջ կը գտնուի եւ արդէն հոգեւարքը ապրող քաղաք մը կը նկատուի: Պաշարման օղակը աւելի սեղմուած է, երբ կարմիր Խմերը ուժերը դրաւած են կառավարական դիրք մը՝ Փրեկ Լուռնկ, մայրաքաղաքին կեդրոնէն հազիւ մի քանի քիլոմեթր հեռու: Ամերիկացիք զգուշացուցած են քաղաքին պարենաւորումը, երբ Տէ Սէ· 8 օդանաւ մը վնասուած է հրթիռով մը: Արդարեւ, օդակայան ալ ամբակոծութեան կ'ենթարկուի: Ուաշինկթընի մէջ, ամերիկեան ծովուժի բանբերը յայտարարեց, թէ «Օքինաուա» մարտանաւը 1500 մարինզներով եւ թռաններով թայլանտի ծոցը հասած է, որպէսզի ի հարկին պարպէ փնոմ փէն գտնուող 400 Ամերիկացիները:

ՇԱՐԼ ՍՓԱՔ մեռած է առջի օր, Հարաւային Ֆրանսա 71 տարեկանին: Շարժանկարի ամէնէն փայլուն դէմքերէն մէկն էր իր սեւնարիներով, զրոյցներով:

ՇՈՐՋՈՎի մէջ (Լեհաստան) Եւրոպայի ակումբներու ախոյենական մրցումներու քառորդ աւարտականներու կարգին, Սէնթ Էթիէն պարտուեցաւ 2ի դէմ 3 կէտով մինչ Լիտս (Անգլիա) կը յաղթէր Անտերլեխթի (3–0) եւ Պարչելոնա Աթլետիքօ Պերկի (2–0):

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

[ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

Ի՞ՆՉ ԿԸՍԵՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐԸ՝ ԻՐԵՆՑ ՈՒՍՈՒՑԻՉԻՆ ՄԱՍԻՆ

— ο —

Յովհաննէս Որոտնեցիի մասին հնա – գոյն ձեռագրային վկայութիւններէ, պատ – մական – ժամանակագրային գործերէ եւ նորագոյն բանասիրական պրպտումներէ ի յայտ կուգայ որ ան, իր ծննդավայրի գպրոցէն մինչեւ Գլաձոր, ապա մանաւանդ Տաթեւի եւ Ալարակունիսի վանական վար – ժարաններուն մէջ՝ եղած է իր օրերու ա – մէնէն բազմակողմանի ուսուցչապետներէն մէկը, հմուտ՝ օտար բազմաթիւ լեզու – ներու (մասնաւորաբար լատիներէնի), հե – տամուտ է եղած արեւմտեան ուսումնա – րու եւ արտաքին գիտութեանց, յատկա – պէս՝ Արիստոտէլի, Փլատնի եւ Պորփիւրի նման հեղինէն իմաստասէրներու գործե – րու, ուրկէ կը բխի, վստահօրէն, Գրի – գոր Տաթեւացիի «բազմահանճար իմաս – տիւք առլցեալ» բացատրութիւնը՝ իր ու – սուցիչին նուիրուած ոտղերու կարգին։

Աբգար Մովսիսեան, իր «Ուրուագծեր հայ դպրոցի եւ մանկավարժութեան պատ – մութեան» անուն գործին մէջ կը յիշա – տակէ բազմաթիւ վկայութիւններ Որոտ – նեցիի ուսուցչական գործունէութեան մա – սին, զորս ձեռք բերած է «երկարամեայ որոնումներով, տեղեկութիւններ հաւա – քելով մեր պատմիչներից ու ժամանակա – գիրներից, հնադարեան անտիպ ու բազ – մազան ձեռագիրներից, տարեգրութիւն – ներից, ձեռագիրների յիշատակարաններից, վիմագիր արձանագրութիւններից», հ – ւայլն (էջ 106 – 107)։

Տաթեւի համալսարանին, Սիւնեաց դպրո – ցներու, Որոտնեցիի եւ իր աշակերտնե – րուն մասին «մօտ հարիւր տարբեր աղ – բիւրներէ» քաղելով իր տեղեկութիւնները՝ Մովսիսեան նախ կը հաստատէ ստուգու – թիւնը այն կէտին որ Յովհան Որոտնեցի, Գլաձորի 1339 թուականի քայքայումէն եռք անցած է իր ծննդավայր (Որոտան) եւ այնտեղ նոր դպրոց մը հաստատելէ քանի մը տարի եռք միայն եկած է Տա – թեւ, ուրեմն՝ 1340ական տարիներուն։ Քանի տարիէն աւելի Տաթեւի վերելքին նպաստելէ վերջ, 1360ական թուականնե – րուն մեկնած է Ալարակունիս (երընջակի մէջ)՝ մասնաւորաբար վարելու համար հակառնիթոռական պայքարը (*)։ Հինգ տարի ալ հոս մնալէ եռք՝ անցած է դարձ – եալ Որոտան, եւ կնքած է իր կեանքը 1388ին (Օրմանեանի համաձայն՝ 1386ին)։

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, իր «Սիսական» ա – նուն գործին մէջ (էջ 220) կը յիշատակէ Որոտնեցիի աշակերտներէն մէկուն՝ Մե – լիքսեդեկ կոդմէ ընդօրինակուած «Գիրք ա – ռաքելութեանց» անուն յիշատակարանի մը հետեւեալ դրուատիքը, ուսուցչին մա – սին (թուական՝ 1376)։

— «ի զառնութեան ժամանակիս լոյս ծագեաց մթացեալ եւ խաւարեալ ազգիս՝ զմեծ վարժապետս Որոտնեցի, որ անու – ցանէր զմանկունս, զամբելով զկերակուրն կենաց հոգւոց եւ զհանդիսատ մարմնաւոր պիտոյից»։

15րդ. դարու հայերէն ձեռագիրներու յիշատակարաններուն մէջ ուրիչ աշակերտ մը կը վկայէ որ Որոտնեցիի չուրջ հա – ւաքուած էին «հոյլ աշակերտաց՝ որք ի նմանէ վարժեալք եղեն ըստ կարողու – թեան եւ տարողութեան, յորոց երիս ո – մանս արեգակնանման ճառագայթիւք ցո – լացեալ երեւեցան ի մէջ բազմահոյլ բա – նաւիրաց, համշիրակի եւ հարազատ մի – մեանց»։

«Արեգակի նման ճառագայթող» այդ ե – րեք աշակերտներն են Յակոբ Ղրիմեցի, Գրիգոր Տաթեւացի եւ Գէորգ Երզնկացի։

Աշակերտական այլ վկայութիւններէ կը պարզուի որ Որոտնեցիի կոդմէ ուան – դուած դասաճիւղերուն մաս կը կազմէին իմաստասիրական, փիլիսոփայական, բը – նագիտական եւ գիտական այլ նիւթեր։

Յակոբ Ղրիմեցի՝ իր վկայութեանց կարգին կուտայ նաեւ անունները կարդ մը ուսուցիչներու. «զուսուցիչսն եւ զլուսա – ւորիչսն՝ զՍիմէոն վարդապետն, զարին և զառաքինին Ըռօշտեան... զհամանմանէ նորին երկու արեգակուրն՝ զՍտեփաննոս ընդ Յովհաննէսի, որ են նագելի փիլիսո – փայք, եւ զՍիմէոն գեղգեղուր վերակա – ցուն մեր», եւայլն եւայլն։ (**)

Քանի մը այլ վկայութիւններ՝ յաջոր – դով։

Մ. Թ.

(*) Կ'արժէ առանձնապէս անդրադառ – նալ Ունիքոռական շարժման, որ, 1316էն սկսեալ, Հռոմի Յովհաննէս 22րդ. պա – պին հովանաւորութեամբ եւ կիլիկիոյ հայ լատինասէր թագաւորներուն ալ կրաւո – րական ու համակրական վերաբերումով, մուտք գործեց մէկ կողմէ Հիւսիսային Հայաստան եւ Վրաստան (Ֆրանսիսկեան թեւ)։ ու միւս կողմէ Ատրպատական (Տո – մինիկեան թեւ)։ Այս երկրորդ թեւը հա – սաւ Նախիջեւան, ապա Սիւնիք։ Ինչպէս ցոյց կուտայ անունը (Ունիքոռ = Միա – նոր), հռովմէական եկեղեցին կը ձգտէր այս ձեւով Հայ. Եկեղեցին ծուլել («միաց – նել») հռովմէական եկեղեցիին. շարժում՝ որ ունեցաւ եւ իր համախոհները (որոնց կարգին յայտնի եկեղեցականներ) ե՛ւ իր հակառակորդները։

(**) Աշակերտական այս կարգի վկա – յութիւններու մէկտեղումով հարուստ է Լեւոն Խաչիկեանի «ՀԱՅԵՐԷՆ ՁԵՒԱԳ – ՐԵՐԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ» գործը՝ որուն 559 – 560րդ. էջերէն արտագրուած են մեր կողմէ մէջբերուած վերջին երկու պար – բերութիւնները։

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

— ο —

Ա.

Փետրուար 12ին, Կրթական նախարարը՝ Ռ. Հապլ, մամլոյ ասուլիսի մը ընթաց – քին ներկայացուց եւ մեկնաբանեց ու – սուցման բարեփոխման «իր» ծրագիրը, որուն ընդհանուր ուղղութիւնները ծա – նօթ էին արդէն, մասնաւորապէս ուսուց – ման շրջանակներու մէջ, եւ որոնց մասին անդրադարձանք այս նոյն սիւնակներուն մէջ քանի մը չաբաթներ առաջ (տե՛ս «Յառաջ»ի Յունուար 24ի թիւը)։

Բարեփոխման ծրագիրը 147 էջեր ունի բաժնուած ութ գլուխներու՝ կրթութեան քաղաքականութիւնը 1975ին, ուսուցում – ներու բովանդակութիւնը, պարտաւորիչ ուսումներու կազմակերպութիւնը, ու – սուցման կազմակերպութիւնը լիսէներու մէջ, ուսուցման լաբորատոր գործողու – թիւնները, պաշտօնէութիւնները, հաս – տատութիւնները, դպրոցական կեանքը ու նաեւ եղրակացութիւն մը ուր նախարարը կը ներկայացնէ իր տեսակէտները ղեկ – ցոյցի եւ ընկերութեան յարաբերութիւն – ներու չուրջ եւ աշխարհականութեան մա – սին։

Ռ. Հապլ, իր ծրագրի գործադրութեան թուականին չուրջ ոչ մէկ յանձնառու – թիւն կ'առնէ, չէշտելով թէ «շատ ժամա – նակ պէտք է տալ վիճաբանութեան, խոր – հրդածութեան, խորհրդակցութեան, հա – մախոհութեան, ներդաշնակութեան հա – մար եւ թէ ոչ մէկ պարտաւորութիւն կայ այս ծրագիրը անպայման ներկայացնելու Խորհրդարանի գարնան նստաշրջանին»։

Մեր կարգին աւելցնենք որ նման լայն ծրագրի մը գործադրութիւնը կապուած է զրամական հրամայականներու, կարե – ւոր անհրաժեշտ զումարներու որոնք ան – կասկած նախօրօք տեղ պէտք է գտնեն Պետութեան ընդհանուր տարեկան հաշ – ուեցոյցին մէջ։ Այս պատճառաւ, որոշ անորոշութիւն մը կը տիրէ եւ մասնիկ կուտայ որ, եթէ բարեփոխման այս նոր ծրագիրը լոյս տեսնէ, կրնայ մասամբ կամ ամբողջապէս կիրարկուիլ միայն յաջ – կայ հինգ տարիներու վրայ նուազե – ցումը, եւ ան ալ անշուշտ աստիճանաբար։

Բարեփոխման այս լայն ծրագրի անդ – նէն կարեւոր գլուխը անշուշտ ուսուցա – ներու կազմակերպութեան նոր եղանակի է, նոր բովանդակութիւնն է մանկապար – տէզէն մինչեւ համալսարանի մուտքը։ Ուստի՝ կը սահմանենք մեր ուսումնասի – րութիւնը ծրագրի այս հիմնական կէտին որ կը հետաքրքրէ առաջին հերթին աշա – կերտութիւնը, հետեւաբար ծնողքները։

Ա.— ՄԱՆԿԱՊԱՐՏԷԶ

Մանկապարտէզի ընդհանուր կառոյցը չէ փոխուած։

Փոքր աշակերտներուն համար, 2ն 4 տարեկան, հոգեբաններու եւ մանկավար – ժական հարցերու ծանօթ բժիշկներու կոդմէ կանուխէն կատարել տալ մասնի – կարութիւններու, անհատականութեան եւ նկարագրի խանգարումներու հետա – զօտութիւններ, լաւագոյնս օգնելու հա – մար ուսարութեան նչաններ ցոյց տուող աշակերտները կանխելով ապագայ դէպ – քոյական ձախողանքներու պատճառները որոնք որոշ տարիքէ մը յետոյ արդելք պիտի կը լինան ու կը դառնան անդարմանելի։ Միշտ այս ուղղութեամբ նաեւ մանկապարտէզի դաստիարակներու աշակերտութեան թիւը որ ներկայիս 40էն 50 է, էջեցնել 35ի։

Սակայն ամէնէն կարեւոր նորութիւնը դպրոցի պարտաւորիչ ըլլալն է՝ հինգ տարեկանէն (ներկայիս՝ վեց) եւ այս կը փոխէ մանկապարտէզին նախակրթարանի մուտքի տարիքը։ Այս անցքը պէտք է ըլլայ ծնողքներէ, ուսուցիչներէ, հոգեբան – ներէ եւ բժիշկներէ բաղկացած խոր – հուրդի մը որոշումով։ Ուստի նոյն տա – րիքը ունեցող աշակերտները (հինգ տա – րեկան) կրնան կատարել իրենց դպրո – ցական պարտաւորիչ առաջին տարին կամ մանկապարտէզի մէջ կամ ալ ուղղակի նախակրթարան, համաձայն վերոյիշեալ խորհուրդի տուած որոշումին. այս՝ որ պէտք իւրաքանչիւր երախայ, աշակեր – յատաջնայ համաձայն իր հասունու – թեան, իր կարելիութիւններու եւ կարո – ղութիւններուն։

Բ.— ՆԱԽԱԿՐԹԱՐԱՆ

Որոշ ընդունակութիւն ունեցող աշա – կերտներու համար նախակրթարանի մուտքը պիտի ըլլայ հինգ տարեկանին, թէ ոչ ընդհանրապէս վեց տարեկանին (ինչպէս որ է ներկայիս)։ Նախակրթա – րանը պիտի երկարի վեց տարիներու վր – րայ (ներկայիս՝ հինգ) հետեւեալ բա – ժանումներով՝ պատրաստական շրջան Ա. եւ Բ. տարի (մէկ. փէ. 1է 2), տարրա – կան շրջան Ա. եւ Բ. տարի (մէկ. Շ. 1է 2), միջին շրջան Ա. եւ Բ. տարի (մէկ. կ

ՍԱՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

— ο —

Ն.— Ուրեմն դուք ի վիճակի՞ էիք ձեր սովորական գործերովը զբաղելու, հա – րմարակելու ձեր դասերը Օր. Փայլընդոնի եւայլն քով։

Ա.— Ի սկզբան փորձեցի ուսումս առաջ տանիլ։ Փրոֆ. Կասիրէրի գացած ժա – մանակս այն առաիճան վատ եւ տկար կը զդայի ինքզինքս, որ շատ չէի կրնար աշ – խատիլ. անոր համար ալ Օր. Փայլընդոնի ըսի որ այլեւս չեմ կրնար դաս առնել, վասնզի հանգստեան պէտք ունէի եւ իրա – պէս ալ վերջին ժամանակները այլեւս ուսման չէի հետեւեր։

Ն.— Ձեր՝ հայրենակիցներու հետ ու – նեցած յարաբերութիւնները մինչեւ Մարտ 15 սովորական ձեւով չարունակեցի՞ք։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Ձեր մայրը ուրիչ անգամներ ալ երեւցա՞ւ, ձեզի։

Ա.— Ջարդերը եւ անոնց պատկերները չատ անգամ կը նկարուէին աչքերուս առ – ջեւ, իսկ մայրս քիչ անգամ միայն։

Ն.— Ե՞րբ կ'ունենայիք այդ տեսիլները, գերե՞կը։

Ա.— Ո՛չ, դիշերը։

Ն.— Ի՞նչ պատճառով ժամանակին Փրոֆ. Կասիրէրի դիմած էիք։

Ա.— Ինքզինքս չատ վատ կը զդայի։

Ն.— Հոս՝ Պերլինի մէջ ալ ջղային նո – պաներ ունեցաք, այնպէս չէ՞։

Ա.— Քանի մը։

Ն.— Առաջին անգամ ե՞րբ։

Ա.— Ճիշդ չեմ կրնար ըսել։

Ն.— Ե՞րբ էր այն բռնկումը, որուն միջոցին զրամատան պաշտօնեայ մը ձեզ վեր վերցուց եւ երեսալէմէր փոդոցէն տուն տարաւ։

Ա.— Այդ Պերլինի մէջ առաջին բռըն – կումն էր։

Ն.— Այն միջոցին զեռ Ամուքսբուրգէր փոդո՞ցը կը բնակէիք։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Ի՞նչպէս պատահեցաւ այս առա – ջին բռնկուը։

Ա.— Երեսալէմէր փոդոցէն կը քալէի, չեմ դիտեր թէ դբա՞ն առջեւ թէ փոդո – ցին մէջ ինկայ, երբ արթնցայ տեսայ որ բազմութիւն մը չորսիդիս պատած էր, ին – ծի զեղ մը տուած էին. պաշտօնեայ մը հարցուց թէ ո՛ւր կը բնակէի եւ մինչեւ ատորերկրեայ երկաթուղին ընկերացաւ. հոն երկաթուղի մտայ, եւ երբ տուն հա – սայ՝ սանդուխին վրայ դարձեալ ինկայ։

Ն.— Ինչո՞ւ համար Փրոֆ. Կասիրէրի դացիք, այս անկումներո՞ւն համար թէ որեւէ ուրիչ հիւանդութիւն մը ունէիք։

Ա.— Խնամուելու համար։

Ն.— Այս անկումը ձեր հայրենակից Արէլեանի պատմեցի՞ք եւ արդեօք անո՞ր խորհուրդին վրայ Փրոֆ. Կասիրէրի զե – մեցիք։ Բայց այդ մասին կը լսենք, երբ վկաները հարցաքննուին։

Պաշտպան Դր. Փոն Գոդդոն.— Ինչ մը առաջ նկատողութիւն մը լաւ չհասկցայ։ Արդեօք ճի՞շդ հասկցած եմ, թէ ամբաս – տանեալը, թալէաթի մօտ ըլլալու համար Հարդէնպերդ փոդոցի բնակարանը վար – ձելէն եռքն ալ, ժամանակ մը այդ դիտա – ւորութիւնը մոռացութեան տուած է, վասնզի սկսած է մտածել թէ մարդ սպան – նել չըլլար. մէկ խօսքով, արդեօք այն որոշումը, զոր ըրած էր մօրն երեւնա – լուն, իր մէջ հաստատ մնացա՞ծ է թէ ժամանակ մը մոռցած է զայն եւ իր սո – վորական գործերով պարապած, վասնզի կը մտածէր թէ մարդ սպաննել չըլլար։

Նախագահ.— Ըսաւ թէ իր որոշման մէջ կը տատամսէր։

Ամբաստանեալ.— Այդպիսի տատամ – սումներ կ'ունենայի. երբ ինքզինքս վատ կը զդայի, միտքս կը դնէի մօրս պատ – ուէրը գործադրել, բայց երբ ինքզինքս լաւ կը զդայի կ'ըսէի ինքնիրենս, մոր սպաննել չըլլար։

Ն.— Ուրեմն ամբաստանեալն իր սովո – րական կեանքը առաջ տարած է, թէեւ քիչ մը դժուար կուգար իրեն։ Ծանօթ – ներու յարաբերութեան մէջ ալ որեւէ փո – փոխութիւն չէ՞ր նկատուեր։ Որո՞նք էին ձեր ծանօթները։

Ա.— Թէրզիպաշեան, Էֆթեան, Գա – լուստեան, Արէլեան։

Ն.— (Թարգմանին) դո՞ւք ալ։

Զաքարեանց.— Այո՛։

Ն.— Ցունուարէն սպրին Օր. Փայլընդոնէ դաս առնելէն դաս ուրիչ ի՞նչ կը նկիք։

Ա.— Հայ ընտանիքներու կ'այցելէի, թատրոն եւ պարահանդէսներ կը յաճա – խէի։

Ն.— Կարծեմ պարի՞ ալ դաս կ'առնէիք։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Ե՞րբ։

Ա.— Ցունուարէն սկսեալ։

Ն.— Արդեօք ճշմարի՞տ է թէ այս պա – րի դասերու ժամանակ ալ անգամ մը վերնատ նոպայ մը ունեցած էք։

Ա.— Այո՛։

(11 – Շար.)

ՀԱՅԿ. ԳԻՐՔԵՐ

ԱՎԻՆԵՈՆԻ ԹԱՂԱՊԵՏԱԿԱՆ ԳՐԱԴԱՐԱՆԸ

—o—

Ավինեոնի հայ մշակութային երիտասարդական ակումբը վերջերս տասը հատոր նուիրած է Քալէֆ Թանզարանի գրադարանին: Այս գործերը, որոնք ֆրանսերէն հրատարակութիւններ են — վէպ, պատմութեան դիրք, թարգմանուած քերթուածներ (Վարուժան, Զարենց, եւն.), առիթ պիտի տան Ավինեոնցիներուն, որ ծանօթանան Հայոց պատմութեան եւ մշակոյթին: Հայ երիտասարդներու խումբը գոր կը վարէ Օր. Քրիսթին Առաքելեան, այս ձեւով նպաստած կ'ըլլայ հայ մշակոյթի ծանօթացման եւ տարածման ֆրանսական շրջանակներու մէջ: Տօֆինէ (Տիմանչ-Փրովանս) եւ Փրովանսալ (Տիմանչ-Վօքլիւզ) արձագանգ հանդիսացած են այս լուրին, հրատարակելով նաեւ նկարներ, ուր կ'երեւան հայթայթուած դիրքերու խորագիրները:

1է 2): Յառաջադէմ աշակերտներու համար կարելի պիտի ըլլայ ցատքել իւրաքանչիւր շրջանի Ա. տարին, որուան ըլլալով որ իւրաքանչիւր շրջանի Բ. տարուան առաջին եռամիսը պիտի ըլլայ վերաքաղի եռամիս նախորդ տարուան ուսուցմներուն: Արդ՝ կարելի պիտի ըլլայ աւարտել նախնական դպրոցը չորս, հինգ կամ վեց տարուան մէջ, բացառապար երեք տարիներու ընթացքին: Ուրիշ նորութիւն մը՝ դասարան կրկնելու դրութիւնը վերցուած է:

Իսկ ինչ կը վերաբերի ուսուցմներու բովանդակութեան, նպատակակէտները պէտք է ըլլան հետեւեալները՝ ընթացիկ եւ ըմբռնելի ընթերցում, բերանացի եւ գրաւոր արտայայտութիւն, թուարկում, թուաբանութիւն, դծագրութիւն որոնք կը մնան հիմնական գործիքները գործնական կեանքի համար, ձեռնհասութիւն մշակել աշխատանքներու տրամաբանական, հետազօտական եւ քննադատական մտքի կազմաւորումը, արթնցնել անոնց երեւակայութիւնը, զարգացնել անոնց ճաշակի եւ գեղեցկագիտութեան զգայարանները, ըստեղծել անոնց մէջ ձեռներէցութեան ոգի:

Ծրագիրը կը չեշտէ նաեւ նախակրթարանի եւ վարժարաններու միջեւ չարուներակական կապի մը հաստատման վրայ, մանաւանդ մանկավարժական եղանակներու կապակցութեամբ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՔԱՇՄԻՐԻ ԹՆՃՈՒԿԸ

—o—

Քաշմիրի հարցը, որ Հնդկաստանի համար թնճուկ մը դարձած էր տարիներէ ի վեր, կը թուի թէ կարգադրուած է ժամանակի մը համար: Քաշմիրի հնդիկ կառավարութիւնը, որ կը բխէր Տիկին Ինտիրա Կանտիի կեդրոնական կառավարութենէն, այս վերջնոյն պահանջով հրաժարեցաւ: Համաձայն կնքուած համաձայնութեան մը՝ Նոր Տելհիի կառավարութեան եւ Քաշմիրի նախկին ղեկավարին Շէյխ Ապտուլլահի միջեւ, այս վերջինը ձեռք կ'առնէ իշխանութիւնը:

«Քաշմիրի առիւծը» կը դադրի մոռնալէ, նոյնիսկ բաւական մը ընտելացած է այն օրերէն ի վեր, երբ Քաշմիրի հարցին միակ լուծումը կը նկատէր ընկերին անջատումը Հնդկաստանէ: Այսօր, 69 տարեկան է Շէյխ Ապտուլլահ եւ երկար տարիներ անցուցած է հնդկական բանտերու մէջ. տեղի առնաւ կեդրոնի կառավարութեան առջեւ, տարբեր հարց, որ իրրեւ ազատարար ընդունուեցաւ Ճամմուի մէջ, Քաշմիրի ձմեռնային մայրաքաղաքը: 1953ին պաշտօնազրկուած եւ բանտարկնորդուած էր, որովհետեւ Քաշմիրի անջատումը ծրագրած էր: Այսօր կրկին ձեռք կը ձգէ իշխանութիւնը կամ աւելի ճիշդ պիտի ըլլար ըսել՝ կէս-իշխանութիւնը: Արդարեւ, եթէ Նոր Տելհիի հետ կնքուած համաձայնագիրը Քաշմիրի կը չնորհէ լայն ինքնավարութիւն ներքին հարցերու մէջ, միւս կողմէ Շէյխ Ապտուլլահ յանձնառու կ'ըլլայ Քաշմիրը Հնդկաստանի անբաժան մասը նկատել վերջնական եւ անփոփոխելի ձեւով:

Քաշմիրի ինքնավարութիւնը եթէ ոմանց համար արդէն իսկ չատ է, ուրիշներուն համար բաւարար չէ: Հնդկաստանի մէջ, հնդիկ ազգայնական կուսակցութիւնը՝ Ժանա Սանկ, կը վախնայ, որ Քաշմիրի հնդիկ փոքրամասնութիւնը առանձնութեան մատնուի մահմետական մեծամասնութեան կողմէ: Կը վախնայ նոյնպէս, որ Քաշմիրի չնորհուած իւրայատուկ դրօշակիճակը վարակիչ կը դառնայ Հնդկաստանի միւս նահանգներուն համար եւս: Ինչ կը վերաբերի Փաքիստանի, որ Քաշմիրի երկուքի բաժնուելէն ի վեր (1949) սէր է անոր մէկ մասին, կը մերժէ ընդունիլ համաձայնագիրը, քանի որ իր կարծիքով նպաստաւոր է Հնդկաստանի համար:

Քաշմիրի չուրջ ստեղծուած այս նոր լարուածութիւնը՝ Փաքիստանի եւ Հնդկաստանի միջեւ, մտահոգիչ կացութիւն մը կը ստեղծէ: Արդէն վտանգաւոր «խաղը», զոր կը խաղան հնդկական ցամաքամասին վրայ Մ. Նահանդները ու Սորհ. Միութիւնը, լրագրոյ առարկայ կը դարձնէ բնականոն յարաբերութիւններու ստեղծումը Նոր Տելհիի եւ Իսլամաբատի միջեւ:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ

ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԵԱՆ

ԴՈՐԾԱԿԱԼՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— o —

Ցարդ նոյնիսկ զբօսաշրջիկութեան գործակալութեանց մէջ աշխատողները յստակ դաղափար չունէին, թէ ի՛նչ պատկեր կը ներկայացնէ իրենց ասպարէզը տնտեսապէս: Ընդհանրապէս հաւաքաբար կը մտածէին, թէ «մօտաւորապէս» վեց տոկոսը Ֆրանսացիներուն իրենց կը դիմէ՝ ծրագրելու եւ իրականացնելու համար իր արձակուրդները: Արդ, յստակ տուեալներ ձեռք ձգելու մտադրութեամբ վիճակագրութիւն մը պատրաստեցին, որուն գլխաւոր կէտերը կը ներկայացնենք ստորեւ.

— Ճամբորդական գրասենեակներու թիւը 2·300էն 2·700ի կը հասնի, սոսկ 1·700ը մեծ գրասենեակներ են: Այս հաշուով մէկ գրասենեակ կայ 41·000 անձի համար: Փարիզեան շրջանը կը համապատասխանի 40 առ հարիւրը ճամբորդական գրասենեակներուն, որ կը նշանակէ մէկ գրասենեակ 20·000 անձի հաշուով:

— Պաշտօնեաներու թիւը 11·000 է:

— Նիւթական գործառնութեան տարողութիւնը չուրջ 9 միլիառ է:

— Զբօսաշրջիկութեան գործակալութիւններու ծախած տոմսերը 18 տոկոսը կը կազմեն Խ. Ն. Միութիւնի (երկաթուղի), 80 տոկոսը ծովային նաւարկութեան եւ 66 տոկոսը օդանաւային ընկերութիւններու նիւթական գործունէութեան:

— Ճամախորդներու թիւը 1·240·000է աւելի չէ, մէկն ըլլալով Քլէօպ Մեհիթեանէի 280·000 անդամները: Ուրեմն զբօսաշրջիկութեան գործակալութիւններու յաճախորդները 4,6 տոկոսը կը ներկայացնեն արձակուրդի մեկնողներուն (26 միլիոն է):

Հնդկաստանի հիւլէական փորձը, անցեալ տարի, «պայթուցիկ»ի դեր կատարեց խախտելու համար արդէն խախուտ հաստատակշռութիւնը երկու երկիրներու միջեւ: Վերջին փուլը զինադադարն է՝ չինկիշնի նոր որոշումն է՝ վերջ տալու դէնքի հայթայթման վրայ իր դրած արգելքին Փաքիստանի եւ Հնդկաստանի: Միւս կողմէ Մոսկուա կը զօրացնէ իր «հաստատութիւնը» Նոր Տելհիի վրայ: Մառեչալ Պրեժնեւ այժմ Հնդկաստանի մայրաքաղաքը կը գտնուի ստորագրելու համար զէնքի հայթայթման կարեւոր պայմանագրութիւն մը: Այս պաղ պատերազմի չրջապիծին մէջ է, որ պէտք է գետեղել Քաշմիրի հարցը:

Թ. Ա. Թ.

ԱԼԵՔՍԱՆԴՐԱՊՕԼԻ ՍՐՃԱՐԱՆՆԵՐԸ

— o —

Ալեքսանդրապոլի մէջ սրճարանները (գայֆախանէքը) մեծ դեր խաղացած են թէ՛ իրրեւ մարդոց հաւաքավայր, թէ՛ իրրեւ ժողովատեղի համբարներու (արհեստակցական միութիւններ): Գրեթէ իւրաքանչիւր արհեստակցական միութիւն ունէր իր սրճարանը, կային նաեւ մեծ եւ բոլորին առջեւ բաց սրճարաններ: Հոգ մարդիկ իրարու կը ծանօթանային, կը լուծէին վէճեր, կը կատարէին խնամախօսութիւններ, կը կնքէին պայմանագրումներ, կը դումարէին ժողովներ, եւայլն: Ցայտնի էին Տալոյենց, Կուզի-կենց եւ Հայկազունիներու սրճարանները:

Սրճարան յաճախողները ընդհանրապէս արհեստաւորներ էին, ազատ ժամերու, ուրբաթ օրերու, իսկ եղանակէ եղանակ կատարուած գործերու աշխատաւորները նաեւ ամառուան ամիսներուն, իրենց օրեան մեծ մասը կ'անցընէին հոն: Սուրճէ զատ՝ դինի եւ օղի ալ կը սպասարկուէր: Ընդհանրապէս ծանրաբարոյ մարդիկ կը հաւաքուէին՝ ուստապաշիներ, վարպետներ, անուանի արհեստաւորները, տարեց մարդիկ: Երիտասարդները քիչ կը յաճախէին:

Յաճախորդները սուրճ կը խմէին, նարկիլ կամ չիպուխ կը ծխէին, թուղթ կը խաղային: Սուրճին դինը մէկ կոպէկ էր, վճարումը՝ մեծ մասամբ ապառիկ. պարտքերը կաւիճով կը գրուէին պատին փակցուած «չաթալային» վրայ: Պարտք ընելու իրաւունք ունէին մնայուն յաճախորդները: Պարտքը վճարելէ եառ («չաթալէն սրբելիս») յաճախորդը դաւաթ մը սուրճ ձրի կը տանար սրճարանապետէն: Պարտքերը կը փակէին դարնան: Սրճարաններու ներսի տարածութիւնը մօտ 8–10 քառակուսի մեթր կ'ըլլար, տանիքը ծածկուած կ'ըլլար «զառնաղալ» ձեւով, կեդրոնն ալ՝ երդիք: Յաճախորդները կը նստէին «քեբեան» կոչուած նստարաններու վրայ՝ ծալապատիկ: Սրճարաններու մէջ ամէնէն հաճելի բանը աշուղներու ունկնդրութիւնն էր:

Կ. Ս.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— Շատ մի սիրեր՝ ատել կայ. չատ մի ատեր՝ սիրել կայ:

— Ամէն երկրին մէկ թագաւոր, ամէն կնկան՝ մէկ գլխաւոր:

— Շան կաղալը մինչեւ գայլին տեսնալն է:

— Զգիտեն ո՞վ է մեռած՝ վա՛յ վարդան կը կանչեն:

— Դանակն իր կոթը չի տաշեր:

— Ով տուն չէ չինած՝ այնպէս պիտի թէ սիւն ու գերան մէջն է բուսած:

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԱ.

ԳԹՈՒԹԻՒՆ, ՆԵՐՈՒՄ

— Բայց ո՞ր կալանաւորը ինձմէ աւելի արժանի է չղթայի զնրնուելու: Ո՞վ ինձմէ աւելի արժանի է բանտապահներու դաւադրին ներքեւ ցաւէն ոռնալու: Ա՛հ, անոր դէմ այլեւս առելութիւն չեմ զգար, և պիտի սրտէն մինչեւ չրթունքներս կը բարձրանայ: Պարոն արքունի դատախազ, եթէ ոդեւարի մը ազաչանքը կըրնայ ձեր վրայ ազդեցութիւն ունենալ, լսեցէք իմ ազաչանքս, լսեցէք իմ վերադրյն իզձս: Գթութի՛ւն, գթութի՛ւն. պետութեան համար: Լաւ մտածեցէք, պարոն, ընկերութիւնը մարդու մը նկատմամբ անգութ եւ անողոք դառնալով, այդ մարդը վայրի գազան մը կ'ընէ: Մտածեցէք թէ այդ մարդը Վիլֆոր մըն է: Ո՛հ, ապազայէն կը վախնամ... կը վախնամ բոլոր անոնց համար, որոնք եռիս կը թողում, Վալանթինի համար, ձեզի համար, Մորէլ: Ի՛նչ դիտնամ, կը վախնամ եւ ինքնիրենս կ'ըսեմ թէ գթութիւնը ամէնէն ապականած հոգիները կրնայ մեղմացնել, պարոն արքունի դատախազ, յուսադրիչ բառ մը ըսէք...

— Կը խոստանամ ձեզի, ըսաւ Պ. տը Ֆլանպուէն, վերապահելի գթութիւնը խնդրել ձեր յիշած անձին համար, եթէ իր դէպքում արժանի ըլլայ այս չնորհին:

— Ես ալ, ըսաւ Վալանթին, կը խոստանամ երթալ յոյսի եւ քաջալերութեան խօսքեր ըսել իրեն իր դժոխքին խորը:

— Դո՛ւք, դո՛ւք, գոչեց Վիլֆոր անոր ձեռքերը համբուրելով: Ո՛հ, չնորհակալ եմ, չնորհակալ եմ քեզմէ, ով իմ պատուաւոր, բարեսիրտ եւ անձնուէր աղջիկս, օրհնեալ ըլլաս: Ա՛հ:

Խեղդուկ հառաչ մը ելաւ իր կուրծքէն...

Ցետոյ անուն մը՝ որ հազիւ կրցաւ թոթովել, ելաւ չրթունքներէն. — Խմոն Տանթէս:

Եւ հոգին այս վերջին հառաչանքով, կուրծքէն դուրս ելաւ: Պ. տը Վիլֆոր մեռած էր:

ԺԲ.

ԴԻՊԻ ԱՊԱԳԱՆ

Պ. տը Վիլֆորի մահը, թէեւ կանխատեսուած էր, բոլոր վինքը ճանչցողներուն համար չանթի հարուած մը եղաւ:

Պ. տ'Ավրինեի այն մարդոցմէն էր, որոնք յանցանքները կ'ուսումնասիրեն, կը տարրալուծեն եւ չեն բաւականանար — ուրիշ չատերու նման յանցաւորին բիրտ մակդիր մը տալով, առանց յանցանքին բնախօսական մեկնութիւնը փնտռելու, որովհետեւ չատ անդամ այդ մեկնութիւնը յանցանքին արդարացումն էր:

Վիլֆոր հիւանդ մըն էր — ինչ որ արդի դիտուն մը անդիտակից խելագար անուանած է: Եւ ոչ միայն անդիտակից, այլ եւ անծանօթ ու չճանչցուած:

Ո՛վ դիտէ թէ, եթէ պարագաները յառաջ բերած չըլլային այս ազէտը Պ. տը Վիլֆորի փառասիրական կիրքերուն վախճանը մեծութիւններու յիմարութիւն մը պիտի չըլլար:

Մահը այդ պայթումին առաջքը կ'առնէր: Ա՛հա այսչափ միայն:

Եւ Պ. տ'Ավրինեի հասկցած էր թէ այս մարդուն վրայ տենդային բորբոքման հետ ուրքա՛ն հաստատուն էր նաեւ ընկերական պարտականութեան, բացարձակ երա-ւունքներու գաղափարը, որ իր ինքնասիրական ձգտումներուն հակառակ էր:

Պ. տը Ֆլանպուէն ոչ ոճրագործ մըն էր եւ ոչ ալ խանդավառ մարդ մը: Այլ իր պաշտօնին մէջ թրծուած տխմարին մէկն էր. ոճրագործութեան վայրի մեծութեան անկարող, այլ եւ անկարող որեւէ թուիչքի ղգալու դէպի բարին, երբ այդ թուիչքը կրնար իր նախապաշարումներուն ուղղութիւնը խանգարել:

Դժուար աշխատութիւն մը եղաւ համոզել Պ. տը Ֆլանպուէնը որ խմբագրէ այն ատենագրութիւնը, որ սակայն երդում բրած էր գրել:

Ամէն տեսակ փաստաբանական առարկութիւններ կ'ընէր՝ այս գործը յետաձգելու համար:

Խնդրին պարզ վիճակը չափազանց կը չփոթեցնէր այս օրինական պրպտողը:

Ի՛նչպէս Վալանթինը որ մեռած էր իրաւապէս, կենդանի՛ էր գրապէս, — եւ այս յարութիւնը հաստատող արձանագրութիւն մը չկար: Առանց օրինական վաւերացման ապրելու յետակնութիւնը ունենա՞յ, չետակը բոլոր ընկերական պարտականութիւնները ոտքի տակ առել էր:

— Ասկէ զատ, ըսաւ Պ. տը Ֆլանպուէն յաղթական կերպով, ի՞նչ կը նշանակեն այս անծանօթ լեզուով գրուած թուղթերը...

ԺԻԻԼ ԼԵՐՄԻՆԱ.

(Շար.)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այս կիրակի (Մարտ 9) առաւօտեան ժամը 11ին, Փարիզի Հայ Կաթողիկէ Մայր եկեղեցւոյ մէջ, 6 ռիւ Շառլօ, Հոգեհանդստեան պաշտօն կը կատարուի

ԳԵՐՊ. ԳՐԻԳՈՐ ՊԱՀԱՊԱՆԵԱՆի

եւ համօրէն ննջեցելոց Ս. Խաչ Ընկերակցութեան անդամներուն է յիշատակ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պանէէօ – Քաշանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի Մարտ 10, ժամը 20·30ին ընկ. Գարաօղլանեանի տունը։ Հասցէն՝ 22, Ռիւ Լավուազիէ, Քաշան։ Կարեւոր օրակարգ։

ՆՈՒԻԷՐ

Տէր եւ Տիկին Ռուժէ Զրպաչեան 250 Ֆր. կը նուիրեն Կապ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղի հայերէնի դասընթացքներուն։

(Ստանալ «Ծառաջ»էն)։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է իր ճաշին առթիւ 150 Ֆ. Սողոմոնեան և ընտանիքէն եւ 50 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Գրիգորեանէ։

×

Կապոյտ Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղին վարչութիւնը՝ ողբացեալ Տիրուհի Տէյիրմէնճեանի մահուան քառասունքի հոգեհանդստեան առիթով, շնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Ա. եւ Լ. Խաչատուրեանէ (Սէնթ Էթիէն) 40 Ֆր. ի նպաստ իր գործին։

×

Փարիզահայ Տիկնանց Միութեան Որբերու Օնց. Մարմինը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները փոխանց ծաղկեպսակի.—

Տիկին Զապէլ Կիւլպէնկեան 150 Ֆր., Տիկին Ալլարի եւ Պարոն Տէմիրի մահուան առթիւ։ Օր. եւ Պր. Որբերեան 50 Ֆր. Օր. Էլիզ Քիւրքճեանի մահուան առթիւ։ Պր. Սիմաւոնեան 30 Ֆր. իր հանգուցեալ կնոջ Տիկին Արմինէ Սիմաւոնեանի յիշատակին։

×

Իսկ լէ Մուլինոյի եկեղեցւոյ Շինութեան Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ստացած է Պր. Յակոբ Արզուօղլուի մահուան առթիւ հանգանակուած 1235 ֆրանքը, փոխանց ծաղկեպսակի է նպաստ նորակառոյց եկեղեցւոյ շինութեան։

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՑ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Տիկին Սիրարփի Սանթուրճեան 5000 Ֆր. կը նուիրէ Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան, է յիշատակ իր սիրելի քրոջ՝ Խօժէնի Հալէպլեանի։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Փարիզի եւ չորս Ջաններու Ներկայացուցչական ժողովի Բ. նիստը այս Ուրբաթ (Մարտ 7) ժամը 20ին, Փարիզի Մշակոյթի Տունը։ Խումբերու ներկայացուցիչներէն կը խնդրուի ներկայ ըլլալ։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մարտ 9ին, ժամը 15ին Ահարոնեան ակումբը։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Աղջային Միութեան, Մարտ 8, Շաբաթ երեկոյ Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահը։

Օրուան դասախօս՝

ՀԱՅՐ Յ. ՊԶՏԻԿԵԱՆ (Մխիթարեան Միաբանութենէն)։

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը։

ՇԱԽԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի պատարագ կը մատուցուի։ Առեւտրալի արարողութիւնները, յաւարտ պատարագի ժամը 11·15ին։

ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

14, ՍԷՆԹ–ՕՆՈՐԻՆ ՏԷ ՓԷՐԹ
(Քալվատոս)

Ծովեզերեայ կայանը կը բացուի Զատկուան ղպրոցական արձակուրդին՝

ՄԱՐՏ 23 – ԱՊՐԻԼ 5

6–14 տարեկան մանուկներու համար

Արձանագրութեան համար դիմել Հայ Կարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, 75008 Փարիզ, Երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10–12 կամ հեռաձայնել 985–36–53։

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Օտէթ Ֆէլլահեանի հեռ. 62–88–42 կամ Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեանի հեռ. 24–65–24

ՄԱՐՍԷՅԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Լուիզ Թիւֆէնքճեանի հեռ. 50–60–85

Ի ՆՊԱՍՏ ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻՆ

ԳԻՇԵՐԱՅԻՆ ՃԱՇ – ՊՏՈՑՏ ՍԷՆԻ ՎՐԱՅ

Շաբաթ, Մարտ 15ին ժամը 20է 2

Նախագահութեամբ Պ. ՄՈՒՇԵՂ ՃԻՑԷՐՃԵԱՆի

DINER - PROMENADE

à travers Paris à bord du m. s. « BRETAGNE »

SAMEDI 15 MARS de 20 heures à 2 heures le matin (départ à 20 h. 30)

sous la présidence de Monsieur M. DJIERDJIAN

au profit de

L'ECOLE DE JEUNES FILLES ARMENIENNES « TEBROTZASSERE »

La soirée sera animée par l'ensemble tzigane dirigé par le célèbre

GEORGES STREHA

Chaque invitation numérotée permettra de participer à une Tombola pour laquelle les artistes peintres

CARZOU, JANSEM, PAPAZ, SHART

ont offert leurs œuvres

S'inscrire sans retard, en téléphonant le matin avant 9 h. et le soir après 20 h. à Mme Kouyoumdjian : 757-57-64

ԱԼԻՍ ՇԱՀՄՈՒՐԵԱՆի ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Ձուտ հայկական մեղեդիներու նուիրուած, Մարտ 9, Կիրակի օր ժամը 15ին,
Salle Molière, 18-20 Quai de Bondy

Դաշնամուրով կ'ընկերակցի Պ. ՏՐԼԻՕՃԼ (Մարսէյլի օփերայէն)

Յայտագրին մաս կը կազմեն՝

Կոմիտաս, Սպենդիարեան, Մելիքեան, Սաթեան, Օհան Տուրեան, Յարութիւնեան, Կանաչեան, Յովհաննէսեան, Գալանտարեան, Աճէմեան, Ալեմշեան եւ Արմէն

Տիգրանեանի «Անոյշ» օփերայէն խելագարութեան տեսարանը։

Տոմսերը նախօրօք ապահովելու համար դիմել՝ Լիոնի Կապոյտ Խաչի անդամուհիներուն, Պարոն Թիւրեաքեանին, Լիոնի եկեղեցին, 295 Ռիւ Պուալօ եւ երգահանդէսին օրը Սալ Մոլիէռի կի չէն, ժամը 14էն սկսեալ։

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Tous les Lundis à 20 h. 30

au nouveau Centre Culturel de de l'Association Sainte Croix
10 bis, Rue Thouin

à partir du Lundi 10 Mars, tous les Lundis

Les cours sont donnés par le R. P. BEZDIKIAN

Tous peuvent y participer.

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉ

Հայ Կարմիր Խաչի ծովեզերեայ օդա – փոխութեան կայանին ննջարանները արդիականացնելու նպատակին կը նուիրեն.

Այբի Տիկին Մ. Ճինպաշեան (Վալանս) իր ողբ. քրոջ յիշատակին 100, այբի Տիկ. Հ. Կիւլպոլեան, իր ողբ. ամուսնոյն յիշատակին 50, Տիկ. Հ. Գանթար իր սիրելիներուն յիշատակին 100 Ֆր.։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

«ՖՐԱՆՍԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ»

Ընկերակցութիւնը սիրով կը հրաւիրէ հասարակութիւնը

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐի ՅՈՒՅԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Շաբաթ, Մարտ 8, ժամը 20·50ին

Salle de la Fondation des Traditions Arméniennes

150, Rue Etienne Dolet — ALFORTVILLE, 22e étage

DIX JOURS EN ARMÉNIE

Film en couleur préparé par MM. Vahé Tchilinguirian et Kévork Kévorkian

Avec le précieux concours de
BERDJ MESROBIAN
Professeur à l'Université d'Erévan

PROGRAMME

PREMIERE PARTIE

1. Introduction
2. Place Lénine
3. Exposition Nationale
4. Hripsimé
5. Etchmiadzine
6. Marché Municipal
7. Le Stade Hrasdan
8. Le Soir

DEUXIEME PARTIE

1. Jardins de l'Amitié
2. Garni
3. Kéghart
4. Usine de Textile
5. Gare/Tzitzernagaperte
6. Dilidjan
7. Sévan
8. Quartier de l'Opéra

ENTR'ACTE

TROISIEME PARTIE

1. Quartier Soundoukian
2. Université/Bibliothèque
3. Institut Pédagogique
4. Ecole Groupskaya
5. Sardarabad
6. (Erévan) Erébouni
7. Ochagan
8. Puragan
9. Zevartnotz
10. Phliharmonia

F I N

le voyage en grèce

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

ՉԱՏԻԿԸ՝ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

SPÉCIAL - CHARTER

Մարտ 2էն 9
Մարտ 23էն 30
Մարտ 23էն Ապրիլ 6
Մարտ 30էն Ապրիլ 6

850 Ֆ ԻՆ ՍԿՍԵԱԼ

INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS

ՁԵՐ ԺԱՄՓՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
Դիմեցէ՛ք ՄԱՑՏԱ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆի
LE VOYAGE EN GRECE
Ամէն օր ժամը 9էն 19

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ
8
SAMEDI
8 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·243

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.243

ՊԱՅԷՐՆ - ԱՐԱՐԱՏ ՄՐՑՈՒՄԸ

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԵՒ ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Պաղեստինի դաւադիր մայրաքաղաքը՝ Երուսաղէմ, Հոկտեմբերի պատերազմի ժամանակ ամբողջովին անտեսուած էր, եւ արդէն ամբողջ մէկ տարի է որ Իսրայէլի կառավարութիւնը ոչ մէկ քայլ կ'առնէ անոր կարգավիճակը փոխելու համար։ Ինչո՞ւ։

Պաղեստինի դաւադիր մայրաքաղաքը՝ Երուսաղէմ, Հոկտեմբերի Պատերազմի ժամանակ ամբողջովին անտեսուած էր։ Ամբողջ աշխարհի ուշադրութիւնը կեդրոնացած էր Սուէզի ջրանցքի եւ Գոլանի բլուրներու վրայ, ուր Իսրայէլ կը մարտնչէր Եգիպտոսի եւ Սուրիոյ դէմ։ Երուսաղէմ, որ Պաղեստինի Արաբական Պետութեան մայրաքաղաքը պիտի ըլլար, ամբողջովին մոռցուած էր։ Ոչ ոք կը մտածէր անոր մասին։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Պաղեստինի Արաբական Պետութիւնը չստեղծուեցաւ 1948-ին, երբ Միացեալ Ազգերու Կազմակերպութիւնը որոշեց Պաղեստինը բաժնել երկու մասերու։ Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Պաղեստինի Արաբական Պետութեան մայրաքաղաքը։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1948-ին անկախութիւն ստացաւ։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1967-ի Վեցօրեայ Պատերազմէն յաղթական դուրս եկաւ։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1973-ի Հոկտեմբերի Պատերազմէն յաղթական դուրս եկաւ։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի պատերազմի իրաւունքէն։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի պատերազմի իրաւունքէն, եւ որ Եգիպտոս կը ճանչնայ Իսրայէլի գոյութեան իրաւունքը։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի պատերազմի իրաւունքէն, եւ որ Եգիպտոս կը ճանչնայ Իսրայէլի գոյութեան իրաւունքը, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Երուսաղէմի վրայ իր տիրապետութենէն։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի պատերազմի իրաւունքէն, եւ որ Եգիպտոս կը ճանչնայ Իսրայէլի գոյութեան իրաւունքը, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Երուսաղէմի վրայ իր տիրապետութենէն, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Արեւմտեան Ափի մեծ մասէն։

Ինչո՞ւ։

Ինչո՞ւ Երուսաղէմ չդարձաւ Իսրայէլի մայրաքաղաքը, երբ Իսրայէլ 1975-ի Մարտ 5-ին Եգիպտոսի հետ համաձայնութիւն մը կնքեց, որ Սինայի թերակղզիին մէկ երրորդը Իսրայէլ կը վերադարձնէ Եգիպտոսին, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Եգիպտոսի նաւթային աղբիւրներէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի պատերազմի իրաւունքէն, եւ որ Եգիպտոս կը ճանչնայ Իսրայէլի գոյութեան իրաւունքը, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Երուսաղէմի վրայ իր տիրապետութենէն, եւ որ Իսրայէլ կը հրաժարի Արեւմտեան Ափի մեծ մասէն, եւ որ Եգիպտոս կը հրաժարի Գազայի Հատուածի վրայ իր տիրապետութեն

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

●

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

[ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

ԸՆԿՐԿՈՒՄՆԵՐԸ՝ ԵՕԹՆԵՐՈՐԴ ԴԱՐՈՒՆ

— o —

Հայ Դաստիարակութեան հոլովոյթը պրպտող ոեւէ անձ չի դժուարանար հաստատելու թէ քաղաքական անցուդարձներ որքան ալ անմիջական անդրադարձում ունեցած ըլլան մեր ժողովուրդի հոգեմտաւոր զարգացման եւ կրթական կեանքին վրայ՝ խափանելով ամէն հնարաւորութիւն բնականոն յառաջընթացի, չեն կըրցած սակայն մաշնել մեզ ամբողջական ամլութեան կամ մշակութային ցամաքումի։

Այս տեսակէտով ընորոշ է եօթներորդ դարը, որ քաղաքականօրէն դժնդակ պայմաններ վերապահած էր Հայաստանի՝ նախ յոյնեւպարսկական պատերազմներու եւ աւելի ուշ արաբական արշաւանքներու հետեւանքով։

604 – 623՝ դրեթէ քսան տարի, յունական կայսրութեան ասիական նահանգները եւ Հայաստան ենթակայ են պարսկական իշխանութեան։ 623 – 629 Յոյները հակադարձութեան մէջ են եւ Հերակլէսի օրով յաջորդական վեց յարձակումներ կը գործեն Պարսիկներու վրայ, — վեցէն չորսը՝ հայկական հողերէ ներս։ Հաշտութիւն կը գոյանայ իրենց միջեւ (629) ու Հայաստան կ'ենթարկուի բիւզանդական իշխանութեան ,սակայն 632ին ծայր կուտան արաբական արշաւանքները ու 641 – 651 մեր հողերը բեմ կը դառնան այդ յարձակումներուն։

Արաբներուն հետ լեզու դանելու նպատակով Դամասկոս եւ Մուաւիա կը մեկնի Թէոդորոս Ռշտունի, սակայն համաձայնութեան այս փորձին կ'ընդդիմանայ օրուան կաթողիկոս Ներսէս Գ.՝ Հայաստան հրաւիրելով Հելլէններու Կոստանդին Բ. կայսրը։

Հետեւանքը կ'ըլլայ աւերումն ու քանդումը Հայաստանի, 651 – 661 թուականներուն ,հելլէն եւ արաբական թշնամի ուժերու միջեւ։ Ներսէս կաթողիկոս կ անդրադառնայ իր սխալին ,եւ՝ Հայոց ընծայուած ինքնավարութեան խոստումի հիման վրայ՝ հաշտութիւն կը կնքէ Արաբներու հետ։ 661 – 684, աւելի քան քսան տարի, կ'ապրի խաղաղութեան շրջան մը, Դրիսպոր Մամիկոնեանի ընդհանուր կառավարիչ նշանակումով։ Այս վերջինի մահէն ետք, սակայն, 684–699՝ տասնըհինգ տարի, կը վերսկսին յոյնեւարաբական կռիւները, Հելլէնները կը պարտուին եւ Հայաստան վերստին կ'ենթարկուի արաբական լուծին, այս անգամ մահմետական կառավարիչներու կողմէ։

Հակառակ այս բոլորին, եօթներորդ դարուն կը ծաղկի հայ երաժշտութիւնը, ակիզը կ'առնեն ու կը զարգանան հայ երաժշտչուհութիւնն ու նկարչութիւնը, հայ եկեղեցական դասը կ'ունենայ բարձրագոյն զարգացման ոէր կաթողիկոսներ՝ որոնք վեցերորդ դարու դաստիարակչական չարժումէն ստացած էին իրենց պատրաստութիւնը (Աբրահամ Ա. Աղբաթանեցի՝ 607–615, Կոմիտաս Ա. Աղցեցի՝ 615 – 628, Եղր Ա. Փառաժնակերտացի՝ 630 – 641, Ներսէս Գ. Իշխանցի՝ 641 – 661, եւ վերջապէս Սահակ Դ. Զորափորեցի՝ (677–703), իսկ դաստիարակութեան ամրոցները, հակառակ 641 – 661 քանամեակի յարաբերական ամայութեան ու տեղատուութեան կը վերագտնեն իրենց կենսունակութիւնը յաջորդող դրեթէ քսանըհինգ տարիներու խաղաղութեան շրջանին։

Շրջանի տիրական դէմքերն են (պիտական, մատենագիր, պատմիչ կամ քերթող) Անանիա Շիրակացի ուսուցապետը, Սերգիոս եպիսկոպոս (եօթներորդ դարու պատմիչը), Յովհան Մայրագոմեցի, Կոմիտաս կաթողիկոս («Անճինք նուիրեալք»ի չարականագիր – քերթող), Վրթանէս Քերթող, Թէոդորոս Քռթենաւոր, Դաւիթ Տարօնացի (Հարքացի), Մովսէս քերթող, եւայլն։

Դաստիարակչական չարժումը ընկերակուտի եւ լուրջ տագնապի մատնուած է այս դարուն։ Սերգիոսի վկայութեան համաձայն՝ «աստուածատպաշտութեան թշնամիներ» աւելր, քանդում, մահ սփռած են Հայաստանի մէջ ու «վարդապետներու» թիւը նուազած է մեծ չափով։ Յունապետութիւնը՝ որ 6րդ. դարուն հասած էր իր ամենափայլուն մակարդակին, կորնցուցած է՝ եւ իր մշակները եւ իր որակը։

Իր «Պատմութիւն հայ մատենագրութեան» գործին մէջ (տպ. Երուսաղէմ, 1933, էջ 52 – 53)՝ Եղիշէ արք. Դուրեան կարդ մը մէջբերումներ կատարելով եօթներորդ դարու հայ դաստիարակչական չարժումին մասին վկայող գրիչներէ, կ'արտատպէ նաեւ Ներսէս Գ. կաթողիկոսի կողմէ Յոյներու Կոստանդին Բ. կայսեր ուղղուած պաշտօնական նամակի մը հետեւեալ տողերը.– «Արդ կտակարանաւորեր եւ վարդապետաւոր չունիք. գրերը և դպրութիւնները չեմք գիտեր. բայց որչափ ինչ մնացեր են տեղ–տեղ՝ վարդապետական պատմութիւնեւր մեզի կ'ուսուցանեն»...

Նոյնիսկ ստ վկայութիւն մը ունի մեծ դիտակէտը՝ Անանիա Շիրակացի, որ իր ինքնակենսագրականին մէջ կ'ըսէ.«Ի Հայս Շրջանի Ոսմանց Պրըվէ» (Պէ. Ը. փէ. Սէ.) պիտի փոխարինէ «Վարժարաններու Պրըվէ »մը որ պիտի չնորհուի կամ մերժուի նահանգային քննիչ մարմնի մը կողմէ ի տես դպրոցական նիւթերու ցուցակին եւ պարզ քննութեան մը արդիւնքներուն։

Վարժարանի ելքին աշակերտը կը պատուի երկու կարելիութիւններու առջեւ՝ կամ ուղղակի մուտք գործել կեանքի մէջ, կամ ալ չարունակել ուսումները ընդհանուր ոսմանց լիսէներու (Պաղալորէա) եւ արուեստագիտական ոսման լիսէներու մէջ (Մասնագիտութեան վկայական)։

Վերոյիշեալ ընտրութիւնները կամ աւելի ճիշդ ուղղութիւնները կ'առաջարկուին տնօրէնութեան, դասարանի խորհուրդին կողմէ բաղկացած՝ ուսուցիչներէ, ծնողներու եւ աշակերտներու ներկայացուցիչներէ եւ կարդ մը այլ խորհուրդատուներէ։ Ծնողքները կրնան մերժել որոշումները եւ վերատեսութիւն պահանջել։

Դ. ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԻՏԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԼԻՍԷ

Մասնագիտական ոսման վարժարանները կը փոխարինեն Արուեստագիտական ոսման լիսէները։

Հոս մեյն անունի փոփոխութիւն կայ։ Այս «Նոր» հաստատութիւնները (ինչպէս է ներկայիս) պիտի պատրաստեն երեք վկայականներու՝ Արուեստագիտական Ուսմանց Պրըվէ (Պէ. Ը. Փէ.), Արուեստապիտական ընդունակութեան վկայագիր (Սէ. Ա. Փէ.), Արուեստագիտական գաղտնարակութեան վկայագիր (Սէ. Ը. փէ.)։

Առաջին երկուքը կը պատրաստուին երկու տարիներու վրայ, իսկ երրորդը մէկ տարուան մէջ։ Պատրաստութեան շրջանի աւարտին քննիչ մարմին մը բաղկացած՝ ուսանողներէ եւ արուեստավարժերէ ընդհանուր նիշերու եւ արդիւնքներու վրայ կ'որոշէ վկայականի մը չնորհումը կամ մերժումը (ներկայիս կ'ըլլայ քննութեամբ)։

Պէ. Ը. Փէ.ի վկայականին արժանացած լաւագոյն աշակերտները կարելիութիւնը ունին յետոյ մտնել ընդհանուր եւ Արուեստաբանական Ուսման լիսէներու յատուկ դասարան մը պատրաստելու համար, մէկ տարուան մէջոցին, մասնագէտի պրըվէ մը։

Ե. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏԱԲԱՆԱԿԱՆ ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԼԻՍԷ

Ներկայ երկրորդական ոսման երկրորդ բաժնի զանազան ճիւղերը, բաժանումները կը չնջուին եւ երկրորդ ու առաջին դասարաններու մէջ հաստարակայ բոլոր եւ ընտրութիւններու դրութիւն մը կը հաստատուի։

Իսկ թերմինալի (վերջին դասարան) բոլոր նիւթերը պիտի ըլլան ընտրութեամբ։ Աշակերտը ազատօրէն կը ճշդէ անոնց թիւը եւ իր ուզած եղանակով կը կազդրէ, կը ներդաշնակէ։ Սակայն, հարկ է, կատարել այդ ընտրութիւնները համաչափ արուեստներու կամ ալ

ՄԱՆԿԱՎԱՐԺԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՈՒՍՈՒՑՄԱՆ ԲԱՐԵՓՈԽՄԱՆ ՆՈՐ ԾՐԱԳԻՐԸ

— o —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Գ. ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ (ՄԻՋԻՆ ԴՊՐՈՑ)

Ներկայ երկրորդական ոսմանց վարժարաններու (Սէ. Ը. Ֆս.) եւ ընդհանուր ոսմանց վարժարաններուն (Սէ. Ը. Ժէ.) կը փոխարինէ մէկ ճեւի հաստատութիւն մը՝ վարժարանը որ կը կոչուի «Միջին դպրոց»։

Վարժարանին նպատակէն է՝ ամբողջել նախակրթարանի մէջ տրուած ծանօթութիւնները, հայթայթել մշակոյթի, գիտութեանց նոր տարրեր ,պատրաստել ապագայ ուսումներու չարունակութեան ինչպէս նաեւ անհատական եւ ընկերային կեանքի։

Ներկայի բաժանումները (Թիփ 1, Թիփ 2, Թիփ 3) պիտի վերցուին։ Բոլոր աշակերտները պիտի սոանան նոյն ուսուցումներու յայտագիր մը։ Այսպէս առաջին երկու տարիները (6րդ., 5րդ.) կը կազմեն «հասարակաց շրջան» մը ուր միակ յայտագիր մը առաջարկուած է բոլոր աշակերտներուն։ Այս երկու տարիները նաեւ կոչուած են՝ «դիտողութեան շրջան» ո – րուն աւարտին դասարանին խորհուրդին կողմէ կարելի է տալ, այն աշակերտներուն որ կը պահանջեն «հասարակաց շրջանի վկայական մը»։

Երկու վերջին տարիները (4րդ., 3րդ.) պիտի կազմեն «ուղղութեան շրջան »մը որուն ընթացքին, պահելով հանդերձ հասարակաց յայտագիր մը ,աւելի չեչոր պիտի դրուի անհատական հակումներուն վրայ։ Այսպէս, կարելի պիտի ըլլայ նախընտրութիւններու համաձայն «փորձի շրջաններ» հաստատել յատկապէս արհեստներու վերաբերեալ։

«Միջին դպրոցի» աւարտին «Առաջին

ոչ գոհ մարդ որ գիտակ էր իմաստասիրութեան եւ ոչ գիրք արուեստից գոհ աշխարհիս»։

Այսուհանդերձ, փաստական իրողութիւն է նաեւ ա՛յն, որ եօթներորդ դարու տեւողութեան՝ Սիւնեաց վարդապետարանը պահած է իր ծաղկուն վիճակը, Դուինի կաթողիկոսարանին կից դպրեվանքը չարունակած է իր գործունէութիւնը որոչ չափով, Տարօնի դպրոցը պահած է իր կենսունակութիւնը եւ յատկապէս 661 – 684՝ դաստիարակչական չարժումը վերապրած է իր բնականոն ընթացքը։

Մ. Թ.

ՍՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ն.— Ճշմարի՞տ է արդեօք թէ Ցուն – ուարին ալ այդպիսի նոպայ անցուցած էք արդեօք այս նո՞յնն է անոր հետ, զոր պրամատուներէն զարճած առեն ունեցած էք, թէ աւելի վերջ պատահած է։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Այս երկու — մին պարի դասի ժամանակ եւ միւսը փողոցի վրայ — նոպաներէն զատ ուրիշ ալ ունեցա՞ծ էք։

Ա.— Այո, տունը։

Ն.— Միայն տո՞ւնը, փողոցի վրայ չէ՞։

Ա.— Ո՛չ։

Ն.— Ուրիշ ի՞նչ կ'ընեիք։

Ա.— Թէրվիպաշեանի, Լֆֆեանի եւ Արէլեանի հետ մաթեմաթական յարաբերութեան մէջ էի։

Ն.— Թատրոն կը յաճախէի՞ք։

Ա.— Այո՛, բայց աւելի չարժապատկերի կ'երթայի։

Ն.— Օրը ո՞րչափ կը զրաղէիք։

Ա.— Առաւօտը լեզուներով կը զրաղէի եւ Օր. Փայլընդունի քով դաս կ'առնէի։

Ն.— Ո՞ւր կ'ուտէիք։

Ա.— Որոշ ճաշարան մը չունէի։

Ն.— Կէսօրէն ետքն ալ դաս ունէի՞ք։

Ա.— Մեծ մասամբ միայն կէսօրէն ետքն էին դասերս։

Ն.— Լեզու սորվելէն զատ, արուեստ – ապետական ուսումներով ալ կը զբաղէի՞ք։

Ա.— Ո՛չ, միշտ լեզուներով կը պարապէի։

Ն.— Ի՞նչ լրագիրներ կը կարդայիք։

Ա.— Հայերու քով հայ թերթեր կը դանէի եւ կը կարդայի։

Ն.— Ուրիշ օտարերկրեայ լրագիրներ չէի՞ք կարդար։

Ա.— Մէկ երկու անգամ ուսերէն լրագիրներ ձեռքս ինկան։

Ն.— Դառնանք զարձեալ մինչեւ Մարտ ամիսը, երբ տիկին Դիմանի քով փոխադրուած էիք. ձեր նախորդ տանտիկնոջ, տիկին Շոէլփառամի հետ ի՞նչպէս էիք։

Ա.— Իրեն հետ շատ լաւ էի։

Ն.— Տիկին Դիմանի քով ալ գո՞հ էիք։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Ի՞նչպէս եղաւ որ սպանութիւն ըրիք։

Ա.— Վառնդի մայրս ըսած էր. ասոր վրայ կը խորհէի եւ երբ Մարտ 15ին Թալէաթը տեսայ...

Ն.— Ո՞ւր տեսաք զինքը։

Ա.— Սենեակիս մէջ քալելով կը կարդայի եւ տեսայ թէ Թալէաթ անկէ դուրս կ'ելլէր։

Ն.— Տեսաք թէ Թալէաթ դո՞ւրս կ'ելլէր։

Ա.— Նախ տեսայ թէ զինքն իր քնակարանի պատշգամին վրայ բայց յետոյ դուրս ելաւ։ Երբ դուրս ելաւ, մայրս զարձեալ միտքս եկաւ, զինքը զարձեալ առջեւս տեսայ, տեսայ նաեւ առջեւս այն մարդը, որ իմ ծնողացս, քոյրերուս եւ եղբայրներուս սպանութեան պատճառը եղած էր։

Ն.— Ձեր աղգականները տեսաք մաքով եւ կը կարծէիք թէ Թալէաթ փաչան պատասխանատու էր ոչ միայն ձերիններուն՝ այլ նաեւ ձեր աղգակիցներու թափած արեան համար։ Գիտէի՞ք արդեօք թէ Թալէաթ փաչան դուրս պիտի ելլէր։

Ա.— Ո՛չ։

Ն.— Ցետոյ ի՞նչ ըրիք։

Ա.— Այն վայրկեանին որ դուրս ելաւ, ես աւրճանակս առի եռեւէն վազեցի եւ զինքը գնդակահար ըրի։

Ն.— Աւրճանակը ո՞ւր կը պահէիք։

Ա.— Ձերմակեղէններուս հետ անատուկիս մէջ։

Ն.— Աւրճանակը լեցո՞ւն էր։

Ա.— Այո՛։

Ն.— Ո՞րչափ ժամանակէ ի վեր ունէիք այդ աւրճանակը։

Ա.— Թիֆլիս եղած ժամանակս 1919ին գնած եւ հետս բերած էի։ Լսած էի թէ թուրքերը եթէ զարձեալ գան եւ գերմանացիները հոն չգտնեն, զարձեալ ջարդեր պիտի կատարուէին։

Ն.— Երբ Թալէաթ տունէն դուրս ելաւ դուք զարձեալ տեսիլք ունեցա՞ք. արդեօք աճապարանո՞ք թէ հանդարտութեամբ մօտեցաք պայուսակին։

Ա.— Ճիշդ չեմ կրնար ըսել, երբ զինքը տեսայ՝ մայրս առջեւս ելաւ, ու ես դուրս նետուեցայ։

Ն.— Դուրս ելած առենիդ Թալէաթը դիմացի մայթին վրա՞յ տեսաք։

Ա.— Այո՛, դէպի կենդանաբանական պարտէզին ուղղութեամբ։

Ն.— Իրեն մօտեցա՞ք եւ այս դիտումով Հարդէնբերգ փողոցը կտրեցի՞ք։

Ա.— Փողոցին այս կողմէն վազել մինչեւ որ իրեն հասայ, յետոյ փողոցը կտրեցի եւ իրեն վրայ քալեցի։

Ն.— Անոր երեսը դիտեցի՞ք, հետը խօսեցա՞ք։

Ա.— Հետը չխօսեցայ. մայթին վրայ անոր քովէն անցայ եւ յետոյ վրան կրակեցի։

(12 – Շար.)

ընդհանրապէս ընտրուած ապագայ աս – պարէզներու ուղղութեամբ:

Այլ խօսքով, ընդհանուր եւ Արուեստա– բանական լիսէներու նպատակն է՝ տալ աշակերտներու ընդհանուր գիտութիւն – ներ, մշակոյթ, պատրաստել այլ ուսում– ներու յատկապէս համալսարանական, տալ բարձր մակարդակի արուեստագիտական ուսում, պատրաստել նաև ուղղակի կեան– քին:

Զ. ՊԱԳԱԼՈՐԵԱ

Երկրորդ եւ առաջին դասարաններու մէջ, ուր ընդհանրապէս չարունակեալ ստուգումի ենթարկուած են ու արդիւնք– ները արձանագրուած տոսիէի մը մէջ:

Իւրաքանչիւր նիւթի համար, Փրոֆէ– սէօրներու խորհուրդը կը սահմանէ յա – ջողութեան մակարդակը:

Նաեւ աշակերտները առաջին դասարանի աւարտին քննութիւններ կուտան հասարա– կաց բոլոր նիւթերուն չուրջ: Պագալորէա– լի քննիչ մարմին մը ի տես տոսիէին եւ քննութեանց արդիւնքներու կ'արտօնէ կամ ոչ անոնք թերմինալ դասարան: Հոս վա– կտիճ մը՝ այն աշակերտները որ յաջո– ղած են այս քննութեան եւ չեն փափաքիր թերմինալ անցնիլ կրնան ստանալ «երկ– րորդական ընդհանուր ուսմանց» վկայա– կան մը:

Թերմինալի աւարտին, աշակերտները պարտաւոր են քննութիւն տալ տարուան մէջ սերտուած բոլոր նիւթերու չուրջ: Իւրաքանչիւր նիւթի համար, մասնագէտ քննիչ մարմին մը, ի տես տոսիէին եւ քննութեանց արդիւնքներուն կուտայ կամ ոչ յաջողութեան վկայագիր մը ճշդելով մակարդակը (ընդունելի, միջին, բաւա– կան լաւ, լաւ, շատ լաւ):

Պագալորէան ստանալու համար, աշա– կերտը յաջողած պէտք է ըլլայ չորս նա– խընտրութիւններու մէջ (ընտրուած նիւ– թեր): Փոխարինութիւն չկայ նախընտրու– թիւններու միջեւ, բայց կարելի է Սեպ– տեմբերին ներկայացնել անյաջող նա – խընտրութիւնները:

Միայն մէկ անգամ արտօնուած է կրկ– նել աւարտական դասարանը:

Բարձրագոյն ուսմանց հաստատութիւն– ներն են որ կը սահմանեն անհրաժեշտ նա– խընտրութիւններու թիւը, բովանդա – կութիւնը եւ ի հարկին մակարդակը:

Պագալորէայի քննութեան այս նոր ե– ղանակը ի գործու պիտի ըլլայ ոչ միայն պետական լիսէներու մէջ, այլ նաեւ բո– լոր ձեւի ոչ – պետական հաստատութիւն– ներու համար եւս:

×

Համառօտեցինք ուսուցման բարեփոխ– ման նոր ծրագրի ուսուցումներու կազ– մակերպութեան վերաբերեալ դլուխը:

Ի՞նչ պէտք է մտածել:

Նախ բոլորը՝ Ռ. Հապլի նախկին դաս– տիարակ մը՝ է, տեղեակ մանկավարժա– կան զանազան փորձերուն եւ կազմակեր– պական կառոյցներուն: Իր բարեփոխու– մը, շատ մը կէտերու մէջ կը պաշտօնա– կանացնէ մասնակիօրէն գործադրուած ե– ղանակներ կամ ալ կ'ընդլայնէ որոշ նորա– ձեւութիւններ: Ուստի, թէեւ երեւութա– պէս մեծ է ծրագիրը բայց այնքան ալ ա– պագայապաշտ չէ, այնքան ալ հիմնական փոփոխութիւններ չի ներկայացներ: Ռ. Հապլի նպատակն է՝ բարենորոգել, ար– դիականացնել ուսուցումը ձգտելով, հա– մակերպելով օրուան պահանջներուն, ճա– շակին, հակումներուն:

Արդարեւ, կան դրական կէտեր ու այս ծրագրի ամենամեծ արժանիքը այն է որ՝ մանկապարտէզին մինչեւ համալսարանի մուտքը զանազան եւ յաջորդական մա – կարդակներու միջեւ կը հաստատէ չա – րունակական կապ մը, գոնէ տեսականօ– րէն:

Սակայն, ըսենք որ, եւ այս ալ յայտնու– թիւն մը եղած չըլլար, ընդհանուր ընդ – դիմութեան հոսանք մը, ճակատ մը կազ– մուած է յատկապէս ուսուցչական եւ ծը– նողական սենտիքաներու մեծամասնու – թեան կողմէ:

Ի վերջոյ, չօրօրուինք երազներով: Եթէ Ազգային Ժողովին կը պատկանի ծը – րագիրը օրէնքի վերածել, հասակ է որ միայն դաստիարակներն են որ կրնան ա– նոր կեանք տալ:

Սպասենք:

Փորձառութիւնը ցոյց կուտայ որ շատ խոհեմ պէտք է ըլլալ նման պարագաներու մէջ:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԻՓԵԱՆ

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍԸ

Այս տարի ալ, Կիրակի Մարտ 2ին, Սալ տը լա Շեմին լեցուն էր հանդիսատես – ներու մեծ բազմութեամբ մը, Հայ Արի– ներու 44րդ տարեկան հանդիսին առթիւ:

Միութեան Լիոնի Շրջանային պետ Ա– ւետիս Տօնապետեան, ներկայ էր հան– դիսին ուժ խմբապետներով եւ առաջ – նորդներով: Կը մասնակցէին նաեւ Լիոնի 9 Արենոյշները, իրենց խմբապետուհիով Մարի Սահակեան եւ Գայլիկներու խմբ– բապետուհի Անայիս Տէր–Մարտիրոսեան, երեք ապագայ օդնականներով:

Լիոնէն յատկապէս եկած էր նաեւ իր տիկնոջ հետ, ներկայ ըլլալու հանդիսին, Վաղինակ Մխիթեան «Փրոկրէ տը Լիոն»ի թղթակիցը, որ միշտ տեղեակ կը պահէ Լիոնի Ֆրանսական իշխանութիւնները եւ ժողովուրդը հայկական բոլոր գործու – նէութիւններուն:

Կաթողիկոսական Պատուիրակ Սերովբէ Արք. Փարիզէն բացակայ ըլլալուն, Գիւտ Եպիսկ. իր ներկայութեամբ իր քաջալե– բանքը կը բերէր Հայ Արիներուն: Ներ– կայ էին նաեւ շատ մը հայկական եւ Ֆրանսական կազմակերպութեանց ներ – կայացուցիչները:

Համաշխարհային Սկաուտական Կոմի– տէին կողմէ ներկայ էր անոր անդամ Շարլ Սէլիէ, ինչպէս նաեւ Միութեան հաւա – տարիմ բարեկամ Փիէռ Տէլմինէ:

Հանդէսը սկսաւ Շրջանային ներկայա– ցումով. Փարիզի չրջանի Արիներուն, Ա– րենոյշներու, Գայլիկներու եւ Թեւիկնե– րու խումբը, Լիոնի Սկաուտներն ու Թե– ւիկները հետեւելով իրենց դրօշակնե – րուն բարձրացան բեմ, եւ տղոց ու աղ– ջկանց այբբան մեծ թիւը մեծ խանդավա– ռութիւն ստեղծեց հանդիսականներուն:

Գայլիկները իրենց խաղերով, երգերով եւ պարերով շատ յաջող էին: Ճեռոյ պա– րեցին Թեւիկները: Արենոյշները ներկա– յացուցին պզտիկ գաւեշտներ:

Միութեան ընդհ. պետը խօսեցաւ այս տարուան գործունէութեան մասին. ամէն բանէ առաջ չնորհակալութիւն յայտնեց բոլոր ներկաներուն, իրենց մշտական քա– ջալերանքին համար իր ջերմագին չնոր– հակալութիւնը յայտնեց « Ճառաջ »ին, որ միշտ իր սիւնակները կը տրամադրէ Հայ Արիներու գործունէութեան, յիշեց նաեւ Միութեան հին բարեկամ Հրանտ – Սա– մուէլի քաջալերական եւ հմուտ խմբա– գրականը, որ մեծապէս յուզած եւ խան– դավառած էր Միութեան բոլոր վարիչ – ները: Շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ նկարիչ Գրիգոր Պետիկեանի, որ այս տարի ալ ներկայ էր, եւ դարձեալ ջրա– ներկ դեղեցիկ նկար մը նուիրած էր Մի– ութեան, որ կը ներկայացնէ Թեւիկներու եւ Գայլիկներու տողանգ մը, հետեւելով իրենց դրօշակներուն: Վերջացնելէ առաջ ընդհ. պետը անդամ մը եւս չեշտեց հայ սկաուտական չարժումին փրկարար դերը հայ նոր սերունդին թէ՛ ազգապահպան– ման եւ թէ՛ բարոյական եւ ընկերային կրթութեան համար:

Միջնարարէն առաջ Սկաուտները եւ Գայլիկները ներկայացուցին տեսարան – ներ «Մաուկլի Դաւիթ»ի մանկութենէն, բեմադրութեամբ Վ. Գուլումճեանի, շատ դեղեցիկ տեքստներով, պատրաստուած Սկաուտներու կողմէ: Ներկայացումը շատ յաջող անցաւ, որուն ընթացքին Արենոյշ– ները ներկայացուցին հայկական պարեր չրջանային պետ Վարուժան Ցալդայեանի եւ իր կնոջ դեկավարութեամբ: Ուրախ ենք յիշելու նոյնպէս որ Տէր եւ Տիկին Վարուժան Ցալդայեան Ալֆորվիլի մէջ հիմնած են նաեւ հայ Արիներու եւ Արե– նոյշներու նոր խումբ մը եւ մեծ հաճոյ– քով ծափահարեցինք զանոնք տողանգի ընթացքին:

Միջնարարին հանդիսականները այցե – լեցին սկաուտ. ցուցադրութիւնը, որուն մէջ հիացումի արժանի է «ձէմպորի»ի մը բանակումի «մաքէթ»ը, որ ամխաներու աշխատանքով խմբապետ Միշէլ Աւագ – եան եւ իր Սկաուտները պատրաստած էին:

Հանդէսին երկրորդ մասին, հայ Արի– ներու երգչախումբը տուաւ նոր երգեր, Շրջ. պետ Սուրէն Փանոսեան միշտ զաչ– նակին առջեւ անդամ մը եւս բերաւ իր հմուտ աշակցութիւնը:

Գայլիկները եւ Թեւիկները արտասա – նեցին հայերէն: Խմբապետները եւ խմ– բապետուհի Ռոզին Թաշճեան ներկայա – ցուցին հայերէն «Վարպետ Փաթըլէն» գաւեշտը, բեմադրութեամբ Գեղամ Փա– նոսեանի: Ցուզուեցանք տեսնելով այս ներկայացումը, ուր յիշեցինք մեզմէ յա– ւետ բաժնուած մեր սիրելի Փանոսիկ Փանոսեանը, որ 15 տարի առաջ նոյնպէս բեմադրած եւ խաղացած էր այս գաւեշ– տը: Իր գաւակը Գեղամ այսպէսով կու– զար յարգել Փանոսիկին յիշատակը, չա– րունակելով անոր գործունէութիւնը:

Ցաջող էին բոլոր դերակատարները:

Հանդէսին խօսնակն էր Միութեան Գործադիր Մարհուրդի անդամ Արսէն Ամիրխանեան, որ կատարեալ կերպով կատարեց իր պարտականութիւնը:

Ցերեկոյթը վերջացաւ վերջին հաւա – քոյթով մը բեմին վրայ: Բոլոր Գայլիկ– ները, Սկաուտները, Արենոյշները եւ Թե– ւիկները երգեցին հայ Արիներու քայլերգը եւ բոլոր խմբապետները եւ խմբապետու– հիները, Միութեան բոլոր վարիչները՝ Սերոբ Ֆարչեան, Տիկին Անահիտ Աւագ– եան, ընդհանուր պետը, ուրախ եւ զը– արթ, տօնելով չրջանին 44րդ տարեկան գերեկոյթին փայլուն յաջողութիւնը:

Շնորհակալութիւն մեր բոլոր բարե– կամներուն եւ բոլոր անոնց, մեծ կամ պզտիկ, որ աշխատեցան ամխաներով այս հանդէսին յաջողութեան համար, որուն թէ՛ կազմակերպութիւնը եւ թէ յայտա – գիրը խոկացին զոհացուցիչ էին:

Եւ, յառաջիկայ տարուան համար կը յուսանք թէ Սկաուտական Համաշխար – հային Պիւրոյի ընդհ. քարտուղարը, մեր բարեկամ Լասլօ Նաճի, անձամբ ներկայ պիտի ըլլայ մեր 45րդ տարեկան հանդէ– սին, «վերապրելու 40րդին անմոռանալի յիշատակը» ինչպէս կը գրէր ինք մեզի այս տարի, իր շնորհաւորական նամակին մէջ:

ՀԱՅ ԱՐԻ

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐԱՆՔՈՎ

«ԹԱՏԵՐԱԳՐԻՆ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆԸ»

Ազաֆ, գործակցութեամբ Ֆնամֆի խո– սակցութիւններ կազմակերպած է վերո– յիշեալ խորագրին խմաստով: Այս Հինգ– շաբթի, Մարտ 13, ժամը 18·15ին Ֆնամֆ– Մոնփարնաս, 136 Ռիւ տը Ռէնն՝

ԺԱՆ - ԺԱՔ ՎԱՐՈՒԺԱՆ

մասնակցութեամբ Փիէր–Էմէ Թուշարի, Ռուժէ Քահանի եւ Էթիէն Պիէրիի:

Ժան–Ժաք Վարուժան (Ռէդունեան) հե– ղինակ է արդէն բազմաթիւ թատերգու– թիւններու որոնցմէ մաս մը ներկայաց– ուեցան փարիզեան բեմերու վրայ, մաս մըն ալ հեռատեսիլէն:

բապետուհի Ռոզին Թաշճեան ներկայա – ցուցին հայերէն «Վարպետ Փաթըլէն» գաւեշտը, բեմադրութեամբ Գեղամ Փա– նոսեանի: Ցուզուեցանք տեսնելով այս ներկայացումը, ուր յիշեցինք մեզմէ յա– ւետ բաժնուած մեր սիրելի Փանոսիկ Փանոսեանը, որ 15 տարի առաջ նոյնպէս բեմադրած եւ խաղացած էր այս գաւեշ– տը: Իր գաւակը Գեղամ այսպէսով կու– զար յարգել Փանոսիկին յիշատակը, չա– րունակելով անոր գործունէութիւնը:

Ցաջող էին բոլոր դերակատարները:

Հանդէսին խօսնակն էր Միութեան Գործադիր Մարհուրդի անդամ Արսէն Ամիրխանեան, որ կատարեալ կերպով կատարեց իր պարտականութիւնը:

Ցերեկոյթը վերջացաւ վերջին հաւա – քոյթով մը բեմին վրայ: Բոլոր Գայլիկ– ները, Սկաուտները, Արենոյշները եւ Թե– ւիկները երգեցին հայ Արիներու քայլերգը եւ բոլոր խմբապետները եւ խմբապետու– հիները, Միութեան բոլոր վարիչները՝ Սերոբ Ֆարչեան, Տիկին Անահիտ Աւագ– եան, ընդհանուր պետը, ուրախ եւ զը– արթ, տօնելով չրջանին 44րդ տարեկան գերեկոյթին փայլուն յաջողութիւնը:

Շնորհակալութիւն մեր բոլոր բարե– կամներուն եւ բոլոր անոնց, մեծ կամ պզտիկ, որ աշխատեցան ամխաներով այս հանդէսին յաջողութեան համար, որուն թէ՛ կազմակերպութիւնը եւ թէ յայտա – գիրը խոկացին զոհացուցիչ էին:

Եւ, յառաջիկայ տարուան համար կը յուսանք թէ Սկաուտական Համաշխար – հային Պիւրոյի ընդհ. քարտուղարը, մեր բարեկամ Լասլօ Նաճի, անձամբ ներկայ պիտի ըլլայ մեր 45րդ տարեկան հանդէ– սին, «վերապրելու 40րդին անմոռանալի յիշատակը» ինչպէս կը գրէր ինք մեզի այս տարի, իր շնորհաւորական նամակին մէջ:

ՀԱՅ ԱՐԻ

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի

ՈՐԴԻՆ

ԺԲ.

ԴԷՊԻ ԱՊԱԳԱՆ

Ցանկարծ տոքթէօրին որդին՝ Ֆրեաե– րիք, միջամտեց.

— Ներողութիւն կը խնդրեմ, պարոն արքունի դատախազ...

Պ. տը Ֆլանպուէն, բնականաբար, ակ– նոց կը դնէր:

Իր սեւեռուն ակնարկը յանդուգն երի– տասարդին վրայ ուղղեց:

Արդեօք կը համարձակէ՞ր խառնուիլ այնպիսի խօսակցութեան մը, որուն ինքը կը նախագահէր:

— Բա՞յց, հարցուց ան:

Պէտք է դիտել թէ, որչափ որ պ. տը Վիլֆոր կենդանի էր, Ն. Վ.ի Լուի Ֆի– լիփի պատկառելի դատախազը ինքզինքը չատ համեստ ցոյց տուած էր: Իր նա– խորդը կը տիրէր իր վրայ ոչ միայն իր տաղանդով, այլեւ կարելի էր իսկ մա– նաւանդ — թող ներեն մեզի այս բառը — այն գործօն սրիկայութեամբը, որուն այնքան ապացոյցները տուած էր:

Պ. տը Ֆլանպուէն որ բացարձակապէս կրաւորական էակ մըն էր, — ամէն դի– մադրութեան առջեւ յանդուգն — այն դատաւորներէն էր, որոնք սաստիկ պիտի վախնային Քարթուչէն, եթէ ազատ ըլ– լար, եւ որոնք յարգելի են — լիրբ ու բիրտ կարդացէք — երբ Քարթուչը ոս– տիկաններէ չրջապատուած կը տեսնեն:

Տեսնուած էր որ դահլիճի մը մէջ դը– լուխ չարժելով հաւանութիւն կը յայտ– նէր, երբ ընդդիմադիր կուսակցութեան ջատագով մը, վառարանին կռթնած, ա– մէնէն կործանիչ տեսութիւնները կը բա– ցատրէր: Բայց երբ միեւնոյն անձը, դիւերային ձերբակալութենէ մը յետոյ, իր սենեակը կը մտնէր պահակներու ըն– կերակցութեամբ, սկսեր էր հեղնել եւ դրեթէ կոպտութեամբ խօսիլ:

Պէտք էր ուրուագծել իր լուրջ դէմքը, փողկապին մէջ ճմռսուած երբեակ թուշը, վեհափառօրէն կախուած չրթունքը, երբ — Վիլֆոր այլեւս հոն չըլլալով — իր խոստումը չկատարելու միջոցը կը փըն– տռէր եւ կը զարմանար որ երիտասարդ մը կը համարձակէր տարակուսիլ մը ը– նել իր առջեւ:

Իր հարցական «բա՞յց»ը տիպար մեծա– մտութեան խեչախականն էր:

— Հայր, ըսաւ Ֆրեաերիք, եթէ հրա– ման կուտաք, պէտք է որ խօսիմ:

— Ձեր կողմէն, զաւակս, ըսաւ ծերու– նի տոքթէօրը ծանրութեամբ, վախնալու բան մը չունիմ: Խօսեցէք, պ. արքունի դատախազը պիտի բարեհաճի ձեզ ալ մտիկ ընել իբրեւ պիտ:

— Անչուշտ, անշուշտ, մրմնջեց պ. տը Ֆլանպուէն՝ շատ յոգնած եւ ժպիտ մը կեղծելով:

— Կ'ուզեի ըսել թէ, պարոն, ես դի– տաւ կրնամ կարդալ այս հին լեզուն:

— Դո՛ւք...

— Որդիս շատ ուսումնասիրած է, ը– սաւ պ. տ'Ավրինեի: Արեւելեան լեզուները ծանօթ են իրեն:

Քառասուն տարի առաջ, երբ անհաս– կնալի դրութեան մը վրայ խօսէին, սա միակ բառով կը յորջորջէին զայն. Սանս– քրիտ է:

Աւելի կրնայ հասկցուիլ թէ պ. տը Ֆը– լանպուէն որքան զարմացաւ, երբ տեսաւ իրեն դէմ անանկ մարդ մը, որուն համար այս մեհենադրոշմները երրայերէն կամ սանսքրիտ չէին:

— Հայրս դիտէ որ, յարեց Ֆրեաերիք, դիտաւորութիւն ունիմ երկար ճամբոր – դութիւններ ընելու, որովհետեւ այն – պէս կը հաւատամ թէ մարդ մը, գիտու– թեան կազմութիւնը հասկնալու համար, պէտք է երթայ անոր տարերքը փնտռէ աշխարհի ամէն կողմերը: Ասոր համար, մեր նախահարց՝ Արիներուն օրօրոցը ե– ղող այս խորհրդաւոր երկիրը դիս իրեն կը քաշէ, կը փափաքիմ երթալ Հնդկաս– տան այցելել եւ ուսումնասիրել: Ասոր համար ալ այս լեզուն դիտեմ:

— Կրնա՞ք այս թուղթերը թարգմանել:

— Դիւրաւ:

— Ուրեմն, ըսաւ տոքթէօրը, պ. տը Վիլֆորի ըրած յայտարարութեան ար– ձանագրութեան եւ յետոյ այս ապացոյցի թուղթերով անոնց ճշմարտութիւնը ը– տուգտելուն այլեւս արդելք մը չեմ տես– ներ: Ասով մէկտեղ եթէ պ. արքունի դա– տախազը պատասխանատուութիւնը իր վրայ առնելէ կը վախնայ, կրնայ ըստ օրինի տեղեկագրել գայն արդարութեան պ. պաշտօնեային:

Բոլոր ատոնք չատ տարօրինակ եւ կա– տնէք դուրս բաներ էին: Վերջապէս պ. տը Ֆլանպուէն հաւանեցաւ: Սա ալ կայ որ առաւօտեան ժամը չորսն էր, եւ Ֆի– լիքական յոգնութիւնը իր չարոյական դիմադրութիւնը կը տկարացնէր:

ԺԻԻԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ընկերուհի Տիկ· Թագուհի Աբրահամեանի մահուան տխուր առթիւ փոխան ծաղկեպսակի Տէսինի Մշակոյթի Տան նորոգութեան կը նուիրեն Տէր եւ Տիկ· Բարունակ Աթանասեան եւ Տիկ· Թագուհի Օհանեան 50ական ֆրանք։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի մայր եկեղեցւոյ կրօն· Ընկերակցութեան վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները եկեղեցւոյ պայծառութեան համար·

Տիկ· Հ· Գրիգորեան սրահի չինութեան 500 ֆր·, Տէր եւ Տիկ· Առաքելեան (Պոլչն) 100, Պ· Ա· Ցակոբեան 100, այրի Տիկ· Իվէթ Ցակոբեան եւ զաւակները իրենց արկածամահ ամուսնոյն եւ հօր յիշատակին 200, սրահի չինութեան, Օր· Սիլվա Շալճեանի ամուսնութեան ուրախ առթիւ Պր· Զ· Զամաթեան – Ադամեան 100 դպրոցին 50 ե· պ·։ Խաչի կնքահայրութեան Երէցկին Միքայէլեան 100, այրի Տիկ· Ն· Պէրպէրեան 50։ Իւղագինի՝ Պ· Պ· Ա· Զրբաչեան 250, Ա· Հոլոփիկեան, Ց· Թաշճեան, Տիկ· Զուքասիզեան 100ական, Օ· Սարաֆեան, Տ· Տէր–Պօղոսեան, Ղ· Ազնաւորեան, Տիկ· Սողոմոնեան 50ական, Ռ· Տէր–Խաչատուրեան 30, Շվոտեան, Ց· Աւետիքեան, Ե· Ա.Հարոնեան, Գ· Ստեփանեան, Մ· Ափրիկեան, Ց· Կոր – տոյեան, Գ· Խրիմեան, Օ· Գապաքեան, Տիկիններ · Գասպարեան, Ս· Զօպոյեան, Զ· Արզումանեան, Ն· Հայցազործեան, Ա· Շահում, Ճընտիկեան, Զիլֆեան, Թոռնիկեան 20ական, Ա· Մեծիկեան, 15, Թ· Պապանեան, Ց· Կիւրճեան, Ա· Խաչիկեան, Գ· Նաճարեան, Տիկիններ Գրիգորեան, Մըսըլի, Զ· Մանուէլեան, Վ· Թադէոսեան, Տէր–Յուսիկեան, Լ· Կարապետեան, Խանոյեան, Ա· Գաբրիէլեան եւ Տիկ· Ամէմեան 10ական։ Օննիկ Թադէոսեանի հոգեհանգիստին առթիւ Տէր եւ Տիկին Գ· Ստեփանեան 150, Տիկ· Պ· Սողոմոնեան, Տիկ· Վ· Թուզլաճեան 50ական։ Պօղոս Մալայեանի թաղման առթիւ Թախտալեան եւ Տէրտէրեան ընտանիք, Կ· Փանոսեան 50ական, Բ· Զօրպաճեան 30, Հ· Կարապետեան 10։ Հրաչեայ Մաքինէճեանի քառասունքի հոգեհանգիստին առթիւ Տիկ· Թուրիկեան, Տիկ· Պ· Ճէբահեան, Միսաքեան ընտանիք 50ական։ Տիկ· Ն· Մասէրճեան (Լոնտոն) Պ· Ի· Մքիլըպեանի ապաքինման առթիւ 30 ֆր·։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Տրապիզոնի նահանգի Հայրենակցական Միութեան տարեկան ճաշ–խնջոյքը Մայիս 18, Փարիզի Մշակոյթի Տան Ս· Թէհլիրեան սրահը։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Կիրակի, Մարտ 9ին, ժամը 15ին Ա.Հարոնեան ակումբը։

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Վալանսի Ազգային Միութեան, Մարտ 8, Շաբաթ երեկոյ Հ· Բ· Ը· Միութեան սրահը։

Օրուան դասախօս՝

ՀԱՑՐ Ց· ՊԱՋՏԻԿԵԱՆ (Մխիթարեան Միաբանութենէն)։

Սիրով կը հրաւիրուի Վալանսի հայ գաղութը։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի պատարագ կը մատուցուի։ Աւետաբեր արարողութիւնները, յաւարտ պատարագի ժամը 11·15ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկ· Մանուկեանէ 100 ֆր·, այրի Տիկ· Իսկուհի Փափազեանէ 100, Տէր եւ Տիկ· Գառնիկ Տիւմխճեանէ 100, այրի Տիկ· Խազնէճեանէ 50, իրենց հօր, եղբօր եւ ազգականի՝ Աւետիս Տիւմխճեանի մահուան տխուր առթիւ, նաեւ ստացած է այրի Տիկ· Նեւրիկ Պասմաճեանէ 50, իր մօր Մ· Քէչիչեանի մահուան քառասունքին առթիւ եւ իր ամուսնոյն Պր· Պասմաճեանի յիշատակին 50 ֆր·։

ETMEKDJIAN

Vous prie d'honorer de votre visite son exposition d'aquarelles qui se tiendra à la Galerie

LES AMIS DES ARTS
26, Cours Mirabeau
Aix-en-Provence

du 28 Février au 13 Mars.

La Galerie est ouverte tous les jours de 10 à 12 h. et de 15 à 20 h. excepté le Mardi.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹ

Կազմակերպուած Հ· Ց· Դ· Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շաբաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL

Rue de la République — Grenoble

Ժամը 21էն սկսեալ։

Հայկական պարախումբ, fոթիյոն, պիւֆէ։

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել·—

Օր· Օր· Էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրունեան 87–21–35 (Սէն–Մարթէն տ'Իւռ) ժամը 9էն 12 եւ 14էն 19։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Գտած մեծ ընդունելութեան վրայ

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑ թատերախումբը

որոշած է Բ· եւ վերջին անգամ ելոյթ ներկայացնել

ՀՆԱՐՔԸ

կատակերգութիւնը

դարձեալ Տօնու Թատրոնը

1975 Մարտ 27, երէկ գիշեր առիթ մը ստեղծելով անոնց, որոնք չկրցան տեսնել եւ կամ կը փափաքին կրկին տեսնել։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղը ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի Մարտ 10, ժամը 20·30ին ընկ· Գալուստեանեանի տունը։ Հասցէն՝ 22, Ռիւ Լավուազիէ, Քաչան։ Կարեւոր օրակարգ։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կապ· Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի թէյասեղան – ընդհ· ժողովը Մարտ 16ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15·30ին դպրոցի սրահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհիները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու։

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Tous les Lundis à 20 h. 30

au nouveau Centre Culturel de de l'Association Sainte Croix
10 bis, Rue Thouin

à partir du Lundi 10 Mars, tous les Lundis

Les cours sont donnés par le R. P. BEZDIKIAN

Tous peuvent y participer.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՑԹ

ԿԱՊՈՑ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE

Danses arméniennes avec la participa tion de EVA ARZOUIAN

BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE

Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

PRINTEMPS EN ARMÉNIE

1) Spécial Match retour de l'Equipe de Football BAYERN de MUNICH contre Equipe ARARAT, à EREVAN

du 17 au 24 mars
prix Paris - Paris 2100F

2) DU 22 MARS AU 5 AVRIL

3) DU 1er AU 15 AVRIL PRIX : PARIS/PARIS 2.580 F.

Logement première classe à EREVAN, hôtel ANI ou ARMENIA, en pension complète et excursions quotidiennes

Renseignements et Inscriptions

A PARIS Sonia Coumryantz

mondotours

2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-30-64 073-32-64

A LYON Varoujan Sarkissian

sevan voyages

50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

A MARSEILLE Dicran Kazarian

méditaire

6 -8 La Cannebière — 13000 MARSEILLE — Tél. 39-72-66 39-67-50

Licence Voyages : A. 721.

«ՖՐԱՆՍԱ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄՈՒԹԻՒՆ»

Ընկերակցութիւնը սիրով կը հրաւիրէ հասարակութիւնը

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ՑՈՒՑԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Շաբաթ, Մարտ 8, ժամը 20·50ին

Salle de la Fondation des Traditions Arméniennes

150, Rue Etienne Dolet — ALFORTVILLE, 22e étage

DIX JOURS EN ARMÉNIE

Film en couleur préparé par MM. Vahé Tchilinguirian et Kévork Kévorkian

Taverne Maubeuge

chez EDDY
KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑՔՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ
9
DIMANCHE
9 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·244

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.244

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՄԱՏԵՆԱԴԻՏՈՒԹԻԻՆ ԱՒԱՐՏԱԿԱՆ ՁԱՌԵՐՈՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ

— o —

Հայագիտութիւնը չատոնց իր պատուոյ տեղը գրաւած է Արեւմուտքի մշակութային զանազան կեդրոններուն մէջ։

Հայերէնի ամպիոններ հաստատուած են Փարիզի (Նափոլէոնի օրերէն ակսեալ), Լոնտոնի, Օքսֆորտի, Պերլինի, Մարպուրկի, Միւնիխի, Պոննի, Ռոխում եւ այլ քաղաքներու մէջ։ Գերմանիոյ ամպիոններէն մաս մը փակուած են ներկայիս, դասախօսներու մահուան հետեւանքով։

Հայագիտութեան կեդրոններ կան նաեւ Միացեալ Նահանգներու մէջ։ Ցիչե՛նք նիւ Եորքի Քոլոմպիա համալսարանի հայագիտական ճիւղը, որուն դասախօսն է Դոկտ· Նինա Գարսոյեան տարիներէ ի վեր։ Ամերիկահայերու նիւթական աջակցութեան չնորհիւ հայագիտական ամպիոններ հաստատուեցան վերջին տարիներս նաեւ Հարվըրտի համալսարանին (Քէմպրիճ) եւ Քալիֆորնիոյ համալսարանին մէջ՝ Լոս Անճելըս Պըրքըլի, պահ մը նաեւ՝ Սան Ֆրանսիսքօ։ Դոկտ· Պօղոս Խապալեանի մահէն ետք կը թուի թէ փակուած է Պըրքըլիի ամպիոնը, որուն ծախքերը կը հոգար հանգուցեալ բարերար Ալեք Փիլիպոս։ Հայագիտական ամպիոն մը եւս հաստատուած էր Քալիֆորնիոյ պետական համալսարանի Ֆրէզնոյի ճիւղին մէջ, որուն երիտասարդ դասախօսը՝ Դոկտ· Լուիզ Նալպանտեան անցեալ Դեկտեմբեր 2ին զոհ գնաց ինքնաչարժի արկածի։

Արեւելքի մէջ եւս կան հայագիտական ամպիոններ — Պէյրութ, Սպահան եւ Թեհրան։

Արեւմուտքի համալսարաններու հայ եւ օտար ուսանողները հինէն ի վեր հետաքրքրուած են Հայաբեմով։ կարեւոր թիւ մը կը կազմեն անոնք, որ իրենց աւարտական ճառերուն

— Thèse, Dissertation —

նիւթ ընտրած են Հայաստանն ու Հայերը։

Մինչեւ այսօր չունէինք ցանկը այն աւարտական ճառերուն, որոնք գրուած են — յաճախ տպուած, երբեմն մեքենագիր — հայագիտական նիւթերու մասին։ Այդ կարեւոր պակասը լրացուցած է այժմ Պըրքըլիի համալսարանէն Օր· Աննա Մ· Աւագեան, հրատարակելով Մատենագիտութիւն մը, որուն խորագիրն է

Armenia and the Armenians in Academic Dissertations. A. Bibliography. Compiled by Anne M. Avakian, Berkeley, 1974.

Հեղինակը 38 տպագիր էջերու մէջ ամփոփած է ցանկը այն բոլոր համալսարանական աւարտաճառերուն, որոնք գրուած են 1800էն մինչեւ 1972՝ Ֆրանսերէն, անգլերէն, գերմաներէն, նոյնիսկ լատիներէն լեզուներով։ Մէկ հատոր ալ լոյս տեսած է ժէ· դարուն։

Օրիորդը իր « Մատենագիտութիւն »ը կազմելու համար պրպտումներ կատարած է հարիւրաւոր հատորներ աչքէ անցընելով, մասնաւորաբար Պըրքըլիի համալսարանի մատենադարանին մէջ։ Պէյրութի Ամերիկեան համալսարանի, Ֆրէզնոյի պետական համալսարանի եւ այլ համալսարաններու մատենադարանապետները իրեն հաղորդած են իր նիւթին վերաբեր-

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Քանի մը տող

ՀԱՄԱՁՆԱՎԱՐ կուսակցութեան վարիչեան չրջանի կազմը ստիպուեցաւ ընդունիլ թէ սխալ մը գործած է ունկնդրութիւն ուղելով Հանրապետութեան Նախագահէն։ Արդարեւ ժխքար իր իւրայատուկ քաղաքականութեամբ կը յաջողի դժուարութիւններ եւ փափուկ կացութիւններ ստեղծել Զախին համար։ Այսպէս երբ Համաչնաւար կուսակցութեան փարիզի կոմիտէն ունկնդրութիւն ուղեց, Նախագահը պատասխանեց· «Հրամմեցէք, բայց ընական է որ ձեր պատուիրակութիւնը դէմառերէ Ժորժ Մառչէ»։ Այս ձեւով այնպիսի թնճուկ մը կը ստեղծէր, զոր լաւագոյնս կը պատկերացնէր Ուրբաթ առաւ «Քօթիտիէն տը Փարի»ն դրելով· « Ի՞նչպէս ժխքարը չտեսնել, զայն տեսնելով հանդերձ, առանց տես – նելու»։ Ժ· Մառչէ Ուրբաթ օր կը յայտարարէր Իւմանիթէի· «Էլիզէ պիտի չերթանք վարկ տալու ժխքարի ամբոխա – վարութեան»։

ԹԵԼ–ԱՎԻՎԻ ահաբեկչական արարքէն ետք հինգ նոր դիակներ գտնուած են Սաւոյ պանդոկի փլատակներուն տակ, ինչ որ 18ի կը հասցնէ մեռեալներու թիւը։ Միւս կողմէ իսրայելեան իշխանութիւնները ճշդած են թէ պաղեստինեան քոմանտօն Լիբանանէն մեկնած է եւ եթէ հոդերանական գետնի վրայ արարքը յաղթանակ մըն է Արաֆաթի չարժումին համար, քաղաքական գետնի վրայ կ'ըսուի թէ Պաղեստինցիք մեծ ծառայութիւն մը մատուցած են Իսրայէլի։

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ ազգային սուգէն եւ

եալ տպագրեալ եւ մեքենագիր աւարտաճառերու ցուցակները։

Ճգնաժամիտ աշխատանք կատարած է Օր· Աւագեան իր « Մատենագիտութեան » մէջ արձանագրելով 260 հեղինակներու երկերը՝ կարելի մանրամասնութեամբ, — հեղինակի անունն ու մականունը, նիւթին խորագիրը, էջերուն թիւը, համալսարանի անունը, տպագրութեան վայրը, թուականը, եւայլն։

Իբրեւ օրինակ յիշենք Աւետիս Ահարոնեանի թէզը՝ «Հին հաւատք Հայոց», ներկայացուած Լօզանի համալսարանին, տպուած Ժընեւ 1913ին, 72 էջ։ Սիրան Զ· Մարդարեան անդլերէնի թարգմանած է զայն՝ Ներածութեամբ եւ նոթերով եւ 1931ին իբրեւ աւարտական ճառ ներկայացուցած է Նիւ Եորքի Քոլոմպիա համալսարանին։

« Մատենագիտութիւն »ը խմբագրուած է հեղինակներու մականուան այբուբենական կարգով։ Հատորի վերջաւորութեան ութ էջ յատկացուած է աւարտաճառերու դասաւորման՝ ըստ նիւթերու։

Շնորհաւորելի է Օր· Աննա Աւագեան, որ հայկական Մատենագիտութեան կարեւոր ծառայութիւն մը կը մատուցանէ ի մի հաւաքելով Հայաստանի եւ Հայերու մասին գրուած համալսարանական աւարտաճառերը, իբրեւ թանկագին աղբիւր ծառայելու համար հայագիտութեամբ պարապողներու։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԻԼ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Փետր· 28)

ՀԻՆԱՒՈՒՐՑ ՇԻՐԱԿԻ ՊԱՐԵՐԸ

Ախուրեան չրջանի « Մուշ – Տարօն » պարախումբին չնորհուած է «Ժողովրդական անսամբլ»ի կոչում։ Խումբը բաղկացած է 40 հոգիէ՝ հոդագործներ, անասնապահներ, ուսանողներ, որոնք բայսարիկ վարպետութեամբ կը ներկայացնեն ծիսական տեսարանները, հինաւուրց Շիրակի ժողովուրդին ազգագրական պարերը։ Զանազան մրցումներու ընթացքին այդ խումբը արժանացած է բարձր մրցանակներու։

×

ՓՈՔՐ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ ՄԵԾ ԱՐԺԷՔՆԵՐԸ

Տիլիջանի երկրագիտական թանգարանը ճանչցուած է Հայաստանի մէջ։

դործադուլէն ետք մթնոլորտը լարուած կը մնայ։ Ծանօթ են անցեալ չաբթուան Սայոտայի միջադէպերը որոնց հետեւանքով 23 մեռեալ եւ 100 վիրաւոր կար եւ ատոնց կարգին նախկին երեսփոխան՝ Սաատ։ Այս էր գլխաւորաբար, որ պատճառ կ'ըլլար նոր միջադէպերու եւ լարուած մթնոլորտին։ Հակառակն կը նկատուի նաեւ որ կառավարութիւնը փըրկողը ձախի պարագլուխն է՝ կամալ ճամպլեթ։

ՓԱՐԻԶԻ Քոչէն հիւանդանոցը միջադէպեր պատահեցան Ուրբաթ օր երբ խումբ մը կիներ ներկայացած են վիժումի համար։ Ծանօթ է որ ազատ վիժումի օրէնքը քուէարկուած է բայց ցարդ հրատարակուած չըլլալով, չի գործադրուիր ինչ որ անչուշտ տարօրինակ է։ Եւ որովհետեւ, օրէնքը բժիշկները ազատ կը թողու գործելու ըստ իրենց խղճին, յաճախ բժիշկները կը մերժեն, մէկտեղ դնելով կամ իրենց կրօնական զգացումները, կամ Հիպոկրատի երդումը։ Ի վերջոյ օգնական բժիշկներ տասը «վայրի» վիժումներ կը կատարէին։

ՀԱՐԱՒ· ԵՄԷՆ հրահանգած է հինգ անիչխանականներուն, որ հեռանան երկրէն։ Գերմանացի անիչխանականները Լոբենցի առեւանգումով ազատ արձակուած էին եւ Հարաւ· Եմէն արտօնած էր հինգ անիչխանականներուն, որ Ասէն ազատ տանին։ Այժմ կառավարութիւնը կը ճշդէ թէ արտօնած էր օդանաւին Ասէն իջնել, որովհետեւ վառելանիւթը սպառած էր։

ԿԵԴՐՈՆ· ԱՓՐԻԿԷի մայրաքաղաքին մէջ կը չարունակուի ֆրանքեւափրիկեան վեհաժողովը, ուր Սէնկոր անակնկալօրէն օրակարգի հարց դարձուց ափրիկեցի աշխատաւորներու պայմանները Ֆրանսայի մէջ։

ՓԵԼԼԹիէ եւ ՑՈՎՆԱՆԵԱՆ որոշեցին միացնել իրենց քաղաքական չարժումները կեդրոն ձախ մը ստեղծելու համար։ Փելլթիէ որ ծերակուտական է եւ՝ նախկին փոխ–Նախագահ Դեմոկրատ կեդրոնին, մերժած ըլլալով քուէարկել Փիքարի համար, հիմնած էր Բարեփոխում եւ Դարձունէութիւն Ուսումնասիրութեանց կեդրոնը, մինչ Ցովնանեան, իր կողմէ Ազատական կուսակցութեան մէջ, ստեղծած էր «Ազատական – Ընկերվարական Պայքար» հոսանքը։

Հետաքրքրական է Թանգարանին նկարներու բաժինը, ուր ցուցադրուած են ԺԹ·–ԺԸ· դարերու իտալական, հոլանտական եւ ֆրանսական դպրոցներու նկարներ։ Ժամանակակից նկարիչներու գործերէն յատկապէս մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն ամերիկացի ծնօթ նկարիչ Ռոքուէլ Քենթի կրէօլանտական երկու բնանկարները, Թանգարանին նուիրուած նկարիչին կողմէ։

Թանգարան այցելողները հնարաւորութիւն ունին դիտելու Վարդգէս Սուրենեանցի, Գէորգ Բաշինջաղեանի, Մարտիրոս Սարեանի, Սեդրակ Առաքելեանի, Գաբրիէլ Գիւրջեանի, Փանոս Թէրլեմէզեանի, Երուանդ Քոչարի, Եդուարդ Իսաբեկեանի, Գրիգոր Խանջեանի, Մհեր Աբեղեանի, Ցովհ· Շարամբեյի եւ արտասահմանի ծանօթ հայ նկարիչներու ստեղծագործութիւնները։

×

ԼՈՒՍԻՆԷ ԶԱՔԱՐԵԱՆԻ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍԸ

Հայֆիլհարմոնիայի մեծ դահլիճին մէջ երգահանդէս մը տուած է Լուսինէ Զաքարեան, ընկերակցութեամբ երգչուհի Հոփ Վահագն Ստամբոլցեանի։ Երգչուհիին ծրագիրը կազմուած էր իտալական երգերէ — Ֆրեսկոբալդի, Ցիպոլի, Տէ Լուկա, Պերկոլեզի, Լոտտի, Վիվալտի։

Ինչպէս միշտ, այս անգամ ալ երգչուհին մեծ յաջողութիւն արձանագրած է, յատկապէս իր ինքնատիպ յայտագրով։

×

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԱՏՈՒՆԵՐԸ

Այս տարի չահագործման պիտի յանձնուի Լենինականի կօչիկի գործատան նոր չէնքը· տարեկան արտադրութիւնը մէկ միլիոն զոյգ կօչիկ պիտի ըլլայ։ Նոյն քաղաքին մէջ չահագործման պիտի յանձնուին նաեւ դարեկուրի գործատան լմնոնատի արտադրութեան ճիւղը։

×

Բ· ՍԱՐԳՍԵԱՆ՝ ՏԱՍԸ ԼԱՒԱԳՈՅՆԵՐՈՒ ՇԱՐՔԻՆ

Ռ· Մխիթեան ձեռնադրակի (Հենտսլ) Դաշնակցութիւնը հրատարակած է երկրին տասը լաւագոյն իրաւարարներու ցանկը, որուն մէջ կայ անունը Երեւանցի Ռաֆայէլ Սարգսեանի։

Ռ· Սարգսեան առաջիններէն եղած է Հայաստանի մէջ, որ հրապուրուած է ձեռնագնդակի խաղով, դառնալով լաւ խաղացող մը։ 1964էն սկսեալ եղած է ձեռնագնդակի իրաւարար։

×

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 3)

ՆՈՐ ԱՄՊԻՈՆ

Երեւանի անասնաբուժական – անասնաբուժական հիմնարկութեան մէջ ստեղծուած է գիւղատնտեսական կենդանիներու առողջապահութեան եւ անասնաբուժութեան ամպիոնը։ Ցարմարաւէտ լսարաններու մէջ, որոնք օժտուած են նորագոյն սարքերով, ուսանողները հնարաւորութիւն պիտի ունենան ծանօթանալու գիւղատնտեսութեան կենդանիներու զանազան հիւանդութիւններուն, օգտուելով բազմաթիւ մանրէներ ցոյց տուող սարքերէն։

Հ. ՂԵՒՈՆԴ ԱԼԻՇԱՆ

— o —

Ամիւռքը, որ դեռ կը պահէ իր ղրկան վերջին փեթաթները, եւ որուն կապուած ենք մեզ երջանկացնող աենչերով ու կարօտներով, ոտնից նաեւ փառքը Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի, բանալով իր անմահութեան ամբողջական պատմուճանը, և խոստովանելով իր շլացուցիչ ներկայութիւնը հայ քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ։

Այդտեղ է որ կը ցցուի հսկան, զարտուր մշակոյթի մը պահապանն ու նահապետը, որ կը յաջողի դերագանցել մարդկային կարելիութիւնները եւ իր անձին մէջ ամփոփել բովանդակ աշխարհ մը, ապրիլ, թափառիլ ամէն օր, ամէն ժամ այլ ահմանաւոր՝ բայց անսահման սիեռերքին մէջ, վինտեռելով անոր թաքուն դեղեցկութիւնները եւ ամէնէն կոյս խորհրդաւորները։

Իրողութիւն է որ Ալիշան չի պարփակուիր ընթացիկ չափանիշներու մէջ, եւ քննադատական մեղանչում մը պիտի ըլլար իր անհատականութիւնը չփոթել լոկ բանասեղծի մը, մատենագրի մը, բանահաւաքի մը հետ։ Ան կը փչրէ այդ կապանքները եւ կը դառնայ համազգութիւնը իր ժողովուրդին ստեղծագործական աղբիւրներուն, ամբո՛ղջ բնաչխարհ մը իր տաճարներով ու վանքերով, իր կոթողներով եւ գանճարաններով, իր պարտէզներով, արօտներով եւ այդիներով, ամէն ինչ որ կը հոսի, կ՚երպէ, կը ծաղկի կամ կը ճառագայթէ այդ աշխարհին մէջ։

Ալիշան այս ահարկու մեծութիւնն է ահաւասիկ, եւ կարելի չէ զայն կատորակել եւ տարբեր տարաղներու վերածել։ Պատմութենէն աւելի բան մըն է ան, զգայական եւ իմացական տուրքերով չաղախուած կենդանի յիշատակարան մը, որուն ամէն մէկ վէմին, սիւնին, զմբէթին տակ իր սիրան է որ կը տրոփէ ու կը բռնկի մչտավառ կանթեղի մը պէս, իր մտածումն է որ կը թեւածէ ու կը թառի ամէնէն յարին նչխարհին վրայ, նոյն առեն աղաղակելով հոգեկան պանդխտութիւնը, իր բնաչխարհէն հեռու ապրելու չարչարանքին գրկանքը։

Ահա, թէ ինչո՛ւ Ալիշան ոգի մըն է մեր դպրութեան մէջ, եւ այդ անսպառ կենսունակութիւնը կը բաչխէ օտար ափունքէ մը, Վենետիկի իր ճգնարանէն, խելայեղօրէն սիրելով իր ժողովուրդին ապրելու եւ կերտելու իրաւունքները, անոր հոգը, բնութիւնն ու հանճարը, անոր մշակները եւ անթառամ պաղաբերութիւնը։

Ինչ որ կը կարդանք Ալիշանէն, — յուշեր, երգեր, պրպտում կամ տեղագրութիւն, — այդ ոգիին մէկ անդրադարձն է պարզապէս, որ կը ըխի իր լեռնակուատակ աչխատանքէն ու կը ցոլանայ հազարումէկ պատկերներու, փառքերու, գանճերու մէջ։ Կ ըլլայ բարձունք ու լեռնայղղթայ, եւ կը կոչուի Մասիս, Մոկաց, Արտօս, Շատախ, Կարճկան, Տաւրոս կամ Վարագ, եւ անոնց գօտիները՝ Արայի լեռ, Գեղամայ սարեր, կը սլանայ կատարէ կատար եւ մեղի կը պատմէ անոնց հրաչքն ու գօրութիւնը։ Կ՚իջնէ այդ գագաթներէն եւ այս անգամ կը տարածուի անծայր դաչտերու, տափաստաններու մէջ, եւ զանոնք իրարու կը կապէ գետերով, ջրուղիներով, հեղեղատներով, կուտայ անոնց գլխանքը կամ մօղուցքը, եւ կ՚ըլլայ Ախուրեան, Որոտան, Հրազդան, Տղմուտ, Ծովք, Երասխ, Մեղրագետ, կ՚ոռոդէ անոնցմով ամբողջ պատմութիւնն ու նախապատմութիւնը, այն բոլոր հոդագործները, որոնք պիտի ակօսուին ապագայ գանգին համար։ Կ՚անցնի վանքերու, տաճարներու առջեւէն եւ կը բանայ Շարականի ճանապարհը, կ՚ըլլայ էջմիածին, Հաղբատ, Տաթեւ, Շողակաթ, Գայիանէ, եւ տակաւին Աղթամար, Լամբրոն, Ակներ ուր թաղուած է նժդեհ ու տարաբախտ թագաւորին սիրտը։

Այդ ոգին չէ յագեցած սակայն այս պտոյտներէն, կը թռչի ծագէ ծագ եւ կ՚ուզէ ըլլալ կռունկ, ծիծեռնակ, փիւնիկ կամ պլպուլ Աւարայրի, կը թեւաբախէ Անիի, Ակոռիի, Շիրակի, Արմաւիրի, Արտաչատի վերեւ, Տարօնի Հայեկացէն կ՚անցնի նորէն էջմիածին եւ Մեսրոպ Մաչտոցը կը վերադանէ Լուսաւորիչի աստղին տակ, մատաղաթներու, նուիրական մատեաններու, խորհրդաւոր թղթիկներու եւ մասունքներու զաղանիքը կը լուծէ մարդարէական թափանցումով մը, եւ, միշտ անյագ ու ծարաւի, դէմքեր, ուխտաւորներ, ռազմիկներ ու երդիչներ կը կերտէ անոնցմէ, զուրգուրալով անոնց բերքին կամ անձնազոհութեան վրայ, անոնց՝ որ կոչուեցան Գրիգոր Նարեկացի, Ներսէս Շնորհալի, Վարդան Մամիկոնեան, Լեւոն Լուսինեան, Վահան Գողթնացի, Ներսէս Լամբրոնացի, Մեսրոպ Սիւնեցի, եւ դեռ կիներ, բամբիչներ, հերոսուհիներ, — Զուիկ Մամիկոնեան, Զապէլ Դչխոյ, Շուշան Վարդենեաց։

Այդ ոգին դեռ չէ գոհացած, եւ պահ մը վերջ կ՚ընէ կիլիկեան աչխարհը, որուն կը նուիրէ իր թանկագին համապատումը, Սիսուան եւ Սիսական, ներկայացնելով ու նկարագրելով անոր անբաւ հարստութիւնները, ամրոց — դղեակները, աւան — գարանները, Մեծ Քարը, Սկեւռայ եւ Ժեռակռայ վանքը, Անտիոքը, բերդերը, կիլիկեան Բուսականութիւնը եւ կենդանիքը, բանասիրութենէն աւելի բան մը, դբրական աչխարհագրութիւն եւ համագրական տեղագրութիւն։ Աւելցուցէք նոյն թռիչքին տարբեր նուաճումները, — Հայբուսակ, Այրարատ, Շնորհալի եւ Պարագայ Իւր, ուր հայկական ծաղկաոնը, Վարդավառ, Նաւասարդ, Անահիտ, Վահագն եւ Աստղիկ իրարու կը պսակուին Քրիստոնէական լուսածագին մէջ։

Այս քննական հրաչալի կարողութիւնը կը վերածուի զգացական դղրդող հոսանքի մը, երբ երեան կ՚ելլէ Ալիշան բանաստեղծը։ Այդ ժամերուն է որ կը նսեմի Ընդեղեւնեաւ, եւ իր Նուագներուն ոսոտայնը կը հիւսէ ծառերուն տակ, զայն կ՚արձակէ մինչեւ Սօսկաց Անտառ, մինչեւ «Վերջաբան առ Հայկակ», եւ կը խօսի աբաչխութեան, առուներու, ծաղիկներու, Գողթան երգերու հետ, եւ իբր յաւիտենական պանդուխտ, իբր Մանկունի, Մագթունի, Խոհունի, Բնունի, Հայրունի, Տէրունի, եւ Տիրունի, իր հուսկ բանքը կ՚ըսէ «առ ոտին նուագահան», երգելով իր ժողովուրդին մանկութիւնը, մաղթելով անոր յաւերժական գարուն, որոնելով գաղափարական կեանքի մը անկարելի երանութիւնը, ողջագուրելով ընութեան զրպանքին հետ, հայրական օրհնութիւն մը վառելով իր սրտին կանթեղը, մրմնջելով իր տէրունական սրբասացութիւնը եւ «Կուսականք»ը, եւ ըսելով վերջապէս «Հայց եւ երդեաց» աւետիսներու վրայ, կրկնելով իր «Ո՛ մայր ինձ զծուխըն ծխանի»ն, — Ա՛յ իմ լուսնակ գեղեցիկ, աստուածավառ դու լապտեր...

Այդ ոգին մարեցաւ Նոյեմբերի առտու մը, Հայ — Վենետի երկնքին տակ, ուր Աղբիւրիանը կը միանայ Բզնունեաց ծովուն, բայց եղաւ աւանդութեան անվերջանալի հոլովոյթը, որ իր զարկերակը կը դնէ իր մչտաւորոյ սրտին մէջ։

ԵԴ. ՍԻՄՖԻՇԵԱՆ

«Ջահակիրները»

ՄԵԾՆ ԿԱՏԱՐԻՆԷ Բ. ԵԻ ԻՐ ՍԷՐԸ

— o —

Պատմաբան Ալէն Տըքօ, որուն ամբողջները պատմական դէպքերու եւ դէմքերու մասին մեծ հետաքրքրութեամբ մտիկ կ՚ընենք հեռատեսիլէն, ուսս կայսրուհի Կատարինէ Բ.ի մասին նուիրած է յօդուած մը, որուն ամփոփումն է ներկայ դրութիւնը։

Կատարինէ Բ. չատ սիրուն եւ խելացի կայսրուհի մը եղած է Ռուսիոյ մէջ։ Իր ժամանակին Ֆրանսացի դիւանագէտ մը եւ Անգլիոյ դեսպանը հիացումով արտայայտած են անոր դեղեցկութեան մասին, իսկ Լեհ Փոնիաթովսքին ըսած է թէ՝ «բերանը կարծես համբոյրի կը հրաւիրէ»։

Կատարինէ տասնըհինգ տարեկան էր երբ բերին Գերմանիայէն ամուսնացնելու համար ցարուհի Էլիզապէթի եղբօրորդիին հետ։ Ամուսինը մեծ դուքս Պետրոս՝ ժառանգորդը Ռուսիոյ կայսերական թագին, լուտանքներով կ՚ողդդէր իր կինը։ Մինչդեռ Կատարինէ, զոր հիւսիսի Շամիրամը կը կոչեն, ամէն բան կ՚ընէր հաճելի ըլլալու համար իր նոր ընտանիքին։ Կը տածէր սէր, զուրգուրանք եւ քաղցրութիւն։ Մեծ դուքսը տասնըութ տարեկան էր, բայց տասը տարեկանի խելք ունէր։

Մեծ դուքսը Պետրոս քիչ մը ուշ համակերպեցաւ բժիչկներու թելադրանքին թէ՝ պզտիկ գործողութեամբ մը կրնար զաւակներ ունենալ։ Իսկ ցարուհին Էլիզապէթ՝ աղջիկը սրբոյ Մեծն Պետրոսի, խորհուրդ կուտար Կատարինէին դուրս գալ առաքինութեան սահմաններէն, եւ այս կ՚ընէր ի հաչիւ թագին չարունակութեան... ինչպէս լինք եղած էր հռոմանուհին պարզ Ջօզաքի մը՝ Ալեքսիս Թազումի, զոր հասցուց բարձրադոյն աստիճաններու։

Կատարինէ Բ. իր յուչերուն մէջ կը պատմէ թէ ցարուհի Էլիզապէթի կողմէ նչանակուած էին Զօքլօքով ամուսինները համոզելու համար որ չեղի առաքինութեան ճամբէն։ Կատարինէ ո՛չ եւ ո՛չ կը պատասխանէր ամխաներէ ի վեր Սէրժ Սալթիքով յամառ կերպով կը հետապնդէր Կատարինէն, որ ի վերջոյ կը թուր նայ եւ տեղի կուտայ։

1754 Սեպտեմբեր 20ին Կատարինէ Բուսիոյ կուտայ ժառանգորդ իշխան մը զոր կը կոչեն Պօղոս։ Ցարուհի Էլիզապէթ խոկոյն Սթոքհոլմ կը զրկէ Սէրժ Սալթիքովի, յայտնելու Մեծ դուքս Պետրոսին ծնունդը մանչ պատկի մը։ Մինչ այդ Մեծ դուքսը արդէն համաձայն էր զրծողութեան, որով փրկուեցան երեւոյթները։ Բայց յետոյ Սալթիքով սկսաւ կամաց կամաց պաղիլ Կատարինէէն։ Գիչեր մը Կատարինէ երկար սպասեց, բայց ան չեկաւ եւ այնպէս ալ վերջացաւ։

Սէրժ Սալթիքովի տեղը անցաւ կոմս Սթանիսլաս Օգիւսթ Փոնիաթովսքին։ եւ երբ գքսուհի Կատարինէ ծնուդ տուաւ երկրորդ զաւակի մը, բոլորը ըսին թէ Փոնիաթովսքիէն էր։ Բայց Մեծ դուքս Պետրոս սրեւէ նախանձ ցոյց չէր տար, ինքն ալ իր կարգին հոմանուհի մը ունէր, որով իր հնոջ անհատաւատարմութիւնը չատ բնական կը դանէր։ Բայց ցարուհի Էլիզապէթ չէր համակերր Լեհ Փոնիաթովսքիին, եւ պահանջեց որ եռ զրկուի։ երկու սիրահարներուն համար ալ զժուար եղաւ։ Հետզհետէ գքսուհի Կատարինէ աւելի եւս կը հասկնար թէ ինչքա՜ն ծիծաղելի եւ զզուելի էր իր ամուսինը։

Հակառակ որ այդ միջոցին Ռուսիան եւ Փրուսիան պատերազմի մէջ էին Մեծն դուքս Պետրոս հրապարակաւ իր հիացումը կը յայտնէր Փրուսիոյ Ֆրէդերիք Բ.ին որուն նկարը իր սենեակին մէկ լաւագոյն տեղը զրած էր եւ կը պահանջէր ազնուականներէն եւ պինուորներէն որ բարեւ բռնէին անոր առջեւ։

Ա՞յս էր ճակատագիրս կը մտածէր գքսուհի Կատարինէ եւ կուլար դառնօրէն։

Օր մը Մեծ գքսուհի Կատարինէ նչմարեց որ գերի կոմս Շուէբրինի վրայ կը հսկէր զեղեցիկ, հրեչտակի դէմքով սպայ մը՝ Կռիկոռ Օռլով, որ առիւծի պէս կազմուած էր հակառակ ստացած վէրքերուն։ Մեծ գքսուհի Կատարինէ չատ հետաքրքրուեցաւ անով, բայց իրեն ըսուեցաւ թէ ազնուական ընտանիքի չէր տապկաներ, թէ անոր մեծ հայրը նոյնիսկ Մեծն Պետրոսի դէմ դաւադրութեան մը մէջ բռնուած էր։ Կռիկոռ Օռլովի հայրը ունեցած էր հինգ զաւակներ, որոնցմէ ամէնէն ժողովրդականը Կռիկոռն էր։ Գքսուհի Կատարինէն մտիկ ընելէ եռք ըսուածները,

---

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ն.— Իրապէս իրեն քովէն անցա՞ք. եւ տեւէն դէպի յառաջ քալողին վրայ կրակեցի՞ք թէ կողմնակի եռեւէն մօտեցաք եւ կրակեցիք։

Ա.— Թալէաթ փաչային հասած ժամանակս արդէն եռեւը կը գտնուէի։

Ն.— Ուրեմն կռնակէն կրակեցիք։

Ա.— Ա՛յո՛։

Ն.— Գլխո՞ւն նչան առիք։

Ա.— Բոլորովին մօտեցայ անոր։

Ն.— Աւտճանակին փողը գլխուն մօ՞տ բռնեցիք։

Ա.— Ա՛յո՛։

Ն.— Ցետոյ ի՞նչ եղաւ։

Ա.— Ա՛յնչափ դիտեմ միայն — աւելին չեմ կրնար տատրակել — թէ Թալէաթ փաչան գետին ինկաւ, եւ երեսէն արիւն կը հոսէր, եւ թէ բազմութիւն մը չորս դին կանգնած էր։

Ն.— Ձեռա՞ք թէ Թալէաթին մէկը կ՚ընկերանար։

Ա.— Ո՛չ, մարդ չտեսայ։

Ն.— Տիկի՞ն ալ չտեսաք։

Ա.— Ո՛չ։

Ն.— Սպանութենէն ետքն ի՞նչ ըրիք։

Ա.— Չեմ դիտեր թէ ինչ ըրի։

Ն.— Կծիկը դրած էք, փախած էք. չէ՞ք դիտեր որ փախած էք։

Ա.— Փախած ըլլալս չեմ դիտեր. այլեւս միայն դիտեցի թէ արիւն կը հոսէր, եւ թէ բազմութիւնը չուրջը կանգնած էր։

Ն.— Այդ տեսնելէն ե՞տքն էր որ փախաք։

Ա.— Երբ տեսայ չորս կողմս կեցած բազմութիւնը, մտածեցի թէ կրնային դիս ձեռնելու ելլել, եւ անոր համար ալ փախայ։

Ն.— Անմիջապէս դիակին քո՞վը ձերբակալուեցաք թէ փախչելէն ետքը։

Ա.— Չեմ դիտեր թէ ինչպէս եղաւ։

Ն.— Դուք դէպի Ֆազանէն փողոցը բաւական տեղ մը փախած էք եղեր։

Ա.— Չեմ դիտեր։

Ն.— Ձամբան աւտճանակը մէկդի նետած էք եղեր։

Ա.— Չեմ դիտեր։

Ն.— Ի՞նչ դղացում ունեցաք երբ Թալէաթ փաչան մեռած առջեւնիդ տեսաք. ի՞նչ մտածեցիք։

Ն.— Թէ անմիջապէս յետոյ ինչ դպա՞յ։ չեմ դիտեր։

Ն.— Բայց ժամանակ անցնելէն ետքը եղածին արդէն անդրադարձած ըլլալու էք։

Ա.— Ոսոխականաւուն բերուելէս ետքն է որ անդրադարձայ թէ ի՛նչ էր եղածը։

Ն.— Ուրեմն ի՞նչ կը մտածէիք ձեր ըրածին վրայ։

Ա.— Սրտի գոհունակութիւն մը կը զգայի։

Ն.— Իսկ այսօր։

Ա.— Դեռ այսօր ալ եղածէն չատ գոհ եմ։

Ն.— Բայց դիտէք անշուշտ թէ բնական պայմաններու մէջ ոչ ոք իրաւունք ունի իր իսկ դատաւորն ըլլալու, նոյնիսկ եթէ չատ բաներ քաչած ըլլայ։

Ա.— Չեմ դիտեր. մայրս ինծի պատուիրեց որ Թալէաթ փաչան սպաննեմ, վասնզի Ջարդերու յանցապարտ է, եւ այս պղեցութենէն միտքս այն աստիճան զբաղուած էր որ չէի դիտեր թէ պէտք չեմ սպաննել։

Ն.— Բայց դուք դիտէի՞ք թէ մեր օրէնքները սպանութիւնը կ՚արգիլեն։

Ա.— Այդ օրէնքը չեմ գիտեր։

Ն.— Հայոց մէջ արեան վրիժառութիւն կա՞յ։

Ա.— Ո՛չ։

Պաշտ Դր. Նիմայէր.— Բազմութեան ձեղ ծեծած եւ ձեղմէ արիւն հոսած առեն դուք խօսք մը ըսած էք. չէ՞ք յիչեր արդեօք թէ ինչ ըսած էք այն պահուն ամբոխին առջեւ ինքզինքնիդ արդարացնելու համար։

Ն.— Այնպէս մը ներկայացուց իրր թէ փախած չէ եւ թէ արեան հոսումը եւ չորսդին կանգնած բազմութիւնը տեսած է միայն երբ գինքն արդէն ձերբակալած են։ — կը յիչէ՞ք արդեօք խմբուած բազմութեան մէջէն մէկը ձեզի խօսք ուղղեց եւ կամ դուք անոնցմէ մէկուն, երբ ձեզ բռնեցին եւ կը ծեծէին ինքզինքնիդ արդարացնելու համար բան մը ըսի՞ք։

Ա.— Ըսի թէ ես օտար եմ, սպանուածն ալ օտար էր, անոր համար ալ Գերմանացիները ինչո՞ւ կը խառնուին եղածին։

Ն.— Դուք ըսած էք եղեր, թէ դուք ձեր ըրածը գիտէք. Գերմանիոյ համար վնաս մը չէ։

Ամբաստանեալը.— (Նախորդ ըսածը կը կրկնէ)։

Պաշտպան Դր. Նիմայէր.— Գիտէ՞ք թէ Գերմանիոյ մէջ կը պատժուէը այդ բանը։ Այդ մասին բացատրութիւն կ՚ուզեմ։

Նախագահ.— Այս հարցն արդէն պարզուած է։ Այն օրէն ի վեր ամբաստանեալը կանխադատ բանտարկելքի տակ է, այս օր տուած բացատրութիւններու եւ նախապէս ըրած խոստովանութեան մէջ սրեւէ հակասութիւն չկայ։

(13 — Շար.)

ՊՈՄԱԿ-ՖԻՆՈՒՐ-ՏՈՖՈՒՆ
ՊՈՂՊԱՏ

ԱՓ.

ԳԼԽԻ ՆԿՈՒՆ

— Ֆոն պատմո ըլլայ, բայց ջեր հաւատալ պիտի չուզեմ, որ այս տունը ինծի համար ալ ծանր ու ահռելի ըլլայ... Ես ալ նոյնպէս հաւատացած եմ, որ ամէն մարդ իր ճակատագրին տէրն է, եւ ոչ ոք կրնայ ինծի համար աւելի լաւ կամ աւելի վատ ճակատագիր մը պատրաստել, քան ես ինքս կրնամ ընել: Ես ալ ուզեցի ապրիլ, ինչպէս ամէն մարդ կ՚ապրի, ուրախանալ կեանքի հաճոյքներով, ինչպէս ամէն մարդ կ՚ուրախանայ, եւ ոչ ոք իրաւունք ունի ինծի համար ուրիշ կերպ մտածելու:

Վիլֆրիտ ժպտեցաւ:

— Ես կարծեմ որ, յարգելի պ. Ֆոն Վիլֆրիտ, դուք ինծի հետ ամբողջ ժամ մը խօսեցաք, եւ ես ձեզ ճանչցայ: Ես գիտեմ, որ դուք ինծի պէս ազնիւ մարդ մըն էք, եւ ես ձեզ կը հաւատամ: Ես գիտեմ, որ դուք ինծի պէս ուրախութիւն կ՚ուզէք ունենալ կեանքէն, եւ ես ձեզ կը հասկնամ: Ես գիտեմ, որ դուք ինծի պէս կ՚ատէք ստութիւնը, եւ ես ձեզ կը հաւատ

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Արեգնազ Մկրտիչեան, զաւակները, փեսաները ու թոռնիկները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները, չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, գրաւոր, ծաղկեպսակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրուհոյն, հօր, աներհօր եւ մեծ–հօր

ԱՐԻՍՏԱԿԷՍ ՄԿՐՏԻՉԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ Պանեէօ – Քաչանի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամուհիները Երկուշաբթի Մարտ 10, ժամը 20·30ին ընկ. Գարաօղլանեանի տունը։ Հասցէն՝ 22, Ռիւ Լաւուազիէ, Քաչան։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՑԹ

կազմակերպուած Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շաբաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL
Rue de la République — Grenoble

ժամը 21ին սկսեալ։

Հայկական պարախումբ, ֆոթիյոն, պիւֆէ։

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել։—

Օր. Օր. Էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրունեան 87–21–35 (Սէն–Մարթէն տ'Էռ) ժամը 9էն 12 եւ 14էն 19։

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կազ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի Թէյասեղան – ընդհ. ժողովը Մարտ 16ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15·30ին դըպրոցի սրահին մէջ։

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհիները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մարսէյլի Ս. Աստուածածին Քահ. Ծխի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ Վարչութիւնը սրտագին չնորհակալութեամբ ստացած է այն գիրքերը, որոնք նուիրուեցան հանգանուն եկեղեցւոյ նորակոչ գրադարանին համար ըստ հետեւեալ ցանկին։–

Պ. Լիլոյեան (Փարիզ), Պ. Ա. Քէօսէեան (Մոնմորանսի), Տիկին Մանուտեան (Ս. Ռաֆայէլ), Պ. Վարդան Սարգիսեան (Մարսէյլ), Տ. Վարդան Քհնյ. Ժամկոչեան (Նիս), Պ. Համբարձում Վէլէտեան (Ֆօնթընէ սու Պուա), Պ. Հ. Աբէլեան (Փարիզ), Պ. Ս. Քէչեան (Լա Սէլ Ս. Քլու), Պ. Կարապետ Պապիկեան (Մէնթոն), Օր. Հէրմինէ Մխիթեան (Նիս), Պ. Պետրոս Զաքարեան (Մարսէյլ), Տիկ. Մարտիկեան (Փարիզ), Պ. Վաղարշակ Դերձակեան (Մարսէյլ), Պ. Հայկ Սար. պէսեան (Մարսէյլ), Պ. Սիմոն Անթոյեան (Կարաման), Տիկ. Վարդանոյշ Փանոսեան (Կարաման), Պ. Մկրտիչ Տէր Ազարեան, Վերապատուելի Հէլվաճեան (Մարսէյլ), Պ. Սիմոն Մէրկէրեան (Մարսէյլ), Պ. Եսայի Սանդուրեան (Մարսէյլ), Տիկ. Թագուհի Պատուականեան (Մարսէյլ), Պ. Ռ. Որբերեան (Նէօյլի Ս. Սէն), Պ. Ա. Աշքարեան (Քլիչի), Պ. Գ. Քէրքսթէճեան (Փարիզ), Տիկ. Ղուկասեան (Մոնթրէօյ), Օր. Ս. Աճէմեան (Փարիզ), Տիկ. Լորիս Կարապետեան (Մարսէյլ), Պ. Հ. Ակոնտեան (Անթոնի), Տիկ. Սաթենիկ Ցարուեթիւնեան (Էքս ան Փրովանս), Պ. Յովհ. Վարժապետեան (Մարսէյլ), Տիկ. Պերճուհի Ճէրահեան (Մարսէյլ)։

Այս առթիւ եկեղեցւոյ վարչութիւնը պարտք կը զգայ կրկնել իր չնորհակալութիւնները նաեւ Պ. Կարապետ Տալոյեանին (Կարաման) որ սիրով ստանձնեց գրադարանի գարակներուն չինութիւնը, ինչպէս նաեւ Հ. Բ. Ը. Մ.եան Կարաման մասնաճիւղի վարչութեան, որ յանձն առած էր բոլոր ծախքերը։

Եկեղեցւոյս գրադարանին դասաւորումը մօտ ժամանակէն կ'աւարտի մեր աշխոյժ երիտասարդներուն կողմէ։ Ցետ դասաւորումի գրադարանը պիտի դրուի մեր յարգոյ հասարակութեան տրամադրութեան առ ի գործածութիւն։

Մինչ այդ դեռ կը չարունակուի չնորհակալութեամբ ընդունուիլ նոր գիրքեր եւս։ Անոնք որոնք կը փափաքին ճոխացնել մեր գրադարանը թող բարեհաճին գիրքերը ուղարկել հետեւեալ հասցէին։–

Eglise Arménienne St. Garabed
Camp. Frèze — St. Antoine
13015 Marseille

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՑԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE
Danses arméniennes avec la participa tion de EVA ARZOUIAN
BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE
Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՅԱՌԻԿ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգիանոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ։ Բազմաթիւ չրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ։ Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել։—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ունճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18։

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Յ. Պօյաճեանի։

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն։— Ա.) Ցուլիս 12–27 (Լենինգրատ – Երեւան – Մոսկուա)։ Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն)։ Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն)։

MOURAT RAPHAËLIAN NAHAKIN AZGAKERTAG MIOUTHIN

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ
ՎԷՆԵՏԻԿ, ՁԱՑԿՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE

29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, Կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes

Ժամանում Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին

Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն։

— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ դեղչ 10 առ հարիւր*

NANE CARZOU

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Հայ կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի տարեկան ցերեկոյթ–պարահանդէսը ժորժ Սէնքի սրահներուն մէջ, կիրակի, Ապրիլ 13։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌ
ՀՐԱՉԵԱՆ

6, Rue Lamartine, PARIS (9) *Հեռաձայն* 878–43–19

« Կե՛ր, ա՛րբ, ուրախ լեր », ըսաւ Սողոմոն արքան իմաստուն,
Բայց մոռցաւ ըսել թէ պէտք է դիմել ո՞ր նպարատուն,
Որ դուք ունենաք նեկտար ու ամբրոս պարգեւի արժան,
Նաեւ անարատ, թարմ ու դիւրամարս, համեղ ու ածան։
Զըսածն ե՛ս ըսեմ.— Մեր ՀԸՐԱՁԵԱՆին խանութը է հանդէս,
Հոն դիմեցէք դուք որ ապրիք երկար, առողջ, լաւատես։
Հոն կրնաք ունել ամբողջ Արեւելքն, Իրանն ու Թուրան,
Հոն կրնաք ըմպել, շիշով կազմուած, մատեանադարան։
Դեռ պանիր, պաստեղ, չամիչ ու *չաման* եւ նուշ ու կաղին,
Երշիկ, հընդուշակ, ապանդեր, թըթու եւ անմահ օղին։
Իր օղիին մէջ կան հեղուկ հրեշտակ, շուշան ու սըմբուլ,
Իր օղիին մէջ կ'երգէ հէֆեաթի հազարան բըլբուլ։
Հոն պիտի գըտնէք Լէյլայի շունչը, խայեամի հոգին,
Սայաթ Նովան իր կոզալներուն մէջ, մէնկիս ու բագին։
Գացէք ՀՐԱՁԻՆ, ուտելիք բարձած փարթամ կարաւան,
Ու ճաշակեցէք անուշեղէններ, *լոզումն* ու *հալվան*։
Անդ ծառայողներն են կիրք, սիրալիր եւ դիւրահաղորդ,
Մըտնողին տալով բախտ ու բերկրութիւն՝ կ'ըսեն յաճախորդ։
Խանութ չէ այնտեղ, այլ մի բուրաստան, բերան ու բաժակ,
Հոն կուշտ մըտնողն իսկ կը զգայ նօթութիւն եւ խոր ախորժակ։
Սողոմոնի խօսքն է ճիշդ բայց պակաս, պէտք է զայն ջընջեն
Ու գրեն այսպէս.— «Կե՛ր, ա՛րբ, ուրախ լեր միայն ՀԸՐԱՁԷՆ»։
Քանզի ՀԸՐԱՁԵԱՆ չէ սովորական ընպարավաճառ,
Այլ հարսնիք պայծառ, ընտիր ճաշակի եւ գիտութեան ծառ։

Նախկին անկուտի ՇԱՐՍՃԻ ՈՐԴԻ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
11
MARDI
11 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·245

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.245

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԱՇԽԱՐՀ ՉԻ ՓՈԽՈՒԱԾ

— o —

Կիպրոսի արկածախնդրութեան մէջ նետուելով, Անգարայի կառավարութիւնը մտանտած է անել կացութեան մը։ Դիւրին գործ չէ չոզիի վրայ պահել քառասուն հազարնոց բանակ մը երկրի սահմաններէն ոգուրս։

Արդէն իսկ տնտեսական նեղութեան ենթարկուած, Սատի Ըրմաքի գահլիճը կը լսելը կորնդուցած է զինուորական արտակարգ ծախքերուն հատնելու համար։ Պաշտպանութեան նախարարը Խորհրդա-րանէն կը պահանջէ կրկնապատկել զինուորական պիւտճէն։

Կիպրոսի բանակէն զատ կառավարութիւնը սովորական ժամանակ պարտաւոր է զինքի տակ պահել չուրջ կէս միլիոն զինուոր, երկրի պաշտպանութեան համար։

Ամերիկայի զինուորական օժանդակութեան դադրեցումը լաւագոյնս օգտագործեցին Թուրքերը՝ խորհրդային սպառնալիքի մը հեռանկարը ցցելով ՆԱԹՕ-ցի անդամ երկիրներու աչքին եւ չեչտելով թուրք բանակի կարեւորութիւնը արդի-լելու համար բոլշեւիկներու ծաւալումը։

ՆԱԹՕ-ցի հարաւ-արեւելեան ճակատի ցամաքային ուժերու թուրք հրամանատարը՝ Զօր· Մէլվին Զէյս՝ ամերիկեան որոշումին առթիւ Իզմիրի մէջ յայտարարած էր։

Խորհրդային սպառնալիքը, որ ՆԱԹՕ-ի կազմութեան առեն Մոլչին Արեւելքի դէմ էր ուղղուած, այժմ իրեն թիրախ պիտի դարձնէ Նեղուցներն ու Եգէականը, ուր Atlantեանի Պաշտպանութեան կազմակերպութեան ուժերուն երեք քառորդը Թուրքիոյ, մէկ քառորդը միայն Յունաստանի յանձնուած էր։

Երբեք լուրջ չէր Թուրքիոյ սպառնալիքը՝ Atlantեան Ուխտէն քաշուելու եւ թրքական խորհրդարանէն Ամերիկացիները դուրս քշելու մասին։ ՆԱԹՕ-ն երկինքէն ինկած մանանայ, անպատանելի եւ անսպառելի մեղրի կարաս մըն էր Թուրքիոյ համար։

Երկրորդ աշխարհամարտէն ետք Ան-դարայի մէջ իրարու յաջորդող կառավարութիւնները հազար կտոր եղան Թուրքիան արեւմուտքին կապելու համար։

Արեւելեան սահմանը վտանգաւոր կը նկատէին, հակառակ այն անվերապահ բարեկամութեան, զոր Մոսկուա դրած նապէս ցոյց էր տուած Թուրքերուն՝ Լենինէն սկսեալ։ Բարեկամութիւն, որ կը չարունակուի մինչեւ այսօր։

ՆԱԹՕ-ցէն քաշուելու կամ Ամերիկայի հետ իր գործակցութեան պայմանները վերաքննելու մասին Սատի Ըրմաքի կառավարութեան ներկայացուցած ծանուցագիրները պարզապէս «չանթաժ» էին, ապելու համար Քոնկրէսին վրայ։

Քիսինկէր եւ իրեն ենթակայ նախագահ Ֆորտ ամուր կանգնեցան Անգարայի կառավարութեան կողքին եւ կարելին ըրին Ջորը ձգելու համար ՄԱԿի Ահռովու-թեան Խորհուրդին միաձայնութեամբ տրուած որոշումը՝ Թրքական բանակը Կիպրոսէն քաշելու մասին։

Թուրքերը ո՛չ միայն չքաշուեցան Կիպրոսէն, այլեւ օր ըստ օրէ հաստատ կերպով տեղաւորուեցան կղզիին մէջ, ՄԱԿի եւ նոյնիսկ Ամերիկայի Խորհուրդի քթին խնդալով։

«Միաձայնութիւն»ը քանդուեցաւ առաջին առթիւ, երբ առաջարկ ներկայացուեցաւ Թուրքիան այլեւս զէնքի արգելք չհամարելու։ Մէկ պատուիրակի — ամերիկեան — ընդդիմութիւնը պատճառ դարձաւ, որ Անգարայի կառավարութիւնը յոխորտայ իր տարած «յաղթանակ»ին համար։

Եթէ Ամերիկա մերժէ զէնք հայթայթել Թուրքիոյ, ո՛ղջ ըլլան զէնքի վաճառական միւս պետութիւնները, որոնք բարոյական ամէն սկզբունք կը զոհեն՝ յաճախորդ չկորսնցնելու համար։

Այսպէս եղաւ Սեւրի դաշնագրի օրերուն։ Այսպէս է նաեւ այսօր։

Աչխարհ չէ փոխուած։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԻՍԻՆՔԷՐ ԱՆԳԱՐԱ ԱԼ ՊԻՏԻ ԵՐԹԱՅ

—o—

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ Կ'ՈՒԶԷ ԹՈՒՐՔԵՐՈՒՆ «ՍԻՐՏԸ ԱՌՆԵԼ»

—o—

Քիսինկէրի Մերձաւոր Արեւելեան առաքելութիւնը մեծ յաջողութիւն չէ արձանագրած, ըստ երեւոյթին մտանատնդ Սուրիացիներուն պատճառով, որոնց նախագահը յստակ կերպով յայտարարած է «Դէմ ենք անջատ կամ մտնական համաձայնագրերու, ժրնեւ կ'երթանք Պաղեստինցիներուն հետ»։

Աւելի անշուշտ չի կրնար դիւրացնել որեւէ լուծում, հակառակ անոր որ Քիսինկէր գոհ էր Սատաթի հետ իր երկար խօսակցութիւններու արդիւնքէն եւ լատես տրամադրութեամբ է որ կիրակի օր Աստանէն Դամասկոս կը հասնէր, ուրկէ Իսրայէլ կ'անցնէր։

Դամասկոսի մէջ, Ասատ Քիսինկէրի հետ տեսնուելէ քիչ առաջ է, որ մամուլի ասուլիս մը կուտար եւ անակնկալի կը բերէր դէտերը իր յայտարարութիւնով։ Ասատ անդրադարձած է նաեւ Սուրիա-պաղեստինեան միացեալ հրամանատարութեան մը, ինչ որ թոյլ կուտայ որ Պաղեստինցիք ներկայ ըլլան ժրնեւ։ Շուրջ 30րդ անգամն է որ Քիսինկէր Դամասկոս կ'երթայ եւ պարզ է որ վերջինը չէ։ Յօսակցութիւններէն ետք, Արտաքին Նախարարը յայտարարած է «Մեր խօսակ-ցութիւնները անկեղծ եւ բարեկամական եղան։ Նորէն պիտի դամ»։

Իսրայէլացիք սակայն կասկածով կը մօտենան արաբական մտադրութեանց եւ ակնարկելով Քիսինկէրի իրենց բերելիք նոր առաջարկներուն, Ալոն ըսած է «Կը յուսամ որ ինչ որ ունի մեզի ըսելիք, աւելի 'չինարար եւ յուսադրիչ է, քան ինչ որ արար միջնորդը ըսաւ մեզի»։

Օգտուելով այս չրջապտոյտէն, Քիսինկէր կարճ երթուդարձ մը պիտի ընէ Անգարա, այսինքն 24 ժամուան համար Թուրքիա պիտի երթայ, կրկին Երուսաղէմ վերադառնալու համար։

Իր իսկ դիմումին վրայ է որ Ամերիկային Թուրքին ոտքը կ'երթայ, «բարելաւելու» համար երկու երկիրներու յարաբերութիւնները։ Բայց Անգարայի չրջանակները կ'ըսեն արդէն իսկ թէ նթէ Ամերիկա պիտի առաջարկէ վերսկսիլ զինուորական օժանդակութիւնը, փոխարէն զիջումներ պահանջելով Կիպրոս, աւե-

լորդ առաջարկ է, Թուրքիա այլեւս տուն-տեղ եղած է, իր որոշումը բռնի ուժով պարտադրած ու բան չի փոխեր։ Մնայ որ Թուրքիա կառավարական հաստատ կառոյց մը չունի ներկայիս եւ Քիսինկէր պարտի տեսնուիլ ոչ միայն Ըրմաքի եւ նախագահ Քորութիւրքի հետ այլեւ քաղաքական պարագլուխներու՝ Էճեվիտ, Տէմիրէլ, Սանճար եւայլն։

Բանի մը տող

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Հանրապետութեան Նախագահը կարճ «այցելութիւն» մը տալէ ետք Փարիզ, ուր հասաւ Շաբաթ գիշեր Պանկիէն վերադարձին, Տըլլին մեկնեցաւ ուր եւրոպական վեհաժողով մը կը դումարուի դժուար պայմաններու մէջ։ Գլխաւոր օրակարգն է Անգլիոյ հետ վերաբանակցութեան հարցը։

ԻՐԱՔ, այլեւս ապահով Պարզանիի չէզոք դիրքէն, վերսկսած է յարձակումը Պարզանիի Քիւրտերուն վրայ։ Ոմանց կարծիքով նոյնիսկ Պարզանիի չարժումը իր վերջին օրերը կ'ապրի։

ՌԸՆՕ 40 հազար բանուոր մանկական դործադրկութեան դրաւ, Լը Ման, Պիյանքուր կրճատելով աշխատանքի ժամերը կարեւոր համեմատութեամբ, մինչ երկուչաբթի կը փակէր Ֆլէնի եւ Սանտուվիլի գործատուները։ Կացութիւնը ծանրացած է մանաւանդ այն պատճառով որ 17 հոգի պաշտօնանկ եղած են, որոնց մէջ երեք ընկերակցական պատասխանատու։ Ցոյցեր տեղի կ'ունենային երկուչաբթի։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ Սեթուպալ քաղաքին մէջ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են ոստիկանական ուժերու եւ ծայրայեղ ձախ տարրերու միջեւ, որոնց հետեւանքով երկու հոգի մեռած եւ չուրջ քսան հոգի ալ վիրաւորուած է։ Ժողովրդական – Դեմոկրատ կուսակցութիւնը հանրաժողով մը կազմակերպած է քաղաքին մէջ եւ ծայրայեղ ձախ տարրեր ժողովատեղին խուժած են արգիլելու համար հանրաժողովին դումարումը։ Ոստիկանութիւնը միջամտած է։ Ժողովրդական – Դեմոկրատ կուսակցութիւնը ամբաստանեց Համայնավար կուսակցութիւնը, որ մանակցած է խափանարարական գոյցերուն։

ԿԱՌ ՏԸ Լ'ԷՍԹԻ մէջ ռումբ մը պայթեցաւ մեծ վնաս հասցնելով գլխաւոր մուտքին։ Մէկ գիշերուր ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ։ Վեց ճամբորդներ ալ վիրաւորուեցան։ Ռումբը զետեղուած էր պայուսակի մը մէջ։ Ցարդ յայտնի չեն ահաբեկչական արարքին հեղինակները։

ԳԵՐՄԱՆԻՈՑ Ռենանի – Փալաթինա

ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄ ՄԸ ԵԻՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Գ. ՀԱՍՐԱԹԵԱՆ ԿԸ ԴԱԴՐԻ ԵՐԵՒԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏ ԸԼԼԱԼԷ

—o—

«Սովետական Հայաստան» օրաթերթը փետրուար 23ի իր թիւով կը հաղորդէ որ Երեւանի քաղաքապետը՝ Գ. Հասրաթեան «կուսակցական եւ պետական կարգապահութիւնը թուլացնելուն համար» Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի կողմէ «կուսակցական խիստ տոյժի» ենթարկուած է՝ իր պաշտօնէն «ազատ կացուցուելով», այսինքն՝ աշխարհաբար պարզ հայերէնով պաշտօնազուրկ ըլլալով։

Այս առթիւ հրատարակուած է երկար դեկոյց մը, որմէ այլ մանրամասնութիւններ կուտանք՝ յաջորդով։

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 6)

ԱՐԱՐԱՏ ՄԻՒՆԻԽԻ ՄԷՋ

—o—

ՊԱՐՏՈՒԹԻՒՆ ՄՐՑԱԿԻՑԻՆ ԴԱՇՏԻՆ ՎՐԱՑ

«Արարատ» Միւնիխի մէջ 0–2 կէտով պարտուեցաւ «Պայէրն»է։

Այս մրցումը այնքան մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած էր, որ ողիմպիական մարզադաշտը կարծես ետ քաշած էր իր պատերը, փափաքելով ընդունիլ բոլոր մարզասէրները, որոնք ժամանած էին ոչ միայն Արեւմտեան Գերմանիոյ քաղաքներէն, այլեւ ուրիշ երկիրներէ։

Մրցումի առաջին իսկ վայրկեանին դաշտին տէրերը անցան յարձակումի եւ իրարու ետեւէ մրցակիցին դարպասը գըրաւելու չարք մը չափազանց վտանգաւոր պահեր ստեղծեցին։ Սակայն բեր-դապահ Ալեքսա Աբրահամեան, որ, ի դէպ, այդ օրը լաւագոյնն էր Երեւանցիներու կազմին մէջ, անձնուրաց թռիչք-ներով եւ ատենին տեղէն դուրս ելլելով չէզոքացուց զանոնք։ Սակայն կը պարզուէր, որ Արարատցիները չէին յաջողեր դաշտին կեդրոնը խաղը կազմակերպել, ուր Անդրէասեանի ետեւէն չուքի պէս կը չարժէր եւ «չունչ չէր տար» անոր Անտերսընը։ Իսկ Երեւանցիներու միւս երկու կիսապաշտպանները չէին յաջողեր «կարգի բերել» պաշտպանութեան եւ երկու յարձակողներու՝ Իչտոյեանի եւ Մարգարովի գործողութիւնները։ Այս ալ ըստ երեւոյթին պարտութեան հիմնական պատճառը դարձաւ։

«Արարատ»ի պաշտպանները եւ բերդապահ Աբրահամեան մինչեւ մրցումին երրորդ քառորդ մասը պաղարիւնութեամբ եւ կը մղէին մրցակիցներուն յարձակումները, որոնցմէ առաւել աչքի կը դարնէր Միւլլերինը։ Երբ այդ բազմաթիւ յարձակումները արդիւնք ձեռք չձգեցին, դաշտին տէրերը կարծես թուլցուցին իրենց թափը, աւելի քիչ սկսան չարժել, միօրինակ խաղարկութիւն մը ի յայտ բերել։ Կը թուէր, թէ Արարատցիները կ'օգտուին ստեղծուած կացութենէն եւ հակայարձակումներու միջոցով նախաձեռնութիւնը կը ստանձնեն։ Բայց, ցաւ ի սիրտ, ասիկա տեղի չունեցաւ, եւ դերմանացի մարզիկները դարձեալ ինքնավստահութեամբ անցան յարձակումի։ Իսկ երբ դաշտ իջաւ քիչ առաջ վիրաւորուած Հէօնէս, «Պայէրն»ի գործողութիւնները նոր թափ ստացան։ Արդէն Հէօնէսն էր, որ դարձաւ առաջին կռւին հեղինակը։ Ցայտնուելով կեդրոնը՝ յարձակումի գոտին, ան հիանալի փոխանցում մը ստացաւ եւ ուժգին ու ճչդրիտ հարուածով մը կոլ նչանակեց։ Այդ վայրկեանէն սկսեալ «Պայէրն»ի յարձակումները աւելի նպատակասլաց դարձան եւ չուտով անոր խաղացողները հասան նոր յաջողութեան։ Երկրորդ կոլը արձանագրեց Թորչթանտն։

Լանտի (գաւառ) ընտրութեանց մէջ Քրիստոնեայ – Դեմոկրատները բացարձակ մեծամասնութիւն (53,4 տոկոս) ձեռք ձգեցին։

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՔ անցեալ տարի 602 միլիառէ աւելի գլանիկ ծխած են, ինչ որ 3 տոկոս աւելի է 1973ի բաղդատմամբ։

ԴԷՄՔԵՐ ՈՒ ԴԷՊՔԵՐ

ԱՐԱՄ ԵՐԿԱՆԵԱՆ

— o —

Ափրիկեան երկնակամարէն անդին, Ատլանտեան ովկիանոսի փրփրադէզ ջուրե – րէն ալ անդին, ընդարձակ երկրի մը մէջ, փոքրիկ քաղաք մը, Դաշնակցութեան պարզուկ ակումբ մը ու սենեակ մը այդ ակումբին մէջ՝ անօրինակ ուխտատեղի:

41 տարիներ առաջ, Հայաստանի պայծառ արեւի կարօտը սրտին, թոքախտաւոր տղայ մը մեռաւ այդ երկրին մէջ ու թաղուեցաւ օտարութեան ցուրտ հո – ղին տակ:

Ու այսօր, Հարաւային Ամերիկայէն հեռս քալած լոյս ու ստուեր յիշատակնե – րուն մէջ, սրտառուչ յամառութեամբ մը հոգիս մէջ կը յամենան մթին ցոլքերը պրոնզիայ յուշատախտակի մը եւ եռա – գոյն դրօշի ծալքերուն մէջէն՝ ազօթքի պէս սրտապարար անուն մը՝ Արամ Եր – կանեան:

Արժանթին, Քորտոպա: Հիանալի տղաք կան այստեղ, հաղորդական, մաքուր, բիւրեղի պէտ Հայ տղաք: Ունին եկեղե – ցի, դպրոց, ակումբ եւ երեք այս «բերդ»– երուն չուրջ, տիւ ու գիշեր արթուն հսկող՝ քաջարի պահակ է իրենց հոգին: Կը տաղնապին, կը խռովին ու կը կռուին հայերէն ազօթքով, գիրով, երգով: Կը կռուին տակաւին չէնքեր բարձրացնելով, ու անոնց մէջ՝ համբուրելի բովանդա – կութեան վերածուելով:

Ո՞վ էր մտածումը յղացողը սակայն: Ինծի կը թուի, թէ բոլորը մէկ,բո՛ր առանց բացառութեան, եզակի ժողովի մը մէջ, հաւաքական ներշնչումի մը խո – թանին տակ, մատ բարձրացուցին ու ը – սին նոյն բանները, նոյն բառերով, բառե – րու եաին՝ նոյն ապրումն ու կրակը զը – բած:

Հիմա, Քորտոպայի ուխտատեղին է Դաշնակցութեան ակումբի այս փոքր սենեակը, պատին՝ յուշատախտակի եաին հանդչող մատունքի պէս սրբազան՝ աճիւն – ները կարնեցի Թոքախտաւոր տղուն: Ու իր պատկերը, մեծադիր, չքեղ, համա – յիչ: Լայն ու բարձր ճակատ եւ զոյգ մը հայու արտում աչքեր, որոնք կարծես դիակոյտերուն տեսիլքը ունին կարծէք եւ անհամար զոհերու վրէժով են լիացած:

Կը նայիմ երկիւղածութեամբ, բիւրա – ւոր աչքերու անհատնում կարօտով:

Երեւակայութեանս առջեւ կը կանգնի ահա, ահաւոր սպանդէն հազիւ ճողոպրած հայ որբուկը, ոգեմաղաչաներու բարկ կը – լակներուն մէջ, ամէնէն վտանգաւոր կէ – տերուն վրայ, անհուն խիզախութեամբ մը զէպի թշնամին խոյացող պատանին, ռուսական նահանջի օրերուն՝ կարնեցի եւ չորկայքի թրքութեան ահարկու դատա – խաղը, Հաչ Ապարանի հերոսական ճակա – տամարտի դնդապետին անվեհեր վա – տապետը, Հայաստանի հանրապետու – թեան քաջարի պինուորը ու Դաշնակցու – թեան երկաթեայ ահաբեկիչը:

Արամ Երկանեան: Մեր պատմութեան ամէնէն արիւնոտ օրերուն, արիւններու մէջէն ցայտած, արիւնով մկրտուած ա – նունին դիմաց, կուգան ահա միւսները, «եղեռնապաչտ Զարիգին» մարմնացումն եղող միւս անունները, Ղասիմբէկով, Սա – րաֆով, Խանխոյսկի, Պէհաէտտին Շա – քիր:

Ու սենեակը կը լեցուի անպատմելի խոր – հուրդով:

Մեր բոլոր նահատակներուն հոգիները հոս են, անհուն ներդաշնակութեամբ մը՝ մեր բոլոր ողջերուն սրտերը հոս են ու այստեղ՝ բարձրագոչ խօսքի կը վերած – ուին Հայոց պատմութեան բոլոր ժամա – նակներէն եկող չչուկները:

×

Երեկոյեան, հին ընկերոջ մը տունն ենք: Արամի հիւանդութեան օրերուն, ա – նոր մահիճին գրեթէ անբաժան պահա – պանն է եղած ան: Մեր խօսակցութեան առանցքը վիշապաքաղ հերոսին վերջին տարիներն են, օրերը, ժամերը:

— Արամ, Հարաւային Ամերիկա հաս – տատած օրէն իսկ,, — կը պատմէ մեր ընկերը, — եղաւ Դաշնակցութեան մար – միններուն եւ ընկերներուն զուրգուրան – քին առարկան: 1927ին բնակութիւն հաս – տատեց Պ. Այրէսի մէջ: Իր տունն ու աշ – խարհը «Ամենիա» օրաթերթի խմբագ – րատունն ու համանուն ակումբն էին: Իր – րեւ հաւատաւոր կուսակցական, ան ոչ միայն իր ժողովական պարտականութիւն – ներուն այլ նաեւ նիւթական զոհողութիւն – ներուն մէջ եղաւ օրինակելի: Սրտառուչ հոգածութեամբ մը, իր պաշտպանութեան տակ կ'առնէր այս կողմերը եկող Հայերը: Պատահած է յաճախ, որ իր նիհար աշխա – տավարձէն բաժին հանէ անօգնական մը – նացած հայորդիներու եւ չարաքնելով պատսպարէ զանոնք իր պարզուկ սենեակ – կին մէջ:

Տարիներ չարունակ, Արամ Հարաւային Ամերիկայի կուսակցական կազմակերպա – կան գործերը վարեց ձեռնհասութեամբ և նուիրումով: Իր ջանքերուն կը պարտինք գլխաւորաբար « Ամենիա » օրաթերթի բարգաւաճումը, կազմակերպութեան ու – ժեղացումն ու այս օտար ափերուն՝ Հայ ոգիին արծարծումը:

1931ին ամուսնացաւ, սակայն, դժբախ – տաբար նոյն տարին իսկ երեւան եկան ա – նողոք հիւանդութեան նախանշանները: Ընտանեկան յարկին ջերմութիւնը չվայե – լած, հարկադրուեցանք փոխադրել զինք, համեմատաբար մեղմ կլիմայ ունեցող այս քաղաքը: Երկուքուկէս տարի, պետական բուժարաններէն մէկուն մէջ, մաքառե – ցաւ մահուան դէմ: Իրրեւ տեղական մարմնի ներկայացուցիչ, գրեթէ ամէն օր կ'այցելէի իրեն: Լաւատես էր եւ հետա – քրքիր մեր առօրեայով: Կը փափաքէր, որ կամակերպական մեր կեանքին ամե – նափոքր մանրամասնութիւնն իսկ զեկու – ցեմ իրեն: Այցելող բոլոր ընկերներուն նոյն հարցումը կ'ուղղէր յաւելեալ տե – ղեկութիւն մը, մոռցուած փչրանք մը լը – սելու համար: Հաւատքի անսահման աղ – բիւր էր հիւանդի մահիճին մէջ տուայ – տող հերոսը: Իր թելադրանքները յոյս ու եռանդ կը ներշնչէին բոլորիս:

Վերջին այցելութեան ընթացքին, ան – սովոր գրեթէ ոչինչ նկատեցի իրմէ: Կը խօսէր քիչ մը աւելի ծանր ու հեւքոտ չունչով: Այդ դիշեր մեր ունենալիք ժո – ղովի օրակարգին մասին կը խօսէի, երբ նախադասութեան մը կէսին ընդմիջեց զիս եւ ձեռքի նշանով հասկցուց, որ դուրս ելլեմ: Դուրսը, քառորդ ժամ դինք խնա – մող բժիշկին մօտ մնացի, ապա վերա – դարձայ իր սենեակը: Նոյն դիրքին մէջ, խաղաղ այլ յուխտենական քունով պառ – կած կը մնար Հայութեան անզուգական պատկերէն Արամը:

Մեր անհամար նահատակներն ու սքր – ոին մէջ վառ մնացած վրէժխնդրութեան անհուն ծարաւը ուղած էին վերջին վայր – կեաններուն առանձին մնալ Նեմեսիսի հետ:

Անոնք ի՞նչ ըսին իրարու...

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒԲԵԱՆ

ՄԵԾՆ ԿԱՏԱՐԻՆԷ Բ. ԵՒ ԻՐ ՍԻՐԸ

— o —

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկրորդ կաթուածի մը հետեւանքով կը մեռնի ցարուհի Էլիզաբէթ եւ Մեծ Դուքս Պետրոս կը դառնայ կայսր, իսկ դքսուհի կատարինէ կայսրուհի:

Պետրոս Գ. կայսրի ոճնախաթութիւն – ները, դուարճութիւնները ցասում յառաջ կը բերեն ամբողջ Ռուսիոյ մէջ: Օռլով հինգ եղբայրներէն ամէնէն խելացին Ա – լեքսիս Օռլովն էր, որ դէմքին վրայ սուրի սպի մը ունէր, եւ ան էր որ կը մտածէր պետական հարուածի մը կարելիութեան մասին: Օռլով եղբայրները աշխատեցան բարձրացնել կայսրուհին վարկը եւ սիր – ցնել զայն ժողովուրդին:

Կայսրուհի կատարինէ Բ. յղի էր, իսկ բոլորին ծանօթ էր որ երկու տարիէ ի վեր դադրած էր ամէն յարաբերութիւն ամու – սիններու միջեւ: Կայսրը կ'ատէր իր կինը եւ երբ երամանար որ զաւակ մը պիտի ու – նենար ուրիշէ մը, իսկոյն կը ձգէր զայն:

Պետրոս Գ. կայսրը հրամայեց որ ռուս պինուորները փրուսիական համազգեստ կրեն, երբ Փրուսիոյ Մեծն Ֆրեդերիք Բ. պարտուած էր եւ Ռուսիան յաղթական: Պետրոս Գ. կայսրը վերջ տուած էր պա – տերազմին ցարուհի Էլիզաբէթի մահուան յաջորդ օրն իսկ, եւ ինքզինք նեռած Ֆրե – դերիք Բ.ի պիրկը:

նախքան մանրամասնութիւնն իսկ զեկու – ցեմ իրեն: Այցելող բոլոր ընկերներուն նոյն հարցումը կ'ուղղէր յաւելեալ տե – ղեկութիւն մը, մոռցուած փչրանք մը լը – սելու համար: Հաւատքի անսահման աղ – բիւր էր հիւանդի մահիճին մէջ տուայ – տող հերոսը: Իր թելադրանքները յոյս ու եռանդ կը ներշնչէին բոլորիս:

Վերջին այցելութեան ընթացքին, ան – սովոր գրեթէ ոչինչ նկատեցի իրմէ: Կը խօսէր քիչ մը աւելի ծանր ու հեւքոտ չունչով: Այդ դիշեր մեր ունենալիք ժո – ղովի օրակարգին մասին կը խօսէի, երբ նախադասութեան մը կէսին ընդմիջեց զիս եւ ձեռքի նշանով հասկցուց, որ դուրս ելլեմ: Դուրսը, քառորդ ժամ դինք խնա – մող բժիշկին մօտ մնացի, ապա վերա – դարձայ իր սենեակը: Նոյն դիրքին մէջ, խաղաղ այլ յուխտենական քունով պառ – կած կը մնար Հայութեան անզուգական պատկերէն Արամը:

Մեր անհամար նահատակներն ու սքր – ոին մէջ վառ մնացած վրէժխնդրութեան անհուն ծարաւը ուղած էին վերջին վայր – կեաններուն առանձին մնալ Նեմեսիսի հետ:

Անոնք ի՞նչ ըսին իրարու...

ԳՐԻԳՈՐ ՆԳՐՈՒԲԵԱՆ

Երբ կայսրուհին ծննդաբերական ցա – ւերը բռնեցին, ինքզինք հիւանդ ձեւացնե – լով անկողին մտաւ, իսկ այդ պահուն կայսրուհին սենեկապահը մօտակայ պո – ւարճանի տան մը մէջ կրակ ձգեց, այն – քան լաւ կատարուեցաւ այս ձեռնարկը, որ Պետրոս Գ. որ կը պաշտէր հրդեհը, վազեց դիտելու եւ երբ տուն վերադար – ձաւ, նորածինը որ մանչ մըն էր, ըղ – կոմս Պոպրինոքին կոչեցին, փախցուցած էր արդէն Օռլով, պահելով իր վերար – կուին մէջ:

Օր մը, հացկերոյթի մը մէջոցին Պետ – րոս Գ. կը պահանջէ որ բոլորը ոտքի խմեն Ֆրեդերիք Բ.ի կենացը: Կատարի – նէ Բ. ոտքի չելլէր եւ երբ ամուսինը կը հարցնէ թէ ինչո՞ւ ոտքի չելլէր, կայս – րուհին կը պատասխանէ թէ ինք կը պա – կասի կայսերական ընտանիքին եւ իրրեւ այդ ոտքի չուզեր ելլել: Պետրոս Գ. զար – բանալով կ'ըսէ թէ անխելք մըն է: Կա – տարինէ Բ. լալով իր քով գտնուող անձին կ'ըսէ թէ զուարթ բան մը պատմէ իրեն:

Արդէն Օռլով եղբայրները որոշում տուած էին թէ պէտք էր Ռուսիան ազա – տել այդ գաժան կայսրէն եւ հռչակել Կատարինէ Բ.ը իրրեւ իշխող կայսրուհի:

1762ին առաւօտ մը կանուխ կայսրու – հիին դուռը զարնուեցաւ: Ալեքսիս Օռ – լովն էր, որ յայտնեց թէ կայսրը յան – արակել տուած էր Փասէքը եւ թէ տար – բաձայնութիւն կայ որ դինքն ալ պիտի բանտարկէ: «Վաբը դինուորները ձեզի կը սպասեն, հոն էր նաեւ Կոչկոռ Օռլով, որ դինուորներուն պատրաստ կուտար. «Կեց – ցէ՛ կայսրուհին, մինչեւ մահ մենք ձեր հետեւն ենք»: Քաղաքացիական կռիւի մը առաջքն առնուեցաւ երբ Մենչիքով միա – ցաւ դինուորներուն անոնց պատրաստ տալով:

— Կեցցէ՛ կայսրուհին, մեր պզտիկ մայրիկը: Զինուորները վազեցին ու համ – բուրեցին ձեռքերը եւ կօշիկները:

Երեք զօրագունդ առաջնորդեց դէպի դէպի Նոթր Տամ Քազան ուր հռչակեցին Կատարինէ Բ.ը իրրեւ իշխող կայսրու – հիին ամբողջ Ռուսիոյ:

Երբ Պետրոս Գ. կայսրը լմնցաւ լուրը Օռանիէնպաումի մէջ, ուր կը գտնուէր իր հմանուհիին հետ, լացաւ բարկու – թենէն եւ նուազեցաւ: Առատ դինի խմեց եւ հրամայեց որ երթան սպաննեն Կատա – րինէ Բ.ը: Ի զուր փորձեց ապստամբու – թեան մղել պահակազօրքը: Զայլոզե – ցաւ եւ հրաժարեցաւ գահէն: Իրեն ցոյց տրուեցաւ տուն մը, առանց ըսելու թէ բանտ էր: Ան կը գտնուէր հսկողութեան տակ Ալեքսիս Օռլովի, ուրկէ խոնարհա – բար խնդրեց որ իրեն ձգեն չորեքտակ մը, կապիկ մը, սեւամորթը եւ իր հմանուհին:

Սկսաւ Մեծն Կատարինէ Բ.ի իշխանու – թիւնը Օռլովին հետ: Այլեւս ծածկելու պէտք չկար թէ Օռլով Կատարինէ Բ.ի սիրականն էր, արդէն ամբողջ Ռուսիան եւ Եւրոպան գիտէին:

Ցուլիսի առաւօտ մը սուրհանդակը լուր բերաւ Կատարինէ Բ.ի թէ Պետրոս Գ. դադրած էր ապրելէ, աւելցնելով թէ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Հար – պէնբերգ փողոցը 37, ո՞ր յարկը կը բնա – կէիք. Թալէաթի դիմացը, Հարպէնբերգ փողոց 4 կը բնակէր, այսինքն կնիկ եկած առեն Շիլլէր փողոցի և կնէզէբէկ փողոցի մէջտեղի տունը:

Ամբաստանեալ.— Առաջին յարկը:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Մարտ 15ին տեսաք թէ Թալէաթ փաշան տունէն դուրս կ'ելլէր, նարճանակը առիք, զբօ – սարկնիդ զրիք եւ սանդուխէն իջաք՝ փո – ղոց ելաք. այդ միջոցին Թալէաթ փաշան, որչափ ես կրնամ դատել, արդէն կնէ – զէրկ փողոցը բաւական անցած ըլլա – լու էր:

Ամբաստանեալ.— Արդէն ըսի թէ իրեն հասնելու համար վազեցի:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Այդ պարագային Հարպէնբերգ փողոցի մէջ բուսականութեան վրայէն անդին անցած էք. իրմէ առա՞ջ էիք:

Նախագահ.— Այդ հարցը բացայայտ ժխտեց, եաեւէն մօտեցած է:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ինդրեմ, ամբաստանեալին անդամ մըն ալ հար – ցուցէք:

Նախագահ.— Այդ մասին անդամ մը եւս բացատրութիւն տուէք:

Ամբաստանեալ.— Ես Թալէաթ փաշա – յի քովէն առաջ անցայ, սպասեցի եւ երբ քովէս անցաւ կրակեցի:

Ն.— Այդ որոշ չափով թեթեւամտու – թիւն էր, Թալէաթ փաշան կրնար ձեզ տեսնել եւ կասկածիլ թէ իրեն դէմ բան մը կը նկատիէիք. այդ սարսափելի թեթե – ւամտութի՞ւնն էր արդեօք եաեւի կող – մանէ Թալէաթի չմօտեցաք:

Ա.— Այդպիսի բաներ չմտածեցի:

Ն.— Երկու հնարաւորութիւն կայ. արդեօք Թալէաթի քովէն ա՞ռաջ անցաք թէ իրեն անմիջապէս եաեւէն մօտեցաք. դեռ մինչեւ հիմա չկրցանք որոշ իմանալ թէ Թալէաթ փաշան ձեր քովէ՞ն անցած է:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ես ըս – ուածներէն այնպէս կը հասկնամ թէ Թա – լէաթ իր քովէն անցած է. ամբաստան – եալը միշտ այսպէս ըսած է: Թալէաթի դէմքը տեսա՞ք:

Ա.— Այո, միւս կողմէն քալած ժամա – նակս, դեռ Թալէաթի քալած կողմը չան – ցած:

Ն.— Տեսնենք թէ վկաները ինչ պիտի ըսեն այդ մասին:

Դատախազ.— Ամբաստանեալը քիչ ա – ռաջ պաշտպաններէն մէկուն հարցման պատասխանեց, թէ գիտէր որ Կ. Պոլսոյ մէջ Թալէաթ մահուան դատապարտուած էր: Ստոյգ է, այսպիսի մահավճիռ մը կար, բայց հարկ է որ մտադիր ընեմ թէ այդ վճիռը արուած էր, երբ Կ. Պոլ – սոյ մէջ դեկը բոլորովին ուրիշ կառավա – րութեան մը ձեռք էր անցած եւ Թուրքիա պարտուած էր եւ Կ. Պոլիսը անգլիական նաւային թնդանօթներու տակն էր: Ա – եանին կը ձգեմ դատել թէ ի՛նչ արժէք ունէր այդ մահավճիռը եւ կը խնդրեմ որ սա հարցումը ուղղուի ամբաստանեալին. Ըսաւ թէ իր եղբօրը գիակը գտած էր. այս իր եղբայրը Թալաա՞ծ էր:

Ա.— Ո՛չ:

Նախագահ.— Ամբաստանեալը փախած է, վտանգաւոր կացութեան մէջ կը գըտ – նուէր:

Դատախազ.— Դարձեալ ամբաստանեա – լը ըսաւ թէ բժշկական խնամք վայելած է իր մարմնին վրայ սպիներ կամ վէր – քեր ունի՞:

Ա.— Ի հարկէ:

Դատախազ.— Ինդրեմ որ յետոյ ստուգ – ուի այդ: Դարձեալ կը խնդրեմ որ հար – ցուի ամբաստանեալին թէ ի՞նչպէս իմա – ցած էր որ այդ անձը Թալէաթն էր. գին – քը առաջ տեսա՞ծ էր թէ պատկերներու վրայէն ճանչցաւ:

Ա.— Ոչ, ես գինքը տեսած չէի. լու – սերներու պատկերներէն միայն գինքը ճանչցայ:

Դատախազ.— Լսուեցաւ թէ ջարդերը Երզնկայի քով կատարուած են. բայց ես այնպէս տեղեկացած եմ թէ կարաւանը Երզնկայէ հեռանալէ եաոր կիրճի մը մէջ քիւրտ աւազակներէն յար – ձակում մը կրած է, եւ այդ կռիւին մէջ նոյնիսկ Թուրք ժանտարմաներ ալ սպան – նուած են: Ինդրեմ հարցնէիք թէ քիւր – տ աւազակներ չէի՞ն այդ ընողները:

Ա.— Ինծի այնպէս ըսուեցաւ թէ Թուրք ժանտարմաներ էին կրակողները:

Պաշտպան Դր. Նիմայէր.— Կը յուսամ թէ այս քիւրտ աւազակներու հարցը պէտք լուսաբանուի:

Դատախազ.— Ինծի տարօրինակ կու – գայ որ ամբաստանեալը Հարպէնբերգ փո – ղոցը այնչափ չուտ բնակարան մը գտած է:

Պաշտպան Դր. Նիմայէր.— Կարծեմ Քիւրտերու հարցը այսպէս կարելի է լու – ծել: Թրքական ջարդերուն դլխաւոր յո – րինուածութիւնը եղած է՝ Հայոց ոսկերքի թշնամիները, լեռներու վրայ ապրող Քիւրտերը իրրեւ ժանտարմաներ գիտնել Հայոց վրայ հսկելու համար:

(14 – Շար.)

վէճի բռնուած էր Ֆէտոռի հետ, թէ անկարելի եղած էր զանոնք իրարմէ բաժնել, թէ բոլոր անոնք որ ներկայ դըտնուած են կռիւին, յանցաւոր են եւ արժանի պատիժի: Կայսրուհին քանի մը անգամ կարդաց նամակը: Տարակոյս չկար այլեւս Պետրոս Գ. սպաննուած էր: Կատարինէ Բ. երկու օր դուրս չելաւ եւ երբ երեցաւ հանրութեան, խաղաղ էր եւ տէր ինքզինքին:

Այս դէպքին առթիւ Ս. Փեթերսպուրկի դիւանագէտները սաստկան հետեւեալ երկտողը.—

Կայսերական Մեծապատուութեան նախարարը կը տեղեկացնէ Պ. Պ. արտասկրդ նախարարներուն լուրը զոր ստացաւ երէկ գիշեր թէ՝ կայսրը իբրեւ հետեւանք արիւնահոսութեան, որուն յաճախ ենթակայ էր վերջերս, ուժեղ խիթ մը պատճառ եղաւ իր մահուան»:

Երկար առեն վէճի նիւթ դարձաւ թէ արդեօք կատարինէ Բ. մասնակցութիւն ունի՞ր կայսրին մահուան: Կայսրուհին ժխտեց: Բայց անոր քարտուղարը Քոնպէտն ըսած է թէ Օռլով եղբայրները իրենց վրայ առին անոր մահը: Իսկ Օռլովները փոխանակ պատժուելու, հասան բարձրադոյն աստիճաններու: Կայսրուհին կ'ուզէր վերանորոգել Ռուսիան:

1770ին ժանտախտը աւերներ կը զործէր Մոսկուայի մէջ, հարիւր հազարանոց մարզիկ կը մեռնէին: Ժողովուրդը յանուհատ սպաննեց արքեպիսկոպոսը, պէշ կը վարուէր բժիշկներուն հետ: Կոչկոտ Օռլով հոս-հոն վազեց զարման մը տանելու աղէտին եւ Ս. Փեթերսպուրկ վերադարձաւ յաղթական: Բայց վերջը սկսած էին յաճախակի զառնալ կայսրուհի կատարինէ Բ.ի եւ Օռլովի միջեւ վէճերը: Ռուսիոյ մէջ նոյնիսկ տարածախուեցաւ թէ Օռլով կը ծեծէ կատարինէ Բ.ը եւ կը խարէ զայն:

Օռլով դէմ կը դնէր կայսրուհիին ծրագիրներուն եւ Նախարարներու Խորհուրդին, երբ անոնք կ'ուզէին պատուաւոր հաշտութիւն կնքել Թուրքիոյ հետ: Բայց հակառակ ասոր, զարձեալ կայսրուհին մեծ վստահութիւն ունէր Օռլովի վրայ եւ ուզեց զայն ղրկել բանակցութեան Մոլտավիոյ մէջ: Օռլով իր այս առաքելութեան մէջ էր երբ լուր տարածուեցաւ թէ կատարինէ Բ. զտած է նոր սիրական մը Վասիլչիքովը:

Կոչկոտ Օռլով լքելով ամէն ինչ, զաշնապիւռութիւն, եւայլն վազեց Ս. Փեթերսպուրկ, բայց ճամբան նուազում մը ունեցաւ եւ անկողնի մէջ ընկաւ Ս. Փեթերսպուրկ: Կայսրուհին արդիլեց անոր մուտքը եւ նախարար Փանինի ձեռքով կարեւոր գումարի չէք մը ղրկելով, հրամայեց որ արտասահման մեկնի՝ յանձնելէ ետք Փանինին իր մանրանկարը, չքնաղակազմ ադամանդներով: Օռլով անկողինէն վեր ցատքելով առաւ չէքը եւ նախարարին երեսն ի վեր նետեց: Ետ տուաւ ադամանդեայ չքնաղակը, պահելով մանրանկարը ըսե-

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԶՐԱԴԱՇՏԱԿԱՆՆԵՐԸ

— o —

Երբ 13 դար առաջ Զարադուստրայի պարսիկ հետեւորդներու առաջին խումբը Արեւմտ. Հնդկաստանի ծովափը կը հասնի, պաղ ընդունելութեան կ'արժանանայ տեղացի իշխանէն, որ կաթով լեցուն կուժ մը ցոյց տալով հասկցնել կ'ուզէ, թէ տեղ չկայ օտարականներուն:

Գաղթողներէն մէկը ի պատասխան՝ ոսկիէ մատանի մը կը նետէ կուժին մէջ: Կաթը չի յորդիր: Այսպէս օտարականը կը հասկցնէ իշխանին, թէ իրենք այնքան փոքրաթիւ են, որ չեն կրնար նշանակալից տեղ դրաւել հնդկական կեանքին մէջ: Իշխանը կը համոզուի եւ թոյլ կուտայ, որ օտարականները հոն հաստատուին:

Բարսիները — Զրադաշտականները հիմա այդպէս կը կոչուին Հնդկաստանի մէջ — դեռ հաճոյքով կը պատմեն այս աւանդութիւնը: Միւս կողմէ, երկրի մը մէջ, որ բնակչութեան չարաճուն աճ կ'արձանագրէ, Բարսիները անհետանալու վտանգի տակ կը գտնուին: Հակառակ իրենց ներկայացուցած փոքր թիւին, Բարսիները առանձնակարգ դերեր կը դրաւեն Հնդկաստանի մէջ: Հոմի Սեթնա, որ անցեալ տարի դեկավարեց Հնդկաստանի հիւլէական փորձը, մասնաւորապէս Բարսի է: Ֆրէտի Մէրքիւրի, որ Ամերիկայի մէջ Հնդկաստանի դեսպանն էր, Բարսի է: Ֆարուխ Ճիճի, որ Հնդկաստանի ներկայ դեսպանն է Ամերիկայի մէջ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ օր, Մարտ 15, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ առսկալի չարչարանացն եւ մտին ի վիրապն:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ խորանին վարագոյրը բաց՝ պատարագ կը մատուցուի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Եղիազար Մինասեանի մահուան Ա. տարեվարձին առթիւ, Պ. Սուքիաս Պապիկեան (Անիէռ) 50 ֆր. կը նուիրէ Խսիի Նոր Սերունդին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հարաւային Ֆրանսայի Ազգային կեդր. վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի եւ այլ հեռեւեալ նուէրները:

Տէր եւ Տիկ. Ժիրայր Մարգարեան 100, Այրի Տիկ. Մարի Յակոբեան 100, Սեդրակ Սամուէլեան 300, Կապի Արապեան 100, Յովսէփ Օհանեան 100, Տէր եւ Տիկ. Ալեքսան Պապաեան 200, Տէր եւ Տիկ. Ալէքսան Պապաեան՝ Փարիզ Մայրամ Ղուկասեանի կսկծալի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի 200 ֆր.

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տէր եւ Տիկին Օննիկ Տէպէլեան կը նուիրեն 40 ֆր. Աղքատախնամին Յակոբ Պալեանի մահուան առթիւ (առանձ «Յառաջ»էն) եւ 20 ֆր. «Յառաջ»ի:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՐՏԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձնախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (Փետր. 23) կը բանայ հանգանակութեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ստացագիրներուն համար դիմել Յանձնախումբի վարչութեան:

Ա. ՑԱՆԿ

Տէր եւ Տիկին Մ. Ճիլէրճեան	20.000
Շալճեան ընտանիք	10.000
Հ.Յ.Դ. Մարսէյլի Շրջ. Կոմիտէ	10.000
Տէր եւ Տիկին Ա. Պապայեան	2.000
Խայիկեան եւ Արզումանեան ընտ.	2.000
Հ.Յ.Դ. Մարսէյլի Նոր Սերունդ	1.500,
Տէր եւ Տիկին Ե. Մանուկեան	1.000,
Տէր եւ Տիկին Ի. Գասպարեան	1.000,
Տէր եւ Տիկին Ա. Յակոբեան	1.000,
Տէր եւ Տիկին Ա. Մելքոնեան	1.000,
Տէր և Տիկ. Ժ. Թադոյեան	1.000,
Տէր եւ Տիկին Ա. Ենոքեան	1000,
Գ. Գուլոյեան	1000,
Հ. Յ. Դ. Զաւարեան խումբ (Պոմոն)	1.000,
Պոմոնի Կապոյտ Խաչ	1000,
Սէն Ժերմէի Կապոյտ Խաչ	1000,
Տիկին Ռ. Ձէվիկեան (Նիս)	1000:

(Շար.)

ՆՈՒԷՐ

Պր. Անդրանիկ Աւետիքեան իր քրոջ՝ Տիկին Վերժին Յովհաննէսեանի յիշատակին 500 ֆր. կը նուիրէ Սեւրանի Կապոյտ Խաչի «Տուն-զպրոցի» Փոնտին:

ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՑԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ՝ ՎԷՆԵՏԻԿ, ՋԱՏԿՈՒԱՆ ՍՈՒԹԻՒ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE

29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆԿ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն

Par train-couchettes

Ժամանում Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8.30ին

Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.

— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)

— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)

— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ վճռէ 10 առ հարիւր*

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շաբաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL

Rue de la République — Grenoble

Ժամը 21էն սկսեալ:

Հայկական պարախումբ, ֆոքիյոեն, պիւֆէ:

Orchestre GROUNG de Valence

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել.—

Օր. Օր. էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրունեան 87-21-35 (*Սէն-Մարթէն տ'Իւռ*) *ժամը* 9էն 12 *եւ* 14էն 19:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐ ԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE

Danses arméniennes avec la participation de EVA ARZOUIAN

BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE

Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ԼԻՈՆ

ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած

Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութեան կողմէ

մասնակցութեամբ

Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն-Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ - Էթիէնի եւ Սէն-Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ նախագահութեամբ

Վիէնի երեսփոխան - քաղաքապետ՝

ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE

du 23 au 30 Mars

Sous là Présidence d'honneur

Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE

Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART

Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915

La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale

LA RUSE

par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures

GRANDE NUITEE DANSANTE

avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :

VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.

VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30

GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.

ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30

ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

Cède Fonds gros-demi-gros

à Nantes

Genre Sentier Tricots Confections — Cause retraite — Prix cession intéressant — Petit loyer. — Berton, 2, Rue Bons Français — Nantes.

Imprimé sur les Presses

DU JOURNAL «HARATCH»

83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի Թէյասեղան - ընդհ. ժողովը Մարտ 16ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15.30ին դէպրոցի սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհիները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու:

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA

Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20.45ին

Կը ներկայացուի

Բ. եւ վերջին անգամ ըլլալով

ՀՆԱՐՔԸ

ԲՐՔԱՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարները

Զարուհի Անտոնեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան Լիւսի Թօփալեան — Նուրիան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20

Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88

Aliment. CHIRAC : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63

Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37

CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65

Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er) Tél. 260.30-20

Prix : 40, 30, 20 et 10 F.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնա րարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
12
MERCREDI
12 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·246

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.246

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԻՏԸ

— o —

Ա· ԿԵԴՐՈՆԱՁԻԳ ԻՆՔՆԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆ

— o —

Ձիւղ մէկ տարի անցաւ 1974 Մարտ 11էն ի վեր, երբ Պաղտատի կառավարութիւնը պաշտօնապէս եւ հանդիսաւորապէս «ինքնավարութիւն» չնորհեց Հիւսիսային Իրաքի Քիւրտերուն:

Կեդրոնաձիգ ինքնավարութիւն՝ անընդունելի ազատագրական չարժման վարիչներուն:

Մալա Մուսթաֆա Պարզանի ապստամբութեան դէմ, երբ Պաղտատի գահին վրայ բազմած էին Հաչէմի Շէրիֆ Հիւսէյնի թոռները: Պարտութեան մատնուած՝ Պարզանի ապաստանած էր Խորհրդային Միութեան սահմաններէն ներս, ուր մնաց մինչեւ 1958 Յուլիս 14ի զին – ուրական յեղափոխութիւնը: Երիտա – սարդ Ֆէյսալ Բ· թագաւորը, զահաժառանգ Ապտուլիլահ եւ վարչապետ Նուրի Սայիտ փաչա առաջին զոհերը եղան յեղափոխութեան: Վերջ դուս Հաչէմիներու թագաւորութիւնը:

Յուսալով լեզու գտնել զինուորական նոր իշխանութեան հետ, Պարզանի հայրենիք վերադարձաւ իր համհարզներուն հետ: Ողջագուրուեցաւ նախագահ Ապտէլ-քէրիմի հետ, որ խոստացաւ զոհացում տալ Քիւրտերու պահանջներուն:

1958էն ի վեր Պաղտատի մէջ իրարու յաջորդող կառավարութիւնները մշակութային գետնի վրայ առանձնաշնորհներ տուին Քիւրտերուն, վարչական ինքնավարութեան խոստումով:

Սակայն չատ չանցած՝ նոր իշխանութիւնները արդիլեցին քիւրտերէն լեզուին ուսուցումն ու քիւրտերէն թերթերու եւ գրքերու հրատարակութիւնը:

Պարզանի 1961 Հոկտ·ին կրկին զէն – քի դիմեց՝ գլուխն անցած «Փէշմէրկա» կոչուած կամաւորներուն: Իրաքի կանոնաւոր բանակին դէմ կռիւները տեւեցին մինչ տարի, առանց վճռական արդիւնքի մը յանգնելու՝ հակառակ կողմերու կրած մեծ կորուստներուն:

Ի վերջոյ 1970 Մարտ 11ին կնքուեցաւ զինադադար ,որոշ պայմաններով:

Չորս տարի տեւեց զինադադարը, որու ընթացքին երկուստեք սպառազինուեցան՝ իբրեւ նախատեսութիւն նոր բախումի մը:

Վճռական թուական մը եղաւ 11 Մարտ 1974ը, երբ Պասրի կառավարութիւնը հրատարակեց «Քիւրտիստանի Ինքնավարութեան» պետական ծրագիրը եւ կարճ պայմանաժամ մը տուաւ Պարզանիի եւ իր համախոհներուն ընդունելու զայն:

Առանց պայմանաժամի լրանալուն սպասելու, Քիւրտ Դեմոկրատ Կուսակցութեան պետ եւ քրտական չարժման վերին հրամանատար Պարզանի անմիջապէս յարձակման անցաւ Իրաքի բանակին դէմ, յուսալով զէնքի ուժով պարտադրել իր պայմանները Պաղտատի կառավարութեան:

Քրտական չարժման առաջին օրերէն սկսեալ զանազան արտաքին ազդակներ ուղղակի ձեր կատարեցին այս կամ այն ուղղութեամբ: Այն օրերուն, երբ Իրաքի մէջ բուռն հալածանքի կ'ենթարկուէին համայնավարները, Յորդ· Միութիւնը ամէն կերպ աջակցութիւն կ'ընծայէր Քիւրտերուն:

Մոսկուա իր դիրքը փոխեց քանի մը տարի առաջ, երբ Պաղտատի կառավարութեան հետ համաձայնագիր կնքեց քարիւղի արդիւնաբերութեան մասին: Ռմբաձիգ օդանաւներ եւ արդիական զէնքեր հայթայթեց Իրաքի բանակին:

Որոշ ատեն ուրիչ աղբիւրէ եւս օգնութիւններ ստացան Քիւրտերը:

Բազմաթիւ բարդ չահեր իրարու կը բախին Հիւսիսային Իրաքի մէջ, որու ընդերքը անհատնում մթերանոց է քարիւղի: Պարզանի կը պահանջէ Քէրքիւքի շրջանը մտցնել ինքնավար Քիւրտիստանի սահմաններուն մէջ: Անընդունելի պահանջ Պաղտատի կառավարութեան համար:

Քէրքիւքի նաւթահորերը Իրաքի հասոյթի գլխաւոր աղբիւրը կը կազմեն: Միւս կողմէ ինքնավար Քիւրտիստանն ալ ինքնաբաւ դառնալու համար անհրաժեշտ կարիք ունի նոյն աղբիւրին:

Ինչպէ՞ս հաշտեցնել հակամարտ այս չահերը:

Կատարեալ գորգեան հանգոյց:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

«ԱՐԱՐԱՏ» ՄԻՆԻԽԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՏ 4, 1975 (Նկար՝ Վեռէէ Փրէսըպիլտակէնթուռ)

(Տե՛ս Բ· Էջ Հ· 3· Պտուկեանի յօդուածը)

Գ. ՀԱՍՐԱԹԵԱՆԻ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄԸ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր· Կոմիտէի Բիւրօն քննութեան առած է Երեւանի մէջ բնակարաններ յանձնելու գործողութեան հարցը եւ հաստատած է, թէ բազմաթիւ փաստեր կան, որոնք ցոյց կուտան, թէ «խախտում է աշխատաւորներին նոր եւ ազատուող բնակարաններ տալու սահմանուած կարգը»: Ժողովի ընթացքին, ինչպէս հաղորդած է «Սով· Հայաստան» փետրուար 23ի թիւով «չատ ձեռնարկութիւնների եւ կազմակերպութիւնների ղեկավարներ եւ արհմիութեան (արհեստակցական միութիւն) տեղական կոմիտէներ բնակարաններ բաշխելիս խախտում են հերթականութիւնը, աշխատողներին բնակարան են տալիս՝ հաշուի չառնելով տուեալ ձեռնարկութիւնում աշխատելու եւ Երեւան քաղաքում գրանցուած լինելու ժամկէտները, իսկ երբեմն զանազան պատրուակներով ընակարան են տալիս իրենց հետ արտադրական կապ չունեցող անձանց: Սահմանուած կարգի կոպիտ խախտումների փաստեր կան նաեւ կօօ – պերատիվ բնակարանային շինարարու – թիւնը կազմակերպելիս եւ իրականացնելիս:

«Աշխատաւորների դեպուտատների քաղաքային եւ շրջանային սովետների գործկոմները (գործադիր կոմիտէները) անբաւարար են վերահսկում, թէ ձեռնարկութիւնները եւ կազմակերպութիւնները ինչպէս են պահպանում բնակելի ֆոնդի բաշխման եւ բնակեցման սահմանուած կարգը, յաճախ թողտուութիւն են հանդէս բերում տարբեր տեսակի խախտումների նկատմամբ, իսկ երբեմն էլ իրենք են թոյլ տալիս խախտումները: Այս ամէնը աշխատաւորների արդարացի յան – դիմանութիւնների եւ դանգատների տեղիք է տալիս:

«Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Բիւրօն ընդգծեց, որ նշուած թերութիւնների պատճառը կուսակցական եւ պետական կարգապահութեան ցածր մակարդակն է Երեւանի քաղաքային եւ շրջանային սովետների գործկոմների ապարատներում, նրանցում ստեղծուած վերահսկողութեան բացակայութեան եւ անպատիժ մնալու մթնոլորտը: Հայաստանի Կոմկուսի Երեւանի քաղկոմը (քաղաքի կոմիտէն) եւ շրջկոմները (շրջանային կոմիտէները) թոյլ են վերահսկում աշխատաւորների դեպուտատների քաղաքային եւ շրջանային սովետների գործկոմների գործունէութիւնը:

«Բնակելի ֆոնդի բաշխման գործում պատշաճ կարգ ու կանոն չապահովելու, բնակարանների չհիմնաւորուած բաշխման փաստերի կասեցման համար մի – ջոցներ չձեռնարկելու, գործկոմի ապարատում կուսակցական եւ պետական կարգապահութիւնը թուլացնելու համար Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Բիւրօն կուսակցական խիստ տոյժ տուեց Երեւանի քաղաքային սովետի գործկոմի նախագահ ընկ· Գ· Հ· Հասրաթեանին եւ որոշեց նրան ազատել իր զբաղած պաշտօնից»:

Կեդր· Կոմիտէի Բիւրօն յատակ որոշումներ տուած է «Երեւան քաղաքում բնակելի ֆոնդի բաշխման եւ բնակեցման գործում տեղ գտած լուրջ թերութիւնները վերացնելու, այդ բնագաւառում գործերի վիճակը արմատապէս բարելաւելու համար»:

ՔԻՍԻՆՃԷՐ ԱՆԳԱՐԱ ԳՆԱՑ - ԵԿԱՒ

— o —

ԱՄԵՐԻԿԱՑԻՆ ԿԸ ՋԱՏԱԳՈՎԷ ԻՐ «ՀԻՆ ԵՒ ՎՍՏԱՀԵԼԻ ԶԻՆԱԿԻՑԸ»

—o—

Ինչպէս գրած էինք երէկ, Քիսինճէր Երեւաղէմէն Անգարա կ'երթար, 24 ժամուան համար իր սիրելի թուրք բարեկամներուն սիրտն առնելու համար: Հազիւ հասած կ'ըսէր արդէն· «Կ'ուզէի ձեզի յայտնել մեր հաճոյքը այցելելով մեր հին եւ վստահելի զինակիցը՝ Թուրքիոյ: Մեծ արժէք կուտանք մեր յարաբերութիւններուն զորս եկայ ամրապնդելու»:

Նախարարը տեսնուած է քաղաքական եւ կառավարական պարագլուխներու հետ եւ յայտնած թէ յոյս ունի որ ամերիկեան զինուորական օժանդակութիւնը վերսկսի եթէ նշանակալից յառաջդիմութիւններ արձանագրուին Կիպրոսի մէջ: Բայց այս կէտին մէջ Թուրքիա ոչ մէկ զիջում ընելու տրամադիր է, ընդհակառակն կը շարունակէ սպառնալ որ պիտի «վերաքննէ իր օժանդակութիւնը Ատլանտեան կազմակերպութեան, եւ փակէ կարգ մը ամերիկեան խարիսխներ իր հողամասին վրայ»: Արտաքին նախարարը վերադառած է այն խիստ լեզուն զոր գործածած էր վերջերս Նիուզուիքի տուած իր տեսակցութեան առեն, չհետեւելով թէ պլըֆ չէ: Անգարայի համար պարզ է որ Ամերիկա ջանք չէ խնայած անել կացութիւն մը ստեղծելու համար Ապահովութեան Խորհուրդի նիստերուն, Կիպրոսի հարցին առթիւ, որպէսզի իր Արտաքին նախարարը կարենայ Անգարա երթալ: Մնացեալը չատ կարեւոր չէ Ուաշինկթընի համար, ոչ երկու հարիւր հազար յոյն–կիպրացի գաղթականները, որ 6–7ով ապաստանած են վրաններու տակ, մինչ իրենց տուները նատած են Թուրքերը (Ֆրանսական հեռատեսիլի Երկուշաբթի իրիկուան Ա6–թէճ 2ի լուրերու բաժին) ոչ ալ անօթի – ծարաւ — անմեղ երախաները, որոնք չեն դիտեր թէ կուչտ մարդոց չնորհիւ է որ իրենք անօթի են:

Ֆիկարօ մէջ, ժան–Փիէր Մերսիէ, որ առաջին օրէն հետեւեցաւ, առարկայօրէն Կիպրոսի հարցին, կը գրէր Երեքշաբթի առտու թէ զարմանալի երեւոյթ է նկատել որ Թուրքիոյ ներկայ կառավարութիւնը, մանաւանդ երէ կազմուած հրաժարեալ դահլիճ մըն է, որ միայն «ընթացիկ» հարցերով կրնայ զբաղիլ: Արդ, կը պարզուի որ «ընթացիկ» հարցեր են Կիպրոսի հիւսիսը անկախ Թրքական Պետութեան մը հռչակումը, Ատլանտեան Ուխտի զինուորական ճիւղէն քաշուիլը, 40 հազար զինուոր պահելը Կիպրոս, ամերիկեան կայանները փակելու մասին խօսիլը եւն·, եւն·: Ֆիկարօի աշխատակիցը չի վարանիր չեշտելէ այն ծանր պատասխանատուութիւնը զոր ունի Քիսինճէր Կիպրոսի ողբերգութեան մէջ: Այս մասին կասկած չկայ անշուշտ, եւ Մակարիոս գիտէ թէ ի՛նչ կ'արժեն «հոգեչահ խօսքերը» զորս կը լսէ աչքն թէ ձախէն, բայց ոչ ոք կը համարձակի վճռական ըլլալ, ոչ իսկ Մոսկուա, եւ պարտադրել Թուրքիոյ որ քաշէ իր զօրքը եւ չգրաւէ կղզիին 40 առ հարիւր ամէնէն հարուստ մասը իր 18 առ հարիւր բնակչութեան համար:

Ոչ մէկ արդար լուծում (ուրիշ լուծումներ չատ կան անշուշտ, ինչպէս թրքական կատարուած իրողութիւնը), ըլլայ հաւանաբար կիպրոսի համար, հակառակ անոր որ Մակարիոս յայտարարեց Ֆրանսական հեռատեսիլէն, թէ եթէ իր քաշուիլը օգտակար կրնայ ըլլալ կղզիին համար, այն ատեն պատրաստ է քաշուելու:

ՄԻՆԻԽ... ՅԱՂԹԱՆԱԿ

— o —

Ի հարկէ պարտութիւն, 2–0 արդիւնքը հոն է. եւ ամէնուն վկայութեամբ կրնար աւելի մեծ ըլլալ խրամատը եթէ Արարատ չունենար Ալեոչա Աբրահամեանի նման բարձր մակարդակով բերդապահ մը, որ անվարանօրէն կարելի է համարիլ օրուան մեծագոյն ասպետը, ինչ որ կրցայ դուշակել նաեւ զերմանացի «լակոտներու» բերանէն (վաղաքչական առէք խնդրեմ այս բառը), որոնք մարզադաշտէն ուրախ – դուարթ ելած պահուն, մեր խումբին զառնալով չվարանեցան յայտնելու իրենց պատանեկան անխարդախ տեսակէտը «Ա–րարատ քափութ» բայց «կոլար վունտէր–չէօն»:

Բայց միայն «կոլ՞ըր վունտէրչէօ՛ն»· ի՞նչպէս հասկցնել Գերմանացիին որ հոն, այդ պահուն, այդ ոգիմպիական մար – զադաշին վրայ ա՛յնքան «վունտէր–չէօ՛յն» բաներ տեղի կ'ունենային: Անոնք նկատեցի՞ն արդեօք որ հոն ներկայ գըտնուող 5·000 Հայերու մէջէն, զուցէ մէկ հինգերորդը միայն իսկապէս խաղէն բան մը կը հասկնար, կրցա՞ն բացատրել արդեօք ներկայութիւնը այն պատահական ալհեր Հայուն, որ Մեքսիքոյէն թռած էր Միւնիխ, կամ այն երիտասարդներուն որ տակաւին օր մը առաջ Լոս–Անճէլըս կը գտնուէին, կամ անոնց որոնք երամ–երամ ժամանած էին Թեհրանէն, Պոլի–սէն, Պէյրութէն, Սուրիայէն, Իրաքէն, Յունաստանէն, Եգիպտոսէն, Հռոմէն, Վենետիկէն, Միլանէն, Փարմայէն, Լոն–տոնէն, Պելժիայէն, Հոլանտայէն, Գեր – մանիոյ եւ Ֆրանսայի զանազան վայրե–րէն... Կարելի՞ էր միթէ այդ մարզասէր – րութեան վերապրել խանդավառութիւնը եւ յուզումը ութսունի սեմին մօտեցող այն մեծ մայրիկին կամ միջնակարգի այն ուսանողուհիին, աստուածարան վարդա–պետին եւ արհեստաւոր գործաւորին, բարեկեցիկ ընտանիքներուն կամ ընկե – րային պայքարներու մէջ միրճուած երի–տասարդներուն...

Եթէ «Պայէրն» Միւնիխի քաղաքացի – ներուն համար ոտնագունդի խումբ մըն էր միայն, որ պէտք էր լաւ ըլլար, լա–ւագոյնը ըլլար, որովհետեւ մարզական պարծանքն էր իրենց քաղաքին, Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.Տ ոտնագունդի խումբ մը ըլլալով հանդերձ (Հարիւրաւորներու մէջէն, լաւերէն մին) այսօր կը ներկայացնէր տառապած ժո–ղովուրդի մը զարաւոր բաղդը անարդար մարդկութեան, Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.Տ հոս, այս ոգիմ–պիական մարզադաշտին վրայ, յարու – թեան կանչն էր բաղում անգամ մահուան դատապարտուած, բայց միշտ կենդանի ՀԱՅ ժողովուրդին· ահա՛ թէ ինչո՛ւ այն–քան անհամեմատօրէն բազմաթիւ էին գաշտի նստարաններուն վրայ ծածանող հայկական դրօշները, հոգ չէ թէ երկու

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆՍՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

ԴԱՍԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

[ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

ԱՐԻՒՆԱԴՐՈՒԱԳ 8ՐԴ ԴԱՐԸ՝ ԻՒ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՊԱՏԿԵՐՈՎ

Ութերորդ դարու տեւողութեան՝ հայ դաստիարակչական չարժումը իր ամէնէն տխուր տատնամեակները կը բոլորէ, մատ–նուելով արաբական տիրապետութեան

տեսակ էին անոնք — կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն — կարմիր, կապոյտ, կար–միր — չէ՞ որ երկուքն ալ պատկանած են ու կը պատկանին հայ ժողովուրդին· (մտքի, խղճի եւ խօսքի ազատութեան այս դարուս մէջ, չեմ կրնար հանդուրժել միջամտութիւնը բոլոր այն իմաստակ բանդէաներուն որոնք միոյն կամ միւսին պատմական դոյութիւնը կ'ուզեն անդի – տանալ)· ահա թէ ինչու մարզական յա–խորտանքներուն փոխարէն, անդլերէն, ֆրանսերէն եւ հայերէն լեզուներով պատ–մական ակնարկներ, արդարութեան կո – չեր արձանագրուած էին բազմաթիւ պատ–տառներու վրայ («Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.Տ յաղթանակէ՛ որ մէկուկէս միլիոն նահատակներուդ հոգիները խայտան», «Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.Տի յաղթա–նակով վրէժը լուծենք Թրքական կոտո – րածներուն զոհ՝ հայ նահատակներուն», եւայլն)· ահա նաեւ թէ ինչո՛ւ երբ խաղէն վերջ, քաղաքին կեդրոնական հսկայ սը–րահներէն մէկուն մէջ, «պարտուած» խումբը հանդիպում ունեցաւ իր ժողո – վուրդին հետ, ընդունելութեան խանդավառ ջերմ ծափերով, անկեղծ, ինքնաբուխ եւ սրտանց, որովհետեւ մարզական դեռնի վրայ միայն կարեւոր էր իր յաղթանակը, իսկ Ա.Ր.Ա.Ր.Ա.Տ իր ներկայութեամբն այդ վիթխարի մարզադաշտին վրայ, Հայու – թեան վերածնունդի փաստը չէ՞ր միթէ, երբ ճիշդ վաթսուն տարիներ առաջ, զրե–թէ նոյն թուականներուն, անապատի ճամբաներուն վրայ սպանդի հանած էին անոր զաւակները...

Երկրպագեմ քեզ «խորհուրդ խորին անհասանելի»...:

Հ. Յ. ՊՋՏԻԿԵԱՆ

չէջանին յատուկ « զառնապոյն » ճակա–տագրի: Սրտակեղեք դրուագներով կը յորդի այդ դարու գլխաւոր պատմիչ Ղե–ւոնդ վարդապետի (ոմանց կողմէ յիշա–տակուած նաեւ Ղեւոնդ Երէց) ժամանա–կագրային գործը՝ «Պատմութիւն Ղեւոնդ–եայ մեծի վարդապետի Հայոց» (տպ· 1887, Փեթերսպուրգ):

Պարզելով Վալիտ խալիֆայի օրով (705–715) գործուած կեղեքումներն ու հալածանքները, Ղեւոնդ Վրդ· զարհու – րելի մանրամասնութիւններ կը հաղորդէ Նախիջեւանի եկեղեցիին ու Որամ քա–գաքին մէջ ի գործ դրուած չարիքներու մասին, Մուսէ ոստիկանին եւ Ապտըլա ամիրապետի կողմէ չղթայազերծուած հալածանքներուն չուրջ, եւ վերջապէս ճնշիչ տուրքերու (հարկ) կամ կեղեքում–ներու՝ որոնց տակ հեծած է ժողովուր – դը: Խօսելով նաեւ Աբբասեաններու օրով ստեղծուած անհանդուրժելի կացութեան մասին, կը նկարագրէ 724–745 թուական–ներու ողբալի վիճակը տուրքերու տակ կքած Հայութեան, որ ի վերջոյ պիտի դիմէր պարբերական ապստամբութիւն – ներու՝ նոր եւ նորագոյն դաժանութեանց ենթակայ դառնալու դիմով...

Իր պատմութիւնը կը հասցնէ մինչեւ 788 տարին, միշտ բացատրելով թէ ին–չո՛ւ ծագեցաւ մանաւանդ 774 թուա–կանի հայկական տարերային ապստամ – բութիւնը ու ծաւալեցաւ Արտաւազդ եւ Մուշեղ Մամիկոնեաններու, Աչոտ Բագ–րատունիի եւ ուրիշներու նախաձեռնու – թեամբ:

Դիւցազնական առումով յուզիչ դրուագ–ներ ունի Ղեւոնդ վարդապետի պատ – մութիւնը, որուն մէջ անգամ մը եւս Հա–յուն ըմբոստական եւ խիզախ ոգին կը յայտնուի: Պատմիչը յատակ կը գտնէ որ ո՛չ ինք, ո՛չ ալ ապստամբները կ'ան–դիտանային ձախող ելքը իրենց ոգորու – մին, սակայն չէին կրնար աւելի երկար ենթարկուիլ ամբողջական տարկացման անպատուութեան:

×

Հակառակ արխնդրուագ այս բոլոր դէպքերուն, ութերորդ դարուն եւս Հայ դաստիարակութեան գործը կատում չէ ճանչցած Սիւնեաց զարոյի մէջ: Երաս–խաձորի Արշարունեանց վարդապետարա–նը չարունակած է իր գործունէութիւնը, Դուինի կաթողիկոսարանին կից վար – դապետարանը եւ Շիրակայ զարեվանքը պահած են իրենց վարկը, ու Գեղարքունի պատառին մէջ հետզհետէ հռչակ ապահո–ված է Մաքենեաց վանքը (*):

Հ. Ղեւոնդ Ալիշան, իր «Յուշիկք հայ–րենեաց» գործի Բ. հատորին մէջ՝ էջ 155, խօսելով այս զարոցի մասին, կը գրէ· «Այրարատ գաւառին սահմանակից է Գե–ղարքունի գաւառն Սիւնեաց, Սեւանայ ծովուն հարաւակողմը, ուր այն ատեն ու–րիշներէն աւելի կը հռչակուէր Մաքենեաց վանքն՝ իր ասպագգեստ (ասր՝ բուրդ) ճգնաւորներովն եւ եւս առաւել երկու Սո–

զոմոնցներով, որոց մէկն առաջնորդն էր, երկրորդն՝ սրբակեաց վարդապետ մը»...

Վեր· Եղիա Քասունի, իր «Պատմու – թիւն հին հայ դաստիարակութեան» անուն գործին մէջ (1959, էջ 161), հիմնուելով 12րդ դարու ասորի բարձրաստիճան հոգե–ւորականի մը՝ Մարաչցի Դիոնիսիոս Բարսալիբիի պատմագրային մէկ վկայու–թեան վրայ, կը հաստատէ որ ութերորդ դարուն վանական զարոց մը ունեցած ենք նաեւ Սեւ Լերան մէջ (ըստ Քասունիի՝ Հատաթի եւ Տլուքի միջեւ, Ասորիներու Մար Աթանասիոս պատրիարքին կողմէ Հայոց տրամադրուած վանքի մը երդի–քին տակ, Յովհաննէս (Օձնեցի) կաթո–ղիկոսի կարզադրութեամբ հոն զրկուած երեք եպիսկոպոսներու հսկողութեամբ: — Հայերէնի հետ նաեւ ասորերէն կը սորվէին ուսանողները:

Ութերորդ դարու հռչակաւոր դաս–տիարակներն ու մատենագիրները եղած են Մաքենեաց վանքի «Հարանց հայր» վանահայր եւ ուսուցչապետ Սոդոմոն, Ստեփանոս Սիւնեցի, Յովհան Գ. կաթո–ղիկոս Օձնեցի եւ Ղեւոնդ Վրդ· (երէց):

Տեղին է արձանագրել որ ութերորդ դարու գլխաւոր դէմքերուն եւ անցու – դարձներուն մասին ժամանակագրային իրենց վկայութեանց մէջ՝ մասնաւորա – բար Ստեփանոս Օրպէլեան եւ Մխիթար Այրիվանեցի բացառիկ հիացումով կը խօսին Ստեփանոս Սիւնեցիի կրթական, քերթողական ու մանաւանդ երաժշտական ոգեղէն մասին: Հայոց երաժշտու – թեան պատմութեան մէջ ութերորդ դարը զարգացման աննախընթաց հանդրուան մը կը կազմէ, երբ նկատի կ'ունենանք մաս–նաւորաբար Սիւնեաց վարդապետանոցի ուսուցչապետին (Ստ· Սիւնեցի) քրոջ Սահակադուխտի, եւ իր ընկերոջ՝ Գրի–գոր Այրիվանեցիի նման դէմքերու նը – պաստը երաժշտական արուեստին: Նոյն զարուն կը զուգադիպի նաեւ եկեղեցական ճկարազարդութեան արուեստի յատկու – թիւնը մեր մէջ՝ որուն յիշատակութիւնը կ'ընէ Մովսէս Կաղանկատուացի, իր «Պատմութիւն Աղուանից» գործին մէջ:

Մ. Թ.

(*) «Մաքենոց» կամ «Մաքենաց» ա–նունը կը սերի «մաճի» բառէն, որ կը նշանակէ էգ ոչխար: Վանական ճգնաւորները ոչխարի մորթէ եւ ոչխարի բուրդէ շինուած հագուստներ եւ վերարկուներ կը գործածէին:

Մ. Թ.

Կարդացէք «ՅԱՌԱՋ»ը Տարածեցէք

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՋԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ա.— Քիւրտերը զանազան են· տեսակ մը Հայոց թշնամի է, իսկ մաս մըն ալ Հայոց հանդէպ չատ լաւ է:

Պաշտպան Դր· Նիմայէր·— Ամբաստա–նեալը պատմեց թէ Քիւրտերու քով ա–պաստանարան գտաւ· ուրեմն լաւ եւ դէշ Քիւրտեր կան· այս անկէ յայտնի էր որ ամբաստանեալը ըսաւ թէ Քիւրտերը զին–քը սիրով ընդունած են· բայց կան Քիւր–տեր ալ, որոնք կառավարութեան հետ բարեկամ են:

Ա.— Մեծ մասամբ:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Քանի՞ տարուան էին ձեր ծնողքը երբ ձեր հայրը մեռաւ:

Ա.— Հայրս չիսունեւհինգ, մայրս չի–սունեւերկու – չիսունեւերեք; եղբայրս – ներս քսանութ եւ քսաներկու, քոյրերէս մէկը քսանեւվեց – քսաննեւեօթ, միւսը տասնեւվեցուկէս եւ ամէնէն փոքրը տասն եւ հինգ տարեկան էին:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Ձեր ամուսնացած քոյրը իր զաւկին եւ էրկանը հե՞տ ճամբայ ելաւ:

Ա.— Այո, միասին ելան, բայց իրարմէ քիչ մը հեռու էին:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Ամ–բաստանեալը այսօր ըսաւ թէ բացի իր եղբօր դիակէն՝ ազգականներէն ոչ մէկուն դիակը տեսած էր· բայց ինծի ուրիշ բան ըսած էր առաջ· դուցէ լաւ չհասկցուե–ցաւ: Կը խնդրեմ հարցնել, թէ արդեօք հեռուն թուփերուն մէջ քոյրերէն մէկուն աներեւոյթ ըլլալը չէ՞ր տեսած եւ ար–դեօք իր այդ քոյրը վերստին չէ՞ր պատ:

Ա.— Տեսայ մօրս իյնալը, եղբայրս մեռած եւ ուրիշ դիակներ· փախած մի–ջոցիս աւելին չկրցայ տեսնել:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Երզըն–կայի մէջ 20·000 հայ քրիստոնեաներ կա–յին· ուրիշ ի՞նչ ազգեր կային հոն, Քիւր–տեր եւ Թուրքեր ալ կայի՞ն:

Ա.— Երզնկայի մէջ 25·000 – 30·000 Թուրք բնակչութիւն կար:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Պատե–րու վրայ յայտարարութիւննե՞ր փակ – ցուցին արդեօք, որոնց մէջ կ'ըսուէր թէ Հայերը իրենց տուներէն ելլելու են, թէ բերանացի յայտարարութեամբ ալ· կամ այդ կարճ ժամանակի մէջ 20·000 Հայե–րու ի՞նչպէս հաղորդուեցաւ· մէկ առա–

ւօտեան մէջ եղած է· եւ քիչ մը առաջ այնպէս հասկցայ թէ առաւօտ մը հրաման ելաւ որ Հայերը քաղաքը պէտք են դա–տարկել· ի՞նչպէս եղաւ այս:

Ա.— Քաղաքը եւ շրջակայքը ամէնքն ի մի հաւաքուեցան եւ դուրս քչուեցան· եւ մնացողները վերջէն դուրս հանուե–ցան:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Կը յի–շէ՞ք արդեօք յայտարարութիւն փակցու–ցի՞ն փողոցներուն վրայ կամ արդեօք թմբուկով լուր տուեցա՞ւ· կամ վերջա–պէս ի՞նչպէս յայտարարուեցաւ:

Ա.— Զինուորական մունետիկ մը եկաւ եւ բարձրաձայն յայտարարեց թէ քա – ղաքը պէտք է դատարկել:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Հրա – մանը կառավարութեան կողմանէ՞ էր:

Ա.— Այո, կը յայտարարուէր թէ կ· Պոլսէն եկած հրաման մըն է, Թալէաթ փաշայի հրամանն է:

Նախագահ·— Այն միջոցին կ'ըսուէ՞ր թէ հրամանը Թալէաթ փաշայէն եկած էր:

Ա.— Կ'ըսուէր, լուր կը ղրկէր:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Ինդրեմ, հարցուցէք ամբաստանեալին թէ դպրոց–ները Փետրուարի՞ն փակուեցան, մինչ ինքը մինչեւ Մայիս Երզնկա մնացած է:

Նախագահ·— Ամբաստանեալը արդէն ըսաւ թէ մէկ ամիս առաջ դպրոցները փակուեցան:

Ա.— Երկու, երեք ամիս առաջ:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— Ինդրեմ հարցուցէք թէ հօրենական տան մէջ գո–ւած դրամը՝ ոսկեդրա՞մ էր:

Ա.— Ոսկեդրամ էր:

Ն.— Այդ դրամը մինչեւ հիմա քա՞նի դեռ անո՞վ կ'ապրէիք:

Ա.— Այո՛:

Պաշտպան Դր· Վերթուէր·— 4·800 Թրքական ոսկի էր, մէկ Թրք· ոսկին հա–տասար է քսան ոսկի մարքի:

Ն.— Դեռ մինչեւ հիմա ան՞ով կ'ապ–րէիք:

Ա.— Այո՛:

Պաշտպան Դր· Փոն Գոդդոն·— Երբ ձեր կրտսեր քոյրը քաչեցին տարին, անոր պոռալը լսեցի՞ք:

Ա.— Անոր պոռալը լսեցի եւ մայրս ալ տեսաւ պինքը, քովս եկաւ կը պոռար եւ կ'ըսէր· «Երանի՛ թէ կուբանայի»:

Ն.— Ամբաստանեալին ուղղելիք ուրիշ հարցեր կա՞ն:

Դատախազ Գոլնիկ·— Բացատրութիւն մը եւս պիտի խնդրեմ· ամբաստանեալը այդ զրամը ի՞նչպէս Գերմանիա բերած է:

Ա.— Մաս մը զրպանիս մէջն էր, մաս մըն ալ պայուսակիս:

Նախագահ·— Եթէ ամբաստանեալին ուղղելիք ուրիշ հարցումներ չկան, անդ–նինք փաստերու:

(15 – Շար·)

ԱՒՈՒՐ ՊԱՏՇԱՃԻ

ՄԵՐ ՄԵԾ ՊԱՀՔԸ

— ՕՕ —

Թող բանասէրները ըսեն, թէ ինչո՞ւ Մեծ Պահքը կը բնորոշուի չարք մը անապարժ, անբաղձալի որակումներով։

Երբ մէկը բեմ բարձրանայ եւ երկար ճառ մը խօսի, «Մեծ Պահքի չափ երկար» կ'ըսենք։ Հասակաւոր մէկուն համար, «Մեծ Պահքի հասակ ունի», կը բամբասենք։ «Հայր սուրբին քարոզը Մեծ Պահքի համ առաւ կամ ունէր»։ «Մեծ Պահքի թթուած երես ունի», եւն., եւն.։

Ու այսպէս, դեռ չատ մը անիրաւ, անհամ սրակումներ խեղճ Մեծ Պահքին պատճառին վերթռուած։

Գալով մեզի, կ'ուզէի ըսել որ մեր համայ զգացին ալ Մեծ Պահքի չափ, անկէ աւելի երկար եղաւ։ Մէկ չաբթուան հիւրը յարգելի է, մէկ ամսուանը ատկա կալի։ Մեր պարագային՝ աւելի քան տագնապալի։

Երբ ասկէ չիսուն տարիներ առաջ երկրագունդի հինգ ցամաքամասերուն վրայ ինկանք, մեր բոլոր բռնապետական ցաւերուն ու պարտիներուն հետ, ունէինք կազդուրիչ լաւառեսութիւններ։ Համոզիչ, յուսատու երեւոյթներ կային մեր չուրջը։ Մեր ոսկեշող երազներուն յոյսը կը պլպլար կարծես մօտակայ հորիզոնին վրայ...

Մեր արեան տուրքը ծանրօրէն, առատութեամբ վճարած էինք ու կը հաւատայինք, որ արդար հատուցման ժամը մօտալուտ էր։ Կը հաւատայինք մարդկութեան բարոյականին, տիրող ընկերութեան արդարադատութեան։ Զէ՞ որ, արեւելքէն արեւմուտք խաղաղութեան, բարութեան, արդար եատուցումներու մասին կը ճառէին բոլո՛րը, բոլոր «կապիտալիստ»ն ու «պրոլեթար»ը։

Այո՛, կը հաւատայինք, կը հաւատայինք, չա՛տ մը բաներու, կը հաւատայինք պարզամիտ մանուկի մը պէս։

Ու այդ էր գլխաւոր պատճառներէն մէկը, որ Հայը, իբր գաղթական, իբր տարագիր, մինչեւ համաչխարհային երկրորդ պատերազմը չատ մը գաղութներու մէջ հետամուտ չէր հաւատարմութեան, տեղւոյն յարմարելու, տուն–տեղ ըլլալու։

Առանց արդուզարդի, նեղլիկ սենեակ մը, բաւական էր որ դռնիկները Հայեր ըլլային։ Ժլատ ապրելակերպի մը անձնատուր, իր մտասեւեռումը միշտ հեռուն, միշտ երազուն, վաղուան մօտալուտ գալիքին անձնատուր։ «Ի՛նչ պիտի ընենք առնենք, չինենք, լեցնենք...» մենք հոս մնացողնե՞ր ենք»... ահա օրուան հրատապ կարգախօսքը։

Եթէ փորձուէինք հարցնել թէ՝ ե՞րբ եւ ո՞ւր պիտի երթաք, — հաստատ, համոզիչ պատասխան չկար, կը հաւատայինք մը որ թէ՛ մօտ էր եւ թէ հեռու, աւելի մօտ էր քան հեռու։ «Երթալ»ն էր իրենց մտածումին ու գաղտուղութեանց առանցքը։

Տնտեսական դէշ դրութեան, ապրելակերպի ողորմելի պայմաններու զուգահեռ՝ այդ օրերուն, հայրենազուրկ գաղթական Հայը կ'ապրէր իր ազգային, հանրային դովելի, նախանձելի օրերը։ Հայրենի բարձրաւանդակէն, աքսորէն ու գաղթէն իրեն հետ բերած հոգեկան պաշարը պարարտ էր։ Վաղուան յոյսը թափ կուտար իր երեւակայութեան, չէ՞ որ կրցած էր ձեւով մը «մնացորդաց»ին մաս կազմել։ Գալիք պայծառ օրերը ծիածանի գոյներով կը գունաւորէին իր ներաշխարհը։ «Ո՛չ, եթէ Տէր Զօրը չկրկաւ մեզ թաղել, ալ ո՛չ ոք կրնայ մեզի համար փոս փորել...»։

«... Մեր հայրենիք ազա՛տ, աեւնկա՛խ,
Մեր թշնամիք ոտնակոխ...»։

Եւ կամ —

«Հիմա՛ հիմա՛ մենք ալ ունինք,
Ազա՛տ, աենկա՛խ մեր հայրենիք»։

Առանք ամէնէն չատ երգուած երգերն էին յատկապէս նորահաստներու, չափահասներու կողմէ։ Արեւմտեան Պաղտատի — Մարսէյլ — մէջ, Ռիւ Էտմոն–Ռոստան թիւ եօթը ապարանքի ճակատին կը ծածանէր հայկական սուրբ Եռագոյնը, ու այնտեղ, գեռնայարկը ելեւմուտ անգադար տասնեակներո՛վ, տասնեակներով հայ մարդոց։

Հայկական եփուն, եռուն կեանք։ Կուսակցութիւններ։ Հայրենակցական, մշակութային, բարեսիրական միութիւններ։ Դրադարան, լսարան, թատրոն, դասախօսութիւններ չարաթը քանի մը անգամ։ Թաղամաս մը հայկական, փողոցներ հայնոց, ու ասիկա դրեթէ բոլոր հայաչատ քաղաքներու մէջ։

Այս բոլորին հետ, սակայն, Հայը դեռ իր ուսերէն վար չէր առած ճամբորդի խուրջինը, այս բոլորը իրեն համար ժամանակաւոր աշխատանքներ էին, որ կը կատարուին։ Ու այս եռուն չարժումը տեւեց բաւական երկար, մինչեւ մեր նոր ողբերգութեան երկրորդ արարը։

Անձնական, փոքր տերեւաթափներու հետ երկրորդ աշխարհամարտը եկաւ տակնուվրայ ընելու ամէն բան։ Պատերազմ։ Տեղաշարժ։ Զինուոր, գերի, բանի աշխատաւոր, եւայլն, տեղահան ըրին յատկապէս մեր հոգեկան աշխարհը։

Եղաւ առեն մը որ, դարձեալ չողչողուն յոյսեր պսպղացին մեր ազգային ապօտ հորիզոնին վրայ։ Մեր «մինուճար»ը առատօրէն տուրք վճարած էր «հայրենական» պատերազմին, «Արեւափայլ»ին կողմէ խոստումներ եղած էին Կարսի, Արտահանի եւ այլ չրջաններու մասին։ Զանգուածային ներգաղթի հաստատ հեռանկարը կար, իրողութիւնը կար։

Այո՛, կար։ Կային դեռ չատ մը յուսատու բաներ, հրապուրիչ երեւոյթներ, մեր առջեւ լուսաւոր ճամբաներ բացուելու մօտալուտ հեռանկարներ։ Հա՛յ։ Հայութի՛ւն։ Հայաստա՛ն...

Աւա՛ղ, ժամանակը եկաւ ցոյց տալու, որ մենք զարձեալ քառամբակ վազեր ենք իրենց մտածումին ու գաղտուղութեանց առանցքը։

Տնտեսական դէշ դրութեան, ապրելակերպի ողորմելի պայմաններու զուգահեռ՝ այդ օրերուն, հայրենազուրկ գաղթական Հայը կ'ապրէր իր ազգային, հանրային դովելի, նախանձելի օրերը։ Հայրենի բարձրաւանդակէն, աքսորէն ու գաղթէն իրեն հետ բերած հոգեկան պաշարը պարարտ էր։ Վաղուան յոյսը թափ կուտար իր երեւակայութեան, չէ՞ որ կրցած էր ձեւով մը «մնացորդաց»ին մաս կազմել։ Գալիք պայծառ օրերը ծիածանի գոյներով կը գունաւորէին իր ներաշխարհը։ «Ո՛չ, եթէ Տէր Զօրը չկրկաւ մեզ թաղել, ալ ո՛չ ոք կրնայ մեզի համար փոս փորել...»։

«... Մեր հայրենիք ազա՛տ, աեւնկա՛խ,
Մեր թշնամիք ոտնակոխ...»։

Եւ կամ —

«Հիմա՛ հիմա՛ մենք ալ ունինք,
Ազա՛տ, աենկա՛խ մեր հայրենիք»։

Առանք ամէնէն չատ երգուած երգերն էին յատկապէս նորահաստներու, չափահասներու կողմէ։ Արեւմտեան Պաղտատի — Մարսէյլ — մէջ, Ռիւ Էտմոն–Ռոստան թիւ եօթը ապարանքի ճակատին կը ծածանէր հայկական սուրբ Եռագոյնը, ու այնտեղ, գեռնայարկը ելեւմուտ անգադար տասնեակներո՛վ, տասնեակներով հայ մարդոց։

Հայկական եփուն, եռուն կեանք։ Կուսակցութիւններ։ Հայրենակցական, մշակութային, բարեսիրական միութիւններ։ Դրադարան, լսարան, թատրոն, դասախօսութիւններ չարաթը քանի մը անգամ։ Թաղամաս մը հայկական, փողոցներ հայնոց, ու ասիկա դրեթէ բոլոր հայաչատ քաղաքներու մէջ։

Այս բոլորին հետ, սակայն, Հայը դեռ իր ուսերէն վար չէր առած ճամբորդի խուրջինը, այս բոլորը իրեն համար ժամանակաւոր աշխատանքներ էին, որ կը կատարուին։ Ու այս եռուն չարժումը տեւեց բաւական երկար, մինչեւ մեր նոր ողբերգութեան երկրորդ արարը։

Անձնական, փոքր տերեւաթափներու հետ երկրորդ աշխարհամարտը եկաւ տակնուվրայ ընելու ամէն բան։ Պատերազմ։ Տեղաշարժ։ Զինուոր, գերի, բանի աշխատաւոր, եւայլն, տեղահան ըրին յատկապէս մեր հոգեկան աշխարհը։

Եղաւ առեն մը որ, դարձեալ չողչողուն յոյսեր պսպղացին մեր ազգային ապօտ հորիզոնին վրայ։ Մեր «մինուճար»ը առատօրէն տուրք վճարած էր «հայրենական» պատերազմին, «Արեւափայլ»ին կողմէ խոստումներ եղած էին Կարսի, Արտահանի եւ այլ չրջաններու մասին։ Զանգուածային ներգաղթի հաստատ հեռանկարը կար, իրողութիւնը կար։

Այո՛, կար։ Կային դեռ չատ մը յուսատու բաներ, հրապուրիչ երեւոյթներ, մեր առջեւ լուսաւոր ճամբաներ բացուելու մօտալուտ հեռանկարներ։ Հա՛յ։ Հայութի՛ւն։ Հայաստա՛ն...

Աւա՛ղ, ժամանակը եկաւ ցոյց տալու, որ մենք զարձեալ քառամբակ վազեր ենք սին յոյսերու եւ անհամ խոստումներու ետեւէն։ Ուրիչ խօսքով՝ զարձեալ բոպիկներ ենք ջուրը տեսնելէ առաջ։ Ու հիմա, կրկին եկեր կանգներ ենք՝ մեր «լացի պատ»ին դիմաց մորմոքելու, կամ բողոքելու... եւ կամ ողբալու մեր տգայական պարզամտութեան վրայ։

Ազատութի՛ւն, հաւասարութի՛ւն, արդարութի՛ւն, ի՛նչ հինցած, մաշո՛ած բառեր... իրենց բովանդակ իմաստէն պարպուած նշանախօսքեր... Մեծերուն, ուժեղներուն համար վաճառքի նպաստաւոր կշիռք, տկարներուն, փոքրերուն համար թմրեցուցիչ դեղահատիկ։

Մարդկային բոլոր դեղեցիկ, առաքինի բնաբաններ չատոնց իմաստազուրկ ա – նօթներու վերածուած են ու զամփիւղը նետուած, ու ասիկա ամէնէն առաջ անոնց կողմէ որ առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ ամերիկեան ծամոցի պէս անդադար կը ծամծմեն զանոնք։

Այո՛ ազատութիւն, արդարութիւն, հաւասարութիւն. այո՛ այս ապրանքներուն ճարպիկ «բանիմաց» վաճառորդները կան, բայց այդ վաճառքը «պայմանագրական» է։ Սակարկութիւն չկայ, դինը եւ բաժնեչափը իրենք է որ կ'որոշեն։ Շուրի եւ «հովանի»ի կշիռքը բռնած են իրենց ափին մէջ. այս է ճշմարտութիւնը։

Ի՞նչ չափ, ի՞նչ կշիռ ունէին հինները, այն «վայրենի» կամ «բռնակալ» կոչուածները, եւ ի՞նչ չափ ու կշիռ ունին այսօրուան «քաղաքակրթուածները»։ Նոյնը, ճշմարտօրէն նոյնը։ Ձեւերը փոխուած են, անուններն փոխուած են ու թերեւս տեղերն ալ փոխուած ըլլան։ Այս է իրողութիւնը դժբախտաբար։

Դառնալով մեր հօտին, ըսենք. հիմա հոս եւ այլ տեղեր ալ «հայ դպրեվանք» չկայ։ Տեղացի ենք, քաղաքացի ենք «ա փառ աեր իէռ» ինչպէս կ'ըսեն։ Բայց դարձեալ կառչած մնացած ենք մեր հատատմբին, մեր լուսոյ երազին իրականացման։ Ձիւղ է համբանքնիս պակսեցաւ, բայց ողբ ըլլան ԱՊՐՈՂՆԵՐԸ։

Այսօր, հիմա՛ մեր գողգոթայի վաթսունամեակի սեմին, ոյս ունի՞նք, «պիտի հասնի՞նք կատարին»։ Ատիկա կախում ունի մեզմէ, ամէնէն առաջ մեզմէ։ Մեր գործածելիք զէնքերէն։ Եթէ դարձեալ հին «չամախալի»ներով ճամբայ պիտի ելլենք, ի զուր է մեր յողնութիւնը, անտեղի պիտի ըլլար մեր ուժերուն սպառումը։

Հոս ծնած, հասակ նետած, միտք եւ մկան ունեցող երիտասարդութիւն մը ունինք։ Այժմ անոնք բոլոր տեսակի զէնքեր գործածելու ատակ են եւ հաւատացած եմ կամք ալ ունին, բաւական է որ «պայմանագրական» սահմանափակումներով չխափանենք իրենց ճամբան։

Սխալ չհասկցուիմ, լեռ բարձրանալու հարց չկայ։ Կան սակայն բազմաթիւ գործածելիք զէնքեր որոնց մասին կարելի է մտմտալ «աւուր պատշաճի»։ Այժմու այս անդհսկան թոհուբոհին մէջ, իւրաքանչիւր ժողովուրդ հմշուքով ափ մը հող — սեփական հող կ'ապահովէ իրեն համար։

Անհրաժեշտ է յիշել, եւ յիշեցնել նաեւ մեր երիտասարդութեան.— գործօն, պիտանի երիտասարդութեան, թէ մեր յուիհենական թշնամի «գորշ գայլ»ին էն մօտիկ գործակիցը — Իմպէթ փաչա — կը յայտարարէր պաշտօնական առիթով մը, — բոպիրաֆ վերիմէզ, ալրնըր, — հողը չի տրուիր, կ'առնուի։

Ու քանի որ հողը չի տրուիր, կ'առնուի, այդ պարագային մեզի համար ալ արդարացուցիչ նշանախօսք մը պէտք է։

«Այս բոլորը ըսելէդ ետք ի՞նչ կ'առաջարկես սիրելի բարեկամ» — եթէ մեկը փորձուի հարցնել ինծի, պատասխանս ապահովեմ ոմանց համար «խենթի խօսքեր» պիտի համարուին։ Իրրեւ եզրափակում ըսեմ այսքանը, որ թուղթէ կապարճներով երկինքի աստղերը վար չենք կրնար բերել։

Ահա Մեծ Պահքեան խօսքեր կամ խոհեր մեր տարագրութեան վաթսունամեակի սեմին։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

ԿԵԱՆՔԻ ՏԵՒՈՂՈՒԹԵԱՆ

ՄԻՋԻՆԸ ԿՐ ԲԱՐՁՐԱՆԱՑ

Յառաջիկայ 25 տարիներուն, կեանքի տեւողութեան միջինը Եւրոպայի եւ Մ. Նահանգներու մէջ 80 տարեկանի պիտի հասնի, իսկ թերաճ երկիրներու մէջ՝ 60 եւ 65 տարեկանի։

«Ամբողջ աշխարհի մէջ կ'աւելնայ թիւը աւելի երկար ապրողներու», կը չեչուի տեղեկագրի մը մէջ, որ պատրաստուած է Աշխարհի Առողջապահութեան կազմակերպութեան կողմէ։ Երկարակեցութեան հոլովոյթը ապահովաբար պիտի չարու – նակուի դիտութեան նուաճումներուն, ինչպէս նաեւ հիւանդութիւններու բուժման նոր եղանակներուն չնորհիւ։ Տեղեկագիրը ցոյց կուտայ, որ հինգ տարի առաջ արեւմտեան զարգացած երկիրներու մէջ կեանքի տեւողութեան միջինը 71 էր։ միայն աննշան տարբերութիւններ կային Խորհ. Միութեան, Եւրոպայի եւ Մ. Նահանգներու միջեւ։ Այսուհանդերձ, հինգ տարի առաջ այդ միջինը 60 էր Լատին Ամերիկայի, 49 էր Հար. Ասիոյ եւ 43 էր Ափրիկէի մէջ։ Պէտք է ընդգծել, թէ այս թիւերը չատ բարձր էին բաղդատմամբ 1935–1939ի ժամանակաչրջանին, երբ կեանքի տեւողութեան միջինը միայն 32 էր։ Աշխարհի Առողջապահութեան կազմակերպութեան տեղեկագիրին համաձայն թերաճ երկիրները այս ուղղութեամբ ճարտարարուեստական երկիրներէն աւելի մեծ ոստում կատարած են, ինչ որ կը նշանակէ, թէ առողջապահութեան պայմանները կը բարելաւուին։

Կեանքի տեւողութեան միջինը գտնելու համար նկատի կ'առնուին նորածինները ապագայ տարիքները եւ այդ տարիքներու նախատեսուած մահերու թիւերը։

«ԾԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (70)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԳ.

ՊԱՐՈՆ ԲՈՏԻՊՈՒԱՆ

— Տղա՛ս, կ'ըսէր Սանսէվմ, դուն երիտասարդ ես, եւ չես պիտեր թէ ամէնէն լաւ պահուած գաղտնիքը այն է, որ ո՛չ մէկուն ըսած ես.

Բայց ժամանակը կ'անցնի. եւ կը տեսնեմ որ ձեր խոստումը պահելու համար բնաւ պատրաստութիւն մը չէք տեսներ.

— Այսինքն թէ, քու կարծիքովդ, պէտք է լոյս աչքով եւ ազմուկ հանելով աչխատիլ, այնպէս որ պահակները դիտաւորութիւնս հասկնան։

— Այդ ըսել չեմ ուզեր։ Բայց վերջապէս մեր շղթաները ոտքերնուս զամուած են.

— Օ՛ն, ըսաւ Սանսէվմ։ Ի՞նչպէս ալ ալ չուտ կ'երթաս։

— Հիմա մարդու պէս խօսինք։ Մահուան վրայ խօսելէ առաջ, ինչ որ պէտք է հաւատաս խօսքիս թէ չատ անախորժ է, լաւագոյն է ապրելու միջոցները մտածել։ Արդ, քանի մը մանրամասնութիւններ կան, որոնք տակաւին չբացատրեցիր ինծի։

— Ի՞նչ մանրամասնութիւն. բացատրէ՛։ Բայց իմաց կուտամ քեզի թէ, եթէ նորէն խաբես զիս։

Օ՛, օ՛ նախ հասկնանք թէ ի՞նչ բանի մէջ խաբեցի քեզի։ Փետրուարի 24ը անցա՛ւ. ո՛չ։ Ուրեմն դեռ պայմանաժամիս մէջն եմ, ինչպէս որ կ'ըսեն դատական լեզուով...։ Գանք իմ մանրամասնութիւններուս.

Փոքրիկ սիրուն միլիոնի մը խօսքը ըրիր, անանկ չէ՞. բայց միլիոնը բառ մըն է. խոստացար որ ինծի հետ բաժնես. այս ալ աղէկ. բայց կ'ուզէի գիտնալ թէ քոյնո՛ւր դրած է այս երանելի թուչունը. թէ ի՞նչպէս մտածիր ես որսալ զայն. եւ թէ ինչպէս պիտի բաժնենք անոր փետուրները...

— Այսինքն թէ պէտք է որ ես ամէն բան յայտնեմ քեզի. իսկ դուն բնաւ բան մը պիտի չյայտնես։

— Սիրելիս, ներէ ինծի որ ըսեմ քեզի թէ քու միլիոնդ, եթէ իրաւցնէ գոյութիւն ունի, իմ ձեռքս է, եւ թերեւս հետաքրքրութիւնս ալ հոգ չունի։ Ուրիշ խօսքով՝ զարձեալ բոպիկներ ենք ջուրը տեսնելէ առաջ։ Ու հիմա, կրկին եկեր կանգներ ենք՝ մեր «լացի պատ»ին դիմաց մորմոքելու, կամ բողոքելու... եւ կամ ողբալու մեր տգայական պարզամտութեան վրայ։

Ազատութի՛ւն, հաւասարութի՛ւն, արդարութի՛ւն, ի՛նչ հինցած, մաշո՛ած բառեր... իրենց բովանդակ իմաստէն պարպուած նշանախօսքեր... Մեծերուն, ուժեղներուն համար վաճառքի նպաստաւոր կշիռք, տկարներուն, փոքրերուն համար թմրեցուցիչ դեղահատիկ։

Մարդկային բոլոր դեղեցիկ, առաքինի բնաբաններ չատոնց իմաստազուրկ ա – նօթներու վերածուած են ու զամփիւղը նետուած, ու ասիկա ամէնէն առաջ անոնց կողմէ որ առաւօտէն մինչեւ ուշ երեկոյ ամերիկեան ծամոցի պէս անդադար կը ծամծմեն զանոնք։

Այո՛ ազատութիւն, արդարութիւն, հաւասարութիւն. այո՛ այս ապրանքներուն ճարպիկ «բանիմաց» վաճառորդները կան, բայց այդ վաճառքը «պայմանագրական» է։ Սակարկութիւն չկայ, դինը եւ բաժնեչափը իրենք է որ կ'որոշեն։ Շուրի եւ «հովանի»ի կշիռքը բռնած են իրենց ափին մէջ. այս է ճշմարտութիւնը։

Ի՞նչ չափ, ի՞նչ կշիռ ունէին հինները, այն «վայրենի» կամ «բռնակալ» կոչուածները, եւ ի՞նչ չափ ու կշիռ ունին այսօրուան «քաղաքակրթուածները»։ Նոյնը, ճշմարտօրէն նոյնը։ Ձեւերը փոխուած են, անուններն փոխուած են ու թերեւս տեղերն ալ փոխուած ըլլան։ Այս է իրողութիւնը դժբախտաբար։

Դառնալով մեր հօտին, ըսենք. հիմա հոս եւ այլ տեղեր ալ «հայ դպրեվանք» չկայ։ Տեղացի ենք, քաղաքացի ենք «ա փառ աեր իէռ» ինչպէս կ'ըսեն։ Բայց դարձեալ կառչած մնացած ենք մեր հատատմբին, մեր լուսոյ երազին իրականացման։ Ձիւղ է համբանքնիս պակսեցաւ, բայց ողբ ըլլան ԱՊՐՈՂՆԵՐԸ։

Այսօր, հիմա՛ մեր գողգոթայի վաթսունամեակի սեմին, ոյս ունի՞նք, «պիտի հասնի՞նք կատարին»։ Ատիկա կախում ունի մեզմէ, ամէնէն առաջ մեզմէ։ Մեր գործածելիք զէնքերէն։ Եթէ դարձեալ հին «չամախալի»ներով ճամբայ պիտի ելլենք, ի զուր է մեր յողնութիւնը, անտեղի պիտի ըլլար մեր ուժերուն սպառումը։

Հոս ծնած, հասակ նետած, միտք եւ մկան ունեցող երիտասարդութիւն մը ունինք։ Այժմ անոնք բոլոր տեսակի զէնքեր գործածելու ատակ են եւ հաւատացած եմ կամք ալ ունին, բաւական է որ «պայմանագրական» սահմանափակումներով չխափանենք իրենց ճամբան։

Սխալ չհասկցուիմ, լեռ բարձրանալու հարց չկայ։ Կան սակայն բազմաթիւ գործածելիք զէնքեր որոնց մասին կարելի է մտմտալ «աւուր պատշաճի»։ Այժմու այս անդհսկան թոհուբոհին մէջ, իւրաքանչիւր ժողովուրդ հմշուքով ափ մը հող — սեփական հող կ'ապահովէ իրեն համար։

Անհրաժեշտ է յիշել, եւ յիշեցնել նաեւ մեր երիտասարդութեան.— գործօն, պիտանի երիտասարդութեան, թէ մեր յուիհենական թշնամի «գորշ գայլ»ին էն մօտիկ գործակիցը — Իմպէթ փաչա — կը յայտարարէր պաշտօնական առիթով մը, — բոպիրաֆ վերիմէզ, ալրնըր, — հողը չի տրուիր, կ'առնուի։

Ու քանի որ հողը չի տրուիր, կ'առնուի, այդ պարագային մեզի համար ալ արդարացուցիչ նշանախօսք մը պէտք է։

«Այս բոլորը ըսելէդ ետք ի՞նչ կ'առաջարկես սիրելի բարեկամ» — եթէ մեկը փորձուի հարցնել ինծի, պատասխանս ապահովեմ ոմանց համար «խենթի խօսքեր» պիտի համարուին։ Իրրեւ եզրափակում ըսեմ այսքանը, որ թուղթէ կապարճներով երկինքի աստղերը վար չենք կրնար բերել։

Ահա Մեծ Պահքեան խօսքեր կամ խոհեր մեր տարագրութեան վաթսունամեակի սեմին։

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

Տէր եւ Տիկին Շառլ Փափազեան, վերոնիք եւ Խոտւար, Պ. Խոտւար Սարաֆեան, Օր. Նոյեմի Սարաֆեան (Պոլիս), եւ ընտանեկան պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, եղբօր՝

ՇԱՀԷՆ ՍԱՐԱՖԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Մարտ 8ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Հինգշաբթի, Մարտ 13, ժամը 14·15ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Սէն–Թ'Ուէնի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը:

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել:

Հասցէ՝—
10, Rue Constantinople, 75008 Paris

«ՅԱՌԱՋ»՝— Մեր ցաւակցութիւնները Պ. Խոտւար Սարաֆեանի:

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ օր, Մարտ 15, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ սուսկալի չարչարանացն եւ մտին ի վիրապն:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ խորանին վարադոյրը բաց՝ պատարագ կը մատուցուի:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ
ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի թէյասեղան – ընդհ. ժողովը Մարտ 16ին, Կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15·30ին դըպրոցի սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհիները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու:

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ

COURS DE LANGUE ARMENIENNE

Tous les Lundis à 20 h. 30

au nouveau Centre Culturel de de l'Association Sainte Croix
10 bis, Rue Thouin

à partir du Lundi 10 Mars, tous les Lundis

Les cours sont donnés par le R. P. BEZDIKIAN

Tous peuvent y participer.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Ցանճնախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (փետր. 23) կը բանայ հանդէս – նախուքեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ստացագիրներուն համար դիմել Ցանճնախումբի վարչութեան:

Բ. ՅԱՆԿ

Հ. Ց. Դ. Շ. Միսաքեան խումբ (քաղաք) 750, Վ. Տէր–Վարդանեան 700, Տ. և Տ. Եւդովանեան, Տ. և Տ. Ա. Քէօսէեան, Վ. Շէյլէյկեան, Գր. Գէորգեան, Ժ. Կիրակոսեան, Տ. եւ Տ. Կ. Գրիգորեան, Հայգազործեան եւ Սապունճեան ընտանիք, Ր. Նազարեան, Տ. և Տ. Տ. Նազարեան, Տ. եւ Տ. Գր. Օհանեան, Տ. եւ Տ. Զ. Միլոնեան, Տ. եւ Տ. Ա. Վարդանեան Տ. եւ Տ. Սինանեան, Տիկ. Ա. Սուքիասեան, Հ. Ց. Դ. Քրիստափոր խումբ (քաղաք), Հ. Ց. Դ. Հայաստան խումբ (Սէն Ժեռմ), Հ. Ց. Դ. Վռամեան խումբ (Պլ Օտտօ), Պլ. Օտտոյի Կապոյտ Խաչ, Պօմոնի եկեղ. Թաղականութիւն 500ական:

Հ. Ց. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Ց. Դ. «Ս Թէհլէրեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) Հայ Մշակոյթի Տան մէջը ժամը 21ին:

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Ց. Դ. Վարդան խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) իրիկուն ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին:

ՕԴԱՓՈՒՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

14, ՍԷՆԹ–ՕՆՈՐԻՆ ՏԷ ՓԷՐԹ
(Քալվատոս)

Ծովեզերեայ կայանը կը բացուի Զատկուան ղպրոցական արձակուրդին՝
ՄԱՐՏ 23 – ԱՊՐԻԼ 5

6–14 տարեկան մանուկներու համար

Արձանագրութեան համար դիմել Հայ կարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, մ5008 Փարիզ, երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10–12 կամ հեռաձայնել 985–36–53:

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Օտէթ Ֆէլպահեանի հեռ. 62–88–42 կամ Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեանի հեռ. 24–65–24

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Օր. Լուիզ Թիւֆէնքճեանի հեռ. 50–60–85

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Պ. Պարսումեան 100 կը նուիրէ:

ՓԱՐԻԶԷՆ Տիկին Մարի Մարտիկեան 50 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի բարգաւաճման Տիրուհի Միսաքեանի յիշատակին:

×

ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ Պ. Հայկազ Մարտիրոսեան 80 ֆրանք կը նուիրէ, ԿՈՒԱՆԺ ԼԵՎԱԼԱՆՍԷՆ Լեւոն Տէր–Սարգիսեան 30:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէնթ Անթուանի Ս. Թագէոս եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ըստացած է փոխան ծաղկեպսակի, եկեղեցւոյ պայծառութեան համար հետեւեալ նուէրները.— Ողբ. Պր. Աբամ Շոսյեանի մահուան տխուր առիթով Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պետեան, Տէր եւ Տիկին Օհան Զէօրթիւքեան, Սիմոն Զէօրթիւքեան եւ Մանուկ Թորոսեան 20ական, Պ. Պ. Արմենակ Պետեան (Փարիզ) եւ Կարապետ Կարապետեան (Փարիզ) 50ական, Պր. Գառնիկ Ազարեան 50 եկեղեցիին, Օհան–Նէս Մըսըրեան 10 եւ (10 տեղւոյն զպրոցին): Ողբ. Յակոբ Մնակեանի թաղման առիթ. Պ. Պ. Մարզար Մնակեան 30, Մանուկ Քէչիչեան 20 եւ Ֆիլիփ Զէօրթիւքեան 10 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Երեւուհի – Ժոէլ Մուրատեան
եւ
Արեւան Սիւնեանեան

Նշանուած

Փարիզ, Մարտ 1, 1975

Այս ուրախ առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մուրատեան 250 Ֆր. կը նուիրեն Կապոյտ Խաչի կայանին եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ի, եւ Տէր եւ Տիկին Հայկազն Սինանեան կը նուիրեն 250 Ֆր. Կապոյտ Խաչի կայանին եւ 250 Ֆրանք «Յառաջ»ին:

(Մատնալ «Յառաջ»էն):

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սեւրանի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է իր «Տունդպրոց»ի Փոնտէն հետեւեալ նուէրները.— Տիկիններ Իպմիրլեան, Անդրիկ Գէորգեան 100ական, Պաղամ 20, Պ. Պ. Պարոնեան Ազատ (Նէօյի) 200, Զիլինկիրեան վաֆֆ (Պուլոնյը–սիւր–Սէն) 50, Քէպապճեան Աբթիւր 10: Դպրոցին՝ մանուկներու հայկի գաստիարակութեան՝ Ամն 250, Պր. Քէպապճեան Աւետիս 20 Ֆր.:

ՊԱՐԱՆՅԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շաբաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL
Rue de la République — Grenoble

ժամը 21էն սկսեալ:

Հայկական պարախումբ, ֆոքիյոեն, պիւֆէ:

Orchestre GROUNG de Valence

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել.—

Օր. Օր. Էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրունեան 87–21–35 (Սէն–Մարթէն տ'Իւ) ժամը 9էն 12 եւ 14էն 19:

ՊԱՐԱՆՅԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐ ԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE

Danses arméniennes avec la participation de EVA ARZOUIAN

BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE

Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ
ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻ

Կիրակի Մարտ 16, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30ին

Տեսիլի Քաղաքապետութեան սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ Տեսիլի մեր հայրենակիցները, մանաւանդ պատանիներն ու երիտասարդները:

Շատ գեղեցիկ ու խնամուած յայտագիր:

Ձաւեշտներ, հայերէն եւ փրանսերէն Շարժանկար, խամաճիկներ, եւայլն,

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՑԱՌԻԿ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգինոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի ապասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ: Բազմաթիւ չրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ: Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել.—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ուճճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18:

MARSEILLE: Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Յ. Պօյաճեանի:

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ համբաւոր ճանապարհորդութիւններուն.— Ա) Յուլիս 12–27 (Լենինկրատ – Երեւան – Մոսկուա): Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն): Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն):

INVITATION

aaaa

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

VENDREDI 14 MARS à 21 H.

MUSIQUE DE CHAMBRE

L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL QUATRA

Solistes
AIDA MOURADIAN — JEAN-CLAUDE JABOULAYE

Création en France du Concerto de haubois [redacted]
de VAZGEN MOURADIAN

MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16

PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
13
JEUDI
13 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·247

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.247

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԷՏԸ

— o —

Բ. ԻՐԱՆԵԻՐԱՔԵԱՆ ՀԱՄԱՁԱՅՆԱԳԻՐ

Իրաքի Քիւրտերը մի այցեալ ճակատ չեն կազմեր : Բոլորը չեն համախմբուած Քիւրտ Դեմոկրատ կուսակցութեան շուրջ, որուն նախագահը՝ Մուսթաֆա Պարզանի իր անառիկ լեռներուն մէջ ապաստանած՝ յամառօրէն կը շարունակէ ազատագրական չարժումը, յուսալով լաւագոյն պայմաններ ձեռք բերել իր հայրենակիցներուն համար :

Անհատապէս կռիւը կողմերու մէջեւ : Մինչ Իրաքի բանակը օժտուած է նորագոյն օդանաւերով, հրասայլերով, թընդանօթներով եւ արդիական կատարելագործուած զէնքերով, «Փէշմէրկա»ները ո՛չ օդանաւ ունին, ոչ ալ՝ հրասայլ : Ապաւինած են իրենց լեռներուն, որոնք անմատչելի են հրասայլերուն եւ թնդանօթներուն :

Իրաքի ռմբաձիգ օդանաւերը մեծ կորուստ պատճառած են քրտական դիւղերուն, որոնց բնակիչներէն աւելի քան հարիւր հազար հոգի անցեալ աշնան ապաստանած են Իրան : «Շիր ու Խուրշիտ» (Արիւն եւ Արեւ) կազմակերպութիւնը, որ կը համապատասխանէ Կարմիր Աչքին, իր խնամատարութեան տակ առած է քիւրտ գաղթականները, բնակարան եւ ապրուստ ապահովելով անոնց :

Վերջին տարուան անթացքին Իրանի կառավարութիւնը զէնք ու ռազմանիւթ հայթայթած է նաեւ քիւրտ ռազմիկներուն : Զկարգադրուած սահմանավէճերու պատճառաւ հինգ տարիէ ի վեր Իրան պարբերաբար ընդհարումներ կ'ունենայ Իրաքի սահմանապահ զինուորներուն հետ, մասնաւորաբար Շաթ–էլ–Արաբի (Պարսից ծոց) նաւարկութեան համար :

Քանի մը ամիս առաջ իրաքեան երկու օդանաւեր վար առնուած էին Քիւրտիստանի վերեւ՝ իրանեան հրթիռներու կողմէ, ինչ որ զիւանագիտական ճամբով բողոքի տեղի տուած էր Պաղտատի կառավարութեան կողմէ :

Քարիւղի տագնապին առթիւ Մերձաւոր Արեւելքի նաւթ արտադրող երկիրները առաջնակարգ կարեւորութիւն ստացան աշխարհի քաղաքական կեանքին մէջ : Աւելի մեծ ուշադրութեան առարկայ դարձաւ Իրանի Շահնշահը, որ իր երկրի վերելքին համար կարեւոր համաձայնագրեր կնքեց արեւմտեան պետութեանց հետ :

Միւս կողմէ նաեւ բարեկամութիւն հաստատեց արաբական երկիրներու հետ : Ելիպտոսի բարգաւաճման համար խոստացաւ մէկ միլիոն յատկացնել : Աւելի առաջ երթալով, ուղեց միանգամ ընդմիշտ կարգադրել իր վէճերը հարեւան Իրաքի հետ :

26 Հոկտեմբեր 1974ին Ռապաթի արաբական վեհաժողովը յանձնախումբ մը նշանակեց Իրանն ու Իրաքը հաշտեցնելու համար : Այնուհետեւ երկու երկիրներու արտաքին նախարարները հանդիպում ունեցան Նիւ–Եորքի մէջ :

Ինդիրը հասունցած էր արդէն : Քարիւղ արտադրող երկիրներու Ալժէի վեհաժողովի ընթացքին՝ Մարտ 6ին համաձայնագիր մը ստորագրուեցաւ Իրանի կայսեր եւ Իրաքի կառավարութեան փոխնախագահ Հիւսէյն Սատտամի միջեւ, որով հարեւան երկու երկիրները վերջնական կը լուծեն վիճելի ինդիրները եւ կը հաստատեն : Իրան առաւելութիւններ ձեռք կը բերէ Շաթ–էլ–Արաբի վրայ (Եփրատի եւ Տիգրիսի միացումով կազմուած ջուրի ճամբան) :

Միւս կողմէ յանձնառու կ'ըլլայ դադրեցնել նիւթական, ռազմական եւ այլ ամէն կարգի աջակցութիւն Իրաքի ապըստամբ Քիւրտերուն : Կ'ըսուի թէ Իրանի Քիւրտերը քաջալերուած Իրաքի իրենց հայրենակիցներու ազատագրական չարժումէն, սկսած են որոշ մտահոգութիւն պատճառել Ռըզա Մուհամմէտ Շահին :

Իրանի եւ Իրաքի հաշտութեան պատճառներէն մէկն ալ կը համարուի ա՛յն, որ երկու երկիրները կ'ուզեն միանգամայն ձերբազատիլ օտար ազդեցութիւններէ, — Իրանը ամերիկեան, Իրաքը՝ Խորհրդային ազդեցութենէ :

Ուրիշ նկատում մըն ալ ա՛յն է, կը կարծուի, որ Իրաք աչք ունի հարաւէն սահմանակից Յուղիստանի վրայ, զոր Արաբները «Արաբիստան» կը կոչեն եւ կ'ուզեն Իրանէն բաժնելով անկախ հռչակել զայն : Ալժէի Մարտ 6ի համաձայնագրով այս հարցն ալ լուծուած է :

Իրանեւիրաքեան համաձայնագրէն մեծապէս պիտի տուժեն Հիւսիս. Իրաքի ապստամբ Քիւրտերը, որոնք բոլորովին պիտի զրկուին արտաքին օժանդակութենէ :

Սահմանակից Իրանը այն միակ երկիրն էր, ուսկից կրնային դիւրութեամբ ամէն տեսակ օդնութիւն ստանալ : Միւս սահմանակից երկիրներէն Յ. Միութիւնը բարեկամ է Իրաքի, ըստ Պաղտատի համաձայնագրին : Թուրքիա թշնամի է Պարզանիի ազատագրական չարժումին, վախնալով որ անկէ վարակուին իրեն հպատակ միլիոնաւոր Քիւրտերը, զորս ահռելաչափ տակի տակ կը պահէ : Ո՛չ մէկ օտար պետութիւն ի վիճակի է օգնելու Պարզանիի :

Իրաքի փոխ–նախագահ Հիւսէյն Սատտամ կը խոստանայ Իրանի եւ Թուրքիոյ Քիւրտերէն աւելի նպաստաւոր պայմաններ ստեղծել Իրաքի Քիւրտերուն, որոնց մէկ կարեւոր մաս մը արդէն ընդունած է Պաղտատի 11 Մարտ 1974ի Ինքնավարութեան ծրագիրը եւ կը գործակցի կեդրոնի կառավարութեան հետ :

Զէնքի փոխարէն խաղաղ բանակցութեանց միջոցաւ կարելի ըլլայ թերեւս յանգիլ երկուստեք ընդունելի արդար կարգադրութիւն մը :

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՁԱԽՈՂԱԾ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՐՈՒԱԾ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՄԷՋ

ՁՕՐ· ՍՓԻՆՈԼԱ ՍՊԱՆԻԱ ՓԱԽԱՒ

ԿԸ ԿԱՐԾՈՒԻ ՈՐ ԱՄԵՐԻԿԱ ՀՈՍ ԱԼ ՄԱՏ ՈՒՆԻ

Երեքշաբթի օր, քանի մը ժամուան մէջ է որ պետական հարուած մը ձախողեցաւ Փորթուկալի մէջ, որ սալազարեան երկար գիշերէն ետք, դեռ չէ կրցած կայուն վիճակ մը գտնել : Առաւօտուն է որ փորձ կը կատարուի գրաւել Սաչավէմի զօրանոցը, Լիզպոնի օդակայանէն երկու քիլոմեթր անդին, վայրէջուներ նետելով այդ կողմը եւ Լիզպոնի օդակայանը կը փակուի : Քիչ ետք կ'իմանան թէ զինուա –

րականները խարուած են, պատասխանատու սպաները իրենց ըսած են թէ պէտք է յարձակիլ զօրագունդի մը վրայ որ ապստամբութեան մէջ է, մինչդեռ իրենք իսկ էին ապստամբները : Հազիւ երեք ժամ տեւած է սակայն ամէն ինչ եւ ժամը 2ին ամէն ինչ վերջացած է :

Կը մնայ անշուշտ փորձել հասկնալ թէ ի՞նչ է եղածը եւ մանաւանդ ինչո՞ւ : Արդարեւ, դեռ խախուտ վարչակարգով երկրի մը մէջ, կը պատրաստուէին ընտրութիւններու, որոնք տեղի պիտի ունենան Ապրիլ 12ին : Արդ, աւելի քան հաւանական էր որ այդ ընտրութիւններուն Համայնավար կուսակցութիւնը ձայներու հազիւ 10 առ հարիւրը ստանար : Ուրե՞մն ինչ չահ ունէր «աջը», որ այսօր Սփինոլայի մակդիրն է, նման գործ մը տեսնելու երբ յոյս կար նաեւ իրեն համար որ Ապրիլ 12ի Համախմբական յաղթանակէն առաջ, իրեն յանձնուի երկրին պատասխանատուութիւնը : Այլ խօսքով՝ այս պետական հարուածը միայն ու միայն համայնավարներուն հացին իւղ կը քսէ եւ երկինքէն ինկած մանանայ է : Այս իսկ պատճառով դժուար է հասկնալ թէ ո՞վ է այս եղածին բուն դրդիչը : Իւ Քուօ կը դրէր Զորեքշաբթի օր Ֆիկառոյի մէջ թէ՝ կամ փորթուկալեան աջը աչխարհի ամէնէն ապուշն է եւ կամ վարչակարգին «կարծրերը» արտակարգ մաքիավելիզմ մը ի գործ դրած են վերջնապէս հրապարակէն քշելու համար իրենց հակառակորդները : Աւելցնենք նաեւ թէ Զօր· տէ Քարվալհօ բացէ ի բաց Ամերիկան կը նկատէ եղածին պատասխանատուն եւ նոյնիսկ կը թելադրէր, առջի օր, ամերիկացի դեսպանին որ տուն վերադառնայ, ապահովութեան համար :

Երեքշաբթի իրիկուն, ամէն ինչ հանդարտ էր, ցոյցեր տեղի կ'ունենային Լիզպոնի փողոցները, Սփինոլա, որ ազատութիւն բերած էր իր երկրին, այսօր աքսորեալ մըն է, Սպանիա ուր անցաւ ընտանիքին հետ եւ մաքրագործումներ սկսած են փորթուկալի բանակին մէջ :

Քանի մը տողով

ՏԼՊԼԻՆԻ մէջ Եւրոպական Վեհաժողովը վերջ գտաւ եւ չնորհիւ Ֆրանսական զիջումներուն Անգլիոյ հարցը կարգադրուեցաւ : Արդարեւ Ուիլսըն կրցաւ ձեռք ձգել այն առաւելութիւնները զորս կը պահանջէր, այսինքն սահմանափակել իր նիւթական մասնակցութիւնը Հասարակաց Շուկային :

ՔԻԻՐՏԵՐՈՒ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ դատապարտող հեռագիր մը ղրկած է «Մարդկային Իրաւանց Միջազգային Դաշնակցութիւնը» ՄԱԿի ընդհ· քարտուղար Կուրթ Վալտհայմի : Հեռագիրը կը չեշտէ թէ Իրաքեան ուժերը ընդհանուր յարձակման անցած են Թեհրանի հետ համաձայնելէն ի վեր :

ԹՈՒՐՔԻԱ չատ դոհ է (եւ ինչո՞ւ չըլլայ) Քիսինկէրի այցելութենէն : Արտաքին նախարար՝ Էքէնկէլ յայտարարած է թէ յոյն եւ Թուրք համայնքներու բանակցութիւնները պիտի վերսկսին եւ երբ բաւական յառաջացած ըլլան Թուրքիա եւ Յունաստան ալ կրնան մասնակցիլ : Վայրը չէ որոշուած տակաւին, –Թուրքերը կ'ուզեն որ Նիկոսիա ըլլայ կամ չէզոք երկիր մը : Ամէն պարագայի մէջ Թուրքիա ոչ մէկ զիջում կ'ընէ երկրորդանային Դաշնակցութեան չուրջ : Արդէն չի կարծուիր որ Քիսինկէր փորձած է Թուրքիոյ վրայ որեւէ ճնշում բանեցնել այդ առընչութեամբ : Թուրքը ըսած է նաեւ թէ Ամերիկա ի մօտոյ նորէն զէնք պիտի տայ բայց եւ այնպէս Անգարա միտք ունի մի–ջոցներ ձեռք առնել ամերիկեան հինգ կայաններու նկատմամբ :

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Հեռատիպ, Մարտ 6)

ՅՈԲԵԼԵՆԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՑ

Վահան Տէրեանի ծննդեան 90ամեակին նուիրուած յոբելենական իրեկոն տեղի ունեցած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան դահլիճը : Բացումը կատարած է Լ· Թոփչեան : Բանաստեղծին տեղծա – գործողութիւններուն մասին խօսած է Փրոֆ· Վ· Պարտիզունի :

×

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐԻ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎ

Շարժանկարի մարզէն ներս ձեռք ձգուած արդիւնքներու մասին խորհրդաժողով մը տեղի ունեցած է Երեւան : «Հայաստանի շարժանկարը 1973–1974ին» նիւթին չուրջ զեկուցած է Հանրի Վարդանով :

×

ՆՈՐ ԿԱՋՈՒՂԻ

Բնական կազը հասած է Շիրազու դիւղը, Արարատի չրջանը : Ծրագրուած է օղակաձեւ կազուղի մը հաստատել Այգաւան, Փոքր Վեդի, Ենգիջա եւ այլ դիւղերուն համար : Ասով վերջ կը գտնէ չորջանի ցածրադիր բնակավայրերուն կազ հայթայթելու ծրագիրը :

×

ԱՌԱՋԻՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

Ռիկայի մէջ վերջ գտած է ոտնագնդակի մրցաշարք մը, որուն մասնակցած են Հայաստանի, Լաթուայի, Լենինգրադի եւ Ռուսիոյ Կալինինգրադ քաղաքի խումբերը : Հայաստանի խումբին մաս կազմած են Երեւանի ոտնագնդակի զպրոցին սաները : Առաջին մրցանակը ապահոված են այս վերջիններս :

×

ՆՈՐ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի «Լուսաչիսի» թատրոնը բեմադրած է Ֆրանսացի թատերագիր Ժան Անույի «Անտիգոնէ» առասը : Բեմադիրն է եղած Կառլէն Վարժապետեան :

×

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ԱՃՑԵԼՈՒԹԻՒՆ

Մարտ 4ին Երեւան ժամանած է Հունգարիոյ ներքին Առեւտուրի նախարարը՝ Իշտուան Սուրդի : Ցաջորդ օրը պաշտօնական ընդունելութիւն մը սարքուած է Հայաստանի Նախարարներու Խորհուրդի նախագահ Գ· Արզումանեանի կողմէ :

×

ԱՆՈՒԱՆԻ ՁԱՐՏԱՐԱՊԵՏԻՆ ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Լենինգրադի մէջ բացումը կատարուած է ողբ· Ռաֆայէլ Իսրայէլեանի աչխատանքներու ցուցահանդէսին : Ներկայացուած են չուրջ 120 լուսանկարներ, մեծ կառոյցներու կրկնօրինակներ, ինչպէս նաեւ ջրաներկ նկարներ, որոնք ճարտարապետին ստեղծագործական վաստակը կը պատկերացնեն : Բացումը կատարած է Հայաստանի ճարտարապետներու Միութեան վարչութեան նախագահը՝ Ա· Գրիգորեան :

ԼԵԶՈՒ, ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՄՇԱԿՈՒՅԹ՝
«ՅԱՌԱՋ ՔԱՆ ԶԱՄԵՆԱՅՆ»...

Երիտասարդութիւնը ազգային յանձնառութեան մէջ տեսնելու մեր հաւաքական բաղձանքը մեծ չափով իրականութիւն կը դառնայ, եթէ կարենանք ներչնչել անոր այն ապահովութիւնը թէ իր ծառայութիւնը խոպան հողի վրայ նետուած սերմերու ճակատագիրը պիտի չունենայ:

Հանրային ծառայութեան թեկնածու ոեւէ պատանի կամ չափահաս, մեր օրերուն, խրաչումի եւ հիասթափութեան չի տրակար. եւ հասկնալի է թէ ինչո՛ւ:

Երբ ընդոծին իր հակումներով եւ մասնագիտական պատրաստութեամբ ամբողջական ժամանակով գործելու լայն կարելիութիւններ ունի չրջապատին մէջ, եւ անձնական ինքնաբաւութեան ձգտումը հրամայական պահանջի մը վերածուած է մեր օրերուն, ամէնէն հայաչունչ երիտասարդն իսկ մղուած է նախ ստուգելու թէ ազգային ծառայութեան իր յօժարակամութիւնը կրնա՞յ արդիւնաւորուիլ:

Ինչպէս ըսինք, մեր օրերս հանրային համայնապատկերը լաւատեսութիւն չի ներչնչեր այս տեսակէտով: Նիւթական թէ բարոյական առումով՝ մենք զժբախտաբար բաւական եւս մնացած ենք:

Բարերախտաբար որոշ հնարաւորու-թիւններ կան կուսակցա-կազմակերպական ճակատներու վրայ, մշակութային եւ երիտասարդական միութիւններու մէջ՝ ուր նոր սերունդը պատասխանատու-թիւններ ստանձնելու ճամբուն մէջ է արդէն:

Կ'անդրադառնանք հաւանօրէն որ քանի մը տարիէ ի վեր բարձր կը հնչեն սթափումի կոչերը, մասնաւորաբար Դաշնակցական պաշտօնաթերթերու մէջ: Անոնք որ կանոնաւորապէս կը հետեւին, օրի-նակ, կուսակցութեան գլխաւոր օրգան «Ազդակ – Շաբաթօրեակ»ի խմբագրական-ներուն՝ կը զգան որոշապէս թէ տարա-փիւռ Հայութեան անյետաձգելի պահան-ջը կը նկատուի հաւաքական սթափումի չարժումը, անհատ առ անհատ պատաս-խանատուութիւններ ստանձնելու տրա-մադրութիւնը, կուսակցութենէն եւ ազ-գային մարմիններու գործնապէս զօրա-վիզ կանգնելու սակայնդութիւնը:

Եթէ տրուած է որ ընդհանուր կոչերը դեր մը ունենան եւ հանրային ճակատներու վրայ մասնակցելի վէրքեր որոշ չափով դոնէ զարմանուին, հարցին ծանրութեան կեդրոնը կը փոխադրուի, այս անգամ, ոեր ու ոերագոյն սերունդներու ծառայութեան ընդունակութեան վրայ:

Արդարեւ, եթէ յօժարութիւնը կախում ունի ենթահողէն ու մթնոլորտէն, միջավայրէն կամ չրջապատէն, ընդունակութիւնը կախում ունի դաստիարակութենէ, ճանաչումէ եւ հանրային պատրաստութենէ:

Բոլո՛ր սլ գիտենք թէ հասնող սերունդներու մտաւոր զարգացումն ու ընդհանուր կրթութիւնը անհամեմատօրէն ներդաշնակ է, այսօր, օրուան պահանջ – ներուն հետ: Տասնըվիններորդ դարու մեր երիտասարդութիւնը իր զազափարապաշտութեան մէջ... երազապաշտական ծայրայեղութիւններու հասած է. տարբեր խօսքով՝ յաճախ բարեմտութիւններով գործած է յարաբերական ճակատներու վրայ, մասնաւորաբար քաղաքական մարզերու մէջ: Քսաներորդ դարու կէսէն ասդին՝ ամէնէն արեւելամերձ երկիրներուն մէջ իսկ մեր երիտասարդութիւնը իր զազափարապաշտութեան կը միացնէ իրատեսութիւնն ու գործնապաշտութիւնը: Սակայն՝ ընդհանուր զարգացում եւ մասնագիտական պատրաստութիւն քաւական չեն հայ երիտասարդութիւնը նպատակ մը վերածելու համար հայկական իրականութեան մէջ, ազգային ընդհանուր պահանջներու իրագործման կամ գոհացման առաքելութեամբ:

— «Քաղաքականացո՛ւմ» կը լսուի հեռուէն ու մօտէն: Քաղաքականացնե՛նք մեր երիտասարդութիւնը որպէսզի գոյատեւման եւ հայկակերտումի ազգային մեր նպատակներուն ճամբով դրամագլուխ ու արժէք դառնան անոնք, մեզի համար: Փոյթ չէ՛ նոյնիսկ, որ անոնք հայախօս չըլլան, հայերէն չգիտնան. բաւական է որ քաղաքական մեր դատին գինուորեալներ դառնան...

Եթէ ամանք այս «քաղաքականացման» բնոյթն ու տարողութիւնը կ'ըմբռնեն լիապէս, հաւանօրէն չատ աւելի մեծ թիւով ուրիշներ բառին սահմանափակ տարա-զով զոհացո՛ծ են արդէն: Բաւակա՛ն է որ Ֆրանսածին կամ ամերիկածին հայ երիտասարդը Հայ Դատի քարոզչական եւ յարաբերական որոշ մարզերուն մէջ գեր մը կատարէ, զազափար մը յղանայ, կապ մը հաստատէ, նպաստ մը ընծայէ մասնակի կամ ընդհանուր չափանիշով...

Արդ, ա՛յս, կէտին մէջ է որ զգոյշ ու չրջահայեաց պէտք է ըլլալ:

Ոչ ոք կրնայ տարակուսահատել քաղաքականացման էական կարեւորութիւնը մեր օրերուն՝ յարաբերական մեր կեանքի մարզերուն մէջ: Սակայն ադկէ առաջ ու ամէն բանէ վեր՝ գոյատեւման ու հայկերտումի դատը պայմանաւորուած է հայ լեզուի, Հայոց պատմութեան և հայ մշակոյթի ճանաչումով. և եթէ մինչեւ այսօր մեր ղեկավարութիւնները ու ժողովուրդը չեն կրցած էական կռուաններ ապահովել հայկրթական չարժման ամրացումին ու ծաւալումին համար, կենսական է գոնէ այսուհետեւ չեչտը դնել ա՛յս կէտին վրայ:

Հայ կեանքի ո՛րեւէ ճակատին վրայ ո՛րեւէ գործունէութիւն՝ կ'ենթադրէ Հայը եւ հայաճանաչումը: Եթէ ծառայութեան գործը նորերուն պիտի փոխանցուի՝ այդ փոխանցումը պիտի ըլլայ նա՛խ լեզուով, մշակոյթով և պատմութեամբ: Ելքի տարբեր ճամբայ չկայ:

Լեզու, պատմութիւն եւ մշակոյթ՝ «յառաջ քան զամենայն»...

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ԹՂԹԱՏԱՐԻ ՍՊԱՍԱՐԿՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

Թղթատարն ու հեռաճայնը մեր արդի ընկերութեան «չղային դրութիւն»ը դարձած են: Կարելի է մտածել, թէ ի՛նչ անդրադարձ կ'ունենայ մեր ընտանեկան կեանքին, մեր գործերուն եւ, նոյնիսկ, կառավարական մարմիններու գործունէութեան վրայ, եթէ թղթատարի, հեռաճայնի սպասարկութիւնը երկար ժամանակով դադրի: Ֆրանսայի մէջ, վերջերս, այս ուղղութեամբ զգալի մը ունեցանք: Սպասարկութեան որակը կը չարունակէ իջնել, որովհետեւ աշխատող ձեռքի պակաս կայ, թէեւ «յաճախորդը» երթալով աւելի կը վճարէ:

Գործառնութեան տարողութիւնն է, որ ամէնէն աւելի աչքի կը զարնէ թղթատարի սպասարկութեան մէջ: Աւելի քան հարիւր միլիոն նամակ եւ քանի մը միլիոն ծրար օրական չրջանառութեան մէջ կը դրուին Անգլիոյ, Գերմանիոյ, Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ: Զանոնք ցրուելու համար փոխադրութեան բոլոր միջոցները կ'օգտագործուին: Երկաթուղին միչտ առաջին տեղը կը դրաւէ (Անգլիոյ մէջ նամակներուն 75 առ հարիւրը երկաթուղով եւ 22 տոկոսը կառքով կը տեղափոխուի), սակայն միւս միջոցներն ալ կ'օգտագործուին սկսեալ հեծելանիւէն (26·000 Գերմանիոյ մէջ) մինչեւ ինքնամուտ օդանաւերը: Ֆրանսա, որ օդանաւային փոխադրութեան առհվիրան դարձած է, 15 Ֆոքեր օդանաւեր կ'օգտագործէ եւ չորս հատ ալ կը վարձէ բանակէն: Իտալիոյ մէջ ամէն գիչեր քսան թռիչքներ տեղի կ'ունենան զաւառներու գլխաւոր քաղաքներուն մինչեւ 15 յատուկ օդանաւերով:

Այսուհանդերձ թղթատարի սպասարկութեան ամէնէն մեծ աշխատանքը նամակներու եւ ծրարներու հաւաքումն է, անոնց դասաւորումը եւ ցրումը. ասիկա աշխատող ձեռքերու մեծ թիւ կը պահանջէ: Ֆրանսայի մէջ ասանց (այր թէ կին) թիւը 203·000 է, Գերմանիա՝ 286·000, Անգլիա՝ աւելի քան 170·000, իսկ Իտալիա՝ 145·000: Աչխատանքին ամբողջ դրութիւնը աշխատող ձեռքերու վրայ կեդրոնացած է եւ հարցերուն մեծ մասը այս պատճառով է, որ մէջտեղ կուգայ: Աչխատավարձերը ընդհանուր ծախքին եթէ քառորդը կը դրաւեն: Արտակարգ դրամահոսութեան մը չրջանին բացը կըլրացուի գործադրելով ժամանակաւոր աշխատողներ, որոնք սովորաբար ուսանողներ կամ դպրոցականներ են:

Անգլիոյ մէջ ցրուիչներու չաբաթական աշխատավարձերը անցեալ տարի 41 տոկոս յաւելում կրեցին եւ անձնակազմի ծախքերը 525 միլիոն սթերլինի բարձրացան (1971–72ին 386 միլիոն էր). հաւանաբար այս տարի 650 միլիոնի հասնին: Արդ թղթատարը չի կրնար խնայողութիւն կատարել անձնակազմի թիւը սահմանափակելով, քանի որ ինչպէս փորձը ցոյց տուաւ, աւելի եւս կը խթանէ չրջանառութեան արդիւնքն իսկ անդհատացուցիչ վիճակը: Որով միակ միջոցը պինդ յաւելումն է: Դէմ դնելու համար դրամահոսութեամբ ստեղծուած կացութեան, «առաջին կարգի» նամակներու դրոչմաթուղթը 7 փենս պիտի ըլլայ մօտերս, այլ խօսքով 50 առ հարիւրի յաւելում մը պիտի արձանագրուի: Գերմանիա այս ուղղութեամբ ճամբայ բացած էր անցեալ Յունիսին դրոչմաթուղթը 50 Ֆէնիկի բարձրացնելով (20 տոկոս յաւելում): Ֆրանսա երկու ամիս հետ Գերմանիոյ հետեւեցաւ 50էն 80 սանթիմի բարձրացնելով «առաջին կարգ»ի նամակներու դրոչմաթուղթի սակը: Իտալիա կրկնապատկեց:

Այսուհանդերձ թղթատարի սպասարկութիւնները արդէն իսկ մահտղութեամբ հարց կուտան, թէ մինչեւ ո՛ւր կրնան բարձրացնել դրոչմաթուղթին գինը: Նոր յաւելումները, որոնք անխուսափելի կը նկատուին յառաջիկայ մէկ–երկու տարիներուն համար, կրնան նուազեցնել, կրեւոր չափով, թղթատարին յանձնուած նամակները:

Եթէ դրամահոսութիւնը չարունակուի, մեկ ձեւը դրոչմաթուղթերու գինը չբարձրացնելու՝ խնայողութիւնն է, եթէ նկատի չառնենք պետական նպաստի պարագան: Սակայն խնայողութեան ուղղութեամբ կատարուած նուազագոյն առաջարկը մեծ ազմուկ կը հանէ: Այսպէս, մեծ ազմուկ բարձրացաւ, երբ Գերմանիոյ մէջ առաջարկուեցաւ ջնջել ներքին պիչերային թռիչքները:

Թղթատարի սպասարկութեան պատկերը քիչ մը ամէն տեղ նոյնն է, այսինքն անդհատացուցիչ է: Գերմանիոյ մէջ է, որ դեռ սպասարկութեան որակը ամէնէն լաւը կը մնայ: Նամակներուն 90 տոկոսը առաքման յաջորդ օրը կը ցրուին եւ նամակներու դասակարգում չկայ: Անգլիոյ մէջ քանի մը տարիէ ի վեր կրկնակ պիներ հաստատուած են. «առաջին կարգ»ի նամակները սկզբունքով պէտք է լրնոյ հասցէներուն յանձնուին առաքումին յաջորդ օրը, սակայն միչտ չէ որ այդպէս է: Վիճակագրութեան համաձայն «դադհացուցիչ ցրումով» աստիճանաչափը անկում կ'արձանագրէ. անցեալ տարի 92էն 89 տոկոսի իջած էր: Նոյնն է պարագան «երկրորդ կարգ»ի նամակներուն համար, որոնք առաքումի թուականէն երկու օր ետք կը յանձնուին հնթականերուն. այստեղ եւս «դադհացուցիչ»ի առ-

ՀԱՅԿԱԶՆ

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Վկայ Նիկողայոս Եսէն, *վաճառական Շարլոտենբուրգէն, 40 տարեկան, բողոքական, երդումը կ'ընէ:*

Նախագահ.— Դուք ականատե՞ս էիք:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Պատմեցէք ձեր տեսածը:

Վ.— Երեքչաբթի օրը, Մարտ 15ին, *առաւօտեան ժամը 11ին Հարցներերդ փողոցէն կ'անցնէի՝ վիրաւորերդ հրապարակը երթալու համար, ուր զանազան յաճախորդներու կ'ուղէի այցելել. մտեղի – նաց գործատան մը ներկայացուցիչ եմ: Աղբեւս կ'երթար հանդարտ քայլերով մոխրագոյն ուլտէրը – վերարկու հագած պարոն մը: Յանկարծ այս ամբաստանեալը արագ քայլերով անցաւ քովէս, ձեռքը երպանը տարաւ:*

Նախագահ.— Ո՞ւր կ'երթայիք, ա՞յ կողմէն կը քալէիք:

Վ.— Այո, *դէպի կենդանաբանական պարտէզը:*

Ն.— Ուլտէրը վերարկու հագած պարոնին հեռո՞ն:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Այդ *միջոցին ամբաստանեալը մայթի վրայէն ձեզմէ առա՞ջ անցաւ:*

Վ.— Այո՛:

Ն.— Ատրճանա՞կը դուրս հանեց, ո՞ր երպանէն:

Վ.— Այդ *մանրամասնութիւնը չեմ դիտեր, կարծեմ ալ կողմի ծոցի երպանէն: Ամէն պարագայի մէջ ատրճանակ մըն էր, դուրս քաչեց եւ անմիջական մօտէն ետեւէն կրակեց պարոնին գլխուն, որ վայրկեանապէս դէպի առաջ դեպի գլուխը եկաւ, եւ գանդը բացուեցաւ: Ամբաստանեալը ատրճանակը մէկդի նետեց եւ փորձեց փախչիլ: Ինչ մը ետեւի առջեւէն տիկին մը կը քալէր. ան ալ ուշադնաց եղաւ. նախ այդ տիկինը վերցուցի, վասնզի կը կարծէի թէ ան ալ վիրաւորուած էր: Ցետոյ ամբաստանեալին ետեւէն վազեցի եւ Ֆաշանէն փողոցի մէջ ձերբակալեցի զինքը: Բնական է բազմութիւն մը խմբուեցաւ, եւ մարդիկը անխնայ կը պարնէին ամբաստանեալին. մարդ մը չափնակ բանալիով մը կը հարուածէր անոր գլուխը ուրիչները կը պոռային. բըռնեցէք մարդասպանը: Ամբաստանեալը կենդանաբանական պարտէզին մօտ ոստիկանատուն տարի. հոն ուղեց գլանիկ մը ծխել. հոն ալ բազմութիւն մը խմբուեցաւ եւ գարձեալ ծեծեցին զինքը:*

Ն.— Բոլորովին սո՞յդ էք թէ ամբաստանեալը մայթի վրայէն ձեր մօտէն անցած է:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Եւ պարոնին ծոծրակին կրակեց:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Մինչ դիմացի կողմէն ասդին չանցա՞ւ եւ թող տալէն ետքը, որ Թալէաթ փաչան իրմէ առաջ անցնի, ետեւէն չկրակե՞ց:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Առջեւէն երեսը նայեցա՞ւ:

Վ.— Ո՛չ, այս պէտք է որ ժխտեմ. ամբաստանեալը արագաքայլ չարաչացաւ, եւ առանց խօսք մը ըսելու հանեց ատրճանակը եւ կրակեց մարդուն ծոծրակին:

Ն.— Անմիջապէս գետի՞ն ինկաւ:

Վ.— Դէպի առաջ ինկաւ:

Ն.— Ամբաստանեալը ամենեւին չսպասե՞ց:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Անմիջապէս փախա՞ւ:

Վ.— Այո, Ֆաշանէն փողոց մտաւ եւ կանա փողոցը ուղղուեցաւ:

Ն.— Տիկինը ուսկի՞ց կը քալէր:

Վ.— Տիկինը պարոնին առջեւէն կը քալէր:

Ն.— Քովէն չէ՞:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Պարոնին ուղեկի՞ցն էր

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Եւ ուչաթափ ինկա՞ւ

Վ.— Այո՛:

Ն.— Մօտերը ուրիչ մարդ կա՞ր:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Ամէնէն առաջ դո՞ւք դիակին քովը հասաք:

Վ.— Ես նախ տիկինը վեր վերցուցի:

Ն.— Եւ յետո՞յ մխայն նկատեցիք որ պարոնը մեռած էր արդէն:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Այդ *միջոցին ուրիչներ ալ վրայ հասա՞ն:*

Վ.— Այդ *միջոցին կարասիներու կառք մը կ'անցնէր եւ վիլայէթ մը պարոն մը իր ծառայովը դուրս եկաւ:*

Ն.— Վկային *ուղղուելիք ուրիչ հարցումներ կա՞ն:* — Ձկան:

×

Վկայ Բոլէսլաւ Դեմբիցկի, *ծառայ Շարլոտենբուրգէն, 32 տարեկան, կ'երգնու:*

Ն.— Դէպքին մասին ձեր դիտողութիւնները յայտնեցէք:

Վ.— Ճաչելու համար Հարցներերդ փողոցէն տուն դառնալու վրայ էի:

ՀՈԳԱՏԱՐ-ՀԱՎԱՔԱԾՈՒ

ՂՎՈՅՈ

ՊԱՀՊԱՆՎՈՒՄ Է ՕՐԵՆՔՈՎ

Ա. Ա. Ա.

— Ես ինչ-որ բան կլսե՞մ... Ա-ռա՛ջ ելեք: Հարո՛ւստ ընկեր, բայց, սկզ-բում դուք ինձ ոչ այնքան էլ դուր եք եկել: Ես ինձ ասում էի՝ ինչո՞ւ է այս մարդը ձեռքերը գրպանները խրել, ինչո՞ւ է ինձ նայում այդ-պես, ինչո՞ւ է ինձ հետ խոսում ինչ-պես ուսուցիչը՝ աշակերտի հետ: Ես ինձ ասում էի՝ ինչո՞ւ է այս մարդը ինձ-նից այդքան վստահ, որ ես ոչ մի հանցանք չեմ կարող գործել

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ օր, Մարտ 15, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ սուսկալի չարչարանացն եւ մտին ի վիրապն:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ խորանին վարադոյրը բաց՝ պատարագ կը մատուցուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՍԻՆ ՄՕՐԻՍ ՏԸ ՊԷՅՆՕ.— Այրի Տիկին Վիքթորիա Կոստանեան եւ զաւակները՝ Վերժին, Անդինէ, Տիգրան եւ Կարօ իրենց ընտանեօք, զաւակներով եւ Օր. Էլիան խորապէս ազդուած չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց, որոնք նամակով, հեռագրով, հեռաձայնով, անձնապէս, ծաղկեպսակով եւ փոխան ծաղկեպսակի՝ ազգ. հաստատութեանց իրենց նուէրնե – րով մասնակցեցան իրենց սուգին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆԻ

(Ծոփաց աշխարհէն քնիկ Լենեցի)

մահուան առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Վիէնի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է իր դպրոցին համար հետեւեալ գումարները.—

Տէր եւ Տիկին Կարապետ Սապունճեան 100, Տէր եւ Տիկին Սահակ Խօքսիւզեան իրենց սիրասուն թոռնիկին (Էլման Միչէլ) յիշատակին, արկածով մահացած 21 տարեկանին 50, Տիկին Ալթուն Նաճար – եան մանուկներու օրուան առթիւ 20, Տիկին Սաթենիկ Գալայճեան 10, Տիկին Փիէր Մանճեան 20, Տէր եւ Տիկին Վազ– դէն Գալայճեան եւ մայրը, ազգ. Աբրա– համ Սողոմոնեանի մահուան առթիւ փո– խան ծաղկեպսակի 50, Տիկին Սրբուհի Գալայճեան, Անժէլ Խուկոյեանի մահուան քառասունքին առթիւ 10 ֆր.:

×

Հայ Ուսանողաց Օգն. Մարմինը չնոր– հակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Պ. Պերճ Ձէզվէճեան 3500 ֆր., Պ. Ա. Կլոբիկեան, Ոմն, Պ. Սանճեան (Լիոն) 500ական, Տիկ. Թովմասեան (Լիոն) 200, Տէր եւ Տիկ. Փափազեան, Տէր եւ Տիկ. Պալէօզեան, Տիկ. Հաճեան (Տրակինեան) 100ական, Պ. Ք. Տէտէեան, Տիկ. Ը. Սաեփանեան, Պ. Յ. Թէրզեան (Լիոն) 50ական, Պր. Մ. Գազանճեան 20, Տիկ. Պարթիզպանեան 10, Տոքթ. Մոսքոֆեան 50 ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Յանձ– նախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (Փետր. 23) կը բանայ հանգա – նակութեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ատացագիրնե– րուն համար դիմել Յանձնախումբի վար– չութեան:

Գ. ՅԱՆԿ

Տէր եւ Տիկ. Կ. Ճանիկեան 400, Տէր եւ Տիկ. Կ. Յովսէփեան, Տարօն Սալնճորի Հայր. Միութիւն, Տէր եւ Տիկ. Կիւլէ – սէրեան, Մարսէյլ քաղաքի Ֆր. Կապոյա Խաչ 300ական, Տիկ. Ա. Մխաքեան (Շ. Մխաքեանի յիշատակին), Օր. Վ. Պո– յաճեան, Տ. Թաղոյեան 250ական, Յ. Տէ– րոյեան, Մշակ. Տան Օժան. Մարմին, Ա. Պապայեան, Շահան Քհնյ. Տէտէեան, Նշան Քհնյ. Գուլումճեան, Տիկ. Լուսա– բարեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Խոսրովեան (Նիս), Տէր եւ Տիկ. Պէզիրճեան, Տէր եւ Տիկ. Ղ. Պօղոսեան, Ա. Խաչիթեան, Տէր եւ Տիկ. Վ. Փիլոնեան, Տ. Հ. Տօրոսմ– եան, Տ. Ռ. Տօրոսմեան 200ական Ֆր.:

Հ. Յ. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Յ. Դ. «Ս. Մինաս– եան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին Յանօթ հաւաքատեղին: Կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

×

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. «Ս Թէհլիրեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) Հայ Մշակոյթի Տան մէջը ժամը 21ին:

×

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Յ. Դ. Վարդան խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) իրիկուն ժամը 9ին սովորա– կան հաւաքատեղին:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

ՎԷՆԵՏԻԿ, ՁՈՏԿՈՒԱՆ ՕՐԵՐ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE

29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, Կառ տը Լիոնէն

Par train-couchettes

Ժամանում փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին

Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.

— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ զեղչ 10 առ հարիւր*

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ

COURS DE LANGUE ARMENIENNE
Tous les Lundis à 20 h. 30
au nouveau Centre Culturel de
de l'Association Sainte Croix
10 bis, Rue Thouin
à partir du Lundi 10 Mars, tous les Lundis
Les cours sont donnés par le
R. P. BEZDIKIAN
Tous peuvent y participer.

ԹԷՅԱՒԵՂԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի թէ– յաւեղան – ընդհ. ժողովը Մարտ 16ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15·30ին դէպ– րոցի սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհի– ները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու:

ՊԱՐԱՆՅԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շա– բաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL
Rue de la République — Grenoble

ժամը 21էն սկսեալ:

Հայկական պարախումբ, ֆոթիյոեն, պիւֆէ:

Orchestre GROUNG de Valence

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել.—

Օր. Օր. Էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրունեան 87–21–35 (Սէն–Մարթէն տ'Իւռ) ժամը 9էն 12 եւ 14էն 19:

ՊԱՐԱՆՅԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE

organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE

Danses arméniennes avec la participation de EVA ARZOUIAN

BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE

Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ՀԱՆԴԷՍ

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻ

Կիրակի Մարտ 16, կէսօրէ վերջ, ժամը 14·30ին

Տեսնի Քաղաքապետութեան սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին Լիոնի եւ Տեսնիի մեր հայրենակիցները, մանաւանդ պատանիները ու երիտասարդները:

Շատ գեղեցիկ ու խնամուած յայտագիր:

Զաւեշտներ, հայերէն եւ ֆրանսերէն Շարժանկար, խամաճիկներ, եւայլն,

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

INVITATION

LES VENDREDIS DE LA QUATRA

VENDREDI 14 MARS à 21 H.

MUSIQUE DE CHAMBRE

L'ENSEMBLE INSTRUMENTAL QUATRA

Solistes

AIDA MOURADIAN JEAN-CLAUDE JABOULAYE

Création en France du Concerto de haubois
de VAZGEN MOURADIAN

MUSÉE GUIMET 6 PLACE D'IÉNA PARIS 16

PLACES NON NUMÉROTÉES OUVERTURE DES PORTES A 20 H 30

Taverne Maubeuge

chez EDDY

KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9

Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ
14
VENDREDI
14 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·248

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.248

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՊԱՐՍԻՑ ԾՈՑԸ ԿՌՈՒԱԽՆՋՈՐ

— o —

Իր աշխարհագրական դիրքով Միջին Արեւելքի մէջ առեւտրական եւ ռազմա – պետական առաջնակարգ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ Պարսից Ծոցը, որ հինէն ի վեր կռուախնճոյր է դարձած, այսօր ալ մրցակցութեան առարկայ է կրկին։

Դէպի Հնդկաստան տանող ճամբուն վրայ բացառիկ արժէք ներկայացնող հանգրուան մըն էր անիկա Մեծն Բրիտանիոյ համար, որ տարիներով իր ազդեցութեան ակ պահեց ոչ միայն Ծոցը, այլեւ անոր չրջապատի արաբական փոքր իշխանապետութիւնները, որոնք թէեւ ենթակայ օսմանեան գերիշխանութեան, կիսանկախ վարչութիւն ունէին, հովանաւորութեամբ Անգլիոյ։

Դարերով անտեսուած, այժմ անկախութեան տիրացած այդ իշխանապետութիւնները մեծ արժէք ստացան՝ հնորհիւ քարիւղին, որոնք երեւան հանուեցան անոնց ընդերքէն։

Իրաք եւ Իրան մրցակից գլխաւոր հարեւաններն են Պարսից Ծոցին մէջ։ Սաուտի Արաբի եւ Քուէյթ՝ հնորհիւ իրենց հարստութեան՝ կ'ուզեն նոյնպէս գեր խաղալ Մերձաւոր Արեւելքի այդ կարեւոր չրջանին մէջ։

Քանի մը տասնեակ տարիներէ ի վեր Արաբներուն համար Ծոցը «Պարսկական» է՝ այլ «Արաբական»։ Նախագահ Նասըր, երբ 1958 Փետրուար 2ին Սուրիան միացնելով Եգիպտոսին, հիմը դրաւ «Արաբ Միացեալ Հանրապետութեան», հանդիսաւորապէս յայտարարեց, որ պէտք է կազմել «Համարաբական Միացեալ Պետութիւն» մը՝ Ատլանտեանի ափերէն (Մարոք) մինչեւ Արաբական Ծոց (այսինքն Պարսից Ծոց)։

Նասըրի երազը չիրականացաւ։ Սուրիան 1961ին բաժնուեցաւ Արաբ Միացեալ Հանրապետութենէն եւ վերստացաւ իր անկախութիւնը։ Սատաթի օրով Եգիպտոս ալ վերջ տուաւ Ա. Մ. Հ.ական եւ վերստացաւ իր հին անունը։ Լիբիոյ, Սուտանի եւ Սուրիոյ հետ միանալու փորձերն ալ ապարդիւն անցան։

Պարսից Ծոցը կը պահէ իր հին, պատմական անունը։ Իրանի Շահը՝ նախանձախնդիր իր երկրի բարգաւաճման եւ կատարեալ անկախութեան հետզհետէ թօթափեց անոր վրայ ծանրացող օտար ազդեցութիւնները։ Դարուս սկիզբէն ի վեր Ռուսիա եւ Անգլիա ազդեցութեան գօտիներու բաժներ էին Պարսկաստանը — հիւսիսը ռուսական, հարաւը՝ բրիտանական։

Մոսկուայի հովանաւորութեամբ քըրտական անկախ Պետութիւն մը կազմուեր էր 1925ին Իրանի հողին վրայ, Ուրմիոյ լիճի չրջանին մէջ, մայրաքաղաք ունենալով Մահապատը։ Նոյն օրերուն խորհրդայնացեր էր նաեւ Ատրպատականը՝ համայնավար փէշավարիի գլխաւորութեամբ։ Տարի մը վերջ Շահնշահը ռազմական եւ դիւանագիտական միջոցներով վերջ տուաւ այդ ձեռնարկներուն։ Կրեմլին զոհացաւ քարիւղի մենաչնորհներ տնտնալով հիւսիսային Իրանի մէջ։

Թեհրանի կառավարութիւնը վերջին տարիներու ընթացքին ամրապնդեց իր դիրքը Պարսից Ծոցի չրջանին մէջ, գրաւելով արաբերէնակ կարգ մը կղզեակներ, որոնք կարեւոր արժէք կը ներկայացնէին ռազմավարական եւ առեւտր. (քարիւղի արտածման) կրկնակ տեսակէտներով։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍ

ԹՈՒՐՔԻԱ ԱՆԶԻՋՈՂ ԴԻՐՔԻ ՎՐԱՅ

— o —

Ապահովութեան Խորհուրդը առջի իրիկուն, առանց քուէարկութեան անցնելու բանաձեւ մը ընդունած է, որ պաշտօն կուտայ ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Կուրտ Վալտհայմի նոր առաքելութիւն մը ըստանձնել Թոյլ տալու համար որ Կիպրոսի միջհամայնական խօսակցութիւնները վերսկսին։ Խորհուրդին նախագահը՝ Ֆեր – նանտս Սալցար (Քոսթա–Ռիքա) աւելցուցած է յայտարարութիւն մը, զոր բանաձեւին հեղինակները ընդունած են։ Հոդ,

Իրանի բանակը հետզհետէ կ'ուժեղանայ ռազմական օդանաւերով, հրթռայլերով եւ արդիական զանազան զէնքերով։

Վերջ գտաւ Իրաքի հետ իր մրցակցութիւնը՝ չնորհիւ Մարտ 6ին Ալժէի մէջ կնքուած համաձայնագրին, որմէ գլխաւոր տուժողներն եղան Քիւրտերը։ Իրանի զինուորները ներկայիս կը կռուին Տհոֆարի մէջ Արաբներու դէմ։ Նպատակն է աւելի եւս չեչտել Իրանի ներկայութիւնը Պարսից Ծոցի չրջանին մէջ։

Սաուտի Արաբիա եւ Քորդանան նախանձոտ աչքով կը հետեւին չրջանի անցուդարձերուն եւ կ'օժանդակեն արաբ կռուողներուն։

Պարսից Ծոցը կռուախնճոյր է նաեւ աշխարհի երկու հսկաներուն միջեւ, որոնք իրենց նաւատորմիղներով աչալուրջ կը հսկեն Մերձաւոր Արեւելքի անցուդարձերուն վրայ։

Ուաշինկթըն վերջերս սպառնաց զինուզօրութեամբ գրաւել Պարսից Ծոցի չըրջանի իշխանապետութիւնները, վերջ տալու համար քարիւղի տագնապին։

Մոսկուա ձեռնածալ պիտի չկենար նըման պարագայի մը, որ կրնար հրահրել նոր աշխարհամարտ մը։

Այդ զարհուրելի հեռանկարն էր անշուշտ պատճառը, որ Ամերիկացիք ընկրկեցան եւ այլեւս չեն խօսիր Մերձաւոր Արեւելքի քարիւղ արտադրող երկիրները գրաւելու մասին։

Աւելցնենք, որ ամերիկեան եւ խորհրդային նաւատորմիղները զիրար կը լրտեսեն Միջին Արեւելքի ջուրերուն մէջ։

Բացի 6րդէն, ամերիկեան 7րդ նաւատորմիղն մաս մը Խաղաղական ովկիանոսէն փոխադրուած է Հնդկական ովկիանոս եւ խարսխած Տիէկօ–Կարսիա։ Ամերիկացիք տենդոտ գործունէութիւն ցոյց կուտան Պարսից Ծոցի չրջանին՝ մասնաւորապէս Պահրէյնի կղզիներուն եւ Օմանի սուլթանի երկրին մէջ։ Սաուտի Արաբիոյ հետ կնքուած զինուորական գաղտնի համաձայնագրով իրենց դիրքերը ամրապնդած են Մասիրա կղզիին (արաբական ծով) եւ «Սրամքո»յի նաւթահորերու կեդրոն Տահրանի օդանաւային եւ ծովային խարիսխներուն մէջ։

Պարսից Ծոցի կռուախնճորը աստիճան մը աւելի կը չեչտէ անհանդարտ վիճակը արեւելեան կողմն աշխարհի։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

սահմանում մը կը տրուի Վալտհայմի առաքելութեան եւ կը թելադրուի որ միջհամայնական խօսակցութիւններու վերսկսումը տեղի ունենայ ՄԱԿի մէջ, Նիւ Եորք։ Թուրքիա դէմ է այս կարգադրութեան։

Եւ Թուրքիա արդէն ամէն բանի դէմ է, որ իր գործին չի գար։ Օրինակ, Քիսինկէրի այցելութենէն առաջ, Թուրքիոյ Արտաքին նախարարը էսէնպէլ յայտարարած է թէ դէմ է միջհամայնական խօսակցութիւններու որեւէ ընդլայնումի եւ բոլորովին չընդդիմանալով հանդերձ Վալտհայմի մասնակցութեան, ճշդած է թէ անոր դերը չի կրնար «պատուոյ նախագահութեան» մը պաշտօնէն անդին անցնիլ։ Թուրքիա կը մերժէ նաեւ որեւէ զիջում եւ Թուրքը կ'ըսէ արդէն որ Քիսինկէր ալ համաձայն է առնոր քանի ոչ մէկ խնդրանք ներկայացուցած է այն հիմնական հարցին համար որ է՝ Կիպրոսի երկչրջանային Դաշնակցային Պետութիւնը, զոր Թուրքիա կատարուած իրողութեան վերածած է արդէն։

ՉԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ՝ ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ ՏԷՐՆ ՈՒ ՏԻՐԱԿԱՆ

Ընտրութիւններու թուականը չէ փոխուած եւ անոնք տեղի պիտի ունենան Ապրիլ 12ին, ինչպէս նախատեսուած էր։

Զախողած պետական հարուածէն ետք բոլորին կարծիքը նոյնը կը մնայ, այն որ ալը չատ մեծ սխալ մը գործած է եւ այս ձեւով իրաւունք տուած է Համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարին որ քանիցս կը կրկնէր թէ «յետադիմութիւնը յարձակողականի անցնելու վրայ է»։

Սփինոլա հաւանաբար զոհ գացած է իր չրջապատի « լաւատես » դրդումներուն, յետադային խօստովանելու համար թէ «խեղճուկրակ քաղաքագէտ մըն եմ»։

Ներկայիս Սփինոլա արգելափակուած է Սպանիա, ուրկէ Պրազիլ պիտի անցնի այս օրերս, մինչ Փորթուկալի մէջ մարքսագործումներու արշաւանք մը ծայր տըւած է եւ ձերբակալութիւնները արդէն իսկ սկսած։

Քանի մը տողով

1976 ԱՊՐԻԼ ՄԷԿԸՆ սկսեալ Ֆրանսա ամառուան ժամի դրութիւնը պիտի վերահաստատէ, ուժանիւթի խնայողութեան համար։ Ուրեմն տարիէ մը, Ֆրանսայի բոլոր ժամացոյցները ժամ մը առաջ պիտի տարուին։ Աւելի կանուխ կարելի չէ ընել այս կարգադրութիւնը քանի ան կապ ունի երկաթուղիի եւ օդանաւերու միջազգային ժամանակացոյցերու հետ։

ԻՐԱՔի ուժերը կը չարունակեն իրենց յարձակողականը Քիւրտերու դէմ դրեթէ բոլոր ճակատներու վրայ։ Թեհրանի քիւրտ չրջանակները դիտել կուտան, թէ քիւրտ ըմբոստները ռազմաթերքի պակաս կը նեղուին, քանի որ Պարսկաստան այլեւս զինուորական օժանդակութիւն չը–ներ։ Քիւրտերը մէկ չաբթուան մէջ իրաքեան երկրորդ ռմբաձիգ մը եւ թռան մը զգեստեցին եւ ինը հրթռայլեր քանդեցին։

ՀԱՐԱՒ. ՎԻԼԹՆԱՄի Պան Մէ թեւօթ քաղաքը լուռն կռիւներու թատերաբեմ դարձած է, երբ համայնավար ուժեր լուռն ռմբակոծութենէ ետք յաջողած են քաղաք մտնել։ Վերջին լուրերու համաձայն կռիւները դեռ կը չարունակուին։

«ՄՈՍԿՈՎՍԿՈՅԱ. ՊՐԱՒԴԱ» օրաթերթը հաղորդեց, թէ Սոկոլնիկի մարզադաշտին

ԵՐԵՒԱՆ ⇄ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏՈՒԹ

ԵՐԵՒԱՆ (Հեռատիպ, Մարտ 6)

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

Արժանթինցի խմբավար Խոսէ Ռոտրիկէս Ֆաուրէ ղեկավարած է Հայաստանի պետական սիմֆոնիք նուագախումբը Հայֆիլհարմանիոյի մեծ դահլիճին մէջ։ Նուագահանդէսին յայտագիրը կազմուած էր Պէթհովէնի «Քորիոլան»ի նախերգանքէն եւ Շումանի երկրորդ սիմֆոնիէն։

×

ԿԵՆԴԱՆԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԸ ԳԱՐՆԱՆ ՍԵՄԻՆ

Թէեւ Երեւանը չրջապատող բլուրները դեռ ծածկուած են ձիւնով, սակայն Մարտի արեւը իրեն հետ բերած է գարնան չունչը, որ տարածուած է նաեւ կենդանաբանական պարտէզին վրայ։

Ձմեռ ատեն կենդանիներու այս ոչ մեծ աշխարհին մէջ բաւական փոփոխութիւններ կատարուած են։ Իրենց առաջին ձմեռը անցուցած են հոն ծնած վագրերն ու կատուառիւծները, գորշ արջուկներն ու ագեվազները (քանկուրու), առիւծին երեք կորիւնները եւ անհամար թռչուններ։ Այս տարուան գարունը զարմանքով կը դիմաւորեն կենդանաբան պարտէզին 32 տարուան պատմութեան ընթացքին առաջին անգամ սերունդ հասցուցած աւստրալիական սեւ կարապներու ճագարները։ Նոր բերուած կենդանիներուն մէջ են մէկ տարեկան վագրը, մոխրագոյն «ժաքօ» թութակները, փասիանները։

×

ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅՈՒԲԵԼԵԱՆԸ ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ՄԷՋ

Մաքսիմ Ռիլսկի, Պաւլօ Տիչինա անցեալին Ա.։ Իսահակեանի գործեր թարգմանած են ուկրաներէն։ Ներկայիս թարգմանութիւններ կը կատարեն Վիկտոր Կոչեվսկի, Լիուբով Զարաչտա, Իվան Ներսդա։ Վերջերս Ուկրանիոյ մէջ ստեղծուած է Ա.։ Իսահակեանի յոբելենական յանձնախումբը։

Ծրագրուած է հրատարակել Ա.։ Իսահակեանի բանաստեղծութիւններու հատընտրածոն։ Բազմաթիւ հանդէսներ բանաստեղծին ստեղծագործութիւնները պիտի հրատարակեն։ Կիեւի մէջ եւ այլուր տեղի պիտի ունենան յոբելենական նիստեր՝ նուիրուած Վարպետին ծննդեան 100ամեակին։ Կիեւի նոր թաղերէն փողոց մը եւ դրադարան մը Ա.։ Իսահակեանի անունով պիտի կոչուին։

×

ԱՐԾԱԹԵԱՑ ՇՔԱՆՇԱՆ

Լոնտոնի մէջ վերջ գտած է օսմանիէ գէնքերու Եւրոպայի ախոյեանութեան մըրցաշարքը։ Ատրճանակի ճիւղին մէջ, կիներու դասին մէջ Երեւանցի Զինայիդա Սիմոնեան երրորդ հանդիսացած է։

ելքի սանդուխներուն վրայ խճողումի հետեւանքով մարզասէրներ մեռած եւ վիրաւորուած են։ Քանատայի եւ Խորհ. Միութեան հոքէյի խումբերը մրցում ունէին այդ օրը։ Թերթը չէ ճշդած մեռելներու թիւը, որ արեւմտեան աղբիւրներու համաձայն քանի է։

ՄԻՆԻԽԱԿԱՆՔ

Իմ Մինիխա սկսաւ Պուրժէլ օղակայանին մէջ։ Ազգային «Մեծ» եղելութիւն մըն էր. քանի մը չարաթներէ ի վեր ուր որ հանդիպէի հարց կուտային «պիտի երթա՞ս». «ո՞ւր»ը ըսելու հարկ չկար. արքայութեան կամ դժոխքի մասին չէր խօսքը, եւ անգամի մը համար ճմեռնային կամ զարնանային արձակուրդներն ալ խնդրոյ առարկայ չէին...: «Պիտի երթաս»ի հաւանութիւնը առնելէն վերջը «որո՞ւն հետ» մը կ'աւելնար անխուսափելիօրէն։ Կը զգայի որ հարցումը տեղին էր, որովհետեւ չորս, հինգ կազմակերպութիւններ, չորս, հինգ զանազան դիներով, «Ճառաջ»ի ծանուցումներու մէջ «Մինիխա» կ'առաջարկէին մարզասէրներու. ի վերջոյ սահմանուած օրը, սահմանուած ժամէն բաւական առաջ, յուզումը սրտիս մէջ, ժամանեցի օղակայան։ Կը կարծէի առաջինն ըլլալ, բայց ինձմէ առաջ, ինձմէ աւելի յուզումի ենթակայ անձեր՝ երիտասարդ եւ տարեց, ասդին անդին փոքրիկ խումբեր կազմած, աչքերնին միշտ յառած բացուող զոցուող դռներուն կը խօսակցէին իրարու հետ. եթէ նորեկին դիմագիծը «մատնէր» իր հայութիւնը, ժպիտ մը, ապա երկու, բարեւ մը, խօսք մը ու նորեկը կը միանար խմբակի մը։

Ժամ մը չէր անցած՝ խմբակներէն ձեւացած էր մեծ խումբ մը, եւ քովընտի եղած խօսակցութիւններէն՝ անհասկնալի աղմուկ մը, որ զուգուելով զբաղեցուցած բացատրութիւններու եւ չարժումներու, առեղծած էր ապասումի, յոյսի, անհամբերութեան խանդավառ մթնոլորտ մը։ Հեռուհեռէ հասնող պատառները ու զրօսականները, կը բացուէին ու կը զոցուէին, եկող-գացող բաբեկամներու առջեւ յիշատակի նկարէ մը ու զուարճալի խօսքէ մը վերջ։ Նկատած եմ թէ ապասումի վիճակը աւելի յուզում առաջ կը բերէ, քան ապասումի առարկան ինքնին. եւ իսկապէս հաճելի էր հաղորդուիլ այս «ամբողջին» հետ, մոռնալ պահ մը քանի մը տասնեակ տարիները որ անցած էին կեանքէս, անտեսել վիճակս ու չաղախուիլ, տարբեր տարիքի տարբեր վիճակի, տարբեր զաղափարի անձերու հետ, որոնց հետ միակ հասարակաց գիծս՝ Հա՛յ ըլլալս էր. բայց այդ բաւէր արդէն որ բոլոր միւս տարբերութիւնները չքանային. սրտէս ինքնաբուխ մաղթանք մը հիւսեցի այդ պահուն որ եղբայրութեան այս մթնոլորտը երկարի անվե՛րջ, անսահմա՛ն, եւ Հայերս ո՛ւր ալ դտնուելու ըլլանք, ո՛ր զաղափարներն ու դրօշակ ները պաշտպանելու ըլլանք, վիտնանք միշտ համախմբուիլ Հայ անունին չուրջ։

Արդէն օդն ենք ու կը սաւառնինք դէպի Մինիխա ու մեզի հետ կը սաւառին նաեւ խանդավառ լաւատեսութիւններ։ Երեքով դէռօ, թէ երեքով մէկ, թէ երեք – երկու, կարեւորն ա՛յն է որ կ'ուզենք ամէն ճիգ ընել հաւատալու եւ հաւատալ տալու որ պիտի յաղթենք. մեր փափաքը այնքան ինքնաբուխ է որ մեր խառավելին հրամանատարը իր անձնականով կը փութայ իր դրաւոր բարեմաղթութիւնները հասցնել մեզի, ամէնուն առոքադրութիւններով։

Մինիխի օղակայանը եռուղեռ կայ։ Տարբեր խումբեր իրարու կը հանդիպին. Պարսկահայերը իրենց երգանման չեչոով սա քանի լիբանահայ երիտասարդները կը զուարճացնեն, անդին խումբ մը տարեցներ, դերազատութեան զգացումով տոնդորուած ինչե՛ր ինչե՛ր կը խորհրդածեն սա թուրք աւելածուին մասին, որ Հայերուն թողած «հեռքերը» կը մաքրէ... Զանազան խումբերը տեղաւորուած են արդէն իմբաստար կառքերու մէջ ու կը սուրան քաղաքին կեդրոնը՝ Օտէոն Փլաց. Փարիզի խումբերու ժամադրավայրն է ան է որ պիտի հաւաքուինք մէկտեղ մեզ համար։ Երթեւեկող տեղացիները հետաքրքրիր հարցականով մը վերէն վար կը զննեն այս բազմութիւնը որ ամէն տեսակ պատառաներով ու անծանօթ դրօշակներով լեցուցած է հսկայ հրապարակը. չէ՞ որ այդ միեւնոյն հրապարակին վրայ էր որ Հիթլէր արտասանած է իր ամբոխավարական հրաբորբ ճառերը... տարեցներէն մին՝ պառաւ մը, երկիւղածութեամբ (բազմութիւն էինք չէ՞) հարց կուտայ ինձ՝ ի նպա՞ստ թէ հակառակ Լոբենցի (առեւանդուած զեկավարը Պերլինի) է մեր ցոյցը... անմիջապէս կը հասկնամ թիւրիմացութիւնը ու կը հանդարտեցնեմ զերմանացի պառաւը ոտքովձեռքով նշան ընելով թէ մերինը «ոտանդունդի» խաղ մըն է միայն, իրենց սիրելի «Պայէրն»ի դէմ... անոր աչքերուն փայլէն կը զգամ թէ պատասխանս կը ափսիւ զինք։ Բայց կան նաեւ զերմանացի զպրոցական տղաքներ, որոնք խումբ խումբ ու փոքր դրօշակներով կը չրջին քաղաքին փողոցներուն մէջ։ Մեր երիտասարդներուն հանդիպումը անոնց հետ յաճախ երգի կը վերածուի Ա՛–րա՛–րա՛տ, Ա՛–րա՛–րա՛տ, Ա՛–րա՛–րա՛տ եւ մատներով յաղթանակի նշանը, որոնց դէմ կը լսենք Պա՛–յերն, Պա՛–յերն ու կըրկին յաղթանակի նշաններ. ապա Ֆրան – սերէն, Հայերէն, արաբերէն, պարսկերէն նախադասութիւններ, զերմաներէնի խառնուած՝ ու որոնց իմաստը, կ'ենթադրեմ թէ միշտ յաղ–թա–նա՛կ է...

Արդէն ժամը տասնըմէկն է. խմբաստար կառքերը եռեւէ – եռեւ ճամբայ կ'ելլէ դէպի օղիմպիական մարզադաշտը։ Ցոյսի, ակնկալութեան, յուզումի, անհամբերութեան զգացումները, իրարու խառնուած, կը ծնին ամենազգի բացատրութիւններ. քաղաքէն դէպի մարզադաշտ երկարող քանի մը հազարամեթր անվերջանալի՛ կը թուի։ Փողոցները բռնուած են կառքերով ու մարդերով. բոլորին ուղղութիւնը մէկ է այդ պահուն. մինչեւ տարիքի մարդ մը կը բաժնուի մայթէն ու մօտենալով մեր կառքին, զգեստի ներքնամասին մէջ պահած վոտքայի չիչը ցոյց կուտայ, ըսել ուզելով որ «ես քեզի հետ եմ», չէ՞ որ վոտքան սովետական է մեր պաշտպանած ԱՐԱՐԱՏ – ին պէս... Մերինները չեն հասկնար մարդուն միտքը ու կը չարունակեն գոռալ Ա՛–րա՛–րա՛տ...

Գիշեր է. ժամը 20։ Դաշտը ողողուած է լոյսերով, զրօշակներով, երաժշտութեամբ, որ խառնուած 65·000 հոգիներու բարձրաձայն խորհրդածութիւններուն ու դիչիւններուն կուտայ իսկական պատկերը Բաբելոնի աշտարակին... ուր խառնուածները լեզուները չեն միայն, այլեւ զգացումնե՛ր, յուզումնե՛ր։

Վայրկեաններ կը յառաջանան ու մեր սիրտերը հեռուհեռ կը կծկուին։ Արարատ հերոսաբար կը պաշտպանէ իր բերդը. բայց միայն կը պաշտպանէ... մեր յուզումը այնքան ուժով է այս վտանգին առջեւ որ նոյնիսկ կը մոռնանք քաջալերել խանդավառ ծափերով բերդապահ Աբրահամեանի սխրանքները...

Գերմանացիները մի միայն խաղով տարուած, առանց տառապելու մեր միւս զգացումներէն որ ԱՐԱՐԱՏ – ի հոն ներկայութիւնը մեզի կը թելադրէ որպէս Հայ, պատե–հներ կը տեղան հայ բերդապահին ուղղութեամբ, հակառակ անոր որ արժելք կը հանդիսանայ իրենց յաղթանակին որ կ'ուզանա՛յ, կ'ուզանա՛յ, բայց կը զգանք ներքնապէս որ անխուսափելի պիտի պատահի... չէ՞ որ խաղ մըն է, եւ խաղը իրեն հաւանականութեան օրէնքներն ունի...

2 – 0։ Արդէն կը վերադառնանք, ոչ խուռ ենք ոտանք արտասուելու աստիճան։ Բայց չարիքներուն փոքրագոյնը մեզ կը մխիթարէ. մաս մը յուսահատ վերադարձի խաղին (Մարտ 19 երեւանի մէջ) վճիռն ալ հիմակուընէ կ'արձակեն... ուրիշներ, աւելի լաւատես, բոլոր յոյսերնին Երեւանի խաղին մէջ կը դնեն...։ Թէ՛ չըլլար ՑՈՑՄԸ, ինչպէ՞ս երեք հազար տարի պիտի տակաը, այս վոքր ժողովուրդը, ամէն փոթորիկներուն։ Այս զգացումը պիտի ալ կը խանդավառէ, ու չորսկողմիններուս հետ կը ժամադրուիմ Փարք տէ Փրէնս, աւարտականին։

Հ. Ց. ՊԶՏԻԿԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆԱՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

(ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

ՄԻՋՆԱԴԱՐՈՒ ՆԱԽԱՄՈՒՏԻՆ

Ութերորդ դարու կէսէն առք, մինչեւ իններորդ դարու վերջին տասնամեակը (ուրեմն 750ական թուականներէն մին – չեւ 890ական տարիներ), դաստիարակչական չարժումը իր ամէնէն ժժդոյն օրերը կ'ապրի՝ արաբական գերիշխանութեան տակ, իբերայաղորդ ամիրապետներու (Էմիր) հալածանքին եւ կեղեքումներուն ենթակայ, պարբերական պոռթկումներով ու ապստամբութիւններով Հայոց կողմէ, մեծապոյնը՝ 850էն 855 (*)։

Հակառակ Բաղրատունեաց թագաւորութեան հաստատումին (886 – 1045), արաբական այս արշաւանքները կը չարունակուին մինչեւ 928։

Ներքին՝ հայկական կեանքի ճակատներուն վրայ եւս անպակաս են վէճերն ու պայքարները։

Վանական այն կեդրոնները, որոնց թուումը ըրած ենք նախապէս, անչուշտ կը չարունակէն իրենց գործունէութիւնը մեծ մասով։ Մաքենեաց վանքը կործանած է սակայն (827ին)՝ վերաչինուելու համար յետագային։ Դուինի կաթողիկոսարանին զպրոցը կը չարունակէ դաստիարակչական իր դերակատարութիւնը։ Արչարունեաց եւ Շիրակայ զպրեվանքները կանգուն են ու կը գործեն։

Դարուն ուսումնական զլխաւոր կեդրոններն են սակայն Աղթամարու, Սեւանայ եւ Տաթեւի վանական ամրոցները՝ ծովափնեայ զիրքերու եւ կղզիներու վրայ կամ անմատոյց լեռներու մէջ։ — Ձեռնարկական արշաւանքները, համատարած սարսափն ու անապահովութեան զգացումը չատերը մղած է ապաստան փնտռելու ճգնարաններու մէջ։

Տաթեւը, որ հինգերորդ դարու սկզբնաւորութենէն մինչեւ 890ական թուականները աննշան վայր մըն է եղած (հեռու՝ զէր խաւար ճանապարհներէ, ու աննկատ՝ յաճախակի արշաւող վտանգաւոր աւազակախումբերէ) 895ին կը վերաչինուի՝ դառնալու համար միջնադարու հայ վանական-դաստիարակչական փառքերէն մին (պիտի տեսնենք մանրամասնութիւնները՝ չուտով)։

Ցիշատակելի օջախներէն մէկն է Սեւանայ Անապատը («անապատ» անունով կը կոչէին առանձնացած ճգնարանները)՝ գեղադամայ ծովուն համանուն կղզիին վրայ։

Հայ մանկավարժութեան դարաւոր պատմութիւնը ներկայացնելով իր «Ուրուագիծեր հայ դպրոցի եւ մանկավարժութեան պատմութեան» անուն գործին մէջ՝ Հայոց պատմագիրներէն Արտար Ղ. Մովսիսեան, անդրադառնալով մինչեւ 10րդ. դարու քաղաքական այն անապահովութեան՝ որուն մէջ հայ դաստիարակչական չարժումը ապրած է իր սկզբնական հոլովոյթը՝ կը գրէ.

— «Հայաստանի եւ ո՛չ մի նահանգում դպրոցը այնպէս չի յարատեւել, իր գոյութիւնը այնքան վտանգների չի ենթարկուել, որքան Հայաստանում։ Մեր ազգային կեանքի ամէն մի շրջանում, ամէն մի դարում, ամէն մի տասնեակ տարիներում մենք տեսնում ենք, որ դպրոցը կամ ոչնչանում է, կամ ուրիշ ձեւ ու անուն է ստանում, կամ էլ ամայանում է, դատարկւում է իր աշակերտներից։ Ուսումնական հաստատութիւնների այդ անդադար ոչնչացումը, նրանց անընդհատ վերանորոգումը, նրանց ամայացումը եւ նորից բազմանալը, նրանց ոչնչացումը եւ նորից ստեղծումը, նրանց ամայացումը եւ նորից լցուելը աշակերտներով, ահա՛ թէ ինչ է ներկայացնում մեր դպրոցական կեանքի պատմութիւնը։ Ուսումնական հաստատութիւնների այդ անդադար ոչնչացումը, նրանց անընդհատ վերանորոգ

յութիւնը չի պահել երկար ժամանակ, ինչպէս Սիւնեաց Դպրոցը: Պատմական Հայաստանի ծանր վիճակը ամենադաժան կերպով անդրադարձել է Հայոց դպրոցների վրայ, որոնք, լինելով հասարակական կեանքի ամենազգայուն օրգանները, բայֆայման են ենթարկուել աղետալի ամէն մի դէպքից: Հայաստանի վրայ յարձակողները փակել են դպրոցները, սպանել են նրանց ուսուցիչներին եւ թալանել նրանց գոյքը:

«Հայոց դպրոցները թոյլ ճրագների պէս հանգել են ներխուժողների փոթորկից եւ վառուել են միայն փոթորկից յետոյ, իսկ Սիւնեաց դպրոցները համեմատաբար բացառութիւն են կազմել: Ձնայած որոշ ընդհատումների՝ հայ դպրութեան սկզբից մինչեւ 15րդ դարի վերջը յաջորդաբար պահպանել են իրենց գոյութիւնը եւ յայտնի դարձել որպէս հայ դպրութեան աւանդապահներ»: (*Տե՛ս* անդ, էջ 94):

Հայկական վանքերու եւ վանական դպրոցներու թիւը կը նկատուի շուրջ 2000 որոնցմէ 30ը Սիւնիքի մէջ:

Հայ դաստիարակութեան մասնաւորապէս Մխիթարեան ժամանակաշրջանին յատկացուած մեր այս արագ ակնարկնեռու չարքին մէջ՝ անոնցմէ կարեւորագոյնները միայն սեւեռումի նիւթ պիտի դարձուին, կարելի չափով պահելով ժամանակագրական կարգը:

Մ. Թ.

(*) կը յիշատակենք շատերէ՞ն *Այս մէկը* միայն, ցնկատի ունենալով որ ան կը կազմէ նիւթը «Սասունցի Դաւիթ»դիւցազնավէպին:

Մեծ ապստամբութիւնը կը ծագի, երբ ամիրապետ Միւթավաքիլ (847 – 861) կ'ուզէ տուրքի ենթարկել նաեւ Հայաստանի իշխանաց իշխան Բագարատ Բագրատունին: Այս վերջնոյն կողմէ իր ազգական Աշոտ Արծրունիի կատարուած դիմումին վրայ՝ կը հռչակուի մեծ զօրակոչ եւ օգնութեան կը փութան Շապուհ Ամատունի, Գրիգոր Գնունի եւ Արտաւազդ Ընտրունի իշխանները:

Արաբներու հրամանատար **Մուսա Իպն** Զորարա կը պատերազմի Աղձնիքի մէջ, կը պարտուի եւ կը նահանջէ Բաղէշ: 851ին Հայաստան կը դրկուի ամիր Եուսուֆ, ու կը սկսի արշաւանքը Վասպուրականի եւ Տարօնի վրայ: Տարօնի եւ Գողթնի լեռնական Հայերը կը յարձակին թշնամիին վրայ՝ որ կը պարտուի: Այս անգամ Մութավաքիլ Հայաստան կը դրկէ թրքազգի Բուղան՝ 200 հազար զինուորներով, ու արշաւի թիրախ կը դառնայ Վասպուրականը: Դերեվարում իշխանաներու, գլխատումներ, աւսոր, դիմադրական կոիւներ, մինչեւ որ Բագարանի իշխան Սմբատ (որդի Աշոտ Ա. Մեծի) կը յաջողի ամիրապետին համակրանքը շահիլ եւ դառնալ Հայոց սպարապետ 856ին:

կը խուսափինք մխրճուելէ այլապէ՞ս հետաքրքրական պատմական անցուդարձներու մէջ:

Մ. Թ.

ՀԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՆ

ԼԻՈՆԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԵՐԵԿՈՆ

Լիոն.— Լիոնի երիտասարդական կազմակերպութիւնները, Հայ Ուսանողական Միութեան Լիոնի մասնաճիւղին ծրագրած պարանոցիկ երեկոն միասնաբար կազմակերպելու համաձայն դռնուեցան: Այս ձեռնարկին նպատակն էր գաղութահայ երիտասարդութիւնը համախմբել ընտանեկան յարկի մը տակ՝ Հայց. Եկեղեցւոյ սրահը, վերանորոգուելու, վերազօրանալու, գաղութահայ երիտասարդութեան ներկայութիւնը իրապէս զգալի դարձնելու: Հասոյթը յատկացնելու վսեմ նպատակի մը:

Կազմակերպիչ յանձնախումբը հետեւեալ սրամիտ յայտարարութիւնը ցրուած էր. «Պարանոցիկ երեկոյ 15–75 տարեկան երիտասարդներու համար»: Ընթերցողը անշուշտ կը ժպտէր, կրնար անցնիլ, սակայն, եւ կրնար պահ մը այս ուշիմ բանաձեւին իմաստը հասկնալ փորձել. «15–75 տարեկան երիտասարդ» կ'ըլլա՞յ:

Այո, անշուշտ: Երիտասարդ չէ՞ն անոնք, որոնք վաթսուն տարի առաջ իրենց պարապմունքէն արհաւիրքի, աքսորի, ջարդի զժոխային պահերն ու տեսարանները ապրեցան ու անցան, գային վերապրելու ուժեղ հաւատքով մը, աշխարհի բոլոր այն վայրերը, ուր կարելի ըլլար որպէս մարդ ապրիլ, իսկ իրրեւ Սփիւռքի հայ վերապրիլ. ամէն տեղ հայկական օճախները, գաղութները, վերջապէս ազգային կեանք վերստեղծելով:

Այս պարահանդէսը կազմակերպողները զաւակներն ու թոռներն են այդ հերոս «երիտասարդ»ներուն, ու անոնց հետ կը պատրաստուին լաւագոյն ձեւով ոգեկոչելով յարգելու յիշատակը բոլոր այն բիւրաւոր նահատակներուն, իրենց բնակած քաղաքացիներուն, վերջապէս հա – մայն աշխարհի մարդկութեան ուշադրութեան յանձնելու ոճիր մը, ցեղասպանութիւն մը՝ գործադրուած Թուրքին կողմէ: Այս սերունդը կը հաւատայ իր ժողովուրդի դատին եւ Հայկական Հարցին լուծումը անժամանցելի կը նկատէ. 60ամեակ ոճրակատարելու երիտասարդութեան այս հաւատքը կը զարդանայ տակաւ, ու ան իր կարելի եւ անկարելի միջոցները այս ուղղութեամբ տրամադրելու պարտականութիւնը կը զգայ:

Փետրուար 22ի Շաբաթ երեկոյեան, սրահի մուտքին, հանդիսականը կը հանդիպէր կոկիկ ու ժպտուն կազմակերպիչ երկսեռ յանձնախումբի անդամներուն, որոնց մտերմիկ ողջոյնն ու կուրծքին երեսցող անունները զուարթ երեկոյ մը անցընելու համեղի նախատրամադրութիւնը կը ստեղծէին:

Լիոնի «Սայաթ – Նովա» նուագախումբը մուտքի անդամները՝ չնորհալի ջութակահար Յովհաննէս Պէրպէրեանի ղեկավարութեամբ, չքնչող մթնոլորտ մը ստեղծող եղանակներ կը նուագէին: Երիտասարդ երգչուհին՝ Թագուհի Մերճանեան, խանդավառ հայկ. երգերով ուշագրաւ էր:

Ուշադիր ակնարկ մը սրահէն ներս երկսեռ երիտասարդութեան մը բացարձակ մեծամասնութիւն մը կը նկատէր: Տարեց սերունդը հոն էր, կը մասնակցէր, հըրճուանքով կը դիտէր սրահը լեցուցած այդ մանչ–աղջիկներուն ջերմ խօսակցութիւնը, պարելու կենսալից չարժումները եւ չարժումները:

Որո՞նք պիտի ըլլային «Քոչարի»ի մըրցանակը ստացող բախտաւորները, հարց կը տրուէր: Այդ պահուն սրահը անձկալից հետաքրքրութեամբ մը կ'ուզէր ծանօթանալ մասնակցող խումբերու պարի ցուցադրութեան: Մասնակցող խումբերը կազմուած էին զլխաւորաբար Լիոնի, Տեսինի եւ Վիէնի պարողներէն: Ներկաները կատակով ու հաճոյքով ընկալեցին Փիւռիի անձնակազմին սրամիտ եւ «անիրաւ» գնահատանքները: Բոլոր մասնակցողները մրցանակ ստացան չիշ մը չամփանիա: Ուշադրաւ էր Տեսինի ներդաշնակ պարախումբը, որ երկար ծափահարութեան արժանացաւ:

Ժամանակը կը սահէր չատ արագ. կէս գիշերը չատո՜նց անցած էր, սակայն կը թուէր որ սրահէն բաժնուիլը այդքան ալ դիւրին չէր. ո՞վ այս ջերմ ու չատ մտերմիկ մթնոլորտը կը ձգէր...: Մեկնումի պահուն՝ բոլորն ալ սրտաբուխ չնորհակալութիւն մը ունէին յանձնախումբի անդամներուն, եւ փափաք մը՝ հարցումի ձեւով. յաջորդ պարանոցիկը՝ ե՞րբ:

Այս երեկոյթին ներկայ տասնեակ մը Ֆրանսացի երիտասարդները չափազանց սիրած էին «Քոչարի»ն. տակաւին իրենց «նորոյթ» պարն էր. նախապէս տեսած չէին, պարեցին հայ ազգ հետ, սիրեցին, ուզեցին կրկին պարել:

ՅԱԿՈԲ ՊՕՂՈՍԵԱՆ

ԿԷՈՐԿԷ ԱՍԱՔԻ

— o —

Կէօրկէ Ասաքի (1788–1869) *ռումէն մըչակոյթին ծառայած բանաստեղծ մըն է: Մոլտովայի մէջ կը հիմնադրէ «Ալպինա Ռոմընեասք» կրթական բովանդակութեամբ պարբերականը 1813ին:*

Ասաքիի հայկական ծագումը կը հաստատէ Քոնսթանթին Սիոն իր «Մոլտովայի տոհմագրութիւնը» գիրքին մէջ, յայտնելով, որ անոր հայրը Բուտոլացի Հայ մըն էր, քահանայ ձեռնադրուած Ռուսիա. պիտէր բազմաթիւ լեզուներ՝ ռումաներէն, ռուսերէն, հայերէն: 1806–1812ի ռուսեւթրքական պատերազմին, Մոլտովայի մեթրոպոլիտը, Կավրիլ Ռուսու՝ եաշ բերել կուտայ Ասաքի քահանան, որ կ'ունենայ երկու զաւակ՝ Կէօրկէ եւ Փեթրաք: Երկուքն ալ կը յաճախեն բարձրագոյն կրթարաններ Օտեսա, Վիէննա եւ ապա՝ Իտալիա:

Կ. Ասաքիի հայկական ծագումը կը հաստատեն նաեւ Ն. Եորկա («Պատմական զուգահեռական մը», Պուքրէշ 1914) եւ Է. Լովինեսքու («Կ. Ասաքի, կեանքը եւ գործը», Պուքրէշ 1927):

Ցամենայն դէպս Հայ ըլլայ կամ ոչ, Մոլտովայի հայ գաղութները երախտապարտ են անոր, այն օժանդակութեան համար, որ ստացան բանաստեղծէն: Արդէն անոր օժանդակութեամբ կը հիմնեն դպրոցներ, ուր «կ'աւանդուի Հայոց լեզուն, կրօնն ու պատմութիւնը», ինչպէս ի յայտ կուգայ Միհայիլ Սթուրզա իշխանի 1841ի հրովարտակին մէջ: Իշխանը այդ հրամանագիրը պատրաստած էր Ասաքիի դիմումին վրայ:

Ասաքի կ'ըլլայ նոյնպէս հիմնադիրը հայկական տպարանի մը եաշի մէջ, իբրեւ հայկական ճիւղը իր նախապէս հիմնած «Ալպինա» տպարանին: 1850ին հոս տպուած է հայերէն լեզուով աղօթագիրք մը:

Ասաքի 1808ին Հռոմ կ'երթայ ուսանելու: Արդէն այդ թուականին ծանօթ է եւրոպական գլխաւոր լեզուներուն՝ գերմաներէն, յունարէն, ռուսերէն, ֆրանսերէն, լատիներէն, իտալերէն եւ լեհերէն:

Ցաւիտենական քաղաքին մէջ կը ծանօթանայ դեղեցիկ եւ զարդացած Պիանքա Միլեսիի, որ կը պատկանէր Վիսքոնթիներու վաղեմի ազնուական տոհմին, ըլլալով նաեւ իր ժամանակաշրջանի չատ ծանօթ դէմք մը: Այս կինն է, որ Ասաքիի մուսան կ'ըլլայ եւ ներշնչման աղբիւրը սիրային բանաստեղծութիւններու, խտալերէն, յօրինուած 1809–1812ին: Այս տաղերը բանաստեղծը կը ձօնէ «Լեուդայիտա»ի (Պիանքա Միլեսի) եւ զանոնք կը ստորագրէ կեղծանունով (Ալվիրօ Քորինթիօ Տաչիքօ):

Հռոմէն վերադառնալով Ռումանիա՝ մեծ խանդավառութեամբ կը նուիրուի մըշակութային գործունէութեան եւ դրական ստեղծագործութեան:

Իր ձեռագիրներէն մեծ մասը տպագրուած են իր օրով, ուրիշներ փճացած են 1827ի հրդեհին ժամանակ, իսկ ուրիշներ ալ մնացած են զանազաններու մօտ: 1974ին Պուքրէշի մէջ լոյս կը տեսնէ Կ. Ասաքի «Լեուդայիտա» վերնագիրով հատորը, որ կը պարունակէ 53 հնչեակներ, որոնցմէ 25ը անտիպ էին:

Այս հատորին մէջ քերթողին մուսան դեղեցկութեան եւ առաքինութեան խորհրդանշան մըն է: Գրագատ եւ պատմաբան Ճ. Քլինեսքու կ'ըսէ, թէ Կ. Ասաքի ռումէն առաջին սոնատ գրող բանաստեղծն է՝ Ռումանիոյ Փեթրարքն է:

Ա. ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (72)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԳ.

ՊԱՐՈՆ ԲՈՏԻՊՈՒԱՆ

— Սիրելի բարեկամս, ըսաւ Պենետէթթոյին, Պ. բանտապահները լինքլինքնին խրամանկ կը կարծեն՝ հոս եկած առնելու, ամէն կողմերնիս կը խառնեն, եւ քիչ կը մնայ որ մորթերնիս ալ հանեն՝ նայելու համար թէ արդեօք բան մը կա՞յ: Լաւ, ամէն առեն զանոնք խաբելու միջոց կը գտնուի, ապացոյցն ալ սա է որ, այս փոքրիկ պահարանին մէջ կայ փոքր պղպեղաւոյ սրոցը, որ քանի մը վայրկեանի մէջ պիտի ազատէ մեզի մեր նուիրական ձեռնակապէն. ոչ ձեռքերնուս մէջ բան մը կայ եւ ոչ գրպաններնուս մէջ. Պ. Բոտիպուան մուկ մը չէ, այլ տուփ մը:

Պենետէթթօ չկրցաւ խնդուքը բռնել:

Սանտէլմ նորէն պահարանը անհետացուցած էր կենդանիին սեւ մազերուն մէջ:

— Սքանչելի՜ է, գոչեց:

— Հիմա կը հաւատա՞ս խօսքիս:

— Անշուշտ: Ըսել է այսպէս Բոտիպուան հոս ըլլալէն ի վեր հեռը կը կրէ մեր փընտուքեան գործիքները:

— Ո՛հ, դեռ ուրիշ բան ալ կ'ընէ. իր տաղանդներուն կէսն է ասիկա, երբ ժամանակը գայ մնացեալը կ'իմանաս: Եւ հիմա դուն ալ...

Պ. Բոտիպուան ազատ ձգուելով, նեղի մը արագութեամբ փախաւ:

Մինչդեռ Սանտէլմ կը պոռար եռեւէն.

Այս երիկուն, եւ չըլլայ որ վարպետին բացումը ուշացնես:

Պենետէթթօ հիացած էր: Թէեւ կոպիտ բնութիւն մը ունէր եւ անկարող էր իր պարզութեան մէջ այսքան հանճարեղ միջոց մը երեւակայել:

Իրեն համար բարձրագոյն միջոցը բըռնութիւնն էր:

Սանտէլմ յանկարծ մեծցաւ իր մէջ, եւ իր անվճռահութիւնը բացարձակ վստահութեան փոխուեցաւ հիմա:

— Ահաւասիկ յաւտակատիճս, փետրուար 24ին կ'ելնի մը պիտի գայ հոս:

— Ապահո՞վ ես...

— Ո՛հ, չի կրնար իր խոստումը չկատարել, համարձակիլ, քրթմնջեց Պենետէթթօ: Յաջորդ օրը՝ 25ին, այս կինը մէկ միլիոնի գումար մը պիտի ստանայ եւ պիտի յանձնէ ուրիշ մարդիկներու:

— Անիծա՜ծ. մէկ միլիո՞ն...

— Նուիրական խոստում մըն է այս, ըսաւ դարձեալ Պենետէթթօ՝ իր կծու ծիծաղով խնդալով:

«Վաւ, պէտք է որ այդ երեկոյին ազատ ըլլամ, եաեւէն երթամ, լրտեսեմ գայն եւ...

— Միլիոնը գրպանդ պիտի մտնէ...

— Բնականաբար:

— Եւ իմ գրպանս, մի մոռնար:

— Խոստացայ, ըսաւ Պենետէթթօ խըստօրէն:

— Ո՛հ, բարկանալու պէտք չկայ, բայց վերջապէս մեր մէջ աւելորդաբանութեան հարկ չկայ: Գիտեմ որ դուն ալ քու խոստումդ պիտի պահես: Միայն բան մը հարցնեմ. այդ կինը ո՞վ է:

Պենետէթթօ սրտնեղութեան չարժում մը ըրաւ:

— Ինչո՞ւդ պէտք. քեզի վերաբերած բաները ըսի:

— Նախկին սիրուհի՞ մըն է արդեօք:

— Ո՛չ... կ'երդնում:

— Ըսել է բարեկամուհի մըն է. ազգականուհի մը:

— Ո՛չ:

— Վերջապէս, բան մը ըսել չես ուզեր... Դուն պիտես: Արդեօք դանակ խաղցնելու միտք ունի՞ս...

— Հէ՞... ըսաւ Պենետէթթօ սարսռալով:

— Է՛, կ'ենթադրեմ որ յիշեալ անձը իր միլիոնը արծաթէ ափսէի մը վրայ դրած, քեզի պիտի չնուիրէ ժպտելով. այն առեն հարկ պիտի ըլլայ առնել զայն: Եւ եթէ դէմ դնեն. արդեօք...

Եւ սոսկալի չարժում մը ըրաւ:

Պենետէթթօ ժպտոյն էր: Բայց անվախութիւն կեղծելով գլուխը վեր առաւ:

— Ինչ որ հարկ ըլլայ ընել կ'ընենք, ըսաւ:

— Վա՛յ, այս ի՞նչ է, գոչեց Սանտէլմ: Նաւահանգիստի վերատեսուչը կը տեսնեմ հոն, սպաներու հետ: Եւ խումբին մէջ օտարականներ կան. կինն մըն ալ կայ:

— Կի՞ն մը, ըսաւ Պենետէթթօ կանգնելով: Արդեօք արդէն...

Բանտապահները որոնք պատսպարանի մը տակ կէսօրուան քունը կը քաշէին առատ կրակի մը քով, ծուլութիւնն՝ որմէ կ'օգտուէին կալանաւորները, կը վազէին եւ կը կանչէին պիրար, որոնք հոս հոն ցրուած խումբեր կը կազմէին եւ կը խօսակցէին:

Ցեւոյ զաւազանը իր համոզիչ ձայնը կը միացնէր անոնց խօսքերուն:

ԺԻԻԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

Շաբաթ օր, Մարտ 15, Տօն է Սրբոյն Գրիգորի Լուսաւորչին մերոյ սուրբ սոսկալի չարչարանացն եւ մտին ի վիրապն:

Ժամը 10ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ մայր եկեղեցւոյ մէջ խորանին վարագոյրը բաց՝ պատարագ կը մատուցուի:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Տէր եւ Տիկին Փելփանեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Գաղիկեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները չնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, գրաւոր յաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՎԵՐԺԻՆ ԳԱՋԻԿԵԱՆԻ

(ծնեալ Մուրթաֆեան)

կսկծալի մահուան առթիւ:

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է ընկերուհի Սրբուհի Գասպարեանէ 100 ֆր. իր ամուսնոյն ապաքինման առիթով: Ստացած է նաեւ իր «ճաշ»ին առթիւ Պր. Տէր–Ղուկասեանէ 50 ֆր.:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Ցանճնախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (Փետր. 23) կը բանայ հանգստանակութեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ստացագիրներուն համար դիմել Ցանճնախումբի վարչութեան:

Դ. ՅԱՆԿ

Տիկ. Է. Սարգիսեան, Տէր եւ Տիկ. Օ. Ճառայեան, Տէր եւ Տիկ. Վ. Ճառայեան, Տէր եւ Տիկ. Ս. Գըլըճեան, Խ. Համբարձումեան, Վարդանեան եղբարք, Տէր Տիկին Ե. Տօրումեան 200ական ֆր., Տէր եւ Տիկ. Ց. Խաչիճեան 150, Խ. Ուլումեան, Ե. Ճակրեան, Տէր եւ Տիկ. Մուշեղեան, Ե. Մելքոնեան Տէր եւ Տիկ. Ենորքեան, Տէր եւ Տիկ. Կրասեան, այրի Տիկ. Արսլանեան, Հելվաճեան, Վ. Պանտիկեան, Տէր եւ Տիկ. Ա. Պեհլիկեան, Դր. Թիւթէլեան, Տէր եւ Տիկին Վ. Քէշիշեան, Տէր եւ Տիկ. Պ. Խաչատուրեան, Տ. Մ. Շամիրեան 100ական:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Հ. Ց. Դ.

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Հ. Ց. Դ. «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէն ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս Ուրբաթ ժամը 21ին ծանօթ հասցէին: կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ:

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Ց. Դ. «Ս Թէհլիրեան» խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) Հայ Մշակոյթի Տան մէջը ժամը 21ին:

ԱՌՆՈՒՎԻԼ – ՍԱՐՍԷԼ.— Հ. Ց. Դ. Վարդան խումբի ժողովը այս Ուրբաթ (Մարտ 14) իրիկուն ժամը 9ին սովորական հասցէին:

ԿՈՉ

Հայ կարմիր Խաչի Օգնութեան Մարմնի վարչութիւնը, հակառակ ծանրաբեռնուած ըլլալուն իր ծովեզերեայ օգտակարութեան կայանին արդիականացման ծախքերով, ապաւինելով բարեսէր ազգայիններու օժանդակութեան, որոշեց արուեստական ոտք մը ղրկել Հայաստան, գոհացում տալու համար ներպաղթող տարաբախտ հայ երիտասարդի մը խընդրանքին: Քանի մը տարի առաջ մեր ղրկած արուեստական ոտքը անգործածելի դարձած ըլլալով, անհրաժեշտ է փոխադրել առաքումը:

Բարեհաճեցէք նուէրները ղրկել նշելով
«Արուեստական ոտքին համար»
Դրամատան, չէք փոխթալի եւ կամ ձեր յարմար դատած որեւէ միջոցով, մեր դանձապահին հասցէով.—

Croix Rouge Arménienne
c/o M. Kévork Bakerdjian
35, Rue de Trévise, 75009 Paris
Վարչութիւն
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕԳՆ. ՄԱՐՄՆԻ

ԾՆՈՒՆԴ

Փոբրիկն Յօղիկ Մատիլեան ուրախութեամբ կը ծանուցանէ իր հրոջ՝

Ա ն ո յ շ - ի

ծնունդը, Մարտ 6, 1975 Ալֆորվիլ:

Այս ուրախ առթիւ ծնողքը՝ Տէր եւ Տիկին Էտուար Մատիլեան հետեւեալ նուէրները բրած են.— 80 ֆր. Հայ Դատին, 50 «Հայաստան»ի, 40ական Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, Ալֆորվիլի Մշակոյթի Տան եւ Կապ. Խաչի Ալֆորվիլի մասնաճիւղին:

ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղի Թէյասեղան – ընդհ. ժողովը Մարտ 16ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 15·30ին դըպրոցի սրահին մէջ:

Սիրով կը հրաւիրուին բոլոր Խաչուհիները, ընկերական հաճելի մթնոլորտի մը մէջ, հաճելին օգտակարին միացնելով, ուրախ ու զուարթ օր մը անցընելու:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա Քոլոմպ մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ առացած է Պ. Մեսրոպ Տէր–Գրիգորեանէ 100 ֆրանք:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

կազմակերպուած Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի Կրընոպլի խումբին կողմէ, Շաբաթ Մարտ 15

GRAND HOTEL
Rue de la République — Grenoble

ժամը 21էն սկսեալ:

Հայկական պարախումբ, ֆոթիյոեն, պիւֆէ:

Orchestre GROUNG de Valence

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել.—

Օր. Օր. Էլիզ եւ Փաթրիսիա Կուրտնեան 87–21–35 (Սէն–Մարթէն տ'Էռ) ժամը 9էն 12 եւ 14էն 19:

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՑ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE
Danses arméniennes avec la participation de EVA ARZOUIAN
BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE
Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

Ձեռնպահ՝ ներկայութենէն ոեւէ տեղ մնացած է
ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՑԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՈՒԽՏԱՓՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ՝
ՎԵՆԵՏԻԿ, ՋԱՏԿՈՒԱԾ ՍՈՒՐԲԻՒ
PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE
29-30-31 MARS
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆԿ
(որ կ'ամփոփէ համբոյր ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)
Մեկնումը Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes
ժամանումը Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին
Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.
— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ գեղչ 10 առ հարիւր*

le voyage en grèce

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

ՉԱՏԻԿԸ՝ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

SPÉCIAL - CHARTER

Մարտ 2էն 9
Մարտ 23էն 30
Մարտ 23էն Ապրիլ 6
Մարտ 30էն Ապրիլ 6

850 Ֆ ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS

ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ
Դիմեցէ՛ք ՄԱԳՏԱ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ
LE VOYAGE EN GRECE
Ամէն օր ժամը 9էն 19

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ
THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA
Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20·45ին
Կը ներկայացուի
Բ. եւ վերջին անգամ ըլլալով

Հ Ն Ա Ր Ք Ը

ԲՐՔԶԱՒԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ
Դերակատարները
Զարուհի Անտոնեեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — Կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան
Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ
Տոմսերու համար դիմել.—
M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20
Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88
Aliment. CHIRAG : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63
Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37
CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65
Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er) Tél. 260.30-20
Prix : 40, 30, 20 et 10 F.
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնա խնդրուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ
15
SAMEDI
15 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·249

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.249

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԻՑԸ

— o —

Գ.— Իրաբեան բանակի ընդհանուր յարձակողականը

— o —

«Ազատ Ֆիւրտիստան»ի ձայնասփիւռը, Ֆրանսական Մամուլի Գործակալութիւնը, ինչպէս նաեւ Պաղտատէն ու Թեհրանէն հասած հեռագիրներ միահամուռ կը հաստատեն թէ Իրաքի բանակը մեծ ուժերով ընդհանուր յարձակողականի ձեռնարկած է Մոլլա Մուսթաֆա Պարզանիի «փէշմէրկա»ներուն դէմ՝ Մարտ 7 Ուրբաթ օրուընէ սկսեալ։

Մարտ ճին է, որ Ալժէրի մէջ, նախագահ Պումէտիէնի միջնորդութեամբ, ստորագրուած էր իրանեւիրաքեան համաձայնագիրը, որով հարեւան երկու իսլամ երկիրները վերջ կը դնէին տարիներէ ի վեր անցյ մնացած իրենց վէճերուն։ Թեհրանի եւ Պաղտատի ձայնասփիւռները անմիջապէս կը դադրեցնէին փոխադարձ յարձակումները։ Իրաք եւ Իրան սահմանի երկու կողմերէն կը հեռացնէին իրենց պինուորները, բառնալով հաղորդակցութեան ամէն արգելք երկու երկիրներու մէջ։

Ալժէրի համաձայնագիրը որոշ առաւելութիւններ կ'ընծայէր Իրանի կառավարութեան՝ Շաթ-էլ-Արաբի արեւելեան ափերուն վրայ։ Փոխարէնը Շահն չահը յանձնառու կ'ըլլար դադրեցնել ամէն կարգի օժանդակութիւն հիւսիսային Իրաքի ապստամբ Քիւրտերուն։

Պաղտատի կառավարութիւնը ժամանակ չէ կորնցուցած։ Ալժէրի համաձայնագրին մեկնելը չէորցած՝ յաջորդ օրն իսկ լայն ասպիճանաչափով չարժման անցած է ապստամբներուն դէմ՝ 800 քիլոմեթրնոց ճակատի վրայ։

«Ազատ Քիւրտիստան» ձայնասփիւռին համաձայն, աւելի քան հարիւր հազար կանոնաւոր պինուորներ եւ ոստիկան - պինուորներ կը յարձակին քրտական դիրքերուն վրայ, օժանդակութեամբ թնդանօթներու եւ օդանաւերու, որոնք մեծ կոտորած կը պատճառեն դիւղերու ոչ-պինուորական բնակչութեանց։ Քիւրտերը լուրն ընդհմտութիւն ցոյց կուտան։ Մարտ 9ին վար առած են ռմբաձիգ խորհրդային օդանաւ մը, Մարտ 10ին ալ ուրիշ մը՝ Ռավանտուզի մօտ, ուր նոյն օրը փէշմէրկաները հակայարձակողականի անցնելով վերագրաւած են կարգ մը դիրքեր, սպաննելով չիսուն պինուորներ։ Սակայն Մարտ 11ին իրաքեան բանակը յարձակեր է Քիչանի, Տուքանի եւ Սիւլէյմանիէի վրայ եւ առաջին անգամ ըլլալով «նապալմ» գործածեր, ըստ քրտական աղբիւրներու։

Իրանի Շահը իր բողոքը յայտներ է նախագահ Պումէտիէնի՝ Իրաքի բանակին կողմէ ձեռնարկուած ընդհանուր յարձակողականին համար, զայն նկատելով բռնաթաւում Ալժէրի համաձայնագրի ոգիին։ Իրաքի, Իրանի եւ Ալժերիոյ Արտաքին նախարարները ժողով պիտի գումարեն Մարտ 15ին՝ քննելու համար Ալժէրի համաձայնագրի մանրամասնութիւնները եւ պարզելու՝ կացութիւնը։

Ծրնեւէն կը հաղորդուի, որ Մարդկային Իրաւանց Միջազգային Դաշնակցութիւնը հեռագիր մը ուղղած է ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Քուրտ Վալտհայմի, խնդրելով անկէ, որ համաձայն ՄԱԿի

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՓՐԱՆՍԱ ԻՐ ՀՕԳԵՐՈՎ

ՅՈՑՑԵՐ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

— o —

Հինգշաբթի օր երեք ցոյցեր արտակարգ խճողում մը կը սաեղծէին Փարիզի մէջ, ուր արդէն երթեւեկի մասնաւոր դիւրութիւն մը չկայ։

Ամէնէն կարեւորն էր լիսէի աշակերտներուն ցոյցը։ Ցուցարարներու թիւը ըստ

Ուխտի 99րդ յօդուածով իրեն տրուած իրաւասութեան, անյապաղ միջամտէ՝ ժողովի հրաւիրելով Ապահովութեան Խորհուրդը՝ «առաջքն առնելու համար ցեղասպանութեան մը»։

« Ինքըրնէշընըլ Հէրըլտ Թրիպիւն »ի Թղթակից Սուլցպէրկըը, որ ճամբայ ելած էր, նախապէս առնուած ժամադրութեան համաձայն, Պարզանիի բանակետը երթալու համար, Ալժէրի համաձայնագրի արգելքին հետեւանքով մնացած է Թեհրան, ուսկից ղրկած է թղթակցութիւն մը՝ «Քիւրտերը բարեկամներ չունին» խորագրով (Մարտ 12)։

Ըստ Թղթակցին՝ Իրաքի մէջ կ'ապրին երկու միլիոն Քիւրտեր, Թուրքիա՝ աւելի քան հինգ միլիոն, Իրան՝ չորս միլիոն, Սորհ. Միութիւն՝ 200·000, Սուրիա՝ 300·000։ Ու դիտել կուտայ թէ հակառակ տասնեակ տարիներով Թուրքիոյ, Իրանի (?) եւ Իրաքի մէջ իրենց մղած ազատագրական կռիւներուն, աւելի քան 12 միլիոն Քիւրտեր արեւուն տակ ազատ տեղ մը չունին։ Այժմ երկաթեայ օղակ մը արտաքին աշխարհէն կը բաժնէ քիւրտ ապստամբները, իբրեւ հետեւանք իրան-եւիրաքեան համաձայնագրին։

Միւս կողմէ Պաղտատի Պաաս կառավարութեան հաւատարիմ Քիւրտերը, ըստ 1974 Մարտ 11ի «կեդրոնաձիգ ինքնավարութեան» պետական ծրագրին, տարիէ մը ի վեր կազմակերպուած են, ունին իրենց գործադիր եւ օրէնսդիր մարմինները։

Քիւրտ ինքնավար շրջանի Գործադիր Խորհուրդի նախագահ Հաչէմ էլ-Աքրաուի լիբանանեան Ալ-Տիյար չաթաթաթերթի Թղթակցին յայտարարած է, որ ինքնավար Քիւրտիստան վերելք կ'արձանագրէ եւ Պարզանի՝ պինուորական ճակատի վրայ գրեթէ բոլորովին ձախողած՝ զապատրաուած է կորնցնելու նաեւ քաղաքական եւ աղգային ճակատներու վրայ՝ ամառնամուտէն առաջ։

Պաղտատի կառավարութիւնը (Իրաք - եան Յեղափոխութեան Հրամանատարական Խորհուրդը), Մարտ 8ի հրովարտակով ընդհանուր ներում կը շնորհէ քիւրտ բոլոր ապստամբներուն, պինուոր, ոստիկան, պաշտօնեայ, բանուոր, եւայլն, որոնք մինչեւ Ապրիլ մէկ կը յանձնուին պինուորական ամէնէն մօտիկ կեդրոնի մը։ Այս կերպով կը յուսայ բոլոր Քիւրտերը համախմբել պետական ծրագրով կեանքի կոչուած « ինքնավար Քիւրտիստան »ի շուրջ։

Ի՞նչ հեռանկար կը պարզէ քրտական հարցի նոր զարձակէտը։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

սովորականին, կը տարբերի թերթէ թերթ եւ պաշտօնականէն անպաշտօն աղբիւր։ 12 հազարէն 50 հազարի կը հասնի այս տղոց եւ աղջիկներու թիւը։ Ի՞նչ է իրենց ուզածը կամ աւելի ճիշդ՝ չուզածը»։ Կը մերժեն կրթական «Հապի Ծրագիր»ը եւ չատ հաւանաբար ասոնց մեծ մասը չի ալ պիտեր անոր բովանդակութիւնը։ Բայց եթէ կարելի է արդար գտնել որ աշակերտութիւնները այլեւս զգուին իրարու յաջորդող կրթական ծրագիրներէ 68 Մայիսէն ի վեր, չարդարացուի ասկայն խորհրդակցութեան սկզբունքը զոր իրենց առաջարկեց նախարարը։ Այս վերջնոյն համար ասկայն, ցուցարարները հազիւ մէկ տասներորդը կը ներկայացնեն ամբողջ աշակերտութեան, ինչ որ նշանակութիւն չի կրնար ունենալ։ Այս ցոյցերու ընթացքին նկատելի են մասնաւորաբար անիշխանականներու խմբակցութիւնները, հակակշռէ դուրս տարրեր, որոնք ցոյցերէն կ'օգտուին նաեւ թալանի տալու համար խանութներ։ Օրուան դէմահար նշանախօսքերը եղած են «Հապի՛ դպրոցդ փողոցն է», «Հապի փոած բարեփոխում»։

Փոքր ցոյցեր եղան նաեւ դաւառը։

Ցոյցեր ըրին նաեւ համալսարաններու դասախօսներ եւ օդնական դասախօսներ, որոնք պաշտօնի ապահովութիւն կը պահանջեն։

Փողոցն էին նաեւ կիները, որոնք օգտուելով կնոջ միջազգային տարիէն, իրենց պահանջները կը դնեն։ Ըստ Սէ·ժէ·Թէ·ին, 25 հազար էր իրենց թիւը եւ միայն վեց հազար ոստիկանապետութեան համար։ Ասոնց ալ դէմահար նշանախօսքն էր «Ժիրու - Ժիսքար, տէ սու փա տէ պոպառ»։

Քանի մը տողով

ԸՐՄԱՔ Թուրքիոյ առաջամեայ վարչապետը իր հրաժարականը ներկայացուց նախագահ Քորութիւրքի, յայտնելով թէ համախմբական դահլիճ մը կազմելու իր փորձերը ձախողած են։ Նախագահը պիտի ընդունի քաղաքական պարագլուխները, իր կարգին չանալով լուծում մը գտնելու համար տագնապին որ կը տեւէ 1973 Հոկտեմբերէն ի վեր։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ կառավարութիւնը որոշեց ազգայնացնել բոլոր դրամատուները, բացի օտար դրամատուներու մասնաճիւղերէն։

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ միջնորդի դեր ստանձնելով յաջողած է հրադադարի համաձայնութիւն մը ապահովել Իրաքցիներու եւ Քիւրտերու միջեւ։ Այսուհանդերձ, քրտական աղբիւրներու համաձայն իրաքեան ուժերը Ռեվանտուզի ճակատին վրայ կը չարունակեն յարձակիլ, որպէսզի այսպէս կոչուած Համիլթընի ուղին փակելով քրտական շրջանը կտրեն հաղորդակցութեան միջոցներէն Պարսկաստանի հետ։ Քիւրտերը յաջողած են կեցնել իրաքեան բանակի յառաջխաղացումը՝ մեռցնելով աւելի քան հարիւր զինուոր։

ՊԵԼՖԱՍԹի փըպի մը մէջ ռումբ մը պայթեցաւ, որու հետեւանքով այր մը եւ կին մը մեռան եւ 14 հոգի ալ վիրաւորուեցան։

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ բանակի օդանաւեր փնոմ-փենէն Պանկքոք պիտի փոխադրեն Քամպոճի մայրաքաղաքը բնակող այն Ֆրանսացիները, Գերմանացիները, Զուիցերացիներն ու Շուէտացիները, որոնք կը փափաքին հեռանալ պաշարուած քաղաքէն։

ԵՐԵՒԱՆ ◄=► ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՑՈՂ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 7)

« ԽԱԹԱԲԱԼԱ »ՅԻ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Գ. Սունդուկեանի ծննդեան 150ամեակին առթիւ Երեւանի Պատանի Հանդիսատեսի Թատրոնը բեմադրած է «Խաթաբալա»ն։ Բեմադիրն է եղած Զաւէն Տատինեան, նկարչական ձեւաւորումը կատարած է Գէորգ Վարդանեան, իսկ երաժշտութիւնը յօրինած է Եդ. Բաղդասարեան։

×

ՆՈՐ ԿԱՌԱՏՈՒՆ

Կիրովականի մէջ քառայարկ կառատուն մը չինուած է 400 ինքնաչարժներու համար։

×

ԱՂԻ ԱՐՏԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Երեւանի աղահանքին մէջ· չինուելու վրայ եղող մեծ գործատունը կրնայ մօտ 40 տարի անխափան առաջին կարգի աղ մատակարարել Անդրկովկասի, Կեդրոնական Ասիոյ, Հիւսիս· Կովկասի, ինչպէս նաեւ Ստավրոպոլի եւ Վոլգոգրադի չըրջաններու բնակչութեան։ Այդ տնտեսութիւնը հնարաւորութիւն պիտի ստեղծէ զգալի չափով ընդլայնելու նաեւ արդիւնաբերական աղի արտադրութիւնը։

×

ՊԻՈՆԵՐՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲ

Երեւանի Էրեբունի փողոցին մէջ բացումը կատարուած է պիոներներու նոր ակումբին։ Դահլիճը ունի 300 տեղ, կան նաեւ մարզասրահներ, լողաւազան եւն.։ Օրուան ընթացքին 2500 դպրոցականներ կրնան զանազան խաղեր, աշխատանքներ կատարել ակումբին մէջ։

ՅՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ եւ ճամայիքայի միջեւ դիւանագիտական յարաբերութիւններ հաստատուեցան։ Ճամայիքա, որ անգլիական գաղթավայր մըն էր, 1962ին անկախ Պետութիւն դարձած էր։

ՀՈԼԱՆՏացի Սրտաբոյն նախարարը Սէուտական Արաբիա պիտի չայցելէ Մարտ 22էն 25։ Այս որոշումը տուաւ, երբ Սէուտական Արաբիա մերժեց վիզա տալ հրէածին հոլանտացի լրագրողի մը, որ պիտի ընկերանար նախարարին։

ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ օդուժի նախկին սպայ մը՝ Տընքըն Սթիւարթը, լրտեսութեան ամբաստանութեամբ ձերբակալուեցաւ։ Հիւլէական ռումբերով զինուած օդանաւերու մասին գաղտնիքներ յայտնած է Լոնտոնի խորհրդային հիւպատոսարանի անձնակազմին մէկուն։

ԻՐԼԱՆՏացի նախագահը, ընկերակցութեամբ Սրտաբոյն նախարարին, պաշտօնական այցելութեամբ Փարիզ եկաւ առջի օր։

ԵՂԵՌՆԻ 60ԱՄԵԱԿԻ ՆԱԽՕՐԵԱԿԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ ԳՐԵԼ

ՀԱՑԵԽՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅԱՀԱՄԵԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— Ο —

Վերջին տասնեւհինգ տարիներուն, Թուրք գրողներ զիրք զիրքի եռեւէ հրատարակեցին՝ խեղաթիւրելու միտումով հայ-յունական յարաբերութեանց հազարամեայ պատմութիւնը։ Անոնք կը փորձեն մանաւանդ «արդարացնել» 1887 – 1923 կիսադարուն Թուրք պետութեան կողմէ Հայութեան դէմ գործադրուած հալածանքներու, ջարդերու եւ վերջապէս ամբողջական ցեղասպանութեան ահաւոր ոճիրը։ Ու չգոհանալով պատմութեան այդպիսի կեղծուպատիր ներկայացումով, արդի Թուրք հեղինակներ եւ հրապարակագիրներ կը հետապնդեն անցեալի իրողութեանց անհերքելի Թուրք ներուծները նախապաշարել վերապրած Հայութեան ու Հայ Դատին դէմ, տակաւին «Գորշ Գայլ» զազանը կերակրող ու զի-նող միջազգային անարդարութեան հովանիին տակ...

Ժամանակն է, ուրեմն, եւ ամէն կերպով արդար, որ Թուրքերէն լեզուին քաջահմուտ Հայ գրողներ, յանուն պատմական ճշմարտութեանց լուսաբանութեան, իրենք եւս Թուրքերէն լեզուով զիրքեր հրատարակեն՝ պատմական պարզ բայց անհերքելի իրողութիւնները ներկայացնելու Թուրքիոյ մէջ ապրող Թուրք եւ Հայ նոր սերունդներու, մանաւանդ Թուրքիայէն դուրս Եւրոպայի եւ Ամերիկայի ազատ-միտ երկիրներուն մէջ հարիւր հազարաւոր Թուրք երիտասարդ աշխատաւորներու եւ ուսանողներու համար։

Անշուշտ չատ կան այսպիսի անդլերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն եւ այլ օտար լեզուներով զիրքեր, բայց անոնք անմատչելի կը մնան Թուրքիոյ ժողովուրդին։ Ուստի, Հայ մտաւորականներու բարոյական պարտքն ու իրաւունքն է Թուրքերէն լեզուով պատմագիրքեր մատուցանել ժողովուրդին, առանց վիճաբանական ոճի, այլ գիտական կառուցումով եւ առարկայական ներկայացումով ու փաստացի ճշդութեամբ։

Խորհին դնելով նախաքրիստոնէական ժամանակներէ ի վեր Հայոց յաջորդական թագաւորութեանց տիրապետութիւնը Փոքր Ասիոյ վրայ՝ Թուրքերու պատմութիւնը սկսիլ Թ. դարուն Արեւելքէն փոքրաթիւ Թուրք խումբերու իբրեւ Արաբ Խալիֆայութեան վարձկան զինուորներ երեւումէն եւ ԺԱ. դարուն Հայաստան աշխարհ խուժած Սելճուքներու օրերէն։

Պարզել՝ թէ ինչպէ՛ս ԺԹ. դարուն երթուղուլի փոքր խումբերը, տէր կանգնելով քայքայուած սելճուք – թաթար – թիւրքմէն իշխանութեանց մնացորդներ – րուն, հիմնեցին Օսմանեան տիրապետութիւնը, ու, դարէ դար, հայեւթուրք յարաբերութեանց զարգացումը պատկերացնել եւ հասցնել մինչեւ Ի. դարու սեմին։ Ապա պարզել 1915 – 1923 տարիներուն Թուրքիոյ կողմէ գործադրուած Հայ ցեղասպանութեան զարհուրելի պատմութիւնը, մէջբերելով Թրքական, գերմանական, անգլիական, ֆրանսական, ամերիկեան ու հայկական վաւերաթուղթերու անուրանալի փաստերը, առանց ծածկելու Հայոց սխալները, բայց դատապատնի բանալով Թուրքերու վայրագութիւնները։

Այսպիսի համապարփակ եւ աննախապաշար պատմագրութիւն մը ապահովաբար ողջունելի պիտի ըլլար եւ օգտակար ալ, հայեւթուրք յարաբերութեանց բարւոք վերահաստատումի տեսակէտէն՝ Թուրք նոր սերունդները եւս բարձրացնելով արդարատես հայեացքի մը պատուանդանին։ Թուրքերը պիտի ըմբռնեն, թէ իրենց անցեալի պատմութիւնը սուտով – կեղծիքով մշուշող ազգեր չեն կրնար յրստակ տեսնել նաեւ իրենց ապագան, եւ փոխյարաբերութեանց խաղաղ ընթացքը պահպանել բնական – դրացի ազգերու հետ, իրենց պարապային՝ մանաւանդ բար Հայ ազգին հետ։

Որովհետեւ Արեւմտահայութիւնը տակաւին իր արդար հառաչումը չգտած ՄԵԾ ԴԱՏ մը ունի, որ Հայութեան Դատը ըլլալով հանդերձ՝ միանգամայն Մարդկութեան Դատն է։

Իր չորս հազար տարիներու պատմութեան մէջ, Հայ ցեղը իր դէմքին ամէնէն դաժանական հարուածը ստացաւ իր ամէնէն խոր հաւատարմութեամբ ծանր – ած Թուրք պետութեան կողմէ, որ ժԹ. դարու սկիզբէն ի վեր կայսրութեան քայքայման մղձաւանջովը կառղած՝ իր վարչութիւնը զոհացնելու համար միակ անպաշտպան զոհը գտաւ իր ամէնէն հլու-հնազանդ Հայ քաղաքակիրթները, որոնք դարերով երկրին շինարարութեան սիւնը եղած էին եւ, ինչպէս 1912ի պալքանեան պատերազմին՝ զովասանքի արժանացած, նոյնպէս 1914ի պատերազմի յայտարարութեան առեն՝ իրենց բացարձակ քաղաքական հաւատարմութիւնը յայտնած։

Թէեւ սփոփիչ իրողութիւն մըն է թէ գերմարդկային մաքառումներէ ետք վերջապէս Արեւելահայութիւնը յաջողեցաւ իր բնիկ հայրենի հողէն փոքր ածու մըպատմական հայրենիքի մէկ հինգերորդ տարածութեամբ հազիւ – փրցնել բռնութեան ճիրաններէն եւիր պետական կեանքը հիմնել, 1918ին, այնտեղ ազատատան տալով նաեւ ներքին դաւառներէն փըրկուած Արեւմտահայ խլեակներուն։ Մեր ժողովուրդի յեղափոխութեան, փետրայութեան ու նահատակութեան իրական արդիւնքը եղաւ Արեւելահայաստանի ազատագրումը։ Առանց այդ զոհաբերութեանց – թիւններուն՝ Թերեւս այդ արեւելահայ հողաշերտերն ալ մեր ձեռքը չէին անցնիր։

Բայց Արեւմտահայութիւնը իբր ամբողջութիւն, որ առենին տարածուած կ'ապրէր էրզրումի լեռներէն, Վանայ լիճէն մինչեւ Կիլիկեան ծովեզերք, բոլորովին անհայրենիք մնաց։ Առենին՝ Թուրքիոյ մէջ իբրեւ «Փոքր Ասիոյ հին բնիկ տէրերը» ապրող երեքուկէս միլիոն Հայերը – որ ըստ Թրքական վիճակագրութեանէն իսկ՝ ներքին դաւառներու բռնակչութեան մէկ-երրորդ համեմատութիւնը կը կազմէր 1890ին – այժմ հազիւ մնացած է հարիւր հազար անճ հաշուող աննշան փաքրամասնութիւն մը։ Մինչ կիլիկիոյ մէջ, 1912ին, ընդհանուր քրիս – տոնէութեան թիւն էր 215·000, 185·000 իսլամի դէմ։

Ինչպէս անհետացաւ այդ ժողովուրդը 1915 – 1923 տարիներուն...

Ու չգանուեցա՛ւ — «Մարդու բնական իրաւունքներու» պաշտպանութեան եւ «Ազգերու ազատագրումի» սկզբունքով հըպարտ սա Ի. դարու մէջ — չգանուեցաւ միջազգային տեսան մը որ «ցեղասպանութեան հաշիւը» պահանջէր Ա. Համաշխարհային պատերազմէն ետք Նիւրեմպէրկի Միջազգային Ատեանը հաշիւ պահանջեց ցեղասպանութեան գերման պատասխանատուներէն։

Սակայն, արդի Թուրքիոյ այդ ինքնապահ անտարբերութիւնը եւ միջազգային կրաւորականութիւնը պատճառներ չեն որ Հայ ժողովուրդը մոռնայ իր ցեղին Մեծ Դատը։ Դարերով Թուրք լուծը կրած բոլոր ազգերը արժանացան ազատ ազգային կեանքի — միակ զրկեալ բացառութիւնը մնաց Հայ ժողովուրդը, որ իր դարերու պատմութիւնով ամէնէն արժանի էր այդ պատասխանատուներէն։

Վեց դարերու փոթորիկներէն ետք, Արեւմտահայութեան կրած մեծագոյն աներեւութիւնները եղան այս զոյգ քաղաքական ազէտները — նախ կորսնցնել Օսմանեան կայսրութեան կազմածէն իր քրիստոնեայ ժառանգորդի իրաւունքը, 1914 – 1918 տարիներուն, ապա նաեւ Կիլիկեան աներեւոյթ պատերազմը՝ 1919 – 1921ին։ Այս կրկնակ եղեռներով Արեւմտահայութեան ոտքին տակէն սահեցաւ իր չորսհազարամեայ բնիկ հայրենի հողը եւ ինքնաբաղաքական վաճառի մը մէջ։

Հոլիզոնին վրայ երեւցող փոքր նշոյլ մը կարելի է նկատել Թերեւս, որ արդի Հանրապետական Թուրքիոյ մտաւորականները սկսած են քիչ-քիչ զգալ իրենց կողմէ Հայութեան գլխուն իջեցուած այդ մահացու հարուածին դատապարտելիութիւնը։ Բայց անոնք տակաւին շրջուած ձեւով կ'ուզեն ներկայացնել պատմական իրողութիւնները։ Հայ Դատին ակնարկութեամբ իրենց հրապարակած ճառերուն, յօդուածներուն ու գիրքերուն մէջ կը փորձեն այնպէս ներկայացնել հարցը՝

— Որպէ՞ս թէ Հայոց պատմութեան հե-

րոսները առասպելակա՛ն գէմքեր ու քաղաւորներ եղած ըլլային։

— Որպէ՞ս թէ Փոքր Ասիոյ բնիկ տէրերը Թուրքե՛րը եղած ըլլային եւ ո՛չ թէ Հայերը։

— Որպէ՞ս թէ Հայերը երբեք իշխողական պետութիւն ունեցած չըլլային...

— Որպէ՞ս թէ ամէն տեղ, զուտ հայաբնակ գաւառներու մէջ իսկ, Հայերը երբեք թիւով աւելի եղած չըլլա՛ն քան Թուրերու 25 առ հարիւրը։

— Որպէ՞ս թէ Ա. Համաշխարհային պատերազմի ընթացքին ջարդուողները ո՛չ թէ Հայերը, այլ թո՛ւրք ժողովուրդը ըլլար Հայերու ձեռքով։

— Որպէ՞ս թէ հայ ժողովուրդի ամբողջական տարագրումը հայրենի բնիկ գաւառներէն պարզապէս «պետական ներքին հարկադրա՛նք» ըլլար։

— Որպէ՞ս թէ այժմ ալ Թուրքիայէն դուրս ապաստանած Հայերը իրե՛նք ըլլային, որ՝ իրենց գործած «ոճիրներու» հետեւանքէն խուսափե՛լու համար փախա՛ծ ըլլան։

— Որպէ՞ս թէ ներկայիս Թուրքիոյ մէջ ապրող բեկոր մը հայ մնացորդները բազմաթիւական ամէն ազատութիւն վայելող «խրխռիան Թուրքե՛ր» ըլլան։

— Որպէ՞ս թէ արտասահմանի Հայերուն հանդէպ արդի Թուրքիան ո՛չ պահանջ ունենայ, ոչ ալ պարտ։

— Որպէ՞ս թէ Հայոց թեան պատասխանատուները «հայկական հարցը» իրենց սեփական շահերուն համար իբրեւ պատրուակ շահագործած Աբեւմտեան Մեծ պետութիւնե՛րը ըլլային։

Եւայլն, եւայլն։ (*)

ԲԻԶԱՆԴ ԵՂԻԱԶԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

(*) Իր թուրբերէն քնագրին մէջ կարդացած ետք այսպիսի թէուրիւններով լեցուն գիրքը ծերակուտական Սատի Քոչայի - «Թարիխ Պոյուննա Էրմէնիլէր վէ Թիւրքէրմէնի իլիշկիլէրի», Անգարա, 1967, ութ ան կ'ըսէ, օրինակ։

«Օսմանցիները հայերէն ո՛չ մէկ երկիր կամ քաղաք առած են, այլ միայն ա՛յն պետութիւններէն եւ իշխանութիւններէն, որոնց ենթակայ եղած են իրենք։ Այսօր այդ պետութիւններէն եւ իշխանութիւններէն որեւէ մէկը գոյութիւն չունի (էջ 74 եւ էջ 260)։

«1877ին, ռուսերբրբական պատերազմի թուականին, Ռուսիոյ հետ նաե՛ւ Անգլիա՝ «հայկական հարց» անունին տակ եւ եւրոպացիներու օգնութեամբ, Թուրքիոյ 6 նահանգներուն մէջ (Էրզրում, Վան, Տիյարպէքիր, Սիվաս, Պիթլիս, Խարբութ) Անկախ Հայաստան մը հիմնելու երազին յանձնառած էին...

«Մինչդեռ այս զօտիներուն մէջ Հայերը փոքրամասնութիւն կը կազմէին։ Պիթլիսի մէջ (Բադէշ), ուր իբրե՛ւ թէ Հայերը ամէնէն աւելի մեծ համրանքը ունէին, անոնց համեմատութիւնը ընդհանուր բը-

---

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱՓՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Վ.— Ֆազանէն եւ Իսկամիսթալէզը փոդոցներու մէջեւ, Հարղէնբերգ փողոց թիւ 17 տան առջեւ եւ աւելի մօտ Ֆազանէն փողոցի։

Ն.— Վկային ուզելիք ուրիշ հարցեր կա՞ն։ — Չկան։

Ինդրեմ, Պ. Թարգման, հաղորդեցէք ամբաստանեալին, որ երկու նախորդ վկաները յայտնեցին թէ ինքը սպանուածին մօտէն չէ անցած գացած, այլ թէ ինքը մայթին վրայէն անոր եռեւէն եկած եւ մի քանի անձեր անցնելէ վերջը, Թալէաթին մօտեցած եւ զայն սպաննած է։

Ամբաստանեալ.— Այնպէս եղած է, ինչպէս որ նկարագրեցի. նախ իր մօտէն անցայ գացի եւ յետոյ եռեւէն կրակեցի։

Ն.— Այս վկաներու ըսածին համաձայն ճիշդ չէ։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Թերեւս ան այնքան յուզուած էր որ ալ որոշ չի պիտեր։

Ն.— Թերեւս որոշ չէք պիտեր, երկու անձեր հակառակը վկայեցին, թէ դուք եռեւէն զարկած էք առանց մօտէն անցնելու։

Ա.— Դիմացի մայթէն ատին անցայ եռեւէն կրակեցի։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Կ'ուզէի հարցնել Պ. նախագահին թէ՝ արդեօք Ռէչ վկան եկա՞ծ է, վասնզի անոր վկայութեան մեծ կարեւորութիւն կուտամ։

Ն.— Թող դինուորներէն մին առուկ թէ՝ Ռէչ վկան եկա՞ծ է։ (Դեռ չէ եկած)։

Երկու նախորդ վկաներու, Եսէնի եւ Դեմրիցկիի, ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ այն բանին վրայ որ ամբաստանեալը իրենց վկայութեան հակառակ կ'ելլէ։ Ան կ'ըսէ թէ փողոցին մէւս կողմէն անդին անցած եւ Թողած է որ Թալէաթ փաշա իր մօտէն անցնի, յետոյ ալ կողմի մայթին վրայէն ձեզմէ առալ անցած, մօտեցած է Թալէաթին եւ եռեւէն զայն զարկած է։

Վկայ Եսէն.— Ամբաստանեալը կրնայ իրաւունք ունենալ, սակայն այն տեղէն, ուր Թալէաթ փաշա զարնուեցաւ, քանի մեթր առալ ան իմ քովէս անցաւ, զուցէ երաժշտական վարժարանին քովը մինչդեռ անցած է։

Ն.— Այն պարագային Թալէաթի հանդիսը աւելի՞ առալ տեղ ունեցած է։

Վկայ Դեմրիցկի.— Ֆազանէն փողոցը հասաւ անոր, Հարղէնբերգ փողոցի մայթի վրայ անոր մօտեցաւ։

Վկայ Եսէն.— Անմիջապէս ամբաստանեալին հարցուցի, թէ ինչո՞ւ Թալէաթ փաշան կը սպաննէր։ Պատասխանեց. «Ես Հայ, ան Թուրք, ոչ մի վնաս Գերմանիոյ»։

Ն.— Կարծեմ այս վերջը ըսած ըլլալու է։

Վկայ Եսէն.— Անմիջապէս հարցուցի թէ ինչո՞ւ զարկաւ, եւ դրպանները նայեցայ վասնզի վախցայ որ կրնար անդամ մըն ալ կրակել, եւ Թերեւս վրան աւելի մըն ալ ունէր։ Այն ատեն ըսաւ. «Ես Հայ, ան Թուրք, ոչ մի վնաս Գերմանիոյ»։ Այս եղաւ Թերեւս զործողութենէն հինգ վայրկեան վերջը։

Ն.— Տակաւին անորոշութիւն մը կը մնայ, սակայն ըսուածները այնքան ալ հակասող չեն. երկուքն ալ որոշ տառապութիւն մը կրնան ունենալ։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ինձ համար հարցը անորոշ չէ, որովհետեւ Ռէչ վկան եսէն եւ Դեմրիցկի վկաներուն հակառակը ըսած է, անոր վկայութիւնը պրեթէ ամբաստանեալին ըսածին կը համապատասխանէ։

×

Ոստիկանապետ Գնաս Շարլոտէնբուրգի ոստիկանատունէն։

(Երդումէն վերջը)։

Նախագահ.— Դէպքի մասին ի՞նչ գիտէք։ Ինչուիթիւն կատարա՞ծ էք եւ դիտակը դո՞ւք փոխարերել տուած էք։

Վկայ.— Մարտ 15ի կէսօրը լուր ստացաւ ինձի որ Հարղէնբերգ փողոցի մէջ Թուրք մը զարնուած է։ Սպաննողը ձերբակալուած եւ ծեծի հարուածներ ստացած է։ Օր մը ետքը դիակը քննեցի եւ ձախ աչքին վրայ գտայ գնդակին բացուածքը, ուր կարելի էր մատ մը մտցնել։ Ծակը ինձի կատկածելի երեւցաւ։ Գլուխն եռեւը վնասուած որեւէ տեղ չէի գտներ, Թէեւ արիւն կար։ Կէսօրէ վերջը յանցապարտը առջեւս կանչեցի, դժբախտաբար դժուարաւ կրնայի ինքզինքս հասկցնել։ Լսեցի Թէ ըսած էր որ այդ սպանութիւնը ըրած է, վասնզի կը հաւատար Թէ սպաննուածը իր ծնողքին մահուան յանցաւորն էր։ Հարցուցի Թէ պերմաներէն գիտէ՞ եւ ի՞նչպէս սպանութիւնը կատարեց։ Աւրճանակը ձեռքն էր, ինձ ցոյց տուր Թէ սպանութիւնը ի՞նչպէս ըրիր։ Աւրճանակը գլխուս տակ ի՞նչպէս կողմը բռնած, հարցուցի Թէ այդպէ՞ս էր ըրած։ Այս կը ժխտէր եւ ցոյց կուտար որ եռեւէն հարուածը տուած է։ Ակռ աւելի բան չէր ուզեր յայտնել։ Դատախազին մօտ հաւատացեց որ այդ գործը կատարած էր, որովհետեւ կը հաւատար Թէ սպաննուածը իր ծնողաց մահուան յանցաւորն է։ Անդրադարձ քննութիւններ ցոյց տուին որ ան ժամանակը Մարտի սկիզբը Պերլին – Շէօնէբերգ եկած էր եւ Աւգսբուրգէր փողոց թիւ 51 կը բնակէր։

(18 – Շար.)

ՅԱՋՈՂ ՁԵՌՆԱՐԿ ՄԸ

— o —

Ֆ. կապոյտ Խաչի Անիէդ – Պուա Քոլոմպի մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկը որ տեղի ունեցաւ Փետրուար 2ին, կարծես հոգեկան կապի ուժանդական օր մըն է դարձած կ. Խաչի մեծ ընտանիքին մասնաճիւղերուն մէջեւ, ուր կը հաւաքուին Սարսէլ – Առնուվիլէն, Սեւրանէն, Իսի Մուլինոյէն, Պանեէօ – Քաշանէն, Ալֆորվիլէն եւ Փարիզէն նախկին Նոր Սեբնդականները, որոնք արդէն իրենց փոխանցուած ջահը անմար պահելու բծախնդրութեամբ, խանդավառութեամբ ու հաւատքով բարձր բռնած, լծուած են պատասխանատու գործերու՝ դիտակցե – լով թէ սերունդի փոկութեան կենսական կռուաններէն մէկն է Ֆրանսայի հայ գաղութին մէջ իր միօրեայ զպրոցներով, արդիականացուած կայանով, ուր կը հաւաքուին բնութեան ծոցին մէջ չնչելու ջինջ օդ հայկական առհմիկ մթնոլորտի մէջ տարին երկու ամիս հարիւրաւոր ընտանեք ֆիզիքապէս կազդուրուելով ուրախներ ֆիզիքապէս կազդուրուելով ուրախներ քիչ մըն ալ հայանալով. ձմեռուան ազատագրուներուն ալ հայ ուսանողներ իրենց հանգիստի եւ փոխադարձ ծանօթութեանց օրերը կ'անցընեն:

Բոլոր կազմակերպուած պարահանդէսներու, դեղարուեստական ցերեկոյթ – եկոյթներու, թատերական ներկայացումներու նիւթական հասոյթները կը յատկացուին Կապոյտ Խաչի զպրոցներուն, ուսանողներու օգնութեան, կարօտեալներու եւ կայանին, իսկ բարոյական ժամիրը կը սատարէ հայ ժողովուրդի ազգային ղգացումներու պահպանման ու զարգացումին:

Այս տարուան ձեռնարկը երկկողմանի յաջողութեամբ մը պսակուեցաւ: Անիէդի քաղաքապետարանի ընդարձակ սրահը նեղ կուգար ներկաներուն թէ՛ թիւին եւ հոգեկան ապրումներուն: Երկու նուագախումբեր՝ Արմենեանց Սընճեայն իր հայկական պարերգներով եւ Սեւան՝ պատանիներու խանդոտ եղանակներով պարզներու եռանդը փոխն ի փոխ կը բազմապատկէին:

Պ. Ժ. Դատաւորեան օրուան պատշաճ խօսքերով ժողովուրդին ծանօթացուց Կ. Խաչի տարիներու աշխատանքը:

Կարճ ժամանակուան ընթացքին վիճակահանութեան տոմսերը սպառած էին, որուն յաջորդեց յայտնի նկարիչ, ամակնոցներու եւ սպաններու խումբը կը մօտենար:

Կալանաւորները երկար դերաններով լեցուն խոշոր սայլի մը լծուած էին, եւ իրենց դնդերները ձգտելով՝ հեծելով կը քաշէին իրենց բովանդակ ուժովը:

Բայց Պենեեէթթօ կը դիտէր միեւնոյն տեղ: Գլակը աչքերուն վրայ քաշուած, որպէսզի նայուածքին ուղղութիւնը չտեսնուի, որովհետեւ այդ նայուածքը ան – յատօրէն յառած էր անոնց վրայ, որոնց դէմքը տակաւին չէր կրնար զանազանել:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

Թեհրանի մէջ վերջերս իր մահկանացուն կնքած է ծանօթ մտաւորական, «Ալիք»ի երբեմնի խմբագիրը, պատմագիտական բնագրի ուսումնասիրութիւններու հեղինակ Երուանդ Հայրապետեան: Իր մահէն քիչ առաջ Պէյրութի մէջ լոյս կը տեսնէր «Անմահների երթը» թատերգութիւնը, հրատարակութիւն «Հայկ Սէրէնկիւլեան Գրական Մրցանակ»ի: Երուանդ Հայրապետեան հաւատաւոր դաշնակցական մնաց մինչեւ իր մահը:

Նիւ Եորքի մէջ, Հայ Մշակոյթի Միութեան թատերախումբը, դեկավարու – թեամբ Հրանդ Մարգարեանի, փայլուն յաջողութիւնեամբ ներկայացուցած է «Սողոմոն Թէհլիրեան վրիժառու»ն, հազարի մօտ ներկաներու դնահատանքին արժա – նանալով:

Քլիվլէնտի մէջ, Մարտ 2ին, տեղի ունեցած է Եղեռնի 60ամեակի եւ Հայ Դատի պաշտպանութեան վերաբերեալ հրապարակային ձեռնարկը՝ նախագահութեամբ Խորէն Թօփալեանի: Բանախօսած է ընկ. Գէորգ Տօնապետեան: Հինգ հազար տոլար հաւաքուած է Հայ Դատի աշխատանքներու համար:

Լիբանանի խորհրդային դեսպանը՝ Ալ. Սոլտաթով, ընկերակցութեամբ դեսպանատան հայ կցորդ Խաւար Յովհաննիսեանի, Մարտ 4ին, այցելած է Լիբանանի Հայոց Առաջնորդարանը: Դեսպանը ընդունուած է Լիբանանի թեմի առաջնորդ Տաճատ Աբգ.ի, Զբօսաշրջիկութեան նախարար Սուրէն Խանամիրեանի, պետական երեսփոխաններ Մեթր Խաչիկ Պապիկեանի, Տօքթ. Մելքոն Էպլիղաթեանի եւ Արա Եբլանեանի ինչպէս և Արամ Մինասեանի, Յակոբ Թահանի և Միքրիչ Պուլտուքեանի (Ազգ. իշխանութիւն) կողմէ: Աւելի քան կէս ժամ սիրալիր խօսակցութիւն եւ կարծիքներու փոխանակումներ տեղի ունեցած են դեսպանին եւ հիւրընկալներուն մէջեւ:

բողջ Հայութեան պարծանքը եղող Գառզուի (Գառնիկ Զուլումեան) նուիրած մէկ նկարին աճուրդը, որ կարճ ժամանակուան մը ընթացքին դոյացաւ նկատելի դումար մը, որ հայ ժողովուրդի ճաշակին եւ դնահատանքին չափանիշն է: Մասնաճիւղը իր երախտագիտութեան հետ անսահման չնորհակալութիւնը կը յայտնէ: Ինչպէս նաեւ պարտք կը համարի չնորհակալութիւնը յայտնել բոլոր անոնց, որոնք նուէրներով եւ իրենց ներկայութեամբ քաջալերեցին եւ կը քաջալերեն իր ձեռնարկները, ապահովելով նիւթական եւ բարոյական անվերապահ օժանդակութիւն:

Անսպառ եռանդ ու կորով մեր քոյրիկներուն եւ սրտհատորներուն:

ՆԵՐԿԱՑ ՄԸ

ճակչութեան 33 առ հարիւրէն աւելի չէր, իսկ Տիարպէքիրի մէջ (Տիգրանակերտ) այդ համեմատութիւնը 16% էր, Էլազիզի մէջ 12%,, Սիվազի մէջ՝ 15%: (Էջ 78):

«Այսօր Թուրքիոյ մէջ ապրող Հայերը էրիստոնեայ Թուրքեր են... Թուրքիայէն դուրս ապրող Հայերուն գալով՝ անոնցմէ ո՛չ մէկ պահանջ ունինք մեզ ու անոնց տալիք ո՛չ մէկ հող... (Էջ 275 – 76):

Հ. Բ. Ը. Մ.

ՀԱՄԱԶԱՐԱՆԱԿԱՆ ԿՐԹԱԹՈՇԱԿԻ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

1975–1976 կրթական տարեշրջանին համար Հ. Բ. Ը. Մ. Միութեան համալսարանական կրթաթոշակներու բաշխումի պայմանները են.—

1.— Միութեան այժմու 272 համալսարանական սաներէն 90 հոգի այս տարի շրջանաւարտ պիտի ըլլան: Մնացեալ 182 սաներէն 1975–76ին կրթաթոշակ պիտի ստանան անոնք, որ յաջողած են տարեվերջի քննութեանց մէջ:

2.— Վերոյիշեալներէն զատ կրթաթոշակ պիտի տրուի սահմանափակ թիւով նոր թեկնածուներու:

3.— Կրթաթոշակի այս յատկացումներէն կրնան օգտուիլ արդէն իսկ պաշտօնի վրայ գտնուող ուսուցիչներ, երբ անոնք մասնաւոր կերպով յանձնառարուին իրենց վարժարաններուն ընդլայնութեան կամ հոգարարձութեան կողմէ:

4.— Համալսարանական ուսմանց համար թեկնածու ներկայացողները պէտք է անպայման երկրորդական վարժարանէ մը վկայուած ըլլան:

5.— Նոր թեկնածուներուն մէջ նախապատուութիւն պիտի տրուի անոնց, որ դործօն մասնակցութիւն բերած են կամ կը բերեն հայ կեանքին, եւ հայ մշակոյթին կամ հայ իրականութեան սատարելու կոչուած ուսմանց կը հետեւին:

6.— Բոլոր թեկնածուները, ուսուցիչ թէ ուսանող, Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ իրենց դիմումը պէտք է կատարեն մինչեւ 1975 Ապրիլ 14 Միութեան հետեւեալ մասնիւղներուն.—

Armenian General Benevolent Union
District Committee of Lebanon
P. O. Box 715
BEIRUT, LEBANON

Armenian General Benevolent Union
District Committee of Syria
P. O. Box 348
ALEP, SYRIA

Union Générale Arménienne
de Bienfaisance
Comité Régional de France
11, Square Alboni, PARIS (16e)

7.— Այլ վայրերէ թեկնածուներ մինչեւ 1975 Ապրիլ 14, իսկ Հարաւ. Ամերիկայէն եւ Աւստրալիայէն խնդրարկուներ մինչեւ 1975 Նոյ. 3, պէտք է դիմեն ուղղակի կեդր. վարչ. ժողովին հետեւեալ հասցէով.—

Armenian General Benevolent Union
Central Board of Directors
628 Second Avenue
NEW-YORK, N.Y. 10016 — U.S.A.

8.— Դիմումնագիրը ներկայացնողները հարցաթերթիը մը պիտի ստանան այն մասնմինէն, որուն դիմած են: Թեկնածուները պէտք է հարցաթերթիկին մէջ տրուած ուղղութեան հետեւին եւ պատասխանելէ ետք բոլոր հարցումներուն, իրենց թղթածրարները վերադարձնեն նոյն մասնմիններուն՝ ամէնէն ուշը մին – չեւ Մայիս 12:

9.— Միութեան Լիբանանի, Սուրիոյ եւ Ֆրանսայի Շրջ. Յանձնաժողովներուն կրթական Յանձնախումբերը այդ վայրերու թեկնածուներուն թղթածրարները ուսումնասիրելէ ետք զանոնք մինչեւ Յունիս 16 պիտի փոխանցեն կեդր. վարչ. ժողովին, արժանաւորներուն մասին պատճառաբանեալ յանձնարարութեամբ:

10.— Ներկայիս իրենց ուսումը չարունակող Միութեան սաները ընթացիկ ընկրկոցական տարեշրջանի վերջաւորութեան, իրենց քննութեանց արդիւնքը եւ կարգափոխութեան ու շրջանաւարտութեան պարագաները պէտք է անպայման մինչեւ Յունիս 30 հաղորդեն կեդր. վարչ. ժողովին:

11.— Կրթաթոշակ չի յատկացուիր այն նոր թեկնածուներուն, որոնց վերջին տարուան նիշերուն ընդհ. միջինը 80 առ հարիւրէն պակաս է:

12.— Թեկնածուներուն, հայերէնագիտութիւնը եւ ի մասնաւորի հայ վարժարաններէ շրջանաւարտներուն վերջին երեք տարիներու հայերէնի եւ առընչակից նիւթերու նիշերը կարեւորութեամբ նկատի պիտի առնուին:

13.— Իրենց համալսարանական ընթացքին առանց մեր դիտութեան եւ հաւանութեան ճիւղ, ուսառն կամ համալսարան փոխող սաները կը դադրին կրթաթոշակ ստանալէ:

Այս յայտարարութիւնը միաժամանակ հրատարակութեան կը տրուի Ամերիկայի եւ արտասահմանի հայ թերթերուն մէջ:

ԴԻՒԱՆ ԿԵԴՐ. ՎԱՐՉ. ԺՈՂՈՎԻ

Նիւ Եորք, 3 Մարտ 1975

ՉՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԱԾ ՁԵՌԱԳԻՐՆԵՐԸ ՁԵՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՈՒԻՐ

«ԾԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (73)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի

ՈՐԴԻՆ

ԺԳ.

ՊԱՐՈՆ ՐՕՏԻՊՈՒԱՆ

Որովհետեւ « պաշտօնատարները » կապային եւ աղէկ չէր ըլլար եթէ իրենց անփութութիւնը բռնուէր:

Այցելուներուն եւ սպաններու խումբը կը մօտենար:

Կալանաւորները երկար դերաններով լեցուն խոշոր սայլի մը լծուած էին, եւ իրենց դնդերները ձգտելով՝ հեծելով կը քաշէին իրենց բովանդակ ուժովը:

Բայց Պենեեէթթօ կը դիտէր միեւնոյն տեղ: Գլակը աչքերուն վրայ քաշուած, որպէսզի նայուածքին ուղղութիւնը չտեսնուի, որովհետեւ այդ նայուածքը ան – յատօրէն յառած էր անոնց վրայ, որոնց դէմքը տակաւին չէր կրնար զանազանել:

Ցանկարծ այնքան ուժով ցնցուեցաւ, որ ո՛ւր գտնուելը մոռնալով, քայլ մը առաւ կարծես դէպի առաջ սլանալու համար:

— Է՛, դիւահա՛ր, զոչեց բանտապահ մը, թռչի՞լ կ'ուզես:

Եւ ծանր գաւազանը ինկաւ անոր ուսերուն վրայ:

Պենեեէթթօ բարկութեան աղաղակ մը զսպեց...

Որովհետեւ, արագ նայուածքով մը, ճանչցած էր Վիլֆորի աղջիկը, այն անձնեալ էակին աղջիկը, որուն համար ատելութիւն ուխտած էր:

Որովհետեւ այն Վիլֆորը, որուն որդին էր, պարտաւոր էր, ըստ իրեն, զինքը որդեգրել, կրթել տալ, հարստութենէն բաժին մը հանել իրեն: Ո՛հ, ո՛չ, Պենեեէթթօ չէր ներած անոր. եւ իր ազատութեան երազներուն մէջ, երբ հարստութեան գործիքը ձեռքն ըլլար, որոշած էր վրէժ առնել բոլոր անոնցմէ, որոնց հետ յարաբերութիւն ունեցած էր իր անցեալ հարստութեան կարճատեւ միջոցին մէջ, բոլոր անոնցմէ, որոնք ականատես եղած էին իր կործանման, այն սոսկալի երեկոյթին — փոխանակ զինքը վերջնապէս հարուստ եւ ազատ ընող պայմանագրի մը ձերբակալման հրամանագրի մը վրայ դրուած էր իր անունը:

Եւ Վալանթինի զոհ, որովհետեւ ան էր ճանչցեր նաեւ Մաքսիմիլիէն Մորէլը, ոյն պատահած էր Օթէօյի տան մէջ, Մոնթէ Քրիսթոյի կոմսին բարեկամը:

Իր բոլոր ատելութիւնները, բոլոր վրէժխնդրութիւնները կը մարմնանային եւ կուգային զինքը դիմագրաւել:

Նաւահանգիստի վերատեսուչը վերադացուներէն մին կանչելով տեղեկութիւններ հարցուցած էր անոր: Ցետոյ հրաման մը տուած էր անոր:

Պենեեէթթօ այս բոլորը կը տեսնէր, արիւնը կը դոնչէր քունքերուն մէջ: Ի՞նչ կար արդեօք: Որո՞ւն համար կուգային այս անիծած էակները: Ինչո՞ւ մտեր էին այս դժոխքին մէջ:

Վերադացուն յառաջացաւ դէպի այն խումբը, որուն մէջ կը դտնուէր Պենեեէթթօ, բանտապահին քով եկաւ եւ անոր հետ խօսեցաւ:

Անիկա ուսերը ցնցեց:

— Ա՛հ, միշտ միեւնոյն պատմութիւնը, քրթմնջեց. մխթէ մեր մարդիկը հետաքրքրական կենդանինե՞ր են:

Ցետոյ, Պենեեէթթոյի մօտենալով.

— Օ՛ն, հօ՛պ, քեզի տեսնել կ'ուզեն, դեղեցիկ կեռնեխ:

— Ըսել է պիս ալ, հարցուց Սանէլմ խնդալով, քանի որ մենք Ս. Բոշ եւ իր չունն ենք:

Զինքը Պենեեէթթոյի կցող չղթային կ'ակնարկէր:

Կատակը հաճելի եղաւ բանտապահին, որ բարեհաճեցաւ նուազ խոժոռ դէմք մը ցուցնել, Պենեեէթթօ եւ Սանէլմ կարդէն դուրս ելան:

— Դեղնած ես, ըսաւ կամաց մը Սանէլմ իր ընկերոջ: Նայէ որ տխմարութիւն մը չընես:

— Մի վախնար:

— Այդ խօսքը այնպէս մը կ'ըսես որ կը վախցնես զիս:

— Անմտութիւն չուզեր, կ'ըսեմ, յիշէ՛ որ վաղն է: Բայց աղէկ միտքս եկաւ... արդեօք այն կիրկնն է:

— Ոչ:

Երկու կալանաւորները դէպի այն խումբը տարին:

Վերատեսուչը քայլ մը առաջ անցաւ դէպի անոնց:

— Ձեզմէ որո՞ւն անունը Պենեեէթթօ է:

— Իմս, ըսաւ նախկին Քավալքանթի իշխանը:

— Արտօնեցի որ ձեզի տեսնեն ու խօսակցին, բայց կ'արդիլեմ ձեզի խօսք մը արտասանել, ապա թէ ոչ կը բանտարկուիք...

Պենեեէթթօ խոնարհութեամբ ծռեցաւ:

Անդին Վալանթին խիստ դեղնած, Մաքսիմիլիէնի բազկին կը կռթնէր:

Այս հիանալի փափկութեամբ ու ազնիւ բնութեան համար տանջանք մըն էր մրսնել այս սոսկումի եւ անէծքի տեղերուն մէջ:

ԺԻՒլ ԼԵՐՄԻՆԱ.

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մելէքեան եւ Ալիքեան ընտանիքները խոր շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, նամակով, հեռագրով եւ ծաղկեպսակով մասնակից եղան իրենց սուգին

ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԶՈՒՄԱՆԵԱՆԻ

մահուան առթիւ որ պատահեցաւ Փետր· 13ին, Տէսին:

Քառասունքի հոգեհանդիստ կը կատարուի Մարտ 23, Ծաղկազարդի կիրակին, Տէսինի Հայոց եկեղեցին:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Երուանդ Տէր-Եղիայեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Ճովսկիեան 50 Ֆր· կը նուիրեն «Ծառայ»ի եւ Տէր եւ Տիկին Ճերահեան 50 Ֆր·:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ-Սէն-Ժեռոմի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.—

Տիկին Հայկուհի Շալճեան եւ զաւակներ 20 Ֆր·, Օր· Վարդուհի Պօյաճեան 20, իրենց սիրեցեալ մօր մահուան երկրորդ տարելիցին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Տիկին Դաւիթեանի եւ պարագաներուն իրենց քեռայրին Պ· Ալթունեանի (քաֆէ Ալթուն) կսկծալի մահուան առթիւ:

×

Տէսինի եկեղեցւոյ վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի՝ Համբարձումեան եւ Պառաւեան ընտանիքներու կողմէ 50 Ֆր·, Պր· Գրիգոր Արզումանեանի մահուան առթիւ:

ՖՐԱՆՍԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

32, Ռիւ տը Թրէվիզ

Բժ· ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ

(ՀրՀանաւարտ Երեւանի բժշկական Համալսարանէ)

Նիւթ՝ Հայ-արաբ մշակութային կապերը

Շաբաթ, Մարտ 15 ժամը 20·30ին

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ· Ը· Դ· Վահանեան կոմիտէի եւ Հ· Ը· Դ· Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ· Տան սրահին մէջ:

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ-Նովա նուագախումբին:

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Ճանճնախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (Փետր· 23) կը բանայ հանգանակութեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ստացագիրներուն համար դիմել Ճանճնախումբի վարչութեան:

Ե· ՑԱՆԿ

Հ· Փրէնկեան, Տէր եւ Տիկ· Վ· Գամպէրեան, Տէր եւ Տիկ· Ս· Աւտոյեան, Տէր եւ Տիկ· Մ· Աւտոյեան, Տէր եւ Տիկ· Ց· Նիկողոսեան, Տիկ· Գրիգորեան (Նիս), Տիկ· Հ· Օհանեան, Տէր եւ Տիկ· Շէք-պօղոսեան, Տիկ· Գաֆէճի, Օր· Հ· Մխճեան (Նիս), Տէր եւ Տիկ· Խ· Նալպանտեան, Օ· Մուրատեան (Փարիզ), Բժ· Զաքարեան, Օր· Է· Սարգիսեան, Պ· Պօղոսեան, Տ· և Տ· Ա· Ցովակիմեան, Տէր եւ Տիկ· Գ· Պաղտասարեան, Տէր եւ Տիկ· Պ· Ծառուկեան, Օր· Լ· Բամպուքեան, մի ոմն, մի ոմն 100ական Ֆր·:

ԴՈՒԷՐ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հայր եւ որդի Վարդան եւ Համազասպ Մուրատեան, իրենց սիրելի կնոջ եւ մօր Սառա Մուրատեանի մահուան չորրորդ տարելիցին առթիւ կը նուիրեն 100 Ֆր· Մարսէյլի Կապ· Խաչին, 100 Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, 100 Ֆր· «Ծառայ»ի բարգաւաճման, 100 Ֆր· Դըպրոցասէր Տիկնանց վարժարանին: (Դպրոցասէրի գումարը ստանալ («Ծառայ»էն):

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԼԻՈՆ

ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի Շրջ· Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն-Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – էթիէնի եւ Սէն-Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ Նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE
du 23 au 30 Mars
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN
JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA
VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz
SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ՅԵՐԵԿՈՅԹ

ԿԱՊՈՑՏ ԹԱՂԻ ՍԵՒՐԱՆԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ
Կիրակի Մարտ 16 ժամը 16էն 24

GRANDE MATINÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran de la Croix Bleue des Arméniens de France

Salle des Fêtes de Sevran

Orchestre ARMENIAN'S SUNSHINE
Danses arméniennes avec la participation de EVA ARZOUIAN
BUFFET — BUVETTE — AMBIANCE ARMENIENNE
Entrée 15 F. étudiant etNor Séround 10 F.

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

PRINTEMPS EN ARMÉNIE

1) Spécial Match retour de l'Equipe de Football BAYERN de MUNICH contre Equipe ARARAT, à EREVAN

du 17 au 24 mars
prix Paris - Paris 2100F

2) DU 22 MARS AU 5 AVRIL
3) DU 1er AU 15 AVRIL PRIX : PARIS/PARIS 2.580 F.

Logement première classe à EREVAN, hôtel ANI ou ARMENIA, en pension complète et excursions quotidiennes

Renseignements et Inscriptions

A PARIS — Sonia Coumryantz
mondotours
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-30-64 073-32-64

A LYON — Varoujan Sarkissian
sevan voyages
50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

A MARSEILLE — Dicran Kazarian
méditaire
6 -8 La Cannebière — 13000 MARSEILLE — Tél. 39-72-66 39-67-50

Licence Voyages : A. 721.

Taverne Maubeuge

chez EDDY
KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՂՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ
16
DIMANCHE
16 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋԱԳԻՑ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·250

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.250

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԶԷՆՔ ՊԻՏԻ ՏԱՅ ԹՈՒՐՔԻՈՅ

ԱՆԴԱՐԱ ԶՈՒԶԵՐ ՈՐ ՄԱԿ–Ը «ԻՐ ԴՈՐԾԵՐՈՒՆ ԽԱՌՆՈՒԻ»

Ծանօթ է որ ամէն երկիր իրար անցած է փոխարինելու համար Ամերիկան, Թուրքիոյ զէնք հայթայթելու «սրբազան» դործին մէջ: Մնաց որ Քիսինկէր ալ ճիգ կը թափէ, ճնշում բանեցնելով այլ երկիրներու վրայ: Այսպէս է որ Արեւմտեան Գերմանիա, որ Կիպրոսի Թրքական յարձակումէն ի վեր, դադրեցուցած էր զէնքի առաքումը դէպի Թուրքիա, նոր որոշում մը տուաւ: Արդարեւ, կառավարութիւնը որոշեց այլեւս վերսկսիլ այդ առաքումները, հերքելով միաժամանակ որ որեւէ ամերիկեան ճնշում եղած ըլլայ Պոնի վրայ այդ ուղղութեամբ, բայց պարզ է որ այս մասին խօսուած է Քիսինկէրի վերջին այցելութեան առթիւ, ինչպէս նաեւ երկու երկիրներու Արտաքին Գործոց նախարարներու տեսակցութեան առեն, Ուրբաթ օր:

Պաշտօնական աղբիւրները կը հերքեն նաեւ թէ որեւէ ձեւով Ամերիկան փոխարինելու հարց մը ըլլայ, «Ամերիկա պիտէ, կ'ըսէր պաշտօնական բանբեր մը, որ չենք կրնար փոխարինել իր ճիգերը»: Արդարեւ, Պոնի ընծայելիք օժանդակութիւնը չատ փոքր է բաղդատելով Ուաշինկթընի:

Այս միջոցին արդէն Գերմանիա կը դբաղուի Թուրքիոյ նախկին վարչապետ եւ Հալքի պարագլուխ՝ Էճեվիտ, որ տեսակցութիւն ունեցած է կառավարական դէմքերու հետ եւ ապահովութիւն առած որ զինուորական օժանդակութիւնը ի մօտոյ կը վերսկսի:

Աւելի քան 15 հազար Թուրք բանուոր մտիկ ըրած են Էճեվիտի ճառը, զոր Հալքի ղեկավարը արտասանած է Ռուրի ճարտարարուեստական կեդրոնը:

× *Թուրք կիպրացի բանբեր մը մերժած է յոյն կիպրացի ներկայացուցիչներու երկու պայմանները վերսկսելու համար բանակցութիւնները կիպրոսի ապագային մասին: Այս պայմաններն էին՝ բանակցութիւնները կատարել Նիւ Եորք եւ նախագահութեամբ Վալտհայմի: Թուրքը ըսած է թէ Նիկոսիոյ կամ Վիէննայի համաձայն է բայց ոչ Նիւ Եորքի, որ ՄԱԿի կեդրոնն է, վասնզի չուզեր որ ՄԱԿը Թուրքիոյ գործերուն խառնուի:*

Քանի մը տողով

ՁՕՐ. ՍՓԻՆՈՂԱ. Շաբաթ օր դեռ աքսորի հիւրընկալ ափ մը չէր գտած: Պրազիլի մերժումէն եռք իր օդանաւով Արժանթին կը հասնէր, հոն քաղաքական ապաստան դտնելու յոյսով: Բայց քիչ եռք կը ստիպուէր Սպանիա վերադառնալ:

ՊԱՂՏԱՏ, պաշտօնական դեկոյցով մը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը քաղաքական ոչ մէկ լուծումի մասին կը բանակցի Քիւրտերուն հետ եւ թէ միայն ու միայն սահմանափակ հրադադար մը ընդունած է, թոյլ տալու համար որ Քիւրտերը անձնատուր ըլլան: Զեկոյցը կը ճշդէ որ հրադադարի պայմանաժամը կը վերջանայ Ապրիլ մէկին:

ՀԱՐԱՒ. Վիէթնամի կառավարութիւնը զօրակոչի տարիքը 17էն 43 սահմանեց, նկատի առնելով երկրին ապառնացող վտանգը: Յարդ մինչեւ 38 տարեկանները զօրակոչի կ'ենթարկուէին:

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ Ներկայացուցչական ժողովը վաւերացուց օտար երկիրներու տրուելիք օժանդակութեան պիւտճէն՝ 3,5 միլիառ տոլար: Գործադրելի դառնալու համար պէտք է վաւերացուի նաեւ Ծերակոյտին:

ՓԵՔԻՆի մէջ իշխան Սիհանուք յայտարարեց, թէ կը նախատեսէ Քամպոճ վերադառնալ, իբրեւ Պետութեան առաջնորդ: Ընդունեցաւ, թէ կարմիր Քմերներն են, որ զօրաւոր դիրքի մը մէջ կը դտնուին, սակայն երբ «անոնք յաղթանակը ապահովեն՝ Քամպոճ պիտի վերադառնամ»:

ՔԱՆԱԴԱՅի վարչապետը՝ Թրիւտօ, Լոնտոնէն Տքալին ժամանեց:

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 10)

ԼԵՀԵՐԷՆ ՊԱՏՄԱՎԷՊ՝ ԿԻԼԻԿԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Լեհ վիպասան Եան Դոբրաչինսկ գրած է չուրջ չխուն վէպ, բազմաթիւ պատմուածքներ, ճամբորդական յուշագրութիւններ եւայլն: Վարչապետի մէկ 1973ին լոյս ընծայած է նոր վէպը՝ «Իմաստութեան բանալին», որ բաղկացած է չուրջ 400 էջերէ: Նիւթին է՝ Կիլիկեան Հայաստանի թագաւոր Հեթում Բ.ի եւ Սմբատ Գունդստաբլի ուղեւորութիւնը դէպի Քաթորուն եւ անոր յաջորդող տարիներու անցուդարձերը:

«Իմաստութեան բանալին» վիպասանին լաւագոյն ստեղծագործութիւններէն մէկն է եւ արդէն թարգմանուած է եւրոպական երեք լեզուներու:

Լեհ բանաստեղծ եւ թարգմանիչ Անճէյ Շիմանսկի, որ, ի դէպ, լեհերէնի թարգմանած է Ա.Ռ. Իսահակեանի բանաստեղծութիւնները, իսկ ներկայիս աւարտելու վրայ է Առաքել Դաւրիժեցիի «Հայոց պատմութեան» թարգմանութիւնը, տեսակցութիւն մը ունեցած է վիպասանին հետ, «Իմաստութեան բանալին» վէպին առընչութեամբ: Սոսրեւ հարցազրոյցը:

Հարցում.— Առաջարկ ստացած եմ Հայաստանէ՝ հարցազրոյց մը ունենալու ձեզի հետ: Ձեր վէպը մեծ հետաքրքրութիւն ստեղծած է հայ գրապէտներուն մօտ եւ այն աստիճան, որ վէպը արդէն թարգմանուելու վրայ է հայերէն: Ի հարկէ, զարմանալի չէ, քանի որ այդ վէպին նիւթը Հայաստանի անցեալէն քաղուած է: Ինչ պատճառներով խորասուզուեցաք Հայաստանի պատմութեան մէջ, որուն արդիւնքը եղաւ ձեր «Իմաստութեան բանալին»:

Պատասխան.— Աշակերտներու պատմութիւնը զիս հետաքրքրած է եւ այս ամբողջ է, որ հետաքրքրուեցայ Հայոց անցեալով: Իր առենին ուսումնասիրած եմ Բընիկ կրուսէի պատմագիտական բերդի աշխատութիւնները: Ֆրանսացի պատմագէտին աշխատութիւնները առիթ ընծայեցին, որ կարեւոր յայտնագործութիւն մը ընեմ, այն է Աշակերտներու յարաբերութիւնները Հայաստանի քրիստոնէական Պետութեան հետ, որ Բիւզանդիոնի հետաւոր սահմաններուն մէջ վտանգի հանդիպացած է այլազանութիւններու յառաջխաղացումներուն դէմ: Որքան խորացայ Հայաստանի պատմութեան մէջ, այնքան աւելի զարգացաւ հետաքրքրութիւնս պիտնալու բոլոր մանրամասնութիւնները: Հեթում Բ. ըմբռնեց այն վտանգը, որ կը սպառնար իր թագաւորութեան ըլլայ մահմետական Պետութենէն, ըլլայ Բիւզանդական կայսրութենէն: Այս պատճառով էր, որ որոշեց իրագործել քաղաքական մեծ ծրագիր մը՝ դաշինք կնքել մոնկոլ մեծ Պետութեան հետ: Ասիկա այսօր նիւթը դարձաւ վէպիս:

Հարց.— Ի՞նչ աղբիւրներէ օգտուեցաք:

Պատ.— Առանց յիշատակութիւնը կատարած եմ վէպիս վերջաբանին մէջ: Անոնք ուղղակի կը վերաբերին այդ դէպքերուն:

Հարց.— Հայ ազգին վերաբերեալ ուրիշ վէպեր կարդացա՞ծ էք:

Պատ.— Ոչ մէկ վէպ կարդացած եմ: Թերեւս այդ է պատճառը, որ կարծես նոր ցամաքամաս մը յայտնաբերեցի: Հետաքրքրական նիւթերը չտեսնուած կեր – պով դրաւիչ են. այս է պատճառը, որ տեղն ու տեղը աշխատանքի լծուեցայ: Հնարաւորութիւն ունէի Լեհաստանի Հայերու վերաբերեալ բազմաթիւ նիւթերու ծանօթանալու. Լեհաստանի Հայերը մեծ եւ անդնահատելի դեր խաղացած են Լեհաստանի պատմութեան մէջ: Լեհ – թաթարական պատերազմներու ժամանակ Հայերը նուիրումով պաշտպանած են մեր երկիրը: Այդ չրջանին երկրին արեւելեան սահմաններուն Հայեր կը բնակէին: Երբ Հայաստան նուաճուեցաւ Թուրքերու կողմէ, բազմաթիւ Հայեր ապաստան գտան Լեհաստան: Օրինակ՝ Լվովի մէջ առեւտուրը, գրեթէ ամբողջութեամբ, Հայերու ձեռքն էր: Կը մնայ աւելցնել, թէ ողբացեալ կինս Լվովի Հայերէն էր:

Հարց.— «Իմաստութեան բանալի» վէպին մէջ հայկական բազմաթիւ փաստեր եւ անուններ կան, որոնք ճշդրիտ ձեւով տառադարձուած են լեհերէն (թագաւոր, նախարար, սպաspet եւայլն): Ասիկա առիթ տուած է Հայաստանի մէջ ենթադրելու, թէ հայերէնը խորթ չէ ձեզի: Իսկապէս դուք հայերէն գիտէ՞ք:

Պատ.— Ցաւ ի սիրտ, ո՛չ: Հայկական տեղանուններուն, անձնանուններուն եւ այլ բառերուն ծանօթացած եմ չնորհիւ Ռընէ Կրուսէի աշխատութիւններուն: Մբնաց որ ուսանողական տարիներուս եղաւ չրջան մը, երբ մտերմացայ հայազգի Եուզեֆ Թէոդրովիչի:

Հարց.— Դուք խօսեցաք հայազգի մարդու մը մասին, որ յարգուած էր լեհ մտաւորական չրջանակներու կողմէ, իսկ այժմ կ'ուզեմ հարցում մը ուղղել Հենրիկ Սենկեվիչի մասին, որ ինծի հասած տեղեկութիւններուն համաձայն, ծանօթ եւ սիրուած գրագէտ է Հայաստանի մէջ: Անկէ չորս վէպեր թարգմանուած են հայերէն եւ քանի մը անգամ վերհրատարակուած են: Դուք, իբրեւ լեհ վիպասան, ի՞նչպէս կը գնահատէք Սենկեվիչի գրականութիւնը՝ այսօրուան տեսանկիւնէն:

Պատ.— Սենկեվիչի հանդէպ միայն մէկ տրամադրութիւն ունիմ, այն է՝ երախտագիտութիւնը: Ան այն հեղինակն է, որուն գրականութեամբ դաստիարակուած է իմ սերունդս: Ես ծնած եմ Լեհաստանի անկախութենէն առաջ եւ լեհերէնը սորված եմ Սենկեվիչի գիրքերով:

×

ՀԻՆ ԱՒԵՏԱՐԱՆ ՄԸ՝ ԱՐԱԲԿԻՐՔ

Բանաստեղծ Լեւոն Մխրիչեան, որ արտասահման այցելած էր, Երեւանի Մատենադարանին յանձնած է ԺԴ. դարու աւետարան մը: Նիւ–Եորքաբնակ Ցար. Հազարեանի թելադրութեամբ Վահան Քիւրքճեան աւետարանը յանձնած է բանաստեղծին, որպէսզի զայն տանի Երեւան: Աւետարանը գրուած է թուղթի վրայ, բոլորագիր տառերով եւ նկարազարդ է: Ունի 225 թերթ, դրչմագարդ կազմ եւ երկու հին մազաղաթեայ պահպանակ: Ձեռագիրը բաւական հինցած է, մաշած, էջերը քայքայուած են, նկարներուն մէկ մասը կը պակսի, եղածն ալ տեղ–տեղ չորցած փշրուած է: Մէկ խօսքով պէտք է նորոգուի:

Մատենադարանին մէջ սկսած են նորոգել, որմէ եռք ձեռագիրը պիտի գտնուի Մատենադարանին միւս ձեռագիրներու կողքին:

Հետաքրքրական է ձեռագիրին պատմութիւնը: 1915ի եղեռնէն եռք Աբար – ներկայացումներու համար:

Երեւանէն 22 քիլոմեթր հիւսիս – արեւելք կը գտնուի Արզնին: Հոն կան չորս բուժարաններ, լոգանքի նորագոյն սար – քաւորումներով եւ յարմարութիւններով:

Հանքային աղբիւրներու ջուրերը կ'օգտագործուին սիրտ–անօթի, ստամոքսի, աղիքի, լեարդի, յօդերու, մկանի, ոսկորի եւ այլ հիւանդութիւններու բուժումին համար:

Այս տարի Արզնիի մէջ պիտի աւարտի չինութիւնը նոր բուժարանին, որ պիտի ունենայ 400 հիւանդի ննջասենեակներ, լոգարաններ, ճաշարան եւայլն:

Բուժարան մըն ալ հաստատուելու վրայ է Հանքաւանի մէջ:

Կիրովականի «Հայաստանի բուժարանը ընդլայնուելու վրայ է: Հիմնուելու վրայ է 12 յարկանի չէնք մը, ձմեռուան լոգարան: Այս բուժարանին չնորհիւ 1750 հոգիով պիտի աւելնայ բուժուողներուն թիւը:

ԵՂԵՌՆԻ 60ԱՄԵԱԿԻ ՆԱՒՕՐԵԱԿԻՆ

ԹՈՒՐՔԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒՈՎ ԳՐԵԼ

ՀԱՑԵԻԹՈՒՐԲ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆՑ ՀԱՅԱՐԱՄԵԱՑ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

— Օ —

Սակայն պատմական իրողութեան այս
պիսի բացէն ուրացումի մեթոտն իսկ ինք
նին ներքին ապացոյց մըն է՝ թէ արդի
Թուրքիոյ խիղճը սկսած է անհանգիստ
զգալ, ու *միտքը կը փնտռէ իր ոճիրներուն*
ինքնարդարացումի կերպերը՝ մարդկու
թեան դատաստանին առջեւ: Մինչդեռ
հարկ էր որ աննախապաշար թուրք մտա
ւորականներ — եթէ կան այս կոչումին
արժանիներ — փոխանակ իրողութիւն
ները խեղաթիւրելու չքմեղի՛լ ջանալու՝
համարձակ խոստովանին իրենց անձած
կելի ցեղային ոճիրը, ու դատապարտեն
զայն, անվախ անկեղծութեամբ յայտա
րարեն թէ, երբ Հայերը տեղ-տեղ զէնքի
փարեցան՝ ամէնէ սպրդող էակի բնական իրաւունքն
է — դիրենք հարատահարող, ջարդող եւ
*մահուան անապատները քշող իրենց անխիղճ տէրերուն դէմ, *եւ միջազգային դատարանի առջեւ յօժարին արդար հատուցումը ընելու իրենց կողմէ անիրաւուած հայ ազգին, ու մեզքի խարանը սպիտակնին թրքութեան ճակտին վրայ:

Վատահարար օր մը Թուրքերը իրե՛նք եւս պիտի ափսոսան պատմական իրենց ցեղային մեծագոյն սխալին վրայ զոր գործեցին՝ *փճացնել ջանալով հինգ դարերէ ի վեր իրենց պետութեան կազմա*
կերպման ու երկրին անտեսական, դիւանական ու մշակութային բարգաւաճումին հաւատարմօրէն ծառայած հայ ժողովուրդը: Որովհետեւ, Փոքր Ասիոյ այս բնիկ շինարար տարրը *դուրս նետելով՝ Թուրք անհետատես ղեկավարներ լայն եւ անպահակելի ասպարէզ բացած էղան օտար եւ շահամոլ ցեղերու, որոնք հայ ժողովուրդին փճացումով բաց ձգուած տնտեսական, դիւանական ու ճարտարար*
ուեստական դիրքերը գրաւելու համար սկսան *խուժել Թուրքիա, իրենց դրամապլուխով ու թէքնիքով, ու կը ձգտին զայն իրենց հոսանքին ենթարկելու: Քաջորդ ներունդներու Թուրք առաջնորդներ անչուշտ պիտի անդրադառնան այս մեծագոյն դաւադրութեան որ գործուեցաւ իրենց իսկ հայրերուն ձեռքով:*

Ահա մէջտեղ է իրողութիւնը: Այսօր, հայասպանութենէն կէս դար եւ աւելի ետք, Թուրքիոյ բոլոր դաւառները կը տապալին արդի քաղաքակրթութեան նուա
ղագոյն բարիքներու ու կրթութեան եւ առողջապահական միջոցներու պակասէն, մինչ երկրի ճարտարարուեստի, վաճառականութեան եւ դիւութեան ու թէքնիքի «ներկայացուցիչները» օտարներն են, իսկ միլիոններով Թուրք երիտասարդներ կը սոխակուին եւրոպական երկիրներու «դարձարաններու» մէջ պարզ դործաւորներ ըլլալու:

Մինչդեռ, եթէ Թուրք ղեկավարները իրատես գտնուէին ու պաշտպանէին ու զօրացնէին քնիկ հայ տարրը, *երկիրը յաւիտենապէս ապահով կը մնար օտար թափանցումներէ, եւ հայ եւ Թուրք համաքաղաքացիութեան չրջանակին մէջ կ'ամբարար պետական դեմոկրատիկ, արդարանժար վարչակարգը: Իսկ ցեղային հարցի արդար լուծումը կ'ըլլար՝ միջազգային* երաչխաւորութեան տակ ներքին ինքնավարհայաշխարհը վերակազմել, *ինչպէս* որ որոշուած էր ու գործադրութեան ալ սկսած Մեծ Պատերազմի ճիւղ նախօրեակին, *եօթը դաւառներէն մինչեւ Կիլիկիա, միջերկրականեան լայն ափերու պաչտպանութեամբ:*

Եւ ներկայ կացութեան մէջ ալ, Թուրքիոյ համար չկայ աւելի ապահով քաղաքականութիւն՝ քան հայկական արեւելեան դաւառներու հսկայ երկրամասը — որ աւա՛ղ այժմ ամայութեան մը վերածուած կը մնայ — հարկադրաբար դիջիլ արդի Հայաստանի ու վերամբարձնել հայեւթուրք ներդաչնակ դրացնութեան միակ ճակատ Թուրքերը, ամէն ճակատէն իրեն սպառնացող ցեղային ու պետական հեղեղներու դէմ:

*Կայ քաղաքական իրատեսութիւն մը որուն պէտք է հետեւին Հայե՛րն ալ Թուրքե՛րն ալ Արեւմտահայութեան համար դործնապէս կորսուած կը Թուլ Կիլիկիոյ կամ Անատոլեան դաւառներու մէջ իր Ռուբինեանց պետական անկախութիւնը վերականդնելու պատեհութիւնը: Քեմալական Շարժումի հարուածով, արդի Թուրք պետութիւնը տիրապետեր է այդ բոլորին եւ բնիկ հայ, յոյն ասորի քրիստոնեայ տարրերը վերջնականապէս դուրս նետած այնտեղերէն, երկիրը բնակչութե՛մբ ալ Թրքացուած: Ու կարելի չէ որ Սփիւռքահայութիւնը ռազմական – լեզուական ուժով վերստին տիրանայ իր հայրենի այդ ժառանգին: Մեր «Եղեռնեան» հրապարակային դործունէութիւնները ուրիշ արժէքի չեն յանդիր՝ քան ներքին ճակատի վրայ ազգային գիտակցութիւնը վառ պահելու եւ միջազգային արդարութեան վճիռներ արձանագրել տալու: Գործնապէս միակ կարելիութիւնը կը մընայ արդի Հայաստանի սահմանակից հայաբնիկ գաւառներու միջազգային ճանաչումով փոխանցումը Հայաստանի՝ իբրեւ արդար հատուցում Արեւմտահայութեան կրած դարաւոր զրկանքներու: Բայց Արեւելեան նահանգներու այդ զիջումն ալ հանգական չէ որ Թուրքիան կատարէ առանց իր վրայ միջազգային ճնշում: Իսկ այդպիսի ճնշում կարող է ընել միայն ՄԱԿը՝ քաղաքական ու ռազմական սպառնալիքով ռուսական պետութեան, որուն մէկ մասը կը կազմէ արդի Հայաստանը: *Մինչդեռ ռուսական պետութիւնը լուռ կը մնայ հայկական հողերու եւ այլ իրաւունքներու մասին, եւ ընդհակառակն՝ Թերեւս նկատի ունի, յարմար առիթին, Թուրքիոյ արեւելեան դաւառներէն մաս մը անջատելով այնտեղ խորհրդային ռեժիմի թուրք պետական բջիջ մը ստեղծելու: Ուստի, արդի Թուրքիոյ եւս չահը կը պահանջէ որ արեւելեան հայկական նահանգները արդար հատուցումի միջազգային վաւերացումով փոխանցէ Հայաստանի եւ ինքզինքն ալ ապահովէ անդամահատումի ներքին երկպառակտումի վտանգին դէմ: Քաղաքական այս հայեացքով հարկ է յարաբերութեան դալ արդի Թուրք դեկավար տարրին հետ:*

Եւ ահա հայ եւ Թուրք դարաւոր դրացնութեան եւ խաղաղութեան այդ վերականդնումի յոյսով է, որ մենք պարտք կը համարինք որ անկեղծ ջանք մը կատարուի Թուրքերէն լեղուով դրի առնելու հայեւթուրք յարաբերութեանց փոթոր – կայուն պատմութիւնը, որպէսզի աչքարհ ճանչնայ պարզ իրողութիւնները եւ սեռունդներուն ծանուցուի անխեղաթիւրելի ճշմարտութիւնը: Եւ այսպէս ընելով, մենք ոչ մէկ քէն կամ թշնամանք կ'ուղենք արթնցնել, այլ՝ մարդկութեան խաղաղութեան պայծառ ճամբան է որ կը փնտռենք արդար հատուցման գործադրութեամբ:

Մենք կ'ուղենք անցեալը անմշուշ դիտել, որովհետեւ կը հաւատանք ապագային:

ՏՊԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԵՒ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

«ԱՆԵԶՐԱՑՈՒՄ»

Հեղինակ՝ ԵՂԻՇԷ ԱՑՎԱՋԵԱՆ

— Օ —

Որոնումը, որ մարդ պիտակցաբար պարտադրած է ինքզինքին, յաւիտենական պայքարի կը մղէ էակը՝ զինք չրջապատող հասարակութեան, տարերային ուժերու եւ ներաչխարհի տագնապներուն հետ. — պէտք է բացատրել կեանքի երեւոյթները: Գոհացում տալ չյագեցած ցանկութիւններու: Երազները հասցնել դրական վախճանի: Տարբազատրել հիւղն: Բնազանցութիւնը ենթարկել սեփական չափի ու կշռի: Ստեղծել դերզոբութիւն...

Այս պայքարը կը նմանի դէմ դիմաց կանգնած թշնամի երկու համազօր բանակներու: Մէկ կողմ դիրք բռնած է Իմացականութիւնը, միւս կողմ՝ Տարերային Ուժը՝ իր առեղծուածային բարդութիւններով: Մին՝ անդրդուելիօրէն հաստատուած իր բնական սահմանին մէջ, միւսը՝ հրթիռային ճառադայթներով, անդրպաւոր կը մօտեցնէ իր հասողութեան եւ տարբերները կը վերածէ վայրկեաններու, բայց, դարերէ ի վեր, ո՛չ մէկը տեղի տուած է: Իրենց դիրքերը կը պահեն նոյնութեամբ:

Ահա՛ թէ ինչո՛ւ պիտունը թուանշաններու նոր բլուրներ կը կազմէ եւ արուեստագէտը իր պատառը կ'ողողէ նորանոր գոյներով եւ հրայրքներու նոր դիծերով:

Այս վերջին միտքը, դուցէ, բոլորովին չհամապատասխանէ «Անեզրացում»ի բովանդակութեան, որովհետեւ հոն տեղ դտած են 1920էն մինչեւ մեր օրերը հասնող քերթուածներ, որոնցմէ արտածորդ յուզումներէն մենք կրնանք չափել նոյնիսկ, հեղինակին տարիքը: Այվազեան հին դպրոցի ներկայացուցիչ է եւ մղումներով հեռու՝ Փոլ–Ադէն:

«Անեզրացում»... այսինքն նաւարկել եւ ափ չհասնիլ. չկարենալ երկու եզրերը իրարու զօդել: Արդարեւ, կարելի՞ է մինչ անկրպետին մէջ ծայրեր դտնել եւ դոնոնք իրարու չդիպայել: Կարելիութիւն կա՞ մինչ տրամադիծ մը յարմարցնել երեւակայութեան եւ զայն ենթարկել չօշափելիքի ճնշումին:

Սանձէ ազատ արձակուած՝ Բեզասի խօլ արշաւ մըն է «Անեզրացում»ը — խորչրդապաշտ եւ երազային սաւառնումներով.

Մի ծերութիւն ու մի ծնունդ
Մի ումպ երազ իսկ չարժեն...

Ծնունդ եւ Մահ, Մանկութիւն եւ Ծերութիւն, Արարչութիւն եւ Գերմարդ, ներքին կանչեր ու կիրքեր՝ ներչնչման ազբիւրը, կռուի դաշտը եւ խանդավառութեան կայծերն են հեղինակին:

Հակառակ տեղատուութենէ յառաջացող տարակոյսներու եւ հիասթափութեան՝

Ո՞վ էիր դու, որ հեռացար
ու ֆու ետիից
Իմ կորստի ահագնութեան
իժը թողիր,

Այվազեան, հոգիի ամբողջական յափշտակութեամբ, ծունկի կուգայ իր կուռքը եղող անեզն մաքրութեան, չպղծուած կուսութեան — Արարչութեան եւ Արուեստին: Որովհետեւ անոր «փառահեղ տեսիլքի» առաջ կը նսեմանայ, կը պզտիկնայ ինք: Կ'երկրպագէ անոր, որովհետեւ թըմբածութենէ դուրքի կը բերէ, «կեանք կը պարգեւէ» իրեն:

Յորքին մէջ, «պարգեւուած» այդ «կեանքը» խարկանք մըն է լուկ. միրագ մը, որուն տեսիլքը կը տեւէ միայն քանի մը վայրկեան՝ անմիջապէս լուծուելով աւազուտներու հորիզոնին վրայ.— «ինծի նում է փոշին իմ կեանքի վրայ», եւ՝

Կեանքիս վերջին,
Վերջին կապերս էլ խզեցի,

յականութիւնը, միւս կողմ՝ Տարերային Ուժը՝ իր առեղծուածային բարդութիւններով: Մին՝ անդրդուելիօրէն հաստատուած իր բնական սահմանին մէջ, միւսը՝ հրթիռային ճառադայթներով, անդրպաւոր կը մօտեցնէ իր հասողութեան եւ տարբերները կը վերածէ վայրկեաններու, բայց, դարերէ ի վեր, ո՛չ մէկը տեղի տուած է: Իրենց դիրքերը կը պահեն նոյնութեամբ:

Ահա՛ թէ ինչո՛ւ պիտունը թուանշաններու նոր բլուրներ կը կազմէ եւ արուեստագէտը իր պատառը կ'ողողէ նորանոր գոյներով եւ հրայրքներու նոր դիծերով:

Այս վերջին միտքը, դուցէ, բոլորովին չհամապատասխանէ «Անեզրացում»ի բովանդակութեան, որովհետեւ հոն տեղ դտած են 1920էն մինչեւ մեր օրերը հասնող քերթուածներ, որոնցմէ արտածորդ յուզումներէն մենք կրնանք չափել նոյնիսկ, հեղինակին տարիքը: Այվազեան հին դպրոցի ներկայացուցիչ է եւ մղումներով հեռու՝ Փոլ–Ադէն:

«Անեզրացում»... այսինքն նաւարկել եւ ափ չհասնիլ. չկարենալ երկու եզրերը իրարու զօդել: Արդարեւ, կարելի՞ է միջի անջրպետին մէջ ծայրեր դտնել եւ դոնոնք իրարու չդիպայել: Կարելիութիւն կա՞ միթէ տրամադիծ մը յարմարցնել երեւակայութեան եւ զայն ենթարկել չօշափելիքի ճնշումին:

Սանձէ ազատ արձակուած՝ Բեզասի խօլ արշաւ մըն է «Անեզրացում»ը — խորչրդապաշտ եւ երազային սաւառնումներով.

Մի ծերութիւն ու մի ծնունդ
Մի ումպ երազ իսկ չարժեն...

Ծնունդ եւ Մահ, Մանկութիւն եւ Ծերութիւն, Արարչութիւն եւ Գերմարդ, ներքին կանչեր ու կիրքեր՝ ներչնչման ազբիւրը, կռուի դաշտը եւ խանդավառութեան կայծերն են հեղինակին:

Հակառակ տեղատուութենէ յառաջացող տարակոյսներու եւ հիասթափութեան՝

Ո՞վ էիր դու, որ հեռացար
ու ֆու ետիից
Իմ կորստի ահագնութեան
իժը թողիր,

Այվազեան, հոգիի ամբողջական յափշտակութեամբ, ծունկի կուգայ իր կուռքը եղող անեզն մաքրութեան, չպղծուած կուսութեան — Արարչութեան եւ Արուեստին: Որովհետեւ անոր «փառահեղ տեսիլքի» առաջ կը նսեմանայ, կը պզտիկնայ ինք: Կ'երկրպագէ անոր, որովհետեւ թըմբածութենէ դուրքի կը բերէ, «կեանք կը պարգեւէ» իրեն:

Յորքին մէջ, «պարգեւուած» այդ «կեանքը» խարկանք մըն է լուկ. միրագ մը, որուն տեսիլքը կը տեւէ միայն քանի մը վայրկեան՝ անմիջապէս լուծուելով աւազուտներու հորիզոնին վրայ.— «ինծի նում է փոշին իմ կեանքի վրայ», եւ՝

Կեանքիս վերջին,
Վերջին կապերս էլ խզեցի,

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Նախագահ.— Ցունուարի՞ն:

Վկայ Գնաս.— *Այո՛, Ցունուարին. Մարտին բնակարան փոխած է: Փոքճեկի բնակարանի փոփոխութեան պատճառն իմանալ եւ պատյ որ իր տեղափոխութեան համար զօրեղ պատճառ մը գոյութիւն չունէր: Հարզէնբերգ փողոցի թիւ 37 բարձր գետնայարկի իր բնակարանին պատուհանները կը նային այն փողոցին վրայ ուր դէմ առ դէմ սպաննուածին բնակարանը կը գտնուի, այնպէս որ ան հնարաւորութիւն ունէր բնակարանին վրայ հսկելու:*

Դէպքի օրը վկայ մը եկաւ եւ բացայայտ բաւ որ, ինքը Հարզէնբերգ փողոցէն կ'անցնէր իսկ միւս կողմէն ամբաստանեալը կուգար. երաժշտական վարժարանի փողոցը կարած անցած է: Նոյնպէս թէ, կին մը սպաննուածին առջեւէն կը քալէր: Ամբաստանեալը մօտեցաւ սպաննուածին, վերարկուին տակէն ատրճանակը հանեց եւ առանց այլեւայլի կրակեց: Հարուածը տալէն վերջը, սպաննուածը անմիջապէս գետին ինկած է եւ յանցաւորը սպանեալին վրայ ծռած է աուուգելու համար որ արդեօք հարուածը նպատակին ծառայա՞ծ է. յետոյ սկսած է փախչիլ:

Ն.— Դուք այն միջոցին այսօր դեռ չեկած Ռէչ վկան հարցաքննա՞ծ էք: Գիտէ՞ք արդեօք խօսակցութեան նիւթը եւ ա՞ւ այն կէտը թէ ամբաստանեալը եռեւէ՞ն զարկած է թէ թողած է որ սպաննուածը նախ իր մօտէն անցնի երթայ:

Վ.— Չեմ կրնար յիշել թէ արդեօք Ռէչ վկան էր, որ այս ցուցմունքն ըրաւ, թէ արդեօք ան տեսած է որ յանցաւորը փողոցը սպաննուածին առջեւէն կամ եռեւէն եկած է:

Ն.— Ի՞նչ կը նշանակէ առջեւէն կամ եռեւէն:

Վ.— Սպաննուածին վրայ եռեւէն կրակած է:

Պաշտպան Դր. Նիմայէր.— *Կարծեմ թէ երկու ըմբռնումներն ալ կը միարանին: Երբ մէկը փողոցը կը կտրէ կ'անցնի, բնական է որ եռ կը մնայ այն մարդին, որ արդէն միւս կողմն է եւ առաջ կը քալէ, մինչեւ անդամ եթէ երկուքն ալ միեւնոյն ուղղութեան վրայ կը դտնուէին, մանաւանդ երբ պողոտան այնքան լայն է ինչպէս Հարզէնբերգ փողոցը: Ըստ իմ կարծիքիս սպաննուածին մօտէն անցած դացած է:*

Պաշտպան Դր. Վերթաուէր.— *Ամբաստանեալը գետնայարկ չէր բնակեր, այլ՝ առաջին յարկը:*

Նախագահ.— *Առաջին յարկը ըսաւ նախապէս, հաւանաբար բարձր գետնայարկը կ'ուզէր ըսել:*

Վկայ բժիշկ Շլոս, Շարլոտէնդուրգի թիւ 7 առողջապահական պահակաբաժինէն, 42 տարեկան. (Երդման արարողութենէն *վերջը*).— *Մարտ 15ին կենդանաբանական պարտէզին 7րդ առողջապահական պահակաբաժինն լուր եկաւ թէ Հարզէնբերգ փողոցը ոճիր մը գործուած էր: Հոն գացի: Անցքը ոստիկանութեան կողմէ փակուած էր: Սպաննուածը գլխուն եռեւի կողմէն հրազէնի հարուածէ բացուածք մը ունէր: Ճշդիւթիւն մը հարկաւոր չեմայ: Բացուածքէն այնքան արիւն հոսած էր, որ աւելին չկրցայ տեսնել: Ուրիշ ըսելիք մը չունիմ:*

(Վկան կ'արձակուի):

Վկայ բժշկական խորհրդական Դր. Շմուլինսկի, Շարլոտէնբուրգ, 63 տարեկան: (Երդումէն վերջ):

Նախագահ.— *Մարտ 15ին Դր. Թիլի հետ դիակնութիւնը կատարած էք: Կըրնա՞ք ձեր քննութեան արդիւնքը հաղորդել:*

Վկայ.— *Գլխուն եռեւի կողմը չրջանակաձեւ խոշոր բացուածք մը գտանք: Վէրքը բազմաթիւ ոսկորի կտորներ կը պարունակէր: Անդամահատէլ վերջը գտանք որ ուղեղը բոլորովին սեւ էր եւ արեան մէջ կը լողար: Իսկապէս ամբողջ գանկը փշրուած էր, եւ ուղեղը արեան խուժումով այնքան վնասուած որ անմիջական մահ պատճառած էր: Հաւանաբար վարկեանապէս յաջորդած է սրտի կաթուածը:*

(Վկան կ'արձակուի):

×

Վկայ արքունի հրազինաշէն Բարելլա, Պերլին, հրազէնի մասնագէտ:

(Կը յիշեցնեն իրեն՝ իրրեւ իրազեկ մի անգամ արդէն ըրած երդումը):

Բարելլա կը քննէ զէնքը:

Նախագահ.— *Ամբաստանեալ, այս զէնքով սպաննեցիք Թալէաթը:*

Ա.— Չեմ կրնար ճանչնալ:

Ն.— *Երկար ատեն զէնքին ափերը եղած էք, պէտք է որ ճանչնաք զայն:*

Ա.— Կ'երեւայ թէ նոյնն է:

Բարելլա.— *Ատրճանակը 8–9 մ. մ. տրամագծով փող մը ունի. պաշտօնապէս ընդունուած է զերմանական բանակին մէջ ինքնիրմէ կը լեցուի եւ ուժգին մխանուագ կրնայ արձակել. բանակի պետերէն է եւ 1915 թուականով պղտիներն ալ բանակի մթերքէն են:*

(Շար. – 19)

Ո՛վ մահ, ահա՛
Ես fո հիւրն եմ առյաւէտ…

Չի բաւեր անշուշտ մահը ոգեկոչել անմիջական տրամադրութեան տակ ունենալու համար զայն: Հիւրն ալ պէտք է իր ժամանակը յարմարցնէ հիւրընկալողին: Բանաստեղծը գիտէ այդ. եւ այդ իսկ պատճառով՝ «կեանքին վարագոյրը դեռ չիջած», յանձնուելէ առաջ անզգայու – թեան եւ մահուան թմբիրին, անգամ մը եւս հայեացքը կը սեւեռէ ընկերութիւնը յուզող տագնապներուն եւ կիրքերուն վրայ, այն «Սուտին որ օձուում է կեանքի աստուած», նիւթի տարբաղադրութեան, որ կը վերածուի «հիւլէական վէմք»ի: Չէ՞ որ, վերջապէս, հակառակ անհունութիւնը պարփակելու ձգտող հոգիիդ, բնազանցական պատրանքներու հետամուտ խորհրդապաշտութեան՝ մարդ է ինք: Մարդ՝ որ գոնուած է միշտ անդունդի եզրին, խիճերու եւ ճախճախուտներու մէջ է խրած, արիւնած են ոտքերը, խոչտանգուած սիրտը:

Դժուար է հասկնալ թէ՝ բացասական այս երեւոյթներու ի տես ինչո՛ւ չի նըշմարուիր պատճառներու փնտռտուք, ոչ ալ անոնց հակազդելու որեւէ ճիգ: Այլ՝ փաթիլ կեցուածք մը միայն որ կը բնորոշէ կեանքէն ձանձրացած ծերուկի մը նկարագիրը: Զարմանալի կը թուի որ զին – ուորական անհանդարտ կեանք ապրած Այվազեան ո՛չ մէկ տուին կը ճօճէ, ո՛չ մէկ վրահ կը գործածէ ընկերային չարիքներու դէմ եւ կը համակերպի կրաւորական կենցաղի մը: Այդ ալ արդեօք մարդկային կազմուածքի երեւոյթներէն մի՞ն է. – ամէն ոք բարի չէ, ո՛չ ալ ամէնքը չար: Ամէն մարդ պայքարի ոգի չունի եւ չի՛ կրնար հերոս դառնալ: Թէեւ այս միտքն ալ իր հերքումը պիտի ստանայ երբ կարդանք «Կուիւ ունիմ» բանաստեղծութիւնը.

Կուիւ ունիմ ես աշխարհի եւ Աստուծոյ հետ
Կուիւ ունիմ կենաց մահու՝
Կեանքի եւ թէ մահուան հետ…

Անկարելիին դէմ մղուած կուիւը, որ դատապարտուած է «անվախճան» մեռնելու, ինչո՞ւ չմղել կարելիութեան դէմ, որ անպայման պիտի արդասաւորուի:

×

«Ղօղանջներ» քերթուածը, եկեղեցիի մրմէին արձակուած ղօղանջներ չեն, այլ սրտի թրթռացումէն եւ մաքի տատիպներէն արտածորդ երգի ծուէններ: Հայրինի բնութիւնն ու աշխարհը վերակենդանացած են աչքերուն առջեւ: Հեռաւոր դաշտերն ու գետերը, տուներն ու ծառերը, իւրաքանչիւր խոշ ու խոռոչ իրենց առասպելային գեղեցկութեամբ կը գիտեն իր հոգին, կը վերածուին կիրքի ու տարփանքի, որուն կը յաջորդէ տրամաբանական հետեւողութիւնը՝ նախանձը.

Ասէ՛ք, ո՞վ է
Ձեր մէջ ննջում,
Ո՞վ է, ո՞վ է
Ձեզնով շնչում ու հառաչում…

Եւ սակայն, կինը եթէ նոյնիսկ անհատականութիւն է ցուցաբերած իր ամուսնոյն, չի՛ դադրիր անոր կինը ըլլալէ: Այդ անցեալը չի՛ կրնար պատկանիլ ոեւէ մէկուն: Ան իր սեփականութիւնն է: Ո՛չ ոք ի վիճակի է զայն խլելու իր յիշողութենէն: «Անոնց անցեալն» է, որ տեւականօրէն պիտի ապրի «հինի ու նորի աւանդամ, մկրտելով ու օծելով» ինք: Ան իր հոգիի անկորնչելի դիւթանքն է. ա – չուղի նպատակներուն արձագանգն է՝ յաւերժօրէն կենդանի:

Աւա՛ղ, խորունկ սիրոյ այս արձագանգը կը պղծուի յանկարծ, երբ դիմաց կը գըտնուի դժուար իրականութեան հետ, — ներքեւեան ժպտոյն ուրուականը, ահաւոր տեսիլքի մը նման ցցուած է հո՛ն, քայլերուն առջեւ: «Աշխարհը փոշիացած է պատմութեան մէջ, կեանքը դարձած մի խօսք, ու տարիները մի հատիկ վայրկեան»: Տեղի են տուած ուժերը: Պարապութիւն, Ունայնութիւն եւ իրականութեան Խրտուիլակը կը բախին իրարու.

Հին ու փտած հանդերձի պէս
Ինձնից թափուեց
Յուզմունքն իմ,
Կռիւն իմ,
Տենդն իմ.
Ես էլ չկամ՝ վայս է հոգիս
Ու չիմացուեց՝ ինչով վերջացաւ
Սուտ ու սխալ
Խօսքերը մեր,
Կեանքերը մեր,
Մահը մեր:

Հոգեկան նմանօրինակ վիճակն է, անշուշտ, զօրաւոր բեկումին պատճառը, որ տարակուսիլ կուտայ իր կոչումին, իր կարելիութիւններուն եւ աղնիւ ձգտումներուն.

Սկիզբս մութ, վախեցաս մա՛հ.
Ա՛ճս իմ, ա՛ճս իմ, ո՞վ ես դու,
Ամէն մահով մի մի սուտ է անմահանում,
Ամէն մահով մի մի աստուած վրիպում:

Այս յոռետես փիլիսոփայութեամբ ալ կը դրուի մեծ հարցականը.— «ինչի՛ եւ որի՛ համար» ուրեմն: Չէ՞ որ կեանքը «սուտի մի ստայօղ կրկէս է»: Չէ՞ որ՝ ի տես փոքրոգի եսերու իշխանական դահերուն, կը դառս քեզ «չըշնամող»մինակութիւնը, կղզիացումը, քու որբացումդ իսկ՝ որքան ալ մէկդի ոռնան չարիքի դէմ ցցուող ձայներ:

«Անեղրացում»ը, ըսինք արդէն, Այվազեանի աշխարհն է: Երկինքի կապոյտին անսահմանութեան եւ գիշերային անթափանց տարածութիւններու մէջ է որ կը գտնէ իր հարազատ մթնոլորտն ու միջավայրը: Հո՛ն է որ խաղաղութիւնը կը պարուրէ զինք, հոգին կը լեցուի երանութեամբ, «կեանքը կը վերածուի վարդաստանի», կը լսէ «երջանկութեան գայլայլներ», հո՛ն միայն կը զգայ «քաղցրութեան ներկայութիւնը» այն ասիճան, որ կը փորձուի իր անձը «չփոթել Աստուծոյ հետ»: Բայց, երբ մորփինի ազդեցութիւնը չքացած կ'ինկնէ երկրի վրայ՝ դժգոհութիւն եւ արտունչներ միայն դուրս կը ժայթքեն իր բերնէն ու գրիչէն.

Ո՛վ Սեռ, ո՛վ Սէր,
Մանկութիւնից մինչեւ խոր ծերութիւն
կեանքս ամբողջ
Դարձրիր ողջ–ողջ թաղուած
վայրկեաններու
Մի սարսափազդու սպանդանոց
Սեռ, Սէր…

Եւ այս՝ մեզի կը թուի անտեղի ու անիրաւ: Գերմարդու եւ արարչագործութեան ձգտող հեղինակը ուրանալ կը թուի իրական ստեղծագործութեան հրաշալիքը: Սէրը պայմանաւորող սեռը աստուածային ստեղծագործութիւնն իսկ է, քանի որ անոր միակ իմաստը տեսակներու բազմացումն է: Եւ ամէն արարչագործութիւն կ'ենթադրէ ուժի սպառում: Չէ՞ որ Այվազեան ինքն իսկ, որոնումներու, միտքերը ճեւաւորելու, բանաստեղծելու եւ արուեստի վախճանին հասցնելու ջանասիրութեամբ կ'ենթարկուի սպառումի այդ սրբազան փիլիսոփայութեան: Մինչեւ բնազանցութիւն խոյանալու իր կիրքը մինչ նոյն սպառումի երեւոյթին չի՞ հպատակիր:

Ի հարկէ չատ լաւ գիտէ բնական այդ օրէնքը, սակայն, հեղինակը փորձած է դրական երեւոյթներու բացասական կողմն ալ գրգռել, ինչ որ մեծ բան մը չաւելցներ իր բարձր արուեստին վրայ:

Այս մեկուսի նշմարէն եառ ըսենք, թէ Այվազեան գիտէ, որ արուեստը միայն կոփել եւ յղկել չէ: Գոյներու ներդաշնակութիւն չէ: Ասոքի գեղեցկութիւն չէ: Անոնք ազդակներ են նիւթին գեղարուեստական ընդհանուր կառոյցին: Իրական արուեստը՝ առաջադրուած կացութեան եւ նպատակին փիլիսոփայական ճեւաւորման հասնելն է՝ սեփական ճաշակի եւ մտածումի կայծկլտուն ցոլքերով եւ ճառագայթներով.—

Ինչ է կեանքս, ինչ եմ ես.
Բայց «շատ» ու «ինչ» լոկ դիմակ են,
Խաղ ու խորհուրդ ժամանակի:

«Անեղրացում»ի իւրաքանչիւր քերթուած ունի փիլիսոփայական իր խորունկ արտայայտութիւնը, որ հատորին կուտայ վաւերական արժէք եւ ժամանակին տալու ամէն երաշխիք: Կարդա՛նք նաեւ քանի մը տողեր եւս.

Ո՛վ կեանք,
Մերթ խսկութիւն ես ու մերթ պատրանք,
Մերթ յայտնութիւն, մերթ յերիւրանք,
Մերթ իրական, մերթ ուրուական…

Անշուշտ սխալ պիտի ըլլար այս միտքը առնել իբրեւ վաւերական իրողութիւն:

ՄԻՆԱՍԸ

— o —

Արեւը իր կրակովը կը հալի: Մինասը մեր բնաշխարհի ընդերքներէն բխած լաւայ մըն էր որպէս բնութիւն, կրանիթ մըն էր որպէս նկարագիր, ըմբոստ հոգի մըն էր որպէս մտատանջ միտք, տրոփող վէհ սիրտ մըն էր՝ բիւրեղեայ մաքրութեամբ, ու այս բոլորին հետ եւ բոլորը խտացնող՝ դերազանցապէս տաղանդաւոր արուեստագէտ մը:

Մինասը մեր հին, սեւ հոգերուն նորադոյն բոցավառումն էր, անոնց տակ ծածկուած կենսաբար աւիշը, որ դղրդացումով մը կը պատռէ իր դորշ պատեանը սփռուելով անոր մակերեսին վրայ որպէս հրաւառ ծածկոց: Ան հայրենի դոյութեան հաստատումն էր ու պահակը՝ միաժամանակ:

Իր գործը եթէ անպայման մակդիրներով փորձուի վերլուծել այժմ, արագօրէն, պէտք է երթալ մինչեւ վան կոկ, որմէ փռվերը առին իրենց երանգներու ընտրութիւնը — անխառն եւ ուժգին գոյները Սեզանը՝ իր ծաւալներու ներկայամբը, որ ծնունդ տուաւ խորանարդապաշտներուն: Մինասի գործերուն մէջ կային այս դասական գարձած դպրոց – ներէն տարրեր, նախապատուութիւններ, աղերսներ: Սակայն այս բոլորը յաճախ կը միանային, կը դառնային ամբակուռ միաձոյլ կառոյց, պատկերելու համար մեր բնութիւնը, մեր կենցաղը, մեր խոհութիւնն իսկ արտայայտապաշտ մղումով մը:

Մինասը խորապէս ազգային նկարիչ մըն է, այս բառին լաւագոյն եւ համապարփակ իմաստովը, որ սահմաններ չի ճանչնար: Հայրենի բնութիւնը իր վրձինին տակ կը վերածուի ինքնանկախ գոյներու կրքոտ բոցավառումի, խոնարհ գեղջկուհիները իրենց նոյնքան անչուք կորսուած տնակներով կը դառնան բարեխառն եւ առաջնակարգ ներկայութիւն մը: Իր մօտ գեղջկուհի, դիւղ, հայկական լեռներ կը ձուլուին ընդհանուր յօրինուածքի մը մէջ, կը հաղնին նոյն հանդերձանքը: Իր սէրը՝ հանդէպ այդ բոլորին՝ կը վերածուի համաստուածեան (փիլիսոփայական գեանի վրայ) ընկալումի: Այս իրողութիւնը զինք կ'անջատէ եւ կը բարձրացնէ վեր այն բոլոր նկարիչներէն, որ հայաստանեան տեսարաններ կը նկարեն՝ եղանակներու փոփոխումով: Մինասինը կը ներկայացնէ զոյգ տեսարանները, դիստուածը եւ մտապատկերը, զգացումը եւ տեսիլքը: Մարդուն, հայ մարդուն եւ զտարիւն արուեստագէտին նոյնացումը վերածած է Մինաս ստորագրութիւնը եզակի դէմքի մը Հայաստանի ժամանակակից նկարչութեան մէջ: Ու չնորհիւ այդ զօրութեան, իր լեռնային Ջաջուռ դիւղը դարձաւ ամբողջ հայ բնաշխարհը, յախուռն զրոյմով մը:

Իր մա՞հը: Այդ մահը դեռ մօտաւոր անցեալին իր սարսռալի դէմքը ցոյց տըւած էր որպէս դժոխային կրակ, նկարիչին բացակայութեան սողոսկելով իր աշխատանոցէն ներս մոխրացնելու համար իր չուրջ հարիւր քսան գործերը — վերջին չըշնամի իր ամբողջ վաստակը, իր եսը: Բարոյական մահուան առաջին անդոհը զգացած էր այս ձեւով: Բայց այս գերզգայուն, սակայն « լեռնցի » Հայը տոկացած էր հարուածին չնորհիւ իր կորովին ու նաեւ այն գուրգուրալիր ջերմութեան, որով բոլոր արուեստասէրները եւ իր բարեկամները զինք չրջապատած էին: Սակայն Փիզիքական մահուան համար չբաւեցին այդ բոլորը:

Ու այսօր, դեռ իր մահուան բոթին առթած հարուածին տակ կարկամած հարց կուտանք մենք մեզի անմխիթար եւ անկարող:

Ինչո՛ւ այս մահը, ինչո՛ւ այս ճակատագիրը:

Մարտիրոս Սարեան, խօսելով Մինասի արուեստին մասին, գրած էր.—

«Նա *fայլ է կատարել դէպի արեւի աշխարհը»:*

Ճակատագիրը աշխարհի բոլոր արուեստագէտներուն՝ որոնք սրբազան կրակը ունին իրենց հոգիին մէջ եւ ճգողական – նութեամբ մը «քայլ կը կատարեն» դէպի արեւը եւ փոխադարձաբար օր մը կանխահաւօրէն կ'այրին այդ արեւէն…

Որպէս «հուսկ բանք», ու քար մը դնելով մեր սրտին վրայ որ բարեկամական ջերմ զգացումներով կապուած էր Մինասի հետ, պիտի չըննենք բնաւ դասական նախադասութիւն մը, որուն դիմաց առաջին տիրօրէն ժպտողը պիտի ըլլար ինք՝ Մինասը իր ըմբոստ որքան հեղ բնաւորութեամբը:

Այլ պիտի ընենք հետեւեալ առաջարկը.

— Երբ օր մը հաստատուի մեր մէջ նկարչական մրցանակ մը, զայն կոչել՝ «Մինաս Աւետիսեան նկարչական մրցանակ»:

Ասիկա միակ ձեւն է իր օրինակը եւ անունը արժանավայել կերպով յարգելու:

ԳՐԻԳՈՐ ՔԻՕՍԷԵԱՆ

Պէյրութ

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»Ը
տարածեցէք

Որովհետեւ կեանքը ո՛չ պատրանք է, ո՛չ յերիւրանք, ո՛չ ուրուական: Այլ մարդկային բաղձանքներն են որ կը վերածուին պատրանքի, յերիւրանքի, ուրուականի եւ բանաստեղծը կը չեչտէ այդ.

Բայց ոչ,
Դու ո՛չ մէկն ես, ո՛չ միւսն ես.
Այլ ես ինքս եմ.
Այս իմ կեանքն է
Որ իր մահուան ի տես
Իր խոր երկունքն է ցուցադրում…

Աստուծոյ ոգեկոչումը, անպայման, քրիստոնէական պաշտամունք չէ եղիչէ Այվազեանի մտքին մէջ: Ան խորհրդանիշ մըն է տիեզերական անհունութեան, զուգաւորումը բնութեան եւ կեանքին, ուր մարդը՝ իբրեւ բանական միտք, կրնայ յաւակնիլ և՛ «գերմարդանալու» և՛ «աստուածանալու»: Բանաստեղծը վստահութիւն ունի իր ներքին ուժերուն եւ կարելիութիւններուն: Այդ դիտակցութեամբ ալ չի վարանիր ըսելու «գերմարդ եմ», «աստուած եմ»:

Եւ ասիկա ամբարտաւանական զգացում չէ: Այլ հոգեկան զօրեղ կանչ, որ իր ժայթքը կ'առնէ իրական ակունքէն՝ դառնալու համար չունդալից գետ, ջրվէժ: Ստեղծագործական ուժեղ թափի ճանաչումն է: Այդ նոյն կանչը չէ՞, որ դուրս կը ժայթքէ Զարենցի հազագէն. «Ես եմ Նայիրցի մի հսկայ պոէտ…»: Նոյն արձագանգը չէ՞ որ կը տարածուի Պեռնար Շոյի ձայնէն երբ կը յայտարարէ աշխարհի թէ՝ «դարուն երեք մեծերէն մէկը ինքն է»: Գուցէ քիչ մը աւելի կոշտ՝ Սալվատոր Տալի, մեծագոյն արժանիքները իր արուեստին չի՞ վերագրեր մթթէ:

Չէ՞ որ, վերջապէս, Ռուբէն Զարդարեան կը հաստատէ թէ «Ամէն մարդ սուրբ մը ունի իր հոգիին մէջ»: Այն ինքնակալ, ինքնիշխան աստուածը, որ անպայման Համիտ չէ, այլ ստեղծագործական անսպառ ուժանիւթ:

Սակայն հակառակ իր հաւատքին, Այվազեան լիովին գոհացած չէ եւ դժգոհ է ինքնիրմէ.

Նոր կեանք է պէտք,
ու նոր աստուած,
Այս ծնուածս զուր անցաւ:

Մեծ կարելիութիւններով օժտուած հեղինակը, համեմատաբար երկար տարի – ներու, դժբախտաբար արտադրած է չատ քիչ, բայց մենք համոզուած ենք, որ դեռ հրամցնելիք գործեր ունի ան:

ԼԵՒՈՆ ՍՈՓՈԿԼԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Խմբագրատունն իր այցելութեան առ-թիւ, Վիէննէն ընկ. Նշան Ռըստիկեան 170 ֆրանք կը նուիրէ «Յառաջ»ի:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ. Ց. Դ. Վարանդեան կոմիտէի եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ. Տան սրահին մէջ:

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ-Նովա նուագախումբին:

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում:

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Ծունաւտանէն Տէր եւ Տիկ. Յակոբ Սրապեան Թադէոս Սքաբեանի յիշատակին կը նուիրեն 100 Փր. Փարիզի Մշակոյթի Տան «Շաւարշ Միսաքեան» սրահին (Ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Գրիգոր Սարգիսեան եւ Սարգիս Սարգիսեան կը նուիրեն 100 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի բարենպաստակ ձեռնարկներուն, փոխան ծաղկեպսակի, Արթաքի Տէմէրճեանի մահուան տխուր առիթով:

Տիկին Աչխէն Յովնանեան ,կը նուիրէ 50 Ֆր. ի նպաստ Հայ Կարմիր Խաչի օգնութեան կայանին ննջարանները որդիականացնելու նպատակին – իր ողբացեալ ամուսնոյն յիշատակին:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան Ցանձնախումբը, հիմնարկէքի արարողութենէն սկսեալ (Փետր. 23) կը բանայ հանգանակութեան նոր ցանկ մը: Առաջին վեց ցանկերը հիմնարկէքի օրուան ցանկերն են եւ նուիրատուները կրնան ստացագիրներուն համար դիմել Ցանձնախումբի վարչութեան:

ՑԱՆԿ Զ.

Մ Ոմն (Պալոյեանի յիշատակին) 100, Տէր եւ Տիկ. Փ. Կիրակոսեան 100, Տիկ. Պաղտասարեան, Տիկ. Կարապետեան, Տէր եւ Տիկ. Ա. Տէրտէրեան, Այրի Տիկ. Ճամուճեան, Արզումանեան, Ա. Աստուրեան, Այրի Տիկ. Մարանեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Գըլըճեան, Հ. Սարդիսեան, Օր. Արզումանեան, Տէր եւ Տիկ. Ց. Թաչճեան, Այրի Տիկ. Ժամկոչեան, Տէր եւ Տիկ. Գ. Մուրատեան, Ժ.Գէչիճեան (Հօր յիշատակին), Ա. Արմաղանեան, Այրի Տիկ. Տ. Պողոսեան, Տէր և Տիկ. Տ. Աբսլանեան 50ական, Վ. Տէրտէրեան 20, Տէր եւ Տիկ. Սահակեան 10, Մելիքեան 10 Ֆրանք:

ԳՈՒՄԱՐ	ՖՐ.
Ա. ՑԱՆԿ	56·500
Բ. ՑԱՆԿ	10·950
Գ. ՑԱՆԿ	4·950
Դ. ՑԱՆԿ	2·950
Ե. ՑԱՆԿ	2·100
Զ. ՑԱՆԿ	1·090
Ընդհ. գումար	78·540

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Թաւերական բացառիկ երեկոյ, ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ Հիւանդութեան, Մայիս 24ին, ժամը 20·45ին, Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ:

Savez-vous que vous trouverez à :

AIR FRANCE

AGENCE DES INVALIDES

2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55

le meilleur accueil auprès de :

ANAHID BOYADJIAN

pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes

Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, ամիսական թէ հաւաքական,

մի՛ վարանիք

դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր

ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ

լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՅԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգինոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ: Բազմաթիւ չքնաղատեսարաններ երկու քաղաքներու մէջ: Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ-ու-դարձ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել.—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ունճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ եառք ժամը 15էն 18:

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — *ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝* Յ. Պօյաճեանի:

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն.— Ա) Յուլիս 12–27 (Լենինգրատ – Երեւան – Մոսկուա): Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն): Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն):

Ազատարեցի՛ք fիչ տեղ մնացած է

ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՑԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

ՎԵՆԵՏԻԿ, ՂԱԶԿՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE

29-30-31 MARS

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ

(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)

Մեկնում փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կաս տը Լիոնէն

Par train-couchettes

Ժամանում փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին

Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.

— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ զեղչ 10 առ հարիւր*

ՖՐԱՆՍԱ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԲԱՐԵԿԱՄԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԴԱՍԱԽՕՍԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ

32, Rue de Trévise
ԲԺ. ԹՈՐՈՍ ԹՈՐԱՆԵԱՆ
(*ՀԸՋԱՆԱՒԱՐԱ ԵՐԵՒԱՆԻ*)
բժշկական համալսարանէ)

Նիւթ՝ Հայ–արաբ մշակութային կապերը
Երկուշաբթի Մարտ 17 ժամը 20·30ին

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գր. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Հոգեբարձութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է Տէր եւ Տիկին Գնել Կօչկարեանէ, Պ. Գէորգ Հաճի Պողոսեանէ, Տէր եւ Տիկին Ցարուհիէն Տատուրեանէ եւ Տէր եւ Տիկին Յարէն Քոչեանէ 100 Ֆր. Հաւաքաբար, ողբ. Եղիսաբէթ Պիւլպիւլեանի մահուան առթիւ:

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄԸ

THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA

Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20·45ին

Կը ներկայացուի

Բ. եւ վերջին անգամ ըլլալով

ՀՆԱՐՔԸ

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարները

Զարուհի Անտանեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20
Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88
Aliment. CHIRAG : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63
Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37
CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65
Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er)
Tél. 260.30-20

Prix : 40, 30, 20 et 10 F.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնա-րարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

NANE CARZOU

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
18
MARDI
18 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·251

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.251

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԻՆՉ Կ'ԸԼԼԱՆ ՔԻՒՐՏԵՐԸ

Պարկաստանի եւ Իրաքի միջեւ խո – սակցութիւններ սկսած են Թեհրանի մէջ եւ «Քիւրտիստանի Ձայնը» քրտական ճայնափիւռը կը յայտնէ թէ յեռադային քիւրտ դէմեր կրնան մասնակցիլ այդ ժողովին։

Կ'ըսուէր նաեւ թէ հրադադարը կը դոր – ծագրուի Իրաքի մէջ բայց եւ այնպէս Պարզանի յայտարարած է «Քիւրտերը պիտի չընդունին Պաղտատի ներումը, Պարկաստան պիտի չապաստանին եւ պի – տի չարունակեն պայքարը մինչեւ իրենց երկրին ամբողջական ինքնավարութիւնը»։

× Ֆ· Միթերան դիր մը ղրկած է Պե – ռէզ Ֆանի, որ Փարիզ կը մնայ, ուր կ'ը – սէ թէ մարդասիրական կազմակերպու – թեանց դիմած է որպէսզի «քննութիւն բանան եւ օգտակար բոլոր միջոցները ա – ռաջարկեն կեանքեր փրկելու համար քիւրտ բնակչութեան մէջ»։

Պետէր Ֆան նախագահ Ժիսքար տ'Էս – թէնի եւ նաեւ զանազան անձնաւորու – թեանց, ի չարս որոց Միթերանի դրած էր որպէսզի միջոցներ ձեռք առնուին, վերջ տալու համար քիւրտ ժողովուրդին «զան – գուածային չարդերուն»։

ԵՐԲ ԱՑԼԵԱՍ ԴՐԱՄԸ ՕԳՈՒՏ ՁՈՒՆԻ ԿԱՄ՝

ՕՆԱՍԻՍԻ ՄԱՀԸ

Աբիսթոթ Օնասիս, մեռաւ Շաբաթ օր Փարիզի ամերիկեան հիւանդանոցը, ուր մտած էր Փետրուար 7ին լեարդի եւ ընկառութեան բարդութեան պատճա – ռով, իր կողքին ունենալով մի – այն իր մէկ հատիկ աղջիկը՝ Քրիս – թինա, 24 տարեկան, որ ամբողջ կայս – րութիւն մը կը ժառանգէ։ Այրին՝ ժաք – լին նախկին–Քենըտի, որ Նիւ–Եորք էր կը հասնէր կիրակի առաւու։ Օնասիս պիտի թաղուի իր կղզիներէն մէկուն մէջ՝ Սկրպիոս, ուր կը հանգչի արդէն իր տը – ղան, որու արկածալի մահը, երկու տա – րի առաջ, խորտակած էր աշխարհի հինգ մեծագոյն հարուստներէն մէկը՝ պարզ – պէս հայր մը։

Իզմիր ծնած 1906ին, ոչինչէն մեկնած այս ցոյնը, այսօր չունի իսկ մէկը որ կարենայ իր արժանաւոր ժառանգորդն ըլլալ։ Ամբողջ հարստութիւնը, որ 300 միլիառ հին ֆրանք կը հաշուուի, կ'իյնայ իր աղջկան, մինչ ժաքլին Օնասիս, կը ժառանգէ իր անձնական հարստութեան մէկ քառորդը, ինչ որ անշուշտ հանգըս – տուէտ ամիճ մը կ'ապահովէ…։

Ինք սակայն երջանիկ չեղաւ իրրեւ մարդ, քանի կը խոստովանէր դառնու – թեամբ՝ «Դրամ չինող մեքենայ մըն եմ»։

Ամուսնացած էր 40 տարեկանին, Թինա – լի հետ, որմէ պիտի բաժնուէր Քալլասի հետ իր սիրահարութեան չրջանին, 1968ին ամուսնանալու համար Քենըտիի այրիին հետ։

Քանի մը տող

ՍԱՑԿՈՆԻ մէջ Ֆրանսացի լրագրողին մահուան առթիւ տրուած բացատրութիւն – ները համոզիչ չեն Ֆրանսական իշխանու – թեանց համար։ Մանաւթ է որ Փօլ Լէան – տրի Ֆրանսական մամուլի գործակալու – թեան (Ա· Լֆ· Փէ·) թղթակից սպան – նուած է հատկապէս ատիկանութեան կողմէ, որ ըստ երեւոյթին ուզած է վերջ – նապէս չէզոքացնել վկայ մը, որ գործին չէր դար։ Սայկոնի հրատարակած զեկոյ – ցին համաձայն, Ֆրանսացի լրագրողը «նախատած է ներգաղթի գրասենեակին պետը, թալանի տուած կարասիները եւ չատ աղտոտ լեզու մը գործածած։ Քանի մը ժամ ետք, լրագրողը ապաննուած կը գտնուէր իր կառքին մէջ։

ՄԱԿ–ի օրինական խորհրդաժողովը ա – ռաջարկեց Ազգաժողովին եւ ՄԱԿի ան – դամ բոլոր երկիրներուն, որ դիւանագի – տական գետնի վրայ պաշտօնապէս ճանչ – նան Պաղեստինի Ազատագրութեան կազ – մակերպութիւնը, ինչպէս նաեւ այն բո – լոր ազատագրական կազմակերպութիւն – ները, որոնք ճանչցուած են Աֆրիկեան Միութեան կազմակերպութեան կողմէ։

ՆԱԽԿԻՆ ԱՐՏԱՖԻՆ նախարար Ժոպէր, 1200 պատգամաւորներու մասնակցու – թեամբ ծնունդ տուաւ նոր կուսակցու – թեան մը՝ «Դեմոկրատներու Շարժում»ը որ տեսակ մը Ժոպէրիզմ է իրականու – թեան մէջ։ Այս նիստին ընթացքին որոշ – ուեցաւ նաեւ անդամավճարը որ նուազա – գոյն դրամ մըն է եւ փափաք յայտնուե – ցաւ որ բոլոր կուսակցութիւնները հրա – տարակեն իրենց պիւտճէները, այսինքն յայտնեն թէ ուրկէ՞ կուգայ դրամը եւ մանաւանդ ո՞ւր կ'երթայ։

Օրը Օրին

Ուրիշ հոգ չունի՞մ, բարեկա՛մ

—o—

Մարդ մը կայ Պէյրութ։ Անունը՝ Պօ – ղոս Սնապեան, որ գրագէտ է, խմբագիր է, բնագատ է, ուսուցիչ է, վերջապէս՝ է՛։ Նաեւ հիւանդ է։ Ի՞նչ ունի· — «Շահ – նուրախտ»։ Մարդը անդարմանելի *ալեհոժի* ունի Շահնուրի հանդէպ։ Հիւանդագինօ – րէն դէմ է։ երբ որեէ տեղ Շահնուրի անուն – ին կը հանդիպի, ուղեղի *իւղթիքէտ* կ'ու – նենայ· իսկ եթէ Շահնուրի անունին ածա – կան մըն ալ ընկերանայ, այն ատեն կա – տաղութիւնը կը վերածուի ուղղակի հիս – թերիի եւ դուրս կուտայ ինչ որ կ'անց – նի խ ե լ ապ ա տ ա կ է ն ։ Եւ ին – չե՞ր չեն անցներ։ Եւ որովհետեւ պատաս – խանատու խմբագիրն է Պէյրութի «Բա – գին» գրական ամսաթերթին, ազատ բեմ ունի ուզածը ըսելու եւ նոյնիսկ չստորա – գրելու, ինչ որ կրնայ շատ հետուները տանիլ արտայայտուած անպատասխանա – տու մտքերուն պատասխանատուութիւնը։ 1974 Մայիսէն 1975 Փետրուար, ամսա – թերթին տասը թիւերէն հինգին մէջ Շահ – նուրով կը զբաղի, էջերո՞վ։ Կը բնագատ – տէ, կ'այպանէ, կ'արհամարհէ, կը պա – խարակէ, կը մեղադրէ, կ'ամբաստանէ եւ երբեմն ալ նոյնիսկ կը գովէ, բոլորովին տգէտի տեղ չանցնելու համար, հաւանա – բար։ Իրականին մէջ չարժեր ալ զբաղիլ այսքան լուրջի չառնուելիք եւ հակասու – թիւններով լեցուն բաներով, բայց ըստ երեւոյթին՝ երկար ժամանակ է որ «մեզ կը փնտռէ», ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք· ուրեմն, անգամի մը համար, առաջին եւ վերջին, թող փնտռածը գտնէ։

Հիւանդութեան առաջին ախտանշանն – ը երեւան ելան, համաճարակի օրերուն, այսինքն 1970 Փետրուարին երբ «Ազատ Կոմիտաս»ին առթիւ լոյս տեսաւ երեւան – եան աւետարանը, այսինքն վահագն Դաւթեանի «Բաց Նամակ»ը եւ Սփիւռքը անսովոր համերաշխութեամբ մը յարձա – կեցաւ Շահնուրի վրայ։ Ինք ալ ետ չմը – նաց, ու գրեց, ի մէջ այլոց·— «*Լըվան – թէնի, ի քնէ օտարամոլի անոր հոգին ո – րու վերջին դրսեւորումը եղաւ մայրենի լեզուէն իր անհարկի եւ անըմբռնելի ու աններելի խզումը…*» (Ազգակ *օրա – թերթ*, 1970 *Փետր*· 7)։ Մեկնաբանու – թեան չի կարօտիր ու ըսելիք ալ չկայ… Ցետոյ, ըսինք արդէն, համաճարակի օրեր էին։ Բայց յետագային միւսները սպաֆի – նեցան, ինք՝ ո՛չ։ Ու բանի մը տարի լռելէ ետք, յանկարծ 1974 Մայիսին, անդրա – դարձաւ որ «Լըվանթէնի» Շահնուրը հա – յերէն ալ կը գրէ եւ երկու հատոր հրա – տարակած է («Բաց տոմարը», 1971 եւ «Կրակը կողքիս», 1973)։ Հոս հարկ է սակայն փակագիծ մը բանալ։ Շահնուրով զբաղելէ առաջ, ուզեց նաեւ անոր *անվի – ռնըմանով* զբաղիլ, զայն վիրաւորելու միտումով, ու գրեց («Բագին», 1974, Մայիս), անդրադառնալով վերոյիշեալ հատորներու վրիպակներուն·— «*Զյիչա – տակենք հասկնալի վրէպները, կարճ ըլ – լալու համար հրաժարինք դինովցուած պարբերութիւններու մատնանչումէն եւ կանգ առնելով միայն չգիտութեան հե – տեւանք սխալագրութիւններու առջեւ ըսենք որ Շահնուր չի կրնար գրած ըլլալ եւ Շահնուրի գործերուն մէջ ներելի չէ թոյլ տալ…*» եւայլն։ Որո՞ւ կ'ակնարկէ Սնապեան, որո՞ւ հասցէագրուած է այս «չգիտութիւնը»· անոր, որ *ըստ իրեն*, սրբագրած է Շահնուրի հատորներու փոր – ձերը, այսինքն՝ մեզի՛ (ինչէ՞ր գիտէք, բարեկա՛մ)։ Անուն չի տար, ո՛չ, կը հաս – կըցնէ, կը թելադրէ, բացէ ի բաց չըսեր՝ բանի իր գրածներն ալ չի ստորագրեր այլ երեք աստղ կը դնէ (երեւի խորհելով թէ նման ֆրանսայի ֆոնեակին կամ պան – դոկներուն, որակը կը բարձրանայ ըստ աստղերու թիւին)։ Ուրեմն մե՛նք ըսենք իր չըսածը, ու նախ մեր վրայ առնենք սա «չգիտութիւնը»։ Է՛հ, ի՞նչ ընենք, սիրելի վարժապետ, եթէ ծնած ու մեծցած լպրծուն պողոտաներու վրայ, բախտը չենք ունեցած ո՛չ հայկ· վարժարան յա – ճախելու, ո՛չ Օշականի աշակերտելու., ո՛չ ալ անշուշտ հայերէն դասաւանդելու· բայց եւ այնպէս, այսօր, գէշ–աղէկ հա – յերէն օրաթերթ մը կը հանենք…

Ինչ որ է, փակագիծը փակենք ու վե – րադառնանք Շահնուրին, որ մեր մարդուն մղձաւանջն է։ Աւելորդ սեպելով վերլու – ծել ամիսներու երկայնքին «Բագին»ի մէջ փռուած բոլոր արտառոցութիւնները Շահնուրի մասին, անդրադառնանք միայն նոյն «Բագին»ի 1975 Փետրուարի թիւին, ուր երեք տարբեր խոշո՛ր խոշո՛ր խորա – գրերով («Հանճարեղ չտեսութիւն», «Մե – ծատաղանդ – անտաղանդ», «Մինչեւ այս – օր») կրկին կը պախարակէ Շահնուրը եւ նաեւ Շահնուր գնահատողները։ Չի հան – դուրժեր ո՛չ մէկուն, ո՛չ միւսներուն։ Չի հանդուրժեր Շահնուրի գրական տեսա – կէտները կամ կարծիքները, եւ իրար կ'անցնի որովհետեւ Շահնուր, «Յառաջ»ի մէջ (1974 Յուլիս 27) գրեր է որ բանաս – տեղծ Յարութ Կոնստանդեան «մեծատա – ղանդ է»։ Եղա՞ւ ասիկա, ի՞նչպէս Շահ – նուր Սնապեանի կարծիքը չառած նման վճիռ կ'արձակէ։ Այլապէս այդպիսի «ա – ռատաձեռնութիւն» չէր ըներ եւ կը գրէր թէ Յարութ «ամէնէն *օժտուածներէն* մէկն է» (dixit Սնապեան, ուշադրու – թի՛ւն)։ Հայ գրական բնագատութեան այս մեր «ճաշտառմա»ն կը մտահոգուի որ եթէ «մեծատաղանդ» ըսուի Յարութին համար, ի՞նչ բառ պէտք պիտի ըլլայ փնտռել ուրեմն բնորոշելու համար Վա – րուժան, Մեծարենց, Թէքէեան։ Բայց ի՞նչ շուտ մոռցաք, սիրելի Սնապեան, որ Վարուժանին եւ Մեծարենցին համար ա – ծական չմնաց արդէն այն օրէն, երբ մեր – րոպեան բառամթերքը սպառեցիք տարա – բախտ Պարոյր Սեւակի համար։

Ըսիք թէ պիտի չանդրադառնաք Սը – նապեանի բոլոր գրածներուն, որոնք վեր – ջին շրջանին գրաւած են «Բագին»ի հինգ թիւերու 35 մեծադիր էջերը, եւ որոնց մէկ մասն ալ վերջին (զուարճալի) ընթեր – ցումներէն եղան Շահնուրի։ Բայց հարկ է որ կէտի մըն ալ անդրադառնանք, զար լաւ ալ չհասկցանք, հաւանաբար մեր «չգիտութեան» հետեւանքով։ Սնապեան կ'ուզէ որ պայծառանան Շահնուրի «*մութ մնացած կէտերը*» եւ կը շեշտէ·—

«*Մանաւանդ ֆրանսերէն գրելու անոր մարմաջին ներքին չարժառիթը, հաւանաբար երկար տեղ պիտի չարու – նակէ զբաղեցնել ախտաբանական հարցեր պարզաբանելու հակամէտ մտքերը*» (Համ – մէ՞)։

Ի՞նչ կ'ըսէք, բարեկա՛մ, ուրեմն Շահ – նուր ֆրանսերէն գրելու «մարմաջ»էն կը տառապէր եւ դուք ալ ելեր ֆրօ՞յտ կը փնտռէք, ըլլալի՞ք բան է։ Բայց ըանի որ խօսք բացուեցաւ, այդ մասին վկայու – թիւն մը բերենք, նոյնիսկ եթէ աւելորդ է։ Շահնուր առաւելաբար կը տառապէր երբ *հայերէն* չէր գրեր։ Վերջին տարիներուն ոչ մէկ տող գրած է ֆրանսերէն՝ ի մեծ դժգոհութիւն ֆրանսացի գրագէտներու, բնագատներու եւ էն· էռ· էֆ·ի խմբա – գրութեան։ Եւ որովհետեւ իր մշտատես պատասխանները այդ դիմումներուն եղած են «Ես այլեւս միայն հայերէն կը գրեմ», Ֆրանսացիները բանագնաց մը ղրկեցին վրաս, յանձին Տիկին Մատլէն Ֆոլէնի, որ խնդրեց ինձմէ որ գոնէ շրջան մը Շահ – նուրէն հայերէն գործ չուզեմ, որպէսզի ֆրանսերէն գրէ։ Ու ես բացատրեցի բա – նաստեղծ Ֆոլէնի այրիին, թէ «Արմէն Լիւպէնը անհրաժեշտութիւն մը չեմ նկա – տեր հարստացնելու համար ֆրանսական գրականութիւնը, մինչ Շահնուր *անփո – խարինելի* անհրաժեշտութիւն մըն է մեր գրականութեան համար»։ Կինը հասկցաւ։ Չեմ կարծեր որ Սնապեանն ալ հասկնայ եւ մանաւանդ ներէ ինծի «անփոխարինե – լին»· հո՛գս ալ չէ։

Իսկ այսօր ֆրանսացի գրագէտները (Թումա, Տոթէլ, Պրէնիէռ, եւայլն) կ'ու – զեն ճանչնալ Շահնուրը ու մեզմէ թարգ – մանութիւններ կը պահանջեն, մինչ Սեկերս հրատարակչականը կը պատրաստէ հատոր մը նուիրուած Արմէն Լիւպէնի, ուր ծա – նօթ ֆրանսացի գրագէտներ կը ներկա – յացնեն բանաստեղծ մը, որ իր կարեւոր տեղն ունի ֆրանսական գրականութեան մէջ (կարդալ *առնուազն* Պրէնիէռի յօդ – ուածը, «Յառաջ», 1974 Դեկտ· 29 ար – տատպուած Փարի – Նորմանտիէն)։

×

Ահաւասիկ « հեւիոտ տեսութիւն » մը եւս։ Այս «հեւիոտ»ն ալ մեր երեսին տը – ւած էր Պ· Սնապեան անցեալ տարի (Յունուար 1974) որովհետեւ համարձա – կեր ենք գրել Սարաֆեանի մահուան տա – րելիցին առթիւ *«Սարաֆեան յոթելեանի պէտք չունեցաւ, հաստատելու համար թէ ինք գրագէտ էր»*։ Ասիկա « հեւիոտ » տեսութիւն է եղեր ևւ ի վերջոյ մենք ո՞վ ենք որ «տեսութիւն» ունենանք, և այն ալ յոթելեանի մասին։ Ո՞վ մեզի իրա – ւունք տուեր է ըսելու որ յոթելեանները չեն որ գրագէտ մը գրագէտ կ'ընեն։ Ոչ ոք եւ մանաւա՛նդ ո՛չ Սնապեանը, որ – մէ անպայման արտօնութիւն պէտք է առ – նել որեւէ կարծիք յայտնելէ առաջ, որեւէ բանի մասին։ Շահնուր չըրաւ ատիկա եւ հաւանաբար հիմա գոչայ անդենակռնին մէջ եթէ «Բագին» կարդալու առիթը ու – նի, գոնէ մենք որ աւելի համեստ ըլլալու շատ մը պատճառներ ունինք, նոյն սխալը չգործենք եւ ասկէ ետք խոհեմ ըլլանք մեր « հեւիոտ տեսութիւններուն » մէջ, ի՛նչ կ'ըլլայ, ի՛նչ չըլլար։

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆՇՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ

10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

(ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱԳԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

ՀԱՅ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՎԵՐԱԶԱՐԹՈՒՄԸ՝
10 – 12 ՐԴ ԴԱՐԵՐՈՒՆ

Նախ քան անջատ առ անջատ ներկայացումը Սիւնեաց, Արարատեան, Վասպուրականի, Մշոյ, Կարնոյ, Պոլսոյ, Երզնկայի, Կիլիկիոյ եւ այլ մասնակի գոտիներու դաստիարակչական ցանցին մաս կազմող դպրոցներու – որոնք 10էն մինչեւ 15րդ· դար դարձած են անառիկ բերդերը հայ մշակոյթի ու ամրոցները հոգեմաուր կեանքի — , կ'ուզենք ընդհանուր գիծերու մէջ տալ ազօտաւկի պատկերը հայ դաստիարակութեան վերազարթումի չարժման՝ 10 – 12րդ· դարերուն, զուգահեռ եւ զուգընթաց՝ հայ մշակոյթի Արծաթի Դարուն:

900ական թուականներէն մինչեւ 1200ական տարիներու կրթական ու կրօնական մեր կեանքի հոլովոյթը քննարկող ոեւէ անձ կը հաստատէ որ 9րդ· դարէն սկսեալ Տաթեւի վանքը կուգայ տեւականացնել Սիւնեաց Անապատի դաստիարակչական եւ մշակութային դերը, մինչ 11րդ· դարէն սկսեալ վանական կրթութեան նոր դաշտ մը կը բացուի նաեւ Կիլիկիոյ մէջ՝ 10 – 15 րդ· դարերու մեր կեանքին ընծայելու համար վերածաղկումի անհամեմատ կարեւորութիւններ կրօնական թէ դաստիարակչական ճակատներու վրայ, հոգեւոր թէ մտաւոր առումով:

Վանական – դաստիարակչական չարժման զարգացումը, Հայութեան քաղաքականօրէն անտէրունչ դարերու երկայնքին, վերկարար դեր կ'ունենայ մշակութային իր անդրադարձով· կրօնական այդ յարկերուն տակ կ'արծարծի Լուսաւորչի կանդելը եւ անոնց որմերէն ներս ապաստանող լոյսի մեր ասպետները կը հիւսեն դաղտնիքը Հայուն յաւիտենականութեան:

Սիւնիքի մէջ, 10րդ· դարուն, ունինք Տաթեւը· Արարատեան նահանգի մէջ՝ Սեւանը· Վասպուրականի մէջ՝ Վարագը:

Իրրեւ նոր ամրոցներու՝ Աշխարունիքի մէջ կ'երեւի Կամրջաձորի վանքը, Շիրակի մէջ՝ Հառիճի վանքը, Անիի մօտիկ՝ Հոռոմոց վանքը, Կարնոյ մօտ՝ Հնձուց կամ Կարմիր վանքը (ծանօթ նաեւ Բասենի վանք անունով)· Մոկաց դաւառը կ'ունենայ Ապարանից եպիսկոպոսանիստ ուխտը· Արարատեան չրջանի կեդրոններէն մէկը կ'ըլլայ նաեւ Մարմաշէնը:

Սակայն դարուն հռչակաւոր վեթակն է Վասպուրականի Ուշտունեաց դաւառին մէջ գտնուող Նարեկայ վանքը՝ ուր հայ դպրականութեան եւ հայ երաժշտութեան պատմականօրէն փառահեղ դրուագը պիտի հիւսուէր Անանիա Նարեկացիով, Յոսրով Անձեւացիով եւ վերջապէս Գրիգոր Նարեկացիով:

957 եւ 967 թուականներուն, Աղտ Գ· Ողորմածի բարեպաշտիկ թագուհիին՝ Յոսրովիդուխտի ձեռամբ կը կառուցուին 11րդ· – 13րդ· դարերուն հռչակի տիրացած երկու նոր վանական ամրոցներ՝ Սիւնիքի Զորոյ գետի Սանահինը եւ Հաղբատը ուր 250է աւելի վանականներ կ'ուսանէին:

Արեւելեան Հայաստանի մշակութային օջախներէն մէկը եղաւ մասնաւորաբար Հաղբատ, Զորագետցիներու եւ աւանդապաշտ արեւելեան վարդապետներու մեծանուն այս կեդրոնը, որ կարեւոր դեր կատարած է Հայ· Եկեղեցւոյ տոհմական նկարագրի եւ հայադրոշմ ինքնութեան պահպանութեան մէջ:

Աղուաններու Գիորգի – Կորիկէ թագաւորը վերանորոգած է Հաղբատը, զայն վերածելով եպիսկոպոսանիստ կեդրոնի մը ու վանքը օժտելով հարուստ մատենադարանով մը:

Իր հռետորներով ու երաժիշտներով հռչակաւոր դարձած է նաեւ Սանահինի վանքը, որ կը նկատուի Միջնադարու մեծագոյն համալսարանը:

Տասնմէկերորդ դարուն կը վայելին վերջապէս Այրարատեան նահանգի Արղինա վանքը (Շիրակայ դաւառ), Խնատի եւ Սանդղկայ վանքերը, Տրապիզոնի մերձակայ Ամենափրկիչ մենաստանը եւ Սեբաստիոյ Ս· Նշան վանքը:

Տասներկուերորդ դարու կրօնա–դաստիարակչական կեանքին մէջ՝ Կիլիկիոյ վանքերը կեդրոնական վայրերէ մինչեւ աբեւելք եւ հիւսիս կը ծաւալին, Քեսունէն մինչեւ Խարբերդ:

Կարմիր վանք (Քեսունի մէջ, Մարաշի մօտ), Սեւ Լերան մենաստանը (Կեսուրը Տաղ), Շուղրի Անապատը, Դրազարկ, Սկեւռայ ու Ակներու վանքեր՝ բուն Կիլիկիոյ սահմաններուն մէջ:

Դրազարկի (կամ Թրազարկ) վանքը Սիս քաղաքէն մէկ օրուան հեռաւորութեան վրայ կը գտնուէր: Ճշդուած չէ հիմնարկութեան բուն թուականը, սակայն ստոյգ է որ վերանորոգուած է 12րդ· դարուն՝ Թորոս Ա· իշխանի նախաձեռնութեամբ եւ ձեռամբ Գէորգ Մեղրիկ ու կիրակոս վարդապետներուն, մինչեւ 14րդ դար յիշատակելի դեր կատարելով դաստիարակչական չարժումի մէջ: Իսկ Սկեւռայ վանքը կը գտնուէր Տարսոն քաղաքի հիւսիս – արեւմտեան կողմը, Լամբրոնի մօտիկ: Անծանօթ է նաեւ այս վանական կեդրոնի հիմնադրութեան ստոյգ թուականը, սակայն բացորոշ է փայլուն այն դերակատարութիւնը՝ զոր ունեցած է 12 – 14րդ· դար:

Մ· Թ·

ԱՔՍՈՐԻ ՄԸ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐԸ

— o —

ՌՈՍՏՐՈՊՈՎԻՉԻ ՆԱՄԱԿԸ, «ՄՈՆՏ»Ի ՄԷՋ

—o—

ՄԱՆՏի մէջ է որ աշխարհահռչակ թաւջութականար՝ Ռոստրոպովիչ կը պատասխանէ Իգոր Շափարեվիչի յօդուածին, լոյս տեսած Փարիզի «Ռուսական մտածումը» թերթին մէջ, Յունուար 30ին· ծանօթ է որ Ռոստրոպովիչ արտօնութիւն ստացաւ, իր ընտանիքին հետ արտագաղթելու, Սոլժենիցինի ի նպաստ բռնած դիրքին իրրեւ հետեւանք: Շափարեվիչ կ'ըսէր թէ ռուս գրականութեան, երաժշտութեան, ճնճադատութեան լաւագոյն ներկայացուցիչները *կամովին* մեկնած են եւ հիմա, հոս, արտասահմանի մէջ, ոմանք կ'ըսեն արտաքսուած են, ուրիշներ՝ գրեթէ արտաքսուած եւ դեռ ուրիշներ ալ կը վրդովին որ զրկուած են իրենց ազգութենէն: Այս կը նշանակէ, կ'ըսէ Շափարեվիչ որ «բոլորն ալ այն զգացումն ունին թէ պէտք եղածին պէս չեն գործած»: Այս կէտին է որ կը պատասխանէ Ռոստրոպովիչ:

«Ոտք· Միութիւն բնակող երաժիշտ – ներուն մէջ, վերջին հինգ տարիներուն, ընտանիքս իւրայատուկ կացութեան մատնուած էր, բոլորովին տարբեր ուրիշ արուեստագէտներու եւ երաժիշտներու կացութենէն· եւ ասիկա պարզ պատճառով մը՝ երաժիշտ եմ եւ երբեք չեմ զրաղած քաղաքականութեամբ: Ապրեցայ այնպէս ինչպէս խիղճս եւ սիրտս կը թելադրէին ինծի:

«Երբեք չեմ ստորագրած «պաշտօնական մարմիններու» կողմէ ի յառաջս – դունէ պատրաստուած որեւէ նամակ, ըլլայ «իսրայելեան յարձակողի», ըլլայ Պաստերնակի կամ Սախարովի դէմ: Երբեք չեմ մասնակցած ատելութեան արշաւանքներուն՝ կարգ մը երգահաններու, դրողներու, նկարիչներու, դիտնականներու դէմ, եւ ինչպէս պիտէք, չորս ձմեռներ տանս մէջ ապաստան տուի բարեկամիս՝ Ալ· Սոլժենիցինի: Եւ ահա ասոնք են բոլոր ոճիրները, որոնց հետեւանքը եղաւ ամբողջ ընտանիքիս մեկնումը Ռուսիայէ, երկար ժամանակուան համար:

«Իզոր Շափարեվիչ կը գրէ· «Մեկնեցան··· կամաւոր կերպով»: Ի՞նչ ըսել կ'ուզէ այս «կամաւոր կերպով»ը: կ'ուզէ՞ եմ խօսիլ հիմա այն պայմաններու մասին, որոնք ստիպեցին երկու ռուս արուեստագէտներու արտօնութիւն ուղել կառավարութենէն՝ արտասահման մեկնելու ամբողջ ընտանեօք, երկար ժամանակով: Պիտի փափաքէի ունենալ պատասխանը Շափարեվիչի — ի՞նչպէս կը պատկերացնէք արուեստագէտի մը կեանքը իր երկրին մէջ, երբ, իրրեւ արուեստագէտ, ան կը զրկուի իր արուեստով արտայայտուելու կարելիութիւններէն: Ի՞նչ ընել, երբ երաժիշտի մը արուեստը կ'ապրի եւ կը մեռնի իրեն հետ: Միայն սալերու մէջոգաւ է (թէեւ իսկական տպաւորութիւնը չեն տար), որ արուեստագէտ մը կրնայ իր անհատական դրոշմը թողուլ, վերապրիլ երկար, երաժիշտին մահէնետք: Եւ դեռ պէտք է, որ արտօնեն երաժիշտին պատրաստելու իր սալը: Եւ ի՞նչ կը պատահի, երբ երաժշտութեան ձայնագրութեան ժամանակ, խորհրդաւոր հրահանգի մը վրայ, կը դադրեցուի ձայնագրումը՝ դործի մը մէկ մասին կէսին: Եւ ի՞նչ կը պատահի, երբ արուեստագէտը կը վռնտուի սթիւտիոներէն, ինչպէս պատահեցաւ Փուչչինիի «Վա Թոսքա»յի ձայնագրութեան ժամանակ կնոջս, որ սոլիսթի բաժինը կը կատարէր եւ ինծի, իրրեւ դեկավար Պալշոյ թատրոնի նուագախումբին:

«Օր մը պատասխանելով Հերպերթ Ֆոն Գարայանի դիմումին, որ կ'ուզէր որ Գալինա Վիշնեվսկայա Վիչննա երթայ ձայնագրելու համար Մուսորգսկիի «Բորիս Գոդունով»ը, Ոտք· Միութեան Մշակոյթի նախարարութիւնը, առանց որեւէ բան հարցնելու երգչուհիին, պատասխանեց Գարայանի, թէ Վիշնեվսկայա «սոփրանօ» է եւ չի կրնար երգել Մարինա Մինիչեկի դերը, քանի որ այս դերը չի համապատասխաներ իր ձայնին: Կը ցաւիմ, որ Գարայան նոյնքան իրաւունք երաժիշտ մը եթեւան չեկաւ, որքան մեր Մշակոյթի նախարարը: Այս պարոնները, անկասկած, աւելի լաւ ծանօթութիւններ ունին: Այսուհանդերձ, պայթակղութենէն ետք, ձայնագրութիւնը կատարուեցաւ: Ասիկա ցոյց տուաւ, անգամ մը եւս, թէ որոնք են որ լաւագոյնս կը հասկնան երաժշտութիւնը:

«Ի՞նչ պիտի ըսէր Լէոնիթայն Փրայս, եթէ Մ· Նահանգներու Արտաքին նախարարութիւնը, առանց իր կարծիքն առնելու, արգիլէր սալերու ընկերութեան մը «Քարմէն» օփերան ձայնագրել իրեն հետ, այն առարկութեամբ թէ իրենց կարծիքով իր ձայնը հարկ եղածին չափ ցած չէ:

«Եւ մինչեւ ե՞րբ խամաճիկի դեր պիտի խաղայի «Գոսկոնսերց»ի ձեռքը, պետական մարմինը, որ արուեստագէտները կը ծախէ արտասահմանի: Իրենք են միայն, որ ըստ իրենց քմահաճոյքին կրնան որոշել, թէ ո՛ր երկիրը կրնամ նուագել եւ ո՛ր երկիրը պէտք չէ երթամ, թէ ինչ կրնամ նուագել եւ ինչ՝ արգիլուած է նուագել: Երբ չուզեցին թոյլ տալ, որ Փարիզ մեկնիմ, 1974 Յունուարին, նուագելու համար Պէթհովէնի Թրիօն Եհուսի Մենուհինի եւ Վիլհելմ Քեմփֆֆ հետ (նուագահանդէսը կը տրուէր Իւնեսքոյի յոբելեանին առթիւ), պարզապէս հեռագրեցին Մենուհինի, թէ առողջական պատճառներով ի վիճակի չեմ մեկնելու: Իրականութեան մէջ շատ լաւ էի:

«Քանի՞ անգամ կրնային ջնջել ծրագիրներս եւ «պատժելու» համար պիտի բարեւիթիճայի դնել, երբ հարցը արտասահմանի նուագելու կը վերաբերէր, կամ պարզապէս ջնջել նուագահանդէսները Ռուսիոյ մէջ:

«Կրնա՞ն ըսել, թէ տեւական կերպով կ'ուզէի արտասահման նուագել եւ թէ անհրաժեշտ ճիգն ու ժամանակը չէի յատկացներ իմ հարազատ ժողովուրդիս: Ո՛չ: Այն 25 տարիներուն, որ աշխատեցայ Մոսկուայի երաժշտանոցը, աւելի քան 20 դափնեկիրներ՝ մրջնազգային մրցումներու, իմ դասարանիս չրջանաւարտներն էին: Փորձեցի մղում տալ երգահաններուն, որպէսզի թաւջութակի նոր դրութիւն մը ստեղծեն, որ ինծի չէր ձգեր: Ամէն տեսակէտով չատ համեստ եւ պարկեշտ էր:

Նախագահ·— Բնաւ հիւանդացա՞ւ:

Վ·— Իմ քովս գալէն քանի մը օր առաջը, Մենուհինէն առաջ· եւ այդ պատճառով ալ ոստիկանութեան ծանուցանելը քիչ մը ուշացաւ: Առաջին օրն իսկ ոստիկանութեան կ'ուզէի ծանուցանել, սակայն ան անձամբ պէտք է երթար, բայց հիւանդութեան պատճառով ուշացաւ: Քովս գալէն քանի մը օր առքն էր, ես խոհանոց էի, դրան առջեւ խշխշոց մը լսեցի: Մը–տածեցի թէ այս մի քանի օրէ ի վեր քովս բնակող պարոնն է եւ դեռ չի կրնար բանալին լաւ գործածել: Երբ դրան առջեւ եկայ, տարօրինակ երեւցաւ ինծի: Կարծեցի որ դինով է· բարեւեց դիս, բայց նկատեցի որ ինքն իրեն շատ կը բռնանար: Իր սենեակը գնաց, ես ալ իմ սենեակս՝ եւ մտիկ կ'ընէի, որովհետեւ կը կարծէի թէ օդային կազը պիտի վառէր: Յետոյ լսեցի որ ջրոյ ամանը գործածեց, եւ բազկաթոռին վրայ նստաւ ու ամէն ինչ հանդարտեցաւ: Իր գոնէն ականջ դրի: Ամէն ինչ հանդարտ էր: Յաջորդ օրը ուշինչ լսեցի այդ մասին եւ ըսի Պ· Աբէլեանի, որ նոյնպէս իմ քովս կը բնակէր, թէ՝ Պ· Թէհլիրեանը երկկ դինուցած էր եւ թէ պէտք է իրեն ըսել որ ես դինով մարդ չեմ կրնար տանիլ: Ատոր վրայ Պ· Աբէլեան խօսեցաւ Պ· Թէհլիրեանի հետ:

Ն·— Ուրիշ առթիւ ալ հիւանդացած եք երեւոյթներ նկատա՞ծ էք:

Վ·— Զափազանց չղայրին էր եւ չէր կըրնար քնանալ: Այսօրէս կ'ըսէր ինքն ալ, երբ մէկը իր առողջութեան մասին հարցընէր:

Ն·— Գիտէի՞ք որ բժիշկին կ'երթար:

Վ·— Այո, Փրոֆ· Կասիրերի: Նախապէս իրեն յանձնարարեցի Փոցոամէր փողոց բնակող, չեմ կրնար ըսել որու որուեղ, ուրիշ Հրայրին հիւանդութեան բժիշկ մը որ ինծի ծանօթներու կողմէ բռնուած էր, բայց ոչ թէ Դր· Հակէն:

Ն·— Ուրիշ ի՞նչ կրնաք ըսել իր կեանքի մասին, բարեկա՞րգ էր:

Վ·— Շատ:

Ն·— Գիտէ՞ք իր պարի դասի մասնակցելը:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Ուրիշ Հայեր յաճախ կուգային իրեն:

Վ·— Միայն մէկ հոգի, Լեւոն Էֆթեանը:

Ն·— Պ· Աբէլեանի հետ յաճախ դուրս կ'ելլէր:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Զգարմացա՞ք երբ յանկարծ տեղափոխուեցաւ:

Վ·— Ի՛նչպէս չէ:

Ն·— Ի՞նչ ըսիք այն առեն:

(20 – Շար·)

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱՖՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ն·— Կարելի՞ է տատուիլ թէ ղէնքը չատ գործածուա՞ծ է:

Բարելլա·— Ցարաբերաբար նոր է, բայց ամէն պարագայի մէջ չատ լաւ պահուած:

Ն·— (Ամբաստանեալին) Ձէնքը ուրիշ անգամ գործածա՞ծ էք բնաւ:

Վ·— Ո՛չ:

(Իրաւակին ուրիշ հարցեր չեն ուզեր):

×

Վկայ Էլիզաբէթ Շտեյբաուէր, Պերլին, Աուգսբուրգեր փողոց, 51, 63 տարեկան, բողոքական: (Երդման արարողութենէն վերջ)·— Ամբաստանեալը իմ քովս բնակած է· իր մասին միայն լաւ կրնամ վկայել: Շատ պարկեշտ եւ համեստ էր· սպասուհի չունիմ եւ ես ինքս կը տեսնեմ տանս գործերը ինչ որ կրնար անձամբ կ'ընէր, ինծի չծանրանալու համար, այսպէս, իր

ձեր յօրինեն: Գլխաւոր կազմակերպիչ – ներէն եղայ երաժշտութեան առաջին փառաւոր Գորկի քաղաքի: Զվարանեցայ նուագել Սիպերիոյ ամէնէն հեռաւոր քաղաքներուն մէջ, Շուկոտկա, Ծայրագոյն Արեւելք, հոն ուր նոյնիսկ ամէնէն պզտիկ դաշնակ մը անգամ չկար. ձեռնադաշնակով կ'ընկերանայինք:

«Սակայն մեծնալու համար, իրրեւ երաժիշտ եւ արուեստագէտ, պէտք էր որ նուագէի մեծ նուագախումբերու հետ, մեծ համբաւարներու եւ մենակատարներու հետ թէ՛ իմ երկրիս, թէ՛ արտասահմանի մէջ:

«47 տարեկանիս, ուժերուս լիութեան մէջ եմ: Կրնայի շատ բան ընել երկրիս, եթէ ապրին ինծի արուեստիս աղատու – թիւնը, առանց միջամտելու աշխատանքիս եւ եթէ չփորձէին քանդել անհատականութիւնս ու արուեստս: Այս բոլորը ըսելու համար պարզապէս, թէ արուեստագէտի մը տաղանդը կրնայ ջնջուիլ, եթէ տեղի չտայ: Կրնայ փոխարինուիլ միջակութիւնով, որ կուրօրէն կը հպատակի իր պետերուն եւ կը հետեւի կուսակցական գիծին՝ աչքերը փակ:

«Հարիւրաւոր ծրագիրներ ունէի: Կ'ե – րազէի վարել Շոստակովիչի «Կատերինէ Իսմայլովա» օփերան, իր բոլոր համա – նուագները, Զայկովսկիի «Տամ ոը Փիք»ը, Մուսորգսկիի «Բորիս Կոդունով»ը ... երբ վտնտուեցայ Պալշոյի թատրո – նէն: Ձեռքերս չծալեցի: Տաշկենտի երկու թատրոններու հետ պայմանագրուեցայ վարելու համար «Տամ ոը Փիք»ը: Մարդիկ Տաշկենտէն եկան Մոսկուա, որպէսզի ինծի հետ խորհրդակցին ներկայացումներուն բեմադրութեան համար, եւ կան նաեւ Բալուէն (նորէն «Տամ ոը Փիք»ին համար): Վիլնուսի մէջ նոր բեմադրութեամբ կ'ուզէի ներկայացնել «Իշխան Իգոր»ը: Բոլորն ալ արդիլուեցան: Վարուեցայ Մոսկուայի Օփերա – Քոմիկէն Շերտոուսի «Շով սուրի»ի անդրանիկ ներկայացումէն մէկ շաբաթ առաջ, որուն համար աշխատած էի ամիսներ առանց վճարումի:

«Դեռ կրնամ երկարել այս մասին, թէեւ ասոնց յիշատակութիւնները շատ տազտկալի են ինծի համար: Արդեօք իմ յանցա՞նքս է, որ դրեթէ բոլոր երգիչներս չլրականացան երկրիս մէջ, այլ Նիւ Եորքի բեմերուն վրայ, Սան Ֆրանսիսքօ, Լոնտոն, Փարիզ, Միլանօ, Վիէննա եւ Միւնիխ: Մեր մեկնումէն քիչ ժամանակ առաջ, Մշակոյթի փոխ – նախարարին հետ տեղի ունեցած պաշտօնական խօսակցութեան մը ընթացքին, ինծի ըսուեցաւ, թէ «չի բաւեր, որ դուք փափաքիք նուագախումբ մը ղեկավարել թատրոնի մը մէջ, կամ նուագել լաւագոյն նուագախումբերուն հետ մեր երկրին մէջ: Անոնք են, որ չեն ուզեր նուագել ձեզի հետ»: Վիլնեվսկայա անմիջապէս պատասխանեց. «եւ ահա թէ ինչու պէտք է մեկնիք, որովհետեւ Փարիզի, Լոնտոնի եւ Նիւ Եորքի մէջ կ'ուզեն լսել Ռոստրոպովիչը»: Եւ ինչ ըսել Գալինա Վիշնեվսկայի մասին, որ, իր տաղանդի լրումին մէջ, մատնուեցաւ արուեստագէտի մը այն վիճակին, որու բոլոր երեւոյթները լռութեամբ կ'անցնին:

«Շոֆթարեվիչ կը գրէ. «ռուս մշակոյթի ներկայացուցիչները, որոնք կամովին մեկնեցան, պարզապէս չկրցան տոկալ այն ճնշումներուն, որոնց կը հանդուրժեն տասնեակ տարիներէ ի վեր հաւատացեալները»: Իմ պարագայիս, հարց չկար անկարելիին հանդուրժելու: Ֆիլհարմոնիքապէս, կարելի է հանդուրժել դրեթէ ամէն բանի: Կինս ապրեցաւ Լենինգրադի պաշարումը: Մեր ժողովուրդին հետ հանդուրժեցինք բոլոր դժուարութիւնները, սովը եւ պատերազմի արհաւիրքները: Սակայն ասիկա կարելի է, երբ կը հաւատանք թէ հնարաւորութիւն կայ մեր երազները իրագործել ապագային: Երաժիշտ մը պէտք չէ բանտարկուի չորս պատերու մէջ եւ նուագէ իրեն համար: Իր արուեստը պէտք է ներկայացնէ մարդկութեան, այլապէս արուեստը, իր արդարացումը չգտնելով, կը մեռնի արուեստագէտը: Այսպէս, ուրեմն, կինս ու ես մեկնեցանք, քանի մը տարուան համար, ո՛չ թէ փախուստ տալու համար ռուս ժողովուրդէն, այլ պաշտօնատար – ներէն, որոնց միջոցներ հայթայթուած են ծաղրելու արուեստագէտները: Չհեռացանք մեր երկրէն, որովհետեւ չենք սիրուած մեր երկրին մէջ, որովհետեւ չենք ճանչցուած, կամ որովհետեւ մեզի կը պակսին հանգստաւէտ պայմաններ եւ դրամ: Ոչ. ընդհակառակն, մեր կեանքը օտարութեան մէջ աւելի դժուար դարձած է... Անկասկած, հոս չունինք այն հանգստաւէտ պայմանները, զորս ունէինք մեր սքանչելի յարկաբաժնին եւ մեր գիւղի մեծ տան մէջ: Մեկնեցանք մէկ պատճառով՝ իրագործել մեր երաժշտական ծրագիրները: Չենք կրնար խոտի պէս ապրիլ: Թերեւս այս է ճակատագիրը ասոնց, որոնք ի վիճակի են ստեղծագործելու»:

Չեմ գիտեր թէ բան մը բերա՞ծ եմ երաժշտական մշակոյթին, բայց գիտեմ որ ինչ որ ընեմ մեր երկրին սահմաններէն դուրս միշտ ռուսական է: Արտասահման ապրիլս, փախուստ մը չէ Ռուսիայէն, այլ պարզապէս միջոց մը մեր երգները իրագործելու»:

ՄՍՏԻՍԼԱՎ ՌՈՍՏՐՈՊՈՎԻՉ

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»Ը
տարածեցէք

ՄԵԾԱՐԱՆՔ ՄԻՆԱՍ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻ

— o —

Կիրակի, Մարտ 9ին, Փէյմպրիճի «Գոմենոցը» պանդոկի մէկ սրահին մէջ, ազդակոչուն եւ խանդավառ մթնոլորտի մէջ տեղի ունեցաւ՝ ի յարգանս «Հայրենիքի»ի խմբագրապետ ընկ. Մինաս Թէօլէօլեանի կազմակերպուած տպաւորիչ հանդիսութիւնը, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

Բացումը կատարեց Մշակութային ատենապետ Օր. Լորիկ Համասեղ, որ յայտարարեց թէ Հայ Մշակութային Միութիւնը, կազմակերպած էր այս հանդէսը ի յարգանս գրագէտ, բանաստեղծ, հրապարակագիր եւ կրթական մտաւոր Պր. Մինաս Թէօլէօլեանի, անոր քառասնամեայ մշակութային որակաւոր վաստակը յարգելու համար: Ապա, յայտագիրը վարեց ընկ. Սարգիս Մաճառեան, որ հաճոյքով ընդգծեց թէ՝ վերջ կը գտնեն քարացած մտայնութիւնները՝ յետ մահու, կամ շատ ուշացած անպէտ յարգանքներու, եւ հայ մշակոյթի մարդը կը յարգուի այսպէս, պատշաճօրէն, եւ իր ժամանակին, ստեղծագործ կեանքի ընթացքին:

Օր. Աննայիս Գըլըճեան, որ Հալէպի Քարէն Եփէճ ճեմարանին մէջ աշակերտած էր ընկ. Թէօլէօլեանին, յուզիչ ուղերձով մը, իր եւ իր նախկին դասընկերներուն կողմէ յարգանքի խօսք ըսաւ մեծարուող իր ուսուցչին, ընդգծելով որ անոր ազդեցութիւնը մեծ եղած է, պատրաստելու նպատակով ազգասէր սերունդ մը, որ հանրային ծառայութեան նուիրուած է: Ապա, Մշակութային խումբ մը անդամներ, միասնաբար արտասանեցին Դ. Վարուժանի «Լոյսը» խորհրդաւոր քերթուածը: Կարգացուեցան շնորհաւորական նամակներ, ազգային ծանօթ դէմքերու եւ գրողներու կողմէ: Լարային երգեակ մը նուագեց Պեթհովենէն, եւ երկու կոմիտասեան երգեր: Ընկ. Գէորգ Տօնապետեան երկարաշունչ ուսումնասիրութիւն մը կարդաց Մ. Թէօլէօլեանի կեանքին, եւ իր գրական ու հանրային գործունէութեան մասին: Տուաւ կենսագրական լայն ծանօթութիւններ եւ յիշատակեց անոր գրական վաստակը: Ընկ. Տօնապետեան նախ կարդաց Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան արեւելեան շրջանի կեդրոնական կոմիտէի շնորհաւորութիւնն ու բարեմաղթութիւնը՝ ուղղուած ընկ. Մ. Թէօլէօլեանի: Լայնօրէն յիշատակելէ եւս յետելեարին մշակութային վաստակը, ընկ. Տօնապետեան ընդգծեց անոր բանաստեղծական ու գրական գործերուն արժէքը, եւ մանաւանդ ջղուտ ու կորովի հրապարակագրի կարողութիւնը, որով երկար տարիներ ուշադրաւ աշխատակցութիւն ընծայած է մեր մամուլին, մասնաւորապէս 1935էն ի վեր: Յարգանքի եւ գնահատանքի արժանի գտաւ անոր ազգային այս քառասնամեայ ծառայութիւնը: Ապա, Ասելու հրաւիրուեցաւ ամերիկահայ կիլիկեան Թեմի առաջնորդ Գարեգին Արք. Սարգիսեան, որ նախ շնորհաւորեց Հայ Մշակութային միութիւնները, որոնք ամերիկեան բազմաթիւ քաղաքներու հայ համայնքներուն մէջ կը կազմակերպեն ի պատիւ ընկ. Թէօլէօլեանի այս յարգանքի հաւաքոյթները. ապա յայտարարեց, թէ Մ. Թէօլէօլեանի հանրային գործունէութեան մէջ կը հաստատուին երկու գլխաւոր յատկանիշներ.— ժողովուրդի մարդը, եւ արտայայտութեան պարկեշտութիւն, քաջութիւն: Ժողովուրդին հանդէպ իր ունեցած սիրոյն պատճառով է, որ Մ. Թէօլէօլեան քաջաբար տեսակէտներ կը պաշտպանէ եւ լսելի կը դարձնէ իր քննադատական խօսքը:

— Մամուլը — չարունակեց Գարեգին Արք. – պէտք չէ ըլլայ միայն լուսանկարչական գործիք մը, այլեւ մտրակ մը՝ որ մաքերն ու կամքերը կը գրգռէ, գործի կը մղէ: Ընկ. Մ. Թէօլէօլեանը նկատեց՝ «Ս. Մեսրոպի այդիին հաւատարիմ մշակ մը, Հայ Եկեղեցւոյ նկարագրին անխաթար պահպանման համար պայքարող քաջ Գրիչ մը»: Ապա, սրբազան առաջնորդը բեմ հրաւիրեց չրջանիս հոգեւոր հովիւ Թորգոմ քհնյ. Ցակորեանը, որ կարդաց Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Վսրէն Ա. կաթողիկոսի օրհնութեան եւ շնորհաւորական կոնդակը, որով ընկ. Թէօլէօլեանը կը պարգեւարուէր Ս. Մեսրոպի Շքանշա – նով, ի վարձ իր բազմամեայ մշակութային ծառայութեանց: Ի վերջոյ, շնորհակալութեան խօսք ըսաւ ընկ. Մինաս Թէօլէօլեան ու չեչտեց.

— «Լոյսին վառաբանքը հիւսուեցաւ այսօր եկեղեցիին մէջ՝ Արեւագալի երգեցողութեանց ընթացքին. լոյսին վառքը տարփողուեցաւ նաեւ հո՛ս, երբ Մշակութային խումբը հատաքանօրէն արտասանեց նահատակ բանաստեղծ Վարուժանի «Լոյսը»:

«Արդարեւ, ի՞նչ բան աւելի խոր կերպով կը խորհրդանշէ հոգեկան ու մտածական աշխարհ ունեցող մարդուն ձգտումը դէպի ճանաչում, գիտութիւն, առաքինութիւն, եւ իրագործում խէհաններու՝ առանց որոնց մենք դատապարտուած պիտի ըլլայինք իրրեւ հողեղէն արարածներ մնայն ապրելու:

«Եթէ Աստուծոյ չունչը կայ մեր վրայ, ապա ուրեմն դէպի լոյս ձգտումը հիմնական առաքելութիւն ու կոչում է արարչատեղծ մարդուն համար, տարբե՛ր խնդիր որ ո՛չ ոք լրիւ պիտի կարենայ հասնիլ այդ լոյսին: Պիտի ձգտի միշտ դէպի այն, պիտի բարձրանայ միշտ դէպի «երկինք»՝ գետնաքարշ իրականութիւններէ վեր, սակայն լոյսը պիտի չզադրի երազ ու նպատակակէտ ըլլալէ իրեն համար, որովհետեւ աստուածային է ան, անիմանալի եւ անհասանելի, իսկ մենք՝ հողեղէն էակ:

«Հայ մտաւորականութիւնը զարէ զար ապրեցաւ այս որոնումով, իր ամէնէն դառն ժամանակներուն մէջ իսկ լոյսի պաշտամունքը գլխաւոր ձգտում դաւանեցաւ: Հետեւաբար, առհասական գիծ է ասիկա հայ ժողովուրդի էութեան մէջ եւ այդ գիծն է որ կը չարունակուի ժամանակակից սերունդներու մօտ: Եթէ յօրելեարներու անունները կը տրուին, եթէ վաստակաւոր մշակներ կը մեծարուին աշխարհէ աշխարհ՝ իրողութեան մէջ Ա՛զգն է որ կը փառաւորուի:

«Մեծարուող գրագէտներու եւ հանրային գործիչներու՝ մէջ մեր ժողովուրդը ինքզի՛նք է որ կը ճանչնայ, ի՛ր առաքինութիւններն է որ կը պատուէ, ի՛ր տաղանդն է որ կը մեծարէ. եւ այս գիտակցութիւնը բարենշան երեւոյթ է իր հաւաքական հասունութեան, ընկերային եւ մշակութային զարգացման տեսակէտով»:

Ընկ. Թէօլէօլեան չեչտեց որ իրեն համար ամէնօրեայ երջանկութիւն է աշխատանքը մտքի եւ հանրային ծառայութեան մարզերուն մէջ. եւ եթէ այդ աշխատանքը կը գնահատուի՝ հպարտ է անո՛վ որ կըրցած է Հայ Գրին, Հայ Մտքին եւ Հայ Ժողովուրդին իր ծառայութիւնը արժեւորել:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (74)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ժ.Գ.

ՊԱՐՈՆ ՐՈՍԻՊՈՒԱՆ

×

Կը պղար որ պիտի նուաղէր: Բայց երդում ըրած էր:

— Քաջութի՛ւն, ըսաւ Մաքսիմիլիէն ցած ձայնով:

Գլուխը վեր առաւ եւ իր նայուածքը թշուառականին վրայ ինկաւ այնքան ահռելի ու կարեկից որ, եթէ ուրիշ մը եղած ըլլար, անոր ոտքը պիտի իյնար:

Իսկ ան ոտքի վրայ, զդակը ձեռքը, դէմքը մոխիր կարած, չխոնարհեցաւ. կը սպասէր:

Պատուիրած էին որ լուռ կենայ, եւ չէր ուզեր բանտ երթալ, որովհետեւ հետեւեալ օրը փախչելու մտադրութեամբ զբաւուած էր: Բայց որքա՞ն անէծքներ կ'որոտային իր ներսիդին:

— Պարոն, ըսաւ Վալանթինի ոսկեհնչիւն ձայնով, Պ. տը Վիլֆոր մեռաւ...

Պենետէթթօ այնպէս մը սարսռաց, որ ամբողջ մարմինը ցնցուեցաւ: Եւ ինքը չէ՛ր սպանած զայն: Եւ հակառակ այն աւելութեան յորձանքին, որ մինչեւ չըրթունքները կը բարձրանար, յայղղեցաւ ինքզինքը զսպել եւ լուռ կենալ: Զարիքն ալ բարիքի նման իր դիւցազնութիւնները ունի:

— Պ. տը Վիլֆոր մեռաւ, յարեց Վալանթին, եւ իր հոգեւարքի պահուն նեըրեց ձեզի. ասկէ զատ մարդկային արդարութեան գութը հրաւիրեց ձեր վրայ:

Պենետէթթօ գլուխը վեր առաւ հետաքրքրութեան չարժումով մը, որ չկրցաւ զսպել:

Արդեօք թողութի՞ւն չնորհուած էր իրեն:

— Բարձրաստիճան անձերու յանձնարարութեամբ, որ Պ. նաւահանգիստի վերատեսուչը բարեհաճեցաւ նկատի առնել — յայղղեցայ խօսք առնել, որ նոյնիսկ այսօր կրկին չղթայէն ազատիք...

Պենետէթթօ անվրդով մնաց:

— Ասկէ զատ, եթէ ձեր վարմունքն ու ղղումը ձեզ ըլլալիք այս չնորհը արդարացնեն, կրնաք նորանոր բարեփոխութեանց յոյս ունենալ...

Վերատեսուչը գլուխը ծռեց ի նշան հաւանութեան:

— Խոստացայ Պ. տը Վիլֆորի որ այս յոյսի եւ քաջալերութեան խօսքերը գամ ըսել ձեզի: Երդումս պահեցի, Տէրը գթայ ձեր վրայ:

Վալանթինի ձայնը կը նուաղէր: Որովհետեւ տեսած էր Պենետէթթոյի նայուածքը, որ իր վրայ ծանրացեր էր պահմը:

Բայց այս տպաւորութիւնը որքան ալ որ կարճ էր, աւելութեան այս վայրկեակը իր սրտին զարկած էր: Եւ կապանաւորին այս համր սպառնալիքը միայն իր վրայ իջած չէր, այլեւ Մաքսիմիլիէնի վրայ, եւ նորատի աղջիկը հասկցած էր որ կապանաւորին հոգւոյն մէջ վրէժխնդրութեան անմարելի ծարաւ մը կար: Կը վախնար ոչ թէ ինքզինքին, այլ իր սիրած անձին համար:

— Ընելիք մը ունի՞ք, հարցուց վերատեսուչը, որ բան մը նշմարած չէր. քանի մը բառ ըսելու կ'արտօնեմ:

— Կը ցաւիմ Պ. տը Վիլֆորի մեռած ըլլալուն, ըսաւ Պենետէթթօ խուլ ձայնով: Գալով ինծի, ես մեռած հոգի մըն եմ, կը խնդրեմ որ զիս մոռնան:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Պետրոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Քէչիչեան եւ աղջիկը, Պ. Նուպար Պետրոսեան եւ զաւակները եւ ընտանեկան համայն պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր եւ մեծ–մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ

(ծնեալ Քայսերլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Մարտ 15ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Չորեքշաբթի, Մարտ 19, ժամը 14·30ին։ Հաւաքուիլ իր բնակարանը, 20 Ռիւ Անտրէ Լէօբէ, Վիլլոմպլը, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոնիի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

ՑԱՒԱՋ.— Մեր ցաւակցութիւնները Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեանի։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պ. Հայկ Ազապէկեան եւ համայն ընտանեկան պարագաները (Ժրանսա եւ արտասահման) շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, փոխան ծաղկեպսակի նուէրներով, հեռագրով թէ նամակով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց կնոջ եւ ազգականին՝

ՎԵՐԹԱՅՄ ԱՂԱՊԷԿԵԱՆԻ

կսկծալի մահուան առթիւ։

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Կապոյտ Ափի Սէն Մօրիսի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ առացած է ի նպաստ դպրոցին հետեւեալ նուէրները.— փոխան ծաղկեպսակի ողբ. Ալեքսան Կոստանեանի մահուան առթիւ Տօնիկեան Լ. (Փարիզ), Վարդանեան, Հ., Գարեգին, Էվրէնեան Հ. 50ական Ֆր.։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Քամփ. Ֆրէգլի (Սէնթ Անթուան) Թաղական Խորհուրդը շնորհակալութեամբ առացած է.—

Ողբ. Ռօլան Գայայեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Օ. Տէրտէրեան 10, այրի Տիկին Մարիամ Զէօրտիւքեան եւ զաւակները, Ա. եւ Ս. Կէչիճեան 20ական, Լուսիա Օհանեան 10, Պ. Պ. Ս. Լեւոնեան 50, Մ. Մնակեան, Կ. Ճիանեան 30ական։ Ողբ. Մարսէլ Գարբիէլեանի թաղման առթիւ Պ. Ճարուքիւն ժամկոչեան 60 Ֆր.։

×

Իսի լէ Մուլինոյի եկեղեցւոյ չինութեան յանձնախումբը շնորհակալութեամբ առացած է Պօտուչեան ընտանիքէ 100 Ֆր. փոխան ծաղկեպսակի ի նպաստ նորա–կառոյց եկեղեցւոյ չինութեան, Պ. Մելքոն Պարտիզպանեանի յուղարկաւորութեան առթիւ։

ԾԱՂԿԱՁԱՐԴ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՐՏ 22, *յիշատակ յարութեան Ղազարու, կիրակնամուտի ժամերգութիւն ժամը 16·30ին։*

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 23, *Ծաղկազարդ սկիզբ ժաբերգութեան ժամը 8·15ին, պատարագ 10, Դռնբացէք՝ 16։*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, առաւօտեան ժամերգութիւն անդաստան, պատարագ 7·45 – 12, երեկոյ Դռնբացէքի արարողութիւն 17ին։*

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 10ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17ին։*

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՇԱԲԱԹ, *կիրակնամուտք, իրիկուան ժամերգութիւն «Լոյս զուարթ»ի ժամը 5ին*

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեան եւ ապա անդաստան 8, պատարագ 10, Դռնբացէք 17։*

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ. Ց. Դ. Վարանդեան կոմիտէի եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ. Տան սրահին մէջ։

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ–Նովա նուագախումբին։

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՅԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ (Մարտ 22) երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ տեղւոյն վրայ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Ափի Կրընոպլի վարչութիւնը Արաքսի Ժամկոչեանի մահուան քառասունքին առթիւ, շնորհակալութեամբ ընտացած է Տէր եւ Տիկին Ր. Քիւրքճեան 150 Ֆր. ի նպաստ իր դպրոցին։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Ափի Մարսէյլ քաղաքի մասնաճիւղին ձեռնարկը Մայիս 31ին։

ԼԻՈՆ

ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30

ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի Կեդրոնական Գրասնոյի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն–Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – Էթիէնի եւ Սէն–Շամոնի խումբերուն։

Պատուոյ Նախագահութեամբ
Վիէնի Երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE
du 23 au 30 Mars
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN
JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA
VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz
SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

Aux Amateurs d'Art

DER GOUKASSIAN Gérard
ARTISTE PEINTRE

Fait sur commande des tableaux, paysages, portraits et reproductions des tableaux de maîtres, notamment des tableaux du MONT ARARAT et VARTAN MAMIGONIAN. (Prix raisonnables).

Tél. Sam., Dim. Lundi 843-47-13 ou
Ecrire à Der Goukassian
28, Rue Ramponneau, 75020 Paris

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Թատերական բացառիկ երեկոյ, ի նպաստ Իսի լէ Մուլինոյի Հայ Առաքելական Եկեղեցւոյ չինութեան, Մայիս 24ին, ժամը 20·45ին, Իսի լէ Մուլինոյի քաղաքապետարանի սրահին մէջ։

ՕԳԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՅԱՆ

ՀԱՑ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

14, ՍԷՆԹ–ՕՆՈՐԻՆ ՏԷ ՓԷՐԹ
(Գալվատոս)

Ծովեզերեայ կայանը կը բացուի Զատկուան դպրոցական արձակուրդին՝
ՄԱՐՏ 23 – ԱՊՐԻԼ 5

6–14 տարեկան մանուկներու համար Արձանագրութեան համար դիմել Հայկարմիր Խաչի կեդրոնատեղին, 15 Ռիւ Ժան Կուժոն, մ5008 Փարիզ, երկուշաբթի եւ Ուրբաթ առաւօտները ժամը 10–12 կամ հեռաձայնել 985–36–53։

ԼԻՈՆԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ
Օր. Օաէթ Ֆէլլահեանի հեռ. 62–88–42 կամ Տիկին Նուարդ Տէյիրմէնճեանի հեռ. 24–65–24

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ
Օր. Լուիզ Թիւֆէնքճեանի հեռ. 50–60–85

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Անհապարեցէ՛ք ինչ տեղ մնացած է
ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՈՒԽՏԱՓՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ՝
ՎԵՆԵՏԻԿ, ՂԱԶԿՈՒՍԱՆ ՍՈՒՐԲ ԱԹԹԻ
PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE
29-30-31 MARS
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ
(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)
Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes
Ժամանում Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին
Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.
— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ վերչ 10 առ հարիւր*

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ
1975 ՄԱՐՏ 22 ՇԱԲԱԹ ՕՐ
ԺԱՄԸ 20ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՈՒՇ ԳԻՇԵՐ
Salle Voltaire, rue Voltaire
(Ալֆորվիլ)
Նախագահութեամբ Երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԺՈՉԷՖ ՖՐԱՆՋԵՍՔԻԻ
Գեղարուեստական Բաժին
ՆՈՒԱԳԱԽՕՒՄԲ **Պ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ**

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՀԱՐԱՏՉ

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS
— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82
Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ՋՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
19
MERCREDI
19 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա Տար. 170 ֆր. Վեցամսեայ 90 ֆր.
Արտասահման Տար. 200 ֆր. Հատը 1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.252
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
51e ANNÉE — N° 13.252

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՍԱՅԿՈՆԻ ՀԱՄԱՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՓԱՅԼՈՒՆ ՉԷ

Հարաւ. Վիէթնամի կառավարութիւնը հարկադրուեցաւ պարպել Կեդրոնական Բարձրաւանդակի երեք գաւառները, որով-հետեւ, ինչպէս հաղորդեց կառավարական բանբերը, կարելի չէր զանոնք պաշտպանել։

Սայկոնի համար մեծ պարտութիւն մը կը նկատուի, քանի այդ շրջանները Հանոյի ուժերու ձեռքը պիտի անցնին։ Փաստօրէն արդէն այս վերջինները դրաւած են այդ գաւառներէն մէկուն մայրաքաղաքը՝ Պան Մէ Թուոթ, գալով գաւառին, որ Տարլաք կը կոչուի, արդէն

եւ Ռանիի ճակատներուն վրայ։ Սաֆինի եւ Զոզէքի մօտ 72 Իրաքցիներ սպան-նուած են։ Ըստ քրտական ձայնասփիւռին, սպաննուածներն ու վիրաւորները քէրքիւք եւ Պաղտատ փոխադրուած են, ուղղաթիռներով։

Գրած էինք, որ Մարդկային Իրաւանց Դաշնակցութիւնը ՄԱԿի ընդհ. քարտուղար Քուրտ Վալտհայմ հեռագրով խընդրած էր սահպողաբար ժողովի հրաւիրել Ապահովութեան Խորհուրդը՝ «առաջքն առնելու համար ցեղասպանութեան մը»։

Էմիր Քեամուրան Պէտրխան, քիւրտ Դեմոկրատ կուսակցութեան եւ Մուսթաֆա Պարզանիի ներկայացուցիչը Փարիզի մէջ, որ երկար տարիներէ ի վեր նուիրուած է քրտական դատի հետապնդման, ժիսքար տ'Էսթէնի ուղղուած գրութեամբ մը կը խնդրէ Հանրապետութեան նախագահէն, որ իր ազդեցութիւնը բանեցնէ՝ դադրեցնել տալու համար զանգուածային ջարդը Քիւրտերուն, որոնք ներկայիս օրհասական, յուսահատական կռիւ կը մղեն պահպանելու համար իրենց գոյութիւնը։

Էմիրը փափաք կը յայտնէ Քիւրտիստան դրկել միջազգային կարմիր Խաչի եւ Մարդկային Իրաւանց Դաշնակցութեան կողմէ պատուիրակութիւն մը, «որ առաջքայօրէն քննութիւն կատարէ եւ միջոցներ ձեռք առնէ՝ փրկելու համար վերջին վերապրողները քիւրտ ազգին»։

Ֆրանսական ձայնասփիւռը Շաբաթ օր հաղորդեց, որ Քիւրտերու կողմէ դիմում կատարուած է նաեւ Ընկերվարական կուսակցութեան ընդհ. քարտուղար Ֆրան-սուա Միթերանի, խնդրելով անոր աջակցութիւնը քրտական դատին։

Անցեալի, մանաւանդ վերջին տարինե-րու փորձերը ցոյց տուին որ միջազգա-յին դիւանագիտութիւնը, այսինքն ՄԱԿի Ընդհանուր Ժողովն ու Ապահովութեան Խորհուրդը հազիւհազ քանաձեւեր քուէար-կելէ զատ ուրիշ օգտակարութիւն չեն ու-նենար։ Մարդկային Իրաւանց Դաշնակ-ցութիւն եւ հանրային կարծիք համակրա-կան, պաշտօնական գրութիւններ միայն կ'ուղղեն խնդրարկուներուն, առ ի մխի-թարութիւն։

Ճիշդ է, որ Քիւրտիստան քարիւղ ունի, բայց Քիւրտերը չեն տէրը։

Իրաւունքը զօրաւորինն է։

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՓՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԸՏԸ

— o —

Դ.— Դիմում միջազգային դիւանագիտու-թեան եւ հանրային կարծիքին

Տարակոյս չկայ, որ տագնապալի, ճըգ-նաժամային օրեր կ'անցընեն Մոլլա Մուս-թաֆա Պարզանի եւ իր համաւորներու բանակը։

Կը թուի թէ Իրաքի կառավարութիւնը վճռած է վերջնական հաշուեյարդարի են-թարկել Քիւրտերու ապստամբական չար-ժումը։

Վերջին մէկ տարուան ընթացքին իրաք-եան բանակը մեծ կորուստներ պատճա-ռած է հիւսիսային շրջանի քիւրտ բնակ-չութեան՝ ցամաքէն, մանաւանդ օդէն կատարուած անխնայ ռմբակոծումներով։

Պարսկական աղբիւրէ առնուած վերջին տեղեկութեանց համաձայն, Իրանի հողին վրայ ապաստանած Քիւրտերու թիւը ոչ թէ հարիւր հազար է, այլ՝ երեք հարիւր հազար։ Պարսկական «Առիւծ եւ Արեւ» բարեսիրական կազմակերպութիւնը իր խնամատարութեան տակ առած է զա-նոնք։ Այժմ որ Ալժէի Մարտ 6ի ծանօթ համաձայնագրով Իրան փակած է իր դուռները քիւրտ փախստականներու առ-ջեւ, անել կացութիւն մը կը ստեղծուի Իրաքի ապստամբներուն համար։

Իրանի Շահը բողոքեր էր Ալժերիոյ նա-խագահ Պումէտիէնի՝ Իրաքի բանակին ձեռնարկած ընդհանուր յարձակողականին դէմ՝ Մարտ 7էն սկսեալ։ Շահը նման բողոք ներկայացուցած ըլլալով նաեւ Պաղտատի կառավարութեան, այս վեր-ջինը յայտնած է թէ Մարտ 13էն սկսեալ առժամապէս կասեցուցած է զինուորա-կան գործողութիւնները ապստամբներու դիրքերուն դէմ։

Պասի պաշտօնաթերթ Ալ-Սաուրայի (Յեղափոխութիւն) համաձայն, Մոհամ-մէտ Բըզզ Շահ Ալժէի բանակցութեանց առեն Իրաքցիներէն խնդրած էր վինա-դուլ մը մինչեւ Մարտի վերջ, որպէսզի ապստամբներուն տեղեկութիւն տրուի թէ՝ ըստ իրանեւիրաքեան համաձայնա-գրին՝ Իրան վերջ կուտար ամէն կարգի ալեկոծութեան Քիւրտերուն։ Շահը աւել-ցուցեր էր թէ ապստամբ Քիւրտերէն ա-նոնք որ կ'ուզեն վերջնապէս հաստատուիլ Իրանի մէջ, պէտք է որոշեն մինչեւ ամ-սոյսիս եւ յանձնուին Իրանի իշխանու-թեանց։ Իսկ անոնք, որ պիտի չարունա-կեն մնալ ապստամբներու շարքերուն մէջ, պատասխանատու պիտի ըլլան իրենց ա-րարքին։

Ըստ իրաքեան պաշտօնաթերթին, պայ-մանաժամը լրանալէ եաք, պետական բա-նակը պիտի վերսկսի իր ընդհանուր յար-ձակողականը՝ դրաւելու համար ապըս-տամբներու վերջին դիրքերը եւ վերա-հաստատելու աղգային դերիշխանութիւնը ամբողջ երկրին մէջ։ Ալ-Սաուրա «դաւա-ճան» եւ այլ վարկաբեկիչ ածականներով կ'որակէ քիւրտ ապստամբները, «որոնք տեղ չունին, կ'ըսէ, հայրենի հողին վը-րայ»։

«Քիւրտիստանի Ձայները» ձայնասփիւռը, լսուած վանի մէջ Հինգշաբթի կէսօրէ եաք, չի խօսիր զինադուլի մասին, ընդ-հակառակն կը հաստատէ թէ կռիւները կը չարունակուին յաղթական կերպով Ռա-վանտուզի շրջանին մէջ, ուր սպաննուած են հարիւրաւոր իրաքցի զինուորներ եւ քանդուած բազմաթիւ զինուորական փո-խադրակառքեր։ Բուռն ընդհարումներ տեղի ունեցած են Սիւլէյմանիէի, Իզմիրի

ԵՐԵՒԱՆ ⟷ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՑՏՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 11)

«ՏՈՒՐԻՍՏԱԿԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԸ»

Զբօսաշրջիկութեան հանրապետական Խորհուրդը առաջին անգամ ըլլալով լոյս ընծայած է «Տուրիստական Հայաստանը» խորագրուած գունագեղ պատկերազարդ ազդաթերթը։ Ճամբորդութեան սիրա-հարները հոն կրնան գտնել թիւեր եւ տուեալներ Հայաստանի տեսարժան վայ-րերու, երթուղիներու մասին։

×

ԼԻՃԵՐՈՒ ՁԿՆԱԲՈՒԾՈՒԹԻՒՆԸ

Արուեստական լիճեր փոխադրուելու վրայ են մատղաշ դեռատիներ եւ հաս-տատակամներ։

Լիճերու ձկնաբուծութիւնը Հանրապե-տութեան ձկնատնտեսութեան երիտա-սարդ ճիւղն է։ Եղէգնուտի տնտեսութեան մէջ 40 հեկտար տարածութեամբ աւա-զաններ «բնակելի» դարձան 7 տարի ա-ռաջ։ Ներկայիս արուեստական լճակներու համար յատկացուած է աւելի քան 650 հեկտար, ընդհանրապէս Արարատեան դաշտի աղուտները։

×

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ԳԻՆԻՆ՝ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԻՆ

Այս տարի Լայփցիկի աւանդական տօ-նավաճառը այցելողները պիտի ծանօթա-նան հայկական 13 տեսակ գինիներու, ո-րոնցմէ երեքը նոր, բարձրորակ գինիներ են։

×

ՆԿԱՐԶՈՒՀԻՆԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

Երեւանի մէջ բացումը կատարուած է նկարչական ցուցահանդէսի մը, ուր 100 ստեղծագործութիւններ ներկայացուցած են նկարչուհիներ։ Ուշադրութեան արժա-նացած են Քնարիկ Վարդանեանի, Արմինէ Կալենցի, Նանա Գիւլիքէխեանի բնանկար-ները եւ նաթիւր մորթերը, Քնարիկ Յով-հաննիսեանի, Աղա Գաբրիէլեանի, Վար-դիթեր Կարապետեանի գեղանկարչական աշխատութիւնները։

×

Բ. ԲՈՒՌՆԱԶԵԱՆ՝ ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՑԵԱՆ

Լվովի մէջ վերջ դտած է Խորհ. Միու-թեան փինկ-փոնկի 25րդ ախոյեանութեան մրցաշարքը։ Բազրատ Բուռնազեան, 18 տարեկան Խորհրդային Միութեան ախոյեան հռչակուած է։ Հայաստանցի երկրորդ մարզիկն է, որ այդ կոչումին արժանացած է, առաջինն ըլլալով Ցար-Ցակոբեան։ Այս վերջինը փինկ-փոնկի խորհրդային առաջին ախոյեանը եղած էր։

Իգական դասի զուգախաղին մէջ ան-պարտելի մնացած է Ֆերդման-Էլմիրա Անտոնեան զոյգը, իսկ այրերու դասին մէջ զօրաւորագոյն զոյգը հանդիսացած է Ս. Գոմոզկով – Սարգիս Սարոյեան։

Ս. Սարխոյեան – Ռիտա Պօղոսեան (Ե-րեւան) զոյգը իր կարգին, պարտութեան մատնած է աշխարհի ախոյեանները՝ Ֆերդ-ման – Գոմոզկով զոյգը։

Բ. ԱՆԱՆԻԿԵԱՆԻ «ԿՐԱԽԸ»

Ա.

« Հայաստան » հրատարակչութիւնը 1974ի վերջերը լոյս ընծայած է «Դաշնակցութեան գաղափարական – քաղաքական կրախը» (*) խորագրեալ հատորը (408 էջ)։ Հեղինակին՝ Բ. Անանիկեանի հիմնական նպատակն է եղած բացայայտել «Դաշնակցութեան գաղափարական ոճաբանութիւնը եւ քաղաքական կրախը»։ Աւելորդ կը նկատենք երկար բացատրել, թէ ինչո՛ւ նման բովանդակութեամբ գիրք մը հրապարակ հանուած է, քանի Խորհ. Միութեան Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն, 1971 Նոյեմբեր 22–23ի լիակատար նիստին, քննելէ եւ վաւերացնելէ ետք կեդր. կոմիտէի միջազգային դործունէութիւնը, կուսակցութեան 24րդ համագումարէն ետք, ընդգծած էր, թէ «Անհրաժեշտ է այսուհետեւ եւս վճռական պայքար մղել բուրժուական գաղափարախօսութեան, օպորտունիզմի դէմ, սովետական մարդկանց դաստիարակել մարքսիզմ – լենինիզմի պրոլետարական ինտերնացիոնալիզմի ոգով» («Սով. Հայաստան», 1971 Դեկտ. 1)։

«Սով. Հայաստան»ի խմբագրականներէն մէկը՝ «Կոմունիստական գաղափարախանութեան բարձրացումը» (1972 Յունուար 11) յատակ ընդգծած էր կուսակցութեան մտահոգութիւնները դրելով. «Դաստիարակչական աշխատանքը կատարուում է ոչ թէ անօդ տարածութեան մէջ, այլ մի պայքար է, որի մէջ կուսակցութիւնն ունի իր լուրջ հակառակորդները։ Խօսքն առաջին հերթին վերաբերում է բուրժուական գաղափարախօսութեանը։ Պէտք է հաշուի առնել այն, որ կոմունիզմ կառուցող սովետական ժողովուրդը կապիտալի աշխարհից պատնէշաւորուած չէ անթափանց պատով։ Այդտեղից տմենապազմազան ճանապարհներով ներթափանցում են բուրժուական գաղափարներ, հայեացքներ ու սովորութիւններ»։ *Այս ուղղութեամբ յատկանշական է, որ վերջին տարիներուն յատկանէ անուանէ կը մատնանշուին պայքարի թիրախ դարձած կէտերը. երիտասարդութիւնը պէտք է* «հետեւողական պայքար մղի ազգային սահմանափակուածութեան ամէն սեռակի դրսեւորումների դէմ» (*Ա. Քոչինեան*), «Մենք պէտք է բարելաւենք գաղափարական, քաղաքական – մասսայական աշխատանքը... վճռական հակահարուած տանք կոմունիզմի թշնամիների, այդ թւում նաեւ նրանց կամակատար դաշնակների պրոպագանդիստական դիվերսիաներին, որոնք փորձում են խարխլել սոցիալիզմի ամենամեծ նուաճումը՝ սովետական ժողովուրդների բարեկամութիւնը» (*Կ. Դեմիրճեան*)։

Մեկնաբանութեան կարօտ չեն այս յայտարարութիւնները, որոնք կը բխին լուրջ մտահոգութիւններէ։ Կուսակցութեան պահանջած «վճռական պայքար»ին, «հակահարուած»ին մէկ արտայայտութիւնը պէտք է նկատել Բ. Անանիկեանի վերոյիշեալ գիրքը։ Հեղինակը, ինչպէս ըսինք, նպատակ ունենալով ցոյց տալ Դաշնակցութեան թէ՛ գաղափարական, թէ՛ քաղաքական «անանկութիւնը», խառնափնթոր տարաղներով, անցեալէն ներկային վրայ տարածուելով, ազգային, ընկերային, գաղափարախօսական, դասակարգային եւ քաղաքական հարցեր արծարծելով, զանոնք իրարու խառնելով եւ ըստ կամս մեկնաբանելով, ռուսական պորշ մը պատրաստած ու հրամցուցած է ընթերցողին։ Եւ, ինչ որ ամէնէն աւելի դատապարտելի է՝ Բ. Անանիկեան որդեգրած է բոլշեւիկեան քարոզչութեան եղանակը, այսինքն՝ մէջոցներու մէջ խորութիւն չդնել, խեղաթիւրել փաստերը, ուրիշներու միտքերը ներկայացնել աղճատուած եւ, յաճախ, բոլորովին հակառակ իմաստով, մտացածին, կամայական մեկնաբանումներ կատարել եւն.։

Բայց աւելի լաւ է, որ խօսինք փաստերով։

Բ. Անանիկեան վարկաբեկելու մտօք Դաշնակցութեան չարքերու կառոյցը, ճգնած է ապացուցանել, թէ կուսակցութեան ամբողջ պատմութեան ընթացքին «նրա մէջ միշտ էլ մի կողմում կանգնած են եղել Դաշնակցութեան դեկավարները իրենց բուրժուական խտէալներով ու բադամականութեամբ, իսկ միւս կողմում մի «խայտաբղետ շեղջակոյտ», որ շատ յաճախ չգիտէր, թէ իր թիկունքում ինչ են անում առաջնորդները, ինչպիսի պլաններ ու բաղաքականութիւն են յղանում նը – բանիք»։ *Այս վերատարկութեա՛ն յաջորդած է երկրորդը՝* «Դաշնակցութեան պարագլուխները կուսակցութեան շարքային մասսան դիտում էին իբրեւ սպանդանոցային անասուն, որը կեանքից ոչ մի պահանջ, ոչ մի իրաւունք չունի։ Նա ունի միայն մէկ իրաւունք՝ մեռնել»։ *Եւ, որովհետեւ Բ. Անանիկեան կ'ուզէ հաւատացնել, թէ ինք իր դատումները հիմնուած է առարկայական տուեալներու վրայ, իբրեւ անառարկելի վկայ Ռուբէնի «Հայ յեղափոխականի մը յիշատակները» Ա. Հատորի էջ 59էն հետեւեալ մէջբերումը կատարած է.* «Երկիր գնացողներու 90 տոկոսը պիտի սպանուի եւ միայն 10 տոկոսը տեղ պիտի հասնի։ Այդ չի նշանակեր որ մեր նպատակը պիտի դառնայ «մեռնիլը, զոհուիլը, նահատակուիլը», այլ տասէն մէկը գոնէ ողջ հասցնելը երկիր, ուր նրանք պիտի տարածեն մեր գաղափարները»։ *Այս հատուածը Բ. Անանիկեան քաղած է Ռուբէնի վերոյիշեալ հատորի «Կարսի մէջ՝ ուխտակիցներու հետ» գլուխէն, ուր յեղափոխական գործիչը նկարագրած է չրջանի հոգեվիճակը իր զանազան երեսներով։ Համօ Ջամփոլատեան անունով մեծահարուստի մը սրտան կ'ուզէ երկիր անցնիլ եւ կուսակցական չրջանակներու մէջ թերի ու դէմ կարծիքներ կը յայտնուին եւ ընկերներէն մէկը՝ Նորհատեան, չեչտելէ ետք, թէ «Նահատակութիւնը նպատակ չի կարելի դարձնել» առաջարկած է, որ «Համոզենք մի կերպ եւ յետ ճամբենք. մեզ պէտք կը գայ այս պատրաստուած սերունդը»։ Ժողո – վին մասնակիցներէն Սերգէյ հակաճառած է ըսելով, թէ «Հակառակ Նորհատեանի, ես կը կարծեմ, որ առաջին թեկնածու – ները երկիր մտցնելու ոչ թափթփուկ – ները պիտի լինեն եւ ոչ ալ ռեւիզիոնական մարդիկ, այլ մեր ընտրեալ սերունդը, ուստի առածները, գաղափարական նպատակ ունեցողները։ Նրանց «թուրչի» դնելուն հակառակ եմ. կը թափուին եւ թափուելիք նիւթ կը դառնան»։ Եւ, Սերգէյ չարունակելով իր խօսքը արտայայտած է այն միտքերը, զորս Բ. Անանիկեան մէջբերած է։*

Կը հետեւի, ուրեմն, թէ երիտասարդի մը կուսակցութեան չարքերը անցնելու եւ երկիր երթալու թեկնածութեան չուրջ խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են՝ թերի ու դէմ կարծիքներով։ Բ. Անանիկեան էջեր դրաւող խօսակցութեանց արձանագրութիւնէն հինգ տող մէջբերելով, այլ խօսքով այդ տողերը իրենց ֆոնթէֆսէն դուրս հանելով, ուզած է փաստե՛լ, թէ «Դաշնակցութեան պարագլուխները կուսակցութեան չարքային մասսան դիտում էին իբրեւ սպանդանոցային անասուն»։

Ի դէպ, ժողովին որոշումը եղած է՝ մերժել Համոյեն թեկնածութիւնը, որովհետեւ, թէեւ «ան ամէն զոհողութեան ընդունակ է, անվախ է, բայց ան կը սիրէ գործողութիւնը, ոչ թէ գործողութեան նպատակը...», ապա, որովհետեւ՝ «նա Ջանփոլատովի մանչն է, մի հարուստի, որ հաղարաւորների քրտինքը կը չահագործէ... այդպիսիք մեր վաղուան հակառակորդներն են»։

Բ. Անանիկեան, անշուշտ, ծանօթ է Դաշնակցութեան « պարագլուխներ »ու գործունէութեան, անձնազոհութեանց։ « Շարքային մասսան սպանդանոցային անասուն» նկատող Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն Քրիստափորը չէ՞ր, որ Սուլթան Համիտի մահափորձը գլուխ հանելու ճամբուն վրայ զոհուեցաւ 1905 Մարտ 17ին, Վիժոչի լանջերուն։ Հիմնադիրներէն Ռոստոմը չէ՞ր, որ 1895ին էրզրումի պնակ իբրեւ յեղափոխական գործիչ եւ 1918ի կէսերուն մահանկեցաւ Պաքուի հերոսամարտին։ Ինք չէ՞ր, որ մինչեւ Սեպտեմբեր 15 չարունակեց վարել քաղաքին հերոսական դիմադրութիւնը, երբ Շահումեան հեռացած էր Պաքուէն՝ քաղաքին դիմադրութիւնը անյոյս նկատելով։ Ու դեռ պէտք կա՞յ թուելու անունները այն բոլոր «պարագլուխներ»ուն, որոնք սուլթանական եւ ցարական բանտերը ճաշակեցին, մինչեւ հեռաւոր Սիպերիա քշուեցան կամ հոս ու հոն թշնամի դնդակներու զոհ գացին։

Բ. Անանիկեանի համար Դաշնակցութիւնը իր հիմնադրութեան օրէն եղած է «բուրժուա – նացիոնալիստական» կուսակցութիւն եւ արդէն ունեւոր դասին ցանկութիւնն է եղած Դաշնակցութեան

կազմութիւնը։ Եւ, որպէսզի ցոյց տայ, թէ իր ըսածը հիմնաւորուած է վաստակու վրայ, հետեւեալը գրած է (էջ 23). «Դաշնակցութեան ձեւաւորման բուն սահմանում, երբ հասարակութեան շատ խաւեր դեռեւս պարզորոշ պատկերացում չունէին իրենց շահերի մասին, չէին գիտակցում դրանիք, Դաշնակցութեան հիմնադիրները կարծես երեսպաշտութեան կարիք չէին զգում եւ բոլորովին չէին թաքցնում, որ գոյութիւն ունեցող տարբեր կազմակերպութիւնների միաւորումը մէկ «Դաշնակցութեան» մէջ հէնց ունեւոր խաւի ցանկութիւնն ու պահանջն էր։ Տակաւին 1890ական թուականներու կէսերի, երբ Դաշնակցութիւնը գտնուում էր իր ձեւաւորման պրոցեսում, նրա հիմնադիրներից մէկը՝ Ռոստոմը, իր «Առաջին քայլերը» յօդուածում ուղղակի գրում էր, որ «մանուանդ հարուստ դասը... անընդհատ պահանջում էր միութիւն...»։ Հեղինակը իր ծանօթութեան մէջ ճշդած է, թէ Ռոստոմի տողերը քաղած է «Դիւան Հ. Յ. Դաշնակցութեան» Ա. հատորի էջ 90էն։ Արդ, տեսնենք, թէ ի՛նչ գրած է Ռոստոմ. «Հասարակութիւնը, մանաւանդ հարուստ դասը, որ անընդհատ պահանջում էր միութիւն, որպէսզի իր « առատ նուէրները » թափի, ոչ մի կոպէկ աւելի չտուեց։ Ռէակցիան աւելի եւ աւելի սկսեց ահաբեկանալ, մանաւանդ, երբ անցան պարտնը, ամառը, աշունը, եւ տամկահայ ժողովուրդը բնաւ չմտածեց չարժուել (ընդգծումները մեր կողմէ)։

Կը տեսնուի, թէ Ռոստոմ բոլորովին հակառակ հատուածումը կատարած է, եւ Բ. Անանիկեան «մանաւանդ հարուստ դասը» նախադասութենէն եռք կէտեր չրթելով եւ կամայական ձեւով անոր կոչքին դնելով «անընդհատ պահանջում էր միութիւն» նախադասութիւնը, ինչպէս նաեւ ջնջելով պարբերութեան միւս տողերը, բառին բուն իսկ իմաստով խեղաթիւրած է Ռոստոմի վկայութիւնը։

Ահա թէ ինչ մէջոցներու դիմած է Բ. Անանիկեան ցոյց տալու համար «Դաշնակցութեան գաղափարական – քաղաքական կրախը»։

(Շար.) Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) ԽՄԲ.— Կրա՞խը, Ի՞նչ կը նշանակէ պիտի հարցնեն հաւանաբար մեր բարեհոգի ընթերցողները եւ որպէսզի չդիմեն մերոպեան բառարաններ, ուր պիտի չգտնեն անշուշտ, յայտնենք որ «միջազգայնացած» եւ ուրեմն «Հայաստանացած» բառ է, գերմանական բառ մը որ կը նշանակէ նիւթական կործանում։ Աւելցնենք թէ բաւական ատեն է որ մեր հոգին է այս հատորը, որու յերիւրանքներուն անդրադառնալու պէտք ալ չէինք տեսած, սրտնուած ըլլալով որ անպարկեշտութիւնն իսկ սահման մը ունի եւ անկէ անդին... Բայց որովհետեւ մեր կարգ մը պաշտօնակիցները ձեռքի տակ չունենալով այս հատորը չեն կրցած դեռ ըսել իրենց խօսքը («Ագդակ Շաբաթօրեակ» Փետր. 23), առայժմ ըսենք՝ մերը։

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ

ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵԿՈՒՑՈՒՄ

Վ.— Ան մինչեւ Մայիս մէկ կ'ուզէը իմ քովս բնակիլ։ Ուստի ըսի իրեն. կարծեմ կ'ուզէիք մինչեւ Մայիս մէկ բնակիլ։ Պատասխանեց որ բժիշկը ըսած է թէ կազի լոյսը վնասակար է իրեն եւ պէտք ունի արեւի լոյսի։ Ասոր հետեւանքով, որովհետեւ չափազանց ջղային էր։ Յետոյ Մարտ 5ին տեղափոխուեցաւ։ Իր սենեակը իմինիս կից էր, կրնայի ամէն ինչ լսել։ Գիշերը միշտ անհանգիստ կը քնանար։

Ն.— Ինչը դո՞ւրս էր մտիկ ըրած էք՝ արդեօք խորհրդարանը կանոնաւո՞ր էր։

Վ.— Երբեք անքաղաքավար չէ եղած. միշտ ազնիւ եւ քաղաքավարի էր. իր մասին միայն լաւ կրնամ վկայել։

Ն.— Վերնոտ նոպաներու մասին քան մը չէ՞ք դիտեր։ Անգամ մը տուն եկած միջոցին դրան առջեւ գետին ինկած է եղեր։

Վ.— Այո, քիչ առաջ ըսած դէպքս է։

Ն.— (Թարգմանին) Հաղորդեցէք ամբաստանեալին, թէ վկան իր վրայ անյարատ բան մը չըսաւ, այսչափ միայն որ անգամ մը հիւանդագին եղած է։ Վկային ուղղուելիք ուրիշ հարցեր կա՞ն։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ամբաստանեալը շատ կը նուագէ՞ր։

Վ.— Այո, միշտ մանդոլինն կը նուագէր։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Արդեօք կ'երգէ՞ր ալ։

Վ.— Այո, տխուր եղանակներ. միշտ մանդոլինը ձեռքն էր, եւ երբ մինակ էր, մանդոլինը ձեռքը սենեակին մէջ վեր վար կը քալէր։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Նուագած միջոցին սովիթ օդային կապի լոյս կը մարէ՞ր։

Վ.— Այո, անգամ մը, երբ միւս պատրոնը անոր սենեակն էր, որովհետեւ անոր ըսելիք մը ունէի, դուռը բացի ներս մըտայ որ երկուքն ալ մութին մէջ նստած էին, կը ծխէին եւ կը նուագէին։ Ըսին թէ մութին մէջ աւելի յարմար տրամադրութիւն կը ստեղծուի։

Ն.— Աւելի խորհրդաւո՞ր էր։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Վկան ըսաւ թէ ամբաստանեալը շատ ջղային էր. ի՞նչ կ'ուզէք ըսել առով. շատ լո՞ւրջ էր։

Վ.— Այո, շատ լուրջ էր, միշտ լուրջ էր։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Աւելի տխուր քան զուա՞րթ։

Վ.— Այո՛։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Ուրիշ երիտասարդներու պէս կենսուրախ չէ՞ր։

Վ.— Շատ անգամ կը զարմանայի թէ ինչո՞ւ այդպէս ընկճուած էր։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Մտածկո՞տ էր. արդեօք բանով մը զբաղած մարդու երեւո՞յթ ունէր։

Վ.— Ո՛չ, բայց աստի ես իրեն հետ շատ գործ չունէի։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Ի՞նչ կը հասկնաք ջղային ըսելով, կ'ուզէք ըսել թէ յրուա՞ծ էր։

Վ.— Այո, շատ անգամ ինքն իրեն կը խօսէր, այնպէս որ կը կարծէի թէ քովը մարդ կար։

Ն.— Ցերե՞կն ալ։

Վ.— Ո՛չ, գիշերը։

Ն.— Պ. Իրագեկը կը հարցնէ թէ արդեօք մտամոլո՞ր էր։

Իրագեկ Դր. Լիպման.— Վերապա՞հ էր, աւելի ինքն ի՞ր մէջը քաշուած։

Վ.— Շատ վերապահ էր, միշտ լուրջ էր. տուն գալու պէս մանդոլինը ձեռք կ'առնէր։

Ն.— Ապացոյն մասին ամենաւին ձեզի հետ խօսա՞ծ է։

Վ.— Ո՛չ։

Ն.— Բնաւ հետաքրքրուա՞ծ էք թէ Պերլին գալուն նպատակը ի՞նչ էր։

Վ.— Կ'ըսէր թէ ուսանիլ կ'ուզէր եւ իրօք ալ երկրորդ օրը արդէն լեզուի ուսուցչուհի մը գտաւ։

Ն.— Ձեր քով բնակած միջոցին երբեք նշմարա՞ծ էք զգալի փոփոխութիւն մը իր հոգեկան տրամադրութեան. (Վկայ.— Ո՛չ)։ Եւ կամ իր ամբողջ տպրելակերպին մէջ։

Վ.— Ոչ, միշտ անփոփոխ մնաց, երբեմն նոյնիսկ կը սուլէր, ի հարկէ մարդ միշտ տխուր չի կրնար ըլլալ, ընդհանրապէս լուրջ. այնպէս... ինքնայատուկ։

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Իր ամբեակն ամենաւին կը պատմէ՞ր. ծնողքը կորսնցուցած ըլլալուն վրայ կը խօսէ՞ր։

Վ.— Ոչ, ինձմէ եղելէն քանի մը օր եռքը եկաւ ռուսիկանական տեղափոխման թուղթը առնելու. այն օրը հարցուցի եւ պատմեց թէ ի՛նչպէս տուն վերադարձին ամենայն ինչ աւերակներու մէջ դտած էր, եւ կ'ըսէր չէր կրնար որոշապէս պատմել, քոյրերը, երէց եղբայրը, ծնողքը սպանուած էին, միայն ինքը կենդանի մնացած էր։ Ինծի պատմածը սա էր. յետոյ խօսքը կարեց, որ նկատեցի որ չէր ուզեր այլեւս այս մասին խօսիլ։

Ն.— Սրտի յուզում մը նկատեցի՞ք իր վրայ։

Վ.— Այո, այո, արդէն միայն հարցումս վրայ պատմեց առանք ալ։

Ն.— Իրեն տեղափոխուելուն պատճա՞ռը կ'ուզէիք առուգել։

(21 – Շար.)

ՄԱՐԶԱԿԱՆ

ԱՆՄԱՍԵԼԻ ԲԱՅՑ Ո՛Չ ԱՆԿԱՐԵԼԻ

—o—

Մխիթիի պարտութեան դառնութիւնը ճաշակելէ ետք... մարտէզէ վերջ, Արարատի տոնեմէկ խաղացողներու կողքին, Հայրենիքի եւ Սփիւռքի ընդհանուր Հայութիւնը, անդուստ հետաքրքրութեամբ կը սպասէ այժմ — չէ՞ որ առնադնդակի այդ առջին հանդիպումը համազգային խաղտաւութեան եւ հպարտութեան աննախընթաց երեւոյթ մը պիտի ստեղծէր — Արարատ - Պայէրնի յառաջիկայ բա - խումին, աւելի ճիշդ փոխվրէժի վերադարձի մրցումին, զոր Խորհրդային Միութեան 1973ի ախոյեան խումբը այս անգամ պիտի մղէ կրկնակի առաւելութեան - ներով, նախ՝ պատճենական Արարատի հոգիին տակ՝ իր հարազատ մարզադաշտին մէջ, ապա հայրենի ութսուն-հարիւր հազարէ աւելի թիկնական հանդիսատես - ներու խրախուսիչ ազաղակներով ելեկ - տրականացած մթնոլորտին մէջ, որ, տատանգ՛ած, որպէս անհերքելի զօրավիզ մը կը կանգնի, ընդունող խումբի մը կողքին, եթէ ոչ բացարձակ, գէթ նպաստաւոր արդիւնքի մը յանգելու հաւանականութիւնը ընծայելով անոր ընդհանրական - պէս: Հեռուները չերթանք· օրինակ մը տանք երկրիս Ֆրանսական խումբերու ախոյեանական մրցումներու պատկերէն· կարգ մը բացառութիւններէ զատ, յաղթանակներու մեծամասնութիւնը կը խլեն այն խումբերու կողմէ, որոնք կը խաղան իրենց դաշտերուն վրայ:

Նախորդ դրութեամբ մը կը յայտնէի որ եթէ Արարատ Մխիթիի մէջ պարտուի նոյնիսկ երկու նշանակէտերու տարբերութեամբ, ամէն յոյս դեռ կորսուած պէտք չ՚համարիլ, քանի որ Պայէրն իր կարգին պիտի ունենար այցելող խումբի մը վերապահուած անպատեհութիւնները, — ճամբորդական յոգնութիւն, հակառակորդի դաշտին անվարժութիւնը, հանդիսականներու չախչախիչ մեծամասնութեան բարոյական օժանդակութիւնը ի նպաստ մրցակից խումբին, եւայլն: —

Մեր յիշողութեան մէջ է դեռ Ֆրանսայի ախոյեանին՝ Սէնթ Էթիէնի պարապան, երբ ան չախչախիչ պարտութեան մը կը մատնէր եուկոսլաւ ախոյեանին կողմէ 4ի դէմ 1 նշանակէտով, երթի մրցման ընթացքին այդ վերջնոյն հողին վրայ, ու ապա, վերադարձի բախումին, իր մարզադաշտին մէջ, Ֆրանսայի ախոյեանը պիտի տանէր բացարձակապէս անսպասելի յաղթանակ մը 5ով 1, այդպէսով ա՛լ աւելի չախչախիչ պարտութեան մը մատնելով եուկոսլաւ նոյն խումբը, եւ որ պիտի ապահովէր իրեն, յաջորդական մրցումներուն մասնակցելու իր իրաւունքը: Նկատի ունենալով հանդերձ Պայէրնի առաջնակարգ կազմին անվիճելի յատկութիւնները թէ՛ որպէս յարձակո - ղական եւ պաշտպանողական ուժեղու - թեամբ, նկատի ունենալով նաեւ այն դժուարին կացութիւնը որուն հարկադըրուած է մատնուելու Երեւանի խումբը, նախ կարենալ խորտակելու համար խո - չընդոտը երկու նշանակէտերու տարբե - րութեան որ զինք կը բաժնէ Պայէրնէն, ապա յաջողութեան պարագային, մէկ նոր նշանակէտի մը արձանագրումը նաեւ անհրաժեշտօրէն, ապահովելու համար վերջնական յաղթանակը, արժեցնելով իր ապագայ մասնակցութիւնը Եւրոպայի բաժակի կէս վերջնական մրցման:

Մխիթիի ողիմպիական մարզադաշտին մէջ, աշխարհիս բազմաթիւ ծագերէն հասած հինդ հազար հայրենակից հանդի - սականներու կողքին, ականատես ըլլալով այդ վիթխարի մրցումին, որպէս հատուած մարզասէր, խաղին սկզբնաւորու - թենէն մինչեւ վերջաւորութեան, դիտելով Արարատի չամառօրէն պաշտպանո - ղական խաղարկութիւնը, սա բացարձակ եղրակացութեան կը յանգէի որ մեր հայրենի խումբը իր մարզիչէն ստացած էր խրոխտ հրահանգը՝ մատնչիլ միայն պաշտպանողականով, ձգտելով ձախողութեան մատնել հակառակորդին յարձա - կողական բոլոր խոյանքները, որքան ալ վտանգաւոր ըլլային անոնք, սա հասկընալի միտք բանիով, կաթիլ առ կաթիլ արդելք հանդիսանալու որ ոսոխը չկարենայ նշանակէտ արձանագրել, վերջապէս ամէն դնով ձեռք ձգել հաւասար արդիւնք մը, աւելի ճիշդ՝ խաղը լրացնել ապարդիւն վախճանով մը, որ հայկական խումբին պիտի ապահովէր, վերադարձի մրցման ընթացքին, յաղթութեան չատ աւելի նպաստաւոր դեմին մը:

Հայ յառաջապահներու ձախողութիւն - ներուն մեծ մասը, անտրամաբանական պիտի չըլլար վերագրել սա իրողութեան, որ անոնք ընդհանրապէս չփորթութեան կը մատնուէին պարզապէս սա պատճառով, որ իրենք ալ պարտաւորուած կը դղային օժանդակելու պաշտպանողական գծին, դուցէ այդ էր պատճառը, որ հայ յարձակողները կը վարանէին յառաջանալու Արարատի ստանձնած ցանցառ հակայարձակումներու պարագաներուն, վախնալով դեմանական փոխյարձակումներու խուժումէն, ստէպ հասնելու համար օվնութեան Արարատի պաշտպանողներուն:

Ափսո՛ս, խաղին վերջաւորութենէն ոչ չատ առաջ, անխուսափելին կը պատահէր, երբ իրարու ետեւէ Արարատի բերդին կուսութիւնը կը պղծուէր զեմանական երկու նշանակէտերով, որ պէտք է ընդունիլ սքանչելիօրէն արձանագրուած Պայէրնի երկու վարպետորդի յառաջա - պահներու ճարպիկութեամբ, եւ որոնք սակայն, երբեք պիտի չենուաստացնէին օրուան հերոսին՝ Արարատի պահապան Աբրահամեանի անընկճելի խաղարկու - թիւնը, որ ընդհակառակն պիտի փրկէր իր խումբը անդարմանելի աղէտէ մը, այդ պարագային է որ Արարատի առջեւ ահեղ Սանսէլմի հետ դէպի կալանաւորներու խումբը կ՚երթար:

— Ո՞վ է այս նորատի աղջիկը, հարցուց Սանսէլմ իր ընկերոջ:

— Ինչո՞ւդ պէտք:

— Շատ գեղեցիկ էր, մրմնջեց կալանաւորը գլուխը ցնցելով:

Աչխատութիւնը վերսկսաւ:

Իրիկուան դէմ հրաման տրուեցաւ որ Պենետէթթօն իր ընկերոջմէն զատեն:

Եւ որովհետեւ Սանսէլմի դէմ զանգատելու պատճառ մը չունէին — եւ պարապ մարդ ալ չկար — ինչպէս որ կ՚ըսեն հոն՝ հասկցնելու համար թէ երկեալ մը ձեւացնելու հարկ եղած թուով կալանաւորներ չկան — Սանսէլմ ալ նոյնպէս չըղթայէն ազատեցաւ:

— Գիտցիր որ առժամանակեայ է, ըսաւ բանտապահը: Երկու երեք օրէն խումբ մը պիտի դայ· եւ քեզի ընկեր մը կը գտնենք···

— Պա՛հ, ըսաւ Սանսէլմ խնդալով, դրաւ կը դնեմ թէ այնքան լաւ պիտի խօսիք իմ եւ Պ. Բոսիպուայի վրայ, որ պիտի թողուն զիս այս բախտէն օգտուիլ:

— Այդ ալ կարելի է:

Երեկոյին, հանգիստի ժամէն վերջը, Սանսէլմ իր արձագանգ չունեցող ձայնովը ըսաւ Պենետէթթոյի·

— Գիտես ա՛, վաղն է:

— Ո՛հ, այո՛· վաղը, քրթմնջեց Պենետէթթօ: Եւ այն տեղն, վա՛յ անոնց, վա՛յ ամէնուն···

Այս միջոցին Պ. Բոսիպուա, որ իր խաղը աւարտած էր, երկու կալանաւորները պիտի փախուստի վրայ կը մտածէին:

Փետրուար 24ն էր, այն օրը, որուն այնքան կը սպասէր Թշուառականը, որուն ազատութեան փափաքը աւելի զօրացած էր սրտին մէջ եռացող ատելութեամբը:

Սոսկալի գիշեր մը անցուցած էր, թէեւ թիարան մտնելէն ի վեր առաջին անգամն էր որ կրկին չղթայէն ազատած էր եւ բանտանուէն ուրիշ մէկ կողմը կը գըտնուէր, ինքզինքին եւ քունի աւելի տէր ըլլալով:

Բայց սոսկալի երազներ խանգարած էին այս ազատանած երեւակայութիւնը:

Հազար դիտաւորութիւններ իրարու կը յաջորդէին տենդի զառանցանքի մէջ· եւ անոնց եւ ոչ մէկուն որոշում կուտար:

Ցետոյ յանկարծ կը սկսէր յուսահատիլ, տարակուսիլ ամէն բանէ, իր մեղսակիցէն եւ անոր փախուստի կարծեցեալ միջոցներէն: Ո՛հ, եթէ խաբուած էր՝ պիտի չվարանէր, պիտի սպաննէր զայն:

Երբ լուացաւ, Պենետէթթօ դեղնած, հազիւ ոտքի վրայ կենալու ուժ ունէր:

Եւ սակայն հարկ եղաւ աշխատութեան երթալ, պէտք եղաւ բանտապահներու խարազանին ներքեւ խոնարհիլ, հարկ եղաւ ցոյց տալ բոլոր այն քաջասրտութիւնը, որուն կարող էր իր մարմինը տակաւ:

Ի՜նչ կատաղութիւն, ի՜նչ ցասում, հապա թէ կրնար զսպել ինքզինքը:

Եւ եթէ այդ օրն ալ անցնէր առանց ակնկալած հետեւանքը ունենալու: Թշուառականը կը դողար իր ուսերը կքող բեռան ներքեւ:

Այդ միջոցին չորս ձիերու քառատրոփ արշաւանքով ընթացող սուրհանդակի կառք մը Քիւժի անտառին բլրակն ի վար կ՚իջնէր, Օպանեէն Պօսէ տանող ճամբուն վրայ:

Այս կառքին մէջ սեւեր հագած կին մը առանձին էր եւ անկիւն մը կթթնած՝ կարծես կը քնանար:

Ցանկարծ սարսռաց եւ կարծես ընդոստ արթնցաւ:

Սուրհանդակի կառքը կանգ առած էր այն պինուորական պահականոցին դիմաց, որ կայսրութեան տեն հաստատուած էր բլուրին կէս ճամբան, տեղով աւազակներու որջ եղող այս անտառէն անցնող ճամբորդները պաշտպանելու համար:

Ձանապարհորդուհին աչքուժով պատուհանը վար առաւ եւ չոր ու սառեցնող հովը երեսին փչեց:

— Ո՞ւր ենք, հարցուց:

— Պօսէ··· դրեթէ կէս ժամէն հոն կը հասնինք:

ԺԻԻԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՏԵՂԵԿԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

—o—

Ցարգելի հայրենակիցներ,

Մեծ եղեռնէն վերջ, հայրենի հողէն խլուած՝ հայ Սփիւռքը ազգային պատմութեան եւ ինքնութեան հաւատարմութեամբ կը լծուէր հայրենաշինական նուիրական գործին: Իրենց ընօրրանի անունն ու յիշատակը յաւերժացնող նոր աւանների ստեղծման ինչպէս նաեւ տարաչխարհի Հայութեան դոյատեւման առաջադրութեամբ՝ հայրենասիրութեան յուզիչ օրինակ կը մնայ վերաշինացներու ընդարձակ ցանցը:

Ֆրանսահայ կեսարացիները 1935ին արդէն կազմելով Կեսարիոյ ու շրջանի Հայրենակցական Միութիւնը, կը մատնակցէինք ընդհանուր չարժման: Զանազան ձեռնարկներով ինքզինք ճանչցնելէ վերջ հայ իրականութենէ ներս՝ պատերազմի պատճառաւ կ՚ընդհատուէր անոր գործունէութիւնը:

Պարագաներու աննպաստ դասաւորումով անդործութեան մատնուած, մեր Հայրենակցականը կը վերածնի այժմ, ժիրօրէն արձագանգելով Մայր Հայրենիքի մէջ Նոր Կեսարիոյ վերակենդանացման: Աղդարեւ, շնորհիւ հայրենի կառավարութեան պատմական ու խանդավառ - ութիւն, Երեւանէն 60 քիլմ· հեռու, Հոկտեմբերեանի շրջանին, 1·500 հեկտար տարածութեամբ, 10·000 բնակիչներով, դպրոցով՝ բնակութեան չէնքերով, գործարանով ու մշակութային տունով, ապրող ու արտադրող աւան է ան ալեւոր Արարատի դիմաց: Անոր գլխաւոր արտադրութիւնն է խորդենին (ժէրանիոմ) որու՝ գէրոյէ նուազ 80 աստիճանին մի-

ՀՕԳԱՐՏԻՔ

ՄԱՐՍԻԼՅ, ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ.— Երէց սերունդի ալեւոր դէմքերը հետզհետէ կը մեկնին անդարձ: Հին սերունդի վերջին ներկայացուցիչները կը լքեն մեզ առյաւէտ...

Փետրուար 7ին հողին յանձնեցինք գաղութիս եռանդուն անդամներէն Արամ Շտոյեանը, որ երկար տարիներ մաս կազմած էր Մարսէյլի Գաւառական ժողովին եւ տասնեակ տարիներ ալ եկեղեցւոյ Թաղական Խորհուրդին: Մեծ ջանք եւ եռանդ թափած է ազգային գործերու մէջ՝ ի նպաստ գաղութին:

Ս. Թադէոս եկեղեցիին մէջ, փետր. 7ին յուղարկաւորութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ: Ողբացեալին ազգանուէր աշխատանքները գնահատեցին Թաղիս հոգեւոր հովիւը՝ Վաչէ Վրդ· եւ ընկ· Աստուր Քէօսէեան:

Արամ Շտոյեանի մահով գործունեայ, եռանդուն, տիպար Հայ մը կորսնցուցինք:

ԸՆԿԵՐ ՄԸ

այն սառոյ լուղը, փնտռուած ու չատ չատ յարդի է տիեզերանաւորդութեան եւ ճարտարարուեստի այլ ճիւղերու մէջ ու անոր եկամուտին կարեւորագոյն առարկան կը կազմէ:

Շարք մը տնելով նոր աւաններու հետ, Նոր-Կեսարիան կը բարձրանայ որպէս կենդանի կոթող, անկորնչելի յուչարձան մեր բիւրաւոր նահատակներու յիշատակին:

Բոլորուելով Հայրենակցական վերակազմուած Միութեան չուրջ, Կեսարացի - ներս պատմական հայ Կեսարիոյ ազգա - նուէր հարուստ աւանդութեանց ոգիով պիտի չարժինք: Մեր ծննդավայրի մչակութային ու հասարակական անմահ գործիչներու ու մեծահամբաւ բարերարնե - րու օրինակը թելադրիչ հրամայական կը մնայ ամէնուս:

Նորակազմ վարչութիւնս պարտակա - նութիւն կը համարի պարբերաբար տեղեակ պահել Ֆրանսայի եւ դրացի երկիր - ներու հայրենակիցները իր գործունէու - թենէն ու սերտացնել հայրենակցական կապը:

Ցարգանօք՝

Ի դիմաց Վարչութեան
Նախագահ Գրիգոր Փանոսեան
Քարտուղար Ցակոբ Վէզիրեան

Փարիզ, Հոկտ· 1974

Յ. Գ.— Թղթատարի գործադուլի ինչպէս նաեւ մեր սիրելի նախագահին խիստ ցաւալի մահուան պատճառաւ ներկայ չրջաբերականի առաքումը չետաձգուեցաւ մինչեւ այսօր: Ի չարգանս մեր ողբացեալ հայրենակցի յիշատակին՝ սոյն գրութեան տակ անփոփոխ կը պահենք իր անունը, թէպէտ վարչութեանս որոշումով իր եղբայրը՝ Պարոն Ցարութիւն Փանոսեան նշանակուած է որպէս նոր նախագահ:

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԳ·

ՊԱՐՈՆ ՐՕՏԻՊՈՒԱՆ

×

Վերատեսուչը նշան ըրաւ, բանտապահը երկու կալանաւորները քաշեց տարաւ···

— Ես՛ղճ մարդ, կը մրմնջէր Վալանթին, դիմադրելով տակաւին այն սոսկումի ազդեցութեան, որ սրտին տիրած էր:

Ցետոյ Մաքսիմիլիէնի բազուկը բռնեց լով·

— Եկէ՛ք, եկէ՛ք, գոչեց: Ինծի այնպէս կուգայ որ, եթէ հոս մնամ, պիտի մեռնիմ:

Մինչդեռ անոնք կը հեռանային, Պենետէթթօ Սանսէլմի հետ դէպի կալանաւորներու խումբը կ՚երթար:

— Ո՞վ է այս նորատի աղջիկը, հարցուց Սանսէլմ իր ընկերոջ:

— Ինչո՞ւդ պէտք:

— Շատ գեղեցիկ էր, մրմնջեց կալանաւորը գլուխը ցնցելով:

Աչխատութիւնը վերսկսաւ:

Իրիկուան դէմ հրաման տրուեցաւ որ Պենետէթթօն իր ընկերոջմէն զատեն:

Եւ որովհետեւ Սանսէլմի դէմ զանգատելու պատճառ մը չունէին — եւ պարապ մարդ ալ չկար — ինչպէս որ կ՚ըսեն հոն՝ հասկցնելու համար թէ երկեալ մը ձեւացնելու հարկ եղած թուով կալանաւորներ չկան — Սանսէլմ ալ նոյնպէս չըղթայէն ազատեցաւ:

— Գիտցիր որ առժամանակեայ է, ըսաւ բանտապահը: Երկու երեք օրէն խումբ մը պիտի դայ· եւ քեզի ընկեր մը կը գտնենք···

— Պա՛հ, ըսաւ Սանսէլմ խնդալով, դրաւ կը դնեմ թէ այնքան լաւ պիտի խօսիք իմ եւ Պ. Բոսիպուայի վրայ, որ պիտի թողուն զիս այս բախտէն օգտուիլ:

— Այդ ալ կարելի է:

Երեկոյին, հանգիստի ժամէն վերջը, Սանսէլմ իր արձագանգ չունեցող ձայնովը ըսաւ Պենետէթթոյի·

— Գիտես ա՛, վաղն է:

— Ո՛հ, այո՛· վաղը, քրթմնջեց Պենետէթթօ: Եւ այն տեղն, վա՛յ անոնց, վա՛յ ամէնուն···

Այս միջոցին Պ. Բոսիպուա, որ իր խաղը աւարտած էր, երկու կալանաւորները պիտի փախուստի վրայ կը մտածէին:

Փետրուար 24ն էր, այն օրը, որուն այնքան կը սպասէր Թշուառականը, որուն ազատութեան փափաքը աւելի զօրացած էր սրտին մէջ եռացող տեղու - թեամբը:

Սոսկալի գիշեր մը անցուցած էր, թէեւ թիարան մտնելէն ի վեր առաջին անգամն էր որ կրկին չղթայէն ազատած էր եւ բանտանուէն ուրիշ մէկ կողմը կը գըտնուէր, ինքզինքին եւ քունի աւելի տէր ըլլալով:

Բայց սոսկալի երազներ խանգարած էին այս ազատանած երեւակայութիւնը:

Հազար դիտաւորութիւններ իրարու կը յաջորդէին տենդի զառանցանքի մէջ· եւ անոնց եւ ոչ մէկուն որոշում կուտար:

Ցետոյ յանկարծ կը սկսէր յուսահատիլ, տարակուսիլ ամէն բանէ, իր մեղսակիցէն եւ անոր փախուստի կարծեցեալ միջոցներէն: Ո՛հ, եթէ խաբուած էր՝ պիտի չվարանէր, պիտի սպաննէր զայն:

Երբ լուացաւ, Պենետէթթօ դեղնած, հազիւ ոտքի վրայ կենալու ուժ ունէր:

Եւ սակայն հարկ եղաւ աշխատութեան երթալ, պէտք եղաւ բանտապահներու խարազանին ներքեւ խոնարհիլ, հարկ եղաւ ցոյց տալ բոլոր այն քաջասրտութիւնը, որուն կարող էր իր մարմինը տակաւ:

Ի՜նչ կատաղութիւն, ի՜նչ ցասում, հապա թէ կրնար զսպել ինքզինքը:

Եւ եթէ այդ օրն ալ անցնէր առանց ակնկալած հետեւանքը ունենալու: Թշուառականը կը դողար իր ուսերը կքող բեռան ներքեւ:

Այդ միջոցին չորս ձիերու քառատրոփ արշաւանքով ընթացող սուրհանդակի կառք մը Քիւժի անտառին բլրակն ի վար կ՚իջնէր, Օպանեէն Պօսէ տանող ճամբուն վրայ:

Այս կառքին մէջ սեւեր հագած կին մը առանձին էր եւ անկիւն մը կթթնած՝ կարծես կը քնանար:

Ցանկարծ սարսռաց եւ կարծես ընդոստ արթնցաւ:

Սուրհանդակի կառքը կանգ առած էր այն պինուորական պահականոցին դիմաց, որ կայսրութեան տեն հաստատուած էր բլուրին կէս ճամբան, տեղով աւազակներու որջ եղող այս անտառէն անցնող ճամբորդները պաշտպանելու համար:

Ձանապարհորդուհին աչքուժով պատուհանը վար առաւ եւ չոր ու սառեցնող հովը երեսին փչեց:

— Ո՞ւր ենք, հարցուց:

— Պօսէ··· դրեթէ կէս ժամէն հոն կը հասնինք:

ԺԻԻԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տոքթ. Վարուժան Պարսամեան եւ զաւակները խոր կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ եւ մօր՝

ԱԼԻՍ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ
(ծննդ. Ձիճեան)

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Մարտ 16ին, 53 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Շաբաթ (Մարտ 19) ժամը 11ին, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, 15, Ռիւ Ժան Կուժոն։

Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

ՅԱՌԱՋ.— Մեր ցաւակցութիւնները Տոքթ. Վ. Պարսամեանի եւ ընտանիքին։

Տէր եւ Տիկին Կարօ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Վահան Պետրոսեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Քէչիչեան եւ աղջիկը, Պ. Նուպար Պետրոսեան եւ զաւակները եւ ինչպէս նաեւ Տէր եւ Տիկին Տօնիկեան, Պապայեան, Թոքաթլեան, Գարակէօզեան (Ամերիկա), Տիկին Զապէլ Սուճեան (Ժանթին), Օսկանեան, Փափազեան, Սարաճեան, Տիրատուրեան, Մճէեան, Մեքանկիւլեան, Խաչատուրեան, Պուտաք-եան, Մարաշեան եւ Պուրալեան (Քանատա) ընտանիքները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր, մեծ-մօր եւ ազգականին՝

ԱՃԻՒ ՏԻԿԻՆ ԶԱՐՈՒՀԻ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ
(ծննդ. Քայսերլեան)

մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Մարտ 15ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Զորեքշաբթի, Մարտ 19, ժամը 14·30ին։ Հաւաքուիլ իր բնակարանը, 20 Ռիւ Անտրէ Լէօրէ, Վիլմոմպլը, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Ռոնիի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իրրեւ այդ նկատել։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱՀԱՅԲԵՐԴԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ (Մարտ 22) երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ տեղւոյն վրայ։

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՐՏ 22, *յիշատակ յարութեան Ղազարոս, կիրակնամուտի ժամերգութիւն ժամը 16·30ին։*

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 23, *Ծաղկազարդ սկիզբ ժաբերգութեան ժամը 8·15ին, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16։*

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, առաւօտեան ժամերգութիւն անդաստան, պատարագ 7·45 – 12, երեկոյ Դռնբացէքի արարողութիւն 17ին։*

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 10ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17ին։*

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՇԱԲԱԹ, *կիրակնամուտք, իրիկուան ժամերգութիւն «Լոյս ղուարթ»ի ժամը 5ին*

ԿԻՐԱԿԻ, *Ծաղկազարդ, նկիզք ժամերգութեան եւ ապա անդաստան 8, պատարագ 10, Դռնբացէք 17։*

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ. Ց. Դ. Վրանդեան կոմիտէի եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ. Տան սրահին մէջ։

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ-Նովա նուագախումբին։

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

Լ Ի Ո Ն
ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի Կեդրոնական Գրասնսյի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն-Մօրիսի, Վալանսի, Սէնք – էթիէնի եւ Սէն-Շամոնի խումբերուն։

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE
du 23 au 30 Mars
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN
JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA
VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz
SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՅԱՌԻԿ
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգինոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ։ Բազմաթիւ շրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ։ Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել։—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անճամբ ներկայանալ Կ. Ունճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ ուրբաթ կէսօրէ եառք ժամը 15էն 18։

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — *ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝* Յ. Պօյաճեանի։

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն։— Ա) Յուլիս 12–27 (Լենինգրատ – Երեւան – Մոսկուա)։ Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն)։ Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն)։

Taverne Maubeuge
chez EDDY
KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՁԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ
1975 ՄԱՐՏ 22 ՇԱԲԱԹ ՕՐ
ԺԱՄԸ 20ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՈՒՇ ԳԻՇԵՐ
Salle Voltaire, rue Voltaire
(Ալֆորվիլ)
Նախագահութեամբ երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԺՈԶԷՖ ՖՐԱՆՋԵՍՔԻԻ
Գեղարուեստական Բաժին
ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ **Պ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ**

Ձեռնարկեցէ՛ք ինչ տեղ մնացած է
ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՑԷԼԵԱՆ ՆԱԽԿԻՆ ԱՇԱԿԵՐՏԱՑ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ՍԱՒՐԲ ՂԱԶԱՐ
ՎԵՆԵՏԻԿ, ՀԱՆԳՍՈՒԱՆ ԱՕԹԻԻ
PELERINAGE A SAINT LAZARE, VENISE
29-30-31 MARS
ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆՆ Է 475 ՖՐԱՆՔ
(որ կ'ամփոփէ ճամբու ծախք, ճաշ, պանդոկ ապահովութիւն)
Մեկնում Փարիզէն՝ Ուրբաթ երեկոյ, Մարտ 28ին, կառ տը Լիոնէն
Par train-couchettes
Ժամանում Փարիզ՝ երեքշաբթի առաւօտ, Ապրիլ 1, ժամը 8·30ին
Ճամբորդութեան մանրամասնութեանց եւ արձանագրութեանց համար հեռաձայնել հետեւեալ հասցէներուն.
— M. E. Der-Agopian, 970-60-26 (après-midi)
— M. A. Calendérian, 508-58-72 et 607-55-32 (Samedi, Dimanche)
— *Հանդերձ ծնողօք 10էն 15 տարեկան փոքրերուն՝ զեղչ 10 առ հարիւր*

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
20
JEUDI
20 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·253

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.253

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 11)

« ՏԱՐԲԵՐ ՆՈՒԱԳՆԵՐ » ԹԱՏԵՐԱԽԱՂԻ ԲԵՄԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ

Արձակագիր Զօրայր Խալափեանի «Տարբեր նուագներ» թատերախաղը բեմադրուած է Ռիվայի մէջ։ Թատերախաղը առաջին անգամ ներկայացուած է Լենինական։

×

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺՆԵՐՈՒ ՆՈՐՈԳՈՒԹԻՒՆ

Երեւանի ծայրամասերէն մէկուն մէջ մեծ «աւտոկենտրոն» մը կառուցուած է։ Ամէն տարի մօտ 15·000 «ժիգուլի» փոքր ինքնաշարժներ կարելի պիտի ըլլայ նորոգել, ջնել, անոնց սպասարկել այս կեդրոնին մէջ։ 400 հոգի կ'աշխատի։ Նախատեսուած է ինքնաշարժներու ցուցադրութեան սրահ մը չինել, որպէսզի Վոլգայի գործատունը հնարաւորութիւն ունենայ յաճախորդներուն ցուցադրելու իր նոր ինքնաշարժները։ Պահեստամասերու խանութներ ալ պիտի հաստատուին։

×

ՀԱՄԵՐԳ – ԶՐՈՑՅ

Համերգ – զրոյց մը կազմակերպուած է երեւանի երաժշտանոցին մէջ. նուիրուն է ե– ղած՝ «Ա.· Իսահակեանը երաժշտութեան մէջ»։ Փրոֆ. Թամարա Շահնազարեան ներկայացուցած է Ա.· Իսահակեանի բանաստեղծութիւններով յօրինուած երաժշտական ստեղծագործութիւնները։ Երաժշտանոցին երգերու բաժնի սաները երգած են Ռ. Մելիքեանի, Հ. Ստեփանեանի, Է. Միրզոյեանի, Է. Աբրահամեանի եւ այլ երգահաններու ռոմանսներն ու երգերը, յօրինուած Ա.· Իսահակեանի բնագրերով։

×

Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆ ԺԱՌԱՆԳՈՒԹԻՒՆԸ

Ա.· Իսահակեանի ժառանգորդները՝ Վիղէն եւ Ամիկ Իսահակեան գրականութեան եւ արուեստի թանգարանին յանձնած են բանաստեղծին հարուստ, խիստ արժէքաւոր եւ հետաքրքրական դիւանը։ Ամիկա կը պարունակէ բանաստեղծին ձեռագիրները, սեւագրութիւնները, մամլոյ նաեւ տպագրուած գիրքերու օրինակներ, որոնց վրայ կան հեղինակին ձեռքով կատարուած սրբագրութիւններ։

Դիւանին մէջ գլխաւոր տեղը կը գրաւեն բանաստեղծութիւններուն ձեռագիրները, որոնց մէկ մասը ամփոփուած է տետրակներու, իսկ միւս մասը՝ առանձին թերթիկներու վրայ. որոշ հատուածներ ալ կան ծոցատետրին մէջ, որոնք գրուած են 1892–1957ի ընթացքին։

Ձափածոյ ստեղծագործութիւններու չարքին կը պատկանին պոէմները, պատմուածքները, առասպել– ները եւ զրոյցները, ինչպէս «Արու Լալա Մահարի»ն, «Մեր նախահայրերը», «Սիրոյ վէպը», «Մեղմ մայրը», «Արագի ծնունդը», «Լէյլի եւ Մէջլում», «Հայրենի հողը», «Աթիլլա»ն, «Ցաւերժական սէրը», «Սոկրատեսը», «Ագրայէլը» եւ այլ գործերու ձեռագիրները, ասոնց մշակումները, տարբերակները եւայլն։

Վարպետին ժառանգութեան ուշագրաւ մասերէն մէկը կը կազմեն «Սասմայ Մհեր» պոէմի եւ «Սասմայ Մանուկ» վիպական ասքին առաջին ձեռագիրները, առանձին հատուածները, որոնց մշակումները տարիներու պատմութիւն ունին եւ որոնք անոր ուշադրութեան եւ դուրգուրանքին առարկան դարձած են։

Առանձին բաժին մը կը կազմէ արձակը, որուն մէջ յատուկ ուշադրութեան արժանի է «Ուստա Կարօ» խորագիրով ընթերցողին յայտնի, սակայն անաւարտ մնացած վէպը։ Աւիկա ծննդ առած է 1910 Ապրիլ 21ին Ղազարապատ, ապա շարունակուած է իր երկար թափառումներու ընթացքին։ «Ուստա Կարօ»ն Վարպետին հետ «չրջած է» Ալեքսանդրապոլ, Թիֆլիս, Պոլիս, Իզմիթ, Վիէննա, Վենետիկ, Ժընեւ, Պերլին, Փարիզ եւ, վերջապէս, Երեւան։

Առաջին տարբերակը աւարտած է 1912–Յունուար 10ին, Իզմիթ։ Վէպը բաղկացած է 375 մեծադիր էջերէ։ Առաջին օրինակին վրայ հեղինակին արձանագրութիւնը կայ, թէ աշխատութիւնը վերջացած է։

Դիւանին մէջ են ընթերցողնեուն չատ ծանօթ արձակը, որու մէջ «Աղա Նազարը», «Կալուածատէրերի մօտ», «Տէր Մլեհը», «Լիլիթ»ը, «Գարիբալթիան»ը, «Լի Թայ Պո»ն, «Սասդիի վերջին գարունը», «Անանտան եւ մահը», «արծուամտունուկը», «Բանաստեղծին երազը», «Հայկական Ֆաուստ»ը եւ այլ գործերու ձեռագիր էջերը, սեւագրութիւնները, պատառիկները, մշակումները։ Այդ նոյն չարքին կարելի է դասել յուշագրական նիւթերը իր ժամանակակիցներու մասին, ինչպէս Հ. Ղ. Ալիշանի, Կոմիտասի, Ց. Թումանեանի, Մ. Աբեղեանի, Ց. Ցով– հաննիսեանի, Պ. Պռօշեանի, Թ. Թորոմանեանի, Մ. Գորկիի, Մ. Սարեանի, Շ. Կուրղինեանի, Ռ. Մելիքեանի, Դ. Դեմիրճեանի, Ե. Շահազիզի եւ ուրիշներու մասին գրածները, որոնց ծանօթ եղած եւ անոնց հետ մտերմական կապեր ունեցած է բանաստեղծը։

Դիւանին արժէքաւոր բաժինը պէտք է համարիլ բանաստեղծին թարգմանութիւնները, որոնք հեղինակին վարպետ գրչին տակ բնագիրի արժէք ստացած են։ Ցիչատակութեան արժանի են Պուշկինի «Դեւ»ը, Տիխոնովի «Սահմանապահները», Կէօթէի «Բոլոր դագաթների վրայ», Մերիմէի «Թոլեդոյի մարզարիտը», «Իրկլա Ամծու մօտ», «Զինական մի հին բանաստեղծութիւն», ապա նաեւ Հայնէի, Նիցչէի, Գրիչաշվիլէ եւ ուրիշ հեղինակներէ կատարած թարգմանական փորձերը, սեւագրութիւնները եւայլն։

Դիւանին մէջ կան նաեւ ժողովրդական բանահիւսութեան նիւթեր՝ բայաթիներ, առակներ, առածներ, հանելուկներ, ասացուածքներ, ասոյթներ, ոճեր, որոնցմով այնքան հարուստ է բանաստեղծին ծննդավայրը՝ Շիրակի գաւառը։

Դիւանին մէջ են բանաստեղծին յօդուածները գրականութեան, հայ ազգի պատմութեան, մշակոյթի եւ այլ հարցերու մասին, նաեւ այս կամ այն առիթով արտասանած ճառերը։ Արժէքաւոր բաժիններէն մէկը, անկասկած, նամակագրական ժառանգութիւնն է։ Ասոնց թիւը քանի մը հազարի կը հասնի։

Բանաստեղծը նամակներ ստացած է Մ. Սարեանէ, Գ. Լեւոնեանէ, Ա. Տիգրանեանէ, Լ. Սիւրմէլեանէ, Զ. Պօյաճեանէ, Համաստեղէ, Ե. Հասրաթեանէ, Ց. Շիրազէ եւ բազմաթիւ այլ գրագէտներէ՝ Հայաստանէ եւ Սփիւռքէ։

ԳՈՀԱՐ ԱԶՆԱՒՈՐԵԱՆ

×

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 12–13)

ԼՈՒՂՈՐԴՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ՄՐՑԱՆԻՇ

Երեւանցի Շաւարշ Կարապետեան Լենինգրադի մէջ մասնակցած է Խորհ. Միութեան ախոյենական բաժակի մրցում– ներուն, լուղորդութեան մէջ։ Զուրկ տակէն լողալու երկու մրցանիշներ հաստատած է։ 50 մեթր լողացած է լողաթերով 16,6 երկվայրկեանէն, իսկ 400 մեթրը՝ 3 վայրկեան 18,2 երկվայրկեանէ։ Այս ձեւով մարզիկը համաշխարհային տասը մրցանիշներու հեղինակ դարձած է։

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԲՐԵԺՆԵԻ ՓԵՇՏԱՅԻ ՄԷՋ

Քանի մը օր է որ Բրեժնեւ հունգարական մայրաքաղաքը կը գտնուի, մասնակցելու համար տեղւոյն Համայնավար կուսակցութեան ԺԱ. համագումարին։ Համագումարին երկրորդ օրը ճառ մը խօսած է Բրեժնեւ, չուրջ 40 վարկեան, չեչտելով մանաւանդ հունգարական կուսակցութեան համար այս համագումարին պատմական բնոյթը։ Անդրադառնալով խորհրդային – հունգար յարաբերու– թեանց, խորհրդային թիւ Մէկը ըսած է.— «Համագործակցութիւնը նպաստաւոր է երկու երկիրներուն համար քանի կ'ընդրկէ տնտեսական կեանքին բոլոր մարդերը։ Արդէն փորձառու ենք քանի մը հաւաքական մեծ ծրագիրներու իրագործման համար»։

Բրեժնեւ ակնարկած է նաեւ դրամատիրական աշխարհը ցնցող տնտեսական տագնապին եւ ընդունած որ անիկա ազդեցութիւն «կ'ունենայ նաեւ մեր տնտեսական գործերուն վրայ» քանի ընկերվարական երկիրները մեծ աստիճանի չափի վրայ տնտեսական յարաբերութիւններ ունին դրամատիրական երկիրներու հետ։ Բրեժնեւ կ'ուզէ ամրապնդել Խորհ. Միութեան եւ Միացեալ Նահանգներու կապերը ու կը ծանրանայ այդ կէտին վրայ.— «Եւրոպայի տեւական խաղաղութեան մը համար մեր պայքարին հետ, մասնաւոր չհապրդռութիւն մը ունինք Միացեալ Նահանգներու եւ Խորհ. Միութեան յարաբերութեանց նկատմամբ»։ Ու չեչտած է թէ պէտք է ամրապնդել այդ կապերը որպէսզի առաջքն առնուի հաւանական բախումներու։ Կողմնակից է նաեւ գործակցելու Ուաշինկթընի հետ Մերձաւոր Արեւելքի եւ Հնդկաչինի հարցերը կարգադրելու համար։

Քանի մը տողով

ՈՒԱՇԻՆԿԹՐԸ որոշեց 7 միլիոն տոլարի ռազմամթերք ծախել Եթովպիոյ։ Այս վերջինը Էրիթրէայի ըմբոստութիւնը ճզմելու համար քսան միլիոն տոլարի զէնք եւ ռազմամթերք ուզած էր Միացեալ Նահանգներէն։

ԸՆԿԵՐԱԿՑԱԿԱՆ կազմակերպութիւն– ները (Սէ.· Ժէ.· Թէ.· եւ Սէ.· Էֆ.· Տէ.· Թէ.·) կ'ըսեն թէ Սիթրոյէնն պիտի յայտնէ թէ 413 հոգի կը պաշտօնազրկէ։

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Նախարարապետը՝ Շիրաք Մոսկուա գնաց, ուր քաղաքականէն զատ, պիտի ունենայ մանաւանդ տնտեսական յարաբերութեանց վերաբերեալ խօսակցութիւններ։

ԵԹՈՎՊԻՈՑ մէջ, վեց ընդդիմադիրներ գնդակահարուած են։

ՀԱՐԱՒԱՑԻՆ Վիէթնամի կաթողիկէ ընդդիմութեան պետը՝ Հայր Թանհ մասուլի ասուլիսի մը ընթացքին յայտնած է թէ Ֆրանսացի սպանուած լրագրողը՝ Լէմարտուլիէնը ըսած էր Պան Մէ Թուոթի անկումի մասին եւ թէ խակական մարտիրոս մը դարձած էր մամուլի ազատութեան։

ՓՈՐԹՈՒԿԱԼԻ մէջ երեք կուսակցութիւններ արդիլուեցան, որոնց կարգին ծայրայեղ ձախ կուսակցութիւնը։ Միւս երկու կուսակցութիւնները են.— մէկ ուրիշ ծայրայեղ ձախ, մէկ ալ՝ ծայրայեղ աջ։ Մթնոլորտը այնքան ալ պայծառացած չէ եւ անկարելի չէ որ Ապրիլ 12ին նախատեսուած ընտրութիւնները յետաձգուին։

«ԻՄԱՆԻԹԷ» Զորեքշաբթի օր 140 հազար օրինակ աւելի տպած էր, ժարածելու համար ներքին էջերու թղթածրարը, ուր կը բացատրէ թէ կարելի է վառելանիւթին դինը պակսեցնել։ Ժորժ Մարչէ վերջացուցած է ապաքինման շրջանը եւ աւելի քան երբեք կծու է վարչակարգին դէմ։

ՓՈՔՐԱԾԱԻԱԼ ՁԱՅՆԱՍՓԻՒՌ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ

Երեւանի մէջ սկսած է արտադրութիւնը փոքրածաւալ ձայնասփիւռ գործիքներու (քասէթ), ինքնաշարժներու համար։

×

ԾԱՆՐԱԲԱՐՁՈՒԹԵԱՆ ԱԽՈՑԵԱՆ

Ծովափնեայ Տուապսէ քաղաքին մէջ տեղի ունեցած է դիւղական վայրերու ծանրաբարձներու համամիութենական մրցաշարքը։ Առաջին հանդիսացած եւ ոսկէ չքանչան ստացած է Սարմէն Եսայեան Շամչադինէն։

×

ՆՈՐ ԴԱՇՆԱԿ ԵՒ ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ԿԻԹԱՌ

Երեւանի նուագարաններու գործատունը նոր դաշնակ մը եւ էլեկտրական կիթառ մը սկսած է արտադրել։ Նոր դաշնակը՝ «Կոմիտաս–74» նախորդներէն տարբեր է իր հնչողական բարձր յատկանիշներով, արտաքին ձեւաւորումով, որ կը համապատասխանէ ժամանակակից գեղագիտական պահանջներուն։

Էլեկտրական կիթառն ալ ձայնային հարուստ կարգաւորիչներ ունի։

Բ. ԱՆԱՆԻԿԵԱՆԻ «ԿՐԱԽԸ»

— o —

Բ.

Բ. Անանիկեան առանց ժխտելու թէ Արեւմտեան Հայաստանի Հայութիւնը չատ ծանր լուծի տակ կը գտնուէր եւ, հետեւաբար, կը ձգտէր ապատագրուիլ սուլթանական տիրապետութենէն, հայ յեղափոխական կուսակցութիւնները եւ, յատկապէս Դաշնակցութիւնը պարսաւելու մտադրութեամբ գրած է, թէ հայ իրականութեան մէջ ԺԹ. դարու 80–90ական թուականներուն ծնունդ առած «կուսակցութիւնների պատմութիւնն անհերքելիօրէն ապացուցում է, որ նրանք երեւան են եկել իբրեւ որոշակի դասակարգերի շահերի ու ցանկութիւնների արտայայտութիւն եւ իրենց կոչումը տեսել են իրենց սնունդ տուող դասակարգի շահերի պաշտպանութեան մէջ» (էջ 28): Այս անհեթեթ վարկածին համաձայն ուրեմն, Ամենեան, Հնչակեան, Հ. Յ. Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնները ծնունդ առած են իրենց սնունդ տուող դասակարգին շահերը պաշտպանելու համար: Իսկ որո՞նք էին այդ դասակարգերը: Համաձայն Բ. Անանիկեանի կովկասահայ «բուրժուազիան» էր, որ տեսնելով, թէ իր երբեմնի անտեսական զօրաւոր դիրքերը Անդրկովկասի մէջ կը խախտին, «ռուսական եւ օտարերկրեայ աւելի զօրեղ կապիտալի ճնշման» հետեւանքով, անտեսական զարծառնութեան նոր հորիզոններ փնտռած է Արեւմտ. Հայաստանի մէջ: «Պետականութիւնից զուրկ, սարսափով լցուած գալիք օրուայ հանդէպ, կովկասահայ բուրժուազիան, բնականաբար, չէր կարող հաշտուել ստեղծուած վիճակի հետ, չէր կարող ճաւ իմպեռիալիստական դիմել եւ իր տնտեսական գործունէութիւնը ծաւալելու համար ելք էր որոնում: Նրա հայեացքը գամուած էր Արեւմտ. Հայաստանին: Նա իր հոգու խորքում յոյսեր էր փայփայում, որ Արեւմտ. Հայաստանի թէկուզ եւ իմպեռիալիստական պայմաններում, նա կարող է գործունէութեան բաւականաչափ ազատ տարածութիւն ունենալ» (էջ 34): Բ. Անանիկեանի փաստարկումով «հէնց այդ շրջանում էր, որ Երեւան եկաւ Դաշնակցութիւնը, իբրեւ կովկասահայ բուրժուազիայի ձգտումների հարազատ արտայայտիչ» (էջ 36): Իսկ ինչ կը վերաբերի Դաշնակցութեան ընկերվարական դաւանանքին, այս ալ, ըստ «կրախ»ի հեղինակին, լոկ պիտակ մըն էր մոլորեցնելու դիտաւորութեամբ աշխատաւոր դասը:

Բ. Անանիկեան, որ այնքան մէջբեռումներ կատարած է դաշնակցական դրոշներու հատորներէն, դիտմամբ անտեսած է Ֆր. Միքայէլեանի, Մ. Վարանդեանի եւ չատ ուրիշներու պարսաւանքները ուղղուած հայ կրեսոսներու, ջոջերու, որոնք ոչ մէկ կոպէկ տուած են հայրենիքի ազատագրութեան չարժումին: Եւ հարկ եղած է յաճախ բռնի ուժով դրամ ձեռք ձգել հայ «բուրժուաները»էն:

Բ. Անանիկեան չէ փորձած իսկ ըմբռնել արեւմտահայ ազատագրական չարժման էութիւնը եւ իւրայատուկ դիմագիծը, ո՛չ ալ հայ կուսակցութիւններու հիմնական առաջադրութիւնը, անոնց պատմական առաքելութիւնը: Դեռ 1896ին Ռոզա Լիւքսէնպուրկ, որ լաւ ծանօթ եղած է Թուրքիոյ եւ Ռուսիոյ ներքին կացութեան, իր «Ազգային պայքարը Թուրքիայում եւ սոցիալ – դեմոկրատիան» յօդուածին մէջ ընդգծած էր, թէ Թուրքիա պէտք է խորտակուի «... ոչ թէ դասակարգային պայքարի հետեւանքով, այլ ազգային կռիւների պատճառով» («Բանբեր Երեւանի Համալսարանի», 1971, թիւ 2, էջ 143): Ցիշեցնենք Անանիկեանի, թէ Ռ. Լիւքսէնպուրկ միջազգային համայնավար չարժումի ականաւոր դէմքերէն եղած է: «Կրախ»ի հեղինակը նոյնիսկ անտեսած է Լենինի այն միտքը, թէ ազգային չարժումը «այսպէս թէ այնպէս բաղաքականութեան ասպարէզ է գրաւում բնակչութեան բոլոր դասակարգերը (Վ. Լենին, Երկեր, հ. 20, էջ 499): Հայ իրականութեան լաւ ծանօթ Մ. Նալբանդեան ընդգծած է, թէ «ազգի ազատագրման համար անհրաժեշտ է ապահովել նրա բոլոր կենսունակ ուժերի ընդհանրութիւնը» (Մ. Նալբանդեան, Երկերի լիակատար ժողովածու, հ. 3, էջ 90): Եւ դեռ կարելի է այլ վկայութիւններ ալ արձանագրել:

Ազգային – ազատագրական չարժումին պատմութիւնը վիճաբանութեանց առիթ տուած է Հայաստանի մէջ, երկար տաեղի վեր: Ոմանք, ինչպէս Փրոֆ. Հ. Դարբինեան, իրենց դասումներու մէջ հիմք ընդունած են դասակարգային պայքարը, դասակարգերու հակամարտ շահերը եւ իրենց եզրակացումները հիմնաւորած են ըստ այնմ: Ասոնք առարկոնհատած են հայ ազատագրական չարժումը, անտեսած են այն իրողութիւնը, թէ Թուրքիոյ մէջ ծաւալ առած ազատագրական պայքարներուն ընոյթը եղած է յառաջդիմական, ժողովրդավարական, քանի անոնք ձրգուած են քանդել ատատապետական կարգերը եւ, վերջապէս, այդ չարժումը նկատած են հայ մեծահարուստ դասին անտեսական շահերուն ծառայած ձեռնարկ մը: Ազգի մը ճգտումը՝ թօթափելու իր վրայ ծանրացող բիրտ ուժը, կարծես ո՛չ մէկ դեր խաղացած ըլլայ Արեւմտահայութեան յեղափոխական համորմումներուն մէջ: Ուրիշներ, ինչպէս Ակադ. Մ. Ներսիսեան, Կ. Քարամեան եւ դեռ չատեր, նկատի առնելով Արեւմտահայութեան իրայատուկ պայմանները (ազգը իր բոլոր խաւերով բնաջնջման վտանգի տակ կը գտնուէր, մնաց որ սուլթանական Թուրքիոյ մէջ պրոլետարիա չկար), ընդգծած են իրաւամբ, թէ ազգային – ազատագրական պայքարին յարած են ազգին բոլոր խաւերը, ինչ որ բնական էր. աւելին՝ դասակարգային հակամարտութիւնները, նման պարագաներու մէջ, բնականաբար անտեսուած ու մէկ կողմ դրուած են՝ համազգային ճգտումներով համաժողով – վրդնական ճակատ մը ստեղծելով թուրք բռնակալութեան դէմ: Ասիկա խորքին մէջ յառաջդիմական երեւոյթ մըն է: Այսպէս, օրինակ, Ակադ. Մ. Ներսիսեան այն տեսակէտը պաչտպանած է, թէ ցորչափ Թրքական եաթաղանը դամոկլեան սուրի նման կախուած էր հայ ժողովուրդի դլուխին՝ ազգային ինքնապաչպանութեան, դոյատեւման մտահոդութիւն – նուիրեան, դոյատեւման մտահոդութիւն – ներն ու առաջադրութիւնները առաջին կարդին դասուած են: Ասիկա լռելեայն ըսել է, թէ դասակարգային հարցը, նման պարագաներուն, կը մնայ երկրորդական դիծի վրայ: Ուրիշ մը՝ Կ. Քարամեան, պատասխանելով Հ. Դարբինեանի դիտել տուած է, թէ «մեր բննադատին պէտք է յայտնի լինի, որ օտարերկրեայ տիրապետութեան տակ գտնուող շատ ժողովուրդների դասակարգային պայքարը ծաւալ – ուել է յատկապէս ազգային պետական հաստատումից յետոյ» («Բանբեր Երեւանի Համալսարանի», 1972, թիւ 1 էջ 137):

Ճշտակ են ըսուածները: Բ. Անանիկեանն Դաշնակցութեան դաղափարական – քաղաքական «անանկութիւնը» ցոյց տալու համար սխալ դատումներ կատարած է դրելով, թէ Կովկասահայ «բուրժուազիան» կորսնցնելով իր երբեմնի անտեսական ամուր դիրքերը Անդրկովկասի մէջ, Արեւմտ. Հայաստանի ինքնավարութեամբ անտեսական գործունէութեան նոր դաշտ փնտռած է, եւ Դաշնակցութիւնը այդ «բուրժուազիա»ին չահերուն ծառայած է:

Հայաստանի պատմաբաններէն Կ. Քամամեանի հետեւեալ քննադատութիւնը՝ ուղղուած Հ. Դարբինեանի, կը վերաբերի նաեւ իրեն՝ «Պրոֆ. Հ. Դարբինեանը ազատագրական շարժումը կապում է հայ խոշոր բուրժուազիայի հետ, որը ոչ միայն չի մասնակցել ու ղեկավարել հայ ազգային – ազատագրական շարժումները, այլեւ հնարաւորին չափ արգելք է եղել դրանց»: («Բանբեր Երեւանի Համալսարանի», 1972, թիւ 1, էջ 148):

Ինչպէս կը տեսնուի, Հայաստանի մէջ անդամ կը ժխտուին «կրախ»ի հեղինակին չնչին չարհիկ տեսութիւնները: Յատկանշական դէպք, Դաշնակցութեան դաղափարական – քաղաքական «անանկութիւնը» փաստելու համար հրապարակ եկած «տեսաբանը» առաջին առթիւ նկատի չէ առած Լենինի հետեւեալ դուցմունքը. «Սոցիալական անխտիր բոլոր հարցերը վերլուծելիս մարքսիստական թէորիայի անպայմանական պահանջն է՝ այդ հարցերը դնել որոշ պատմական շրջանակների մէջ, եւ ապա, եթէ խօսքը վերաբերում է մի երկրի (օրինակ, տուեալ երկրի ազգային ծրագրի), կատարել այն կոնկրետ առանձնայատկութիւնների հաշուառումը, ո – րոնցով այդ երկիրը միեւնոյն պատմական շրջանի սահմանիներում տարբերւում է միւսներից» (Վ. Լենին, Երկեր, հ. 20, էջ 498–499):

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(Շար. – 2)

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆՉԱՅԻՆՔ...

[ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ]

•

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

[ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱԼԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ]

ՎԱՆԱԿԱՆ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՈՒՍՄԱՆ ԾՐԱԳԻՐԸ՝ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿԶԱԿԱՆ ՎԵՐԱԶԱՐԹՆՈՒՄԻ ԴԱՐԵՐՈՒՆ (10–12ՐԴ.)

Վերապարթումի չարժման եւ Արթաքի Դարու (12րդ.) մշակութային կեանքի հարցերին յատկացուած պատմագրական վկայութիւններու չարքին՝ Փրոֆ. Յակոբ Մարթայեան, Պոլսոյ «Մարմարա» օրաթերթի 1962 Սեպտեմբերի 3–5ի թիւերուն մէջ կը խօսի նաեւ վանական կարգ մը այլ ամրոցներու եւ անոնց ուսումնական դերակատարութեան մասին: – Նախ քան մեր կողմէ անջատ առ անջատ ներկայացումը Միջնադարեան պատմական համարանիներու եւ դաստիարակչական կեդրոններու՝ կ'ուզենք արագ թռուցիկ առաւելապէս Կիլիկեան դօտիներու մէջ դտնուող դպրոցներու:

12րդ. դարուն՝ Տարսոնի հիւսիսակողմը, Բարձրերով անունով յայտնի դղեակին մօտ կառուցուած է Գանձերի վանքը՝ որ իր փայլուն տարիները ապրած է 13րդ. դարուն:

Այս չրջանէն կը յիչատակուին նաեւ Յոբին անապատը (ճգնակեացներու կեդրոնը), Փերճեր կամ Պերճեր վանքը, Ս. Աստուածածին վանքը (Սկեւռայ մօտիկ) ուր առանձնացած է Ներսէս Լամբրոնացի, եւ վերջապէս Ս. Գէորգը՝ ուր պատրաստած է ան Ս. Գաւտարագի մեկնութիւնը:

Տարսոնի մերձակայ ճգնարաններէն յայտնի է Մլիճի անապատը (1183):

Աբեւելեան Հայաստանի այս դարու

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱՓԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Վ.— Ոչ, ոչ, իր բարեկամը դեռ քովս կը ընակէր, բաւ թէ անոր հետ խօսիլ կ'ուզէր, յետոյ իր սենեակին մասին պատմեց, այն աեղն էր որ իրեն հարցուցի:

(Վկային ուղղուելիք ուրիշ հարցեր չկան):

Վկայ տիկին Դիտման, Շարլոտէն – բուրգ, Հարդէնբերգ փողոց թիւ 37:

(Երդումէն եաքը):

Նախագահ.— Ամբաստանեալը քանի մը չարաթ ձեր քովը ընակած է: Իր անհատական բարքին ու վարքին մասին կըրնա՞ք բան մը պատմել:

Վ.— Ազնիւ, համեստ, հանդարտաբարոյ եւ մաքրասէր երիտասարդ մըն էր. ամէն բան կարգի կանոնի մէջ կը պահէր: Մարտ 15ի առաւօտը, դէպքին օրը, սպասուհին եկաւ ինծի լուր տուաւ թէ պարոնը սենեակին մէջ կուլար. սպասուհին ըսի թէ դուցէ մերձաւորներէն մէկը մեռած էր, հանգիստ թող զանիկա, ես չեմ կրնար իրեն օգնել քանի դիս չի ճանչնար: Բիչ մը վերջը դուրս ելած էր. բայց ես նախապէս իրեն զացի եւ տեսայ թէ կոնեակ կը խմէր եւ չատ զարմացայ: Դուրս ելլելէն եաքը դարձեալ սենեակը մտայ եւ սեղանին վրայ դեռ կեցած էր այն չիշը, որուն մէջէն կոնեակը խմած էր:

Ն.— Գիտէ՞ք արդեօք երբ գնած էր կոնեակը:

Վ.— Սպասուհին կ'ըսէր թէ նոյն առաւօտը:

Ն.— Շիշէն ո՞րչափ խմուած էր:

Վ.— Գրեթէ մէկ երրորդը, երեք քառորդ լիտր բովանդակող չիշ էր, դաղիական կոնեակ:

Ն.— Նոյն առաւօտը ուրիշ ի՞նչ կերած էր:

Վ.— Թէյ խմած էր, ուրիշ օրերու պէս:

Ն.— Որեւէ կասկած ունեցա՞ք:

Վ.— Ամենեւին, մինչեւ որ սպասուհիս տուն դարձաւ եւ լուր տուաւ ինծի. «Ո՛հ տիկին Դիտման, մեր պարոնը սպանուած է»: Ես պատասխանեցի. Ի՛նչ է, խե՞նթ էք: Ցետոյ լսեցի թէ ինքը մէկը սպանած էր. ի սկզբան չուզեցի հաւատալ:

Ն.— Ամբաստանեալը նոյն օրը իր տվորական հանդարտութիւնը ունէ՞ր, թէ ներքին անհանդստութիւն եւ ցրուածութիւն մը կը տեսնուէր իր վրայ:

Վ.— Օր մը անոր ծանօթներէն մէկը եկած էր եւ բաւ.· «Պարոնը հիւանդ է, արեւմայ սենեակ մը պէտք է տալ անոր»:

Ն.— Բայց ձեզի եկած ժամանակ մասնաւոր ոչի՞նչ նշմարեցիք:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Եւ ձեր քով բնակած ամբողջ ժամանա՞կն ալ չնշմարեցիք:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Կ'ուտանէ՞ր:

Վ.— Այո, չատ քիչ անգամ դուրս կ'ելլէր:

Ն.— Այցելուներ ունէ՞ր:

Վ.— Ամենեւին:

Ն.— Կը նուագէ՞ր:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Նկատած էք արդեօք թէ ջղայի՞ն էր:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Վարանո՞տ էր:

Վ.— Չէր կրնար երեսս նայիլ, կը չփոթէր, վարանոտ էր եւ կ'ամչնար:

Ն.— Ահաբեկա՞լ էր:

Վ.— Զարհուրածի երեւոյթ ունէր:

Ն.— Ծանր խորհուրդներէ հալածուածի՞ մը պէս:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Երբեմն անհասկնալի, անճիշդ եւ չփոթ պատասխաններ կուտա՞ր պարզ հարցերու:

Վ.— Չէ, այդ չեմ կրնար ըսել:

Ն.— Հիւանդագին երեւոյթներ ամենեւին նկատա՞ծ էք:

Վ.— Ոչ, բայց ինքը կ'ըսէր թէ ջղայնոտ եւ հիւանդ էր:

Ն.— Արդեօք նկատա՞ծ էք, ձեր բնակարանին մէջ վերնոտի անկումներ կ'ունենա՞ր:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Ուրեմն դուք իր մասին լաւ վկայութիւն կուտաք:

Վ.— Շատ կարգին երիտասարդ մըն էր:

Ն.— (Թարգմանին): Ըսէք ամբաստանեալին թէ այս վկան ալ իր մասին անեալին թէ այս վկան ալ իր մասին անպատա չվկայեց: (Կ'ըսէ): — կ'ուզէի նկատել թէ ամբաստանեալը բնաայս ալ դիտնալ թէ ամբաստանեալը բնակարանը վարձելու համար որո՞ւ հետ ձեզի եկաւ:

Ամբաստանեալ.— Հայ Ուսանողական Միութեան նախագահին հետ:

Ն.— Հո՞ս է ան այսօր:

Ա.— Ո՛չ:

Պրոֆ. Դր. Կասիրէր.— Կը խնդրեմ, տուդեցէք թէ արդեօք ամբաստանեալը կը յիչէ՞ այն օրը կոնեակը գնած է եւ թէ ինչո՞ւ կուլար:

Ա.— Օր մը առաջ գնած էի, վասնզի ինքզինքս տկար կը զդայի: Իրիկունը փոքր բաժակ մը խմեցի, նոյնպէս առաւօտը փոքր բաժակ մը թէյի հետ առի:

Ն.— Դէպքին առաւօտը չատ խմա՞ծ էք:

Ա.— Ոչ, թէյին հետ քիչ մը միայն խմեցի:

Ն.— Բաժակ մը բերել տուի՞ք:

Ա.— Բաժակ մը բերել տուի, չտի մը ունենալու համար:

(22 – Շար.)

(12րդ դար) վանքերէն են Գետիկի վանքը (հայկական Աղուանքի մէջ), Գանձակի կամ Գանձասարի վանքը (Արցախի մէջ) եւ Հողաբծինի վանքը:

Ինչպէս յիշատակած ենք արդէն մէջ-նաղաբեան մատենադարանի նուիրուած մեր նախկին ակնարկներուն մէջ, Գետիկի վանքը պատմականացած է մասնաւորաբար Մխիթար Գոշով՝ որ 1190 թուականին եղած է հիմնադիրը այս ամրոցին, այնքան դժնդակ պայմաններու մէջ...

12րդ դարու մէջ կը յիշատակուին նաեւ վանական հետեւեալ կեդրոնները.— 1118-ին՝ Մարմէտ (Վասպուրական), 1130ին՝ Պաւղոս կամ Պօղոս (Տլուքի մէջ, Խարբերդ), 1184ին՝ Բրջնի, 1185ին՝ Սաղմոսավանք (Արագածոտնի) մէջ, 1188ին՝ Յանատամլուց անապատը (Կարնոյ մէջ), 1190ին՝ Այրիվանք, 1198ին՝ Դաւթայ վանք, 1200ին՝ Աւազ վանք (Երզնկայի մէջ, «ի լերինս Սեպուհ»), Մ. Աստուածածին կամ կարմիր վանք (Գաղատիոյ մէջ-Ինկիւրի կամ Անկուրիա), եւայլն:

Այս ու այլ բազմաթիւ կեդրոններու ուսումնական ծրագիրը կ'ընդգրկէր 1.— Մ. Գրքի բնական ուսումնասիրութիւնը (բազմատարբր պատճէններու. քննադատութիւն, վերծանում, մեկնութիւն, եւայլն), 2.— Իմաստասիրութեան ճիւղեր (բնագիտութիւն, բնաբանութիւն), 3.— Քարտասանական արուեստ կամ ատենախօսութիւն, 4.— Արուեստ բերականութեան, 5.— Հռետորութիւն (արուեստ դրագիտութեան, որուն առընթեր՝ քերթողութիւն), 6.— Գրական բնութագտութիւն, 7.— Երաժշտութիւն եւ երգիչութիւն, 8.— Արուեստ գրչութեան կամ գրաւարժութիւն, 9.— Նկարչութիւն եւ մանրանկարչութիւն, 10.— Թուաբանութիւն եւ երկրչափութիւն, 11.— Բժշկութիւն, 12.— Աստեղագիտութիւն և օբէնգիտութիւն:

Այս առանձին նիւթերը կը կոչուէին «երկոտասան մասունք իմաստասիրութեան»՝ բնաբանական, ուսումնական, աստուածաբանական, բարոյական, տրնտեսական, քաղաքական, թուական, երաժշտական, երկրաչափական եւ աստղագիտական վերադիրներուն տակ:

Լեզուագիտութիւնը եւս օրուան գլխաւոր պահանջներէն մէկը կը մնար՝ ինչպէս նախորդող տարիներուն: Կրօնական եւ մշակութային լեզուներ էին յունարէնն ու ասորերէնը, հաղոբական ստիպողութեամբ ուսանելի էին արաբերէնն ու թրքերէնը, իսկ դրացիական պատճառներով՝ վրացերէնը, աղուաններէնն ու ափխազերէնը: 12րդ դարէն սկսեալ, այս լեզուներուն վրայ կ'աւելնան պարսկերէնն ու լատիներէնը:

×

Ընթերցողին մասնաւոր ուշադրութիւնը կը հրաւիրենք յատկապէս դասագիւղերու ա՛ռ տարողութեան վրայ՝ որպէսզի կարելի ըլայ մօտաւոր գաղափար մը ունենալ Միջնադարու մեր հոգեւորականութեան մասին:

«ՔԱԹՐԱ»

ԴԱՀԼԻՃԱՑԻՆ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲԻՆ ՑԱՋՈՂԱՑԻՆ ՀԱԳԵՐԳԸ

Անցեալ Ուրբաթ երեկոյ, Միւզէ Կիմէյի սրահը փութացող չուրջ չորս հարիւր երաժշտասէրներուն մէջ, չկար պարզ ունկնդիր կամ քննադատ մը որ չխորհէր թէ այս համերգով Քաթրայի դահլիճային նուագախումբը, Հայ Արուեստի Զարգացման Միութեան Ուրբաթի երեկոներու շարքին փայլը իր դպաթենակէտին է հասցուցած:

Նուագախումբը բոլորովին նոր յայտագրով մը կը ներկայանար: Համերգէն եւք, օտար չրջանակներու պատկանող բազմաթիւ ծանօթ անձնաւորութիւններ, որոնց մէջ կը նշմարուէին նաեւ Մշակութային նախարարութենէն պատասխանատու անձեր, քաղաքական դէմքեր եւ փրոթեսանասի քննադատներ, իրենց հիացիկ գարմանքը կը յայտնէին Միութեան պատասխանատուներուն, ըսելով թէ անհատական դրական արդիւնք ձեռք բերուած էր գուա արուեստի գետնին վրայ իսկ:

Ու արդար վարձատրութիւնն էր նուագախումբի անդամներուն եւ նամանաւանդ խանդավառ ղեկավար Սիրէլ Տիթրիխի՝ երբ յայտագրի աւարտին, ժողովուրդը ոտքի երկար ծափահարութիւններով կը սպիսկէր կրկնութիւնը Քորելլիի «Մնուն-դի Գիչերուան» քոնչերթոյի վերջին մասին:

Նոյնպէս բեմին վրայ խիստ տպաւորիչ էր տեսարանը, որովհետեւ ինքնամփոփման վերին ճիղերու ցոլացումն էր այդ տասնեւչորս երիտասարդ մեկնաբաններուն խռովայոյզ բայց վճիտ ու միահոյլ նուագը: Մանրակրկիտ ու գիտակից աշխատութեան արդիւնք:

Յայտագիրը պատռք երաժշտութեան յատկացուած էր առաւելաբար, ի մասնաւորի Պախ, Ալպինոնի ու Քորէլլիի գործերով: Կար նաեւ առաջին ունկնդրութիւնը, Փարիզի համար՝ Վազդէն Մուրատեանի Օպուայի քոնչերթոյին իր կատարման մասին:

Արեան, աւերումի, մշտախռով ու անկայուն կեանքի մը յորձանքին մէջ՝ մեր մտաւորական եւ եկեղեցական մշակները դիտէին իրենց տառապանքն ու զրկանքը մեղմել գիտութեան լոյսին տակ, «խարանելով» ո՛չ միայն մարմինը՝ ճգնաբաններու մէջ, այլեւ մտրակելով իրենց միտքն ու հոգին,... զԱստուած քարոզելու եւ փառաբանելու իրաւունքը ձեռք բերելու համար:

Եւ հիմա՝ կը փակենք ընդհանուր ծանօթագրութեանց այս բաժինը, մէկիկ մէկիկ մուտք գործելու համար պատմական չքեղ ամրոցներու սեմէն ներս:

Մ. Թ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՆՈՐ ԳԻՐՔ ՄԸ՝ «ՊԱՐՈՑՐ ՍԵԻԱԿ»

Գրականութեան հիմնարկութիւնը լոյս ընծայած է Ա. Արիստակէսեանի «Պարոյր Սեւակ» մենագրութիւնը:

Բանասէրը ներկայացուցած է բանաստեղծին կենագրութիւնը եւ ստեղծագործութեան գլխաւոր փուլերը: Վերլուծած է Սեւակին հրատարակած հատորները, միտքին թռիչքները եւ գեղագիտական ըմբռնումները: Գիրքին տպաքանակն է 10.000:

Նախաբանին մէջ հեղինակը գրած է. «Ուղիղ երեք տասնամեակ տեւեց Պարոյր Սեւակի ստեղծագործական կեանքը, որ յագեցուած էր բանաստեղծական նոր ուղիների անդադրում, խիզախ որոնումներով, յայտնութիւններով եւ յաղթանակներով: Իր ճանապարհն սկսելով հայ եւ համաշխարհային պոէզիայի մի շարք դասականների անմիջական ազդեցութեամբ, նա հէնց սկզբից էլ նունէր նաեւ իր անկրկնելի ձեւը, մտքերի ու ապրումների խարդիչ միջին մասով, որուն ճշդրիտ եւ դեղեցիկ կատարման մէջ մեծ դեր ունեցաւ Ֆրանսացի ծանօթ հոպոիսք Ժան-Քլօտ Ժապուէյի անարատ ձիրքը:

Իսկ յայտագրի առաջին մասի վերջաւորութեան, դաշնակահարուհի Այտա Մուրատեան – Պատմաճեան զուսպ եւ միանգամայն զգայուն նուագով մը կրցաւ տալ Պախի Ֆա մինէօր Բոնչերթօն, կարծէք բոլ պատուհան մըն ալ ճգելով անտեսանելիին վրայ:

Գիչերուան լաւագոյն պահերէն էին գործին երկրորդ մասի ամբողջ տեւողութեան, իր խորունկ, երփներանգ պոյնեերով ու համամարդկային սիրով մը տոգորուն հիւսած երաժշտական նախադասութիւնները, զորս կրցաւ փոխանցել ունկնդիրներուն, ստեղծելով քոնչերթոյին պահանջած մտերիմ մթնոլորտը:

Նաեւ խանդավառ ընդունելութեան արժանացան Կոմիտասի մեղեդիներուն վրայ, լարային նուագախումբի համար, Ասլամազեանի ու Տօնիկեանի կողմէ վերածուած պար – երգերը, մերթ ընդ մերթ մելամաղձոտ, զուարթ թէ յաղթական:

Ու անձնատուր այս խնամեալ աշխատանքին, համերգին հետեւող չորս հարիւր երաժշտասէրները յամրաչարժ կը բաժնուէին սրահէն, երկար երկար տեսակցելով բոլոր անդամներուն հետ, չնորհաւորելով սոլիսթները, անխոնջ ղեկավարը ու Քաթրայի պատասխանատուները, որոնց համար ալ նոյնքան յուզումնալից էր գիչերուան յաղողութիւնը, դըժուարահաճ ու լարուած աշխատութեան չրջանէ մը ետք:

ԱՐՈՒԵՍՏԱՍԷՐ

«ԱՐԱՐԱՏ»

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՄԵԾ ՀԱՅՐԵՆԻ

Ամերիկահայ գրականութեան ամենէն ազդեցիկ դէմքերէն մին՝ Վիլիըմ Սարոյեան, իր ծննդավայրին՝ Ֆրեզնոյի մէջ, հրատարակած է «Արարատ» անունով հատոր մը, նուիրուած մեծ հայրենիքին:

Հատորը կը պարունակէ Սարոյեանի ամենէն նշանաւոր գործերէն ընտրանի մը, ինչպէս նաեւ հատուածներ անոր վերջին գործերէն, որոնք դեռ չեն հրատարակուած:

Հատորին մէջ կան նաեւ գրութիւններ Սարոյեանի մասին՝ Ուիլիըմ Ֆոքնըրէն, Ռիչըրտ Ռայթէն, Ջոն Քաուփըրուսէն, Ջոն Քրոու Ռանսըմէն, Ալպերթ Քամիւէն, Ջորջ Պըրնըրտ Շոուէն, Ռոպըրթ Ֆրոսթէն, Ռոպըրթ Սէրուդէն, Ռոպըրթ Նիւթէն, Ռոպըրթ Քանլիֆֆէն, Ռոպըրթ Ռիսէն, Ռոպըրթ Ռիսէն, Ռոպըրթ Ռիս

Պ. Գարեգին Մարտիկեան (Պոլիս), Տիկին Էլիզ Քօլիօ, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Ալէմշահ և զաւակը՝ Միքայէլա (Իտալիա), Սանթուրեան, Անդրանիկեան, Տէր-Տէրեան ընտանիքները կը ծանուցանեն իրենց ազգականին՝

ԱՃԻՒ ՏԻԿԻՆ ԷԼԻԶ ՍԵՊՈՒՀԵԱՆԻ

մահը, Սէն-Քլուի հիւանդանոցը, երկարատեւ հիւանդութենէ յետոյ:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցին Մարտ 20, Հինգշաբթի ժամը 14ին:

Կը խնդրուի ողբացեալին յիշատակը յարգողներէն ներկայ գտնուիլ:

Որեւէ մահագդ չէ ղրկուած:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ.— Այրի Տիկին Լուսաբեր Շտոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ Մարտ 23 Ծաղկազարդի կիրակի օրը Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցիին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐԱՄ ՇՏՕՑԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

Այրի Տիկին Սիրվարդ Պալեան, Տէր եւ Տիկին Պետրոս Խաչատուրեան, Տէր եւ Տիկին Տիգրան Պալեան եւ Համայն ընտանեկան պարագաները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն, հօր եւ եղբօր՝

ՅԱԿՈԲ ՊԱԼԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ, այս կիրակի, Մարտ 23, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

×

ԼԻՈՆ.— Տէր եւ Տիկին Ներսէս Թիւթիւնճեան կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, կիրակի Մարտ 23ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին, իրենց ծնողաց՝

ԼԵՒՈՆ եւ ԼԻԼԻՍ ԹԻԹԻՒՆՃԵԱՆԻ

մօրաքրոջ՝ ՄԵՆԴՈՒՀԻ ԳԱԼՈՒՍՏԵԱՆԻ եւ իրենց սանին փոքրիկն ԻԿՈՐ ՊՈՐՋԻԿԻ յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

×

ԼԻՈՆ.— Տիկին Քնար Թէրզեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի կիրակի, Մարտ 23ին, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՄԱՐՏԻԿ ԹԷՐԶԵԱՆԻ

Ծնողաց ԱՐՄԵՆԱԿ եւ ՀԱՅԿԱՆՈՑՇ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, եղբայրներուն եւ իրենց կնոջ ՎՐԹԱՆԷՍ եւ ՈՎՍԱՆՆԱ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, ՄԱՐՏԻԿ եւ ՀԵՐՄԻՆԷ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ, իր թոռան փոքրիկն ԻԿՈՐ ՊՈՒՋԻԿԻ յիշատակին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

Ի ԾԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Ուսաիք Սրապեան (Մարսէյլ) իր ամուսնոյն Դաւիթ Սրապեանի նաեւ իր հօր յիշատակին կը նուիրէ 100 Ֆր. Կապոյտ Խաչի կայանին:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է 100 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Մանուկ Փափազեանէ փոխան ծաղկեպնակի, հանգուցեալ Յովհ. Փափազեանի մահուան առթիւ:

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՐՏ 22, յիշատակ յարութեան Ղազարոս, կիրակնամուտի ժամերգութիւն ժամը 16·30ին:

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 23, Ծաղկազարդ սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·15ին, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, առաւօտեան ժամերգութիւն անդաստան, պատարագ 7·45 – 12, երեկոյ Դռնբացէքի արարողութիւն 17ին:

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 10ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17ին:

ՍԷՆԹ-ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՇԱԲԱԹ, կիրակնամուտք, իրիկուան ժամերգութիւն «Լոյս զուարթ»ի ժամը 5ին

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեան եւ ապա անդաստան 8, պատարագ 10, Դռնբացէք 17:

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի:

ՎԱԼԱՆՍ — Ս. ԳՐԻԳՈՐ-ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեանց 8ին, պատարագ 10ին, երեկոյեան Դռնբացէք 5ին:

ՏԷՍԻՆ — Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Կիրակի առաւօտ, Ծաղկազարդի. տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի: Ճեմ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն բազում ազգակիցներու յիշատակին:

Կէսօրէ ետք Դռնբացէքի արարողութիւն ժամը 4·30ին:

ԱՒՆՈՒՎԻԼԻ
ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեանց 9·30, պատարագ՝ 10·45, երեկոյեան Դռնբացէք՝ 17·30:

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը
ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ. Ց. Դ. Վրանդեան կոմիտէի եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ. Տան սրահին մէջ:

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ-Նովա նուագախումբին:

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի վարչութիւնը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ այրի Տիկին Յովնարհիկ Ցակոբեանի եւ իր զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Փանոս Ուստուլիքեանի եւ զաւակներուն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ եղբօր՝ Մարտիրոս Ցակոբեանի մահուան առթիւ: Ցաւակցութիւնները կը յայտնէ նաեւ Կարօ Փափազեանի, Տէր եւ Տիկին Արմենակ Խէչեանի զաւակներուն եւ իրենց պարագաներուն, իրենց հօր, եղբօր եւ ազգականին Յովհ. Փափազեանի մահուան առթիւ:

ԼԻՈՆ
ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի կեդրոնական Գրասնայի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն-Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – Էթիէնի եւ Սէն-Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE
du 23 au 30 Mars
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN
JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA
VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz
SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՁԱՏԻԿԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԾՈՎԵՋԵՐԵԱՑ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ
ԿԱՑԱՆԻՆ ՄԷՋ

29, 30 եւ 31 ՄԱՐՏ
Մեհելոցի օրը, երկուշաբթի Մարտ 31, օթոմառով այցելութիւն
MONT SAINT MICHEL
եւ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանդիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու հիրմները:

Ճոխ սեղան երեք օրուան ընթացքին կարմիր հաւկիթ, չէօրէկ, կասկարած-ճուկ, չամիւրովղ խորոված եւայլն,

Ուշադրութիւն.— Կայանը մանուկնե-րով եւ պաշտօնէութեամբ լեցուած է: Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին սենեակ ունենալ, մասնակցիլ կայանին ճաշերուն եւ Մոն Սէն Միշէլի ճամբորդութեան, պարտին հեռաձայնել մինչեւ Մարտ 23, 985-36-58: Մարտ 24էն ետք կայանին տնօրէնութեան (16) 31-92-77-68

Aux Amateurs d'Art

DER GOUKASSIAN Gérard
ARTISTE PEINTRE

Fait sur commande des tableaux, paysages, portraits et reproductions des tableaux de maîtres, notamment des tableaux du MONT ARARAT et VARTAN MAMIGONIAN. (Prix raisonnables).

Tél. Sam., Dim. Lundi 843-47-13 ou
Ecrire à Der Goukassian
28, Rue Ramponneau, 75020 Paris

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ (Մարտ 22) երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ տեղւոյն վրայ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս կիրակի, Մարտ 23, ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

ՀԱՑԿ. ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

Կը մասնակցին.— Ալէն Քիւնի, Քիւր Սեկերս, Ռուբէն Մելիք եւ Լիւք-Անտրէ Մարսէլ:

ՓԱԿՈՒՄԱ ԵՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ՁԱՏԿՈՒԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԿԱՑԱՆԻՆ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Մեկնում Մարտ 24

Արձանագրուող մանուկներու ծնողքները կը խնդրուին ժամադրուիլ ժամը 12ին

GARE SAINT LAZARE
devant le Monument aux Morts

Հ. Յ. Դ. ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Թանգարան իրենց այցելութեան առթիւ, Պէյրութէն՝ ընկ. Նշան Ճողիկեան եւ Տիգրան Ճիլէրճեան 200ական Ֆր. կը նուիրեն:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ
1975 ՄԱՐՏ 22 ՇԱԲԱԹ ՕՐ
ԺԱՄԸ 20ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՈՒՇ ԳԻՇԵՐ
Salle Voltaire, rue Voltaire
(Ալֆորվիլ)
Նախագահութեամբ Երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԺՈԶԷՖ ՖՐԱՆՋԵՍՔԻԻ

Գեղարուեստական Բաժին

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ **Գ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ**

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ
21
VENDREDI
21 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·254

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.254

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմենփրես, Մարտ 14–17)

ՆՈՐ ՔԱՌԵԱԿ

Հայաստանի երգահաններու տան նոր քառակը՝ կիներէ կազմուած, տպաւորիչ նուագահանդէս մը տուած է։ Ցայտադիրը բաղկացած է Հայրընի եւ Պէթհովէնի քառրթէթներէ։ Քառեակը կազմուած է Երեւանի երաժշտանոցի չորս չրջանա – ւարտներէ՝ Էդիտա Աւագեան (առաջին ջութակ), Քնարիկ Երեմեան (երկրորդ ջութակ), Զուլիէտ Ղազարեան (թաւջու– թակ) եւ Կատարինէ Պապիկեան (Ալթօ)։

×

ԼԱՑՓՑԻԿԻ ՏՕՆԱՎԱՃԱՌԸ

Լայփցիկի տօնավաճառին մէջ Հայաս– տանի Օրը յաջողութիւն ունեցած է։ Մօտ հազար քառակուսի մեթր տարածու– թեան վրայ ցուցադրութեան դրուած են Հանրապետութեան արտադրութիւնները՝ արդիւնարերական եւ գիւղատնտեսական։ Աւտնց կողքին՝ հայ ժողովուրդին հա– րուստ պատմութիւնը եւ մշակոյթը ար– տացոլող նիւթեր։

×

ՌԱՎԵԼԻ ԾՆՆԴԵԱՆ ՀԱՐԻՒՐԱՄԵԱԿԸ

Մ· Ռավելի ստեղծագործութիւնները յաճախ հնչած են Հայաստանի մէջ եւ չատ են այն երաժշտասէրները, որոնք կը սիրեն Ֆրանսայի երգահանին պայծառ, գունագեղ երաժշտութիւնը։ 1963ին Երե– ւանի օփերային մէջ ներկայացուած է ա– ռաջին անգամ ըլլալով երգահանին «Պո– լերօ» պալէն։

Մ· Ռավելի ծննդեան 100ամեակին առ– թիւ երեկոյթ մը կազմակերպուած է Ե– րեւանի մէջ։ Բացման խօսքը արտասա– նած է Ակադ· Ռուբէն Զարեան, որմէ ետք երգահանին կեանքն ու ստեղծագոր– ծութիւնները ներկայացուցած է երաժըշ– տագէտ Կարինէ Զրաղացպանեան։

Ռավելի ստեղծագործութիւններէն կազ– մուած նուագահանդէսին մասնակցած են դաշնակահարներ Ս· Բարսեղեան, Ս· Ցա– կորեան, Մ· Ցարութիւնեան, Ի· Բար– սեղեան, երգչուհի Ի· Այդինեան եւ չու– թակահար Ց· Մեքինեան։

×

ՋՐԱՑԻՆ ՊԱՇԱՐՆԵՐԸ ՊԱՀՊԱՆԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ

Կազմուած է Արարատեան դաշտի ստոր– երկրեայ ջուրերու օգտագործման հիմ – նական չեման։ Անիկա հնարաւորութիւն պիտի տայ բարելաւելու ջրային աղբիւր– ներու ուսումնասիրութիւնը, անոնց բաշ– խումը տնտեսութիւններու, ինչպէս նաեւ անոնց պահպանութիւնը մաքուր վիճակի մէջ։

×

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Վարչատ լոյս տեսնող «Պոզնայ Սվիատ» («Ճանչցիր աշխարհը») ամսաթերթը Հա– յաստանի մասին յօդուածներ հրատարա– կած է։ Կողքին վրայ գետեղուած է Հա– յաստանի աշխարհագրական քարտէսը,

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖՐԱՆՍԱ

— o —

ՇԻՐԱՔ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Ֆրանսայի Նախարարապետը չատ ջերմ ընդունելութեան արժանացած է Մոս – կուայի օդակայանը, ուր ամէն ինչ կա– տարեալ եղած է բացի «բարի եկար»ի պաստառէն, որու վրայ ուղղագրական սխալ մը՝ «պիէնվէնիւ» առանց «ը»ի վեր– ջաւորութեան ուշադրութիւն դրաւած է։

Ֆրանսայի Նախարարապետը Բրեժնեւի կը յանձնէր ժիսքար տ'Էսթէնի պատաս– խանը, ինչ կը վերաբերի Եւրոպայի ա–

լեհ աշխարհագրագէտներ Պ· Բիելեցկայ եւ Գ· Նովաչինսկայ յօդուածով մը տե– ղեկութիւններ տուած են Հայաստանի աշ– խարհագրական միջավայրի, կլիմայի, գետերու ու լիճերու մասին, ինչպէս նաեւ վիճակագրական տուեալներ բնակչու– թեան վերաբերեալ։ Փոքրիկ քարտէսի մը վրայ ցոյց տրուած են Հայաստանի հան– քավայրերը։ Ներկայացուած են արդիւ – նաբերութիւնը, գիւղատնտեսութիւնը։

×

ՆՈՐ ՍԱՌՆԱՐԱՆ

Երեւանի ելեկտրական մեքենաներու գործատունը կը պատրաստուի արտադրել նոր սառնարան մը, որ կը կոչուի «Արկ– տիկա»։ Ներքին տարողութիւնը մեծցուած է 80 լիթր։ Սառնարանը պատրաստուած է զանազան գոյնի կերպընկալներով։

×

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ԴԻՒԱՆԱԳԻՏԻՆ ԱՑԾԸ

Երկու օրով Երեւան այցելած է Մոս – կուայի անգլիական դեսպանատան խոր– հրդական Մաթըլէնտ։ Անգլիացի դիւա – նագէտը տեսնուած է արտասահմանեան երկիրներու հետ Բարեկամութեան եւ Մշակութային կապի Հայկական Ընկերու– թեան նախագահ Ռ· Սամսոնեանի հետ։ Խօսակցութեանց նիւթ դարձած են Հա – յաստանի եւ Անգլիոյ մշակութային կա– պերը։

Մաթըլէնտ տեսակցած է նաեւ Արտա– քին նախարար Կ· Ուզումեանի եւ Վազ– գէն Ա·ի հետ։

×

ԶԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԻՒՆԸ

Վերջին տարիներուն զբօսաշրջիկութեան ծաւա– լը՝ օտար երկիրներու եւ Հայաստանի մի– ջեւ։ Օտարները մեծ հետաքրքրութիւն ցոյց կուտան Հայաստանի արդիւնաբերու– թեան, գիւղատնտեսութեան, չինարարու– թեան հանդէպ։ Այս հարցերը խօսակցու– թեան նիւթ դարձած են վերջերս «Օտար– երկրեայ տուրիզմի վարչութեան Խոր – հրդի»ի նիստին մէջ։ Զեկուցումը կա – տարած է վարչութեան նախագահը՝ Ե– դիա Կեվորկով։

պահովութեան ժողովին եւ ուր Ֆրան – սայի Նախագահը «այո, բայց»ով մը կը յայտնէր իր հաւանութիւնը, այսինքն հա– մաձայն է ժողովին բայց ոչ Յունիս 30ի թուականին եթէ Մոսկուա կարգ մը պի– ջումներ չընէ։ Ֆրանսայի Արտաքին նա– խարարը աւելի պատկերաւոր ձեւով ըսած է։— «Հաւասարօրէն լեցնելու համար կո– ղով մը, անհրաժեշտ է որ իւրաքանչիւրը քանի մը նուէր բերէ»։

ՀԱՄԱՑՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՆԱԽԱՐԱՐԸ

Ձորեքշաբթի օր, 30 համայնավար ե– րեսփոխաններ, գլխաւորութեամբ Ա– քէօյի քաղաքապետին, խուժած են Ա– խատանքի նախարարութիւնը, նախարա– րը տեղնելու համար եւ անոր պարզելու Վալսթար զարեջրատան սպառնացող ա– պագան։ Նախարարը հոն չէ եղած եւ երեսփոխանները վիրաւորելով եւ հրմըշ– տելով անձնակազմի պաշտօնեաները, մը– տած են նախարարին գրասենեակը, նկար– ներ քաշած ու նաեւ, ըստ նախարարին, «խիստ գաղտնի» փաստաթուղթ մը առած տարած, ինչ որ սակայն կը հերքուի հա– մայնավարներու կողմէ։ Նախարարը բո– ղոք ներկայացուցած է դատարանը Ֆ·ի դէմ։ Համայնավար երեսփոխանները վըր– դոված են եղած ամբաստանութենէն մինչ նախարարը կը ճշդէ որ ոչ ոք կ'ամբաս– տանէ բայց մարդիկ մտած են իր գրա – սենեակը եւ երբ մեկնած են փաստա – թուղթեր կը պակսէին։

ՄԱՐՍԷՑԼԻ ՈՃԻՐԸ

Կրկին ցեղապաշտութեան մասին կը խօսուի, Ալժերացի Լայտ Մուսայլ դէմ եղած յարձակման առթիւ։ Մուսա այն երիտասարդն է որ 1972ին սպաննած էր իր դրացին, 19 տարեկան Միշէլ Պալզ– եանը, որովհետեւ այս վերջինը երկու ըն– կերներու հետ չատ աղմուկ կ'ընէր։ Նա– տի առնուած էր դատավարութեան առեն թէ դրդռողը եւ նախայարձակը եղած էր Պալզեանը, ու Ալժերացին երեք տար– ուան կը դատապարտուէր որու 18 ամիսը յետաձգումով եւ որովհետեւ վճիռը կը տրուէր Մարտ 12ին, յաջորդ օրն իսկ ա– զատ էր քանի նախադատական արգելա– փակումը արդէն կը լրացնէր պատիժի չրջանը։ Քանի մը օր եռք սակայն, Մու– սա որոշած էր Ալժերիա վերադառնալ։ քանի տրուած վճիռը չատ մեղմ կը նը– կատուէր ոմանց կողմէ եւ Ալժերացին ու իր փաստաբանները սպառնալիքներ կը ստանային։ Առջի իրիկուն սակայն, բա– րեկամի մը տունն էր եւ երեսը ծած – կուած, մէկը մտած է ու զնդակ մը պար– պած Ալժերացիին գլխուն, որ ծանր վի– ճակի մէջ է, հիւանդանոցը։

Քանի մը տող

ՀԻՒ· ՎԻԼԹՆԱՄ որ իր ուժերը արդէն քաչած էր երեք գաւառներէ, որոնք ին– կան Հիւսիսայիններու ձեռքը, որոչեց չորրորդ գաւառ մըն ալ պարպել՝ Փուանկ Թրի։ Հաւանական կը նկատուի նաեւ հինգերորդ գաւառի մը՝ Թուա Թիէնի պարպումը։ Այս վերջնոյն մէջ կը գտնուի Հուէ քաղաքը, որ 1968ին դրաւուեցաւ Հանոյի ուժերուն կողմէ եւ Ամերիկացիք արիւնալի կռիւներէ եռք միայն յաջող– ցան վերադրաւել։ Սայկոնի որոշումը սակայն աղէտ մըն է բնակչութեան հա– մար։ Շուրջ կէս միլիոն գաղթականներ այդ գաւառներէն ղէպի հարաւ կ'իջնեն։ Քիսինկէր յայտարարեց, թէ մերժած կ'ըլլար բանակցիլ Վիէթնամի պինադու– լին համար, եթէ գիտնար թէ երկու տարի

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ԱՐԱՐԱՏ ԹԷԵԻ ՅԱՂԹԵՑ ՊԱՅԷՐՆԻ
(1 – 0)

ԲԱՑՑ ԱՑԼԵԻՍ ԴՈՒԲՈՒ ԿԸ ՄՆԱՑ ԱԽՈՑԵՆԱԿԱՆ ՄՐՑՈՒՄԷՆ

— o —

Երեւանի մէջ գերմանական խումբը «տառապեցաւ» կը գրէր էֆիփ Հինզչաբթի առտու, բայց կրցաւ նուազադոյնի իջե– ցնել իր պարտութիւնը ինչ որ իրեն կու– տար անհրաժեշտ որակումը մասնակցե– լու համար Եւրոպայի ախոյեան խում – բերու բաժակի կէս–աւարտական մրցում– ներուն։

Արդարեւ Միւնիխի մէջ, Արարատ պարտուած էր Օի դէմ 2 կէտով, որպէսզի կացութիւնը փրկէ հարկ էր որ Երեւանի մէջ, առնուազն 3–0 կամ 4–1 կարենար ընել որպէսզի ինք ըլլար որակուողը։ Դժբախտաբար համայն հայ ժողովուրդի լաւատեսութիւնը եւ քաջալերանքը չբա– ւեցին առաջքն առնելու համար անխու – սափելիին։

Ուրեմն չնորհիւ գերմանացի Մայէրի որ չատ փայլուն խաղ մը տարած է, Պա– յէրն միայն մէկ կէտով պարտուած է։

Նոյն օրը Սէնթ – Էթիէնի մէջ, Օի դէմ 2 կէտով կը պարտուէր Շորղով, լեհա– կան խումբը, Պրիւէլի մէջ՝ Անտէրլեխթ կը պարտուէր անգլիական Լիտսէն (0–1) եւ Պարչելոնա Օի դէմ 3 կէտով կը յաղ– թէր չուէտական Աֆվիտաբերկի։

Ուրեմն կէս աւարտականներուն համար հրապարակի վրայ են չորս խումբեր՝ Պայէրն, Պարչելոնա, Լիտս եւ Սէնթ – Էթիէն։ Վիճակ քաչելէ ետք է միայն, որ պիտի պարզուի թէ ո՞վ որու դէմ պիտի մրցի։

ետք ամերիկեան Քոնկրէսը իսի մերժէր տնտեսական եւ զինուորական օժանդա – կութիւն ընծայել Սայկոնի։

ԻՐԱՔԻ կառավարութիւնը մերժեց ըն– թացք տալ քիւրտ առաջնորդին՝ Պարզա– նիի առաջարկին՝ բանակցութեամբ վերջ տալ երկար պատերազմին։ Իրաքի նախա– գահը՝ Ահմէտ Հասան էլ Պաքր հեռագրով պատասխանած է Պարզանիի, թէ միակ բանը որ իրեն կը մնայ ընել, օգտուիլն է ընդհանուր ներումի հրաւէրէն, որ վերջ կը դնէ Ապրիլ մէկին։

ԹՈՒՐՔԻՈՑ նախագահը նոր դահլիճ կազմելու հոգը յանձնած է Տէմիրէլի։ Էճեվիտ նախապէս մերժած էր առարկե– լով թէ իր կուսակցութիւնը մեծամաս – նութիւն չունի Ազգ· ժողովին մէջ։

ՎԻԼԼԻՒԻՖի հիւանդանոցը փետրուար մէկին լեռնդի փոխարկում մը կատար – ուած է ինչ որ չատ հազուագիւտ կերպով կը յաջողի։ Ընդհանրապէս վեց չաբաթէն աւելի երկար չէ եղած հիւանդին «վերապ– րիլը» եւ որովհետեւ այս անգամ այդ պայմանաժամը անցած է, որոչուեցաւ լուրը հրապարակել, այն յոյսով թէ ա– ռաջին անգամ ըլլալով յաջողած է նման գործողութիւն մը։

ՓԱՐԻԶի Լառիպուազիէռ հիւանդանո– ցին առջեւ ցոյց մը ըրած են առջի օր չուրջ 100 կիներ, որոնք կը պահանջեն «վի – ժոմի ազատութեան Շարժում»ին։ Ասոնց մէջ 15 կիներ կ'ուզէին անմիջապէս վի– ժում կատարել տալ։ Ծանօթ է որ հիւան– դանոցները ներկայիս կը մերժեն գոր – ծադրել քուէարկուած օրէնքը։

Բ. ԱՆԱՆԻԿԵԱՆԻ «ԿՐԱԽԸ»

(Գ. եւ վերջին մաս)

Բ. Անանիկեանի մտադրութիւնն է ե-ղած նաեւ ի յայտ բերել Դաշնակցութեան «հնացիոնալիստ» նկարագիրը, այդ պիտակին տակ հասկնալով, անշուշտ, «ազգայնամոլութիւն»ը: «Կրախ»ի հեղինակը «Ազգային հարցը ծուռ հայելու մէջ» գլուխին տակ նախ փորձած է ցոյց տալ, թէ դաշնակցական տեսաբանները խեղաթիւրած են մարքս – լենինեան տեսութիւնները ազգային հարցի մասին: «... Դաշնակցութեան տեսաբանները չեն դադրում խեղաթիւրել ազգային հարցի մարքս-լենինեան տեսութիւնն ու պրակտիկան, խաղալով ազգային զգացումների լարի վրայ մարդկանց համոզել, թէ իբր մարքսիստները դնում են յատկապէս փոքր ազգերի ձուլման խնդիրը: Վ. Նաւասարդեանը առանց այլեւայլութեան գրում էր, թէ իբր ըստ մարքսիզմի «... ուսուցած տեսութեան, ազգութիւնները ոչ այլ ինչ են, բայց եթէ արգասիքը տիրող տնտեսակեցի, սոսկ մէկ պատմական կատեգորի, որ այսօր, տիրող մասնատիրական հասարակարգի շնորհիւ, շարունակում են ապրել, իսկ վաղը, ընկերվար կարգերի յաղթանակի հետ մէկտեղ, պիտի դադարեն գոյութիւն ունենալուց..» (էջ 213):

Ուրեմն, Բ. Անանիկեանի պնդումով խեղաթիւրում է ըսել, թէ ըստ մարքս – լենինեան տեսութեան ազգերը ըլլալով պատմական կատեգորիա մը՝ ընկերվարական կարգերու յաղթանակով պիտի դադրին գոյութիւն ունենալէ: Բայց չէ՞ որ Անանիկեան ինքն է, որ չատ յատակ կերպով նոյն տեսութիւնը հաստատած է քանի մը էջ անդին (221). «Մարքսիզմը, յենուելով հասարակութեան զարգացման օբիեկտիվ օրէնքների ու օրինաչափութիւնների վրայ, գտնում է, որ ազգերը պատմական կատեգորիա են, երեւան են եկել մարդկային հասարակութեան զարգացման որոշակի էտապում՝ տնտեսական կեանքի, տերիտորիայի, լեզուի, մարդկանց հոգեբանական որոշ առանձնայատկութիւնների, կենցաղային ու կուլտուրական աւանդոյթների ընդհանրութեան հիման վրայ: Մարքսիզմը միաժամանակ գտնում է, որ զարգացման կոմունիստական հասարակութեանը յատուկ կը լինի մարդկանց պատմական հանրութեան մի նոր ձեւ, երբ կ'անհետանան ազգային տարբերութիւնները, ազգային մշակոյթները կը ծաղկեն եւ կը կազմեն մէկ միասնական համամարդկային մշակոյթ: ԱԶԳԵՐԸ ԿՂ ՁՈՒԼՈՒԵՆ ՈՒ ԿՂ ԿԱԶՄԵՆ ՄԱՐԴԿԱՑԻՆ ՄԷԿ ՄԻԱՍՆԱԿԱՆ ԸՆՏԱՆԻՔ: Ի հարկէ, սա պատմական շատ ու շատ երկարատեւ պրոցեսի արդիւնք կը լինի: Ցանկանո՞ւմ են այդ Դաշնակցութեան գաղափարախօսները, թէ ոչ, միեւնոյնն է, սա է պատմութեան դիալեկտիկան» (ընդգծումը մեր կողմէ (*):

Աւելորդ են մեկնաբանութիւնները, քանի Անանիկեան առանց բառերը ծամծմելու ընդգծած է, թէ «կոմունիստական հասարակութեան» մէջ «ազգերը կը ձուլուին եւ կը կազմեն մարդկային մէկ միասնական ընտանիք»: Մնաց որ խորհրդային տեսաբանները Համայնավար կուսակցութեան 24րդ համագումարէն (1971 Մարտ 30), եւ յատկապէս, Բրեժնեւի Ալմա – Աթայի մէջ արտասանած ճառէն (1973 Օգոստոս 15) ի վեր «խորհրդային ժողովուրդը» տարազը կը զործածեն, փոխանակ՝ «խորհրդային ժողովուրդներ»ու՝ իբրեւ «ազգերու պատմական նոր ընդհանրութիւն», որ յառաջ եկած է վերջին կէս դարու ընթացքին, Սորհ. Միութեան մէջ: Ասիկա առաջին փուլերէն մէկն է: Եւ քանի որ հարցը ազգերու զոյութեան մասին է, ճշդենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան տեսակէտը՝ յատակ սահմանուած իր ծրագրով. «Փափաքելով հանդերձ ոչնչացնել բոլոր սահմանները ու խորութիւնները ազգերու միջեւ, ձգտելով հանդերձ կազմակերպել մէկ, ներդաշնակ, ամբողջական մարդկութիւն մը, այսօրուան կտոր – կտոր, բաժան – բաժան ու հակամարտ աշխարհին տեղ, — ընկերվարութեան իրագործումը չի պահանջեր արդի ուրոյն ազգային միութիւններուն ի սպառ ձուլումը, միութիւններ, որոնք իրենց պատմականօրէն ժառանգած բեղուն մասնայատկութիւններով կարող են միայն ճոխացնել ապագայ ընկերվար մարդկութիւնը»:

Դաշնակցութեան գաղափարական «սըխանկութիւնը» հռչակող Անանիկեան թող ինք փորձէ ճշդել, թէ այս երկու իրերամերժ տեսութիւններէն ո՛ր մէկն է, որ մեր բովանդակ ժողովուրդին համամտութեան կ'արժանանայ այսօր, եւ ձգտումը կը կազմէ բոլոր Հայերուն (նկատի չենք առներ ուծացածները, այլասերածները կամ անտարբերները): Ցամենայն դէպս իր «կրախը» ասոր անվիճելի պատասխանը կուտայ:

Բարեբախտաբա՛ր, Անանիկեան ապահովցուցած է մեզ, թէ «ազգային հարցի սովետական մասնագէտները միանգամայն տեղին նկատում են, որ հեռուոր ապագայում ազգերի համաձուլումը ոչ թէ նշանակում է որեւէ ազգի պահպանում եւ միւսների ձուլում նրա մէջ, այլ բոլոր գոյութիւն ունեցող ազգերի համաձուլում մէկ միասնական մարդկութեան մէջ (էջ 221):

Հիմա, որ այս ապահովութիւնը տըրուած է, հանգիստ կրնան քնանալ բոլոր անոնք, որ ցաղզ կը կարծէին, թէ «ապագայ մէկ միասնական ընտանիք»ին մէջ պիտի ձուլուէին առաջին առթիւ փոքր ազգերը: Այսպէս, հիմա կը պարզուի, որ, օրինակ, փոքրաթիւ հայ ազգը չէ որ պիտի ձուլուի արտակարգ կերպով մեծ թիւ կազմող Ռուսերուն մէջ, այլ Հայերուն, Ռուսերով «համաճուլում» մը պիտի գոյանայ...

Ի՞նչ կարելի է ըսել այս չնաշխարհիկ տեսութեան մասին, եթէ ոչ միայն ծիծաղիլ:

Բ. Անանիկեանի մտադրութիւնն է եղած նաեւ փաստել, թէ Դաշնակցութիւնը «ռասսայական տեսութեան դիրքերում» կը գտնուի: Եւ այս առընչութեամբ ալ անառարկելի փաստե՛ր ներկայացուցած է: «Նրա տեսաբանները, Հանրապետութեան իմիջերն իր ամրապնդելու նպատակով, անընդհատ պահանջում էին հայացնել Հայաստանը, բառիս իսկական իմաստով պատերազմ յայտարարելով այնտեղ ապրող միւս ազգերի ներկայացուցիչների ու նրանց ազգային լեզուի դէմ: Այն դժնդակ օրերին, երբ ժողովուրդը գալարւում էր սովի ու աւերածութեան ճիրանիներում, երբ նա գերմարդկային ճիգեր էր գործադրում եւ օրհասական կռիւ տալիս մահուան դէմ, Դաշնակցութեան պաշտօնական փիլիսոփայ Ե. Ֆրանգեանը հայ կեանքի կատեգորիկ հրամայականը տեսնում էր Հայաստանի, այսպէս կոչուած, հայացման մէջ: «Պէտք է հայանայ մեր ողջ կեանքը՝ իր բոլոր երեւոյթների մէջ անխտիր: Ահա մեր կեանքի կատեգորիկ հրամայականը... օրուայ պահանջը — եւ այդ պահանջ է մեր պետականութեան — զօել մեր պաշտօնէութիւնը, քաղաքացիական թէ զինուորական, եւ զօել կրկնակի տեսակէտով՝ լեզուի եւ ոգու» (էջ 189):

Կը հետեւի, ուրեմն, թէ դատապարտելի աշխատանք կատարած են 1918–1920 Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան իշխանութեան գլուխ գտնուողները, երբ ձգտած են հայկական դիմագիծ տալ թէ՛ երկրին, թէ՛ պետականութեան: Ռուսական կայսրութեան այդ ծայրամասին վարչական – պետական մեքենան պէտք չէր հայացուեր. պէտք է ձգտէր, որ, օրինակ, գատարանները ըստ առաջնոյն շարունակէին Հայաստանի քաղաքացիներ դատել ցարական Ռուսաստանի օրէնքներով եւ ռուսերէնով: Հայ սպաները պէտք է ռուսական աստիճաններ ունենային եւ իրենց հրամանները արձակէին ռուսերէնով: Հայերէնը պէտք չէր պետական լեզու հռչակուեր եւայլն: Դաշնակցութիւնը բառին իսկական իմաստով «պատերազմ յայտարարած» է Հանրապետութեան սահմաններուն մէջ ապրող «միւս ազգերի ներկայացուցիչներին ու նրանց լեզուի դէմ», երբ ձգտած է Հանրապետութեան հիմերը ամրապնդել... ահա՛ Անանիկեանի չքնա՛ղ տեսութեան միտք բանին:

Բ. Անանիկեան չէ ըմբռնած, թէ այս ճամբով անուղղակի կերպով դատապարտած կ'ըլլայ նաեւ Սորհ. Հայաստանի ժողովուրդը, մտաւորականութիւնը, Պետութեան ղեկը իրենց ձեռքը ունեցող անձերը քանի բոլորին ալ լուռ ձգտումն ու կատարած աշխատանքն է եղած ամբաստնդել Պետականութեան հայկական հիմերը:

Դաշնակցութենան «ռասսայական» տեսութիւնները հաստատելու համար Անանիկեան, ի մէջ այլոց, Ա.Ե. Ահարոնեանի 1914 Փետրուար 11ին, Մարսէյլ արտասանած ճառէն հետեւեալ հատուածը արտագրած է. «Ընտիր ցեղի զաւակներ էք, բոկոտն, մերկ, բայց հայ ցեղն է, որ ներկայացնում էք: Մեզ համեմատում են անարժէք ազգերի հետ: Ես իմ ազգը չեմ համեմատում ոչ մէկ ազգի հետ, եւ չեմ ոչ մէկ ուրիշ ազգի առջեւ դլխարկ հանելու պէտք չունի»:

Աւելորդ է Անանիկեանի հակաճառել, եւ թող տարօրինակ չթուի, եթէ ըսենք, թէ տրամադիր ենք համաձայն գտնուելու իրեն հետ: Մինչ այդ, սակայն, անհրաժեշտ է, որ Անանիկեան ըսէ մեզի, թէ ի՛նչ որակում կուտայ սա տողերուն, քաղուած ծանօթ քերթուածէ մը.

«Մի՛ խառնէք մեզ ձեր վայրի, արջի ցեղերին, –
Մեր երկիրը աւերուած, բայց սուրբ է եւ հին:
. . . . . .
Չի հասկանայ ձեր հոգին ե՛ւ ծոյլ եւ օտար,
Տաճար է մեր երկիրը, սուրբ է ամէն բար:
Եւայլն:

Ցիշեցնենք Անանիկեանի, թէ այս տողերը մաս կը կազմեն քերթուածի մը, որուն հեղինակն է Վահան Տէրեան, «հաւատաւոր կոմունիստ» մը, որ պատիւ ունեցած է նոյնիսկ 1917 Նոյեմբերին, ընդունուելու Ժողկոմսովետի նախագահ Վ. Ի. Լենինի կողմէ եւ անոր յանձնարարութեամբ կազմելու զեկուցագիր մը Սրեմա. Հայաստանի մասին:

Չենք ուզեր խճողել այս յօդուածը զանազան գրագէտներէ, բանաստեղծներէ, մտաւորականներէ կատարուած քաղուածքներով ցոյց տալու համար, թէ փաղանգ կը կազմեն անոնք, որոնք Հայաստանէն Սփիւռք, հայ ժողովուրդին «աջդային բացառիկութեան դաղափարը» չեչտած են:

Բայց վերջացնելու համար խօսքը տանք տարաբախտ բանաստեղծի մը՝ Պարոյր Սեւակի.

«Մենք մեզ ոչ մէկից չենք գերադասում,
Բայց մե՛զ էլ գիտենք, —
Մեզ Հայ են ասում,
Եւ ինչո՞ւ պիտի չհպարտանանք...
կա՛նք:
Պիտի լինե՛նք:
Ու դեռ... շատանա՛նք:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

(*) Ճշդենք, թէ խորհրդահայ տեսաբաններ «սխալ ընկալում» կը նկատեն Անանիկեանի եւ իր նմանները մեկնաբանութիւնը ազգերու մերձեցման եւ ձուլման մասին: Այսպէս, պատմական գիտութիւններու դոկտոր Արտօ Եղիազարեան «Սովետական ժողովուրդ հասկացու-

---

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Ն.— Ամբաստանեալը կը պնդէ թէ քիչ խմած է, նոյն առաւօտը լացա՞ծ է:

Վ.— Ես ականջովս լսեցի:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Արդեօք տխուր երգ մը չէ՞ր:

Վ.— Կրնայ ըլլալ, այդպիսի եղանակներ ունին, բայց ես կարծեցի թէ կուլար:

Ն.— Ամբաստանեալ, կը յիշէ՞ք դէպքին առաւօտը, եթէ լացած չէք, արդեօք մրմնջա՞ծ էք:

Ա.— Ո՛չ:

Պաշտպան Դր. Գորդոն.— Ամբաստանեալին կոնեակը դուրս հանելը դուք ինքնի՞դ տեսաք թէ սպասուհին. ե՞րբ տեսաք, մօտաւորապէս քանիի՞ն, ժամը եօթի՞ն, ութի՞ն միջոցներուն:

Վ.— Իննէն վերջը:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ցետոյ դո՞ւրս ելաւ, ե՞րբ վերադարձաւ:

Վ.— Ալ չվերադարձաւ:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ի հարկէ վերադարձած է. կ'ըսէք թէ ժամը եօթի, ութի միջոցներուն դուրս ելած է:

Ն.— Ժամանակը կրնայ յարմարիլ:

Վ.— Մօտաւորապէս ժամը 11ի առեն-ները դուրս ելաւ. թէյը խմելէնետքը դեռ սենեակը մնաց. սենեակը յետոյ միայն կարգի դրի:

Ն.— Ամբաստանեալին դուրս ելլելէն առաջ տարօրինակ ազմուկ մը լսա՞ծ էք արդեօք եւ կարծեցի՞ք թէ կուլար: Ամբաստանեալին մեկնելէն ե՞տքը տեսաք արդեօք որ կոնեակին մէկ երրորդը պակսած էր: Ստո՞յգ է որ կոնեակը օր մը առաջ գնուած էր:

Վ.— Չեմ դիտեր:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Գիտէ՞ք որ չիշը նոյն առաւօտը բացուած էր:

Վ.— Սպասուհին աւելի որոշ պիտի դիտնայ:

Ն.— Ամբաստանեա՛լ, չիշը օր մը առաջ գնած եւ անկէ խմա՞ծ էիք:

Ա.— Շիշը բանալ տուի այն տեղը ուսկից գնեցի:

Ն.— Եւ իրիկունը թէյի հետ խմեցի՞ք:

Ա.— Իրիկունն ալ թէյի հետ քիչ մը առի:

Ն.— Առաւօ՞տն ալ, բաժակով չխմե-ցի՞ք:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Ամբաստանեալը կ'ուրանայ կոնեակը գաւաթով խմած ըլլալը: Այս անմեկնելի է:

Ա.— Առաջ գաւաթի մէջ լեցուցի, բայց յետոյ թէյին խառնեցի:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Վկայ, նկատա՞ծ էք, ամբաստանեալը գերմա-ներէն կարդալ կը փորձէ՞ր. գերմաներէնի վարժութիւններ կ'ընէ՞ր:

Վ.— Այո՛:

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— Ձեզմէ դաս կ'առնէ՞ր:

Վ.— Ոչ, բայց դաս ունէր, դոնէ կ'ըսէր թէ դաս կ'առնէր:

Դատախազ.— Ամբաստանեալը ձեր քովը եկած առեն արդէն ատրճանակ ունէ՞ր:

Ն.— Ատրճանակը տեսա՞ք:

Վ.— Ո՛չ:

Դր. Լիպման.— Ամբաստանեալը նեղ-ուածի՞ թէ ընկճուածի տպաւորութիւն կը թողուր:

Ն.— Վարանո՞տ էր:

Վ.— Այո, վարանոտ էր. (Ժպտալով). դոնէ ես կը կարծէի թէ երիտասարդը չատ վարանոտ էր...

Ն.— Դուք, տիկին Շտեյբաում, ամբաստանեալին ձեր քովը բնակած ժամանակ ատրճանակը տեսա՞ծ էիք:

Վկայ Շտեյբաում.— Ո՛չ:

Ն.— Ձեզի՞ք ալ գիտէր որ ատրճանակը սնտուկին մէջ էր:

Վկայ Շտեյբաում.— Ոչ:

Ն.— Ամբաստանեալի պոյքերը չա՞տ էին:

Վկայ Շտեյբաում.— Ո՛չ, մի միայն սնտուկ մը ունէր, որ միշտ բաց կը թողուր:

Ն.— Սնտուկը երբեւիցէ բացած տե՞սիք:

Վկայ Շտեյբաում.— Բաց էր, ինքը բացած եւ զգեստի պահարանին մէջ դնած տեղած էր:

Ն.— Ամբաստանեալ, ատրճանակը ո՞ւր պահած էիք:

Ա.— Սնտուկին մէջն եղած ըլլալու է:

Ն.— Տիկին Շտեյբաումի քո՞վն ալ:

Ա.— Սնտուկիս մէջն էր:

Վկայ Շտեյբաում.— Ես չեմ տեսած, միայն ձեռքի փոքր սնտուկ մը ունէր:

Ն.— Զարմանալի է որ յաճախ նայած էք եւ ատրճանակը չէք տեսած:

Վկայ Շտեյբաում.— Ձեմ կրնար ըսել թէ սնտուկը յաճախ նայած էի:

Ն.— Տիկին Շտեյբաում, այս վկայութիւնը երդման տակ կուտաք. ատրճանակը անդամ մըն ալ չէ՞ք տեսած:

Վկայ Շտեյբաում.— Եւ ոչ անդամ մը:

Շտեյբաում եւ Դիւման վկաներուն ուրիշ հարցեր ուղղել հարկ չտեսնուեցաւ:

(Շար. – 23)

ՊՈՂՈՍ-ՀԱՅՈՒԹՅՈՒՆ

ՊՐԿԱ

Գլուխ ԻԳ

Ա·

Իսա ալ դան իր ձախնեքուն վրայ տղան սկսաւ, հեռացնել գլխէն – գիտցաւ թէ Իսային միտքը։ Ապա ոտքի ելաւ մեծ դժուարութեամբ եւ ըսաւ մօրը։

— Գնանք, որ ուշանայ մեզ համար։

Մայրը ոչինչ պատասխանեց։ Ան ալ ոտքի ելաւ, հագաւ իր ծանր վերարկուն եւ ձեռքէն բռնելով մայրը՝ դուրս ելաւ։

Ճամբան ոչ ոք կար։ Ամէնքն ալ հաւաքուած էին Ս. Կարապետ եկեղեցին մէջ։ Ներսէն կը լսուէր երգեցողութիւնը։ Իսա եւ մայրը կանգ առին դռան առջեւ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Օր. Մարկրիթ Գրիգորեան կը ծանուցանէ թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի առաւօտ Փարիզի Ս. Ցովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, իր հօր՝

ԳՐԻԳՈՐ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆԻ

(ծնած Զորլու, մեռած Պուլկարիա)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆ.— Այրի Տիկին Լուսաբեր Շաոյեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ Մարտ 23 Ծաղկազարդի կիրակի օրը Սէնթ Անթուանի Ս. Թադէոս եկեղեցին մէջ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ԱՐԱՄ ՇՏՈՑԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Տէրտէրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Խաչիկ Խանթէմուրեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրին եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի իրենց մօր, մեծ–մօր եւ քրոջ՝

ԱՑՐԻ ՏԻԿԻՆ ՄԱՐԻԱՄ ՂՈՒԿԱՍԵԱՆԻ

(ծնեալ Թէնիրեան)

մահուան քառասունքին առթիւ, այս կիրակի առաւօտ (Մարտ 23) Փարիզի Ս. Ցովհ. Մկրտիչ եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

Այս տխուր առթիւ ողբացեալին զաւակները (Տէրտէրեան եւ Խանթէմուրեան ընտանիքները) հետեւեալ նուէրները ըրած են.— Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին, Կապոյտ Խաչի օգափոխութեան կայանին, Իսիի եկեղեցիին, Սեբաստիոյ Նահանգի Մուրատ Ուսումնասիրաց Միութեան, Դաւրայի Հայրենակցական Միութեան, Սամուէլ Մուրատեան վարժարանին, Հայ Արիներուն եւ «Ծառաջ»ին 200ական Ֆր.։

×

Նոյն տխուր առթիւ, Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրին կը նուիրեն.— Սամուէլ Մուրատ վարժարանին, Դաւրայի Հայրենակցական Միութեան, Կապոյտ Խաչի Իսիի մասնաճիւղին, Իսիի եկեղեցիին 100ական։

Տիկին Մարինոս Ղուկասեան կը նուիրէ 100 Ֆր. Իսիի եկեղեցիին եւ Տէր եւ Տիկին Պարգեւ Սայրին 100 «Ծառաջ»ին։

ՑԱԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԿՐԸՆՈՊԼԸ.— Հ. Ց. Դ. Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէի բոլոր ընկերները իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն իրենց ընկերոջ Լեւոն Ժամկոչեանի մահուան առթիւ, իր ընտանիքին եւ զաւակներուն եւ բոլոր Ժամկոչեան եւ Թէրզեան ընտանիքներուն։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն Ժեռոմի Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է ողբ. Աւետիս Տօնէլեանի մահուան առթիւ փոխան ծաղկեպսակի՝ Պետրոս Գաբրիէլեան 10, Զաբեհ Տապանեան, Հայկ Վարժապետեան 20ական, Ոստանիկ Եուսուֆեան 10 եւ ողբ. Սարգիս Գրիգորեանի մահուան առթիւ այլ Տիկ. Գրիգորեան 30, Գրիգորեան կարօ, Գազանճեան, Գրիգոր 20ական, Գազանճեան Եդուարդ 10։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Կապ. Խաչի Կրընոպլի մասնաճիւղը 100 Ֆր. կը նուիրէ «Ծառաջ»ի բարգաւաճման։

×

Պ. Խոսուար Ճէզիրեան 100 Ֆրանք կը նուիրէ։

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ՇԱԲԱԹ, ՄԱՐՏ 22, յիշատակ յարութեան Ղազարոս, կիրակնամուտի ժամերգութիւն ժամը 16·30ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՄԱՐՏ 23, Ծաղկազարդ սկիզբ ժաբերգութեան ժամը 8·15ին, պատարագ՝ 10, Դռնբացէք՝ 16։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵՒԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, առաւօտեան ժամերգութիւն անդաստան, պատարագ 7·45 – 12, երեկոյ Դռնբացէքի արարողութիւն ժամը 17ին։

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, պատարագ ժամը 10ին, Դռնբացէք՝ ժամը 17ին։

ՍԷՆԹԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՇԱԲԱԹ, կիրակնամուտք, իրիկուան ժամերգութիւն «Լոյս զուարթ»ի ժամը 5ին

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեան եւ ապա անդաստան 8, պատարագ 10, Դռնբացէք 17։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Այս կիրակի առաւօտ, պատարագ կը մատուցուի։

ՎԱԼԱՆՍ — Ս. ԳՐԻԳՈՐ–ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեանց 8ին, պատարագ 10ին, երեկոյեան Դռնբացէք 5ին։

ՏԷՍԻՆ — Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

Կիրակի առաւօտ, Ծաղկազարդի տօնին առթիւ պատարագ կը մատուցուի։ Ճեմ պատարագի, հոգեհանգստեան պաշտօն բազում ազգակիցներու յիշատակին։

Կէսօրէ ետք Դռնբացէքի արարողութիւն ժամը 4·30ին։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ, սկիզբ ժամերգութեանց 9·30, պատարագ՝ 10·45, երեկոյեան Դռնբացէք՝ 17·30։

ՄԱՐՍԷՅԼ — ՍԷՆ ԼՈՒ և ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ, Ծաղկազարդ

ՍԷՆ ԼՈՒ — Պատարագ ժամը 9ին։ Դռնբացէք ժամը 17ին։

ՍԷՆԹ ՄԱՐԿՐԻԹ.— Դռնբացէք ժամը 16ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղի վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է, ողբ. Տիկ. Վարդուհի Նաճարեանի մահուան տարելիցին առթիւ.— Նաճարեան, Երէցեան, Ասատուրեան եւ Թութլեան ընտանիքներէն (դպրոցին) 100 Ֆր. եւ Մարի Կէօյօղլանեանէ 25։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ Միութեան Մարսէյլի մասնաճիւղի ընդհ. անդամական ժողովը Շաբաթ (Մարտ 22) երեկոյեան ժամը 9ին սովորական հաւաքատեղին։ Օրակարգ տեղւոյն վրայ։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ

ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս կիրակի, Մարտ 23, ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

ՀԱՑԿ. ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

կը մասնակցին.— Ալէն Քիւնի, Փիէր Սեկերս, Ռուբէն Մելիք եւ Լիւք – Անտրէ Մարսէլ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Թաղական Խորհուրդը չնորհակալութեամբ ստացած է ողբ. Ցակոբ Շահինեանի թաղման առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.—

Տէր եւ Տիկ. Արամ Տէրտէրեան 20 Ֆր., Տէր եւ Տիկ. Սերոբ Քինոսեան, Տէր եւ Տիկ. Օհաննէս Տէր–Պօղոսեան 10ական, Պ. Սահակ Շահինեան 100, Տէր եւ Տիկ. Փասքալ Շամչոյեան 50, Տէր եւ Տիկ. Մէքճեան 200, Պ. Տիգրան Ղազարեան, այրի Տիկ. Քիւրէլեան 20ական, Պ. Հայկ Մարզարեան 10, Տէր եւ Տիկ. Տիգրան Նաճարեան 150, Տէր եւ Տիկ. Աղապապ Նաճարեան, Տէր եւ Տիկ. Նշան Քէհեաեան, Տիկին Ճնտէեան, Տէր եւ Տիկ. Մեքիքեան, Պ. Աբրահամ Լուսիկեան, Պ. Թորոս Քիւրէլեան 20ական Ֆր.։

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Կազմակերպուած Լիոնի Հ. Ց. Դ. Վարանդեան կոմիտէի եւ Հ. Ց. Դ. Նոր Սերունդի, Մարտ 22 Շաբաթ երեկոյեան ժամը 20·30ին Հայ Ազգ. Տան սրահին մէջ։

Ընկերահամակրական խնջոյք – պարահանդէսով, մասնակցութեամբ Սայաթ-Նովա նուագախումբին։

Ընտանեկան տաք մթնոլորտ, առատ կերուխում։

ՓԱԿՈՒԱԾ ԵՆ ԱՐՁԱՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՋԱՏԿՈՒԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԿԱՑԱՆԻՆ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ

Մեկնում Մարտ 24

Արճանագրուող մանուկներու ծնողքները կը խնդրուին ժամադրուիլ ժամը 12ին

GARE SAINT LAZARE

devant le Monument aux Morts

ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Այրի Տիկին Ովսաննա Ցակոբեան իր որդւոյն Էմմոն Ցակոբեանի ամուսնութեան առթիւ հետեւեալ նուէրները կ'ընէ. Կապ. Խաչի Տէսինի մասնաճիւղին, Կապ. Խաչի Պէլֆոնթէյնի կայանին, Տէսինի Մշակոյթի Տան նորոգութեան 100ական Ֆր. «Ծառաջ»ին 50 Ֆր.։

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄԸ

THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA

Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20·45ին

Կը ներկայացուի

Բ. եւ վերջին անգամ ըլլալով

ՀՆԱՐՔ

ՔՐՔՋԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարները

Զարուհի Անտոնեեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան

Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — կարօ Թօսունեան — Ցովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20

Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88

Aliment. CHIRAG : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63

Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37

CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65

Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er) Tél. 260.30-20

Prix : 40, 30, 20 et 10 F.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն։ Կը յանձնարարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ։

le voyage en grèce

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

ՉԱՏԻԿԸ՝ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

SPÉCIAL - CHARTER

Մարտ 2էն 9

Մարտ 23էն 30

Մարտ 23էն Ապրիլ 6

Մարտ 30էն Ապրիլ 6

850 Ֆ ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS

ՁԵՐ ՁԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմեցէ՛ք ՄԱՑՏԱ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆԻ

LE VOYAGE EN GRECE

Ամէն օր ժամը 9էն 19

ՁԱՇ - ԽՆՋՈՅՔ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ

1975 ՄԱՐՏ 22 ՇԱԲԱԹ ՕՐ

ԺԱՄԸ 20ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՈՒՇ ԳԻՇԵՐ

Salle Voltaire, rue Voltaire

(Ալֆորվիլ)

Նախագահութեամբ Երեսփոխան – խաղաբապետ՝

ԺՈԶԷՖ ՖՐԱՆՉԵՍՔԻ

Գեղարուեստական բաժին

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ Պ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ
22
SAMEDI
22 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·255

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.255

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 19)

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳԻՏԱԿԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉԱԿԱՆԸ

Այժմ Հայաստան ունի չորս հրատարակչական՝ « Հայաստան », « Լոյս » « Մուրճ » եւ Գիտութիւններու Ակադեմիայինը :

Ակադեմիայի հրատարակչութիւնը իր հիմնադրութեան տարին՝ 1943ին տպագրած է 43 գիրք, իսկ տասնամեակ մը ետք՝ 1952ին՝ 100 գիրք : 1962ին հրատարակած է 183, իսկ 1973ին՝ 101 գիրք :

Տակաւին 1944ին հրատարակչութիւնը լոյս ընծայած էր Ակադ· Մ· Աբեղեանի «Հայոց հին գրականութեան պատմութիւնը» : Տարի մը ետք լոյս ընծայած է Ց· Մանանդեանի «Քննական տեսութիւն հայ ժողովուրդի պատմութեան» եռահատոր աշխատութեան Ա· հատորը :

1952ին սկսած են լոյս տեսնել Հր· Աճառեանի «Լիակատար քերականութիւն Հայոց լեզուի, համեմատութեամբ 562 լեզուների» աշխատութեան հատորները : 40ական թուականներէն սկսեալ հրատարակուած են Մ· Աբովեանի երկերուն լիակատար հաւաքածոյին 10 հատորները, Մ· Նալբանդեանի երկերուն չորս հատորները, Գ· Սունդուկեանի, Ց· Թումանեանի ստեղծագործութիւնները :

Հրատարակուած են Սայաթ – Նովայի, Յովհաննէս Թլկուրանցիի, Նաղաշ Յով – նաթանի, Բաղդասար Դպիրի, Խաչատուր Կեչառեցիի, Յովհաննէս Երզնկացիի, Կոստանդին Երզնկացիի, Մարտիրոս Ղրիմ – եցիի եւ միջնադարեան այլ տաղերգուներու քննական բնագիրները՝ ընդարձակ ուսումնասիրութիւններով :

Գիտական մարզի մէջ մեծ հետաքրքրութիւն կը ներկայացնեն Ակադ· Վ· Համբարձումեանի երկու մեծածաւալ հատորները՝ «Գիտական աշխատութիւնները» : Արժէքաւոր հրատարակութիւններ են Ակադ· Ց· Մաղաքեանի «Հազուագիւտ մետաղներ» եւ «Մետաղային հանքավայրեր» մենագրութիւնները, Ս· Մկրտչեանի՝ «Հայկական ՍՍՀ Ջանլեզուրի հանքարեր մարզը» եւ այլ աշխատութիւններ : Հայոց պատմութեան վերաբերեալ հատորներ ալ լոյս տեսած են : Հայ ժողովուրդի պատմութեան ուղի հատորներէն հինգը արդէն լոյս տեսած է, իսկ մէկս երեքը՝ լոյս կը պատրաստուի :

«Նիւթեր հայ ժողովրդի պատմութեան» մատենաշարով տպուած են Ակադ· Լեւոն Խաչիկեանի կազմած ԺԴ·–ԺԵ· դարերու հայերէն յիշատակարաններու երեք ընտրածաւալ գիրքերը, Վ· Յակոբեանի կազմած նոր ժամանակագրութիւնները եւ այլ աշխատութիւններ :

Լոյս տեսած են Եղիշէի, Կիրակոս Գանձակեցիի, Արիստակէս Լաստիվերցիի աշխատութիւններու բնագիրները, որոնք պատրաստուած են բազմաթիւ ձեռագիրներու օրինակներու համեմատութեամբ :

Աւարտելու վրայ է հայ նոր գրականութեան պատմութեան հինգ հատորնոց աշխատութեան հրատարակութիւնը : Շարունակելու վրայ է «Ժամանակակից հայոց լեզուի բացատրական բառարան»ին հրատարակութիւնը : Զորս հատորնոց այդ բառարանը կ'ընդգրկէ արեւելահայ եւ արեւմտահայ գրական հայերէնին յատուկ այն բոլոր բառերը, որոնք օգտագործուած են մեր գրականութեան մէջ, Աբովեանէն ցայսօր : Երեք հատորները արդէն հրապարակի վրայ են : Ամբողջացնելու վրայ է վերջինը՝ չորրորդը :

«Գրական յուշարձանները» մատենաշարով լոյս տեսած են Շոթա Ռուսթավելիի «Ընձեղնաւորը», Տանթէի «Աստուածային կատակերգութիւնը», Բաենուիոնի «Անբաղիսը», Շէյքսփիրի «Քրոնիկները»՝ երկու հատորով : Բոլորն ալ թարգմանուած են իրենց բնագիրներէն :

×

ԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՇԱՐԺԻ ՍՏՈՒԴՈՒՄ

Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի երկրաբանութեան եւ ճարտարագիտական հետազօտական հիմնարկութեան մէջ սկսած են փորձերով լոյս տեսած են Շոթա Ռուսթավելիի «Ընձեղնաւորը», Տանթէի «Աստուածային կատակերգութիւնը», Բաենուիոնի «Անբաղիսը», Շէյքսփիրի «Քրոնիկները»՝ երկու հատորով : Բոլորն ալ թարգմանուած են իրենց բնագիրներէն :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԿԻՊՐՈՍԻ ՀԱՄԱՐ ԺՈՂՈՎԻ ՏԵՂ ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— o —

ԹՈՒՐՔԵՐԸ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ԺԸՆԵՒ ԵՐԹԱԼ

— o —

Կիպրոսի երկու համայնքներու միջեւ բանակցութիւնները պիտի վերսկսէին Ապրիլ 21ին, ժընեւ, եթէ թուրք կիպրացիները չմերժէին այդ ընտրութիւնը եւ փոխարէն չառաջարկէին Թեհրան երթալ : Այս անգամ ալ ՄԱԿի ընդհ· քարտուղար՝ Վալտհայմն է որ չէր համաձայներ առարկելով որ ինք պէտք է ժընեւ ըլլայ Մայիս 5ին հիւլէական զէնքերու ոչ–տարածման ժողովին բացման եւ յարմար չէ իրեն Մայիս 1էն 6 Թեհրան ըլլալ :

Անդին սակայն Թուրքիա միշտ կառավարութիւն կազմելու հողն ունի : Ինչպէս գրած էինք Քորութիւրք Էմիրէյլի յանձնած էր նոր դահլիճ կազմելու պաշտօնը բայց Էմիրէյլ պարագլուխն է Ազգայնական ճակատին, կազմուած անցեալ Յունուարին աջակողմեան չորս կուսակցութիւններով, բայց Դեմոկրատիք կուսակցութենէն եւ որու գլխաւոր տեսակէտն այն է որ «պէտք է վերջապէս վերջ դնել կառավարութիւն մը կազմելու փորձերուն առանց Ազգ· Ժողովին օժանդակութեան» :

Հանրապետութեան նախագահն ալ կը վարանի այ կառավարութիւն մը մէջտեղ հանելէ, տրուած ըլլալով որ մթնոլորտը արդէն բաւական ծանր է : Քորութիւրքի ուզածը այն է որ Ատալէթին գործակցի Հալքը, բայց Էճեվիտ (որ Լոնտոն գնաց Հինգշաբթի) կ'ուզէ քաշքշել որպէսզի իր դիրքը ամրապնդուի :

Եթէ Էմիրէյլ ձախողի, կը մնայ միակ լուծումը թեկնոքրաթներով կազմել կառավարութիւն մը քանի Էմիրէյլ 1973էն ի վեր արդէն երկու անգամ ձախողած է, այս անգամ ալ իր ճակատագիրը կախում ունի առաւելաբար Դեմոքրաթիքներու դիրքէն : Էմիրէյլ պարզած է իր նպատակը — կազմել կառավարութիւն մը՝ կառավարելու համար :

ՅՈՑՆԵՐԸ ՀԱՑԵՐԷՆ ԵՏՔ ՔԻՒՐՏԵՐԸ ԿԸ ԳՐԳՌԵՆ ԵՂԵՐ...

ԻՆՉԵ՞Ր Կ'ԸՍԵՆ ԹՈՒՐՔԵՐԸ

Կիւնեյտըն կը գրէ :— Աթէնքի թերթերը կը շարունակեն Թուրքիոյ եւ Թուրքերու դէմ լայն հրատարակութիւններ ընել, քրքրելով նիւթ մը, որուն հաւատքը ունին : Հելլէնները մեծ չհաղորդութիւն ցոյց կուտային Հայկական Հարցին հանդէպ, հիմա ալ սկսած են քիւրտերը ղրգռել ընդդէմ Թուրքիոյ : Զայն կ'ամբաստանեն եւ քիւրտերու ի նպաստ գրու – թիւններ կը հրատարակեն : Թօ վիմա այս մասին կը գրէ :— Քրտական հարցը տեւական վտանգ մըն է Անգարայի համար : Քիւրտերը մխիթարն Իրաքի եւ Իրանի մէջ չեն ապրիր, Սորհ· Միութեան մէջ հարիւր հազարաւոր, Թուրքիոյ մէջ ալ միլիոնաւոր քիւրտեր կան : Հակառակ ասոր, Թուրքերը տարօրինակ մտայնութիւն մը ունին եւ կ'ուրանան «Քրտական Հարցը» : Ըստ Անգարայի, Քիւրտերը լեռնական Թուրքեր են պարզապէս : Նիհատ Էրիմ 1971ին երբ վարչապետ էր, այս մասին պարզած էր Թրքական տեսակէտը եւ ըսած :— Մենք Թուրքիոյ մէջ Թուրք ազգին դոյութենէն զատ տարբեր բան մը չենք ճանչնար :

«Քիւրտ ցեղը զարմանալի պատմութիւն մը ունի : Առաջին դարերուն կրցած են անկախ ըլլալ, յետոյ կորսնցուցած են իրենց անկախութիւնը : Քիւրտերու պատկանող նահանգներէն մէկը այսօր Իրանի, ուրիշ երկու նահանգներ Թուրքիոյ մէջ կը գտնուին : Քիւրտերու իրաւունքները կը յենուն Սեւրի դաշնագրին, որ ազգերու իրաւունք կուտար իրենք զիրենք տնօրինելու :

«Վերջերս գործերը աւելի խառնակեցան : 1967էն օրէնքէ դուրս կազմուեցաւ Էմոքրաթ Քիւրտ կուսակցութիւն մը որ սերտ կապ հաստատեց Թիւրքիյէ Իշճի կուսակցութեան հետ : Աւելի վերջ, 1970ին, պաղտատ ինչ–ինչ չնորհներ ըրաւ Քիւրտերուն : 1971ին երբ Թուրքիոյ մէջ բանակը ձեռք առաւ իշխանութիւնը, Պաչարման վիճակ հռչակուեցաւ Սղերթ եւ Տիյարպաքըր նահանգներուն մէջ, որոնք քարիւղով հարուստ են : Կասկածելի է որ քրտական հարցը այսօր արդիւնքի մը յանգի, Անգարայի մէջ քաղաքական հաւասարակշռութիւնը խախտած է եւ այս պարագան արգելք մըն է այդ խնդրին լուծումին :

«Թուրքիոյ Քիւրտերուն ձայնը դիւրաւ չի լսուիր, որովհետեւ Թուրքիոյ հետ անոնց ունեցած կապերը շատ հին չրջաններէ կը սկսին եւ իրենց ապրած գօտիներուն մէջ քարիւղ կայ : Մնաց որ չունին պատշաճ ղեկավարներ, զիրենք մէկտեղելու համար : Այժմ Պաղտատ կը կռուի Քիւրտերու դէմ, եւ այս բախումն ալ Անգարայի համար տարբեր կնճռոտութիւն մըն է» :

ՏԽՐՈՒՆԻ.- ՅՈՎՍԷՓ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

Թեհրանի մէջ Մարտ 10ին մեռած է մեր վեթերան ընկերներէն Յովսէփ Յովհաննիսեան :

Ողբացեալ ընկերը եղած է հայ ազատագրական պայքարի նուիրեալներէն, 1914ին Պարսկաստանի Հ· Ց· Դաշնակցութեան կազմին կողմէ պատգամաւոր ընտրուած եւ մասնակցած է Կարնոյ Հ· Ց· Դ· Ընդհանուր Ժողովին :

1943ին խմբագրած է Թեհրանի «Ալիք»ը եւ յետագային հրատարակած է «Եփրեմ» խորագիրով հատորը՝ նուիրուած Եփրեմ Խանի կեանքին եւ մղած կռիւներուն Պարսկաստանի սահմանադրական կռիւներու ժամանակ :

Ցուղարկաւորութիւնը կատարուած է Մարտ 12ին : Դամբանականներ խօսած են Թեհրանի Թեմի առաջնորդը Արտակ Աբգ·, « Ալիք » օրաթերթի կողմէ ընկեր Մանուէլ Մարուքեան եւ Հ· Ց· Դաշնակցութեան Պարսկաստանի կազմին կողմէ ընկ· Օննիկ Սահակեան :

ԱՐԱՐԱՏ–ՊԱՑՔԵՐՆ ՀԱՆԴՈՒՊՈՒՄԸ

— o —

Քանի մը օրէն Երեւանի հեռատիպը կուտայ Արարատ – Պայքերն մրցումին մանրամասնութիւնները· մինչ այդ, տանք Ֆրանսական մամուլին տուած տեղեկութիւնները :

Էֆիփի համար, Արարատի յարձակողականները զսպած է Պայքերնի բերդապահը՝ Մայքր, որ շատ փայլուն խաղ մը ցուցաբերած է : Մրցումը տեղի ունեցած է 70 հազար հանդիսատեսներու ներկայութեան, ելեկտրականացած մթնոլորտի մը մէջ :

Առաջին վայրկեաններէն, կը գրէ մարզական օրաթերթը, Հայերը կը պահէին գնդակը բայց Մայքրի բերդը վտանգուած չէր : 34րդ վայրկեանին Արգաւի Ան – դրէասեան գլխով կ'առնէր Ղազարեանի «կեդրոն» մը եւ կը նշանակէր հանդիպումին միակ կէտը : Հակառակ բազմաթիւ յարձակողականներու եւ Հայերու տիրապետութեան Եւրոպայի ախոյեաններու պաշտպանողականը այլեւս պիտի չձգէր որ գնդակը անցնի :

Ֆրանս – Սուատ նոյն ձեւով կը նկարագրէ մրցումը, ինք ալ գովելով գերմանի բերդապահը : Կը թուի թէ Երեւանի մէջ Մայքր եղած է գերմանական խումբին համար, ինչ որ Աբրահամեան եղաւ « Արարատ»ի համար, Միւնիխ :

Քանի մը տող

ՀԱՆՕՑԻ ուժերը կը շարունակեն յառաջանալ եւ երկու օրուան մէջ, 100 քիլոմեթր կարած են հիւսիսային ճակատին վրայ : Մեռեալներու, վիրաւորներու եւ գաղթականներու թիւը կը մեծնայ, մինչ ան որ խաղաղութեան Նոպէլեան մրցանակի արժանացաւ Վիէթնամ հաստատած իր «խաղաղութեան» համար, ներկայիս ալ Մերճաւոր Արեւելք խաղաղութիւն հաստատելով զբաղած է :

ՌՈՆ–ՓՈՒԼԷՆՔ գործատունը հաւանաբար իր դուռները չորս չաթաթ փակէ, նոր գործազուրկներ ստեղծելով :

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՈՐԴԻԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ

- ՄԱՅՔԼ Ճ. ԱՐԼԷՆ -

Նիւ Եորքի հանրածանօթ գրական չաբաթական հանդէսին Տիը Նիւ Եորքըր փետր. 3, 10 եւ 17 թուակիրներուն մէջ հրատարակուեցաւ երեք երկար յօդուածներու շարք մը: Այդ յօդուածները այս ամառ պիտի հրատարակուին առանձին գիրքի մը մէջ, «Ճամբորդութիւն դէպի Արարատ» վերնագրով. առաջին մասին վերնագիրն է «Դէմքը պատուհանին առջեւ». երկրորդը՝ «Զայներ» եւ երրորդը՝ «Դեղին ծաղիկներու դաշտը»:

Հեղինակն է, 45 տարեկան ամերիկացի գրագէտ մը, ծնած Անգլիա: Հայրը ծագումով Պուլկարահայ ծնած Անգլիա, Տիգրան Գուլումճեան կրթուած եւ ուսնած Անգլիա: 21 տարեկանին կը փոխէ իր անունը եւ կը դառնայ Մայքըլ Արլէն, իսկ մայրը ծագումով Ճոյն, Ամերիկացի մըն է:

ՄԱՅՔԼ ԱՐԼԷՆ (հայրը)

«Քսանական» թուականներուն (1920 – 1930) անգլիացի վիպասաններուն ամէնէն նշանաւորներէն մին է: Այդ թուականներուն կը հրատարակէ շատ մը վէպեր, որոնցմէ ամէնէն ծանօթն է «Կանանչ գլխարկը», որ լոյս կը տեսնէ 1924ին. հեղինակին գլուխ գործոցն է, եւ Մայքըլ Արլէն, կը դառնայ նշանաւոր անգլիացի գրագէտ մը. իր վէպը կը թարգմանուի շատ մը լեզուներու. հռչակը մեծ է. ժամանակի առաջին դէմքերէն մէկը կը դառնայ Լոնտոնի մէջ: Շուկներ եւ յետոյ լուրեր կը տարածուին թէ ծագումով Հայ է, սակայն ինք կը խորշի որեւէ յարաբերութենէ՝ Հայութեան հետ:

1939–1945 պատերազմի վերջաւորութեան իր ամբողջ ընտանիքով կը փոխադրուի Նիւ Եորք, կը քաշուի գրական ասպարէզէն, հեղինակութիւնները կը դադրին եւ 1956ին կը մեռնի 60 տարեկանին:

Ամերիկա ապրած ժամանակ հազուագիւտ դիւտ են իր չափոնները Հայութեան հետ, եւ սակայն կը հանդիպի, կը ճանչնայ եւ կը բարեկամանայ ծագումով Հայ, Ամերիկացի հռչակաւոր գրագէտ Ուիլիամ Սարոյեանի հետ:

ՄԱՅՔԼ Ճ. ԱՐԼԷՆ (որդին)

Երիտասարդ Մայքըլը կը լսէ եւ գիտէ թէ իր հայրը ծագումով Հայ է, եւ ասիկա իր պատանեկութենէն ի վեր, հայրը միշտ կը խրթչի այս մասին լուսաբանութիւններ տալէ, տեսակ մը «արգիլուած» նիւթ է Հայութեան մասին խօսիլ, իսկ մայրը իր հարցումներուն միշտ միեւնոյն պատասխանը կուտայ.— Հայրն ալ Անգլիացի է, ինքն ալ, եւ իրը փաստ կան «Անգլիայի» անձնագիրները եւ ուրիշ վաւերաթուղթեր...:

Երիտասարդ Մայքըլ 21 տարեկանին կը դառնայ ամերիկեան քաղաքացի, ինք – զինքը կը զգայ Ամերիկացի. աւելի ճիշդ՝ «կէս Ամերիկացի եւ կէս Անգլիացի» բայց միշտ գիտակից է թէ «քան մը կը պակսի իրեն, կամ կ'աւելնայ իր վրայ, որ կը հեռեւի իր անձին չուքի մը նման» եւ այդ է «Հայ ըլլալու հանդամանքը»:

Նիւ Եորքի մէջ Հայերը շատ են թիւով եւ Մայքըլ շատ աւելի առիթներ ունի լսելու անոնց մասին:

Եւ օր մը Արժանթինի իր հօրեղբայրը կուգայ Ամերիկա տեսնելու իր եղբայրը եւ ընտանիքը. չի հասկնար պատճառը իր հօր զայրոյթին այս այցելութեան առթիւ եւ կ'ըսէ.— «Ինչո՞ւ Հայերը աւելի պարզ չեն վարուիր ամէն բանի մէջ...»:

Հօրեղբայրը կուգայ, շատ համակրելի անձնաւորութիւն մը: Հրաշալի անգլերէն կը խօսի. կը խօսի հայերէն իր եղբօրը – դիին հետ, եւ կը յանդիմանէ իր կրտսեր եղբայրը, թէ ինչո՞ւ հայերէն չէ սորվեցուցած իր տղուն:

— Հայերէնը դժուար լեզու է, կ'ըսէ հայրը:

— Ա՛խ, Տիգրան, կ'ըլլայ միակ պատասխանը իր մեծ եղբօր:

Երիտասարդ Մայքըլ լաւագոյն յիշատակներու մէջ է: «Ոսկեղջիւր» հայկական ճաշարանն է Նիւ Եորքի մէջ, միակ վայրը ուր հայրը կը յաճախէ երբեմն, եւ այդ հայկական մթնոլորտին մէջ իր Հայութիւնը կէս մը կ'ընդունի, բայց իր զաւակին բոլոր ջանքերը հօրմէն աւելի բացատրութիւններ առնելու, միշտ ապարդիւն են Հայութեան մասին:

«Անոյշ ժողովուրդ է, կ'ըսէ օր մը, բայց պէտք չէ որ ձգես որ (անոնք) շատ մօտ մնան քեզի»...

Ի հարկէ Մայքըլ կը ջանայ զգալիօրէն մը կազմել Հայութեան մասին: Լսած է տեղահանութեանց, ջարդերուն եւ սովերուն մասին, բայց կ'ուզէ աւելին գիտնալ, մանաւանդ թէ ինչ է իր հօր հեռացման եւ մանաւանդ անտարբերութեան պատճառը:

Որովհետեւ կը սիրէ իր հայրը, զգայուն եւ խորունկ զգացումներով գաղտնապահ անձ մը, չատ բարի իր որդիին հանդէպ, բայց տղան միշտ տեսակ մը վախ ունի իր հօր հանդէպ, եւ «երկուքին մէջ լուռ ու անհասկնալի բան մը գոյութիւն ունի, տեսակ մը օտարութիւն իրարու հանդէպ»:

Իր հօրը մահը 1956ին. եւ ասիկա մեծ ցնցում մըն է Մայքըլի համար:

Ինքն ալ գրագէտ է, բայց ոչ վիպասան: կը գրէ գիրք մը իր հօրը մասին, ստեղծելու եւ պահելու համար գիծ մը:

Կը յիշէ իր հօր յուղարկաւորութիւնը յունական եկեղեցիի մը մէջ, եւ կը զարմանայ իր մօր բացատրութենէն թէ ինչո՞ւ հայկական եկեղեցիի մէջ չէ արարողութիւնը:

«Իր ամբողջ կեանքին ընթացքին, հայրը միշտ փափաքած էր ազատ ըլլալ հայերէն»...:

Եւ չատ անգամներ իր երազներուն մէջ կը տեսնէ հայրը, բայց ան միշտ հեռու կը մնայ իրմէ, եւ չի լսեր իր խօսքերը. հօրը պակասը զգալի է, բայց միեւնոյն ժամանակ ինքզինքը ազատած կը զգայ: Տարիները կ'անցնին, մայրն ալ կը մեռնի: Մայքըլ 40 տարեկան Ամերիկացի մըն է, ընդգրկած գրական ասպարէզը, կինը Ամերիկացի է, ունի զաւակներ, եւ տիպար ամերիկացի ընտանիք մըն է:

ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊԸ

Բայց Նիւ Եորքի մէջ Հայերը կը ճանչնան զինքը: Եւ երեկոյ մը կը հրաւիրուի հայկական խմբակցութեան մը կողմէ, խօսելու գրականութեան մասին՝ հայկական եկեղեցիին սրահին մէջ: Առաջին անգամն է որ այդքան Հայ կը տեսնէ միասին: Միջակ տարիքով այրեր եւ կիներ, ոմանք թուխ, ոմանք աւելի ամերիկեան տիպար, բոլորն ալ հեռաքրքիր, եւ Մայքըլ կը զգայ թէ «իր աչքերը կ'ըսէին թէ այս ժողովուրդը շատ տարբեր է իրմէ, բայց ինք գիտակից էր թէ այնքան ալ տարբեր չէին իրմէ»: Ունկնդիրները յաւ կը յայտնեն իր հայրը ճանչցած չըլլալնուն: «Ձեմ կարծեր թէ հայրս ինքզինքը Հայ կը նկատէր», կը պատասխանէ Մայքըլ, բայց շատ լաւ կը զգայ թէ իր պատասխանը ճիշդ չէ: Եւ կը խոստանայ դարձեալ գալ այս տեսակ հաւաքոյթներու. գիտակից է թէ «նոր ճամբորդութիւն մը սկսած է իրեն համար»:

Եւ կը մխրճի Հայոց պատմութեան մէջ: կը կարդայ բոլոր գիրքերը գրուած Հայութեան մասին: Նայիրի Թագաւորներէն եւ Ուրարտուէն սկսեալ: Իր աղբիւրները լուրջ եւ ստոյգ, ամէն բանէ առաջ իր փափաքն է հմուտ ըլլալ հայկական պատմութեան:

Կը հրաւիրուի հայ ընտանիքներու մօտ, դանազան դասակարգերէ. հարուստներ, աւելի համեստ անձնաւորութիւններ, Ամերիկա ծնած երիտասարդներ, տարեցներ, եւ գրեթէ բոլորը կը խօսին մանաւանդ Թուրքերուն վայրագութեանց մասին. ջարդերը, տեղահանութիւնները, սպանութիւնները: Ամէն տուն իր ողբերգութիւնը ունի: Մայքըլ կը խորհի օրեր վերջ.— Հայաստանը չի կրնար միայն այսպէս ըլլալ — արցունք, գէշ օրերու պատմութիւնները, ողբերգութիւն եւ տրտնութիւն»:

Իսկ իր կինը, մխիթարելու համար զինքը, կը հետաքրքրուի մանաւանդ ծագումով Հայ «նշանաւոր անձնաւորութիւններով» որոնց ցանկը երկար է... երբեմն ալ կը մտածէ թէ ի՛նչ կապ կայ Նայիրի թագաւորներուն եւ այս ներկայ ապրող Հայերուն միջեւ...

Եւ կը չարունակէ կարդալ, պզտիկ Հայոց պատմութիւնը. կը ճամբորդէ դէպի Ֆրէզնօ, Քալիֆորնիա, դէպի հայկերիզները եւ Քալիֆորնիոյ մէկ ծանօթանալ Հայերու հետ, որոնք տարիներէ ի վեր կը մշակեն հողը եւ հոկայական ձեռնարկներով կը զբաղին:

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ՈՒԻԼԵՄ ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՀԵՏ

Ֆրէզնոյի մէջ կը հանդիպի Ուիլիըմ Սարոյեանի: Հանդիպումը չատ հմակրելի է եւ Սարոյեան կը հմայէ Մայքըլը, կը խօսի իր նշանաւոր «Արամ» հօրեղբօր մասին, առոյգ եւ կայտառ յառաջացած տարիքին մէջ:

Եւ Մայքըլ կ'ըսէ. «Հայրս վաթսուն տարեկանին մեռաւ. հիմա 70 տարեկան պիտի ըլլար. կը խօսի իր հօր վայելչութեան եւ դիւրաբեկութեան մասին, որ քա՜ն տարբեր անձնաւորութիւն մըն էր...

— Գիտես, քու հայրդ չատ անոյշ անձնաւորութիւն մըն էր, կ'ըսէ Սարոյեան, դուշակելով Մայքըլի մտածումները:

— Իրը Հա՞յ կը յիշես զինքը...

— Ի հարկէ, կը պատասխանէ Սարոյեան. Հայ մը երբեմ չի կրնար «ոչ-Հայ» մը դառնալ, բայց քու հօրդ ձեւը տարբեր էր. կը խորհիմ թէ իր մտքին մէջ տարբեր գաղափարներ ունէր:

Եւ Սարոյեան կը պատմէ իր մտերմութեան մասին, հօրը հետ, Մայքըլ կը յիշէ այն լուսանկարը Նիւ Եորքի Ոսկեղջիւր ճաշարանին մէջ, ուր երկու գրագէտները նկարուած են թեւ–թեւի, ժպտուն: Եւ Սարոյեան կ'աւելցնէ.

— Եթէ կ'ուզես Հայերը ճանչնալ, պէտք է երթաս Հայաստան, կամ աւելի ճիշդ, ինչ որ մնացած է Հայաստանէն: Պէտք է երթաս Երեւան, Խորհրդային Հայաստան: Սարոյեան կը պատմէ թէ ինքը երկու անգամ գացած է Հայաստան 1935ին եւ 1960ին եւ կը պատմէ իր տպաւորութիւնները: «Գոյայ Հայաստան մը, որ գոյութիւն ունի, ի հարկէ չէր այն, ինչ որ եղած էր, բայց գոյութիւն ունի այսօր բան մըն է»:

Ամբողջ օրը կ'անցընէ Սարոյեանի տունը, կը չրջագային դաշտերը, գերեզմանատունը, այգիները. հարուստ է իրենց խօսակցութիւնը, եւ միշտ մէջբերումներ Մայքըլ Արլէնի հօրը մասին: Բաժանուելը սիրալիր է:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵՍՏՈՒՐԵԱՆ

(Շար. – 1)

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

Վկայ Լոլա Բայլընզոն, ճարտարար – ուհուհի վարժուհի, Պերլին, 21 տարեկան:

(Երդումէն ետքը):

Նախագահ.— Դուք ամբաստանեալին լեզուի դաս կուտայի՞ք:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Իր բարք ու վարքի մասին բան մը կրնա՞ք պատմել:

Վ.— Ցունուար 18էն սկսեալ իրեն դաս կուտայի. ի սկզբան չատ լաւ կը սորվէր, բայց վերջը ցրուած էր:

Ն.— Ըսա՞ծ է ձեզի թէ հիւանդ էր եւ բժիշկի գացած էր:

Վ.— Վերջերս պատմեց թէ Փրոֆ. կասիրէի գացած էր, որ դեղ մը պատուիրած էր, եւ թէ աշխատելը դժուար կուդար. դասի մը միջոցին նկատեցի նոյնիսկ թէ այլեւս չէր կրնար կարդալ, ի՛նչ գրած ըլլալը չէր գիտեր. յայտնի կը տեսնուէր թէ հիւանդ էր, եւ ես ըսի իրեն թէ դասերը չարունակելը աննպատակ էր, ասոր վրայ ընդմիջուեցան դասերը:

Ն.— Մօտաւորապէս ե՞րբ էր:

Վ.— Փետրուարին:

Ն.— Ցունուար 18ին սկսած է, ե՞րբ դադրեցուց:

Վ.— Փետրուար 20ին մօտաւորապէս, ամէն պարագայի մէջ Փետրուարի վերջին կէսին:

Ն.— Վերջէն դարձեալ սկսա՞ւ:

Վ.— Վերջէն անգամ մըն ալ եկաւ եւ ըսաւ թէ ինքզինքը լաւ չէր զգար, եւ արդէն կը տեսնուէր որ հոգեկան վիշտ մը ունէր, միշտ տխրադէմ էր:

Ն.— Այս տխրութեան վրայ կը խօսէ՞ր:

Վ.— Անգամ մը միայն, երբ իր հայրենիքի մասին հարցուցի: Ըսաւ թէ ինքը այլեւս հայրենիք չունէր, իր բոլոր ազգականները սպաննուած էին: Տառապանքն այնքան բացայայտ կ'արտացոլար այս պատասխանին մէջ, որ աւելին չուզեցի հարցնել:

Ն.— Աւելին չհարցուցի՞ք:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Անկէ ետքը յաճախ տեսա՞ծ էք զինքը:

Վ.— Այո, Փետրուար 27ին կամ 28ին անգամ մըն ալ եկաւ:

Ն.— Ամբաստանեալը ի՞նչպէս կը տարվէր:

Վ.— Սկիզբները չատ լաւ կը տարվէր, բայց վերջերը չատ ցրուած էր. ինքն ալ կ'ըսէր արդէն. «բան մը չեմ հասկնար»:

Ն.— Զի կրնա՞ր ըլլալ որ դասերը Մարտի սկիզբն ընդմիջած ըլլան:

Վ.— Կրնայ ըլլալ:

Ն.— Գուցէ Մարտ 5էն քիչ առաջ, բնակարանը փոխելէն ետքը:

Վ.— Նոր բնակարանէն այլեւս չէր դար, միայն Աուգսբուրգեր փողոցէն կուգար:

Ն.— Կ'երեւայ թէ իրապէս պատճառ մը կար, որ զինքը ստիպած է բնակարանը փոխելու եւ դասերը դադրեցնելու:

Վ.— Ձեմ գիտեր: Մարտին, գուցէ դէպքէն չաբաթ մը առաջ, ճիշդ ժամանակը չեմ կրնար ըսել, հեռաձայնով լուր տուաւ ինծի թէ բնակարանը փոխած էր եւ թէ դասը վերսկսին պիտի սկսէր, երբ ինքզինքը լաւ զգար:

Ն.— Ուրեմն Փետրուարի վերջը դասը դադրեցուցած ըլլալու է:

Վ.— Այո՛:

Ն.— Ամբաստանեալ, արդեօք տեսնելը ունենալո՞ն ետքը դասը դադրեցուցած էք թէ ասոր ուրիշ պատճառներ կային:

Ամբաստանեալ.— Հիւանդ եւ տկար ըլլալուս համար դասը դադրեցուցի, եւ բնակարանս փոխելէն ետքը հեռաձայնեցի թէ դասերը վերսկսին սկսելու միտք ունիմ, երբ առողջական վիճակս բարւոքուի:

Ն.— Ուրեմն դասի ընդմիջումը տեսնելքին հետ կապ չունի՞:

Ա.— Պատճառը միայն առողջական վիճակս էր:

Ն.— Տիկին Դիամանի քով բնակած ժամանակ չէի՞ք ճանճրանար:

Ա.— Ինչո՞ւ պիտի ճանճրանայի:

Ն.— Քանի որ այլեւս դաս չունէիք:

Ա.— Դասերը ինծի մասնաւոր հաճոյք մը չէին պատճառեր:

Ն.— Բայց եթէ դաս առնէիք, փոխադրութիւն մը ունեցած պիտի ըլլայիք: Ուրեմն տիկին Դիամանի քով ինչո՞վ կը զբաղէիք:

Ա.— Շատ անգամ հայրենակիցներու կ'երթայի:

Ն.— Գերմաներէնի մէջ վարժուելու փորձեր կ'ընէի՞ք:

Ա.— Առաւօտ ելլելէս ետքը կը կարդայի:

Ն.— Ընթերցուածի գիրք էր. գերմաներէն ուրիշ գիրք ալ ունէի՞ք:

Ա.— Անկէ զատ չունէի:

Պաշտպան Դր. փոն Գոթզեն.— Այնչափ յառաջացա՞ծ էիք արդեօք, որ, զոր օրէ նակ ամբաստանագիրը թէեւ քիչ մը զբաղուարաւ, կարդալ եւ հասկնալ կարենայիք:

Ա.— Ձեռագիրը չատ դժուարաւ կը կարդամ, տպագիրն աւելի առհաս:

(Բայլընզոն վկային ուրիշ հարցեր չեն ուղղուիր):

(Շար. – 24)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՈՌՅՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԸ

— ο —

Բ.

Այս բոլոր ճնշումներուն, զատական նենգութեանց նպատակը յստակ է. հալեցնել, ջնջել Պոլսոյ Հայութիւնը զան – զաղ ու զզուելի քայլերու քաղաքականութեամբ. նորոգութիւնները չեն արտօն – ուիր, որպէսզի չէնքը փլի. որպէսզի 5 դար անցեալ ունեցող հայ դաղութը, Ցոյներու հետ–որոնց թիւը միայն 10·000ի կը հասնի – երկրէն դրուս դրուի: Ճընշումներուն նպատակը յստակ է նաեւ ամէն մէկ Հայու համար. մեծամասնութեան փափաքն է կարելի եղածին չափ չուտ արտասահման մեկնիլ, ինչ որ կը համապատասխանէ Թուրքերու ցանկութեան:

Որքան յստակ է նպատակը, այնքան մութ ու անորոշ կը թուի պատճառը փոքրամասնութեանց նման ահռելի քաղաքականութեան. ի՞նչ կրնան ընել 50·000 Հայեր 30 միլիոնոց ժողովուրդի մը մէջ: Մարդ չի կրնար լրջօրէն քաղաքական վերանոյ նկատել այս իսկապէս պզտիկ փոքրամասնութիւնը: Վրէժի մը համար — 1915 –ի ջարդի իրրեւ հակազդեցութիւն, 3·000 տարուան պատմութենէ մը յետոյ – փոքրամասնութիւնը նորէն չատ փոքր է: Իսկ հայ պետականութեան մը հաստատումին յոյսը ինչպէս պատահեցաւ ատիկա Ա.Համաչխարհային Պատերազմէն յետոյ՝ յաղթական պետութիւններու կողմէ ճանչցուած, քանդուած է արդէն նոյնիսկ յետին իւթոփիստին համար: Ազգային միութիւն եւ ամբողջականութիւն: Բայց ասիկա չի կրնար բուռ մը Հայերու եւ Ցոյներու կողմէ վտանգուիլ, առանց նըկատի առնելու որ այսօրուան Թուրքիան արդէն կազմուած է բազմաթիւ ազգերու խառնիճաղանճով: Շատ աւելի զօրաւոր փոքրամասնութիւն մըն են Քիւրտերը, Թուրքերու մէջ մտած իրրեւ «լեռնական Թուրքեր» ինչպէս կ'ըսուի պաշտօնական ձեւով:

Փոքրամասնութեանց Թրքական քաղաքականութեան ամէնէն խորունկ ու պահուած պատճառը կը դտնուի այլ տեղ: Հայուն մը՝ Բնական Գիտութիւններ ուսանած, նախկին անօրէնուհի եւ անգամ մըն ալ անդամ Երեսփոխանական Ժողովին – հիմա պաշտօնազրկուած, առանց որեւէ բացատրութեան – հարցը կը դնէ պարզ ու միակ տարազի մը մէջ. «Մարդ կ'ատէ ամէնէն չատ անոնք որոնց հանդէպ ամէնէն չատ անարդար եղած է»: Տարազը հայկական կացութեան սահմաններուն մէջ կը նշանակէ սա. Թուրքերը անչափելի անարդարութիւն են ըրած Հայերուն, իրագործած ջարդ մը՝ որ կրնայ միայն երբոր կայսրութեան ոճիրներուն հետ բաղդատուիլ: Միեւնոյն տեսն որեւէ փորձ չեն ըրած Հայերը սիրաչահելու, «կրկին բարեզործութիւն» ընելու, ինչպէս որ յանցագործութեան որեւէ նշան չէ յայտնուած անոնց գիտակցութեան մէջ: Այս անկիւնէն դիտուած՝ կարելի է բացատրել այն խորունկ ժխտական մղումը դէպի հայ քաղաքացին իրրեւ յուսահատական փորձ մը պատմութիւնը ետ մղելու: Առաջին դիծի վրայ կուգայ բնականաբար դարաւոր քրիստոնեայ – մահմեդական պայքարին բեռը, ինչ որ խօսքի նիւթ է կիպրոսի տագնապին առիթով. այս տագնապը կը սրէ նորէն հայ ու Թուրք յարաբերութիւնները, հակառակ անոր որ Հայերը ոչ մէկ ձեւով կապ ունին հարցին հետ: Բայց այն մի՛ւկ իրողութիւնը որ Հայերը քրիստոնեաներ են ու կը պատկանին յոյն թչնամիի կրօնքին, պատճառ է որ անոնք նոյնպէսին Ցոյներուն ու յարձակման թիրախ ծառայեն: Ինչպէս Հայ մը կը պատմէր, անցեալ տարուան կիպրոսի պատերազմին ընթացքին իր բնական թաղը, ուր կ'ապրէին նաեւ բազմաթիւ ազգակիցներ, պաշտպանուած էր ոստիկանական միաւորէ մը: Իշխանութիւնները կը վախնային արիւնալի յարձակումներ – րէն առելի քրիստոնեաներուն դէմ: Նոր ջարդ մը, աչխարհի աչքին առջեւ, նըպատասուար չէ պետութեան չահերուն, հակառակ փոքրամասնութեանց դէմ զո – յութիւն ունեցող ամբողջ առելութեան: Հիմա՛ պետութիւնը չատ աւելի նուրբ կերպով կը զործէ:

ՆԱԽԱՁԱՐԶԱԿՈՒՄՆԵՐ

Ուրիչ երեւոյթ մը նաեւ կը բացատրէ Հայերուն դէմ առելութիւնը: Պոլսոյ մէջ Հայերը բարեկեցութեան ու յաջողութեան պատկերը կը ներկայացնեն ու ուրեմն՝ նախանձ կը չարժեն: Հայ չարժավար մը, երկար ճամբորդութեան մը ընթացքին, մեղի կը պատմէր ,բաներ որոնք կրնան խորհրդանչան նկատուիլ երկու ազգերու համակեցութեան մասին: Մարդը չատ կ'աչխատի եւ նիւթապէս բարեկեցիկ վիճակ մը կը վայելէ: Բայց արդէն սկսած է դրամ հաւաքել արտասահման անցնելու համար, որովհետեւ հոգեկան ճնշումը անտանելի է եղած: Հակառակ իր չատ յարաբերական բարեկեցիկ վիճակին, աչխատակիցներ կը նախանձին իրմէ եւ չեն ուզեր ընդունիլ, որ իր բարեկեցութիւնը կը պարտի միայն իր աչխատանքին: Շարժաչարը, որ իր յաճախորդներուն մեծ մասին համար Թուրք էր, կը խօսէր իր գործէն որ գինք կը դնէ զանազան տեսակի մարդոց հետ չփման մէջ եւ կը պահէ գինք «ժողովուրդի հոգեբանութեան» մօտիկ: «Ինչո՞ւ չենք սպաններ այս մարդիկը եւ չենք առներ անոնց ունեցածը». կը հնչէ հարցումը, զոր ան իրրեւ Հայ յաճախ կը լսէ: Նոյն մարդատեաց մտայնութիւնն է ասիկա, որ օր մը իր զագաթնակէտին հասած՝ հազարաւոր մարդիկ նետեց Սուրիոյ անապատներուն մէջ, բարձեց ուրիշներ փոխադրական նաւերու վրայ ու թափեց զանոնք իրրեւ աղբ, Սեւ ծով: Նոյն մտայնութիւնն է որ 1922ին հասաւ Իզմիրի ողբերգութեան, երբ «Թուրքերու հայր» Քեմալ փաչան քաղաքին հայ եւ յոյն մեծամասնութիւնը բացէ բայ ծով թափեց: Նոյն մտայնութիւնը զոր Ցերանց վէրջիլ իր Մուսա Տաղին Քառասուն Օրերը դրքին 5րդ. գլուխին մէջ – դիրքը արդիլուած է Թուրքիոյ մէջ – կը պատկերացնէ երկախօսութեան մը ընթացքին, երբեմնի պատերազմի աստուած եւ ջարդերու գլխաւոր պատասխանատու Էնվէր փաչայի ու դերմանացի Պատուելի Լեփսիուսի միջեւ: Միչտ նախկին ըմբըռնումն է «Շուն քրիստոնեայի», որ դեռ անտրամաբանական կերպով, իրրեւ օրինազանցութիւն չէ լուսաբանուած: Մտայնութիւնը՝ որ մէկ կողմէ ազգային մեծամոլութիւն մը կը ցոլացնէ եւ միեւնոյն ատեն, արտայայտութիւնն է յարձակողական ստորակայութեան բարդոյթի մը:

2.— ՈՉ ՈՒՔ ԿԸ ԽՕՍԻ ՎՐԷԺԻ ՄԱՍԻՆ

— Բացառիկ ու այլանդակ ձեւեր կ'առնէ զպզտմը Թուրքիոյ խորերը, Անատոլուի մէջ, ուր տակաւին կ'ապրին հայ առանձին խումբեր, մարդիկ որ մասամբ «սխալմունքով» ազատած են 1915ի ջարդերէն: (Այս յօդուածին մէջ կը վերլուծուի հայ Ուղղափառ եկեղեցւոյ դերը եւ կը լուսաբանուի Հայութեան հիմնական մեղքը՝ անմխիթարականութիւնը):

Պոլսոյ մէջ թչնամութիւնը կը սահմանափակուի Հայերը դուրս նետելուն մէջ, մինչ կեանք ու սեփական կալուածները, ոստիկանութեան ուժին տակ, պաշտպանուած են: Բայց տարբեր է պատկերը Անատոլուի մէջ ուր Հայերը առարկայօրէն «անօրէն»ներ, կը նկատուին: Իրենց մը զրոյց մը կ'ունենանք հայ «փախստականներուն» հետ: Այցելած ենք հին եկեղեցիի մը մէջ հաստատուած գաւառացիներու ընդունելութեան կեդրոնը:

Անատոլուի Հայերը, որոնց թիւը ոչ ոք յստակօրէն դիտէ, կ'ապրին առանձնացուած՝ դիւղերուն ու քաղաքներուն մէջ այս հսկայ երկրին: Շատ մը ծերունիներ ազատած են ջարդերէն «սխալմունքով»: Անոնցմէ մէկը կը պատմէ, թէ ինչպէս իր ծնողքներն ու ինք, ինչպէս հազուարթիւ ուրիչներ կը կարծէին ըլլալ միակ վերապրողները 1915–ին, եւ թէ զարմացած էին Պոլիս ժամանումին, տեսնելով որ հայ պատրիարք մը, հայ եկեղեցիներ ու դըպրոցներ կան: Ուրիչ մը իր կալուածներն ու ունեցածները ձգած էր, որովհետեւ Թուրքերն ու Քիւրտերը գինք նետեր էին հոս: Բոլորովին անիմաստ էր Պետութեան կալուածատոմարին հատուցում պահանջել, որովհետեւ Հայերը՝ Թրքական անունները կրող, այնտեղ արձանագրուած են իրենց նախկին անուններով: Մարդը սակայն մինչեւ հիմա կը յուսար Հայերու վերածնունդը...: Կը պատմէր կնոջ մը մասին ,որուն ամուսինն ու աներհայրը սպաննուած էին, կալուածատէր ըլլալնուն համար: Ոճրագործը դատուած էր ձեւականօրէն, բայց երկու ամիս վերջ ազատ արձակուած: Դատաւորը մահուան սպառնալիքի տակ տեղի էր տուած: Ուրիչներէ ալ նման մանրամասնութիւններ կը քաղենք: Դատաւորը ուրիչ ո՛չ մէկ կարեւորութիւն ունէր եւ չէր կրնար արդար վճիռ արձակել Հայու մը պարագային: Այս մարդիկը կը վախնային բողոքէն, որովհետեւ իրենք ամէն տէղ, ամէն դիւղի մէջ փոքրամասնութիւն կը կազմէին:

ՄԷՆ ՏՕՇ

(Շար. 2)

ՀԱՅԵՐ ԳՏԱԿԱՔԷՆ

ՅԱՋՈՂ ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ ՄԸ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Նիսէն եօք Լիոնի հայ դաղութը հաճոյքն ունեցաւ ներկայ դտնուելու Ալիս Շահմիրեանի երդահանդէսին, Մոլիէր սրահը, Մարտ 9ին: Եթէ Նիսի դաղութը համեմատաբար իր թիւին հարիւրէ աւելի ունկնդիրներով քաջալերած էր երդչուհին, Լիոնի տասը հազարի համրանք ուներող դաղութը համապատասխան թիւով չէր ներկայացած սրահ: Սրահը չէր լեցուած:

Օր. Ալիս Շահմիրեանի երդացանկը բաղկացած էր հայ հեղինակներու ստեղծագործութիւններէ: Փափաքելի պիտի ըլլար, որ երդչուհին իր երդացանկին մէջ մտցնէ նաեւ ստեղծագործութիւններ Վ. Սարգիսեանէ, Գ. Մ. Ալէմչահէ, Մեսումենցէ, Պարթեւեանէ:

«Անոյշ»ի խելագարութեան բաժնին մէջ երդչուհին իր բացառիկ արժանիքները ցոյց տուաւ: Երգին ելեւէջներուն, տրամադրութիւններուն հարազատ մնացին իր չարժուձեւերը, դէմքի արտայայտութիւնները: Այսպէս վարժ դերասանուհի մը չնորհքները լ յայտ բերաւ իր դեղեցիկ ձայնին առընթեր: Ունի մարզուած ձայն, կ'երդէ սահուն կերպով եւ լաւ առոգանութեամբ, զգայուն է եւ իր ալբումները կը փոխանցէ ունկնդիրներուն:

Վստահ ենք, թէ յարատեւ աչխատանքով նորանոր նուաճումներ պիտի արձանագրէ:

Մ. ՏԻՐ–ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

×

ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ը ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Մարտ 9ին, կիրակի կէսօրէ ետք, ընկերներ եւ համակիրներ հաւաքուած էին «Ա.Հարոնեան» ակումբը, փետր. 18ի տրեդարձին առթիւ: Վեց ժամ տեւեց խընջոյքը. եղան երդեր, խմբերդներ, որոնց քլարինէթով ընկերացաւ Ս. Եանպէկեան:

Բանախօսն էր ընկ. Գէորգ Քիրէճեան, որ բացատրեց օրուան իմաստը, անդրադառնալով համաժողովրդական ապստամբութեան դրդապատճառներուն եւ իրագործութիւններուն: Նուիրատուութիւն – ներէ գոյացաւ 1150 ֆրանք:

ՄԵՍՐՈՊ

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

Ժ.Գ.

ՊԱՐՈՆ ՐՈՏԻՊՈՒԱՆ

— Ըսածս այդ չէ: Բայց կ'ուզէի դիտնալ թէ...

— Թողէ՛ք, թողէ՛ք: Քառասուն տարի է որ ամէն իրիկուն, Պ. Ժողովրդապետին տունը, Զիթաստանը կը պառկիմ, ինչպէս որ կը կոչեն, եւ ամէն մարդ կրնայ վկայել թէ բնաւ դէպք մը պատահած չէ:

— Կը հաճի՞ք ինծի սահմանուած տեղը տանիլ ալ:

— Անմիջապէս, եւ պիտի տեսնէք թէ ճշմարիտ բոյն մըն է:

Ցիչեալ բոյնը, ինչպէս ըսինք, առաջին յարկին էր եւ ամենէն արժանի չէր այս բանաստեղծական տիտղոսին: Ընդարձակ եւ մերկ սենեակ մը, անկողինով եւ քանի մը անգործածելի կարասիներով զարդարուած, բայց Տիկին Տանկլար այս մանրամասնութիւններուն չէր նայեր:

Անմիջապէս վառարանին քով դարան մը տեսաւ եւ բացաւ զայն:

Ցետոյ բանալին դարձուց կղպանքին մէջ:

— Աղեկ կը դոցուի, այնպէս չէ՞:

— Արքեպիսկոպոսին սնոտուկին պէս:

— Լաւ, այս հարցումը ընելուս պատճառն այն է որ, վարը, կառքի սնոտուկին մէջ, քիչ մը թանկարժէք բաներ ունիմ... քանի մը դոհարեղէններ, ըսաւ աչխուժով, եւ կ'ուզեմ որ ապահովութեան մէջ ըլլան...

— Լաւ ուրեմն, առաջ մէջ դրէք... դոցեցէք եւ բանալին առէք: Այսպէսով կըրնաք հանդիստ քնանալ...

— Սենեակին դուռն ալ բանալիով կը դոցուի՞:

Պառաւ Մաթու կը սկսէր սրտնեղիլ: Այս ի՞նչ է, մինչ իրմէ կը կասկածէի՞ն: Ասոր համար խիստ չոր կերպով հաս – տատական պատասխան մը տուաւ:

Տիկին Տանկլար ամենեւին ուշադրու – թիւն չընաւ այս բանին: Ինք անճամբ քննած ու հասկցած էր որ կղպանքը ա – մուր էր: Այն ատեն խնդրեց պառաւ Մաթուէն որ քանի մը վայրկեան սպասէ եւ պանդոկ վերադարձաւ:

Կառքը արդէն պատրաստ էր մեկնելու: Տիկին Տանկլար պայուսակէն բանալի մը հանեց, կառքին սնոտուկին մէջ, ներքին նստարանին տակ չինուած արկղը բացաւ եւ հանեց անկէ կաղնիէ տուփ մը, որ խիստ ծանր կ'երեւէր իր ձեռքերուն համար: Սակայն պողպատեայ բռնիչէն բռնելով եւ կրած դժուարութիւնը ծածկելով վերցուց զայն: Ցետոյ աճապարանքով դէպի մատուռը դնաց:

— Ա՛ս ի՞նչ է, տիկինը իր ծանրութեամբը բեռ կը տանի, ըսաւ կառապանը ժպտելի:

— Հէ՞, արդեօք մէջը ոսկի՞ է...

— Ո՛հ, այնքան ծանրութիւն չի կրնար վերցնել... Ջե՞ս գիտեր որ հարիւր հազար ոսկի ֆրանքի պարկ մը վաթսուն սաչաւի լիվրա կը կշռէ...

— Բայց հարիւր հազար ֆրանքն ալ... քիչ բան չէ, դոչեց ժպտելով:

Տիկին Տանկլար նորէն իր սենեակը մտած էր:

Պառաւ Մաթու, որ վիրաւորուած էր եւ չէր ուզեր անճահ համարուիլ, եռեւէն չզնաց, այնպէս որ սեղանատորին կինը կարողացաւ սնոտուկը ուզածին պէս տեղաւորել դարանին մէջ, որուն կղպանքը, որ չատ հաստատուն էր, վստահութիւն կը ներչնչէր իրեն:

Սակայն դարանին դուռը չդոցած՝ չարժեց այն զսպանակը, որով դոցած էր սընտուկը, որուն կափարիչը բացուեցաւ:

Օտար մը ուրիչ բան պիտի չտեսնէր անոր մէջ բայց եթէ թուղթի փոքրիկ ծրարներ: Անոնցմէ մէկը վեր առաւ, մատներուն ներքեւ գլանաձեւ մարմին մը զգաց, առաւ եւ իր պայուսակին մէջ դըրաւ զայն:

Ցետոյ, նախ դարանը եւ վերջն ալ դուռը խնամքով դոցեց ու վար իջաւ, այս տան մէջ տիրող հանդարտութիւնը, ինչպէս նաեւ կիսաբաց դռնէն ծերունի ժողովրդապետին սենեակին մէջ նչմարած Քրիստոսի պատկերը վստահութիւն կը ներչնչէին իրեն:

Հասկնալով որ պառաւ Մաթու ոխ պահած էր իրեն, քանի մը անուչ խօսք ըսաւ անոր, որոնք անոր խոժոռ դէմքը զուարթացուցին:

— Այս իրիկուն, ուրեմն, ըսաւ անոր: Կը յուսամ որ ժամը հինգին առեներդ կը վերադառնամ:

— Լաւ, Տիկին, կը սպասեմ ձեզի, բայց նայեցէք որ չուշանաք:

— Հանդիստ եղէք, չեմ ուզեր ձեզի անհանդիստ ընել...

— Ո՛, ես այս խօսքը ինծի համար չեմ ըսեր. բայց հիւանդային արեամատեան հովը պիտի սկսի. եւ փոթորիկի առեն պիւրին չէ Օլիւալի կիրճերէն անցնիլ...

— Շնորհակալ եմ, պիտի աճապարեմ:

Վայրկեան մը վերջը նորէն իր կառքը կը նստէր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Այրի Տիկին Շուշանիկ Արիստակէսեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Մելքոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Պաղտիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Փափազեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յոնիկ Մկրտիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Յակոբեան եւ զաւակները, եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱՂԱՍԻ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 20ին, 80 տարեկանին, Քորանթէն–Սելթոն հիւանդանոցը:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Սէն – Պրիւնօ մատուռը, 14, Ռիւ տը լ'Էկալիբէ, Իսի լէ Մուլինօ, Երկուշաբթի, Մարտ 24, ժամը 14ին եւ մարմինը կ'ամփոփուի Իսիի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Aux Amateurs d'Art

DER GOUKASSIAN Gérard
ARTISTE PEINTRE

Fait sur commande des tableaux, paysages, portraits et reproductions des tableaux de maîtres, notamment des tableaux du MONT ARARAT et VARTAN MAMIGONIAN. (Prix raisonnables).

Tél. Sam., Dim. Lundi 843-47-13 ou
Ecrire à Der Goukassian
28, Rue Ramponneau, 75020 Paris

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 ter, Rue Charlot — Paris

ԿԻՐԱԿԻ, *Մարտ 23, Ծաղկազարդ ժամը 11ին Ս. պատարագ, անդաստան ուռօրհնէք:*

ՇԱԲԱԹ, *Մարտ 29, Ձրագալոյց Ս. Զատկի, ժամը 17ին ժամերգութիւն եւ հանդիսաւոր պատարագ:*

ԿԻՐԱԿԻ, *Մարտ 30, Զատիկ, ժամը 11ին հանդիսաւոր ճայնաւոր պատարագ:*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Մարտ 31, օր Մեռելոց ժամը 11ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ:*

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱԳԻՐ
ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՀԵՌԱՏԵՍԻԼԷՆ

Այս կիրակի, Մարտ 23, ժամը 9·30ին, հեռատեսիլի Ա. կայանէն՝

ՀԱՑԿ. ԿՐՕՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

կը մասնակցին.— Ալէն Քիւնի, Փիէր Սեկեբա, Ռուբէն Մելիք եւ Լիւք – Անտրէ Մարսէլ:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

Տիկին Զարուհի Պետրոսեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին կարօ Ժամկոչեան (Օպոն) 100 ֆր. կը նուիրեն «Ծառայ»ի:

×

Նոյն տխուր առթիւ, Պորտոյէն հայ ընտանիք մը 100 ֆր. կը նուիրէ «Ծառայ»ի:

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԼԻՈՆ
ՄԱՐՏ 23ԷՆ 30
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի կեդրոնական Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն–Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – էթիէնի եւ Սէն–Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON
SEMAINE ARMENIENNE
du 23 au 30 Mars
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ
Député-Maire de Vienne

DIMANCHE, 23 Mars, Salle Rameau à 15 heures GALA ARTISTIQUE
Avec la participation des troupes de danses NAIRI et NAVASART
Groupe instrumental SAYAT-NOVA de Paris et la cantatrice ALICE CHAMIRIAN

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

chez Harout

au restaurant ARMENIA
on cuisine à l'Arménienne

22, RUE MOUFFETARD — PARIS (5e)
Tél. : 899-16-32
Ouvert tous les jours
Réservation de 10 à 17 h., Dimanche de 10 à 12 h., sauf Lundi

ՃԱՇ - ԽՆՋՈՑԿ

Ի ՆՊԱՍՏ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑԻՆ
1975 ՄԱՐՏ 22 ՇԱԲԱԹ ՕՐ
ԺԱՄԸ 20ԷՆ ՄԻՆՉԵՒ ՈՒՇ ԳԻՇԵՐ
Salle Voltaire, rue Voltaire
(Ալֆորվիլ)
Նախագահութեամբ երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԺՕԶԷՖ ՖՐԱՆՋԵՍԿԻԻ

Գեղարուեստական Բաժին

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ **Պ. ՊԵՏԻԿԵԱՆ**

ԳԱՐՈՒՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ
PRINTEMPS EN ARMÉNIE

du 1er au 15 avril
prix Paris - Paris 2580 F

Logement première classe à EREVAN, hôtel ANI ou ARMENIA, en pension complète et excursions quotidiennes

Renseignements et Inscriptions

A PARIS — Sonia Coumryantz
mondotours
2, Rue de Sèze — 75009 Paris — Tél. : 266-50-12 073-30-64 073-32-64

A LYON — Varoujan Sarkissian
sevan voyages
50, Cours de la Liberté — Lyon
Tél : 60 - 13 - 66

A MARSEILLE — Dicran Kazarian
méditaire
6-8 La Cannebière — 13000 MARSEILLE — Tél. 39-72-66 39-67-50

Licence Voyages : A. 721.

CLUB DES JEUNES DE L'UGAB
Հ. Բ. Ը. Մ. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

կազմակերպած է Ուիք–էնտ մը, դահուկի Զատկուան առթիւ Զուիցերիա՝

CRANS S/SIERRE
Week-End de Ski à Pâques à l'hôtel Carlton. Départ Vendredi soir, 28 Mars, retour Mardi 1er Avril en car-couchettes.
Prix pension complète et voyage 360 F.
Renseignements : UGAB 870-03-18

ԵԻՐՈՊԱՑԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
(ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ)

Արձակուրդ կազմակերպած է Մարտ 30էն Ապրիլ 7
ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ
(կապոյտ խաչի կայանը)

Մանրամասնութեանց համար դիմել
Մշակոյթի Տունը, Հայկ Թումանեանի, 17 Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ,
Հեռ. 824–63–89

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ
23
DIMANCHE
23 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·256

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.256

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԾԱՂԿԱԶԱՐԴ

Ծաղկազարդ : Ծառազարդար :

Հանահատեղծական ի՛նչ հրապուրիչ ո–րակում, խորհրդանշելու համար քրիստո–նէական եկեղեցւոյ յուղիչ, ուրախ տօնե–ղէն մէկը, — Յիսուսի մուտքը յԵրուսա–ղէմ, «նստեալ ի վերայ յաւանակի էշոյ» (Յովհ· ԺԲ· 15) :

Աստուածորդին ծնած էր՝ Պաղեստինի փոքրիկ մէկ գիւղին՝ Բեթղեհէմի ընտանի կենդանիներու յատուկ անշուք մսուրին մէջ : Ապրած էր խոնարհ կեանք մը, հա–մեստ պայմաններու մէջ : Բարոզած էր անուս, տգէտ, աղքատ ձկնորսներու եւ արհեստաւորներու : Հրաշքներ գործած էր ժողովրդական շրջանակներու մէջ : Զուրը ընտիր գինիի էր վերածած, քանի մը ձու–կով եւ նկանակով հազարներ կերակրած, անդամալոյծներ առողջացուցած, կայրե–րու աչքը բացած, նոյնիսկ մեռեալ ողջո–ցուցած էր :

Ու փառքի գագաթնակէտին հասած, մնացեր էր նոյն համեստ ու խոնարհ ան–ձը : Նախընտրեր էր կենդանիներու ամէ–նէն արհամարհուածը՝ Երուսաղէմ եր – թալու համար :

Ո՛չ մէկ աչխարհական թագաւոր կամ անուանի զօրավար կրցեր էր հասնիլ այն պատիւին, որուն արժանացաւ Նազովրեցի Յիսուս ժողովրդական խանդերուն կողմէ՝ ամբողջ ճամբու երկայնքին :

Ձիթենի եւ արմաւենիի ոստերով զին–ուած՝ ամբոխը ինքնաբուխ կ'ողջունէր ա՛յն, որ պիտի դառնար մարդկութեան փրկիչը՝ միաբերան երգելով, — «Ով – սաննա՛ ի բարձունս, բարեբանեալ եկեալ անուամբ Տեառն» :

Ծաղկազա՛րդ :

Տօն քրիստոնէական, որ կը զուգադիպի բնութեան զարթօնքին : Ա՛յն եղանակին, երբ ծառերը ծաղիկներով կը զարդար – ուին : Երբ արեւափայլ գարունը կը յա–յտնէր ձմրան խստաչունչ օրերուն :

Մեծ Պահքի ապաշխարութեան խստամ–բեր չաթէներուն փակ մնացած խորան–ներու վարագոյրները կը բացուին Ծաղ – կազարդին, յոյս ու ժպիտ բաշխելով հա–ւատացեալ ժողովուրդին :

«Դռնքացէք»ի հոգեպարար արարողու – թիւնը արքայութեան հեռանկարը կը խոր–հրդանչէ, երբ երիցս կրկնուած «Բա՛ց մեզ, Տէ՛ր, զդուռն արքայութեան» աղեր–սանքին եաք կը բացուի վարագոյրը՝ լոյ–սերով ու ծաղիկներով փողփողուն սե–ղանին առջեւ :

Վաղորդայն պիտի չունենար սակայն Ծաղկազարդը :

Փառքին ու պատիւին պիտի յաջորդէին Գեթսեմանիի հսկումը («Տէ՛ր, անցո՛ յի–նէն բաժակս այս»), Յուդայի մատնու–թիւնը, ձերբակալութիւն, դատավարու – թիւն, չարչարանք, խաչելութիւն եւ թա–ղում :

Ան՛նման, որ քանի մը օր առաջ փառաչուք ու յաղթական «ովսաննա»ներով կ'ողջու–նէին Զինքը՝ հիմա «Ի խա՛չ հա՛ն զդա» կը պոչէին ոարուններու նախանձոտ աչքե – րուն առջեւ : Ու Պոնտացի Պիղատոս հրա–պարակաւ ձեռքերը կը լուար՝ մեղքը դնե–լով ամբոխի վզին · «Քաւեալ եմ ես յարենէ արդարոյդ այդորիկ, դուք գիտասջիք» :

Որուն կը պատասխանէր «ամենայն ժո–ղովուրդն — արիւն դորա ի վերայ մեր եւ ի վերայ որդւոց մերոց» (Մատթ· ԻԷ, 24–25) :

Տարտեան ժայռը երբեք ա՛յսքան մօտ չէր եղած կապիտոլին :

Եւ սակայն Ծաղկազարդը կը մնայ միշտ խորհրդանշանը յոյսի ու հաւատքի, նա–խադուռը հրաշափառ Յարութեան :

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԻԼ

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ
ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 20)

"ԱՐԱՐԱՏ"Ը ՅՂԹԵՑ, ԲԱՅՑ...

— o —

«Արարատ» Մարտ 19ին 0ի դէմ 1 կէտով յաղթեց «Պայէրն»ի :

Կոլը արձանագրեց Անդրէասեան :

«Հրազդան» մարզադաշտը այդ օր չուրջ հարիւր հազար մարզասէրներ ընդունե – ցաւ, ինչպէս նաեւ զբօսաշրջիկներ Ֆը–րանսայէ :

Իսկապէս գեղեցիկ, բարձր որակի խա–ղարկութեան օր մըն էր : Մրցումի նախօ–րէին Տեղմար Քրամէրը, «Պայէրն»ի աւագ մարզիչը, հարցումի մը պատասխանելով ըսած էր, թէ հակառակ այն իրողութեան, որ Միւնիխի մէջ երկու կէտ ապահոված են, սակայն Երեւանի մէջ եւս նոյն ռազ–մավարութիւնը պիտոք է կիրարկեն : Քրա–մէր ըսած էր՝ «Մենք համոզուած չենք, որ յաղթանակը ապահովուած է, ուստի կը չարունակենք յարձակողական խաղարկու–թիւնը կիրարկել : Չէ՞, որ, ինչպէս մար–զիկները կ'ըսեն, «գնդակը կլոր է, խակ դաշտը հարթ», որով ամէն բան կրնայ պատահիլ» :

Իրաւարարին ազդանչանին վրայ, Երե–ւանցիները, որոնք գնդակի առաջին հար–ուածը տալու իրաւունքը ձեռք ձգած էին, փոթորկալի յարձակումներու անցան : Գերմանացիները հազիւ կը յաջողէին հե–ռացնել գնդակը սեփական բերդին քովէն :

Հարիւր տոկոս փոխուած էր այս խում–բերուն նախորդ մրցումին պատկերը : Առաջին կիսախաղին «Արարատ»ի տիրա–պետութիւնը ակներեւ էր : Աչխարհի ա–խոյեան Մայէր անընդհատ կը չարժէր, բազմաթիւ անգամներ իր խումբը փրկեց դժուարին կացութիւններէ : Սակայ 34րդ վայրկեանին ան ի վիճակի չեղաւ եւ մը–ղելու Արարատցիներու գեղեցիկ յար – ձակումը : Գէորգեանի տուգանքի (փե – նալթի) հարուածէն եաք Ղազարեան, որ գնդակին տիրացած էր, զայն ուղղեց բերդին առջեւ եւ Անդրէասեան, որ սքան–չելի խաղարկութիւն մը երեւան բերաւ ամբողջ մրցումի տեւողութեան, կարո – ղացաւ ակնթարթի մը մէջ գլխու հար – ուածով գնդակը բերդէն ներս մղել, հա–կառակ բարձրահասակ պաշտպաններուն : Կոլը ուրախութեան բուռն ալիք մը ստեղ–ծեց մարզադաշտին մէջ : Երկար տեւեցին ծափերն ու Արարատ բացագանչութիւն – ները :

Գերմանացիները զգալով, որ կրնան կրկին կոլ մը կորսնցնել, սկսան հետզհե–տէ աւելի երկար խաղալ դաշտին կեդ–րոնը, թոյլ տալով, որ իրենց յարձակող–ները հակայարձակումին անցնին :

Երկրորդ կիսախաղին անոնք յաջողեցան տիրապետել դաշտի կեդրոնին, իսկ Երե–ւանցիներու յարձակումները, մինչեւ խա–ղի վերջաւորութեան այլեւս չունէին նախկին թափն ու ուժը :

Այսպէս, ուրեմն, «Պայէրն» յաջողեցաւ ներկայանալ կէս–աւարտական մրցումնե–րուն : Բայց Արարատցիներն ալ ցոյց տը–ւին, որ ի վիճակի են համահաւասար խա–ղարկութեամբ յաղթել «Պայէրն»ի նման զօրաւոր խումբերու :

ԱՂՕԹՔԻ ՊԷՍ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆ

Ոչի՛նչ՝ այս յորդ ճառագայթումն
առաւօտեան՝
Լոյսը դիւրին – աղօթքի պէս սովորական,
Աղօթքի պէս՝ մարդն ուրացող գիր ու
մատեան,
Մարդն ուրացող սուր անիւներ
մեքենական,
Եւ մարդկութեան մեքենական յոյսը
դիւրին՝
աղօթքի պէս սովորական :

Եւ սակայն օրն է առաջին արարչութեան,
Ջահանդական բառսից վերջ զարթումն
ահեղ·
— Եղիցի լո՛յս, եւ շառայլում է Արեւելք,
Եւ հեղեղուած լոյսն առաջին հուր է
Արեան···

Օ Արեւելք :

Ես լսեցի ձայնդ անյուշ,
Գիշերի մէջ անյիշատակ՝
— «Վա՛ղ է այսօրն, եւ վաղն է ո՛ւշ՝
Ջիս լիութիւն արեւի տակ» :
Ես լսեցի՛ — և ահա մարդն եմ անհամբեր,
Որ նայում է յետ ու յառաջ,
Իբր թէ կեանքն իր լիներ տարբեր՝
Քան ինչ որ էր վայրկեան առաջ,
Իբրեւ թէ բիւր դարեր անխոնջ
Երկնած լիներ լոկ իր համար
Տիեզերքի անհունն ամբողջ·
Աստղերն արդէն իր գոյութիւնն են
անհամար՝
Խաւաբարտէ ասպար ու սուր՝
Աղօթքի պէս սովորական :
Ցաւերժութեան հուն ու կամուրջ,
Անհունի մէջ հետքեր յուռթի,
Ուր կրնամ է անիրական որպէս անուրջ՝
Ծանրութիւնն այս երկրագունդի···

Օ Արեւելք :

×

Աղօթքի պէս սովորական՝
Ահա անցած օրերն են բիւր,
Եւ կեանքս չէ անհատ աղբիւր
Որ դէռ յուսամ աղբերակին
Տասը հազար արշալոյսներ դիտել կրկին :

Եւ կեանքս չէ դալար կաղնի,
Որ դարերի դէմ դիմանայ,
Սերունդներուն դիմաց կանգնի եւ իմանայ—
Այն որ չե՛մ տեսել երբեք :

Եւ սակայն այս բեղուն ժամին,
Երբ պտղում եմ խաղող ու ճուռ,
Որպէս աշնան ներհուն համին՝
Ե՛կ, թօթափի՛ր յաւէտ անհաս մտերը
ժուռ···

Օ, ժամանակ է որ դու գաս
Ու սրտակից լինես ինձ հիւր,
Նստես ինձ մօտ, դէմ յանդիման
Ասես, — եղբա՛յր, ի՞նչպէս անցան օրերը
քիւր,

Ի՞նչ ես արել լաւ ու բարի,
Ի՞նչ ես գործել ու կառուցել՝
Մերձ հառասուն երկու տարի :

— Աւաղ, ես չեմ արքան Դաւիթ՝
Այլ տարագիրն ի Բաբելոն,
Աստանդական ձայն ու տաւիղ, սաղ ու
գեղօն,
Որ արձակուած դարերն ի վեր,
Դառնում է դեռ դէպի անցեալ
Պատգամախօսն աւետարեր· —
Զի ոչ մի յոյզ, եւ ո՛չ մի սէր,
Ոչ վեհագոյն վայելչութիւնն այս վայրերի
Եւ շռայլուած ոչ մի շնորհ,
Ոչ մի հանգիստ ու ապաստան,
Պիտի յուսան որ մոռանամ ես՛զ իմ կրօն,
Որ ուրանամ ես՛զ՝ Հայաստան :

×

Արդ, հանգի օրն է տակաւին
արարչութեան,
— Անձկութեան մէջ տաժանակիր՝
Գէթ սէրն այս սուրբ պահել անեղծ,
Թէպէտ ճժդեհ ու տարագիր,
Լինել մարդկանց մէջ բանաստեղծ՝
Կեա՛նքն ամբողջ արիւն ու կիր :
Մերժել ամէն ճակատագիր,
Ու պայքարի տենդով բորբոք՝
Ապառաժի պէս անգրգիռ
Դեղեցկութեամբ յորդել նորոգ՝
Կեա՛նքն ամբողջ արիւն ու կիր :
Կռե՛լ, կոփե՛լ երկաթագիր
Բարբառն հզօր ու տիրական,
Եւ բռնութեանց դէմ հակադիր
Շանթարձակել ոռմբ ու ական՝
Կեա՛նքն ամբողջ արիւն ու կիր :

Ապա թէ ոչ՝ խօսքերն զուր,
Ջէն ու զրահ թատերական,
Խաւաբարտէ ասպար ու սուր՝
Աղօթքի պէս սովորական :

ՑԱՐՈՒԽ ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՇԻՐԱԿ ՄՈՍԿՈՒԱՑԻ ՄԻՋ

Ֆրանսայի Նախարարապետը գրօսա – չրջիկութեան չաբաթավերջ մը կ'անցընէ Սիպերիոյ մէջ եւ վերադարձին, երկու – չաբթի, պիտի խօսի Բրեժնեւի հետ : Հաւանական կը նկատուի որ Շիրաք խօսի նաեւ Ֆրանսայի Համայնավար կուսակ – ցութեան դիրքին մասին եւ դժգոհութիւն յայտնէ :

Առաջին խօսակցութիւնները գլխաւոր–բար տնտեսական բնոյթ ունեցած են, Ֆրանսական պատուիրակութիւնը գլխա – ւորած է Շիրաք, մինչ Կոսիգին գլուխն էր խորհրդային պատուիրակութեան : Ա–նոնք կը վերաբերին մանաւանդ Փէչինէլի չինելիք գործառնութիւններուն Սիպերիա եւ Նաւթուղիին Թոլիաթթի – Օտեսա հեղուկ ամոնիաքի եւ քարիւղային հետազօտու – թեանց համար : Խօսուած է նաեւ կալի–նինգրատ չինուելիք չաքարի գործարանի մը մասին : Ի նախատեսութիւն 1980ի Ողիմ–պիական խաղերուն, որոնք տեղի պիտի ունենան Մոսկուա, փարիզեան ընկերու – թիւններու յանձնուած է նաեւ երեք պան–դոկներու կառուցումը եւ օդակայաննե–րու արդիականացումը :

× Շիրաք ծաղկեպսակ մը դրած է Լե–նինի չիրխին վրայ :

ՈՐՈ «Թեքնիք անգործութեան» պիտի դնէ 24 հազար բանուոր, իրրեւ հետեւանք Լը Մանի գործատան մասնակի գործա – դուլներուն : Մեւս կողմէ տնօրէնութիւնը դատարան դիմեց Սէ· Ժէ· Թէ·ի դէմ, վնասուց հատուցում պահանջելով : Ռեժին ցարդ վեց միլիոն կորսնցուցած է չաշ – խատուած ժամերու հետեւանքով :

ՀԱՅՐԱԿԱՆ ԳՐՈՂԻ ՎԱՃԱՌԱԿԱՆ ՈՒՂԵՎՈՐՈՒԹՅՈՒՆԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՅՔԵՐԻ ՀԱՎԱՔՄԱՆ

ՎՂՋԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀՈՍՏՈՎ

ՎՂՋԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ԳՈՒՅՔԵՐԻ ՀԱՎԱՔՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

(Շար. – 25)

Ա. Ա. Ա.

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ԷՋԵՐԷՆ

ՀԱՑ ԱՌԱՋԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒՀԻՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒՀԻՆ

Եւրոպական դրադատութեան դնահա – տութեան արժանացած անուանի դէմքե – րէն է Սահակդուխտ Սիւնեցի: Ան աղ – ջիկն էր Դուինի Մայր եկեղեցիի աւագե – րէց Սահակի, զոյգը՝ Թարզմանիչ, փի – լիսոփայ, լեզուագէտ, երաժիշտ եւ բա – նաստեղծ Ստեփանոս Սիւնեցիի:

Ուսերորդ դարու այդ բազմաչնորհ կը – նոջ մասին մատենագրական տուեալները հաղորդած են պատմագիրներ Մխիթար Այրիվանեցի եւ Ստեփանոս Օրբելեան:

Սահակդուխտ Սիւնեցի փոքր տարիքէն ուսման հետեւած է: Դուինէն գացած է Գառնիի գեղատեսիլ բնութեան գիրկը եւ հոն ապրած ու ստեղծագործած է: Պատ – մագիրները միաբերան վկայած են թէ Սա. հակդուխտ Սիւնեցի եղած է անուրանալի տաղանդով, օժտուած բանաստեղծ մը: Գրած է տաղեր, մեղեդիներ եւ կցորդ կոչուած բազմաթիւ քնարական քեր – թուածներ: Միաժամանակ եղած է երա – ժիշտ – երգահան: Եղանակաւորած, եր – գի վերածած է իր բանաստեղծութիւն – ները, որոնք տեղ գտած են դեռ հին ժա – մանակներէն գոյութիւն ունեցած «Մանր ուսմունք» կոչուած ձայնագրուած երգա – րաններու մէջ: Զանազան վայրերէ աշա – կերտներ գացած են անոր մօտ, որպէսզի ուսանին բանաստեղծութեան արուեստը եւ երգ – երաժշտութիւն: Այս առումով Սահակդուխտ Սիւնեցի նաեւ հայ առա – ջին մանկավարժուհին եղած է: Սահակ – դուխտի գրած եւ եղանակաւորած երգե – րէն մէկուն տուներուն գլուխներու տա – ռերով իր անունը կը կազմուի: Այս տա – ղին մէջոցաւ ներբողած է մայրութիւնը, որ բանաստեղծուհիին կողմէ որակուած է «անդաստան հոգեւոր եւ համապայծառ ծաղիկ, կենդանութիւն տուող, խաղա – ղութեան միջնորդ եւ կեանքի խորհուրդ»:

Սահակդուխտ Սիւնեցի իր երգերուն մէջ արտայայտած է համամարդկային վսեմ գաղափարներ: Այդ պատճառով ալ արժանի կերպով դասուած է քաղաքա – կրթութեան պատմութեան հին շրջանէն ծանօթ այն փոքրաթիւ կիներու շարքը, որոնք իրենց չնորհքներով լոյս սփռած են սերունդներուն վրայ եւ անմոռանալի

միայն հին, բայց յարգանքի արժանի փոլքլոր մը, որուն մէջ չեն կրնար իրենց ինքնութիւնը գտնել: Ոչ մէկ անգամ կը մտածեն որ եկեղեցին իմաստալից ու ա – նանգական մէկ հին մասը կը ներկայաց – նէ Հայութեան, եւ պէտք էր իր այս նուաղումէն, չեղումէն հանել ու դնել իր իսկական ճամբուն մէջ:

ՄԷՆ ՏՕՇ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ»Ի ՇՐՋ. ԿՈՄԻՏԷԻ ՔԱՐՏՈՒՂԱՐԸ՝ ՊԱՇՏՕՆԱԶՐԿՈՒՄ

Հայաստանի Համայնավար կուսակցու – թեան կեդր. Կոմիտէի Բիւրօն քննութեան առած է «կուսակցութեան Թումանեանի չրջկոմի աշխատանքում եղած լուրջ թե – րութիւնները»:

Կեդր. Կոմիտէն հաստատած է, ինչպէս հաղորդած է «Սով. Հայաստան» Մարտ 15ի թիւով, թէ կուսակցութեան Շրջ. Կո – միտէն պատշաճ ուշադրութիւն չէ դար – ձուցած չրջանի անտեսութեան վրայ: Կարդ մը յանցութիւններու տարողու – թիւնը մեծցնելով՝ ինքնագոհ տրամադ – րութեամբ անտեսած է թերութիւնները ու լուրջ վրիպումները:

Վերջին տարիներուն չրջանի արդիւնա – բերութեան եւ գիւղատնտեսութեան ցու – ցանիչները նուազած են: 1974ին, 1970ի համեմատութեամբ, համախառն ար – տադրութեան ծաւալը հնգամեայ ծրա – գրով նախատեսուած 42,5 տոկոս աճի փոխարէն նուազած է 1,6 տոկոս:

Բիւրօն յատկապէս նկատի առած է չըր – ջանի գիւղատնտեսութեան ոչ–գոհացուցիչ պատկերը: Վերջին տասը տարիներուն կոլտնտեսութիւններու եւ սովխոզներու արտադրութեան ծաւալը ոչ միայն չէ ա – ւելցած, այլ եւ ընդհակառակն նուազած է 5,4 տոկոս:

«Աշխատանքում ունեցած լուրջ թերու – թիւնների, ժողովրդա – տնտեսական պը – լանների կատարումը չապահովելու, գոր – ծերի վիճակի ճկատմամբ ոչ բնդունդատա – կան վերաբերմունք ցուցաբերելու համար Հայաստանի Կոմկուսի Կենտկոմի Բիւրօն ընկ. Բ. Ա. Գէօզալեանին կուսակցական խիստ տոյժ տուեց եւ նրան ազատեց կու – սակցութեան Թումանեանի շրջկոմի առա – ջին քարտուղարի պարտականութիւննե – րից: Կուսակցական տոյժ տրուեց Թու – մանեան շրջսովետի գործկոմի նախագահ ընկ. Ս. Ռ. Սիմոնեանին»:

Շրջ. Կոմիտէի Ա. քարտուղար նշա – նակուած է Լ. Ս. Ալավերդեան, որ նա – խապէս երկրորդ քարտուղարն էր:

մնացած են անոնց յիշողութեան մատ – եաններուն մէջ: Իրաւամբ, ան կոչուած է հայ մատենագրութեան Սիբիլլան, դա – ղափարապաշտ Սաֆօն:

Մեռած եւ թաղուած է Գառնի:

Հայոց հին եւ միջնադարեան գրակա – նութեան լաւատեղեակ Ակադ. Աբեղեան դրած է. «Սահակդուխտ Սիւնեցին, իր եղ – բօրն արժանաւոր այս կինը, մեր առաջին բանաստեղծուհին ու երաժշտուհին է, որ յիշւում է գրականութեան մէջ»:

Կ. ՍՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

ԳԷՈՐԳ ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ
ՆՊԱՏԱԿՆ ՈՒ ՊԱՑՄԱՆՆԵՐԸ

— o —

«Գէորգ Մելիտինեցի Գրական Մրցա – նակ»ի նպատակը՝ ձեռագիր գործերու, կամ դէթ գիրքի ձեւով լոյս չտեսած եր – կերու գնահատումն է, զանոնք մրցա – նակի եւ հրատարակութեան արժանացնե – լով կամ միայն հրատարակելով:

Մրցանակին կրնան մասնակցիլ բոլոր հայ մտաւորականները, Հայաստանի թէ Սփիւռքի, առանց դաւանական կամ զա – ղափարական խտրութեան, ներկայացնե – լով հայերէն կամ օտար լեզուով իրենց այն հեղինակութիւնները որոք կը վերա – բերին Հայկական մշակոյթին, գրական, խմբագրական, պատմական, եկեղե – ցագիտական, բանասիրական եւ յարակից այլ կալուածներու մէջ:

Մրցանակի համար գրուած կամ պատ – րաստուած երկերը պէտք է յղուին Դա – տակազմին՝ մաքուր, դիւրընթեռնլի ձե – ռքով, նախընտրաբար մեքենագրուած, եւ ըստ կարելւոյն երեք օրինակով, մինչեւ Սեպտեմբեր ամսուն վերջը:

Մրցանակը կը տրուի տարին մէկ ան – գամ եւ կը յայտարարուի Ծնունդի ամ – սոյն մէջ:

Մրցանակի տիրացած հեղինակը, ան – կախ իր գործին տպագրութենէն (նուա – զագոյն 1000 օրինակ), կը ստանայ 1·000 լիր· ոսկի պարգեւ մը: Դատակազմը կըր – նայ գործ մը համարել միայն հրատարա – կութեան արժանի, առանց նիւթական յա – տելեալ պարգեւին:

Մրցանակին արժանի համարուած կամ պարզապէս հրատարակուած գործերու հեղինակները կը ստանան 500 (հինգ հա – րիւր) օրինակ իրենց գործի հրատարա – կութենէն, զորս կրնան վաճառել, միշտ պահելով Դատակազմի կողմէ նշանակ – ուած գինը:

1975ի գրական մրցանակին մասնակցու – թիւնը կ'ընդունուի այս յայտարարութեան հրատարակութեան թուականէն սկսեալ:

ԳԷՈՐԳ ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

18 Փետր· 1975
Անթիլիաս

PRIX LITTERAIRE
KEVORK MELIDINETZI
Catholicossat Arménien
Antélias — Liban ?

Կարդացէք
«ՅԱՌԱՋ»Ը
Տարածեցէք

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԳ.
ՊԱՐՈՆ ԲՈՏԻՊՈՒԱՆ

Օդը չոր, խիստ ու դժնդակ էր:

Երկինքը բացուած էր փոքր սպիտակ ամպեր կը ծածանէին մոխրագոյն երկին – քին վրայ:

Տիկին Տանկլար դժուարաւ չունչ կ'առ – նէր: Քօղը վեր առաւ:

Ո՛ղջ կին: Որքա՜ն չէր նմաներ այն վայելչասէր կնոջ, որ առեղով Պ. Տանկ – լարի հետ կը վիճէր ամբողջ հարստու – թիւն մը արժող զոյգ մը ձիու համար, այն նորաձեւութեան թագուհին, որ ա – մէնէն նորաձեւներն ու ամէնէն վայելուչ – ները ոչինչ կը համարէր, եւ ապօրինի սիրոյ մէջ կը փնտռէր տակաւին չափա – զանց ապ բերկրութիւններ:

Եւ երբ անփութօրէն կ'ընթանար իր անստուեր եւ պերճութեամբ լուսաւոր – ուած կեանքին մէջ, յանկարծ արեւը իր ոտքերուն ներքեւ աներեւութացած էր:

Նախ եւ առաջ սոսկալի եւ տժգանելի անանկութիւնը, որ արքունի պերճութեան մը կորուստէն չէր բաղկանար, այլ եւ անպատուութեամբ խառնուած էր:

Ցետոյ իր սիրահարին՝ Տըլրէի լքու – մը, որ հաչիւները մաքրած էր իրեն հետ իբր պարտատիրոջ մը եւ որ իրեն համար չհաշած միլիոնը նետեր էր իրեն, ինչպէս ողորմութիւն մը կը նետեն այն ձանձրա – յուցիչ մուրացկանին, որ կը վռնտեն...

Անկէ վերջն ալ... իր աղջիկը, Իժէնի, որ մօրը անտարբերութեան վրէժը կ'առ – նէր վայրկենական փախուստով մը, ա – դանց հրաժեշտի բառ մը իսկ ձգելով ե – տին:

Վերջապէս, եւ ահա այս էր վշտին վեր – ջը այս կինը որ անարժան ամուսին, թե – թեւաբարոյ, մինչեւ իսկ խելագար կըր – նար համարուիլ, այս կինը կ'իմանար թէ դրեթէ ոճիրի մը մեղսակից դտնուած էր, թէ իրմէ ծնած զաւակը, որ մեռած կար – ծած էր, ազատած էր եղերերգական սպա – նութենէ մը, որ նոյնիսկ իր հայրը դըր – ծած էր, այս տղան ի՞նչ պարագաներու մէջ երեւան եկած էր:

Ցայտնի պատժապարտ, փախստական թիապարտ, մարդասպան, եւ վերջապէս կալանաւոր, ձկեանս կալանաւոր:

Լաւ, այս կինը ոճրագործ չէր:

Այս տղէտը գլխուն գալէն ի վեր, կա – տարեալ կերպարանափոխութիւն մը տե – ղի ունեցած էր վրան: Ամէն բան մոռ – ցած, իր նախկին փափաքները, կիրքերը, իր պերճութեան եւ հպարտութեան իղ – ձերը, որոնք առենով իր ամբողջ կեանքն էին:

Եւ եթէ կարելի ըլլար դարմանել ինչ որ անդարմանելի էր, ամբողջ կեանքը, ամբողջ ապագան կուտար անցեալը դար – մանելու համար:

Կարելի եղածը ըրած էր:

Տիկին Տանկլար, որ արքունական ան – դրանիկ ճիւղի հին ծառաներէն Պ. ոը Սերվիէօի աղջիկն էր, կը պատկանէր ըն – տանիքի մը, որ ոչ միայն օրինաւոր էր, այլ եւ մոլեռանդութեան մօտեցող կրօ – նական զգացումներով թրծուած մէկն էր:

Համարձակած էր երթալ ծունկի դալ իր ծնողաց առջեւ, որ չէր տեսած այլեւս երբ կը կրէր Տանկլարի, այդ գռեհիկ մարդուն ամօթապարտ անունը:

Յոնարհելով պաղատած էր որ վանքի մը անդունդին մէջ յաւիտեան աներեւու – թանալով խորասուզուելու միջոցը հայ – թայթէն իրեն:

Մէկ միլիոն ունէր: Առաջարկեց տալ անոնց:

Բայց երբ դէմ առ դէմ գտնուեցաւ այն մարդոց հետ, որոնք պիտի առաջնորդէին զինքը իր գոհաղութեան կատարման մէջ, եւ սոսկալի գոհաղութիւն մըն էր իրեն համար իր ազահութեան սովորութիւն – ները թողուլ — ուզեց իր պայմանները առաջարկել:

Խոստովանելով, ըսաւ թէ Պենետէթթօ իր որդին էր:

Իր որդին. ինչո՞ւ համար այս բառը իր սիրտը տարօրինակ կերպով կը յուզէր. ինչո՞ւ համար արտասանած առեն այն – պիսի զգացում մը կ'իմանար, որ բնաւ զգացած չէր աղջկան՝ Իժէնիի նկատ – մամբ:

Պատճառն այն է որ կին մը կը սիրէ այն զաւակը, որուն հայրը սիրած էր:

Սիրած էր Վիլֆորը բուռն սիրով եւ այն եռանդագին հիացումով, որ կը ներ – շնչեն փառասէրները եւ հզօրները, մինչ – դեռ ամէն առեն արհամարհած էր վաչ – խառու Տանկլարը:

Ա՛հ, եթէ այս որդին ճանչցած ըլլար, իրեն այնպէս կը թուէր թէ իր ամբողջ կեանքը պիտի բարեփոխուէր: Նոյնիսկ առանց կարենալ խոստովանելու թէ իր որդին է, անհուն վայելք մը պիտի զգար անոր վրայ հսկելով եւ խորհրդաւոր կեր – պով պնչտպանելով այն մարդը, որ կեան – քին մէջ պիտի առաջնորդէր, որուն առ – ջեւ ճամբան պիտի յարդարէր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Հ. Յ. Դ.

ՎԱՂԱՆՍ.— Հ. Ց. Դ. Քրիստափոր Կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը, Ուրբաթ (Մարտ 28) ժամը 20·30ին, Ահաբոնեան ակումբը: Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻԻՆ

ԹԻՒ 2

Մեծ Եղեռնի Ոգեկոչման Կազմակերպիչ Յանձնախումբը, հաճոյքով կը ծանուցանէ որ իր Թիւ 1 հաղորդագրութիւնը սկսած է արձագանգել հայ հոգիներուն մէջ եւ արդէն իսկ առաջին նիւթական նուէրները կը հասնին Կոմիտէիս:

Նկատի առնելով որ այս տարի ծրագրուած է բացառիկ պատրաստութեամբ մօտենալ Եղեռնի Վաթսունամեակին, հանդէսով եւ հրատարակութիւններով, ծանօթացնելու եւ դատապարտել տալու համար 60 տարի առաջ հայ ժողովուրդին դէմ գործուած ցեղասպանութիւնը, Մեծ Եղեռնի Ոգեկոչման Կազմակերպիչ Յանձնախումբը, 1975 Յունուար 28ի նիստով, կազմեց յատուկ մարմին մը որուն պաշտօնն է կեդրոնացնել իր մօտ այս վեհ նպատակին համար կատարուելիք դրամական նուէրները:

Առաքումները կատարել յիշելով միշտ նուիրատուութեան նպատակը՝ այսինքն՝ Եղեռնի 60ամեակ, չէք փոստալով կամ չէք պանքէրով՝ ուղղուած առ

Պ. ԱՐԱՄ ՏԻՏԻԵԱՆ
12, rue des Marais
78220 VIROFLAY

կամ անձամբ յանձնելով Յանձնախումբիս կողմէ յատուկ վկայագիրով լիազօրուած հանգանակիչներու:

ՄԵԾ ԵՂԵՌՆԻ ՈԳԵԿՈՉՄԱՆ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊԻՉ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՉԱՏԻԿԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԾՈՎԵՉԵՐԵԱՑ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԿԱՑԱՆԻՆ ՄԷՋ
29, 30 եւ 31 ՄԱՐՏ
Մեռելոցի օրը, երկուշաբթի Մարտ 31, օթոբուսով այցելութիւն
MONT SAINT MICHEL
եւ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նորմանդիի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուորներու շիրիմները:

Ճոխ սեղան երեք օրուան ընթացքին կարմիր հաւկիթ, չէօրէկ, կասկարածաճուկ, չամփուրով խորոված եւայլն,

Ուշադրութիւն.— կայանը մանուկներով եւ պաշտօնէութեամբ լեցուած է: Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին սենեակ ունենալ, մասնակցիլ կայանին ճաշերուն եւ Մոն Սէն Միշէլի ճամբորդութեան, պարտին հեռաձայնել մինչեւ Մարտ 23, 985-36-53: Մարտ 24էն ետք կայանին անօբէնութեան (16) 31-92-77-63

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԵՒ ՉԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ
ԱԻԱԳ ԵՐԵԳՇԱԲԹԻ, Ճիշատակ տասը կուսանաց, երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16·30ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթրեաց, պատարագ եւ հաղորդութիւն ղբօղ – րոցականներու եւ փոքրերու 8 – 11, Ո– րբլուայի արարողութիւն ժամը 16·30, կարդ հակումի, խաւարում 19·45:

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ
ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին, կարդ Զարչարանաց ժամը 19·30ին:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ
ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, հաղորդութիւն աշակերտներու եւ փոքրերու ժամը 9ին, ճաշու ժամերգութիւն 11, Ոտնլուայ 17, կարդ խաւարման 20:

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ԵՐԵԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ տասը կուսանաց, ժամը 17ին:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտ սկիզբ ժամերգութեան 8·30ին, պատարագ 10·30ին, Ոտնլուայ 16, Խաւարում 19ին:

ՎԱՂԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ. առաւօտեան ժամերգութիւն 9, յիշատակ տասը կուսանաց 18ին:

ՊՈՒԻՎ. ՕՏՏՕ Ս. ՅԱԿՈԲ
ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ.— յիշատակ տասը կուսանաց, իրիկուան ժամերգութիւն 18·30ին:

CLUB DES JEUNES DE L'UGAB
Հ. Բ. Ը. Մ. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

կազմակերպած է Ուիք-էնտ մը, զահուկի Զաւակուան առթիւ Զուիցերիա՝
CRANS S/SIERRE
Week-End de Ski à Pâques à l'hôtel Carlton. Départ Vendredi soir, 28 Mars, retour Mardi 1er Avril en car-couchettes.
Prix pension complète et voyage
360 F.

Renseignements : UGAB 870-03-18

ԵՒՐՈՊԱՑԻ ՀԱՑ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
(ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ)

Արձակուրդ կազմակերպած է Մարտ 30էն
Ապրիլ 7
ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ
(Կապոյտ Խաչի կայանը)
Մանրամասնութեանց համար դիմել
Մշակոյթի Տունը, Հայկ Թուֆանեանի, 17 Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 9րդ, Հեռ. 824-63-89

ԼԻՈՆ
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի Կեդրոնական Գրասնոյի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն-Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – էթիէնի եւ Սէն-Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON
SEMAINE ARMENIENNE
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ
Député-Maire de Vienne

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème
Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975
Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ
10 ՕՐ ԵՐԵԻԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգիոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ: Բազմաթիւ շրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ: Գին 2600 ֆրանք

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)
Արձանագրութեանց համար դիմել.—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40
ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ունեւեանի, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ ետք ժամը 15էն 18:

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱՂԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Յ. Պօյաճեանի:
Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն.— Ա) Յուլիս 12-27 (Լենինգրատ – Երեւան, – Մոսկուա): Բ) Օգոստոս 8-21 (Մարսէյլէն) եւ 8-23 (Փարիզէն): Գ) Սեպտեմբեր 12-25 (Մարսէյլէն) եւ 12-27 (Փարիզէն):

NANE CARZOU

le voyage en Arménie

(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Taverne Maubeuge
chez EDDY
KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՑԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
25
MARDI
25 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԱՏԻ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·257

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.257

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԻԵՏԸ

— o —

Ե·

«ՓԻՒՐՏ ԸԼԼԱԼՈՒ ԴԺԲԱԽՏՈՒԹԻՒՆԸ»

Մարտ 6ին Ալժէի մէջ քարիւղ արտադրող երկիրներու վեհաժողովի ընթացքին Իրանի Շահին եւ Իրաքի Յեղափոխական Խորհուրդի փոխ – նախագահ Հիւսէյն Սատամի հանդիպումը ողջագուրումէն ետք, Մարտ 17ին Թեհրանի մէջ երկու երկիրներու Արտաքին նախարարներուն՝ Աբբաս–Ալի Խալաթարիի եւ Սատամ Համատիի միջեւ ստորագրուեցաւ պայմանական համաձայնագիրը, որ վերջ կը դնէ տարիներէ ի վեր շարունակուղ սահմանավէճին: Համաձայնագրին տակ իր ստորագրութիւնը դրաւ նաեւ Ալժերիոյ Արտաքին նախարար Պուտֆլիքա, որ ներկայ էր խօսակցութեանց:

Ինչպէս գրեցինք, համաձայնագրի պայմաններէն մէկն էր Իրանի աջակցութեան դադարեցումը Իրաքի ապստամբ Քիւրտերուն եւ անոնց առջեւ Իրանի սահմանները փակուիլը:

Իրանի Շահին դիմումին վրայ Պաղտատի կառավարութիւնը խոստացեր էր անմիջապէս դադրեցնել Քիւրտերուն դէմ Մարտ 7ին սկսած ընդհանուր յարձակողականը: «Ազատ Քիւրտիստան» ձայնասփիւռին համաձայն, հրադադարը ի զօրու դարձեր է Մարտ 15ին միայն, նոյն օրուան ընթացքին կառավարական զօրքերու կողմէ կատարուած երեք բուռն յարձակումներէ ետք:

Այժմ խաղաղութիւն կը տիրէ հիւսիսային Իրաքի մէջ՝ տարիէ մը ի վեր առաջին անգամ ըլլալով: Մինչ Պաղտատի ճայնասփիւռը անընդհատ անձնատուութեան կոչ կ'ուղղէ քիւրտ ապստամբներուն, այս վերջիններս հաստատ կը մնան իրենց պահանջներուն վրայ: Միւս կողմէ Թրքական աղբիւրէ կը հաղորդեն, որ հրադադարի չրջանին (որ վերջ կը գտնէ Ապրիլ 1ին) հաւանաբար հանդիպումներ տեղի ունենան Պաղտատի եւ Պարզանիի ներկայացուցիչներուն միջեւ, համաձայնութեան մը յանգելու համար:

Լը Մոնտ Մարտ 19ի թիւին մէջ Անտրէ Ֆոնթէն ստորագրած է երկար դրութիւն մը՝ «Փիւրտ ըլլալու դժբախտութիւնը» խորագրով: Ըսելէ ետք թէ հանուն «Տասնաբանեայ պատուիրան»ին, դարերու ընթացքին թագաւորներ ու հանրապետութիւններ յափշտակած են ու ոչնչացուցած են ուրիշներու հողերն ու անոնց բնակիչները, մինչեւ որ չնորհիւ Լոյսի Դարու զարթօնքին, Ֆրանսական Յեղափոխութեան ու կայսրութեան պատերազմներուն, 1917 Հոկտեմբերի յեղափոխութեան եւ երկրորդ աշխարհամարտին, ազգերու ինքնորոշման իրաւունքը արձանագրուեցաւ ՄԱԿի Ուխտին նախաբանին մէջ:

Սակայն դժբախտաբար վերջին տարիներուն թիկնեցուցիչներէն մինչեւ պաղեստինցիները, մէջն ըլլալով Չեխոսլովաքներն ու կիպրացիները, զրկուած են այդ իրաւունքէն: «Գերմանիա, Իրլանտա, Վիէթնամ, Քորէա բաժնուած կը մնան: Ու հիմա դժբախտ Քիւրտերը, կէս դարու իրենց ազատագրական պայքարէն ետք, կը զոհուին Իրաքի եւ Իրանի հաշուութեան »:

Ֆրանսացի հրապարակագիրը 10–12 միլիոն կը հաշուէ Քիւրտերը, որոնք իրենք զիրենք ժառանգորդները կը նկատեն Հին Պարսից պատմութեան Մեդացիներուն:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԵՐՁԱԻՈՐ – ԱՐԵՒԵԼՔ

ՔԻՍԻՆՃԷՐ ՁԱԽՈՂԵՑԱՒ

ԳՆԱՑ – ԵԿԱՒ ԳԱՀԻՐԷ, ԹԵԼ–ԱՒԻՒ, ԴԱՄԱՍԿՈՍ, ԲԱՑՑ ՁԵՒՆՈՒՆՆԱՑՆ ՈՒԱՇԻՆԳԸՆ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՌՆԱՑ

Զախողութեան գլխաւոր պատճառն այն է որ Իսրայէլ տրամադրութիւն յայտնեց պարպելու Սինայի ռազմավիտակական բարձունքները եւ քարիւղի հանքերը, բայց փոխարէնն կը պահանջէր որ Եգիպտոս ոչ–պատերազմական դաշինք մը ստորագրէ, ինչ որ Սատաթ մերժեց: Եւ Գահիրէ ինք եղաւ առաջինը ձախողութիւնը յայտարարելու երբ Քիսինճէր Իսրայէլ կը դառնար:

Եգիպտացիք սկիզբէն յայտնած էին թէ որեւէ ձեւով ոչ–պատերազմական համաձայնագրի յայտարարութիւն չեն ըներ եւ վերջին օրերու իսրայէլեան պնդում – ները այդ ուղղութեամբ սկսած էին նոյնիսկ զիրենք ջղայնացնել: Ամփոփելով դիրքերը, կ'ըսուի թէ Իսրայէլ կ'ուզէր ձեռք ձգել «պուտ մը խաղաղութիւն, պուտ մը հողի փոխարէն», մինչ Եգիպ – տացիք կ'առաջարկէին «պուտ մը ոչ – պատերազմ, պուտ մը հողամասի փոխարէն»:

Այս պայմաններու մէջ առաջին պարտուողը անշուշտ Քիսինճէրն է որ «հը – բաշք–մարդու» ալ համբաւ մը կը վայելէ, յայտնի չէ ինչո՞ւ, քանի խորքին մէջ, ոչ մէկ բան կարզադրած է, սկսելով Վիէթնամէն, որ այսօր ողբերգական պատկեր մը կը ներկայացնէ եւ որ խաղաղութեան մրցանակ մը ապահոված է Քիսինճէրի···

Պարտուած են նաեւ Գահիրէ եւ Թել–Ավիվ: Առաջինը, որ չուզեց անջատուիլ արաբական միաանականութենէ մը, չի կրնար սակայն Սուէզի ջրանցքը բանալ, մինչ Թել–Ավիվ մտահոգ է Միացեալ Նահանգներու հետ իր յարաբերութիւններ – րու ապագային մասին: Վախ ունին որ Ուաշինկթըն դիրքը կը փոխէ Իսրայէլի նկատմամբ եւ նաեւ կը նուազեցնէ զէնքի հայթայթումը:

Հիմա կը մնայ Ժընեւի ժողովը, որու սակայն պաղեստինեան մասնակցութիւնը նոր բարդութիւններ կրնայ ստեղծել:

ՇԻՐԱՔ - ՄԱՌՇԷ

ԲԱՆԱՎԷՃԸ

—o—

Ցայտնի չէ թէ ի՞նչ նպատակ ունէր Շիրաք յայտնելով Ֆրանսայի լրագրող – ներուն թէ միտք ունի Բրեժնեւի խօսելու Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան դիրքին մասին երկրին պաշտպանութեան հարցերուն մէջ: Եթէ ոմանք կը փորձեն անպայման « նուրբ դիւանագիտութիւն » մը գտնել հոն, ուրիշներ չեն վարանիր կափի մասին խօսելու: Արդարեւ, առաջին տպաւորութիւնն այ է թէ այս պատմութենէն չահողը Համայնավար կուսակցութիւնն է: Մառչէ առիթը պիտի չկորսընդունէր անուշտ իր վրդովումը յայտնելու, զարմանալով որ Շիրաք օտար երկրի մը ղեկավարը կը հրաւիրէ Ֆրանսայի ներքին գործերուն միջամտելու: Պիտի չեշտէր թէ Համայնավար կուսակցութիւնը անկախ է եւ թէ Մառչէ հեռաձայն չէր բրեժնեւի որոշում մը տալէ առաջ, մինչ Ժիսքար Տ'Էսթէն անպայման կը հեռաձայնէ:

Շաբաթ օր, մինչ Ժորժ Մառչէ «խմբագրապետն» էր էռ· Թէ· էլ·ի, փորձ մը կ'ըլլար զինքը հաղորդակցութեան մէջ դնելու Շիրաքի հետ, որ Սիպերիա կը պտըտէր, հազիւ սկսած խօսակցութիւնը կ'ընդմիջուէր դիծը կորուած ըլլալով:

Երկուշաբթի օր կը սպասուէր, մանաւանդ Մառչէ կը սպասէր, Շիրաք–Բրեժնեւ խօսակցութեանց արդիւնքին, թէեւ չատ հաւանական չէ որ եթէ նոյնիսկ խօսած ըլլան Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութեան մասին, մանրամասնութիւնները հրապարակուին:

Սայքս – Փիքոյ համաձայնագրով Քիւրտիստանը չէ, այլ Հայաստանն է, որ կը բաժնուէր — հիւսիսային մասը Ռուսիոյ, հարաւը՝ Ֆրանսայի:

Ցետոյ 1920 Օգոստոս 10ի Սեւրի դաշնագիրը «անկախութիւն» չէ, որ կը խոստանար Քիւրտիստանի, այլ «տեղական ինքնավարութիւն» Եփրատի արեւելակողմը եւ Հայաստանի հարաւային սահմանագլուխը, ուր կը տիրապետէ քիւրտ տարրը»: Ու այս՝ դաշնագրի գործադրութեան դրուելէն վեց ամիս վերջ (յօդուած 62): Անկախութիւն կը խոստացուէր՝ 64րդ յօդուածին մէջ յիշուած կարգ մը պայմաններով՝ դաշնագրի վաւերացումէն տարի մը ետք:

Սեւրի դաշնագրի գործադրութիւնը արգիլեց Աթաթիւրք՝ ապստամբելով եւ չատ խոստումներ ըրաւ Քիւրտերուն՝ զանոնք սիրաշահելու համար: Սակայն երբ 1923 Յուլիս 24ի Լօզանի դաշնագրով Քիւրտերու գրեթէ կէսը մտաւ իր իշխանութեան տակ, ուրացաւ անոնց դոյութիւնն իսկ: Արգիլեց Քիւրտերէն լեզուն, ջարդեց մտաւորականները եւ յետին վայրագութեամբ զսպեց երեք մեծ ապստամբութիւնները՝ 1925ին, 1928ին (1930 ըսել կ'ուզէ) եւ 1937ին, հարիւր հազարաւոր Քիւրտեր սպանելով:

Անգարայի կառավարութեան համար Քիւրտերը «լեռնական Թուրքեր» են:

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝

ՀՐԱՆՏ ԵՆԳԻՊԱՐԵԱՆ

—o—

Մարտ 18ին գումարուած է «աշխատաւորների դեպուտատների 14րդ գումարման Երեւանի քաղաքային սովետի եօթերորդ սեսիան», որու ընթացքին քննուած են «կազմակերպական հարցեր»:

«Սեսիան, կը հաղորդէ «Սով· Հայաստան» Մարտ 19ի թիւով, դեպուտատ Գ· Հ· Հասրաթեանին ազատեց աշխատաւորների դեպուտատների Երեւանի քաղաքային սովետի գործկոմի անդամի պարտականութիւններից՝ քանի կելի փոնդի բաշխման գործում պատշաճ կարգուկանոն չապահովելու, քնակարանների չիմնաւորուած բաշխման փաստերի կասեցման համար միջոցներ չձեռնարկելու, գործկոմի ապարատում կուսակցական եւ պետական կարգապահութիւնը թուլացնելու համար»:

Երեւանի քաղսովետի գործկոմի նախագահ ընտրուած է Հրանտ Ենգիպարեան:

Քաղսովետի գործկոմի տեղակալի պաշտօնէն « ազատուած » է Հ· Աւետիսեան եւ անոր փոխարէն այդ պաշտօնին կոչուած է Բենիամին Սարգսեան:

Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան կեդր· կոմիտէի Բիւրօն Փետրուար 22ին, ինչպէս հաղորդած էինք արդէն («Ցառաջ» Մարտ 12), «կուսակցական խիստ տոյժ» սահմանած եւ Երեւանի քաղաքային Խորհուրդի գործադիր կոմիտէի նախագահի պաշտօնէն «ազատած» էր Գ· Հ· Հասրաթեանը:

Քանի մը տողով

ՎԻԷԹՆԱՄԻ կացութիւնը ահաւոր ողբերգութիւն մըն է, հազարաւորներ ճամբաններուն վրայ կը չարունակեն փախիլ պատերազմէն, մինչ Հիւսիսային Վիէթնամի ուժերը կը չարունակեն յառաջանալ: Տանանկի բացը 3000 դաղթական փոխադրող նաւ մը ընկղմեցաւ, չատ ծանրաբեռնուած ըլլալով: Ոչ մէկ վերապրող կայ:

ՍՈՄԱԼԻԻ Ֆրանսայի դեսպանը առեւանգուեցաւ ըմբոստներու կողմէ, որոնք կը պահանջեն երկու Սոմալցիներու ազատ արձակումը:

ԻՐԱՔԻ մամուլի գործակալութիւնը կը հաղորդէր թէ Իորիս Պարզանի քաղաքական ապաստան ուզած է Զուիցերիայէն, մինչ այլ աղբիւրէ մը կը հաղորդուէր թէ վերոյիշեալին հայրը՝ քրտական ապստամբութեան պետը՝ Մուսթաֆա Պարզանի լքած է իր կեդրոնատեղին եւ արտասահման գացած (հաւանաբար Ամերիկա) օգնութիւն ուզելու համար: Զանազան չհաստատուած լուրեր կը չրջին այս մասին, Պարզանի յայտարարած կ'ըլլայ որ կռիւները դադրած են, քանի ոչ ոք կ'օգնէ իրենց: Հաստատ է որ Վանի մէջ (Թրքական Քիւրտիստան, կը «ճղդէ» Քոթիտիէն տը Փարին) «Քիւրտիստանի Ձայնը» այլեւս չի լսուիր:

ՕՔՏՕԳԻ մէջ է որ Կիրակի օր տեղի կ'ունենար «Հանրապետութեան Նախագահին» մրցանակը: Ֆրանսայի մէջ 300 հոգի կայ որ գտած էին ճիերու «երրորդութիւնը» կարգով այսինքն Թիէրսէն, որ պատմական կը նկատուի իր բերած չահով՝ 102·172,50 Ֆր· անոնց որոնք 14–15 եւ 18 խաղացած էին: Աւելի մեծ դումար մը բերած էր 1957ին, բայց ոչ ոք չհաճած էր:

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՈՐԴԻՒՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ

- ՄԱՅՔԼ Ճ. ԱՐԼԷՆ -

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

Կը մօտենայ մեկնումի օրը, եւ Հա – յաստանէ մեկնելէ առաջ, Մայքըլ Արլէն, իր կնոջ եւ Սարգիսին հետ կ'երթայ Արա – րատեան դաշտը· իր փափաքով, կառքի մէջ եւ իր կինը բռնած իր ձեռքը· կը փափաքի անդամ մըն ալ անցնիլ դեղին ծաղիկներու դաշտէն· հեռուն ալաքը կը խաղան, ձայներնին չի լսուիր, եւ հեռուն Արարատը որ կը բարձրանայ տափարակ դաշտերէն· ձիւնը կը փայլի Արարատի գագաթը:

«Արարատ··· Ուրարտու··· ահա եկանք ամէն բանի կեզրոնը, հոս···»:

Եւ յիշատակարանին առջեւ յիշեցի թէ դեղին ծաղիկ մը ունէր ձեռքին մէջ, որ ինկած էր, բայց ի՛նչ կարեւորութիւն ու – նի ծաղիկը: Ճանկարծ լռեսւեր զգա – յում մը, պարզ, բնական «իր տունը ե – կած է»· ահա իրազութիւնը:

Եւ ահա Մայքըլ կը զգայ հօրը ձեռքը իր ձեռքին մէջ: Կը յիշէ իր մանկութիւ – նը, երբ իր հայրը ուժգին բռնած զա – ւակին ձեռքը իր ձեռքին մէջ, կը քաշէր զինքը փողոցին մէջ: Բայց այս անգամ ամէն բան տարբեր է, եւ կը նմանի, ինչ – պէս տարիներ առաջ, երբ իր հայրը մա – համերձ էր եւ ինքը իր ձեռքին մէջ պա – հած էր հօրը ձեռքը: Կը յիշէր այդ օր – ուան իր տարօրինակ, երբ հօրը ձեռքը կը հեռանար եւ կը բաժնուէր իրմէ, ինչպէս ինքը իր հօրմէն:

«Բայց կա՞յ բաժանում հայրիկին եւ զաւակին միջեւ··»:

Մայքըլ կը զգայ թէ դարձեալ գտած է այդ ձեռքը եւ առած իր ձեռքին մէջ, եւ հիմա վստահ է թէ, ինք ձեւով մը բերած է իր հայրը հոս, Արարատեան դաշտը, այստեղ: Չի յիշեր թէ ուրիշ զգացումներ կը զբաւեն իր էութիւնը, բայց արցունքները կը հոսին իր աչքերէն: Վստահ չէ ինչ է իր արտասուքին պատ – ճառը, բայց ամէն բան բնական կը զտնէ իրեն համար···:

— Վստահ էի թէ անգամ մը եւս պիտի գայիր հոս, կ'ըսէ Սարգիս, բռնելով գր – դեակին ուսը, կ'առնէ զայն իր թեւերուն մէջ եւ ոչ մէկ հայ կրնայ կենալ հոս առանց յուզումի, առանց յիշելու հայ ժո – ղովուրդին տառապանքը:

— Ծաղիկ ունի՞ս, կը հարցնէ Մայքըլ:

— Ի հարկէ:

Եւ ինքն ու կինը անգամ մը եւս կը նետեն ծաղիկները վտռ բոցին մէջ:

Եւ գրադէտը կը մտածէ վայրկեան մը թէ կարելի է այսքան կեանք եւ այսքան մահ քով քովի ըլլան, եւ որքան զարտու – ղի եղած է ճամբորդութիւնը, վերջնք բոլորը բերելու հոս, աչխարհիս միւս ծայրը:

ՄԵԿՆՈՒՄ

Սարգիս կ'ընկերանայ իրեն օդակայա – նը: Պզտիկ օդակայան մը· վինուած պին – ուորներ, դորշ հագուստ, եւ հայ ճամ – բորդներ: Մուզարկութիւնը երկար է, բո – լորին ալ պայուսակները կը բացուին եւ ամէն բան փոռուած է գետինը· պուպրիկ – ները գլխահատ կ'ըլլան, երբեմն կը պա – տռուին նաեւ պայուսակներուն կափա – րիչները:

Տէր եւ Տիկին Մայքըլ Արլէն Ամերի – կացի են· խուզարկութիւն չկայ, եւ սա – կայն «վերհսկիչ» ռուս սպան իրենց ձեռ – քէն կ'առնէ երկու անգլերէն դիրքեր — «Ռուսիոյ պատմութիւնը» Սըր Պերնըրտ Բարէսի, եւ «Քսան նամակներ բարեկամի մը» գրուած Սթալինի աղջկան կողմէ, որ իր կինը կը կարդար:

— Այս գիրքերը հոս պիտի պահենք, կ'ըսէ, բայց բախտաւոր կը զգան ինք – գինքնին երբ կը տեսնեն ճամբորդները, որոնք կը հաւաքեն կոտրած թափած իրե – ղէնները գետինէն լեցնելու իրենց գրեթէ խորտակուած պայուսակներուն մէջ···

Եւ օդանաւին մէջ կը հարցնէ իր կինը·

— Տխո՞ւր ես մեկնելուդ:

— Ոչ, կը պատասխանէ Մայքըլ Արլէն, եւ կը յիշէ թէ ինչպէս ողջագուրեց օտար Մարգիսը, իբրեւ ազգական մը, եւ հիմա կը հասկնար շատ մը բաներ իր հօր մա – սին զորս չէր պիտեր առաջ: Եւ կը յիշէ, վերջին անգամ մը եւս աչքերը Արարատի գագաթած, Դէորգի խօսքերը·— «Ձանազեք հասկնալ, այս ձեւով մենք շատ մը նո – րադոյն առաւելութիւններ ունինք· թեր – եւս ըսէք թէ տեսակ մը գրաւի եկած ենք աչխարհի հետ, առանց միշտ ըմբռնելու թէ հակայական սակարկութիւն մըն է»: Եւ Մայքըլ Արլէն կը յիշէ հատուած մը Մանահէյթանի «Ճամբորդութիւն դէպի Հայաստան»էն·

— «Հայերը կենսունակ, լի բիբա խան – գաղատանքով, ազնիւ հակումով դէպի գործարին աչխատանք, եւ անբաւարելի խորշում ամէն ինչէ որ վերացական է (մեթաֆիզիք), եւ իրենց աքանչելի մօտե – ցումը ամէն ինչի որ իրական է···»:

Կ· ՊՈԼԻՍ

Վերադարձի ճամբուն քանի մը օր կը մնան Պոլիս, Նիւ Եորքի օդանաւը առ – նելէ առաջ: Կը փնտռեն հայ եկեղեցիները, եւ հակառակ «առաջնորդ»ներուն չիւա – նութեան, կը գտնեն համեստ եկեղեցի մը, կորսուած եւ աղքատ թաղի մը մէջ քիչ մը փլփլած, նորոգութեան կարօտ: Բաւական ատատամսոմէ վերջ քահանան կ'ընդունի զիրենք, կը հիւրասիրէ սուր – ճով, բայց կարելի չըլլար բերնէն պա – տասխան մը առնել թէ «պո՞հ է իրենց իրավիճակէն»:

Հեռաձայնի գրքին մէջ կը պրպտեն եւ կը գտնեն Տիգրան Գուլումճեան անունով Հայու մը հասցէն (մեւեռնոյն անունը եւ մականունը ինչպէս իր հայրը): Կը հե – ռաձայնեն, կը հրաւիրուին թէյի: Հաւա – նարար հեռաւոր ազգականներ: Ինքը ճարտարապետ, կինը Ֆրանսուհի, փարի – զէն Պոլիս եկած, որովհետեւ իր հայրը կը սիրէր Պոլիսը· ուսանած Անգլիա, իր անգրանիկ տղան նոյնպէս ճարտարապետ, արդէն մեկնած է Աւստրալիա, իրենք ալ կը պատրաստուին մեկնելու··· բայց չատ դժուար է ձգել Պոլիսը, եւ գրեթէ մերկ կարելի է արտօնութիւն ստանալ մեկ – նելու:

Ոչ գոհ են, ոչ ալ դժգոհ Պալիսէն· կա – րելի է ապրիլ Թուրքերուն հետ, բայց կը նախընտրէ զգրել աչխարհի միւս ծայրը, յիսուն տարեկանին:

Եւ տեսնելով քանի մը տասնեակ հազար մնացորդ Հայերը Պոլսոյ մէջ, Մայքըլ Արլէն հարց կուտայ ինքզինքին.— Ի՞նչ կ'ընեն, եւ ինչո՛ւ կը մնան Հայերը հոս··· Կը յիշէ Երեւանը իր փոշիով, եւ շատ ան – դամ վայելչութենէ զուրկ, իր ժայռերով եւ գործարաններու անվերջ սեւ մուխով, վարդադոյն եւ մեծ չէնքերով եւ բնակա – րաններով, իր առաւելեալ ժամանակէ մնացած փորագրութիւններով, օդակա – յանի ոտիկաններով: Ի հարկէ պակաս է վաճառի անոման վերջալոյսը եւ անոր դեղեցկութիւնը, բայց գոնէ հասատատուն հողի մը վրայ անձնատուրութիւն մըն էք:

ՎԵՐԱԴԱՐՁ

Վերադարձ Ամերիկա: Հայ – Ամերիկա – կի ճամբորդը հարց կուտայ դարձեալ, Հայերուն մէջ ապրելէ յետոյ·

— Ո՞ր կողմն է իր տեղը, հո՞ս թէ հոն: Եւ ահա պատասխանը·

«Իր կեանքին հիւսուածը ամերիկեան է: Հայերը իր ազգականներն են, երբեմն եղբայր, երբեմն զարմիկներ, նոյնիսկ հե – ռաւոր զարմիկներ: Երբեմն կը վախնայ աւելի մտերիմ ըլլալ, բայց այդ զգացումը միշտ ալ անկեղծ չէ: Այնքան մտերիմ, որքան կրնայ ըլլալ:

Եւ միշտ կարելի է հարց տալ թէ ի՞նչ է իրականին մէջ Հայ ըլլալը աչխարհիս մէջ, եւ ո՞րն է այն պատգամը զոր Հա – յութիւնը բերած է աչխարհիս, իր երկար դարերու կեանքի ընթացքին:

«Հայ մշակո՞յթը», ինչ որ կը լսենք չատ մը Հայերէ, — Հաւանաբար ոչ: Կամ (խունկ) ծխոտ ծաներութի՞ւնը Հայ եկե – ղեցիին կամ թէ «վաճառականական բը – նա՞գդը···

«Հայերը եղած են միշտ, ազգութենէ առաջ, ներկայութիւն մը չատ աւելի կա – նուխէն, երբ տակաւին ներկայ իմաստով ազգերը չէին կազմակերպուած:

Ներկայութիւն մը նաեւ հիմա, գրուած աչխարհիս չորս կողմը, կամ հաւաքուած անդամ մը եւս այդ նեղ սահմաններով Հորհ· Հայաստանի մէջ իրը նախանձ հսկայ եւ փառասէր նոր կայսրութեան մը:

Այս կորովի ժողովուրդը կարող է ա – ւելի հեռուն երթալ քան թէ «ազգու – թիւն»ը, եթէ ազգ մը ըլլալ կը նշանակէ ունենալ չատ մը հոգեմտսեր, հպարտա – նալ անով եւ միշտ երազել անկարելի «մեծութիւններ» կամ վայրագութիւն եւ տեղութիւն:

Նիւ Եորք վերադարձած Մայքըլ Արլէն չատ անդամ կը մտածէ իր հօր մասին, բայց երազները գադրած են· կը յիշէ տակաւին իր հօր միակ երազը, զոր ան պատմած էր իրեն իր կեանքին վերջին տարուան ընթացքին եւ այդ երազը նոյ – պէս իր հօր մասին էր:

« — Կը յիշեմ, կ'ըսէր իր հայրը, տե – սայ ինքզինքը երազիս մէջ, ինչպէս երբ պզտիկ տղայ էի, իր մազերը խիտ էին, բայց ճերմկցած, հագած վայելուչ «էդ – տեցկոր» մը, եւ երկաթէ եզրերով ակ – նոցով մը: Կեցած էր ճամբուն վերջը, կը կանչէր զիս, եւ կը խօսէր հետս, բայց հայերէն կը խօսէր, եւ բառ մը չէի հաս – կնար»:

Եւ վերջացնելէ առաջ, Մայքըլ Ճ· Ար – լէն, կը խորհի թէ ժամանակին կոտոր – ուած, օդակը դարձեալ չինուած եւ ամ – բողջացած է: Մխեւնոյն ընտանիքէն է, ամէն բան կարելի է դարձեալ սկսիլ···:

ԳՈՒՐԳԻՆ ՄԵԾԱՏՈՒՐԵԱՆ

(Շար· 3, մնացեալը յաջորդով)

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՈՌՈՒԱԾ ՀԱՅԵՐԸ

— Ց —

(Դ· եւ վերջին մաս)

ԱՐԱՏԸ» ԿԸ ՄՆԱՑ

Այստեղ կը սկսի մէկ բացառական կող – մը Պոլսոյ մէջ ապրող Հայութեան: Սեղ – մումները պատճառ չեն եղած ,որ այս 50·000նոց փոքրամասնութիւնը միաւոր – ուի: Ո՛չ, «Հայկական հիւանդութիւնը», այսինքն՝ անմխիթարականութիւնը, կոտո – րակումը — յանկերդ մը՝ այս ժողովուրդի մասին գրուած դրականութեան մէջ — մաս կը կազմէ Պոլսոյ Հայութեան արդէն ոչ – բալի ու քիչ խրախուսիչ կացութեան: Պէտք է յիշել կրօնական հակամարտու – թիւնները: Հայ առաքելական եկեղեցւոյ կողքին կան բողոքական ու կաթոլիկ եկեղեցիները, կազմակերպութիւններ՝ ո – րոնք դեռ չունին մրցակցութեան ոգին: Առաքելական եկեղեցին անդան միանա –

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Ն·— Զեզի ըսա՞ծ էր թէ Հանդէներդ փողոցը բնակարան գտած էր:

Վ·— Ոչ, չէի դիտեր թէ ո՛ւր էր· այդ մէկոյին մեր նախկին բարեկամութիւնը ալ չէր մնացած:

Ն·— Ուրիշներու հետ բարեկամութիւն կ'ընէ՞ր· ուրիշները Զօր· Պ· Էֆթեանը իրեն կուզայի՞ն:

Վ·— Այո, չատ անգամ երեքս միասին էինք:

Ն·— Բայց դուք վերջերս իրեն հետ չա՞տ քիչ յարաբերութիւն ունէիք:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Տեղափոխուելէն քիչ առաջ, իր վարքուբարքին մէջ փոփոխութիւն մը նը – կատեցի՞ք թէ մէկ նոյնը մնաց:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Երբ ձեզի ըսաւ թէ տեղափոխուիլ կ'ուզէր, առարկութիւն մը չերի՞ք:

Վ·— Տեղափոխուելուն պատճառը հար – ցուցի:

Ն·— Եւ առողջական վիճա՞կը պատճառ բերաւ:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Գիտէի՞ք թէ ամբաստանեալը ա – տրճանակ մը ունէր:

Վ·— Ո՛չ:

Ն·— Պայուսա՞կ մը ունէր:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Պայուսակին մէջ նայա՞ծ էք: Ի՞նչ կը կարծէք, ամբաստանեալը Առուգա – բուրգեր փողոցը եղած միջոցին արդէն ատրճանակը ունէ՞ր:

Վ·— Այդ չեմ գիտեր:

Ն·— Երբեք Թալէաթը սպաննելու դի – տաւորութեան վրայ չէ՞ խօսած:

Վ·— Ո՛չ:

Ն·— Զեզի չէ՞ր յայտնած թէ Թալէաթը փողոցը տեսած էր:

Վ·— Ո՛չ:

Ն·— Սակայն այնչափ յաճախ միասին պտնուած էք:

Վ·— Ցետոյ ատոր վրայ ես ալ զարմա – նայ, բայց մենք քաղաքականութեան վը – րայ չէինք խօսեր:

Ն·— Կարծեմ հոս քաղաքականութեամբ զբաղելու խօսք չկայ: Գիտէի՞ք որ Թա – լէաթ փաչա Հարտէնբերգ փողոցը կը բնակէր:

Վ·— Ոչ· արդէն Թէհլիրեան Թալէաթի խօսք չէր ըներ:

Ն·— Զեզի հետ Թալէաթի վրայ խօսք չէ՞ բրած:

Վ·— Ո՛չ:

Ն·— Ամբաստանեալը ձեզմէ, Էֆթեա – նէ եւ Թէրզիպաչեանէ զատ ուրիշներու հետ ալ յարաբերութիւն ունէ՞ր:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Ձի՞ք կրնար ըսել թէ ի՞նչպէս ամբաստանեալը գործին առաջնորդուած է եւ կամ նոյնիսկ դէպքին մասին ըսելիք մը չունի՞ք:

Վ·— Ո՛չ:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Երու – սալէմէր փողոցին մէջ ինկած ըլլալը լա՞ւ գիտէք:*

Վ·— Այո՛:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Ե՞րբ· Յունուարի՞ն, Դեկտեմբերի՞ն, պարի գա – սի դէպքէն առա՞ջ թէ ետքը:*

Վ·— Կարծեմ Յունուարին էր:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Թէհլիր – եան՞ը պատմեց ձեզի:*

Վ·— Այո՛:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Ընդ – հանրապէս արդեօք Հայերու քով սովո – րութի՞ւն է, հայ ժողովուրդին ղկաէն անցած այս զարհուրելի ջարդերու վրայ ամենաեւին կամ որչափ կարելի է քիչ խո – սիլ:*

Վ·— Անոնց վրայ կը խօսին, բայց ոչ առէպ:

Ն·— Այդ դէպքերն արդէն անցեալին կը պատկանին:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Ջարդե – րու վրայ խօսք եղած ժամանակ, ի՞նչ բանի վրայ կը ծանրանար:*

Վ·— Մեր ղկաէն անցած բաներու վրայ կը խօսէինք:

Ն·— Դուք չէի՞ք գիտեր թէ Թալէաթ հոս էր, եւ ամբաստանեալն ալ չէ՞ր պատ – մած:

Վ·— Ոչ· իրեն հետ այս բաներուն վրայ ամենեւին չեմ խօսած:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Երբ ձե – զի ըսաւ թէ տեղափոխուելու միտք ու – նէր, իր խօսքերէն կրցա՞ք լսմանալ՝ որ – դէն տեղ վարձա՞ծ էր, թէ պարզապէս ձեզի կը յայտնէր թէ տեղափոխուելու դիտում ունէր:*

Վ·— Ըսաւ թէ մինչեւ Շաբաթ օրը կ'երթայ բնակարանի:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Բայց ձեզի չէ ըսած թէ դժգոհ էր եւ անոր համար ալ կերթայ կ'ուզէր:*

Վ·— Ոչ· այդ չէ ըսած:

Պաշտպան Դր· փոն Գորդոն·— *Դուք արդեօք այն զգացումը չունեցա՞ք թէ արդէն բնակարան գտած էր, ապա թէ ու – զէն տեղ վարձա՞ծ էր, թէ պարզապէս ձեզի կը յայտնէր թէ տեղափոխուելու դիտում ունէր:*

*Վ·— Ըսաւ,

ՊՐԵՍԿՈՒՐԱՆՏ-ՀԱՎԱՔՈՐԴ

ՊԱՏՎԱԿԱՆ ԴՈՒՍՏՈՒՆ

Ա.

Ի ԲԱՐ ՎԱՂՈՒՑ ՏԱՍՆՀԱԶԱՐ ՃԱՄ – ՏԱՍՆԵՐԵՔ ՏԱՐԻՆ, ԵՐԲ ԱՐԴԵՆ ՀԱՐՈՒՍՏԱՑԱԾ ՔԱՂԱՔԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻՒՆԸ, ՄԱՅՐ ԻՐՈՎՈՒՍԱՑ ՔՐՈՆԻՔ ՄԸ ԿԱՐԴԱՑ ՄԵՐ ՀԱՅՐԵՆԱՍԻՐ ՀՈՂԵՐՈՒՆ ՎՐԱ, ԵՒ ՄԱՆԱՒԱՆԴ ՄԵՐ ՀՈԳԻՆ ՀԱՆԳՉԱՑՈՒՑ ԻՐ ՎՐԷԺԸ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻ ՀԱՄԱՐ:

ՄԱՅՐԸ ՄԵԿՆԵԼԷ ՄԻՆՉԵՒ ՏՈՒՆ ԴԱՐՁԱՒ ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՎԱՂՈՒՑ ՀԱՐՍԱՆԻՔԸ, ՈՐՊԷՍԶԻ ՀՈՐ ՄԱՀՈՒՆ ՀԱՆԳԻՍՏԸ ՉԱՓԱՀԱՆԵՑ ԻՐ ՍԻՐՏԸ ԵՒ ՄԵԶ ՄԻԱՅՆԱԿ ՄԱՅՐԱԿԱՆ ՍԻՐՈՎ ՄԵԾԱՑԱՒ:

ՀԱՅՐԸ ՄԵՐ ՀԱՄԱ

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԵՒ ՋԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԱԻԱԳ ԵՐԵԳՇԱԲԹԻ, Ճիշտակ տասը կուսանաց, երեկոյեան ժամերգութիւն ժամը 16·30ին:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթրեաց, պատարագ եւ հաղորդութիւն ղըպ – րոցականներու եւ փոքրերու 8 – 11, Ո– րբլուայի արարողութիւն ժամը 16·30, կարգ հսկումի, խաւարում 19·45:

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, պատարագ 10ին, Ոանկուայ 17ին, կարգ Զարչարանաց ժա– մը 19·30ին:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, հաղորդութիւն ա– շակերտներու եւ փոքրերու ժամը 9ին, ճաշու ժամերգութիւն 11, Ոանկուայ 17, կարգ խաւարման 20:

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԵՐԵԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ տասը կուսա– նաց, ժամը17ին:
ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտ սկիզբ ժամեր – գութեան 8·30ին, պատարագ 10·30ին, Ոանկուայ 16, Խաւարում 19ին:

ՎԱՂԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ. առաւօտեան ժամերգու – թիւն 9, յիշատակ տասը կուսանաց 18ին:

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ Ս. ԳԱԿՈԲ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ.— յիշատակ տասը կուսա– նաց, իրիկուան ժամերգութիւն 18·30ին:

ՄԱՐՍԷՅԼ
ՍԻՆ ԺԵՌՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Ճիշտակ ընթեր– նաց, մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 9ին, ճաշու պատարագ 10ին, երեկոյ Ոան– լուայ 5ին, Խաւարում 8·30ին

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ ժամանակա– գոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտեան պատարագէն որ տեղի չունենար:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Դատի յանձնախումբի վարչութիւ– նը կը ծանուցանէ որ հերթապահութիւն մը ստեղծած է.—

Հայ Մշակոյթի Տունը
Maison de la Culture Arménienne
17, Rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. 824-63-89

զոր կ'ապահովէ Պ. Հայկ Թուֆանեան, ամէն օր (նաեւ Շաբաթ), ժամը 14էն 19, 4րդ յարկը:

Անոնք որոնք կը փափաքին իրենց օ– ժանդակութիւնը բերել Հայ Դատի յանձ– նախումբին, կը հրաւիրուին չփման մէջ մտնել հերթապահութեան հետ:

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 ter, Rue Charlot — Paris

ՇԱԲԱԹ, *Մարտ 29, Ճրագալոյց Ս. Զատկի, ժամը 17ին ժամերգութիւն եւ հանդիսաւոր պատարագ:*

ԿԻՐԱԿԻ, *Մարտ 30, Զատիկ, ժամը 11ին հանդիսաւոր ճայնաւոր պատարագ:*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Մարտ 31, օր Մեռելոց ժամը 11ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ:*

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Այրի Տիկին Մարիամ Երեւաքանեան իր ամուսնոյն յիշատակին 30 Ֆր· կը նուիրէ կարմիր Խաչին (ստանալ «Ճա – ռաջ»էն) եւ 30 Ֆր· «Ճառաջի»ի:

Հ. Յ. Դ.

ՎԱՂԱՆՍ.— Հ· Յ· Դ· Քրիստափոր Կո– միտէի ընդհ· ընկերական ժողովը, Ուր– բաթ (Մարտ 28) ժամը 20·30ին, Ա.հա– րոնեան ակումբը: Բոլոր ընկերներու ներ– կայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Փարիզի Աղքատախնամի վարչութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները ողբ· Տիկին Վեր– թայմ Աղապէկեանի մահուան առթիւ, փոխան ծաղկեպսակի.—

Իր տան բնակիչներէն 290 Ֆր· (Պ· Հայկ Աղապէկեանի ձեռամբ), Տէր եւ Տիկին Պահատուրեան (Լիոն) 100, այրի Տիկին Աղապէկեան (Լը Հավը) 300, Տիկին Ռո– պէր Լը Ռուա (Փարիզ) 500 Ֆր·:

×

ՏԷՍԻՆ

Տէր եւ Տիկ· Համազասպ Յովհաննէս– եան 200 Ֆր· կը նուիրեն իրենց գաւկին՝ Արամի մահուան քառասունքին առթիւ ղպրոցին, 150 Ֆր· Մշակոյթի Տան շի– նութեան եւ 150 Ֆր· Վասպուրականի Հայրենակցական Միութեան:

ԼԻՈՆ
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի կեդրոնական Քրանսայի Շրջ· Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն–Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – էթիէնի եւ Սէն–Շամոնի խումբերուն:

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE
Sous la Présidence d'honneur
Louis MERMAZ
Député-Maire de Vienne

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf, Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :

VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

chez Harout

au restaurant ARMENIA

on cuisine à l'Arménienne

22, RUE MOUFFETARD — PARIS (5e)
Tél. : 899-16-32
Ouvert tous les jours
Réservation de 10 à 17 h., Dimanche de 10 à 12 h., sauf Lundi

ՀԱՅ ԴԱՏԻ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ

ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Հայ Դատի Յանձնախումբը կը հաղոր– դէ որ իր բացած ազգ· հանգանակութիւնը եղեռնի 60ամեակին առթիւ ցայսօր(Մարտ 25) հասած է 80 հազար Ֆրանքի:

«20 հազար ընտանիք 20 Ֆր·» հանգա– նակութիւնը կը շարունակուի եւ յանձնա– խումբը կանոնաւոր կերպով տեղեակ պի– տի պահէ հանրութիւնը հաւաքած դու– մարներուն եւ իր տարած աշխատանք– ներուն մասին:

ԵՒՐՈՊԱՅԻ
ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ
ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ
(ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ)

Արձակուրդ կազմակերպած է Մարտ 30էն
Ապրիլ 7
ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ
(կապոյտ խաչի կայանը)
Մանրամասնութեանց համար դիմել
Մշակոյթի Տունը, Հայկ Թուֆանեանի,
17 Ռիւ Պլէօ, Փարիզ 3րդ,
Հեռ· 824–63–89

CLUB DES JEUNES DE L'UGAB
Հ. Բ. Ը. Մ. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ
ԱԿՈՒՄԲ

կազմակերպած է Ուիք–էնտ մը, պահուկի Ջատկուան առթիւ Ջուիցերիա՝
CRANS S/SIERRE
Week-End de Ski à Pâques à l'hôtel Carlton. Départ Vendredi soir, 28 Mars, retour Mardi 1er Avril en car-couchettes.
Prix pension complète et voyage
360 F.
Renseignements : UGAB 870-03-18

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ
ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA
Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20·45ին
Կը ներկայացուի
Բ· եւ վերջին անգամ ըլլալով

ՀՆԱՐՔԸ

ՔՐՔՋԱԼԻԲ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ
Դերակատարները
Զարուհի Անտոնեեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրհան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — կարօ Թօսունեան — Ցովի· Գառնիկեան
Բեմադրութիւն՝ Մ· ԱՆՏՈՆԵԱՆ
Տոմսերու համար դիմել.—
M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20
Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88
Aliment. CHIRAG : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63
Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37
CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65
Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er) Tél. 260.30-20
Prix : 40, 30, 20 et 10 F.
ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— Վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն: Կը յանձնա– րարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ:

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՋԱՏԻԿԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԾՈՎԵՂԵՐԵԱՅ ՕԳԱՓՈՒԹԵԱՆ
ԿԱՑԱՆԻՆ ՄԷՋ
29, 30 եւ 31 ՄԱՐՏ
Մեռելոցի օրը, երկուշաբթի Մարտ 31, օթոֆառով այցելութիւն
MONT SAINT MICHEL
եւ
Համաչխարհային Բ· պատերազմի Նոր– մանդիի ցամաքահանման տեսարժան վայ– րերը եւ զոհուած ամերիկահայ զինուոր– ներու հիրմները:

Ճոխ սեղան երեք օրուան ընթացքին կարմիր հաւկիթ, չէօրէկ, կասկարած– ճուկ, չամփուրով խորոված եւայլն,
Ուշադրութիւն.— Կայանը մանուկնե – րով եւ պաշտօնէութեամբ լեցուած է: Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին սենեակ ունենալ, մանուկցիլ կայանին ճաշերուն եւ Մոն Սէն Միշէլի ճամբորդութեան, պարտին հեռաձայնել մինչեւ Մարտ 23, 985–36–53: Մարտ 24էն ետք կայանին տնօրէնութեան (16) 31–92–77–63

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
26
MERCREDI
26 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար. 170 ֆր.	Վեցամսեայ	90 ֆր.
Արտասահման	Տար. 200 ֆր.	Հատը	1 ֆր.

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13.258

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.258

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՋԱԿԷՏԸ

— o —

Ջ.— Ի՞ՆՉ ԿԸ ԲԱՆԻ ՄԱԿԸ

Անտրէ Ֆոնթէն կը գրէ թէ Սուրիոյ մէջ կ'ապրին կէս միլիոն Քիւրտեր, որոնք կը նկատուին երկրորդ կարգի քաղաքացիներ: Իրանի չորս միլիոն Քիւրտերը «արիամէհր» — Արիականներու Լոյսը — յորջորջուած Շահին կողմէ կը նկատուին Արիականներ եւ ա՛յնքան մօտիկ են Պարսիկներուն, մանաւանդ իրենց լեզուով, որ պատճառ մը չկայ զանոնք զանազանելու իրարէ ուրոյն ազգ: Եւ սակայն ո՛չ Ռուսերէն, ոչ ալ Ամերիկացիներէն գրաւուած իրանեան հողաշերտի մը վրայ 1945ին հիմնուեցաւ Մահապատի Քիւրտ Անկախ ժողովրդական Հանրապետութիւնը, — մեկը պատմութեան մէջ: Խորհ. Միութեան օրհնութեամբ:

Հայաստանի հարաւակողմը ապրող չորս հարիւր հազար Քիւրտերը չատ լաւ վերաբերումի առարկայ են: Ժամանակակից քրտապիտութիւնը մեծ մասամբ անոնց պարտական է:

Քիւրտերու ազգային զգացումը քաջալերելով, Ստալին կը յուսար նեղել այն աշխարհակալ Պետութիւնները, որոնց ենթակայ հողերուն վրայ բացի Քիւրտերէն քարիւղ կը գտնուէր:

Մռնտի խմբագիրը կը յիշէ պարսկական Աւտպատականի ինքնավարութիւնը՝ Մոսկուայի հովանաւորութեամբ եւ 1946ին Մահապատի Հանրապետութեան հետ անոր ալ հաշուեյարդարի ենթարկուիլը Իրանի բանակին կողմէ: Աւտրպատականի ապստամբական չարժումի պետը կախուեցաւ եւ քրտերէն դասագիրքերը այրուեցան: Անկէ ի վեր քիւրտ ազգայնական չարժումը սահմանափակուած է ճախերու չրջանակին մէջ եւ անխնայ կը ըզսպուի Թեհրանի կառավարութեան կողմէ:

Իրաքի մէջ, ուր ապրող երկու միլիոն Քիւրտերը բնակչութեան գրեթէ մէկ երրորդը կը կազմեն, 1925ին է, որ Քիւրտերը առաջին անգամ ապստամբութեան դէջ պարզեցին, Թուրքիոյ Քիւրտերուն հետ միաժամանակ եւ ձախողեցան: Նոյնը՝ 1932ին, որուն մասնակցեցաւ Պարզանի, որ 1943ին գլուխը պիտի անցնէր աւելի լայն ասպարիսով ապստամբութեան մը: 1945ի ամրան անգլիական ռմբակիզ օդանաւեր եւ անգլիացի զօրավար Ռիչթըրնի հրամանատարութեամբ Իրաքցի զինուորներ զսպեցին այս չարժումը: Պարզանի ապստամբեցաւ Մահապատ: Ու երբ 1946ին Իրանի զինուորները վերջ տուին «անկախ Քիւրտիստանի Հանրապետութեան», Պարզանի իր 500 հազար զինուորներով ապստամբեցաւ Խ. Միութիւն, ուր մնաց տասներկու տարի: 1956ին Իրաքի վարչապետ Նուրի Սայիտ փաշա, ծաղումով քիւրտ, ամբաստանեց Մոսկուան, որ Պարզանին եւ իր զինուորները կը մարզէր, նպատակ ունենալով զանոնք ղրկել Իրաք զայն կործանելու համար: Երկու տարի վերջ վարչապետն ու ՁԷյսալ Բ. թագաւորը սպանուեցան եւ Հանրապետութիւն հռչակուեցաւ:

1958 Հոկտ. 7ին Պարզանի հանդիսաւոր կերպով ընդունուեցաւ Պաղտատի մէջ նախագահ Զօր. Քասէմի կողմէ: Քիւրտ Դեմոկրատ կուսակցութիւնը ճանչցուեցաւ պաշտօնապէս եւ քրտերէն թերթեր հրատարակելու արտօնութիւն տրուեցաւ: Բայց Քասէմ կասկածով կը դիտէր Պարզանին, որ կապեր ունէր Խորհ. Միութեան հետ: Քիւրտերու կեանքին բարելաւման համար տրուած խոստումները ջնջուեցան: 1961ին Պարզանի կրակին զէնքի դիմեց: Քասէմ եւ իր քանի մը յաջորդները Պաղտատի մէջ զոհ գացին պետական հարուածներու: Նոր վարչապետները նոր խոստումներ տուին, յետոյ եւ առին զանոնք: Կռիւները դադրեցան, յետոյ վերսկսան:

Մոսկուա սկիզբները բացէ ի բաց աջակցեցաւ Քիւրտերուն եւ քանիցս ազդարարութիւն ուղղեց Իրաքի կառավարութեան: Իր դրդումով 1963ին Մոնկոլիա առաջարկեց ՄԱԿի Ընդհանուր Ժողովի օրակարգին վրայ դնել քրտական հարցը: Սակայն քանի մը չաբաթ վերջ եւ առաւ առաջարկը: 1963 Հոկտ. 7ին Պրաւդա պանծացնելով Քիւրտերու ազատագրական չարժումը, յեղաշրջանութեամբ կ'ամբաստանէր Իրաքը, մեղսակցութեամբ Թուրքիոյ, Իրանի եւ Սուրիոյ:

Կրեմլին դիրք պիտի փոխէր այն օրը, որ Գահիրէի հետ իր յարաբերութիւնները պիտի վատթարանային եւ պիտի ուզէր կաթնել Իրաքի վրայ: Խորհ. Միութիւնը Պաղտատի կառավարութեան հայթայթեց քիւրտ «Փէշմէրկա»ներու դէմ կռուելու համար անհրաժեշտ արդիական զէնքերը: Պարզանի ստիպուեցաւ դիմել Իրանի:

Դէպքերը ցոյց տուին, որ կը սխալէին թէ՛ անոնք, որ Պարզանին «բոլշեւիկեան գործակալ» կ'անուանէին, թէ՛ անոնք որ «աշխարհակալութեան գործակալ» կը նկատէին զայն: Իրականութիւնն այն է, որ կ'ըսէ Անտրէ Ֆոնթէն, Քիւրտերը տասնեակ հազարներով զոհ կուտան՝ մինակ կռուելով արդիական զէնքերով սպառազէն Պետութեան մը դէմ, մինչ Մեծերը, — որոնց չարքին Ֆրանսա, — որոնք քարիւղի պէտք ունին, բարեացակամ չէզոքութիւն կը պահեն:

Օտարի կամքէն կախում ունենալը կը ներկայացնէ այն անպատեհութիւնը, որ երբ չահերը փոխուին, քաղաքականութիւնն ալ կը փոխուի: Օրինակ՝ Եթովպիոյ կայսրը եւ Սուտանի նախագահ Զօր. Նըմէյրի, որոնք մէկը միւսի երկրի ապըստամբներուն կ'օգնէին քանի մը տարի առաջ, օրին մէկը յանկարծ լքեցին զանոնք՝ համաձայնութեամբ՝ առանց հոգ ընելու անոնց ենթարկուելիք վիճակին մասին:

Շատոնց Իրան չէր փափաքեր Քիւրտերու յաղթանակը, որ կրնար արձագանգ գտնել Իրանի իրենց ցեղակիցներուն մօտ: Շահ Մոհամմէտ Րզա Փէհլէվի անցեալ Ճունիսին Ֆրանսա այցելութեան նախօրեակին Մռնտի Թղթակցին կը յայտարարէր թէ Շահը «Փէշմէրկա»ներուն կ'օգնէր ա՛յնքան միայն, որ արդիւէ Իրաքցիներուն չահիլ, բայց ոչ այնքան՝ որ անոնք չահին (Լը Մռնտ, 1974 Ճունիս 25):

Քիւրտերը խաղաթուղթ մըն էին Իրանի ձեռքը՝ զանոնք օգտագործելու արաբական երկիրներուն հակապարսկական քաղաքականութիւնը վերացնելու եւ իր նահերուն Շաթ-էլ-Արաբի եւ Պարսից ծոցին մէջ ազատ նաւարկութիւնը ապահովելու համար: Իրան եւ Իրաք պիտի կրնա՞ն այդ չջնջէն հեռացնել ամերիկեան եւ խորհրդային ազդեցութիւնները: Ապագան ցոյց պիտի տայ:

Իրան եւ Իրաք իրենց համաձայնագրով կը խոստանան «առաւելագոյն վեհանձնութեամբ» կարգադրել Քրտական Հարցը: Սակայն Պաղտատի կառավարութիւնը հրադադարը ծանուցանող իր հաղորդագրութեան մէջ «վարձկան քիւրտ» կ'որակէ քիւրտ ապստամբները: Լաւ նախանշան չէ այս:

Այսպիսի լեզու գործածելով չէ, որ կ'ըսէ Անտրէ Ֆոնթէն, Պաղտատի կառավարութիւնը վատահութիւն պիտի ներչնչէ Պարզանիի եւ անոր զինուորներուն՝ իր բարի մտադրութեանց մասին: Ու կը հարցնէ.

«Ի՞նչ պիտի ըլլան Փէշմէրկաներն ու իրաքցի տասնեակ հազարաւոր Քիւրտերը, որոնք Իրան ապաստանած են: Քաղաքային ներքին իրաւունքի տրամադրութեամբ դատապարտելի է այն, որ օգնութեան չի փութար վտանգի ենթակայ մարդու մը: Այս օրէնքը այժմ փոխարինուած է ուրիշներու գործերուն «չմիջամտելու» փարիսեցիական միջազգային իրաւունքով:

Այդ է պատճառը, որ ՄԱԿը երբեք չի զբաղիր Քիւրտերով: «ՄԱԿի «հարիւր եւ հնգասունեակօթը անդամներուն մէջ պիտի չգտնուի՞ միայն մէկը, որ ոգեկոչէ այս ողբերգութիւնը», կը գրէ Անտրէ Ֆոնթէն, իրաւ եղրակացութիւն:

ՀՐԱՆՏ-ՍԱՄՈՒԷԼ

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

Բանի մը տող

ՇԻՒԱՖ վերադարձաւ գոհ եւ կը պարզուի թէ ամէն ինչ լաւ է Մոսկուայի եւ Փարիզի միջեւ: Բրեժնեւ նոյնիսկ ըսած է թէ մեծ վստահութիւն ունի Ժիսքարի նկատմամբ, զոր լուրջ մարդ մը կը նկատէ: Տնտեսական գետնի վրայ երկու երկիրներու համաձայնութիւնը 20 միլիառի չուրջ է, այսինքն Մոսկուա քսան միլիառի ապսպրանք ըրած է Ֆրանսայի:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ, Զատիկէն անմիջապէս եռք գիներու նոր յաւելումներ պիտի ըլլան երկաթուղիի (Ապրիլ 13), հանրակառքերու, մեթրոյի, կազ – էլեկտրականութեան ու նաեւ գինիի գիներուն վրայ:

ԻՐԱՔԻ քրտական ըմբոստութիւնը վերջնական եւ ամբողջական ձեւով քայքայուելու վրայ է: Պաղտատի համաձայն 11·000 Քիւրտեր վերջին օրերուն իրենց զէնքերը յանձնած են Իրաքի բանակին: Այլ աղբիւրներու համաձայն յանձնուողներուն մեծ մասը քաղաքացիներ են. Զօր. Պարզանիի կամաւորները կը նախընտրեն Պարսկաստան ապաստանիլ, փոխանակ անձնատուր ըլլալու Իրաքցիներուն: Որոշ աղբիւրներու համաձայն ալ Զօր. Պարզանիի երկու զաւակները լեռները քաշուած են 9000 արձակագէններով, որպէսզի դէմ դնեն իրաքեան բանակի յարձակումին, Ապրիլի սկիզբը:

ԱՆԳԱՐԱՑԻ գինուորական ատեանը դատելու վրայ է այն 271 ենթասպաները, որոնք ամբաստանուած են իրրեւ «դաւաճան»: Այս վերջինները կրնան մէկէն մինչեւ երեք տարուան բանտարկութեան դատապարտուիլ: Ասոնք «դաւաճան» եղած են անցեալ ամիս, երբ Թուրքիոյ գլխաւոր քաղաքներուն եւ գինուորական կայաններուն մէջ ցոյցեր կատարած էին՝ բողոքելու համար ամսական հատուցումի անբաւարարութեան դէմ, Թոշակէն զատ:

ՀԱՐԱՒ. ՎԻԷԹՆԱՄԸ փաստօրէն երկուքի բաժնուեցաւ, երբ առջի օր Հիւս. Վիէթնամի ուժերը գրաւեցին երկու նահանգներու գլխաւոր քաղաքները՝ Քուանկ Նըկայ եւ Թամ Քի: Դաղթականներու թիւը կ'աւելնայ ասոնցմէ ետքը եւ վերջին լուրերու համաձայն 800·000 հոգի այժմ ճամբաներու վրայ կը գտնուին՝ ապաստան փնտռելով երկրին հարաւը:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ Ներքին նախարարը Լոնտոնի մէջ տեսակցեցաւ Անգլիոյ վարչապետին հետ:

ՀԱՅԵՐԸ ՀՈՂ ՁՈՒՆԻՆ ԵՂԵՐ ԹՈՒՐՔԻԱ...

— o —

« ՄԻԼԼԻԷԹ »Ի ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆԸ

«Միլլիէթ»ի մէջ, Ապտի Իփէճիի կը գրէ Մարտ 21ին.—

«Այս պահուն համաշխարհային չափանիշով պայքար մը կը պատրաստուի Թուրքիոյ դէմ: Ապրիլի առաջին օրերէն սկսեալ, զանազան երկիրներու մէջ ազգանշան պիտի տրուի, ահարկու քարոզչութիւն մը պիտի սկսի զնայքներով, ցոյցերով եւ հրատարակութիւններով: Թուրք հանրային կարծիքը երբ իր ամբողջ չահագրգռութիւնը կեդրոնացուցած է կառավարական տագնապին վրայ, աշխարհի չատ մը անկիւններուն մէջ այս ուղղութեամբ սկսած աշխատանքները փութով առաջ կը տարուին: Անցեալ չաբթու Ջուիցերիա մնացինք 24 ժամ, եւ մեր ուշադրութենէն չվրիպեցաւ այն ծանրակչիռ երեւոյթը՝ որ աւելի քան կարեւոր է Թուրքիոյ համար:

Ըստ երեւոյթին այնպէս կը կարծէք թէ արտասահմանի Հայերը իրենց ազգական ցոյցը պիտի ընեն Ապրիլին: Ինչպէս գիտենք, Հայերը կը պնդեն թէ 1915ի ըմբոստացման հետեւանքով պատահած դէպքերը Լարդ մըն էին իրենց ազգակիցներուն դէմ: Այս դէպքը կը յիշատակուի ամէն տարի Ապրիլին, եւ աշխարհի զանազան երկիրներուն մէջ Թուրքերը մեղադրող ցոյցեր տեղի կ'ունենան: Լոկ ցոյցերով չեն գոհանար, այլ Թուրքերը նզովող յիշատակարաններ կը կերտեն, եւ մինչեւ իսկ ոճիրներ կը գործեն, օտար երկիրներու մէջ պաշտօնավարող երիտասարդ եւ անմեղ Թուրք դիւանագէտներ մահացնելով:

Արտասահմանի հայկական կազմակերպութիւններն բոլորն ալ այս աստիճան մոլեռանդ չեն անշուշտ: Ոմանք չեն մասնակցիր այդ քինախնդրութիւններու, խորհելով որ վաթսուն տարի առաջ պատահած եւ մոռացութեան տրուած դէպքեր են անոնք: Այս անգամ այդ կազմակերպութիւնները իրարու միացած են սակայն եւ որոշած են ձեռք ձեռքի տալ եւ գործել: Ամերիկա, Եւրոպա, Մերձաւոր Արեւելք ապրող ամբողջ Հայերը այժմ այս պատրաստութեանց լծուած են, թէ՛ անհատապէս եւ թէ իրենց կազմակերպու-թիւններով: Եւ այս անգամ պիտի չբաւականանան ցոյցերով կամ հակաթուրք հրատարակութիւններով, այլ ազդեցիկ ձեռնարկներ պիտի կատարեն պնդելով, որ Թուրքիա իրենց հողերը խլած է եւ Թուրքիոյ մէջ պէտք է անկախ Հայաստան մը հիմնել այդ հողերուն վրայ:

Ոչ մէկ կասկած թէ պէտք չէ լուրջի առնել այդպիսի պահանջ մը: Միայն թէ խնդիրը այդպէս դատելով պէտք չէ ստորագնահատել զայն: Պատճառն այն է որ Հայերը այս անգամ բնական դաշնակիցներ պիտի գտնեն աշխարհի չատ մը տեղերը: Մանաւանդ հիանալի առիթ մըն է Հելլէններուն համար, որոնք Թուրքերը կ'ամբաստանեն իրրեւ չարդարար եւ ուրիչներուն հողերը բռնագրաւող: Անոնք իրենց ամբողջ կարելիութիւններով ուժ պիտի տան այդ պայքարին:

Խնդիրը այս չէ միմիայն, լսեցինք թէ Քիւրտերն ալ մաս պիտի կազմեն այս չարժումին, որով աշխարհի չորս կողմը տարածուած երեք ցեղ պայքար պիտի բանան Թուրքիոյ դէմ, առանց սակայն թիզ մը հող իսկ խլելու անկէ: Հակառակ ասոր պէտք չէ ստորագնահատենք մեզի դէմ նկրտուած այն թշնամութիւնները, որոնք կը զուգադիպին այն օրերուն, ուր Թուրքիա քաղաքական արտաքին մեծ դատեր ունի: Պէտք է ուշադիր եւ աչալուրջ ըլլանք»:

ԻՄԱՍՏՈՒՆ ՈՐԴԻԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻԻՆ ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ

- ՄԱՅՔԼ Ճ. ԱՐԼԷՆ -

(Դ· եւ վերջին մաս)

Ահա ամփոփումը եւ մեր ապաւորու – թիւնները այս երեք յօդուածներէն, որոնք կը ներկայացնեն գրքի մը աւելի քան 300 էջերը, ինչ որ կարելի չէ մեր փափաքին համաձայն մանրամասնօրէն քննել: Նե – րողամիտ կ'ըլլան ընթերցողները եթէ ան– կատար է մեր ապաւորութիւնը: Ցիշենք ամէն բանէ առաջ որ այս գրութիւնը հրատարակուած Նիւ Եորքի համբաւաւոր «Նիւ–Եորքըր» գրական շաբաթաթերթին մէջ, որ միլիոնաւոր ընթերցողներ ունի, գրուած է մասնաւորաբար Ամերիկացի – ներուն համար, Ամերիկացի գրագէտի մը կողմէ, որուն տաղանդը մեծ է, եւ իր ոճը ոչ միայն յստակ, զգայուն եւ վա– յելուչ է, այլեւ երեւան կը հանէ գրագէ– տին մեծ ձիրքը, պատմելու եւ բացատրե– լու Հայութեան եւ Հայաստանի պատ – մութիւնը, Նայիրիի եւ Ուրարտուի օրե – րէն մինչեւ այսօր, հիմնուած է չատ լուրջ աղբիւրներու վրայ, Մայքըլ Ճ· Արլէն կարգացած է չատ մը պատմաբաններու աշխատանքները: Հայութեան պատմու – թիւնը իր երեք յօդուածներուն վեր ի վե– րոյ մէկ երրորդը կը ներկայացնէ:

Հեղինակը չանացած է առարկայական ըլլալ եւ անկողմնակալ, բայց այդ պատ– մաբաններուն մէջ կան քանիներ, որոնք չատ անգամ այնքան ալ համակիր չեն ե– ղած մեզի, եւ իրենց քննադատութիւն – ները այնքան ալ հաճելի չեն կարդալ մե– զի համար:

Բայց ամէն պարագայի տակ անպա – ռութիւնը եւ ինքնագոհութիւնը տեսակ մը աղէտ կը նկատենք Հայութեան պէս պատասխանատու եւ տարեց ազգի մը հա– մար, եւ առանց ընդունելու բոլոր քննա– դատութիւնները, երբեմն մենք կրնանք աւելի լաւ բացատրել զանոնք:

Ամէն պարագայի տակ ամերիկացի ըն– թերցողները վստահօրէն աւելի լաւ պիտի ճանչնան Հայութիւնը մեր ներկայ կա – յութիւնը, եւ, հաւանաբար, աւելի հա– մակրին մեզի:

×

Գրուածքին մէջ մեծ տեղ կը բռնեն նաեւ Մայքըլ Ճ· Արլէնի զգացումները իր հօրը հանդէպ, եւ իրենց փոխ – յարաբերու – թիւնները, իր երազները եւ յիշողութիւն– ները երբեմն Շէյքսփիրեան ընոյթ ունին, իր հօրենական զգացումը դերեւում է թէ ինչո՞ւ իր հայրը միշտ գաղտնի պա– հած է իր ծագումով Հայ ըլլալը (*), եւ ինչու իր զաւակը միշտ հեռու պահած է Հայութենէն:

Հայր ու տղայ դիրար չեն հասկնար: Հայրը միշտ հեռու է իր զաւակէն, եւ երբեմն առելութեան զգացում մը կը ծնի տղուն սրտին մէջ, որուն կը յաջորդէ նաեւ որդիական սէրը:

Եւ իր հոգին խաղաղութիւն կը գտնէ միայն երբ Արարատեան դաշտին վրայ, Ցուշարձանին բոցին առջեւ իր երեւակա– յութեամբ կը զգայ թէ իր ձեռքին մէջ բռնած է իր հօրը ձեռքը, եւ անոր հետ միասին կանգնած են հայ մարտիրոսնե – րուն յիշատակարանին առջեւ: Եւ վեր – ջապէս բերած է իր հայրը հոն, Մասիսի դիմաց եւ հայ ժողովուրդին մէջ:

×

Ի հարկէ Հայաստան իր այցելութիւնը մեծապէս տպաւորած է զինք: Չի փնտը– ռեր եւ չերթար պաշտօնական ընդունե – լութեանց, չէ այցեցած Էջմիածին (այդ մասին չի խօսիր իր գրութեան մէջ), ոչ ալ որեւէ նախարարութեան, կամ մաս – նագիտական «Վարհուրդ»ներու:

Իր նպատակն է լսել հայերէն, դիտել ժողովուրդը որ կ'ապրի իբր Հայ, իր հոգին վրայ, երախաները, դեղեցիկ եւ ժիր, որ կը խաղան պարտէզներուն մէջ, ողջագուրել զանոնք եւ վերջապէս հաս – կնալ թէ ի՛նչ կը նշանակէ «Հայութիւն»:

×

Իր ամերիկացի կնոջ դերը մեծ է նաեւ այս ճամբորդութեան ընթացքին: Ան է որ կը կռահէ իր ամուսնոյն յուզումները, վիշտերը· կը հասկնայ եւ կը հանդար – տեցնէ իր ամուսինը, եւ կ'ըսէ ինչ որ իր ամուսինը չուզեր արտայայտել: Եւ գրա– գէտին կինը առաջինն է որ կը հասկնայ իր ամուսնոյն «վերադարձ»ին պատճառը:

×

Ճամբորդութեան ընթացքին երեւանի մէջ իր լաւագոյն բարեկամները երկու «առաջնորդ»ներն են — Սարգիս, անպաչ– տօն եւ Աբրամ, պաշտօնական: Անոնց խո– սակցութիւններէն կը հասկնայ Հայաս – տանի բնակիչներուն մտայնութիւնը եւ մանաւանդ անոնց անվերջանալի ոխը Թուրքերուն հանդէպ:

Եւ իր մեկնումին վերջին նկարը Սար– պիան է, որ օդակայանին մէջ, ոստիկան– ներու չարքին եռեւէն կը չարժէ իր ձեռ– քերը, ցտեսութիւն պատրաստ:

×

Հայկական պատմութիւնը ուսումնա – սիրելէ վերջ գրագէտը հարց կուտայ եւ կը պատասխանէ ինքը·— Հայ Աղգութիւն մը եղա՞ծ է (հաւանաբար Տէրութիւն ը– սել կ'ուզէ):

Բայց մենք կը պատասխանենք: Այո՛, որքան որ մեր պատմութիւնը բեկեալ դիծ մը կը ներկայացնէ, չարունակութիւն մը կայ միշտ: Թիւերնիս քիչ էր եւ չկրցանք անկախ եւ մեծ Պետութիւն մը պահել: Եւ ինչպէս ինքն ալ կ'ըսէ· «Ո՞ւր մնացին Հայերու ժամանակակից մեծ իշխանու – թիւնները, բոլորն ալ կորսուեցան»:

Այո՛, մենք ներկայ ենք, եւ հոս է որ կը կրկնենք գրագէտին հետ· «Հայկ· ներկայութիւնը» միշտ եղած է եւ կայ:

Ո՛չ, հայ եկեղեցին միակ խունկի մու– խի եւ «ծանրութեան» կամ ախորութեան պատկեր մը չէ որ կը ներկայացնէ: Մեր եկեղեցին տարբեր է միւս ազգերու եկե– ղեցիներէն: Ան տառապած է մեզի հետ, մեր չատ մը կղերականները նահատակ – ուած են ժողովուրդին հետ, եւ Հայու– թեան գոյութիւնը կը պարտինք նաեւ մեր եկեղեցիին:

ՎԵՐՋԱԲԱՆԻ ՏԵՂ

Եւ ահա, սիրելի Մայքըլ Ճ· Արլէն, կը վերադառնաք դէպի Հայութիւն, իմաս – ուն որդիի մը նման, երկար տարիներու փնտուտուքներէ եւ հակասական զգացում– ներէ ետք:

Բարի գալուստ, մեր մէջ: Եկէք բաժ– նելու մեր վիշտերը, յիշատակները, հիասթափութիւնները եւ յոյսերը: Ձեր մեծ տաղանդը, զգայնութիւնը եւ անկեղ– ծութիւնը չատ կարեւոր են մեզի համար: Բայց կը կարծեմ որ ձեր «Ճամբորդու– թիւնը» ամբողջացնելու համար, պէտք է երկրորդ մը կատարէք նաեւ Հայութեան միւս կէսին, հատատար թիւով, Հայաս– տանի բնակչութեան հետ, Հայաստանէն դուրս ցրուած ամէն երկիրներ, դար – ձած այդ երկիրներուն կատարեալ քաղա– քացիները, պաշտպանելով անոնց իրա– լը կը չանան նոյնպէս պահել մեր երեսուն դարերու ժառանգութիւնը, եւ նոյնիսկ ծաղկեցնել զայն:

Եւ պիտի տեսնէք այն ժամանակ որ վերջացած են լացերը, բայց զօրացած «արդարութեան պահանջին գգացումնե – րը»: Տոկալ, փրկել մեր սքանչելի Արեւ– մտահայերէնը, ամէն երկրի մէջ որ կ'ապ– րինք, մեծ թիւով ընտրանիներ ունենալ, (ինչպէս է արդէն ամէն մարզի մէջ) եւ այն ժամանակ վստահ եղէք թէ «մեթա– փիզիք»ն ալ դարձեալ պիտի հետաքրքրէ մեզ:

Սիրելի ամերիկացի գրագէտ, չնորհիւ ձեր զգայնութեան, դատք ձեր Հայու – թիւնն ալ, մեծ ուրախութիւն է մեզի հա– մար ձեր վերադարձը· բարի գալուստ անգամ մը եւս: Եւ վերջացնելէ առաջ կը յայտնեմ ձեզ մեծ փափաք մը: Ինչ– պէս Սարոյեանը Քալիֆորնիոյ մէջ, ինչ– պէս Սարգիսը, Համեստ Սարգիսը, երե– ւանի մէջ, մենք ալ ամբողջ սրտով կ'ու– զենք ողջագուրել ձեզ օր մը, ըսելով ձեզ·

— Հայր եւ տղայ, կը հասկնանք ձեզ, եւ կը սիրենք ձեզ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵՍՏՈՒՐԵԱՆ

(*) ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»Ի·— Այս «հին» պատմութեան մասին, բանի մը օրէն պի– տի տանք «Յառաջ»ի մէկ տեսակցութիւնը Մայքըլ Արլէնի (հօրը) հետ եւ իր նամակը «Յառաջ»ին 1930 Մարտին, ինչդ 45 տարի առաջ, իր մէկ գրութեան առթիւ, ուր Զօպանեան եւ ուրիշներ նախատական գտած էին որոշ կարծիքներ Հայութեան մասին: Այլապէս շահեկան են այս « հին էջերը »:

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ՀԱՅԱԳԷՏ ԳՐԱԴԱՏԸ

—o—

Մինչեւ Ի դար եւրոպացի մտաւորա – կաններ հետաքրքրուած են առաւելապէս հայկական մշակոյթով եւ պատմութեամբ: Անոնցմէ քիչեր գրագած են հայ նոր գրականութեան հարցերով: Այդ քիչերէն եղած է գերմանացի գրագատ Արթուր Լայպէ:

Ծնած է 1852ին, Պրեսլաւ: Երկար ժա– մանակ Լեհաստանի մէջ գրագած է մանկավարժութեամբ: Այնուհետեւ, չուրջ 12 տարի, նուիրուած է հայերէնի եւ վրա– ցերէնի ուսումնասիրութեան, ծանօթա – ցած է երկու գրացի ազգերու հին ու նոր գրականութեան: 80ական թուականնե – րուն արդէն լոյս տեսած են հայ գրա– կանութեան նուիրուած անոր հետազո– տութիւնները: Առանցմէ առաջինը Գ. Սունդուկեանի Թատերգութեան նուիր – ուած «Հայ թատերագիր մը» յօդուածն է, որ լոյս տեսած է Լայփցիկ գերման գրագէտներու ընկերութեան գրական չա– բաթաթերթին մէջ: Այս յօդուածը 1889ին թարգմանուած է հայերէն եւ տպագրը– ուած է «Արձագանգ» չաբաթաթերթին մէջ (թիւ 26): Տարի մը ետք Լայպէ ար– ցելած է Թիֆլիս եւ հինգ տարի չրջագա– յած է Անդրկովկաս: 1886ին առիթ ունե– ցած է Թիֆլիսի մէջ դիտելու Պ. Ագամ– եանի խաղը եւ ծանօթութիւն հաստատե– լու դերասանին հետ ու յետագային՝ այս վերջինին մահէն ետք, իր «Երեք չրջի» յօդուածով գրած է· «Ագամեան - Համ– լէթին տեսնողը կարծում էր, որ նա Համլէթի հոգին իւր մէջ է փոխադրել բեմի վրայ կսկիծով եւ ոգեւորութեամբ»

պէս Սարգիսը, Համեստ Սարգիսը, երե– ւանի մէջ, մենք ալ ամբողջ սրտով կ'ու– զենք ողջագուրել ձեզ օր մը, ըսելով ձեզ·

— Հայր եւ տղայ, կը հասկնանք ձեզ, եւ կը սիրենք ձեզ:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԵՍՏՈՒՐԵԱՆ

(*) ԽՄԲ· «ՅԱՌԱՋ»Ի·— Այս «հին» պատմութեան մասին, բանի մը օրէն պի– տի տանք «Յառաջ»ի մէկ տեսակցութիւնը Մայքըլ Արլէնի (հօրը) հետ եւ իր նամակը «Յառաջ»ին 1930 Մարտին, ինչդ 45 տարի առաջ, իր մէկ գրութեան առթիւ, ուր Զօպանեան եւ ուրիշներ նախատական գտած էին որոշ կարծիքներ Հայութեան մասին: Այլապէս շահեկան են այս « հին էջերը »:

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Պաշտպան Դր· փոն Գոթդոն·— Տիկին Դիմման, երբ ամբաստանեալը ձեր քովը բնակարան վարձեց, այդ բնակարանը ար– դէն դատա՞րկ էր· մէեւնոյն օ՞րն եկաւ թէ քանի մը օր վերջը:

Վկայ Տիկին Դիմման·— Կիրակի առա– ւօտ, վարձելէն քանի մը օր եառքն էր, մօ– տաւորապէս 3–4 օր, վասնզի սենեակը դեռ ազատ չէր:

Նախագահ·— (Թարգմանին) Ըսէք ամ– բաստանեալին, որ Պ· Աբէլեան կը վկայէ թէ երեք անկումներու մասին լսած է եւ թէ ինքը Պ· Աբէլեանին Աուգսբուրգեր փոդոգէն տեղափոխուելուն պատճառ բե– րած է իր առողջական վիճակը: (Կը թարգմանուի):

Պաշտպան Դր· փոն Գոթդոն·— Պարի դասին քանի՞ հոգի էիք:

Վկայ Աբէլեան·— Գրեթէ 60–70 հոգի:

Պաշտպան Դր· փոն Գոթդոն·— Օրիորդ– ներուն հետ խօսիլ կը փորձէ՞ր· քաշ – ուա՞ծ էր թէ համարձակ էր:

Վ·— Ընդհանրապէս համարձակ չէր, որոշ օրիորդի մը հետ չէր պարեր, այլ զանազան· անոնց հետ կը խօսակցէր, վասնզի կը յուսար թէ ասով դերմանե– րէնի մէջ պիտի բացուէր:

Դր· Վիպման·— Ձեզի իրրեւ չատ գոց, լռակեաց մարդ զարմանալի չէ՞ր երեւար:

Վ·— Լուռ ու մունջ էր եւ ուրիշներուն պէս ալ զուարթ եւ ազատ չէր:

Դր· Լիպման·— Շատ զարմանալի է որ կ'ըսէք չարդերու վրայ բնաւ չէիք խօսեր· ինչը որ այնչափ խոր մասնակցութիւն մը ունեցած է, ի՞նչպէս անոնց խօսքը չէր ըներ:

Վ·— Օր մը մեր խօսակցութեան ժա– մանակ Լեհիհուսի Հայաստանի վրայ դրած դիրքը կը կարդայինք, յանկարծ դիրքը ձեռքէս խլեց եւ ըսաւ· «Ձդէ հին վէրքերը չբանանք»:

Դր· Լիպման·— Ուրեմն խոյս կուտար եւ չէր ուզեր զանոնք վերյիչել:

Վ·— Դիրքը ձեռքէս առաւ եւ ըսաւ· «մէկդի դնենք դիրքը եւ զուարճանանք»:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Անդեօք ծանօթ է ձեզի, պարի դասի ժամանակ պատա – հած անկումը մասնաւոր պատճառ մը ունէ՞ր:

Վ·— Ոչ· միայն ըսաւ թէ լաւ չէր զգար ինքզինքը ու կ'ուզէր տուն դառնալ:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Անկման մէջու– ցին եղածը ճի՞շ թէ հեծեծանք էր· եւ արդեօք հեծածանքին հետ քառեր ալ արտասանե՞ց:

Վ·— Ոչ, ճիշ չէր, հեծեծանք էր:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Ամբաստան – եալը կը դողա՞ր:

Վ·— Այո, բերանը կը փրփրէր:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Փրփուրը գու– նատ՞ր էր:

Վ·— Ո՛չ:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Դողը ո՞րչափ տեւեց:

Վ·— Գրեթէ 10 վայրկեան:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Ցետոյ անմի – չապէս արթնցա՞ւ:

Վ·— Այո՛:

Իրազեկ Պրոփ· Դր· Ֆոքստէր·— Կ'ըսէք թէ նոպայի մասնաւոր պատճառ մը չկար· կարելի չէ՞ որ առանց ձեր գիտութեան ամբաստանեալը անկէ քիչ առաջ որեւէ պատճառով վերյիչած ըլլար ջարդերը:

Ն·— Նոպաները քանի մը անգամ կրկ– նուած են:

Պրոփ· Դր· Կասիրէր·— Վկան կ'ըսէր թէ պատճառ մը չի դիտեր, բայց որոշ պատճառի մը դոյութեան հնարաւորու – թիւնը միշտ կը մնայ· կարելի չէ՞ արդեօք որ ամբաստանեալը քիչ առաջ իր չորս – դին դիակներ տեսած ըլլայ եւ անով ջարդերը վերյիչած· այդ մասին բան մը ծանո՞թ է ձեզի:

Վ·— Ոչ· բայց ինծի ըսած էր առաջ թէ նոպաները ունենալէ առաջ հոտ մը կ'ա– ռնէ եւ այնուհետեւ զգայն կ'իյնայ:

Իրազեկ Դր· Շտէօրմէր·— Կրնա՞մ ձեզի յիշեցնել որ հայկական հիւպատոսարանի մէջ ինծի ըսած էիք թէ անկումը կը սկսէր բարձր սուր ճիչով մը:

Վ·— Ձեմ կրնար ըսել՝ ճի՞չ թէ հեծե– ծանք էր, ամէն պարագայի մէջ չորս դին կը չօշափէր ու կ'իյնար· աւելի չեմ կրնար ըսել:

×

Վկայ Լեւոն Էֆթեան, Պերլին, 21 տա– րեկան, կաթոլիկ: (Երդումէն ետքը):

Նախագահ·— Փարիզէն ե՞րբ Պերլին եկաք:

Վկայ·— 1920 Փետրուարին:

Ն·— Անկէ ի վեր ձեր ազգականներու քա՞ով կը բնակիք:

Վ·— Փեսայիս՝ Թէրզիսպաշեանի քով, որ Օրանիէն փոդոց թիւ 75 կը բնակի:

Ն·— Ծխախոտաճառի խանո՞ւթ մը ունի հոն:

Վ·— Այո՛:

Ն·—Անոր կինը՝ ձեր քոյրն ալ հոն կը բնակի:

Վ·— Այո՛:

Ն·— Ձեր քոյրն ալ երդնկայէ՞ն է:

Վ·— Ոչ· Կարնեցի է:

արտաչնչելու համար: Այս մինչեւ մատները ծայրը արուեստագէտը նոյնպէս բանաստեղծ էր և յատկապէս՝ նկարիչ: Նա առհասարակ մի զանազանատարր բնատուրթիւն էր եւ չէր կարողանում, ինչպէս բոլոր հանճարեղ անձինք, մի նեղ գծուած գործունէութեան մէջ սահմանափակուել» («Արձագանգ», 1883): Այս յօդուածը գրած է Կ. Պոլիս, Աղամեանի, Դուրեանի եւ Պէշիկթաշլեանի շրիմները այցելելէ ետք: «Ես տեսայ, գրած է նոյն յօդուածին մէջ, այն հրաշալի աշխարհն, որի ճառագայթները եւ գունագեղ տեսարանները Պէշիկթաշլեանի չատ էրգերի փափուկ յատակն են կազմում և նրանց այն մեղմ ու ցնորական–վիպական գրոյմն են տալիս, որ միայն Շէյքսփիրի «Ամառային գիշերուայ ցնորքների» ու Սիճենսէրի «Քաւերժահարսների թագուհու» մէջ կարելի է գտնել»: Լայսթի հերքած է ժամանակին յայտնուած այն միտքը, թէ Պէշիկթաշլեան իր քնարերգութեամբ հա–րաւատ է Ալֆրէտ տը Միւսէի: Անոր կարծիքով, հայ բանաստեղծը «աւելի Հայնէին է յիշեցնում իր ռոմանթիկ չընչով, զգացումների քնքոյշ արտայայտութեամբ եւ «հէքեաթայնութեամբ»: Իսկ բոլոր նեթեան հանդէպ տածած սիրով ան աւելի մօտ է անգլիացի բանաստեղծ Շելլիի»: Պէշիկթաշլեանի երգերը «կարող էին Հայնրիխ Հայնէի «Երգոց գրքում» դրուել եւ ընթերցողը չէր ճանաչի դրանց օտար»: Իր բանաստեղծական բարձր յատկանիշներուն չնորհիւ է, որ «սարաֆների եւ մելիոնատէրերի քաղաքում բանաստեղծը դեռ չատերի սրտում վառ է»:

1889ին Լայփցիկի մէջ Արթար Յովհաննիսեանի հետ հրատարակած եւ խմբագրած է «Հայկական գրադարան» խորագիրով պրակները: Նպատակն է եղած, ինչպէս գրած է Շերվանզադէ «Գերմանացիներուն ծանօթացնել հայ վիպասանու–թիւնն ու բանաստեղծութիւնը»: Տասնեւմէկ ծաւալուն պրակներ լոյս ընծայելէ ետք, նիւթական նեղ կացութեան պատճառով, չարքին հրատարակութիւնը դադրած է: Սակայն արդիւնքը արդէն մեծ եղած է: Լայսթի եւ Յովհաննիսեանի ջանքերով գերմաներէն լոյս տեսած էին կարեւոր նմոյշներ Արովեանի, Րաֆֆիի, Սունդուկեանի, Պօշեանի երկերէն: Հայ բանաստեղծներէ կատարած իր թարգմանութիւնները ամփոփած է առանձին գիրքի մը մէջ՝ «Հայ բանաստեղծական ձայներ»: Հոն տեղ գտած են Սայաթ–Նովայի, Հ. Գ. Ալիշանի, Պատկանեանի կարգ մը բանաստեղծութիւնները, «Կը–ռունկ», «Մրթեռնակ» եւ այլ ծանօթ երգեր:

«Հայկական գրադարան» չարքով լոյս տեսած Լայսթի «Գրական էսքիզներ» աշխատութեան (1892) մէջ առանձին դերուագներով անդրադարձած է Սայաթ–Նովայի, Արովեանի, Մխիթարեաններու, Հ. Գ. Ալիշանի, Արփմեան Հայրիկի, Գ. Ալամդարեանի, Պատկանեանի, Պէշիկթաշ–լեանի եւ Սունդուկեանի կեանքին ու գործունէութեան: Աշխատութեան մէջ առանձին գլուխ կազմած է հայ պարբերական մամուլի տեսութիւնը, ուր Լայսթ յատկապէս քննած է «Ազգարար», «Բազմավէպ» եւ «Արշալոյս Արարատեան» հանդէսները, անդրադարձած է հայ անուանի լրագրողներու գործունէութեան:

Լայսթի կարգ մը յօդուածները հրատարակուած են նաեւ հայ մամուլի, յատկապէս «Արձագանգ»ի մէջ: Ռափայէլ Պատկանեանի մասին հետեւեալը գրած է· «Նրա քնարական բանաստեղծութիւնները հրապուրիչ են իրենց վսեմ թռիչքով, չողչողուն գոյների պերճութեամբ, գեղարուեստական ճեւով եւ ըստ մեծի մասին՝ բուն արեւելեան երանգով: Հայաստանի բնական գեղեցկութիւնները վառ–վռուն գոյներով են առաջ գալիս նորա երգերի մէջ, եւ բանաստեղծն արդարեւ յափշտակում է մեզ հարաւային պերճ դաշտանկարի եւ Արարատի վսեմութեան հոյակապ պատկերներով» («Արձագանգ», 1885):

«Գրական էսքիզներ»ու մէջ վերստին անդրադառնալով Պատկանեանի նկատել տուած է, թէ «Երիտասարդական տարիներին այս բանաստեղծը իսկապէս գտնուում էր գերմանական ռոմանտիզմի ազդեցութեան տակ, որի ապացոյցն է այն ժամանակուայ նրա բանաստեղծութիւնների սենտիմենտալ չունչը: Աւելի ուշ, երբ նա աւելի խոր թափանցեց իր ժողովրդի ոգու մէջ եւ նրա կեանքում ճանաչեց որոշ ստուերոտ կողմերը, նա թողեց ռոմանտիզմը եւ յարեց դիդակտիկ – երդիծական ուղղութեանը»: Անշուշտ, վիճելի է այս տեսակէտը, քանի որ Պատկանեան իր կեանքի երկրորդ շրջանին ալ մնաց վիպապաշտ, բայց անոր միտքը հետաքրքրական է:

Ուշագրաւ է նաեւ Լայսթի տեսակէտը Հ. Գ. Ալիշանի մասին· «Ամենից առաջ նկատելի է, որ Ալիշանը աւելի մեծ բանաստեղծ կը լինէր, եթէ մնար կեանքի յորձանուտներում եւ ոչ թէ մտնէր վանականի խուցը: Զնայած դրան, նա նշանակալից զգացմունքներով լի բանաստեղծ է, որի երգերը պատկանում են հայ նոր բանաստեղծութեան գեղեցկագոյն կոթողների թուին»: Բնականչական է, որ Հ. Գ. Ալիշանի մասին նոյնպիսի տեսակէտ յայտնած է նաեւ Մ. Նալբանդեան:

Լայսթ ջերմ պաշտպան եղած է իրապաշտ դպրոցին եւ չատ գնահատած է Սունդուկեանի թատերագրութիւնը: Լայսթի կարծիքով Սունդուկեան յաջողած է թափանցել «նիւթական կեանքի խաւար կողմերը» եւ զննել ու դատափետել «այն կենցաղը, որի վերջնական նպատակը չահն է»: Յօդուածին մէջ Լայսթ բացայայտած է թատերագիրին մէկ առանձնայատկութիւնը՝ « Սունդուկեանի բոլոր գրուածների մէջ նկատում է, որ հնարաւոր է նիւթական կեանքի խաւար կողմերին գեղարուեստական կերպարանք տալ, եւ հեղինակն էլ այնքան ռէալիստ է, որ կարող է իւր խաղերը իրականութեան համաձայն վերջացնել: Մահը եւ սպանութիւնը նորա համար չատ խիստ պատիժներ են, եւ նա նախապատուում է իր հերոսներին նիւթական զրկանքների ենթարկել եւ ժամանակ տալ ուղղուելու»:

Իր «Բնութիւն», «Վրաստան», «Բարքեր եւ բնակիչներ» աշխատութիւններուն եւ կարգ մը յօդուածներուն մէջ անդրադարձած է նաեւ հայ ազգի պատմութեան, ներքին կեանքին, սովորութիւններուն եւայլն: Մեծ ակնածանքով խօսած է մեր ազգին մասին, որ անցեալին, անոր բառերով «իւր վառքի եւ զօրութեան մի–ջոցներում պատուով իշխում էր Փոքր Ասիոյ վերայ, եւ այն ժամանակից յետոյ չատ փոթորիկներ են անցել այդ թշուառ երկրի գլխով, Պարսիկները, Արաբները եւ Թուրքերը յաջորդաբար աւերել են այդ երկիրը»: Սակայն, Լայսթի կարծիքով, դարաւոր լուծը չէ ընկճած Հայերու ստեղծագործ ոգին, ուստի, «ժամանակակից քաղաքակրթութեան մէջ Հայերը այլեւս նորեկներ չեն եւ տասնեակ տարիներով արդէն ունին այն ամէնը, առանց որոնց այսօրուան օրս քաղաքակրթուած կեանք չի կարող գոյութիւն ունենալ»:

Հ. ԲԱՖՖԻՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Մարտ 4–5ին, Լենինականի մէջ տեղի ունեցած է «երիտասարդ գրողների հանրապետական 6րդ խորհրդակցութիւնը», որուն բացումը կատարած է Հայաստանի Գրողներու Միութեան վարչութեան Ա. քարտուղարը՝ Եդ. Թոփչեան:

Երիտասարդական արձակի վերջին տարիներու արձանագրած յաջողութիւններուն մասին զեկուցած է արձակագիրը Կարէն Սիմոնեան: Ան ըսած է, թէ երկու խորհրդակցութիւններու միջեւ տարած – ուող ժամանակաշրջանին գրականութեան ասպարէզ մուտք գործած երիտասարդ արձակագիրները իրենց արժանի տեղը գրաւած են նախորդ սերունդին կողքին: Երիտասարդ արձակագիրները չարունակած են աւանդներու լաւագոյն աւանդութիւնները եւ աշխատած են մերօրեայ մարդոց, անոնց ապրումներուն ու խոհերուն համապատասխան արտայայտութեան նոր միջոցներ գտնել: Կարելի է ըսել, թէ այդ սերունդին առաւել աչքի զարնող ներկայացուցիչները ստեղծած են դործեր, որոնք հայ արձակին վերջին տարիներու նուաճումներէն են:

Ալ. Թոփչեան զեկուցած է երիտասարդական չափածոյին եւ արդիականութեան մասին: Դիտել տուած է, թէ բանաստեղծներու նոր սերունդը դժուարու–թեամբ մուտք գործած է գրականութեան ասպարէզ: Այս երեւոյթը պէտք է բացատրել այն իրողութեամբ, որ բանաստեղծներու նոր սերունդը նոր ըսելիքներ ունէր եւ զանոնք կ'ուզէր արտայայտել նոր եղանակներով: Սակայն, այդ սե–րունդի լաւագոյն ներկայացուցիչները հայ դասական չափածոյին լաւագոյն աւան–դութիւնները չարունակած են, անոնք որ ստեղծուած են միջնադարուն եւ բարձր մակարդակի հասած են Զարենցի, Վա–րուժանի, Սիամանթոյի եւ այլ դասա–կաններու ստեղծագործութիւններով: Հա–կառակ ասոր, այս սերուդին առաջին քայլերը գաւական չախուռն եղած են, ո–րովհետեւ կրած են անհատականութեան ակներեւ ճիգ մը: Հիմա անցած են չատ տարիներ, չատ կիրքեր հանդարտած են եւ երիտասարդ բանաստեղծները գտած են իրենց արժանի տեղը հայ բանաստեղ–ծութեան մէջ: Աւելի յատակ դարձած է անոնց ըսածը, պայծառացած են արտա–յայտութեան եղանակները, լեզուն: Այ–նուամենայնիւ, այդ սերունդին պատկա–նող չատ բանաստեղծներ կարգ մը խմբագրութիւններու եւ, մասնաւոր, հրատարակչութիւններու մօտ նկատելի դժ–ուարութեանց կը հանդիպին: Աստնգմէ չատերուն անդրանիկ գիրքերը տարիներով կը մնան հրատարակչութեանց դարակ–ներուն մէջ: Այս երեւոյթը, անշուշտ, կ'ազդէ բանաստեղծ այդ սերունդին ստեղծագործական աճին վրայ: Այսու–հանդերձ, ուրախութեամբ պէտք է հաս–տատել, թէ այս երիտասարդները առանց վհատելու կը չարունակեն ստեղծագոր–ծել, եւ երթալով անոնց չօչափած նիւ–թերը կը մօտենան իրական կեանքին, կ'արտացոլեն մեր ժողովուրդին առօր–եան: Կարելի չէ անտեսել նաեւ այն իրո–ղութիւնը, որ այս սերունդին «աչխար–հագրութիւնը» երթալով կ'ընդարձակուի եւ կ'ընդգրկէ Հանրապետութեան տար–բեր քաղաքներն ու հեռաւոր բնակավայ–րերը: Եթէ մինչեւ վերջերս այդ սերուն–դին դրեթէ բոլոր հեղինակները կ'ապրէին եւ կը ստեղծագործէին Երեւան, ապա այժմ կարելի է յիչատակել չատ բանաս–տեղծներու անուններ, որոնք կը բնակին եւ կը ստեղծագործեն մայրաքաղաքէն հեռու՝ Կիրովական, Լենինական, Նոյեմ–բերեան եւ այլուր:

Անշուշտ, երիտասարդ բանաստեղծնե–րու ստեղծագործութիւններուն մէջ թե–րութիւններ կան: Անոնք դեռ չատ ընելիք ունին իրենց գործերուն մէջ նկատուող թերիները յաղթահարելու համար: Սա–կայն նկատի առնելով անոնց ստեղծագոր–ծական ակներեւ աճը, կարելի է յոյս յայտնել, որ Հայաստանի բանաստեղծ–ներու երէց եւ միջին սերունդները կ'ու–նենան իրենց արժանի յաջորդները:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (81)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԵ·

ՏԵՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Բայց երբ դռնէն ներս մտաւ, երբ տեսաւ մութ տեսքով չէնքերը, երբ մանաւանդ նշմարեց ոճրի սոսկալի համազգեստը հագնող թշուառները այնքան ուժով սկսաւ դողալ, որ կարծեց թէ այլեւս պիտի չկարենար քալել:

Բայց դիմադրեց այս տպաւորութեան: Վերջին ճիգ մըն էր ասիկա, որ կը պահանջէր իր քաջասրտութենէն:

Իր իրական կեանքին վախճանն էր, սոսկման եւ վշտի դռնէն դուրս կ'ելլէր այդ կեանքէն:

Վերատեսչին դրաւենեակը տարուեցաւ: Վերատեսուչը բացակայ էր, խնդրեցին որ քանի մը վայրկեան սպասէ: Այս յեստեղի պիտի ունենայ ներկայութեանը թիարանի քահանային:

Տիկին Տանկլար քիչ մնաց որ զարմացման ճիչ մը արձակէր: Բայց յաջողեցաւ անվրդով մնալ:

Խեղճ մայրը յոյս ունէր թէ պիտի թողուն որ ազատութեամբ խօսի իր զաւկին հետ: Տակաւին ականջին կը հնչէր սա անուշ բառը.— Մայր, սիրելի մայրս, որ արտասանած էր Պենեդէթթոյի կեղծաւոր ձայնը:

Բայց երմէ կը կասկածէին: Եւ այն մարդիկը որոնց ձեռքն էր իր ճակատագիրը, ամենազօր էին: Հնազանդիլ միայն կը մնար իրեն:

— Տիկին, յարեց վերատեսուչը, տեսակցութիւնը հոս, իմ դրասենեակիս մէջ տեղի պիտի ունենայ: Երթամ քահանային իմաց տամ:

— Շնորհակալ եմ, պարոն:

— Եւ հաւատացէք թէ բոլորովին մասնաւոր չնորհ մըն է այս: Որովհետեւ դեռ երէկ նախաբարական թոյլտուութեամբ ուրիշ անձեր ալ եկան եւ ներկայութեանը նաւահանգիստի պահակներուն միայն կրցան տեսնել այդ Պենեդէթթոն:

— Ի՞նչ, գոչեց Տիկին Տանկլար, կ'ըսէք թէ երէկ... անխոհեմութի՞ւն է արդեօք հարցնել ձեզի թէ որոնք էին այդ անձերը:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար·)

Տէր եւ Տիկին Ֆրեվիս եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ե. Մերակիւլեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, քեռայրին՝

ՄԱՍԻՍ ՍԱՃԼԱՆՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 24ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ (Մարտ 28) առաւօտ ժամը 10·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանէօյի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է.—

Բարեպաշտ տիկին մը 10, Տիկ. Ռոզա Տօրումեան 20, Բարեպաշտ Տիկին մը 10, Պօմոնի Նոր Սերունդ 100, Տէր եւ Տիկին Ա.Եսեխեան, Տէր եւ Տիկին Բարաղամեան 20ական։

Ողբ. երուանդ Տէր–Եղիայեանի մահուան քառասունքի հոգեհանգիստին առթիւ եղած նուէրները.— Վալանէն Պր. Լեոն Տէր–Սարգիսեան 50, Տիկին Քիւրտեան, Տէր եւ Տիկ. Ճար. Քիւրտօղլեան 10ական, այրի Տիկ. Գասպասեան, Տէր եւ Տիկ. Մարաշլեան, Տէր եւ Տիկ. Ժան Գասպասեան 100ական, Տէր եւ Տիկ. Մուշեղ Եղիայեան 500 ֆր.։

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթր – եաց տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին, ընթրեաց պատարագ ժամը 10ին, Ոտնլուայ ժամը 16ին, Խաւարում՝ 19·30ին։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթրեաց, պատարագ եւ հաղորդութիւն զբօ – ղոցականներու եւ փոքրերու 8 – 11, Ոտընլուայի արարողութիւն ժամը 16·30, կարգ հսկումի, խաւարում 19·45։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ չարչարա – նաց եւ խաչելութեան, առաւօտ ժամերգութիւն 8·40, Թաղում 17։

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, պատարագ 10ին, Ոտնլուայ 17ին, կարգ Զարչարանաց ժամը 19·30ին։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, կարգ Թաղման ժամը 18ին։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, հաղորդութիւն աշակերտներու եւ փոքրերու ժամը 9ին, ճաշու ժամերգութիւն 11, Ոտնլուայ 17, կարգ խաւարման 20։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ չարչարանաց եւ խաչելութեան ժամը 17ին։

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտ սկիզբ ժամերգութեան 8·30ին, պատարագ 10·30ին, Ոտնլուայ 16, Խաւարում 19ին։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ Թաղման ժամը 17ին։

ՎԱԼԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտեան ժամերգութիւն 8ին, պատարագ ժամը 12ին, Ոտնլուայ 18ին, Խաւարում 20·30ին։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղման արարողութիւն ժամը 18ին։

ՊՈՒԼՎ. ՕՏՏՕ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթրեաց, ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 10ին, մանուկներու հաղորդութիւն, Ոտնլուայ 17ին, Խաւարում 20ին։

ՍԷՆ–ԼՈՒԻ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, պատարագ եւ հաղորդութիւն մանուկներու ժամը 9ին, Ոտնլուայ 16ին, Խաւարում 20·30ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԷՆ ԺԵՌՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, Յիչատակ ընթրեաց, մանուկներու հաղորդութիւն ժամը 9ին, ճաշու պատարագ 10ին, երեկոյ Ոտնլուայ 5ին, Խաւարում 8·30ին

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտեան պատարագէն որ տեղի չունենար։

ՏԷՍԻՆ — Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱԻԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտեան պատարագ ժամը 10ին։ Ոտնլուայ, կէսօրէ եաք 4ին, Խաւարում երեկոյեան 8ին։

ԱԻԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղման արարողութիւն, կէսօրէ եաք ժամը 6ին։

ԱԻԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյցի արարողութիւն ժամը 4ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ԶԱՏԻԿ, պատարագ։ Սկիզբ ժամերգութեանց առաւօտ ժամը 9ին, պատարագ ժամը 10ին։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 ter, Rue Charlot — Paris

ՇԱԲԱԹ, Մարտ 29, Ճրագալոյց Ս. Զատկի, ժամը 17ին ժամերգութիւն եւ հանդիսաւոր պատարագ։

ԿԻՐԱԿԻ, Մարտ 30, Զատիկ, ժամը 11ին հանդիսաւոր ձայնաւոր պատարագ։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մարտ 31, օր Մեռելոց ժամը 11ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ։

Հ. Յ. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր Կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը, Ուրբաթ (Մարտ 28) ժամը 20·30ին, Ահրոնեան ակումբը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ԵԻՐՈՊԱՅԻ ՀԱՅ ՈՒՍԱՆՈՂԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ

(ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՄՆԱՃԻՒՂ)

Արձակուրդ կազմակերպած է Մարտ 30էն Ապրիլ 7

ՊԵԼՖՈՆԹԷՆ

(կապոյտ խաչի կայանը)

Մանրամասնութեանց համար դիմել

Մշակոյթի Տունը, Հայկ Թումֆանեանի,

17 Rue Plцo, Փարիզ 9րդ,

Հեռ. 824–63–89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը չնորհակալութեամբ ստացած է Տէր եւ Տիկին Կարապետ Ճակոբեանէ 100 ֆր. փոխան ծաղկեպսակի, նոյնօք հանգուցեալ այրի Տիկին Զարուհի Պետրոսեանի յիշատակին։

« ՅԱՌԱՋ »Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ

Լը Հավրէն Պ. Գասպարեան 30 ֆր. կը նուիրէ, Փարիզէն Պ. Զիլինկիրեան 30 ֆ.։

×

Լիոնէն՝ Պ. Արման Ուզունեան իր քոյր Շաքէ Ագըլեանի (ծնեալ Ուզունեան) յիշատակին 100 ֆր. կը նուիրէ «Ցառաջ»ին։

ՆՈՒԷՐ

Տէր եւ Տիկին Հայկ Պայրամեան իրենց սիրելի ծնողաց յիշատակին համար կը նուիրեն 50ական ֆր. Փարիզի եկեղեցւոյ, կարմիր եւ կապոյտ Խաչերուն, Ուսանողներուն Օգն. Միութեան (ստանալ «Ցառաջ»էն) եւ «Ցառաջ»ին։

ՖՐԱՆՍ. ՋԱՅՆԱՍՓԻՒՌ

Ժան–Մարի Գառդու (որու գիրքը՝ Օրինակելի ցեղասպանութիւն մը, լոյս կը տեսնէ Ապրիլի վերջ) կը մասնակցի այս չաբաթ (ժամը 9էն 11ի ընթացքին) Ֆրանս–Քիւլթիւռ կայանի յայտարարի ժամանակակից աշխարհը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Վալանսի Հ. Յ. Դ. Քրիստափոր կոմիտէն չնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Ազնիւ Տօնիկեանէ 50 ֆր. իր ամուսնոյն մահուան 8րդ տարելիցին առթիւ։ Նոյնպէս Տէր եւ Տիկին Մեսրոպեանէ 50 ֆր. իրենց տղուն ամուսնութեան առթիւ։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԱԻԱՆԴԱԿԱՆ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԱՏԻԿԸ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ
ԾՈՎԵԶԵՐԵԱՑ ՕԴԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ
ԿԱՑԱՆԻՆ ՄԷՋ
29, 30 եւ 31 ՄԱՐՏ
Մեռելոցի օրը, երկուշաբթի Մարտ 31, օթոբառով այցելութիւն
MONT SAINT MICHEL
եւ

Համաշխարհային Բ. պատերազմի Նոր–մանուհի ցամաքահանման տեսարժան վայրերը եւ զոհուած ամերիկահայ պինուորներու շիրիմները։

Ճոխ սեղան երեք օրուան ընթացքին կարմիր հաւկիթ, չէօրէկ, կասկարածաձուկ, չամիչուրով խորոված եւայլն,

Ուշադրութիւն.— Կայանը մանուկնե – րով եւ պաշտօնէութեամբ լեցուած է։ Բոլոր անոնք որոնք կը փափաքին սենեակ ունենալ, մասնակցիլ կայանին ճաչերուն եւ Մոն Սէն Միշէլի ճամբորդութեան, պարտին հեռաձայնել կայանին տնօրէնութեան (16) 31–92–77–63

CLUB DES JEUNES DE L'UGAB
Հ. Բ. Ը. Մ. ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

կազմակերպած է Ուիք–էնտ մը, զհոուկի Զատկուան առթիւ Զուիցերիա՝

CRANS S/SIERRE

Week-End de Ski à Pâques à l'hôtel Carlton. Départ Vendredi soir, 28 Mars, retour Mardi 1er Avril en car-couchettes.

Prix pension complète et voyage 360 F.

Renseignements : UGAB 870-03-18

Taverne Maubeuge
chez EDDY
KOPA ARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9

Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՒԹՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԳԱՐՆԱՆԱՅԻՆ ԲԱՑԱՌԻԿ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆ

10 ՕՐ ԵՐԵՒԱՆ — 2 ՕՐ ՄՈՍԿՈՒԱ

Երկու հոգինոց առաջին կարգի սենեակ եւ առաջին կարգի սպասարկութիւն Երեւանի եւ Մոսկուայի առաջնակարգ պանդոկներու մէջ։ Բազմաթիւ չրջապտոյտներ երկու քաղաքներու մէջ։ Գին 2600 ֆրանգ

Մեկնում՝ Ապրիլ 5 — վերադարձ՝ Ապրիլ 17 (երթ ու դարձ օդանաւով)

Արձանագրութեանց համար դիմել.—

TRANSTOURS, 22 rue du 4 Septembre, Paris 2e — Tél. 742-77-40

ուր կարելի է անձամբ ներկայանալ Կ. Ունճեանի, ամէն երեքշաբթի եւ Ուրբաթ կէսօրէ եաք ժամը 15էն 18։

MARSEILLE : Z. ALIKSANIAN, 11 rue du Bassin, St. Julien
Tél. 93-04-90 — 66-38-92

ՎԱԼԱՆՍԻ մէջ՝ Ն. Գասպարեանի — ԱԼՖՈՐՎԻԼ՝ Յ. Պօյաճեանի։

Այժմէն արձանագրուեցէք հետեւեալ ճամբորդութիւններուն.— Ա) Յուլիս 12-27 (Լենինգրատ – Երեւան – Մոսկուա)։ Բ) Օգոստոս 8–21 (Մարսէյլէն) եւ 8–23 (Փարիզէն)։ Գ) Սեպտեմբեր 12–25 (Մարսէյլէն) եւ 12–27 (Փարիզէն)։

ԲԵՄԱՍԻՐԱՑԻ ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑԱՑՈՒՄԸ

THEATRE DAUNOU — 9, Rue Daunou — Métro : OPERA

Մարտ 27, Հինգշաբթի ժամը ճիշդ 20·45ին

կը ներկայացուի

Բ. եւ վերջին անգամ ըլլալով

ՀՆԱՐՔ

ԲՐՔԶԱԼԻՐ ԿԱՏԱԿԵՐԳՈՒԹԻՒՆ 3 ԱՐԱՐ

Դերակատարները

Զարուհի Անտոնեեան — Միհրան Անտոնեան — Փիէռ Թէրզեան
Լիւսի Թօփալեան — Նուրիան Մարգարեան — Անիթա Պէրպէրեան — կարօ Թօսունեան — Յովհ. Գառնիկեան

Բեմադրութիւն՝ Մ. ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Տոմսերու համար դիմել.—

M. M. ANDONIAN, Tél. 738-21-18 — P. TERZIAN, Tél. 202-87-20
Alimentation MASSIS : 21 Rue Saulnier (9e) — Tél. 770-16-88
Aliment. CHIRAG : 26 Rue de Trévise (9e) — Tél. 770-38-63
Restaurants L'ARCHE DE NOE : 42, Rue Descartes (5e) — Tél. 326-31-37
CAPPADOCE : 3, Rue Marivaux — — Tél. 742-83-65
Agence VOYAGE EN GRECE (Mlle Mayda Berberian) 6, rue de l'Echelle (1er)
Tél. 260.30-20

Prix : 40, 30, 20 et 10 F.

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ.— վարագոյրը կը բացուի ճիշդ ժամուն։ կը յանձնա բարուի յատկապէս ճշդապահ ըլլալ։

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՄԱՐՏ
27
JEUDI
27 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 — Fondé en 1925
C. C. P. Paris 15069-82 571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·259 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 51e ANNÉE — N° 13.259

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՖԱՅՍԱԼԻ ՍՊԱՆՈՒԹԻՆԸ

ՆՈՐ ՀԱՐՈՒԱԾ ՄԸ ՄԵՐՋ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՀԱՄԱՐ

ՈՒՐԱՒ Է՝ ԻՍՐԱՑԵԼ

Մահմետական նուիրական տօնի օրն է որ Սաուտական Արաբիոյ թագաւորը՝ Ֆայսալ սպաննուեցաւ իր եղբօր զաւկին կողմէ, Ֆայսալ Պէն Սաաւտ Պէն Ապտուլ Ազիզ, որ անհատասարակչիռ մէկը կը նկատուէր: Անմիջապէս թագաւոր հռչակուեցաւ Ֆայսալի եղբայրը՝ Խալէտ իպն Ապտուլ Ազիզ, որ վատառողջ էվնան մըն է եւ հաւանական կը նկատուի որ իր տեղը չուտով տայ իր եղբօրը, որ արդէն իսկ գահաժառանգ հռչակուեցաւ, Իշան Ֆահտ: Ներկայիս Ներքին նախարար է եւ չատ աւելի տարուած հանրային գործերով քան այսօրուան թագաւորը, որու գլխաւոր սէրերն են՝ ուղտի մրցումները եւ բաղէի որսորդութիւնը: Դեռ վերջերս ալ բաց սրտի գործողութեան մը ենթարկուած է եւ հարկ եղածին չափ առոյգ չէ ստանձնելու համար դժուար ժառանգութիւն մը:

Արդարեւ Ֆայսալ, 71 տարեկան, բացառիկ անհատականութիւն ունեցող մէկն էր, որ ուղղակի կ'առնէր Իսրայէլը:

Յաւակեաց, Վահապիթներու աղանդի պէտ, երդում ըրած էր որ մեռնելէն առաջ երուսաղէմ պիտի երթայ աղօթելու: Իսրայէլի դէմ այս առելութիւնը պատճառ չէր սակայն որ Ֆայսալ կորսնցնէ իր իրատեսութիւնը եւ որոշ վերապահութիւն մը չպահէ պաղեստինեան դիմադրութեան կարգ մը չարժումներու յեղափոխական սկզբունքներուն դէմ: Չէր սիրեր նաեւ իր զարմիկը՝ Ցորդանանի Հիւսէյն թագաւորը, բայց եւ այնպէս կը քաջալերէր այս վերջինին վճռակամութիւնը Ափաֆաթի նկատմամբ:

Վերջապէս Ֆայսալ «Ամերիկացիներուն մարդն էր» եւ իր մահը, առաւելաբար հարուած մըն է Ուաշինկթընի համար: Իր երկիրը քարիւղի աշխարհի պահեստներուն շուրջ մէկ հինգերորդն ունի:

× Ֆայսալի յուղարկաւորութիւնը կը կատարուէր Ջորեքշաբթի օր ի ներկայութեան շուրջ 15 պետական ղեկավարներու: Արաբական բոլոր երկիրները ազդ· սուղ հռչակած են 10էն 40 օր:

× Իսրայէլ ուրախ է եւ դէմերու համաձայն 1953էն ի վեր, Սթալինի մահը, նման ուրախութիւն չէ տեսնուած Հըրեաներու մօտ: Քաղաքական չրջանակներու համար սակայն Ֆայսալի սպանութիւնը երեք հետեւանք ունի·— Ա.) Զրի յաղթանակ մըն է Խորհ· Միութեան համար, որու համար ոչ միայն կատաղի հակահամայնավար մը կ'անհետանայ, այլեւ մարդ մը որ կրնար հրահրել Խորհ· ասիական Հանրապետութեանց մահմետական աղգայնականութիւնը: Բ) Նոր ճակատութիւն մը Քիսինկէրի քաղաքականութեան համար: Գ) Եւ վերջապէս ծանր հարուած մը Սաուաթի համար:

× Ոճրագործը՝ Պէն Սաաւտ լինքնագլուխ գործած է եւ այդ մասին հասած սակաւաթիւ լուրերը կը հաստատեն միայն թէ անհատասարակչիռ մըն էր, որ նաեւ թմրեցուցիչի գործածութեան համար ձերբակալուած էր Ամերիկա:

ԺԻՍՔԱՐ ՄԵԾ ԲԱՆ ՉԸՍԱՒ

—o—

Նախագահ Ժիսքար, կրակը կողքին («վերջին անգամ ըլլալով», ճչդեց) մեծ նուրութիւն մը չբերաւ առջի իրիկուն: Հաստատեց թէ եթէ տնտեսական իր քաղաքականութեան մէջ ժիսքարտիէն է, Ազգ· պաշտպանութեան համար կօլիստ է: Ֆրանսա, կ'ըսէ Ժիսքար, խաղաղութեան համար կ'աշխատի քանի խաղաղասէր է, բայց պահպանելու համար այդ խաղաղութիւնը պէտք է ինք ստանձնէ իր պաշտպանութիւնը, այսինքն անկախ քաղաքականութիւն մը վարէ այդ մարդին մէջ: Դէմ է արհեստի բանակի մը բայց չի խորհիր թէ ներկայիս կարելի է զինուորական ծառայութիւնը 12 ամիսէն ալ աւելի վար իջեցնել:

Տնտեսական գետնի վրայ, կը փորձէ իրատես լաւատեսութիւն մը պահել, յայտնելով թէ Ֆրանսա կրցած է զեղչել դրամահոսութիւնը եւ գիներու յաւելումը, 1975ին, ամսական մէկ առ հարիւրէն վար պահել:

Հակազդեցութիւնները չեն փոխուիր, ըստ կողմերու: Սեկիի համար, Նախագահը ըսած է «թնդանօթ կ'ունենաք, բայց ոչ՝ կարագ»: Տըպրէ գոհ է քանի Ժիսքար «Կօլիստ» յայտարարութիւններ ըրած է, համայնավարներուն համար, Ժիսքարի ճառը «ողորմելի խեղճութիւն» մըն է:

Բանի մը տողով

ՌՐՆՈՑԻ 42 հազար բանուորները թեքնիք անգործութեան ենթարկուեցան երկուշաբթիէն ի վեր:

ԻՍՐԱՑԵԼԻ վարչապետը ամբաստանեց Եգիպտոսը, որ մերժած է իսրայէլեան բոլոր առաջարկները, այս ձեւով «տապնապ մը ստեղծած է, որուն ամբողջ պատասխանատուութիւնը կ'իյնայ եգիպտոսի վրայ»: Քիսինկէր Ուաշինկթընի մէջ նախագահ Ֆորտին դիտել տուած է, թէ անհատական չի նկատեր, որ նոր պատերազմ մը ծագի Մերճ. Արեւելքի մէջ: Համաձայն ամերիկեան աղբիւրներու, Մ. Նահանգներու Արտաքին նախարարը իր առաքելութեան ձախողութիւնը վերագրած է Իսրայէլացիներուն, որոնք ըստ իրեն «կարճատես» եղած են «ժամանակը ի նպաստ Իսրայէլի չի բանիր, եւ տարի մը եւս կրնան զղջալ, որ այս առիթը կորսնցուցած են», դիտել տուած է Քիսինկէր լրագրողներու, Ուաշինկթընի վերադարձի ճամբուն վրայ:

ԵԳԻՊՏՈՍի Մեհմալա էլ Քոպրայի հիւանդեղէնի գործատան բանուորներ ապրուստի սղութեան դէմ բողոքի գոյց կատարած են: 35 գուցարարներ ձերբակալուած են:

ՖՐԱՆՍԱՑԻ մէջ գործազուրկներու թիւը մէկ միլիոն 200 հազարի կը հասնի Ծունիսի վերջ, եւ մէկ միլիոն 400 հազարի Սեպտեմբերին: Զախ սենաիքաններուն համար այս թիւը աւելի մեծ է:

ԹՐՔԱԿԱՆ օդուժը կրակ բացած է յունական օդանաւի մը վրայ, որ «բռնաբարեր է Թրքական օդային սահմանները», ըստ Թրքական աղբիւրներու: Անզարա մերժած է յունական բողոքագիրը: Ճուլիսէն (կիպրոսի նուաճում Թուրքերու կողմէ), ի վեր առաջին լուրջ միջադէպը կը նկատուի Ատլանտեան երկու անդամներու միջեւ: Անզարա մերժած է նաեւ յունական երկրորդ բողոքագիր մը, որով Աթէնք կը յայտնէր թէ Թրքական օդանաւեր թռած են յունական Սամոս կըղզիին վրայ:

«ԿՐՏԱԿԱՆ ապստամբութիւնը ոչ մեռած է, ոչ ալ թաղուած» յայտարարեց Ժընեւի մէջ Շերիֆ, քրտական յեղափոխութեան պատուիրակը, մամուլի առաւիսի մը ընթացքին, աւելցնելով թէ պաղտատի «սուտ լուրեր» են յուսալքելու համար քիւրտ ռազմիկները:

ԵՐԵՒԱՆ ⇔ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 20)

ԱՐՓԻՆԻ ՓԵՀԼԻՒԱՆԵԱՆ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Լիբանահայ հանրածանօթ երգչուհի Արփինէ Փեհլիվանեան առաջին արուեստագիտուհին եղաւ Սփիւռքէն, որ մասնակցեցաւ «Դաւիթ Բեկ» օփերայի ներկայացումին, ղեկավարութեամբ խմբավար Գասպար Թորիկեանի: Երգչուհին ստանձնեց Շուշանի դերը եւ արժանացաւ ունկնդիրներու ջերմ դնահատանքին:

Արուեստագիտուհիին խաղընկերներն էին Միհրան Երկաթ, Դաւիթ Պօղոսեան, Աւագ Պետրոսեան, Օլգա Գաբայեան, Ցար· Քարաջեան, Ցուվհ· Ղավազեան եւ ուրիշներ:

— Մենք Արփինէ Փեհլիվանեանին հանդիպած ենք առաջին անգամ տասը տարի առաջ, յայտարարեցին «Արմէնփրէս»ի թղթակիցին Ա· Պետրոսեան եւ Դ· Պօղոսեան: 1965ին օփերայի բեմին վրայ մեր խաղընկերն էր «Անոյշ»ի մէջ եւ ըստանձնած էր գլխաւոր հերոսուհիին դերը: Դեռ այն ժամանակ պարզ դարձաւ մեզի համար, որ երգչուհին ունի հասուն, վառ անհատականութիւն, գրաւիչ ձայն եւ իր դերը անձնաւորելու մեծ ձիրք: Այս անգամ եւս նոյն արժանիքները ի յայտ բերաւ»:

Երեւանի մէջ Ա· Փեհլիվանեան առաջին անգամ հանդէս եկաւ 1965ի աշնան: Շուրջ երեք ամիս երգահանդէսներ տուաւ Երեւան, Լենինական եւ Կիրովական՝ երգելով եւրոպական եւ հայկական դասական երգեր:

Երգչուհին երկրորդ անգամ հայրենիք այցելեց 1968ին, ուր մասնակցեցաւ Երեւանի 2750ամեակի նուիրուած հանդիսութիւններու, տօնական համերգներուն եւ «Անոյշ»ի ներկայացումին:

×

Ա.Ի· ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՌՈՒՍԵՐԷՆ «ՀԱՅԸՆՏԻՐ»Ը

Ա.Ե· Իսահակեանի ծննդեան 100ամեակին առթիւ «Հայաստան» հրատարակչականը ռուսերէն լոյս ընծայեց բանաստեղծին ստեղծագործութիւններուն փոքրածաւալ «Հատընտիր»ը: «Գրպանի դիրքը» կը բացուի Ա.Ե· Դիմչիցի յառաջաբանով: Գիրքին մէջ տեղ գտած են Իսահակեանի բանաստեղծութիւնները, պալլադները՝ Ա· Բլոկի, Վալերի Բրիւսովի, Բորիս Պասթերնակի, Վեդա Զվիագինցեվայի, Աննա Ախմատովայի եւ ուրիշներու թարգմանութեամբ:

×

ՋԲՕՍԱՇՐՋԻԿՈՒԹԵԱՆ ԿԱՊ ՀԱՑԱՍՏԱՆԻ ԵՒ ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՑ ՄԻՋԵՒ

Երեւանի մէջ բանակցութիւններ տեղի ունեցան Հունգարիոյ եւ Հայաստանի միջեւ զբօսաշրջիկներու փոխանակումը ընդլայնելու համար:

Որոշուեցաւ, որ այս տարի Հունգարիոյ հազար զբօսաշրջիկներ: Հաստատուեցան հետեւեալ երթուղիները՝ Փեչտա – Կիեւ– Թիֆլիս – Երեւան, Փեչտա – Երեւան – Բաքու – Թիֆլիս, Փեչտա – Երեւան – Մոսկուա:

×

ԴԱՒԻԹ ԴԱՒԹԵԱՆ ԿՐԿԻՆ «ՀԻԱՆԱԼԻ ՏԱՄՆԵԱԿ»ԻՆ ՇԱՐՔԻՆ ՄԷՋ

Խորհ· Միութեան պասքէթպոլի Դաշնակցութիւնը հրապարակեց երկրին տասը լաւագոյն իրաւարարներուն ցանկը:

13րդ անգամ ըլլալով ցանկին մէջ կը դտնուի Երեւանցի Դաւիթ Դաւթեան, որ իրաւարարի պաշտօնը վարած է 1974ին, Փորթօ–Ռիքոյի աշխարհի ախոյեանութեան մրցումներուն:

×

ԵԼԵԿՏՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ԳԻՇԵՐ

84 քիլոմեթր երկարութեամբ բարձրավոլթ էլեկտրական լարը, որուն հաստատման ձեռնամուխ եղած են չինարարները, Հայաստանի հիւլէական էլեկտրակայանի էլեկտրականութիւնը պիտի հասցնէ Արարատի ձեռնարկութիւններուն: Ընթացիկ տարուան չորրորդ եռամսեային աւարտած պիտի ըլլայ գիծին հաստատումը:

Շինարարները մինչեւ տարեվերջ կ'աւարտեն նաեւ 33 քիլոմեթր երկարութեամբ նոր գիծի մը հաստատումը հիւլէական էլեկտրակայանին եւ Շահումեանի գործատան միջեւ:

Հանրապետութեան մէջ կառուցուած են 510 քիլոմեթր ընդհանուր երկարութեամբ բարձրավոլթ էլեկտրալարեր: Աւտնցմէ ամէնէն երկարը 62 քիլոմեթր է:

×

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 21–24)

«ԱՐԱՐԱՏ»Ի ՓԱՅԼՈՒՆ ՑԱՂԹԱՆԱԿԸ

Խորհ· Միութեան բաժակի 1/16րդ եզրափակիչ մրցումները սկսան եւ «Արարատ» իր առաջին մրցումին համար մրցակից ունեցաւ Կոյբիշեւի «Կուիպիւշեւ Սովետով» խումբը: Մրցումը տեղի ունեցաւ «Հրազդան»ի մէջ, Մարտ 23ին: Երեւանցիք 1ի դէմ 4 կէտով յաղթեցին:

Առաջին կիսախաղին տեսնուեցաւ, որ Արարատցիները մեծ ճիգ թափած ըլլալով «Պայէրն»ի դէմ, գերման խումբին յաղթելու համար, դեռ չէին կրցած հանդստանալ անհրաժեշտ չափով, այլ խօսքով՝ յոգնած էին: Միւս կողմէ կազմէն կը բացակայէր Ցուվհ· Զանազանեան, որ վիրաւորուած էր: Կոյբիշեւի մարզիկները լաւ վիճակի մէջ կը դտնուէին եւ ձգտեցան օգտուիլ այդ առիթէն: Սակայն առաջին կիսախաղին ոչ ոք յաջողեցաւ կէտ մը նշանակել:

Երկրորդ կիսախաղի առաջին վայրկեաններուն «Արարատ»ի մրցակիցները կոլ մը արձանագրեցին (Կուպրիյանով): Աւտկէ ետք Երեւանցիները, որ մինչ այդ հանդարտ խաղարկութիւն մը ցոյց կուտային, բուռն յարձակումի անցան եւ Ղազարեան իր խումբին առաջին կոլը նշանակեց: Հայ մարզիկներուն յարձակումները աւելի վտանգաւոր դարձան եւ վեց վայրկեանի ընթացքին երեք կոլ եւս նշանակեցին: Այս կոլերէն երկուքը նշանակեց Անդրէասեան, իսկ երրորդը՝ կրկին Ղազարեան:

«Արարատ» պիտի չարունակէ մրցիլ: Յաջորդ փուլին՝ 1/8 եզրափակիչ խաղերը պիտի սկսին Ապրիլ 6ին:

ԵՐԲ ԵՏ ԿԸ ՆՉՅԻՆՔ...

(ԱՆՑՔԵՐ ՈՒ ԱՆՁԵՐ)

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՉԱԿԱՆ ԱՄՐՈՑՆԵՐԸ 10 - 14 ԴԱՐԵՐՈՒՆ

(ՎԱՆԱԿԱՆ ԴՊՐՈՑՆԵՐ, ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԾԱՂԿՈՒՄԻ ԿԵԴՐՈՆՆԵՐ)

ՍԻՒՆԵԱՑ ԱՇԽԱՐՀԻ ՓԱՌՔԵՐԷՆ՝
ՏԱԹԵՒԻ ՎԱՐԴԱՊԵՏԱՐԱՆԸ

Հինգերորդ դարէն իսկ կրթական ու դաստիարակչական կեանքով հռչականուն Սիւնեաց աշխարհը՝ իններորդ դարու վերջին տասնամեակին (ուրեմն 890ական տարիներուն) Տաթեւի մէջ հաստատած է մատուռ ու հոգեկան մշակոյթի նահանգային իր կեդրոնը, իբրեւ «գմայր եկեղեցեաց եւ մայրաքաղաք ամենայն աշխարհին Սիւնեաց», ինչպէս կը վկայէ Սիւնեաց 13րդ· դարու պատմիչը՝ Ստեփանոս Օրպէլեան։

Ցաճախակի աւերումները, յարձակումներն ու հալածանքները՝ որոնց առարկայ կը դառնար մեր ժողովուրդը միջնադարեան իր կեանքին մէջ՝ ստեղծած էին հարկադրանքը աշխարհագրականօրէն ապահով վայրերու մէջ հաստատելու վանական կեդրոնները։ — Հաղորդակցու – թեան մայր ճամբաներէ հեռու, անառիկ դիրքերու վրայ, աշխարհային կեանքի յարաբերական անպատեհութիւններէն զերծ՝ դաստիարակչական այդ օջախները հա – մեմատօրէն չատ աւելի արդիւնաւոր հերկ ու ցանք կը կատարէին։

Տաթեւը մէկն էր անոնցմէ։ Ստեփանոս Օրպէլեանի բացատրութեամբ՝ «գլուխ ամենեցուցց վանօրէից եւ աղբիւր շնորհաբաշխութեան»...

Սիւնեաց աշխարհի պատմիչին «չափազանցութիւն»ները վերագրուած են առհասարակ ,անոր տոհմական եւ տեղագիտական զգացումները պատճառ ցոյց տալով պաշտամունքի հանդէպ այն հիացումին, որով կը խօսի ան իր բնօրրանին մասին։ Սակայն Տաթեւի վարդապետարանին վաստակն ու հռչակը՝ ո՛չ միայն իր, այլեւ յետագայ բոլոր դարերու պատմիչներուն, բանասէրներուն, պատմագէտ եւ ակա – դեմական դէմքերուն անվերապահ համաձայնութեամբ վաւերականութիւն ստա – ցած պատմական իրողութիւն է։

895 թուականին կառուցուած Տաթեւայ

ԹՈՒՐՔ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁԵՎԻԶԼԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ(*)

Թերեւս հազար տարուան էր, թերեւս ալ աւելի։ Մարդ չի գիտեր այս հսկայ Տաճարին տարիքը։ Մէկը այսպէս կ'ըսէ, մէկը՝ այնպէս։ Ճէվիզլին ալ, անունէն յայտնի, ընկուզենիներու դիւղ մըն է։ Ընկոյզները Մայիս ամսուան մէջ աչքի կ'ինյնան։ Սալօրներ, խնձորներ, մանրիկ ծիրաններ, նուրբ ուռենիներ...

Մարդ հեռուներէն երբ կը նայի, չի կրնար զատորոշել այս հսկայ չէնքը այնքան հոծ կանանչութիւններուն մէջ։ Իսկ թէ ո՛րքան մեծ է, կրնաս հասկնալ միայն եթէ մօտենաս, մէջը մտնես ու վեր նայիս։ Հին քաղաքակրթութենէն մնացորդ մը, հիներուն, որոնք ալ չեն ապրիր այն տեղերը, հաւատքէն մնացած կոթող մը, անարհամարհելի չափով վիթխարի, աղ – ուոր եկեղեցի մը։ Սակայն չեն ապրե – ցուցեր։ Նեղմտութիւնն ու նախանձը դիւղացիներուն մէջ չէ որ միայն կայ։ Կարդացած, զարդացած անձերուն մէջ ալ կայ։ Հիմա չուրջը քարի, կիրի կոյտեր միայն կ'երեւին։ Գմբէթի մը, պատ մը, երկու ալ սիւներ մնացած են, ուրիշ ո – չինչ։ Վաղը անոնք ալ, կը նայիս, չկան։ Այդքանով իսկ դեռ չատ տպաւորիչ է ճէվիզլիի եկեղեցին։

«...Շատ տոկուն չէնք է եղեր, լաւ դիմացած։ Նահանգապետ մը կար, անունը հարկաւոր չէ, ուղիղ վանական ուժանակ դնեմ եկեղեցիին, վանական – միաբանական եւ ուսանողական յարակից չէնքերու կառուցման մասին դոյութիւն ունեցող հնագոյն արձանագրութեանց ու մինչեւ մեր օրերը հասնող բազմաթիւ աշխատասիրութեանց համաձայն՝ Հայոց միջնադարու մատուռ եւ հոգեկան դաստիարակութեան մայր հնձաններէն մէկն է եղած Տաթեւի վարդապետարանը, որ գրիչէ գրիչ ու գարէ գար կը կոչուի նաեւ Տաթեւի «համալսարան», «լսարան», «վարժարան», «ուսումնարան» կամ «բարձր տիպի դպրոց»։

Նախընտրութիւնը կուտանք «վարդապետարան»ին (որով Տաթեւի ուսումնա – դաստիարակչական դերը բնորոշած է նաեւ Մանուկ Աբեղեան), նկատի ունենալով մասնագիտական տարողութիւնը եւ նըկարագիրը այն կրթութեան՝ որով կ'օժտուէր այդ յարկին տակ ներքին թէ արտաքին ուսումնական հետեւող ուսանողութիւնը։ (Պիտի անդրադառնանք կարգ մը մանրամասնութիւններու՝ առանձնապէս)։

Իններորդ դարու վերջերուն իսկ, բայց մասնաւորաբար 10րդ – 12րդ· դարերուն իր ամենափայլուն շրջանը ապրած է վարդապետարանը՝ որուն վանական – միաբանական անդամներուն, վարդապետանոցի – րուն (ուսուցիչներու) եւ ուսանողներուն թիւը տատանած է միջա 500էն 600ի միջեւ։ (Օրպէլեան մինչեւ 1000ի կը հասցընէ անոնց համրանքը)։

Աւերիչ յարձակումներու եւ քաղաքական անատուդութեան օրերուն՝ իրենց քայքայման ու անկումի շրջանը ապրող բազմաթիւ այլ ամրոցներու կարգին նուաստած է նաեւ Տաթեւի ուսանողութեան թիւը, վտանգուած է վարդապետարանը 12րդ· դարու վերջերուն («հին աթոռն ա – տերեալ եւ ապականեալ»՝ կ'ըսէ Օրպէլեան) եւ փոխադրուած Նորավանք։ Սակայն 13րդ· դարու վերջերուն վերաշէնուած է ու ծաղկած, նոր համբաւի եւ հըզօրակի հասնելու համար 14րդ· դարու կէսերուն՝ երբ վարդապետարանը կ'օժտուի իր «թագ պարծանաց» ուսուցչապետով՝ Յովհաննէս Որոտնեցիով։

Պիտի վերադառնանք այս անունին, ինչպէս նոյնքան մեծահռչակ իր աշակերտին՝ Գրիգոր Տաթեւացիի, երբ ըսենք նաեւ մնացեալը՝ կրթական մեր դարաւոր փառքերէն այս ամրոցին մասին։

Մ. Թ.

պետեղել տուաւ հիմերուն պատերուն մէջ, ոչ միայն չկրցաւ քանդել, այլեւ չկրցաւ չարժել իսկ։

Վաթսուն ուժանակ... այն ալ նահանդապետի անօրէնութիւնով... ո՞ր չէնքը կը դիմանայ, ո՞ր չէնքը քար ու քանդ չըլլար։ Մեր ժողովուրդը ափի մէջ անանուղ ոչխարի պէս է· «քանդէ՛» երբ կ'ըսես, կը հնազանդի, կը քանդէ։ Գիւղա – քաղաքին մէջ ոստիկան – զօրաց հրամանատարին բնակարան մը չինել հարկ կ'ըլլայ։ Այնչուչա հրամանատարի բնակարանը հասարակ քարերով չինել վայել չէ, կոփուած, կանոնաւոր քարեր կ'ուզէ։ Այսպիսի քարեր ալ չուկայի, խանութի մէջ չեն։ Ճէվիզլիի եկեղեցին ո՞ր օրուան կը սպասէ։ Ջայն չնորհքով քանդել, քարերը մէկիկ կրել... լաւագոյն լուծում մըն է։ Ցետոյ, եկեղեցին ի՞նչ գործ ունի այս տեղերը։ Պատմական հնութիւնները պահպանելու օրէնք, մօրէնք... Թեթեւ խօսքեր են։ Եկեղեցին ի՞նչ ազերս ունի մեր պատմութեան հետ, ամէն օր «կեավուրին» փա՞ռքը պահպանենք կենանք։ Ամէն մէկը երկու երեք մարդու հասակ բարձրութիւնով սուրբերու յաղթական, աչքառու նկարներ կան հոս ու հոն դեռ մինչեւ այսօր։ Անոնց մէջ աւելի խոշոր մէկը կայ, Միքէլանժէլի «Մովսէս»ին պէս, «Մըտածող մարդ»ուն արձանին պէս, դէպի առաջ ծռած, ի ձեռին գիրք մը ունի, երեւի յայտնի մէկն է, միւսները յարգալիր չափուած են անոր չուրջը, անոնք ալ ի ձեռին մէկ մէկ գիրք ունին։ Լուրջ կեցած են, անընկճելի հպարտութիւն մը, սիզութիւն մը կը վազէ անոնց աչերէն, երեսնե – րէն...։ Գիտութիւնով անած սիզութիւն մըն է ասիկա։ Ո՞վ գիտէ ի՞նչ տեսակ ներկով գործուած էին անոնք որ դատած գիծ մը, եղծուած երանգ մը չունին։ Կանգուն, ողջ – առողջ կը մնան, դեռ ոտքի մնալ յամառող պատին վրայ։ Սուրբերու գլուխներուն վերեւ թռչնաձեւ թեւաբաց թիթեռնիկներ կան։ Նաեւ կը մարդու, կէսը անասունի ձեւով արուոր աղուոր աղջիկ մը կայ։ Այս մէկը ծանօթ «Թամարա»ն է եղեր։ Դեռ ուրիշ ինչե՛ր կային, ո՞վ գիտէ։ Մօտ օրէն անոնք ալ կը չքանան։

«... Վաթսուն հատ ուժանակ պայթեցուցին ու չքանդուեցաւ, յետոյ քիչ մըն ալ պայթեցուցին, դժուար քանդեցին... հրահանգեցին, քանդեցինք...»

Կանգուն մնացած մասերը մուրերու մէջ են։ «Նկարները եղծելու համար ներսը չոր խոտ վառեցին, եթէ երկար ատեն դուխ ըլլար, կը բարձրանային, կը փրծկին, չոր խոտ վառելով հազիւ այսքան կրցան խանդարել։ Քանդուելէ առաջ տեսնելու էին անոր աղուորութիւնը, անոր վեհութիւնը,... մատղ բերանդ կը մնայ։

Դիտելու, համբ երբ ներս կը մտնես, քաղցր զովութիւն մը կը պարուրէ քեզ։ «Սա տեղը ուանդատուն է» կ'ըսեն։ Ուանդատան տանող ամէն ճամբայ ու դուռ քարերով, խիճերով խափանուած է։ «Հոս ահագին տակառներ կային գինիի, ամէն մէկը երկու հարիւր լիտուն քիլօ տարողութիւնով։ Ես անձիս համբ պղեղի եօթը տակառ հանեցի, հիմա իմ տան մէջ են անոնք։ Այնքան խոշոր են որ մէկը մարդ, ձեռքերդ վեր բարձրացուր, մատներուդ ծայրը չհերեւիր։ Անոնք ի՞նչպէս չինեցիք դուք, ի՞նչպէս տեղ տեղ տարիք... Այնքան ալ տոկուն են որ, պատուհէր թռուան, թռունէն թռուան կը մնան կ'երթան։ Ցետոյ, այս տակառները լեցնելու չափ գինին ո՞ւրկէ գտաք դուք... Հիմա ճէվիզլիի մէջ, ճէվիզլիի մօտ ողկոյզ մը խաղող չի հասնիր»։

Միակտուր քարեր, մարդու հասակին աւելի բարձր, լայնարձակ, տափարակ քարեր...։ Ամբողջ տաճարը այսպէս կոնոնաւոր քարերով է չինուած, փայլեցուր մը իսկ չէ գործածուած։ Հակառակ դմբէթներէն զատ նաեւ չատ մը մանր դմբէթներ կան, բոլորը չափուած, ձեւուած, տոկուն...։

«Սա տեղը քահանաներու սենեակն է, հոն խոստովանելու տեղ» կ'ըսեն, ականատեսի պէս մանրամասնօրէն կը պատմեն, յետոյ ծափ կը զարնեն ու կ'ըսեն «Այսքան խոշոր քարերը այսքան բարձրէն ի՞նչպէս հանեցիք դուք»։ Կը բացատրէ իրենց թէ այն հիները տեղեակ էին ծանրաբարձի, լծակի, բայց իրենք որովհետեւ ծանրաբարձ, լծակ չեն տեսած, չեն հասկնար։

ՅԱՒԲԻՐ ՊԱՑՔՈՒՐ

(Մնացեալը յաջորդով)

Հայացուց՝ ԱՐՍԷՆ ՃԱՆԵԱՆ

(*) Այս եկեղեցին ,որ յուսկական է, իր գտնուի Գատը–ՔԷօյի մէջ եւ դիմացած է 1955ի Սեպտեմբերեան ծանօթ դէպքե –

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Ն.— Ստո՞յգ է, Պերլինի մէջ ամբաստանեալին հետ ստէպ յարաբերութիւն ունեցա՞ծ էք։

Վ.— Այո՛։

Ն.— Իրեն հետ պարի վարպետ Ֆրիդրիխի քով պարի դասի հեռեւա՞ծ էք։

Վ.— Այո՛։

Ն.— Իր բնակարանին մէջ, Առպսթուրգեր փողոցը, իրեն այցելա՞ծ էք։

Վ.— Երկու կամ երեք անգամ։

Ն.— Ամբաստանեալը Օրանիէնն փողոցը ձեր ազգականներուն կուգա՞ր։

Վ.— Ամէն չաբաթ գոնէ անգամ մը կուգար։

Ն.— Հոն ձեր ազգականներուն հետ կը խօսակցէ՞ր։

Վ.— Այո՛։

Ն.— Իր վրայ նոպաններ եւ հիւանդութիւններ նկատա՞ծ էք։

Վ.— Ինքը կը պատմէր միշտ թէ ջղային հիւանդութիւն մը ունէր. միշտ տխուր էր։

Ն.— Ի՞նչ բանէ կը դանդաղէր, հիւանդութիւնը ի՞նչ բանի մէջ կ'երեւար. դէմքէ՞ն կ'երեւար արդեօք որ ցրուած, մելամաղձոտ եւ տխուր էր։

Վ.— Տխուր էր։

Ն.— Պարի դասին ամենեւին ուրախ չէ՞ր եղած։

Վ.— Արդէն պլխատրաբաւը անոր համար պինգը հոն առաջնորդեցինք, մէկ կողմանէ ալ գերմաներէն սորվելու համար։

Ն.— Ինչո՞ւ տխուր էր, իր բնաւորութեա՞ն պատճառով։

Վ.— Այո՛։

Ն.— Իր անցեալ տխուր յիշատակնե – րուն՝ ծնողաց եւ եղբայր ու քոյրերու կորսուեան, չարդերու վրայ կը խօսէ՞ր։

Վ.— Ինչս չատ անգամ խօսք կը բանար, բայց ինքը չէր ուզեր։

Ն.— Ձեր քոյրը ե՞րբ վերադարձած է։

Վ.— Տարի մը առաջ։

Ն.— Դուք չարդերու մէջ բազմաթիւ ազգականներ կորսնցուցա՞ծ էք։

Վ.— Իմ ծնողքս ալ չարդերու մէջ սպաննուած են։ Ես 1912ին Պոլիս եկայ եւ երեք տարի, մինչեւ 1915 գպրոց կը յաճախէի։ Ցետոյ պատերազմը ծագեցաւ եւ ես չկրցայ հայրենիք գառնալ, բայց իմացանք որ տեղահանութիւնները արդէն սկսած էին։ վերջէն միայն լուր առի թէ այս չարդերու մէջ իմ ծնողքս եւ ազգականներս մեռած էին եւ թէ միայն երկու եղբայր եւ քոյրս ազատած էին։

Ն.— Ո՛ր չարդերու ժամանակ սպաննուած են ձեր ծնողքը։

Վ.— Կարնոյ։

Ն.— Ե՞րբ պատահած են այդ չարդերը։

Վ.— 1915–1916, ճիշդ ժամանակը չեմ դիտեր։

Ն.— Դուք այս ձեր եղբայրներէ՞ն եւ քրոջմէ՞ն լսած էք։

Վ.— Քոյրս լաւ գիտէ, ինքը կարին էր։

Ն.— Ամբաստանեալին հիւանդութեան եւ վերնոտութեան մասին բան մը չէ՞ք դիտեր։

Վ.— Լսած եմ, բայց ներկայ եղած չեմ. լսած եմ նաեւ որ մելամաղձոտ էր։

Ն.— Պարի դասի միջոցին պատահած դէպքէն զատ, ուրիշ անգամ չէ՞ք տեսած։

Վ.— Ո՛չ։

Ն.— Կը պատմէ՞ր թէ ստէպ այսպիսի նոպաներ կ'ունենար։

Վ.— Այո, կ'ըսէր թէ սակաւ էր։ Նոյնիսկ իրմէ լսած եմ փողոցի վրայ ունեցած անկումներուն մանրամասնութիւնները, և թէ ինչպէս ինկած էր։

Ն.— Գիտէ՞ք որ տիկին Շտեյլաուամի քովէն ելլել կ'ուզէր։

Վ.— Ո՛չ։

Ն.— Այդ յանկարծական տեղափոխութիւնը ձեզ չզարմացո՞ւց. ձեր հայրեն – նակցին՝ Աբէլեանի քով կը բնակէր։

Վ.— Կ'ըսէր թէ ելլել կ'ուզէր, վասնզի եղեկտրական լոյս չկար հոն։

Ն.— Ե՞րբ լսաւ այս ձեղի, կը յիշէ՞ք։

Վ.— Տեղափոխուելէն քիչ առաջ։

Ն.— Այդը վրայ անմիջապէս տեղափոխուեցա՞ւ։

Վ.— Ամիս մը ետքը։

Ն.— Մարտի սկիզբը Հարդէնբերգ փոդոցը անցած է, ուրեմն ե՞րբ խօսած էք ձեզի այդ մասին։

Վ.— Փետրուարի սկիզբը։

Ն.— Թէ տեղափոխուի՞լ կ'ուզէր։

Վ.— Կ'ըսէր թէ տեղափոխուիլ կ'ուզէր։

Ն.— Դէպքի մասին բան մը գիտէ՞ք։

Վ.— Ո՛չ։

Ն.— Գիտէի՞ք որ Թալէաթ փաշա Պերլին էր։

Վ.— Մաքէս չէր անցներ։

Ն.— Եթէ երբեք չէիք ալ գիտեր՝ ընդհանուր զրոյցներէն իմացած կրնայի՞ք ըլլալ։

Վ.— Կ. Պոլիս այնպէս կ'ըսէին։

Ն.— Դուք 1920 Յունուարի վերջերը Պոլիսէն Պերլին եկած էք, անկէ ի վեր միշտ Պերլի՞ն մնացիք։

Վ.— 1918ի զինադադարին որդին կ'ըսուէր թէ Թալէաթ փաշա Պերլին կը գտնուէր, բայց ատոյգ չէր գիտցուեր։

(Շար· – 28)

1-0-Ն ԶԲԱԽԱՐԱՐԵՑ...

— o —

ԽՄԲ.— «Սով. Հայաստան» օրաթերթի մարզական բդբ-ակիցները՝ Ս. Բադալեան եւ Ռ. Նազարեան խօսելով «Պայէրն»–«Արարատ»ի Մարտ 19ի մրցումին մասին, անդրադարձած են նոյն խումբերու Մարտ 5ի մրցումին, Միւնիխ: «Սով. Հայաստան»ի Մարտ 20ի թիւին մէջ Ս. Բադալեան եւ Ռ. Նազարեան կը բննադատեն Միւնիխի մէջ «Արարատ»ի կիրարկած ծայր աստիճանի պաշտպանողական խաղակերպութիւնը՝ խումբին աւագ մարզիչին Մասլովի որոշումով: Կը բննադատեն նաեւ այն հոգեվիճակը, որ տիրական դարձած է մարզական շրջանակներու մէջ, Հայաստան, ըստ որուն «Արարատ» պիտի չախչախէ «Պայէրն»ը: Ստորեւ «Սովետական Հայաստան»ի յօդուածը.—

×

Այո՛, այնուամենայնիւ, Երեւանի «Արարատ»ը յաղթեց մեծն «Բայէրն»ին: Բայց, ցաւօք, 1–0 հաշիւը չբաւարարեց, որպէսզի մեր ֆուտբոլիստները չարունակեն պայքարը Եւրոպայի չեմպիոն թիմերի գաւաթի համար: Այս անգամ մենք տեսանք իսկական «Արարատ»ին (թէեւ ոչ լրիւ մարտունակութեամբ) ու կրկին համոզուեցանք, որ Միւնխենում թիմն, իրօք դուրս էր եկել իր հարազատ տարերքից: Ոչ մի արդարացում չի կարող գտնել տակտիկական այն սխալ ընտրութիւնը, որ թիմին առաջադրել էին մարզիչները: Այնտեղ մեր մարզիկները գրեթէ 90 րոպէ միայն խոր պաշտպանուեցան – թեամբ էին զբաղուած: Մինչդեռ «Արարատ»ը ճանաչուած է որպէս գրոհային նախասիրութիւն ունեցող թիմ, որի պաշտպանները նոյնիսկ զժգոհութեամբ են մնում իրենց գործում:

Անշուշտ, «Բայէրեան» այն թիմն է, որի հետ մրցելիս անպայման պէտք է լրջօրէն մտահոգուել պաշտպանութեան մասին: Բայց պաշտպանութիւն էլ կայ, պաշտպանութիւն էլ: Ուժեղ մրցակցին յաղթելու նպատակ ունեցող կոլեկտիվը յաջողութեան կարող է հասնել ոչ միայն սեփական դարպասը անառիկ պահելու միջոցով, այլեւ իր հերթին նրա դերքերին սպառնալով: Դրա լաւագոյն ապացոյցը երկուսյայ խաղի երկրորդ կէսում հիւրերի գործողութիւնները էին, երբ «Բայէրեան» յուսալի պաշտպանութիւն ստեղծեց հէնց գրոհների միջոցով:

Միւնխենում 0–2 հաշուով կրած ցաւալի պարտութիւնը, հոգեբանական այն առաւելութիւնը, որ այնտեղ գերազանց խաղով ստացաւ «Բայէրեան», «Արարատ»ի երկրպագուների մօտ քիչ յոյսեր էին թողել պատասխան հանդիպումում լաւարժէք յաջողութեան հասնելու հարցում: Բայց մեր ֆուտբոլիստներն իրենց մէջ ուժ գտան ոչ միայն թիմի սասանուած հեղինակութիւնը վերականգնելու, այլեւ մարտական խաղ ցուցադրելու համար:

— «Արարատ»ը մեզ չատ էր «սեղմել» եւ կարող էր իրացնել գոլային հնարաւորութիւնների 70 տոկոսը: Նա չատ լաւ խաղաց իր հոյակապ սեփական դաշտում, — ժուռնալիստների հետ ունեցած հանդիպման ժամանակ յայտարարեց «Բայէրեայի» մարզիչ Կրամէրը: Իսկ մեր այն հարցին, թէ արդեօք Միւնխենեան մրցավէճի արդիւնքն այլ կը լինէ՞ր, եթէ «Արարատ»ը չեչտուած պաշտպանողական տակտիկա չընտրէր, նա ասաց, որ դա իր պարտականութիւններին չի վերաբերում: Նոյն հարցին «Արարատ»ի աւագ մարզիչ Մասլովը պատասխանեց, որ այդ մասին մանրամասն գրուած է «Հայաստանի Ֆիզկուլտուրնիկ» թերթում: Խօսքը վերաբերում էր այն հարցազրոյցին, որտեղ նա ամբողջ մեղքը բարդում է ֆուտբոլիստների վրայ եւ իրեն իսկ հակասող այլ պատճառաբանութիւններ անում: Սակայն դաշտնիք չէ, որ «բեռնի» տակտիկան նախապատրաստում էր վարդուց եւ, որ դրա արդիւնքը ոչ միայն այս պարտութիւնը եղաւ, այլեւ այն, որ համեմատաբար վատ մարզավիճակ ընկան գրոհայիններ Ղազարեանը, Ն. Պետրոսեանը, Պօղոսեանը՝ առաւդողական խաղերին դրեթէ չմասնակցելով:

Խաղային տակտիկան իր հերթին, բարձրակարգ մրցակցի հետ հանդիպմանը նախորդում են նաեւ հոգեբանական բազմակողմանի պատրաստականութիւնը, նրա մասին ճիշդ ինֆորմացիա ստանալը եւ չատ այլ հանգամանքներ: Այս հարցում էլ «Բայէրեան» զերազանցեց մեր թիմին: Բանը հասաւ այնտեղ որ որոշ թերթեր ինֆորմացիաներ էին արտատպում այն մասին, թէ «Բեկենբաուէրը վախենում է «Արարատ»ից, որ «Միւլլերը սկսել է խաղալ պաշտպանողական գծում» եւն.: Այնպիսի տպաւորութիւն էր ստեղծուել, որ «Արարատ»ը այս է, չախչախելու է Եւրոպայի չեմպիոնների գաւաթակրին եւ մտնելու է կիսաեզրափակիչ: Այս ամէնը քիչ չազդեցին նաեւ մեր ֆուտբոլիստ – ների հոգեբանական պատրաստութեան վրայ, որոնք յանկարծ «... հիւծուած, Գերմանիոյ Ֆեդերատիվ Հանրապետութեան առաջնութեան 14րդ տեղում ընթացող թիմին» տեսան միանգամայն առողջ ու մարտական վիճակում:

Սակայն վերադառնանք երէկուայ հանդիպմանը, որը բաւական ուրախութիւն պատճառեց «Արարատ»ի երկրպագուներին:

Գոլն աչխարհի չեմպիոն Մայէրի պաշտպանած դարպասն անցկացրեց իրեն զբաղնց դրսեւորած Անդրէասեանը, որին պնդակը փոխանցել էր Ղազարեանը:

Թիմերի կազմերը. «ԱՐԱՐԱՏ»՝ Աբրահամեան, Գէորգեան, Սարգսեան, Մխր – ոյեան, Մեսրոպեան, Անդրէասեան, Բոնդարենկո, Զանազանեան (Յովհաննիսեան):

«ԲԱՅԵՐԻԱ»՝ Մայէր, Հանսէն, Անդերսոն, Շվարցենբէկ, Բեկենբաուէր, Դիւրնբերգէր, Տորստենսոն, Կապելման, Միւլլէր, Հէօնէս, Վունդեր (Ռումենինգէ):

Խաղը բարձր մակարդակով վարեցին հոլանտացի մրցավարները՝ Բոտենհի գեկավարութեամբ:

ՅՈՅՆԵՐՈՒ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏՕՆԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ԻՐԵՆՑ ԵՐԱՒՏԱԳԻՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՅԱՅՏՆԵՆ ՀԱՅ ԳԱՂՈՒԹԻՆ

Կիրակի իրիկուն, Մարտ 23ին, Փարիզ «Հելլենական համայնք»ը կոչունք մը կազմակերպած էր Էնթէր – Քոնթինան – թալ պանդոկի Քոնկորտ սրահին մէջ, ոգեկոչելու համար Ճուանաստանի անկախութեան տօնը (1821 Մարտ 25): Այս առթիւ, ի երախտագիտութիւն «Ցառաջ»ի բացած հանգանակութեան կիպրոսի գաղթականներուն ի նպաստ (Օգոստ.–Սեպտ. 1974, ընդհ. գումար՝ 64·640 ֆր. կամ 6 միլիոն 464·000), հրաւիրուած էր նաեւ թերթիս տնօրէնուհին որու տեղ վերապահուած էր պատուոյ սեղանը:

Այս առթիւ թէ՛ յոյն մետրոպոլիտը՝ Մելեթիոս Եպիսկ. եւ թէ Ճուանաստանի ընդհ. հիւպատոսը եւ կիպրոսի դեսպանը իրենց խօրին չնորհակալութիւնը յայտնեցին մինչ հրապարակային իրենց ելոյթներուն մէջ ալ մետրոպոլիտը եւ կազմակերպիչները մասնաւորաբար յիշատակեցին Ֆրանսահայ գաղութին աջակցութիւնը եւ ողջունեցին թերթիս տնօրէնուհիին ներկայութիւնը, ընդհ. ծափահարու – թեանց մէջ, ինչ որ համակրանքի արտայայտութիւն մըն էր Հայութեան հանդէպ:

Յոյներէն զատ, խօսք առաւ նաեւ Իէռի (Իսոն) քաղաքապետը՝ Պ. Սանուէյ, որ Ֆրանսացիի յատուկ սրամտութեամբ յայտնեց թէ իր գլուղը կ'ապրին բազմաթիւ Յոյներ, նաեւ Հայեր (վերջերս վախճանած է հայ կաթողիկէ քահանան) ու նաեւ... Ֆրանսացիներ եւ այս ամբողջը կատարեալ համերաշխութեան մէջ: Ինչ ուրեմն չի կրնար հասկնալ թէ ինչո՞ւ ջարդ, սպանութիւն, կոտորած կայ Կիպրոս եւ հոն ալ կարելի չէ ստեղծել նոյն համերաշխութիւնը, ի՞նչ պատճառ կայ, կ'ըսէ Սանուէյ որ ինչ որ կարելի է Իէռի մէջ, կարելի չէ Կիպրոսի մէջ, ուր Ֆրանսային կուտայ նաեւ իր հարցումին պատասխանը՝ «Իէռի մէջ Ամերիկացի չկայ...»:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՊՈՒՍՈՑ մէջ Մարտ 20ին իր մահկանացուն կնքած է Մարտիրոս Գօչ, աւագ խմբագիր «Ժամանակ» օրաթերթին: Ողբացեալը, ծնած էր 1900ին, Գումգաբու եւ անդրանիկ զաւակն էր «Ժամանակ»ի հիմնադիրներէն՝ Սարգիս Գօչունեանի: Աւարտած էր Գումգաբուի մայր վարժարանը եւ Հինդլեան, յետոյ յաճախած է Ռոպերթ–Քոլէճ, որու վայլուն շրջանաւարտներէն եղած է: Լրագրական ասպարէզին զատ, Մ. Գօչ ունեցած է նաեւ բանասիրական աշխատութիւններ: Թ. Ազատեանի հետ պատրաստած է «Արմադան»ը: Աչխատակցած է նաեւ թուրք մամուլին եւ խմբագիր եղած «Սոն փոսթա–յի»: Ցանկարծամահ եղած է «Ժամանակ»ի խմբագրատան իր սեղանին առջեւ:

ՊՈՒՍՈՑ մէջ Մարտ 19ին մեռած է փրոֆ. Վահրամ Չէրչեան: Ողբացեալը երկար տարիներ ուսուցչական պաշտօն – ներ վարած է Կեդրոնականի, Դպրեվանքի, Մայր Վարժարանին եւ Ռոպերթ–Քոլէճի մէջ: Տարիներ անդամակցած է Ազգ. Կեդրոնական Վարչութեան եւ առենա – պետն է եղած Գուրուչէշմէի Թաղական Խորհուրդին: Աչխատակցած է Պոլսոյ հայ մամուլին:

ԳՆԱՀԱՏՄԱՆՔ

Մարսէյլի մէջ, Ժոզէֆ Քոմիթի անձամբ յանձնած է Անրի Աթթարեանի, Երիտասարդութեան եւ Մարզանքի մեծաւը եւ վկայականը որ կը նուիրագործէ ամբողջ կեանք մը, նուիրուած մարզական կեանքի: Արդարեւ 1924էն սկսեալ է որ Աթթարեան սկսած է իր մարզական գործունէութիւնը եւ Իւ. Ժ. Ա.ի նախագահ եղած 1926էն 1932: Ապա, եղած է նաեւ Ֆութպոլի պաշտօնական իրաւարար, ըստացած մարմնամարզի եւ լողալու մեծաւներ, եւն., եւն.:

ԳԷՈՐԳ ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿ

Գէորգ Մելիտինեցի Գրական Մրցանակի Դատակազմը, անցնող տարուան՝ 1974ի ընթացքին ստացած ձեռագիրներէն հրատարակութեան արժանի գտաւ բանաս – տեղծ Ամանուէլ «Շէյեղ մերկութիւն» քերթուածներու հատորը, ինչպէս նաեւ որոչեց հրատարակել մեծանուն գրագէտ Կոստան Զարեանի Անցորդը եւ իր ճամբան, բաղաճներ եւ Արեւմուտք գործերը, ատուար հատորի մը մէջ:

Վերոյիչեալ երկու գիրքերը լոյս պիտի տեսնեն, կարելի փութով, 1975 տարուան ընթացքին:

ԳԷՈՐԳ ՄԵԼԻՏԻՆԵՑԻ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ ԴԱՏԱԿԱԶՄ

18 Փետր. 1975, Անթիլիաս

«ՅԱՌԱՋ»ի ԹԵՐԹՕՆԸ (82)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԸ.

— Պատճառ մը չունիմ անոնց անունը ձենէ ծածկելու: Օրլորդ Վալանթին տը Վիլֆորն էր:

— Վիլֆոր, ըսաւ Տիկին Տանկլար ցընցուելով:

— Այո, նախկին արքունի դատախազին աղջիկը, որ մեռեր էր:

Տիկ. Տանկլար հեղձամղձուկ աղաղակ մը արձակեց.

— Պ. տը Վիլֆոր մեռեր է...

— Այո, Տիկին, Փարիզի մէկ լիմարանոցին մէջ:

Տիկին Տանկլար ճակատը ձեռքերուն մէջ ծածկեց:

Մարզապան հայրը իր պարտքը վճարած էր, ան որ, հպարտութենէն, հոգիին կարծրութենէն, մերժած էր դատապարտութեան մը ամօթէն փրկել այն մարդը, որուն իր որդին ըլլալը դիտէր:

— Կ'երեւի թէ այս մահը մեծ ցաւ կը պատճառէ ձեզի, տիկին: Անշուշտ լաւ կը ճանչնայիք Պ. տը Վիլֆորը:

— Այո, շատ լաւ. բայց, պարոն, պիտի ներէք համբերութեանս, կը վախնամ ժամ առաջ ես ալ տեսնել հոս եղող մարդը:

— Պատրաստ եմ ձեր հրամանին, տիկին:

Պաշտօնեան բանալիով դռնուղղ թըղթապանակի մը մէջ խնամքով պահեց ընդունուած նամակը, որ ապագայ երախտագիտութեան մը իրաւունք կուտար իրեն, եւ դուրս ելաւ խնդրելով Տիկին Տանկլարէն որ վայրկեան մը համբերէ:

Բաւական երկար միջոց մը անցաւ:

Դուրսէն կը լսուէր փոթորիկին ձայնը, որ կը սկսէր փչել: Կարծես այս վշտի եւ ամօթի վայրէն դուրս ելլող տխուր ձայն մը, ողբ մըն էր:

Վերջապէս դուռը բացուեցաւ եւ քահանան երեւցաւ:

— Տիկին, ըսաւ այցելուհիին, որ յարդանքով ոտքի ելած էր, այս առաւօտ նամակ մը առի, որ ձեր այցելութիւնը կը ծանուցանէր ինձ: Գիտեմ — եւ այս բառը չեչտեց, — գիտեմ թէ ո՛ր աստիճան հոգածութիւն ունիք այս բանտարկեալին համար...

— Ի՞նչէն գիտէք...

— Ո՛հ, մի վախնաք: Մեզի յանձնուած գաղտնիքները խոստովանութեան գաղտնիքները նուիրական են: Ես ձեր տեսակցութիւնը պիտի չխանգարեմ, հնազանդելու համար այն անձին, որ գիտէք, պէտք է ներկայ գտնուիմ, բայց պիտի յաջողիմ բան մը տեսնել, բան մը չլսել:

Եւ երբ Տիկին Տանկլար արցունքով լեցուն նայուածքով մը չնորհակալ կ'ըլլար անոր, Պենեդէթօն եկաւ խումբ մը պահակներէ շրջապատուած:

Տպաւորութիւններ կան, որոնք երեւակայութիւնը անկարող է ստեղծելու եւ միայն զգացողները կրնան հասկնալ:

Երբ Պենեդէթօ — իր դեղին ու կարմիր բաճկոնակով, կանաչ գդակով եւ դլուխէն մինչեւ մէջքը չղթայ մը անցած երեւցաւ խեղճ կնոջ, ցաւէն ու սոսկումէն այնպէս մը գոռաց որ, քիչ մնաց պիտի իյնար:

Մինչեւ գրասեղանը ընկրկեցաւ, եւ հոն, երկու ձեռքը եռին տանելով ու կռթնելով՝ խելագարի նման մեծաբաց աչքերով կը նայէր:

Պենեդէթօյի նկատմամբ ի՞նչ կը յիշէր: Տեսած էր զայն դահլիճներուն մէջ, լիրբ իր վարքի գեղեցկութեամբ, սեթեւեթեալ ըլլալու չափ վայելուչ, երբ արձակ համարձակ իր տեղը կը բռնէր այն երիտասարդներուն միջեւ, որոնք կը ձեւացնէին այն ժամանակուան փարիզեան վայելուչ երիտասարդութեան ընտրելագոյն մասը:

Ցետոյ երբ, իր աչքերուն առջեւ, կանգնած էր ան եղեռնագործ առեանի նստարանին վրայ եւ իր վրիժառու յայտնութիւններով չափահասած էր Վիլֆորը, խեղճ կինը նուաղած էր, որովհետեւ հրեշտակին զժոխային զօրութիւնը եկած էր այս մարդուն վրայ, որ իր որդին էր:

Եւ բոլոր ատոնցմէ ի՞նչ կը մնար: Գարշելի եւ ահռելի էակ մը, կենդանի ամօթ մը:

Կերպարանափոխութիւնը սոսկալի եւ իրեն համար դրեթէ անակնկալ էր:

Ոչ, արդարեւ բնաւ մտաբերած չէր ասիկա: Իր յիշողութեան մէջ Քավալքանթի իշխանը մնացած էր եւ յանկարծ Վիլարանի ուրուականին հետ դէմ առ դէմ կը գտնուէր:

Սակայն բանտապահները մէկդի քաշուեր եւ վարչական դրասենեակին դրան առջեւ կայներ էին: Քահանան Պենեդէթօյի մօտեցաւ, եւ դուռը անոր առջեւ գոցելով՝

— Ձաւակս, ըսաւ իր ծանր ձայնով, յիշեցէք որ Աստուած կը դիտայ բոլոր ղեղջացողներուն:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Ֆրեվիս եւ զաւակը, Տէր եւ Տիկին Ե. Մերակիւլեան ցաւով կը ծանուցանեն իրենց հօր, մեծ–հօր, քեռայրին՝

ՄԱՍԻՍ ՍԱՑԼԱՆՃԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Մարտ 24ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս Ուրբաթ (Մարտ 28) առաւօտ ժամը 10·30ին Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանեօյի գերեզմանատունը։

Որեւէ մահագդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

ՏԷՄԻՆ.— Այրի Տիկին Համեստուհի Սահակեան, զաւակներն ու թոռները, Ռեհիէ, Երանոսեան, Շուքատարեան, Տէր–Աբսէնեան եւ Ուղուրլեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս կիրակի, Զատիկ, Ս. Աստուածածին եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ–հօր, եղբօր աղգականին, խնամիին՝

ՍՈՒՐԻՆ ՍԱՀԱԿԵԱՆԻ

(Սեբաստացի)

մահուան տարելիցին առթիւ։

Ի դիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

×

ՊՐՈՆ.— Այրի Տիկին Վիքթորիա Աւագեան, Տէր եւ Տիկին Լափերուզ, զաւակներն ու թոռները, Տէր եւ Տիկին Գալուստ Աւագեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Արամ Աւագեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Առաքելեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի այս երկուշաբթի, Մարտ 31, Մեռելոց, Լիոնի Ս. Յակոբ եկեղեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ՍԱՀԱԿ Ա.ԻԱԳԵԱՆԻ

մահուան տարելիցին առթիւ։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 ter, Rue Charlot — Paris

ՇԱԲԱԹ, *Մարտ 29, Ձրագալոյց Ս. Զատկի, ժամը 17ին ժամերգութիւն եւ հանդիսաւոր պատարագ։*

ԿԻՐԱԿԻ, *Մարտ 30, Զատիկ, ժամը 11ին հանդիսաւոր ճայնաւոր պատարագ։*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Մարտ 31, օր Մեռելոց ժամը 11ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ։*

Հ. Ց. Դ.

ՎԱԼԱՆՍ.— Հ. Ց. Դ. Քրիստափոր Կոմիտէի ընդհ. ընկերական ժողովը, Ուրբաթ (Մարտ 28) ժամը 20·30ին, Ահարոնեան ակումբը։ Բոլոր ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

ՖՐԱՆՍ. ԶԱՑՆԱՍՓԻՒՌ

Ժան–Մարի Գառզու (որու դերքը՝ Օքիւնակելի ցեղասպանութիւն մը, լոյս կը տեսնէ Ապրիլի վերջ) կը մասնակցի այս չաբաթ (ժամը 9էն 11ի ընթացքին) Ֆրանս–Քիւլթիւռ կայանի յայտագրին՝ ժամանակակից աշխարհը։

ՀԱՂՈՐԴԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ Դատի յանձնախումբի վարչութիւնը կը ծանուցանէ որ հերթապահութիւն մը սահմանած է։—

Հայ Մշակոյթի Տունը
Maison de la Culture Arménienne
17, Rue Bleue — 75009 PARIS
Tél. 824-63-89

զոր կ'ապահովէ Պ. Հայկ Թուֆանեան, ամէն օր (նաեւ Շաբաթ), ժամը 14էն 19, 4րդ յարկը։

Անոնք որոնք կը փափաքին իրենց օժանդակութիւնը բերել Հայ Դատի յանձնախումբին, կը հրաւիրուին չփման մէջ մտնել հերթապահութեան հետ։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Ցիշատակ չարչարանաց եւ խաչելութեան տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի. երեկոյեան ժամերգութիւն եւ թափօր թաղման ժամը 17ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Զատկի. սկիզբ ժամերգութեանց եւ ընթերցուած – ներու ժամը 16ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, յարութիւն տեառն մերոյ Յիսուսի Քրիստոսի, սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին, բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐՔ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող. Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Ցիշատակ է Մեռելոց։ Պատարագ ժամը 10ին, յաւարտ պատարագի կը կատարուի հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՍՑՐ ԵՒ ԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Ս. Զատկի առաւօտ ժամերգութիւն ժամը 8·40, երեկոյ ընթերցուածք և պատարագ Ճրագալոյցի 16–18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, առաւօտ ժամերգութիւն, նախաճաշակ եւ անդաստան 7·40, զատկական հանդիսաւոր պատարագ 9·40, ընթերցում Հայրապետական Հնորհաւոր – բազրին եւ քարոզ 11·15։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց Ս. Զատկի, սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 9·40։

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, ժամերգութիւն ժամը 15·30, պատարագ 16·30։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, ժամերգութիւն ժամը 8ին, պատարգ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10ին։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, սկիզբ ժամերգութեան եւ ընթերցուածներու 16·30, Խթումի պատարագ 18։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ 10, հայրապետական քարոզ 11։

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, առաւօտ, սկիզբ ժամերգութեանց 9, երեկոյ, Ճրագալոյց, սկիզբ ժամերգութեան 16, պատարագ 17·30։

ԿԻՐԱԿԻ, յիշատակ յարութեան, առաւօտ, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարագ 10·30, քարոզ 11։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարգ 10։

Վերեւ ծանուցուած բոլոր արարողութեանց պիտի նախագահէ եւ պատարագները պիտի մատուցանէ Թաղիս հոգեւոր հովիւ, Մակար Քհնյ. Նաճարեան։ Երկուշաբթի, Մեռելոցի օրը, Տէր Հայրը պիտի գտնուի գերեզմանատուն, ուր ժամը 14էն 16 պիտի կատարէ գերեզմանատան վերի մասի եւ 16էն 18՝ վարի մասի գերեզմանօրհնէքները։

ՎԱԼԱՆՍ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, Խթման արարողութիւն 17։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեանց 8, պատարագ 10, ժամերգութիւն 18։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարագ 10։

ՍԷՆ–ԼՈՒ ԵՒ ՍԷՆԹ–ՄԱՐԿՐԻԹ

ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ չարչարանաց, խաչելութեան եւ թաղման Սէնթ Մարկրիթ ժամը 16·30ին, Սէն Լու ժամը 18ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, Սէն Լու պատարագ ժամը 18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, Սէն Լու, պատարագ ժամը 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, սկիզբ Սէնթ Մարկրիթ, պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10ին։

Ծանօթ.— Երկուշաբթի Զատկուան Մեռելոցի առիթով, ժամը 14էն սկսեալ Տէր Հայրը Սէն Փիէրի գերեզմանատունը պիտի գտնուի, գերեզմանօրհնէքի համար։

ԼԻՈՆ
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի Կեդրոնական Գրասնայի Շրջ. Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսիճի, Վիէնի, Կրընոպլի, Սէն–Մօրիսի, Վալանսի, Սէնթ – Էթիէնի եւ Սէն–Շամոնի խումբերուն։

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

A LYON

SEMAINE ARMENIENNE

Sous la Présidence d'honneur

Louis MERMAZ

Député-Maire de Vienne

JEUDI 27 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Table Ronde sur le thème

Le Génocide Arménien de 1915
La Question Arménienne en 1975

Participent. — Louis Mermaz, Maître Jules Wolf. Dr. Yves Ternon, Jean-Marie Carzou, CDCA

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz

SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

Pour tous renseignements complémentaires et réservation s'adresser aux sections locales du Nor Séround.

Pour le Gala du 23 Mars, service gratuit de car. Départ de :
VALENCE — 124 Bd. d Alsace, 12 h.
VIENNE — Gare SNCF, 13 h. 30
GRENOBLE — Gare SNCF, 12 h.
ST. ETIENNE — Rue Chavanel, 13 h. 30
ST. CHAMOND — Café Continental 14 h.

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

GRAND HOTEL DU PAVILLON
36, Rue de l'Echiquier — Paris (10e)
Կիրակի, Ապրիլ 6 ժամը 17–24
Մասնակցութեամբ ՊԵՏԻԿԻ նուագախումբին
Գեղարուեստական բաժին

Մուտք 60 ֆրանք

Տեղերը նախապէս ապահովելու համար հեռաձայնել Տիկիններ Ա. Թորոսեանի 793–53–71, *Ա. Մարտիկեանի* 033–34–77 *եւ Պարոն Վ. Ալանեանի* 357–42–71

ՊՈՒՎՎ. ՕՏՏՕ Ս. ՅԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ չարչարանաց, Թաղում 17։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, երեկոեան ժամերգութիւն 17ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեանց 8·30ին, պատարագ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 9·45ին, հոգեհանգիստ 11·10ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԷՆ ԺԵՌՈՄԻ Ս. ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, յիշատակ չարչարանաց, Թաղման կարգ 17ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, ընթերցուածք 17ին, պատարագ 18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, առաւօտ ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, առաւօտ ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 10ին, հոգեհանգիստ համայն ննջեցելոց։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԴՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտեան պատարագէն որ տեղի չունենար։

Պատարագներու երգեցողութիւնները կը կատարէ Իսիի նորակազմ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Հրանդ Ազէմեանի։

ՏԷՍԻՆ — Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, առաւօտեան պատարագ ժամը 10ին։ Ոտնլուայ, կէսօրէ ետք 4ին, Խաւարում երեկոյեան 8ին։

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղման արարողութիւն, կէսօրէ ետք ժամը 6ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյցի արարողութիւն ժամը 4ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, պատարագ։ Սկիզբ ժամերգութեանց առաւօտ ժամը 9ին, պատարագ ժամը 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, սկիզբ ժամերգութեանց առաւօտ ժամը 9ին, պատարագ ժամը 10ին։

ՍՈՒՆՈՒՎԻԼԻ
ՎԱՐԱԳԱՑ Ս. ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ, յիշատակ ընթերացից, պատարագ 10·30ին, Ոտնլուայ 15·30, Խաւարում 20·30։

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղում 17·30ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Զատկի, սկիզբ ժամերգութեանց 17ին, պատարագ 17·45ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ 9·30, պատարագ 11։

Երգեցողութիւնը կը կատարէ նորակազմ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ վազգէն Փէշտիմալճեանի։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՈՒՐԲԱԹ
ՄԱՐՏ
28
VENDREDI
28 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·260

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.260

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻ ՆՈՐ ԴԱՐՁԱԿԻՏԸ

— o —

Է·

ԱՆՓԱՈՒՈՒՆԱԿ ՎԱԽՃԱՆ

Վերջին օրերուն քրտական ճակատէն հասած լուրերը մխիթարական չեն։

Զրկուած արտաքին օժանդակութենէ՝ Մուսթաֆա Պարզանիի հաւատարիմ մնացած կամաւորները կարելին փորձեցին դիմադրելու համար իրաքեան բանակի ընդհանուր յարձակողականին։

Անհաւասար կռիւ։

Փէշմէրկաները օրհասական պայքար մղեցին Մարտ 7էն սկսեալ։ Սակայն մէկ չարթնան կռիւները ցոյց տուին, որ հնարաւոր չէր չարունակել ազատագրական պայքարը անհամեմատօրէն զէնքով եւ զինամթերքով գերազանց պետական բանակին դէմ։

Քիւրտ Դեմոկրատ Կուսակցութեան նախագահ եւ ազատամարտական չարժման վարիչ Պարզանի հեռագրով դիմեց Պաղտատի կառավարութեան, առաջարկելով անմիջապէս բանակցութեանց սկսիլ, զանելու համար մնայուն եւ տրամաբանական լուծում մը կռիւները բաժնող վէճին։

Ցուսահատական այս դիմումը նախապատրաստուած էր անփառունակ վախճանին, որուն կը յանգի այժմ Իրաքի Քիւրտերուն ազատագրական չարժումը։ Մակը եւ հանրային կարծիքը ո՛չ մէկ օգտակարութիւն ունեցան ապստամբներուն, որոնք Մարտ 6ի իրանեւիրաքեան ծանօթ համաձայնագրէն ի վեր բոլորովին կորուսած արտաքին աչխարհէն եւ ամէն կարգի օտար օժանդակութենէ՝ ստիպուեցան դլուխ ծռել եւ ի վերջոյ վար դնել զէնքերը՝ համակերպելով Պաասի կառավարութեան «կեդրոնաձիգ ինքնավարութեան» ծրագրին։

Իրաքի կառավարութեան նախագահ Ահմէտ Հասան ալ-Պաքր Մարտ 19ին քիւրտ վարիչներուն իր ուղղած պատասխանին մէջ կը չեշտէր, որ այլեւս, ո՛չ մէկ վստահութիւն ունի իրենց վրայ եւ կարելի չէ բանակցիլ։ Նոր արիւնահեղութենէ խուսափելու միակ միջոցն է, կ'ըսէր, օգտուիլ ընդհանուր ներումէն, որուն պայմանաժամը կը լրանայ Ապրիլ 1ին։ Ու կ'աւելցնէր—

«Վճռած ենք մեր հայրենիքը մաքրա – գործել այն դաւաճաններէն, որոնց մեզի պատճառած ա՛յնքան վնասները չենք կըրնար երբեք մոռնալ»։

« Ֆրանսա – Քիւրտիստան » Ընկերակցութեան անդամ խումբ մը ձախակողմեան մասւորականներ հրատարակած էին կոչ մը (կը Մռնտ, 21 Մարտ), որով կը հասսատէին Քիւրտերու ինքնորոշման իրաւունքը եւ կը մեղադրէին Իրաքի կառավարութիւնը, որ կ'ուզէ հաշուեյարդարի ենթարկել անոնց ազատագրական չարժումը։ Ու կը հրաւիրէին «միջազգային կազմակերպութիւնները ու ժողովրդավարական ուժերը, որ միջամտեն՝ արդիւնելու համար ջարդ մը»։

Կոչին հեղինակները կը յայտնէին, որ կացութիւնը Քիւրտիստանի մէջ ողբերական դարձուածք մըն է ստացած։ 1972 Ապրիլին Մոսկ. Միութեան եւ Իրաքի միջեւ կնքուած դաշնագիրը քաղաքական կարեւոր նեցուկ մը կը դրկէր Քիւրտերը։ Իսկ անցեալ ամառ Պաղտատի եւ Անգարայի կառավարութեանց միջեւ տեղի ունեցած համաձայնագրով Թուրքիա խըստիւ կը փակէր իր սահմանները Քիւրտերու առջեւ։ Ալժէի Մարտ 6ի համաձայնագիրը բոլորովին մեկուսացուց այս վերջինները, փակելով Իրանի դուռները, վերջին ապաստանը։

Ըստ Կոչին, Քիւրտերը կը կռուին՝ որովհետեւ կը մերժեն Պաղտատի «արաբականացման» քաղաքականութիւնը եւ Քիւրտիստանի կէսին, ամէնէն հարուստ մասին դրաւումը։

Մուլլա Մուսթաֆա Պարզանի անցեալ չաբաթ անգլիացի եւ ամերիկացի լրագրողներուն յայտարարած է, որ «պատերազմը վերջացաւ։ Մինակ ենք, բարեկամ չունինք։ Ամերիկացիները ոչ մէկ օգնութիւն ընձեռեցին։ Տխուր օրեր կը սպասեն մեզի»։

Լուրեր կան, որ Պարզանի կ'ուզէ Ամերիկա ապաստանիլ։ Սակայն « Ուաշինկթըն Փոստ »ի թղթակից ձիմ Հոկլէնտի համաձայն, անիկա կը պատրաստուի այս օրերս Իրան ապաստանիլ իր ընտանիքի անդամներուն եւ մօտիկ գործակիցներուն հետ։ Իր բանակատեղին՝ Շուման՝ Իրանի սահմանէն 32 քիլոմեթր արեւմուտք, դրեթէ պարպուած է։ Քիւրտ Դեմոկրատ կուսակցութեան կեդր. գրասենեակը Իրան փոխադրուած է՝ խնամատարական մարմնի անդամներուն հետ։ Տասնեակ հազարաւոր զաղթականներ կառքերով կամ հետիոտն կ'ուղղուին դէպի Իրանի սահմանադլուխը։ Հազարաւոր Փէշմէր – կաներ Հաճ–Օմրան սահմանային քաղաքին մէջ իրենց զէնքերը յանձնելով Իրան կ'անցնին։ Տասնեակ հազարաւոր քիւրտ զաղթականներ անօթութենէ կը տառապին։

Հակասական լուրեր կը հասնին ռազմաճակատէն։ Մինչ ոմանք կը հաստատեն թէ քիւրտ ապստամբները յուսահատ բորոտն ալ անձնատուր կ'ըլլան, անգլիական աղբիւրէ կը հաղորդեն, որ 17 զօրաբաժիններէն երեքը, չուրջ ինը հազար հոգի կը մերժեն յանձնուիլ Իրաքի զինուորական իշխանութեանց։

Քիւրտ հայրենասէրներու տարիներու զոհողութիւնը այսպիսի անփառունակ վախճանի՞ մը պիտի յանգէր։

ՀՐԱՆՏ–ՍԱՄՈՒԷԼ

ՏԽՐՈՒՆԻ.-

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆ

Ցաւով կ'իմանանք որ յետ երկարատեւ հիւանդութեան Մոնմորանսիի հիւանդանոցին մէջ, իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի անկախ Հանրապետութեան նախկին վարչապետ՝ Աղեքսանդր Խատիսեանի այրին։

Ողբացեալը ծնած էր Թիֆլիս 1894 Օդոստոսին։ Հոն է որ պիտի ծանօթանար իր ապագայ ամուսնոյն, որու քարտուղարուհին էր երբ Խատիսեան քաղաքապետ էր Թիֆլիսի, ուր եւ պիտի ամուսնանային։

Տիկին Խատիսեան, Փարիզի մէջ եղած է այն հազուագիւտ օտար կիներէն (Ռուս էր) որ միշտ իր ամուսնոյն կողքին, իր մասնակցութիւնը բերած է հայկական կեանքին։

Անդամ զանազան կազմակերպութեանց ինչպէս՝ Ռուսահայ Տիկնանց Միութեան, Պրեմոն Մրցանակի կոմիտէին, Նանսէն – եան յանձնախումբին եւայլն, իր ազնիւ բնաւորութեամբ, հաղորդական խառնուածքով, վայելած է գաղութիս խոր համակրանքը։ «Մեծ Տիկին» մըն էր, վայելուչ եւ ազնուական, բայց եւ այնպէս պարզ ու անկեղծ։

Իր յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի երեքշաբթի առտու, Փարիզի Հայոց եկեղեցին։

Մեր ցաւակցութիւնները իր պատկի՝ Ժորժ Խատիսեանի։

ՒՐ ԽՕՍՔԸ

ԿԱՐԾԸ ՉԵ՛ՐՆ Է, ՏՂԱՔ (*)

—o—

Ամէն սերունդ պիտի ունենայ կամաւորներ, ծառայելու համար իր ժողովուրդին եւ անոր միջոցաւ՝ ընդհանուր մարդկութեան։

Բնութիւնը այլազան չնորհներ տուած է բոլորին։ Մնացեալը կը լրացնէ մարդը ինք՝ հաւատքով ու աշխատանքով։

Առանց այս հիմնական դաւանանքին ոեւէ մտաւորականութիւն պիտի դառնար ամբոխին մէկ մասը։ Թերեւս ամէնէն անպիտանը։

Եւ ամէն սերունդ միշտ քայլ մը յառաջ պիտի նետուի, նոր արժէքներու հետապընդումով։

Իր նայուածքը պիտի ըլլայ վճիտ։ Միտքը սուր։ Սիրտը տաք։

Բնականաբար պիտի չկանայ պաշար ալ ամբարել, չհեղլու համար գերազանցութեան պայքարը նախորդին վրայ։ Գոնէ լրացնելու համար անոր պակասները։

Ճիտի պարտք մըն է այս եւ օրէ օր աւելի կը ծանրանայ, օտարութեան տառապանքին հետ։

Եւ սակայն պիտի դիմանանք, ինչպէս դիմացան յաջորդական սերունդները, արժեցնելով իրենց գոյութիւնը իրրեւ միտք, իրրեւ ձայն եւ իրրեւ բազուկ։ Մէկ խօսքով՝ իրրեւ աշխատանք եւ ստեղծագործութիւն։

Ի՞նչն է որ կը պակսի նորերուն, հո՞ղը։

Այդ ալ ունինք, հոգ չէ թէ ոչ ամբողջական։

Ինչ որ երդ էր երէկ, իրականութիւն է այսօր ,որքան ալ երազը կիսակատար մնացած ըլլայ, սաստկացնելով կարօտը։

Միայն այդ կարօտը աչխարհ մը Սաղմոս կ'արժէ։

Մեր Նորենացին ինչո՞վ եւ կը մնայ հրէական Թալմուտէն։

Անոնք մաչեցուցին իրենց մէկ հատիկ Լացի Պատին քարերը։

Մեր բիւրաւոր Լացի Պատերը, թէեւ անհետ կորսուած , լոյս կը ցանեն մեր ճամբաներուն վրայ։ Այստեղ եւ ամէն տեղ։

Սերունդներու պարտականութիւնն է փնտռել գտնել այդ լոյսերը եւ ճոխացնել, յաւերժացնելու համար Հայկազանց Բոցը։

Օտարութեան մէջ անդամ, ինչո՞վ եւ կը մնանք «քանց մեզ աղէկ»ներու տա – ղանդէն ու արժանիքէն։

Ո՞ր ասպարէզին, գրականութեան, արուեստի եւ գիտութեան ո՞ր ճիւղին մէջ սեւ տախտակը անցած ենք, հայրենիքէն մինչեւ ակնախտիղ պողոտաները։

Սեւը մենք մեր ձեռքով քաշ պիտի ըլլանք մեր ճակտին, եթէ մոռնանք ծառայել այս անտէր ժողովուրդին։ Եթէ մեր արժանիքները, մեր ամբարած պաչարը, մեր աչխատանքը չորամատրենք անոր փրկութեան, բարօրութեան եւ յաւերժական փառքին։

Կարդը ձե՛րն է, տղաք։

Տարեդարձները կուգան ու կ'անցնին իրրեւ յիչատակ, եթէ նոր ուժեր չհասնին, արծարծելու համար Անչէլ Բոցը։ Արդէն կիսուեր է այն սերունդը որ իր երակները քամեց, որոչ հանգրուանի մը հասցնելու համար տարագիր բազմութիւնները։

Երէկ ժժգոյն եւ նիհար, այսօր բոցավառ եւ հասակագեղ, դո՛ւն, երիտասարդութիւն Հայոց, աչքերդ ուղղէ դէպի հայրենի Տուն։

Ոչ թէ անոր չորս պատերուն մէջ կծկըւելու, այլ նոր հորիզոն փնտռելու եւ պարպուած դիրքերը գրաւելու համար։

«Եաթաղան»ը արեան գետեր հոսեցուց, բայց Հայկազանց ոգին մնաց անեղծ, սաւառնելով հորիզոնէ հորիզոն։

Թոյլ մի՛ տաք, տղաք, որ օտարութեան գոլորշիները ծծեն այդ ոգին, ձեր եւին ձգելով միայն դարաւոր պատմութեան մը կմախքը։

Շ·

(*) Նոր Սերունդի երեսնամեակին առթիւ։

ՎԻԷԹՆԱՄ ԻՐ ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՄԲ

Երկու տարի առաջ, Փարիզի մէջ, «չնորհիւ» Միացեալ Նահանգներու Արտաքին նախարարին, վերջ կը գտնէր, թուղթի վրայ, Վիէթնամի պատերազմը։ Այս « խաղաղութիւնը » պատճառ կ'ըլլար նաեւ որ Քիսինկէր Նոպելեան խաղաղութեան մրցանակը ստանայ։

Այսօր, երկու տարի ետք, ո՞ւր է այդ խաղաղութիւնը։ Տեղահանութիւն, մահ, սով, ամբողջ բնակչութիւններ որոնք կը փախին, ապաստան փնտռելով։ Երկրին կայսերական նախկին մայրաքաղաքը Հիւէ ինկած է համայնավարներու ձեռքը, մինչ Տա Նանկի բնակչութիւնը քաղաքը կը պարպէ, փախելով ուր որ կրնայ եւ Ֆիկարօի հրատարակած նկարը աւելի քան խօսուն է· ան կը ներկայացնէ ընտանիք մը, կախուած ձկնորսական նաւու մը ցիցին, որ կը փորձէ ողջ մնալ եւ պուտ մը հող գտնել, ապրելու համար։ Եւ այս ամբողջ ողբերգութիւնը յանուն ինչի՞ եւ ի չահ որո՞ւ։ Ամէն պարագայի ոչ ի չահ ժողովուրդի մը, որու անունով կը ճառեն բոլոր մեծերը։ Շուրջ մէկ միլիոն զաղթական ճամբաներուն վրայ եւ կառավարական բանակ մը, որ ըստ երեւոյթին, չի կռուիր այլեւս եւ կը նահանջէ, առանց մեծ պատիւի։ Ընդհանուր պատասխանատու կը նկատուի Թիէօ, որու քաշուիլը կը պահանջեն Սայկոնի մէջ, մինչ ինք անդամ մը եւս Ամերիկան օգնութեան կը կանչէ, Ամերիկան, որ հաւանաբար եթէ չատ չխառնուի ուրիչներու գործերուն, աչխարհ աւելի լաւ կ'ըլլայ։ Վերջին ողբերգական պատկերը՝ կիպրոսն է։

Քանի մը տող

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ Ծերակոյտին Արտաքին Յարաբերութիւններու Կոմիտէն 7ի դէմ 9 ձայնով քուէարկեց Ծերակուտական Հ· Սքոթի ներկայացուցած բանաձեւը, որ վերջ կը դնէ Թուրքիոյ զէնք ղրկելու արգելքին։ Նախագահ Ֆորտ ամէն ամիս պէտք է Քոնկրէսը տեղեակ պահէ կիպրոսի հարցին լուծման համար արձանագրուած յաջողութիւններէն։ Բանաձեւը պիտի ներկայացուի Ծերակոյտին։

ԹՈՒՐՔԻՈՅ դահլիճը պաչարման վիճակ հռչակեց Թուրք – իրաքեան սահմանամերձ չրջաններուն մէջ, որովհետեւ, անպաչտօն լուրերու համաձայն, հազարաւոր Քիւրտեր հիւսիսային Իրաքէն Թուրքիա կ'ուզեն անցնիլ։ Անդարա չուզեր, որ Քիւրտեր Թուրքիա մտնեն։ Հասկնալի է, որ Թրքական Ազգ· Ժողովը վաւերացնէ դահլիճին որոչումը, քանի մը օրէն։

ԱՅԳԵԳՈՐԾՆԵՐՈՒ ցոյցերը Սէթէն Պեզիէ տարածուեցան եւ բախումները ծանր բնոյթ առին Չորեքշաբթի գիշեր։ 3000 այգեգործներ ենթանահանգապետարանի վրայ յարձակեցան եւ 10 քաղաքապահներ վիրաւորուեցան բախումներու ընթացքին։ Ցուցարարները կ'ուզեն որ բոլորովին դադրի օտար գինիներու ներածումը։

ՄԵՐ ՈՐԲ ԳԻՐՔԵՐԸ

— o —

Աւեն է որ առանց եղերական զեղում–ներու, առարկայօրէն, փորձը կատա – րենք ստուգելու թէ մեր գրական պար–բերականները, քերթողական ու արձակ ստեղծագործութիւնները եւ առհասարակ արուեստի ու մշակոյթի մարզերուն պատ–կանող հրատարակութիւններ ինչո՛ւ սպա–ռում չունին:

Վերջին քանի մը տարիներուն մեզի ուղ–ղուած նամակներէ, զրուցիւններէ եւ ա–հատական վկայութիւններէ կը պարզուի որ մօտաւոր հաշուով մէկուկէս միլիոն համբանք ունեցող Հայկական Սփիւռքը առաւելագոյն երկու հազար հոգի կը պար–փակէ՝ գրական գործերու գնման թեկնա–ծու. տարբեր խօսքով, բացառի՛կ երե – ւոյթ է տեսնել որ քերթողական, վիպա – յին կամ արձակաշունչ որեւէ հատոր 1000–1500էն աւելի «յաճախորդ» գտնէ:

Մեր կողմէ կատարուած քննութիւնները իրաւունք կուտան մեզի ենթադրելու թէ «երկու հազար»ը չափազանցուած թիւ մըն է, իսկ 1000 1500ը՝ հրատարակուած գոր–ծերէ հազիւ 2 կամ 3 առ 100ին վերա – պահուած բախտ մը: Եթէ 1973 եւ 1974 տարիներուն մօտաւոր հաշուով եւ տեսա–կատր 150 անուն հատոր է հրապարակ–ուած՝ անոնց սպառումը, գիրք գլուխ, տարուբերած է 100–800ի միջեւ, ա՛յն ալ «հմշտուքով»... Հեղինակին, հրատա – րակչին, բարեկամներու եւ գրասէր մար–դոց մասնաւոր ճիգերով:

Կը յիշենք Ֆրանսահայ գրագէտ Զարեհ Որբունիի սրատակեղեք բայց քաջ պոռթ–կումը, անցեալ տարի, իր «Ասֆալթը» անուն վէպի գառն ճակատագրին առիթով.

— «երկո՛ւ օրինակ միայն»՝ իրրեւ սպա–ռում...

Եթէ «աւանդութիւն» մըն էր հայ գրքին հանդէպ հինէ՛ն ի վեր ի յայտ բերուած կէս կամ քառորդ հետաքրքրութիւնը, այ–սօր անհամեմատօրէն ողբալի է սակայն ցոյց տրուած կեցուածքը:

Եւ անիմա՛ստ է, արուեստական ու ա–նարդար «պատճառաբանութիւն» է առաջ քչուած այն բացատրութիւնը թէ տա – զանդներ ու արժէքներ չունինք, տո՛վ կայ իրենք վիրենք պարտադրող գործերու, կամ տիրող կացութեան պատճառը սպառ–ման գործի անկազմակերպ վիճակն է, նը–շանակուած գիներու սղութիւնը, եւա՛յ–լն...

Իրաւունք չենք զգար պնդելու թէ վեր–ջին երկու տարիներու ի լոյս ընծայուած բոլոր գործերն ալ որակի վաւերականու–թեամբ մը կը յատկանշուին: Կրնանք ը–սել, ընդհակառակն, որ 150 գործերու 50ը կամ 60ը վարժութիւններ ըլլալու սահմաններէն անդին չեն անցնիր: Բայց այս իրողութիւնը պատճառ մը չէ ար–դար ու բնական նկատելու այն ընդ–հանուր ամայութիւնը, որ կը տի – րէ այսպէ՛ս կոչուած « ընթերցող », «գրասէրը», կամ «արուեստասէրը» Հայու–թեան խաւերուն մէջ: Մեր կարծիքով՝ ընթերցասէրը ոեւէ ժողովուրդ մղուած է փնտռելու, գտնելու ամէ՛ն հրատարակու – թիւն որ կ՚ընծայուի իրեն: Գնելու արար–քը միակ փաստն է մտաւոր հետաքրքրու–թեան ու պահանջի, եւ այդ արարքէն վերջ է միայն որ արժեւորումի հարց կը ծագի:

Ձյանձնուելիք արդար կամ անտեղի պատճառաբանութիւններու՝ հայ գրքի որթացման մէջ պատասխանատուութիւնը բեռցնելու համար գրողին կամ հրատա – րակուած գործերու «ապարժէք»ութեան: Եթէ վէրքին ախտաճանաչումը պիտի ը–նենք, պիտի ընդունինք որ ամէն ատենէ աւելի ծանալուն քնոյթ ստացած է ան – տարբերութիւնը հանդէպ գրականութեան եւ որեւէ ժամանակէ աւելի նուազած է հայ գրքի սպառումը հայկական Սփիւռ–քի մէջ:

Եւ եթէ պիտի գտնենք անպայման պատճառ մը՝ պիտի կեդրոնանանք քա–նի մը կէտերու վրայ.

Ա.— Կեանքի այն ընդհանուր պատկե–րը, որ կը պարզուի աչխարհի բոլոր մա–սերուն եւ բոլոր ժողովուրդներու կեան–քին մէջ, կը մղէ մեզ հաստատելու թէ բնթերցումը դադրած է պահանջ մը ըլ – լալէ մարդոց կախկախիչ մեծամասնու – թեան համար: Համեմատութիւնները կրնան տարբերիլ տղէ տղէ, երկրէ եր–կիր, միջավայրէ միջավայր: Սակայն ե–րեւոյթը չի դադրիր ընդհանրական ըլ – լալէ:

Բ.— Եթէ ձայնասփիւռը, հեռատեսակե–րը, չարժանկարը, առօրեայ մամուլը եւ խայտարղէտ հրատարակութիւններ ժա–մանակ չեն թողուր տարբեր զրաղումնե–րու եւ ընթերցումներու, կամ արդի կեանքի առօրեան հետզհետէ վազքի մէջ կը պահէ անհատը, տագնապին բուն պատ–ճառը լոկ այս ժխտական ազդակները չեն: Խօսելով մասնաւորաբար հայ մար–դուն մասին՝ պիտի ուզենք հաստատել որ Սփիւռքը մեզ օրէ օր կը դարձնէ աշխար–հաքաղաքացի, — առաջնահերթ պահան–ջի եւ ձգտումի վերածելով նիւթական բարօրութիւնը, թեթեւ հաճոյքները, մարմնին ծարաւներն ու անձնական տեն–չերը:

Գ.— Ձարտարարուեստ, մեքենայա – գործ եւ թեքնոլոժիք յառաջդիմութիւն՝ ժողովրդային լայն խաւերու առօրեային վրայ իրենց անդրադարձով՝ մտաւոր ու հոգեկան ներքին ծարաւները խեղդած են մեծ չափով: Արդի մարդը առհասարակ չի տոկար կեդրոնացումի, ուղեղային ճի–գի, թելադրական ուժ ունեցող՝ հետեւա–բար ներանձնական սուզումի կարօտ որե–ւէ գործի:

Դրամատիրական երկիրներու մէջ մաս–նաւորաբար՝ տարատիւռ մեր համբանքը եւ ներազգային մթնոլորտի ու պայման – ներու գծով եւ յարաբերական եւ արտա–քին իրականութեան պատչաճելու իր ստիպողութիւններով՝ օրը օրին ապրելու, ֆիզիքական իր հեւքին ու սպառումին հետ նաե՛ւ հոգեպէս ընկճուելու, հետեւաբար թերթե՛ր ու ժամանցային պահանջներու տրամադիր հատաքականութեան մը վե – րածուելու ճամբուն մէջ է:

Հետեւանքներէն մէ՛կն է միայն՝ գրա–կանութենէ, գիր ու գիրքէ խուսափելու երեւոյթը...

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ»

ԿՈՏԻԿԱԽԻ ՊԱՏՄՈՒԹԻՒՆԸ

— o —

Միսաք Միրզէ՝ խանդավառուած կարօ Մխիթարի վերադարձէն «Յառաջ»ի գիր–կը, երկար տարիներու լռութենէ մը ետք, հարց կուտար, թէ «Ի՞նչ կը բանին Որալ–եանները»:

Այո, 1925էն սկսեալ մնայուն աչխա – տակից էի զարձած մեր սիրելի թերթին: Շ. Միսաքեանի քաջալերութեամբ յօդ–ուածներ կը զրկէի թերթին եւ սիկա հո–դեկան անունդ մըն էր ինծի համար: Բայց, աւա՛ղ, 1963էն ի վեր տարուան չորս ամիսները տունը, իսկ ութ ամիս – ներն ալ բուժարանը կ՚անցընեմ կեանքս: Իսկ, այսօր, 79ամեակիս առթիւ, ահա կը վերյիչեմ աւանդութիւն մը մեր օրըր–նէն՝ խօսքս՝ Կոտիկախի մասին է:

... Նոր Տարուան իրիկունը, երբ մու–թը կ՚իջնէր մեր զիւղին վրայ, զեղացի պատանիներն ու երիտասարդները զուռ – պաներու ծայրին երկար չուաններ կա–պած կը չրջէին տանիքներու վրայ, բայ–ուած լուսամուտերէն կը կախէին զուռ–պաները, որպէսզի տանտիկինը յօժարու–թեամբ ափով չամիչ, նուշ, ընկոյզ, կա–զին, պատեղ եւ զանազան միրգեր տե–ղաւորէ անոնց մէջ: Եւ, այսպէս, տունէ տուն իրենց կազանդչէքը կը սատնային:

Ո՞րկէ՞ ուր այս սովորութիւնը. հինե–րը հետեւեալ աւանդավէպը կը պատմէին.

— Դարեր, դարեր առաջ Հոռմի գահին վրայ բազմած էր Յուլիանոս կայսրը, այն որ չար Յուլիանոս մակդիրը ստացած էր, իր անդութ նկարագրին համար:

Այդ թուականներուն քրիստոնէութիւ – նը նոր սկսած էր կազմաւորուիլ կայս – րութեան սահմաններուն մէջ, այն ալ պաղտնի, թաքուն ձամբով: Հայ քրիստոն–եայ ժողովուրդին միակ հովուապետն էր այդ օրերուն Յակոբ Մծբնայ հայրապե–տը, որ լսելով Յուլիանոսի զազանու – թիւններուն եւ վայրագութիւններուն պատմութիւնները, գեղեցիկ զաղափարը կը յղանայ նուէրներ զրկելու կայսրին՝ անոր գահակալութեան տասնամեակին առթիւ, իրրեւ չնորհաւորութիւն: Իր թեմին ենթակայ Հայերը այլազան նուէր–ներ կ՚ընեն՝ ոսկի, աղամանդ, կերպա – սեղէն եւայլն: Յակոբ Մծբնայ հայրա–պետն ալ խաչափայտի մը վրայ նչուար մը կը զետեղէ ու յաջորդ օր յառաչ պատուիրակութիւնը նուէրներով ու խա–չափայտով կ՚ուղղուի դէպի Հոռմ: կայս–րը ուրախութեամբ կ՚ընդունի նուէրները, սակայն ի տես Քրիստոսի խաչելութիւնը խորհրդանչող խաչափայտին՝ կը զար–րանայ: Յուլիանոս իր ստացած նուէր–ներուն փոխարէն չոր խոտի դէզ մը կը զրկէ Հայոց առաքինի հայրապետին:

Այս վերջինը այպանելու համար կայս–րին անվայել ընթացքը նամակով մը կը զրկ. «Ո՛վ մեծ եւ հզօր կայսր, ես իմ կերածէս զրկեցի քեզ եւ չնորհաւորեցի տառնամեայ գահակալութիւնդ, իսկ դուն քու կերածդ զրկեցիր ինծի»: կայսրը կը զայրանայ եւ կը սպառնայ հայ ժողո–վուրդը զարհուրելի չարչարանքներու են–թարկել, մեռցնել, եթէ նոր նուէրներ չզրկեն իրեն:

Հայրապետը կը կանչէ հայ աւազանին եւ կը խնդրէ, որ ամէն մարդ նուէր մը ընծայ: Ամբողջ սենեակ մը կը լեցուի զա–նազան նուէրներով: Բայց ո՛վ նախախ–նամութիւն, պատգամաւորութիւնը ճամ–բայ չեկած լուր կը հասնի, թէ կայսրը մեռած է:

Իսկ հաւաքուած նուէրնե՞րը, ի՞նչ ընել, ի՞նչպէս բաժնել իրենց տէրերուն. ո՛վ կը յիչէ, թէ ի՛նչ տուած է, մնաց որ բո–լոր նուէրները ալ սենեակի մը մէջ լե–ցուած են, խառնիխուռն: Ու կը ծագի միտ մը. կէս պիչերին, խոր մութին, ամէն պատանի եւ երիտասարդ զուլպայ մը պիտի կախէ լուսամուտէն եւ սենեակին մէջ տեղ զրաւած տանտիկինը զանոնք պիտի լեցնէ նուէրներով:

Ահաւասիկ Գոտիկախի կամ կաղանդչէքի պատմութիւնը:

Մ. ԽՐԱԼԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

—o—

ԿՈՒՆՆԿ ՈՒՍՏԻ՞ ԿՈՒԳԱՍ, գրեց Յա–կոբ Մնձուրի, Մատենաչար Մարմարա, Պոլիս 1974:

«ՅՈՑՍԻ ՆՇՈՑԼՆԵՐ», քերթուածներ (1957–74), գրեց Գէորգ Մ. Ձինիվիկեան, Երուսաղէմ, 1974:

«ԱՆՄԱՀՆԵՐԻ ԵՐԹԸ», թատերգութիւն (վեց արար եւ 60 պատկեր), գրեց Եր–ուանդ Հայրապետեան, հրատարակու–թիւն Հայկ Սէրէնկիւլեան Գրական Մըր–ցանակի (թիւ 6), Համազգայինի վահէ Սէթեան տպարան, Պէյրութ, 1974:

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Ն.— (Թարգմանչին) Ըսէք ամբաստան–եալին. վկան կ՚ըսէ թէ ինքը ամբաստան–եալին անկումները չէ տեսած, թէ ամէն չարաթ անոր կ՚այցելէր եւ ջարդերու վը–րայ ընդհանրապէս չէր խօսեր: (Կը թարգմանէ):

Պաշտպան Դր. փոն Գոթդոն.— (Վկա–յին), ձեր չրջանակներուն մէջ հայկական ազէաններուն Թալէաթ փաչան միակ պա–տասխանատո՞ւն կը համարուէր: Ձեմ կրնար ըմբռնել թէ ի՞նչպէս կ՚ըլլայ որ կասկածը ըլլալէն եառքը Հայերէն եւ ոչ մէկը աչխատած է հոս ստուգելու թէ արդեօք հայկական այս ջարդերուն հե – դինակը, Թալէաթ փաչան Պերլի՞ն է: Մէկուն ալ փոյթը չէ՞ր. բայց այս ձեզ մեծապէս չահագրգռելու էր: Թալէաթ փաչայի Պերլին գտնուելուն զրոյցը վեր–չերս ալ կը չրջէր. դուք այս մասին մի՞–այն կ. Պոլիս լսած էիք:

վ.— Ես չէի պիտեր թէ Թալէաթ փաչա Պերլին էր:

Ա.— Ես ալ չէի պիտեր:

Ն.— Ամբաստանեալ, բայց դուք Թա–լէաթի հանդիպած էիք. ինչո՞ւ այս հան–դիպումէն եառքը ձեր հայրենակիցներուն այդ կարեւոր դէպքը չէք պատմած:

Ա.— Կը վախնայի, որ վրաս պիտի ծի–ծաղէին:

Ն.— Ի՞նչպէս, չէ՞ որ Թալէաթը առ հասարակ ջարդերու հեղինակը կը նկատուէր: Թէրզիպաչեան միշտ անոր վրայ կ՚ուղէ եղեր խօսիլ, ինչո՞ւ անոր չիմա–յուցիք:

Ա.— Անոր վրայ չխօսեցայ:

Ն.— Ինչո՞ւ զազանի պահեցիք:

Ա.— Չէի չահագրգռուեր:

Ն.— Բայց մենք կը չահագրգռուինք:

Ա.— Եթէ անոր վրայ խօսէի, չատ մը հարցումներ պիտի ուզէին:

Ն.— Ուրեմն չէի՞ք ուզեր որ ձեր հայ–րենակիցները անհանգիստ ըլլային եւ ձեզ հետաքրքիր հարցերով նեղէին:

Ա.— Այնպիսի վիճակի մէջ էի որ չէի ուզեր որ այդ մասին խօսուի:

×

Աւենակոչ կ՚ըլլայ վկայ դատական պաղտնի խորհրդական Շուլցէ:

Վկայ Շուլցէ.— Աբդեօք կարեւորու – թիւն կը տրուի՞ որ այսօր հոս բոլորովին բացայայտ երեւան բերուի թէ ամբաս – տանեալը նախապէս առաջին հարցաքնն – նութեան ի՛նչ ըսած էր: Պիտի առաջարկէի հրաժարիլ ադկէ:

Պաշտպան Դր. փոն Գոթդոն.— Հաւան ենք:

Դատախազ.— Կը խնդրեմ որ խորհըր–դական Շուլցէն լսուի:

(Առեանը կը վճռէ լսել):

Վկայ դատական պաղտնի խորհրդական Շուլցէ, Շարլոտենբուրգի դատարանէն, 53 տարեկան, բողոքական:

(Երդումէն եառքը):

Նախագահ.— Դուք ժամանակին ամ–բաստանեալին առաջին պատասխանատու հարցաքննութիւնը կատարած էք. կը խըն–դրեմ անոր մասին տեղեկութիւն տուէք:

Վկայ.— Ամբաստանեալին պատասխան–ները դեռ բաւական որոշ կը յիչեմ: Ա–ռանց դժուարութեան խոստովանեցաւ թէ Թալէաթը գիտակցութեամբ եւ դիտմամբ պատնած էր: Իսկ երբ պատճառը հար–ցուցի ըսաւ թէ Թալէաթ այն մարդն է, որուն հրամանին վրայ իր ազգականները կամ գոնէ ազգականներուն մէկ մասը Հա–յաստանի մէջ սպանուած են, անոր հա–մար ալ որոշած էր իր ազգականներու վրէժը լուծել եւ այս նպատակով ալ Գեր–մանիա՝ Պերլին եկած էր:

Ն.— Այդ որոշումն ե՞րբ տուած էր:

Վ.— Հայրենիքը. տարբանակ մը հո – պացած է եւ աչխատած է Թալէաթի բնա–կարանը գտնել. անդամ մը որ յաջողած է գտնել, անոր բնակարանին դէմ առ դէմ տեսնել մը վարձած է դիտելու եւ հսկե–լու համար: Պատուհանէն հսկած է եւ երբ դէպքին օրը Թալէաթի դուռը եկեր տեսած է, տարբանակը առած անոր հե–տեւած է:

Որեւէ սխալմունքէն զերծ ըլլալու հա–մար Թալէաթի քովէն անցած եւ դառնալով դէմ առ դէմ եկած՝ անդամ մըն ալ ուղղակի աչքերուն նայած է եւ համոզուելէն եառքը որ Թալէաթ ինքն է, տարբանակը կրակած է եռեւէն: Ասոնք են իր ըսածները:

Ն.— Այս հարցաքննութեան մէջ ոճ անհամակցողութեան առաջքը առնելու համար ամէն փոյթ տարուա՞ծ է:

վ.— Այո՛:

Ն.— Ի՞նչ կ՚ըսէ այս մասին թարգմա–նը, ըսուածները ճշմարի՞տ են:

Թարգման Գալուստեան.— Այո, սակայն այն միջոցին ամբաստանեալն ի վիճակի չէր մտածելու:

Ն.— Հարցաքննութիւնը Մարտ 16ին կատարուա՞ծ է:

Թարգման.— Գլուխը տակաւին կապ–ուած էր:

Ն.— Պ. խորհրդական, ձեր հիմա ըսա–ծը կը համապատասխանէ Մարտ 16ի տե՞ղեկագրութեան:

(Շար. — 29)

ԹՈՒՐՔ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՁԵՎԻԶԼԻԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

— o —

(Բ. եւ վերջ)

Գիրքերուս վրան քարերով տանիքաձեւ ծածկած են, տախակ ու լայն քարերով: Գիւղացիք անոնց «Թաշփէտավրա» կ'ըսեն: Քարերը իրարու ազուցած, անոնց միացած տեղերը քարէ կափարիչներով ղոցած են: Իրենց երկայնքին կիսուած վառարանի խողովակներու պէս բարակ, երկար քարեր, որոնք իրարու երկաթէ կեռերով կապուած են:

Քարերը, փայտէ նուրբ առարկայ մը պատրաստելու պէս, իրենց բանելու վարպետութիւնը ակնբախ է: Ատոնք ո՞վ կոփեց այսքան նուրբ, այսքան աղուոր:

Ամէն հարցնողի կը փոխանցեն այն զոր իրենց պապերուն պապերէն լսացած են: «Ձորս ժամուան ճամբայ անդին Քարա-քէօյի մէջ անուանի քարակոփ վարպետներ կան եղեր, քարի դլխաւոր հանքն ալ հոն է եղեր: Տաճարին վարպետը կը չափէ, կը ձեւէ, կը հաչուէ, ապա ճամբան ալ կ'առնէ ու կը հասնի Քարաքէօյ, – սա չափ լայն, սա չափ երկար սա քան քար սա քան ժամանակի մէջ կ'ուզեմ կ'ըսէ: Քարտաշները գործի կը լծուին. երբ կը վերջացնեն, վարպետին լուր կ'ուղարկեն: Քարերը կրելու համար մարդիկ կուգան, իրարմէ մինչեւ քայլ հեռու կը շարուին, քարերը ձեռքէ ձեռք տալով կը փոխադրեն: Երբ կ'աւարտեն, – Քար մը պակաս է – կ'ըսէ վարպետը: Կը նային, մացառներուն մէջ քար մը կայ: Մէկը կը յղնի ու թող կուտայ քարը հոն: Տեսա՞ր հիմա վարպետը, նկատի առ բարեկամ, պէտ հիմը դնելէ առաջ, թէ ի՞նչ ձեւով պիտի ըլլայ, թէ քանի՞ քար հարկ պիտի ըլլայ, ժամացոյցի պէս ճշդրիտ ցոյց կուտայ մարդը»: Դարձեալ ծափ կը զարնէ, կը զարմանայ:

Քանդուած տաճարին դեղեցիկ քարերը կրելով չեն կրնար հատցնել հիմա: Ոստիկան – զօրաց պետին բնակարանէն զատ այն քարերով գլուխ մը չէ մնացած: Ամէն տարի ձմրան ձիվիլին մզկիթ ալ կը չինեն:

Դուրս կուգանք, կը դիտենք դիմացէն, տանիքին վրայ ամէն չափ ու հասակի թուխեր բուսած են: Ծառեր իրենց արմատներով կը ջանան ծակել հիմերը: Հարձրկեկ մնացորդի մը վրայ խոյի արձան մը կայ առջեւի երկու ոտքերուն ծունկի ինկած, գլուխը առաջ երկարած՝ կարծես ջուրի մէջ կը լողայ, հեռու, հեռաւոր անորոշ կէտի մը կը նայի խոյը... Տարօրինակ ոճ մը ունի, քիչ մը մաշած է, այնուհանդերձ բան մը, բաներ կը պատմէ:

Ատենապետը, կ'ըսեն թէ, գեռնին տակէն պարտէզին մինչեւ կէս տեղը կ'երկարի: Գիւղին նախակրթարանը տաճարին չատ մօտիկ է: Մարդ ակամայ հեզ մը տաճարին, հեզ մը դպրոցին կը նայի, կը բաղդատէ: Նախակրթարանին պէտքը – բանը Տաճարին կիպ է: Ձատ փոս մը բանալու եւ գայն ամէն տարի մաքրելու յոգնութիւն չանձն առնելու տեղ, ծակ մը ծակած... աւանդատան կ'ցած են: Ընդամէնը հիւղակ մը չինած են որպէս պէտքարան:

Քաղաքակրթութիւնը դէպի առա՞ջ թէ դէպի ետ կը յառաջանայ, այս կարգի վիճաբանութիւններ մեզ չատ կը հետաքրքրեն: Գուցէ այս տաճարին ալ քարերը, Եղիպտոսի բուրգերու քարերուն պէս դերիներուն կռնակէն անցան, կառուցելու ժամանակ դուցէ անհոս, անլեզու, հարիւրաւոր մարդիկ հաչմ դարձան, ճզմուեցան, բայց երեւակայեցէք երբեմն հեռու, ծովեզրներէ հեռու, բազմամարդ կեդրոններէ հեռու երկրին այս մէկ խորչին քանդուած եկեղեցին:

Անոր մօտիկ ու հեռու հին ու նոր բոլոր գիւղական տուները, գիւղական ճամբաները, աղբիւրները, կամուրջները, դպրոցները երեւակայեցէք: Տեսէք, ձէվիզլիի դպրոցը 1930ին չինուած է, այսօր փուլ կուգայ: «Տղոց գլխուն փլչելէ առաջ, ճար մը խորհինք, դիմենք, աղաչենք կառավարութեան, կամ միջնորդ ճարենք մեզի քիչ մը չեն օգներ, կ'ըսէք»: Տխուր, մտախոհ կ'արտայայտուի գիւղապետը:

ՖԱՔԻՐ ՊԱՅՔՈՒՐԹ

Հայացուց՝ ԱՐՍԷՆ ՃԱՆԵՒԱՆ

ՊՈՒՏ'Մ ԺՊԻՏ

Երկու դասընկերներ տարիներ եռաք իրարու կը հանդիպին. մէկը ամուսնացած է, միւսը միչտ ամուրի: «Ինչ որ տխուր է, կ'ըսէ ամուսնացածը, այն է որ ամուրի մը, ոչ ոք ունի բաժնելու համար իր հոգերը»:

— «Բայց ինչո՞ւ կ'ուզես որ ամուրի մը հոգ ունենայ», կը պատասխանէ միւսը:

×

Մեքսիքական գիւղի մը մէջ, կառափամբերը երբեք չեն յարգեր ժամանակացոյցը եւ կ'երթեւեկեն ըստ իրենց քմահաճոյքին: Օր մը, ճամբորդ մը կայարան կը հասնի եւ կը տեսնէ որ կառախումբը կայարան կը մտնէ ճիշդ ժամէն քանի մը վայրկեան առաջ. կը մօտենայ վարորդին եւ խանդավառ կ'ըսէ. «Կեցցե՛ս, առ այս գլանիկը եւ չնորհաւորութիւններս, տասը տարի է առաջին անգամն է որ կառափամբ մը յապաղում չունի»:

— «Ձեզի պահեցէք ձեր գլանիկը, կը պատասխանէ վարորդը, ասիկա անցեալ չաբթուան կառափամբն է»:

ՎԱԹՍՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

ԳԱՂՈՒԹՔ - ԳԱՂՈՒԹ

Մ. ՆԱՀԱՆԳՆԵՐ.— Տիթրոյթի մէջ եւս կազմուած է Միացեալ Ցանճնախումբ մը՝ մասնակցութեամբ գաղութին կազմակերպութիւններուն:

Միացեալ Ցանճնախումբը ծրագրած է կազմակերպել քաղաքական բնոյթի հաւաքոյթ մը, մասնակցութեամբ նախաձեռնարկ երեք հայ քաղաքական կուսակցութեանց՝ Հ. Ց. Դաշնակցութիւն, Ռամկավար Ազատական կուսակցութիւն եւ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւն:

Հանդիսութիւնը տեղի պիտի ունենայ Ապրիլ 20ին, Կիրակի կէսօրէ ետք, Տիրպորնի Ֆէրլէյն ակումբը. կը նախատեսուի ունենալ 3000–5000 հոգի: Այս ձեռնարկը պիտի ըլլայ հայկական ամէնէն բազմամարդ ձեռնարկը Տիթրոյթի հայ գաղութի պատմութեան մէջ:

Տիրպորն քաղաքի, Միչիկըն նահանգի եւ Մ. Նահանգներու զանազան չրջաններէն պետական պատասխանատու ներկայացուցիչներ հրաւիրուած են ներկայ գտնուելու:

×

60ԱՄԵԱԿԻ ՅԱՏՈՒԿ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐՈՒ ԱՄՓՈՓ ՊԱՏԿԵՐԸ

Եղեռնի 60ամեակի Ոգեկոչման Միացեալ Ցանճնախումբը ներկայացուցած է յատուկ ձեռնարկներու ամփոփ պատկերը, Մ. Նահանգներու մէջ:

ՊՈՍԹՐԸՆ.— Ապրիլ 12, Շաբաթ, ժողովրդային ցոյց: Ապրիլ 13, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս:

ՏԻԹՐՈՑԹ.— Ապրիլ 20, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս:

ՓՐՈՎԻՏԵՆՍ.— Ապրիլ 20, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս:

ՈՒՏՍ.— Ապրիլ 20, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս:

ՖԻԼԱՏԵԼՖԻԱ.— Ապրիլ 25, Ուրբաթ, ժողովրդային ցոյց եւ տողանոց:

ՆԻՒ ԵՈՐՔ.— Ապրիլ 24, Հինգշաբթի, ցոյց եւ տողանոց:

ՈՒԱՇԻՆԿԹՆ.— Ապրիլ 23, Չորեք – չաբթի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս: Ապրիլ 24, Հինգշաբթի, ժողովրդային ցոյց:

ՍՓՐԻՆԿՖԻԼԴ.— Ապրիլ 20, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հանդէս: Ապրիլ 18 եւ 19, Ուրբաթ եւ Շաբաթ, երիտասարդական սեմինարներ:

ՇԻՔԱԳՕ.— Ապրիլ 24–27, Հինգշաբթի–Կիրակի, Նահատակներու յիչատակին՝ համերգ, ցոյցեր եւ ոգեկոչում ու քաղաքական բնոյթով հրապարակային հանդէս:

ՀԱՐԹՖՐԸՐԴ – ՆԻՒ ՊՐԻԹԸՆ.— Ապրիլ 27, Կիրակի, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթով հրապարակային հանդէս:

ՔԱՆԱԴԱ.— Ապրիլ 20, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս Թորոնթոյի մէջ:

Ապրիլ 25, Ուրբաթ, ոգեկոչում եւ քաղաքական բնոյթի հրապարակային հանդէս Մոնթրէալի մէջ:

Ապրիլ 25, Ուրբաթ, արեւան արչաւ՝ Թորոնթոյի մէջ:

Ապրիլ 26, Շաբաթ, ժողովրդային ցոյց՝ Օթաուայի մէջ:

×

ՔԱՆԱԴԱՅԻ Քոնքորտիա համալսարանի (նախկին Սըր Ճորճ Ուիլիըմս) հայ ուսանողները, ընդառաջելով Եղեռնի 60ամեակի Միացեալ Ցանճնախումբի յանճնարարութիւններուն, Մարտ 11ին, համալսարանի դլխաւոր մուտքի բաժնին մէջ լուսապատկերներով ցուցադրած են հայկական ճարտարապետութեան, արուեստի, եւ թրքական ցեղասպանութեան հետ կապ ունեցող նկարներ, միաժամանակ Հայոց պատմութեան եւ Հայ Դատի էութեան մասին ծանօթութիւններ տուող թերթիկներ ցրուած են համալսարանի ուսանողութեան եւ ուսուցիչներուն:

Մարտ 18ին, դարձեալ Միացեալ Ցանճնախումբի հրաւէրով եւ կազմակերպութեամբ, նոյն համալսարանի ուսանողութեան համար դասախօսած է ընկ. Լէօ Սարգիսեան, Պոսթընէն, Թրքական ցեղասպանութեան եւ մեր հողային իրաւունքներու մասին: Դասախօսութեան ներկայ գտնուած են հայ եւ օտար ուսանողներ:

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԸ.

Ոչ ինք եւ ոչ ալ Տիկին Տանկլար չտեսան այն թեթեւ ժպիտը, որ թշուառականին շրթունքներուն վրայէն անցաւ, երբ դղակը ձեռքին գլուխը կը խոնարհէր եւ ծունկը կը կքէր:

Քահանան պատուհանին որմածակին մէջ կայնելով դուրս կը նայէր. յետոյ աղօթագիրքը հանեց գրպանէն եւ սկսաւ կարդալ: Ծօսքը կը բռնէր, թէեւ ներկայ էր, Տիկին Տանկլար եւ կալանաւորը առանձին կը համարուէին:

Մեղմ կինը բուռն ճիգ մը ըրաւ ինքզինքին վրայ: Կարծես յենելով իր մայրութեան, զոր վերստին ձեռք բերած էր, եւ կալանաւորին ածիլեալ գլուխը երկու ձեռքերովը բռնելով ճակատէն համբուրեց զայն:

Եւ իր կեղեքուած սրտէն խոյս տուող սա բառերը մրմնջեց հեծեծագին.

— Որդեա՛կ իմ, խե՛ղճ զաւակս:

Կ'արտասուէր ջղաձգօրէն, տաք ու ծանր արցունքներով, որոնք թիապարահին դէմքին վրայ կ'իյնային:

— Ո՛հ, ո՛րքան բարի էք, պատասխանեց Պենետէթթօ: Ո՛հ, ես լաւ գիտէի թէ ձեր խոստումը պիտի չմոռնայիք: Շնորհակալ եմ որ եկաք:

— Ըսել է, յարեց Տիկին Տանկլար, ճըշմարիտ է որ ներեցիք ինծի:

— Ներե՛լ. մինթէ ես երբեք ձեզ ամբաստանեցի՞: Իրը չնորհս մը կը խնդրեմ ձենէ որ մոռնաք այն չիմարական խօսքերը, որ ըսի հոն, այն բանտին մէջ, ուր նետեր էին զիս՝ ամէն յոյս կորզելով ինձմէ: Մինթէ խենթենալու բան չէ՞ այս: Այն առեն անիրաւ ու անգութ եղայ: բայց չէ՞ք չիշեր, երբ դատարանին մէջ հօրս, զիս սպաննել ուզողին դէմ սոսկալի ամբաստանութիւն մը ըրի, մինթէ մայրս ալ կ'ամբաստանէի՞:

— Ոչ, ոչ, կը չիշեմ: Ո՛հ, այնքան տառապեցայ, որ ամէն գթութեան արժանի եմ...

— Այո, դուք, բայց միայն դուք: Իսկ ինքը... ո՛հ... ո՛չ...

— Ինքը... բայց չէ՞ս գիտեր ուրեմն թէ մեռաւ...

— Գիտեմ: Սոսկալի հեղնութեամբ մը ... վերջին լուսանքով մը ուզեր է թշուառութիւնս նախատել:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես...

— Հոս ղրկեր է այն աղջիկը, որ իր անունը կը կրէ... իր աղջիկը, որ իմ քոյրս է. այո, քոյրս, եւ որ ինծի յոյսի եւ ներողութեան խօսքեր ըսելու պատուակով նախատեց զիս: Այո, կը կրկնեմ ըսածս, որովհետեւ ինձմէ կը վախնար ու կը սոսկար. ձեռք չկարկառեց ինծի, – Եղբայր իմ, կոչելով:

— Պենետէթթօ, ըսաւ Տիկին Տանկլար սրտաչարժ զեղումով, գիտես որ յաւիտեան պիտի բաժնուինք... Լաւ ուրեմն, կը պաղատիմ քեզի որ այս գերագոյն ժամուն ամէն առելութիւն եւ ամէն վրէժխնդրութիւն ջնջենք մեր մտքէն: Կը տառապիս, տակաւին պիտի տառապիս: Իսկ ես աշխարհէ հեռու կ'երթամ թաղուիլ այնպիսի մենութեան մը մէջ, ուր անցեալէն ոչ մէկ արձագանգ պիտի կարենայ հնչել: Թող իմ չիշատակս քեզի հետ մնայ, ինչպէս քու չիշատակդ պիտի մնայ սըրտիս մէջ: Ներէ, զաւակս, կ'աղերսեմ քեզի. ներէ ինծի...

Պենետէթթօ գլուխը վեր առաւ եւ դողդողուն ձեռքերը տարածելով դէպի մայրը.

— Պարտաւոր եմ հնազանդիլ ձեզի, մայր իմ: Այո, ձեր անունով կը ներեմ...

Պահ մը երկուքն ալ լռեցին: Անհամօթ դերասանը խեղճ կնոջ հոգւոյն մէջ անծանօթ բերկրութիւններ կը լեցնէր ա – ռատօրէն: Իսկ ան բան մը չէր դուշակեր, բնաւ կասկած մը չունէր: Այս թշուառականին որդիական սիրոյն հաւատալով ինքզինքը երջանիկ կը զգար: Պենետէթթօ յարեց.

— Ուրեմն ճչմարիտ է, պիտի մեկնիք. վերջնապէս պիտի մեկնիք:

— Վաղը, այս ժամուս, նաւ պիտի նստիմ եւ Եւրոպայէն պիտի հեռանամ...

— Բայց կը յուսամ թէ գոնէ առանձին չէք մեկնիր...: Ո՛հ, այս հարցումներն ընելուս թողութիւն ըրէք, բայց ձեզի համար կը վախնամ... այնքան երկար ճամբորդութիւն մը: Եթէ վտանգի մը մէջ իյնա՛ք...

— Հաւատաք եղիր, սուրբ կանոյց հետ կը մեկնիմ, որոնք կրնան պաշտպանել զիս...

— Այո, կը յիշեմ, անոնց հետ, որոնց թողուցիք ձեր հարստութիւնը. այդ պաշտպանութիւնը քիչ մը սուղ գնեցիք, յարեց տխրութեամբ ժպտելով:

— Ձափազանց սուղ, գոչեց Տիկին Տանկլար, մոռցա՞ր:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

Տէր եւ Տիկին Ժորժ Խատիսեան եւ զաւակները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր՝

ԱՃՐԻ ՏԻԿԻՆ ԱԼԵՔՍԱՆԴՐ ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

մահը, որ պատահած է Մարտ 25ին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի այս երեքշաբթի Ապրիլ 1, առաւօտեան ժամը 10·30ին Փարիզի Ս· Ցովհ· Մկրտիչ եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փէռ–Լաչէզի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահագդ դրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ի ՑԻՇԱՏԱԿ

Տօնական օրերու առթիւ, Տիկին Սիբարիի Սանթուրճեան 50ական Ֆր· կը նուիրէ հետեւեալ կազմակերպութիւններուն, թերթերուն, ի յիշատակ իր սիրելի եղբօր՝ Վրոյրի, զոր՝ Էօժէնի Հալէպ–Լեանի։—

Սեւրի Մխիթարեան վարժարան, Դըպրոցասէր, Կարմիր Խաչ, Կապոյտ Խաչ, Անարատ Ցղութեան Քոյրեր, Աղքատախնամի մատուռի չինութիւն, Որբերու Օգն· Միութիւն, Հայ Ուսանողներու Օգն· Միութիւն, «Ցառաջ», «Աչխարհ» թեր–թեր։ (Ստանալ «Ցառաջ»էն՝ Աղքատախնամի, Կապոյտ Խաչի, Որբերու Օգն· Մարմնի եւ Հայ Ուսանողներու Օգն· Մարմնի դրամարները)։

×

Տէր եւ Տիկին Հայկազ Պետրոսեան 100 Ֆր· կը նուիրեն Կապ· Խաչի Օդափ· կայանին, Տիկին Անայիս Արապեանի (Ծնեալ Սերճանեան) մահուան ՅՐդ տարելիցին առթիւ (ստանալ «Ցառաջ»էն)։

ՀԱՅ ԿԱԹՈՂԻԿԷ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

6 ter, Rue Charlot — Paris

ՇԱԲԱԹ, *Մարտ 29, Ճրագալոյց Ս· Զատկի, ժամը 17ին ժամերգութիւն եւ հանդիսաւոր պատարագ։*

ԿԻՐԱԿԻ, *Մարտ 30, Զատիկ, ժամը 11ին հանդիսաւոր ճայնաւոր պատարագ։*

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, *Մարտ 31, օր Մեռելոց ժամը 11ին, պատարագ եւ հոգեհանգիստ։*

ԻՍԻԻ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ

նուիրուած

Հայոց պատմութեան, հայկական ճարտարապետութեան, հայկ· մանրանկարչութեան, հայկ· տարազներուն...

Բաց է եւ կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 6
կարելի է այցելել ամէն օր ժամը 15–20,

Իսիի Հայ Մշակոյթի Տուն,
45, Ռիւ տը լա Տէֆանս

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է այրի Տիկին Մամուրեանէ 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վարժապետեանէ (Մարսէյլ) 50, Ցակոբ Մամուրեանի մահուան տխուր առթիւ։ Նաեւ Պր· Այվաեանէ իր մօրեղբօր Աւետիս Տիւմէճեանի մահուան առթիւ 50, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Թաղէոսեանէ Ցովհաննէս Զաուքճեանի (Պէյրութ), Վար–սենիկ Ղազարեանի (Ժուան լէ Փէն) մահուան տխուր առթիւ 50 Ֆր·։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ
ԵՒ ԶԱՏԻԿ

ՓԱՐԻԶԻ Ս. ՅՈՎՀ. ՄԿՐՏԻՉ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Զատկի· սկիզբ ժամերգութեանց եւ ընթերցուած – ներու ժամը 16ին, Ճրագալոյցի պատարագ ժամը 17ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, յարութիւն տեառն մերոյ Ցիսուսի Քրիստոսի, սկիզբ ժամերգութեանց ժամը 8ին, բազմաձայն պատարագ ժամը 10ին։ Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐԲ· ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ (Կաթող· Պատուիրակ Հայոց Եւրոպայի)։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Ցիշատակ է Մեռելոց։ Պատարագ ժամը 10ին, յաւարտ պատարագի կը կատարուի Հոգեհանգիստ վասն համօրէն ննջեցելոց։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Ս· Զատկի առաւօտ ժամերգութիւն ժամը 8·40, երեկոյ ընթերցուածք և պատարագ Ճրագալոյցի 16–18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, առաւօտ ժամերգութիւն, նախաճաշակ եւ անդաստան 7·40, պատկական հանդիսաւոր պատարագ 9·40, ընթերցում Հայրապետական շնորհաւոր – բագրին եւ քարոզ 11·15։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց Ս· Զատկի, սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ եւ հոգեհանգիստ 9·40։

ԼԻՈՆ Ս. ՅԱԿՈԲ

ՇԱԲԱԹ, ժամերգութիւն ժամը 15·30, պատարագ 16·30։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, ժամերգութիւն ժամը 8ին, պատարգ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, պատարագ ժամը 10ին։

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ Ս· ԹԱԴԷՈՍ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, սկիզբ ժամերգութեան եւ ընթերցուածներու 16·30, Խթումի պատարագ 18։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեան 8, պատարագ 10, հայրապետական քարոզ 11։

ՊՕՄՈՆ Ս. ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, առաւօտ, սկիզբ ժամերգութեանց 9, երեկոյ, Ճրագալոյց, սկիզբ ժամերգութեան 16, պատարագ 17·30։

ԿԻՐԱԿԻ, յիշատակ յարութեան, առաւօտ, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարագ 10·30, քարոզ 11։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարգ 10։

ՎԱԼԱՆՍ Ս· ԳՐԻԳՈՐ ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, Խթման արարողութիւն 17։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեանց 8, պատարագ 10, ժամերգութիւն 18։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, սկիզբ ժամերգութեանց 9, պատարագ 10։

ՍԷՆ–ԼՈՒ ԵՒ ՍԷՆԹ–ՄԱՐԿՐԻԹ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, Սէն Լու պատարագ ժամը 18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, Սէն Լու, պատարագ ժամը 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, Սէնթ Մարկրիթ, պատարագ եւ հոգեհանգիստ ժամը 10ին։

Ծանօթ·— Երկուշաբթի Զատկուան Մեռելոցի առիթով, ժամը 14էն սկսեալ Տէր Հայրը Սէն Փիէռի գերեզմանատունը պիտի գտնուի, գերեզմանաւրհնէքի համար։

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

GRAND HOTEL DU PAVILLON
36, Rue de l'Echiquier — Paris (10e)
Կիրակի, Ապրիլ 6 ժամը 17–24
Մասնակցութեամբ ՊԵՏԻԿԻ նուագախումբին
Գեղարուեստական բաժին

Մուտք 60 ֆրանգ

Տեղերը նախապէս ապահովելու համար հեռաձայնել Տիկիններ Ա· Թորոսեանի 793–53–71, Ա· Մարտիկեանի 033–34–77 եւ Պարոն Վ· Աւետեանի 357–42–71

Լ Ի Ո Ն
ԵՐԵՍՆԱՄԵԱԿ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ
ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹ

Կազմակերպուած
Նոր Սերունդի կեդրոնական Ցրաճնայի Շրջ· Վարչութեան կողմէ
մասնակցութեամբ
Լիոնի, Տէսինի, Վիէնի, Կրընոպլի, ՍԷն–Մօրիսի, Վալանսի, ՍԷնթ – էթիէնի եւ ՍԷն–Շամոնի խումբերուն։

Պատուոյ նախագահութեամբ
Վիէնի երեսփոխան – Քաղաքապետ՝
ԼՈՒԻ ՄԵՐՄԱԶԻ

VENDREDI 28 MARS, Salle Molière à 20 h. 30 Soirée Théâtrale
LA RUSE
par la troupe Pémassiratz
SAMEDI 29 MARS, Casino Charbonnières à 21 heures
GRANDE NUITEE DANSANTE
avec l'orchestre RYT'M

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ
ՅՕԱՄԵԱԿԸ
ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Մխիթեան ատենապետ՝ ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆի Նախաձեռնութեամբ կեդր· Վարչութեան եւ Երիտ· յանձնախումբին, մասնակցութեամբ Տէսինի եւ Վիէնի մասնաճիւղերուն

Կիրակի Ապրիլ, 6, ժամը 16·30էն կէս գիշեր
SALON SPLENDIDE
31, Bd. d'Athènes

Կը նախագահէ Պ· ՍԻՄՈՆ ԱԻՏՈՑԵԱՆ
Կը խօսի ՓԻՐԱՑ ԴԱՏԱԻՈՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին։ Կը մասնակցի Քոչարի նուագախումբը, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, Հայկ Ջերմ մրմնջորա։

Կը հրաւիրուին յարանուանութիւնները, կուսակցութիւնները եւ հայկ· բոլոր կազմակերպութիւնները։

Հանդէսէն ետք՝ ճաշ ժամը 20ին

Սեղանները ապահովել։— Կրասեան 93–32–18, Պապայեան 66–01–21, Պանտիկեան 66–17–46

Գինն 30 ՖՐ·

chez Harout

au restaurant ARMENIA

on cuisine à l'Arménienne

22, RUE MOUFFETARD — PARIS (5e)
Tél. : 899-16-32
Ouvert tous les jours
Réservation de 10 à 17 h., Dimanche de 10 à 12 h., sauf Lundi

ՊՈՒԼՎ· ՕՏՏՕ Ս· ՑԱԿՈԲ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, իրիկուան ժամերգութիւն 17ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ ժամերգութեանց 8·30ին, պատարագ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, Մեռելոց, ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 9·45ին, հոգեհանգիստ 11·10ին։

ՄԱՐՍԷՅԼ

ՍԷՆ ԺԵՌՈՄԻ Ս· ՍԱՀԱԿ–ՄԵՍՐՈՊ

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց, ընթերցուածք 17ին, պատարագ 18ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, առաւօտ ժամերգութիւն ժամը 8·30, պատարագ 10ին։

ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ, յիշատակ Մեռելոց, առաւօտ ժամերգութիւն 8·30ին, պատարագ 10ին, հոգեհանգիստ համայն ննջեցելոց։

ՇԱՒԻԼԻ Ս. ԳՐ. ԼՈՒՍԱՒՈՐԻՉ

Փարիզի Մայր եկեղեցւոյ ժամանակացոյցը, բացի Հինգշաբթի առաւօտեան պատարագէն որ տեղի չունենար։

Պատարագներու երեցցողութիւնները կը կատարէ Իսիի նորակազմ երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ· Հրանդ Աճէմեանի։

ՏԷՍԻՆ — Ս· ԱՍՏՈՒԱԾԱՇԻՆ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղման արարողութիւն, կէսօրէ ետք ժամը 6ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյցի արարողութիւն ժամը 4ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, պատարագ։ Սկիզբ ժամերգութեանց առաւօտ ժամը 9ին, պատարագ ժամը 10ին։

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ
ՎԱՐԱԳԱՑ Ս· ԽԱՉ ԵԿԵՂԵՑԻ

ԱՒԱԳ ՈՒՐԲԱԹ, Թաղում 17·30ին։

ԱՒԱԳ ՇԱԲԱԹ, Ճրագալոյց Զատկի, սկիզբ ժամերգութեանց 17ին, պատարագ 17·45ին։

ԿԻՐԱԿԻ, ՋԱՏԻԿ, սկիզբ 9·30, պատարագ 11։

Երգեցողութիւնը կը կատարէ նորակազմ երգչախումբը, ղեկավարութեամբ Վազգէն Փէչտիմալճեանի։

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՇԱԲԱԹ
ՄԱՐՏ
29
SAMEDI
29 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·261

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.261

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ՇԱՐՇՈՒՎԸ ՇՐՇՈՑ ԼՈՒՍՈՅԻ

—o—

Եկեղեցի : Մամուլ : Դպրոց : Ասոնք կը կրնանգնեն այլեւս իրենց ընթացիկ իմաստը, երբ անոնց կցենք, պարզապէս, ածական մը՝ հայկական :

Արդարեւ եկեղեցին հայկական, մամուլը՝ հայկական, ու մանաւանդ վարժարանը հայկական տարբեր են արմատախիլ ժողովուրդի մը համար, որ զբաղուած իր հեռաւոր հայրենիքէն, պապենական հողերու տաք բոյրէն, արեւմտահայ մայրերուն վրայ կը տանի կեանքի իր պայքարը :

Մեր « Struggle for life »ը տարբեր է : եւ այդ իսկ պատճառով տարբեր են մե՛ր եկեղեցին, մե՛ր մամուլը, մե՛ր դպրոցը : Ֆրանսային, որ իր մեղքերուն քաւութիւնը կը փնտռէ կիրակիէ կիրակի, Սենթ'Օնոռէ տ'Իյլօ կամ Սէն – Լուի–ան լ'Իլ, պէտք չունի հոն գտնելու ինչ որ մենք կը փնտռենք մեր «Սուրբ Գրիգոր–Լուսաւորիչ»ներու կամ «Ս. Խաչ»երու կամարներուն տակ : «Հայր Մեր»էն անդին բան մը, վասնզի «Եկեղեցին հայկական բարձր բերդն է հաւատքին մեր պապերուն :»

Ու ֆրանսացի քաղքենին, որ իր ամէնօրեայ զարգացումը կը քաղէ Ֆիկառօի էջերէն չի կրնար հասկնալ թէ Հայուն համար տարբեր է հայերէն թերթը, որ իր հայութեան ապրումն իսկ է, կապը ցըրուած իր ժողովուրդին հետ, գիւղէ գիւղ, քաղաքէ քաղաք, հայրենիքէն Սփիւռք :

Ու դպրոցը՝ հայկական : Հոնկէ պիտի սկսի ամէն ինչ, քանի հոն է որ երախան այբուբեն սերտելով, պիտի լսէ նախ թէ Մաշտոց ունեցած է, ապա սիրէ լեզուն, որ Մեծարենց տուած է, որպէսզի իր կարգին, ըսէ օր մը՝ «Տո՛ւր ինծի, Տէր, ուրախութիւնն աննահանջական» :

Եթէ ծրագիրը մէկ տարուան համար է, կըսէ չինական իմաստութիւնը, բրինձ ցա՛նէ, եթէ ծրագիրը տասը տարուան համար է, ծառ տնկէ՛, իսկ եթէ ծրագիրը հարիւր տարուան համար է, սերունդ դաստիարակէ :

Մեղի համար այլեւս բրինձ ցանելու եւ ծառ տնկելու ժամանակը անցած է, քանի մը ծրագիրը տեւելու ծրագիր է, տոկալու ծրագիր է :

Սփիւռքի ժամդունող օրերը կը պարտադրեն մեզի որ չօրօրուինք խարուսիկ երեւոյթներով ու մեր ոտքը դեռնէն չկորլի ի տես «հոպիով հայ» երիտասարդներու, որոնք Թասին սերտելով Վարուժան պիտի ապրեցնեն, Մոն–Պլանը դիտելով Արարատ պիտի պահանջեն եւ Օսթերլից փառաբանելով Սարդարապատ պիտի երազեն : Հայ երիտասարդութիւնը պէտք է դիտակցի թէ երբ կը մերժէ որեւէ ճիգ իր լեզուն սորվելու, իր մշակոյթին ծանօթանալու արդէն խոստովանած կ'ըլլայ թէ չէ հասկցած ի՛ր իսկ տարած դասը, որ միայն բռնադրուած հողեր չեն : Ու թող յանուն «իրատեսութեան» ամէնէն առաջ հայրերը անճնասուր չըլլան եւ մեղի ալ չթելադրեն ֆրանսերէն մնայուն սիւնակներ բանալ այս թերթին մէջ, որու հիմնադիրը տարբեր կոչում տուած է անոր ու տարբեր առաքելութիւն բեռցուցած մեր ուսերուն :

Մենք եկեղեցի չենք երթար միայն մոմ վառելու, այլ մանաւանդ ծարաւովը մեր «Աստուծոյ Լուսոյին» :

«ՅԱՌԱՋ»

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՄԹՆՈԼՈՐՏԸ ԼԱՐՈՒԱԾ Է ՄԵՐՁ. ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Եգիպտական Թէ խորայելեան ուժերը կազմ ու պատրաստ են Քիսինկէրի ձախողուելենէն ետք : Յորդանանեան Թերթի մը համաձայն նոյնիսկ Թել–Ավիվ գաղտնի կերպով ընդհանուր զօրակոչ հռչակած է եւ խորայելեան ուժեր համախմբուած են սուրիական եւ լիբանանեան սահմանները :

Ուաշինկթընի մէջ Քիսինկէրի առաքելութեան ձախողութիւնը առաւելապէս կը վերագրուի Իսրայէլի եւ Ամերիկացիք կը փորձեն փոխել իրենց քաղաքականութիւնը : Նախագահ Ֆորտ զիր մը ղրկած է Սատաթի, մինչ միւս կողմէ Ամերիկացիք պատրաստակամութիւն յայտնեցին մասնակցելու Ժընեւի ժողովին :

× Հանրապետական ծերակուտական մը ձէմս Հելմս պահանջած է Քիսինկէրի հրաժարականը, չեչտելով «իր քաղաքականութիւնը աւերակի վերածուած է, թէ Իսրայէլացիք եւ թէ Արաբները այլեւս հաւատք չունին վրան : Պարզ է որ նոր նախաձեռնութիւն մը պէտք է ձեռք առնուի մէկուն կողմէ որ թէ՛ կողմերու եւ թէ ամերիկացի ժողովուրդին վստահութիւնը վայելէ :

Քանի մը տողով

ԻՏԱԼԻՈՑ ձմեռնային դիւղաքաղաքի մը մէջ, Տոմոտոսոլայի մօտ՝ Սանթա Մարիա Մաճճիորէ պանդոկ մը կրակ առած է : 16 զբօսաշրջիկ (Ֆրանսայի) մեռած է, եւ 30 վիրաւոր կայ : Կը կարծուի որ արկած չէ :

ՔԱՐԻՒԱՑԻՆ կարգ մը ապրանքներ, փիւէլ եւ կազ–օյլ պիտի աժանանան Ապրիլ մէկէն, չուրջ 3 առ հարիւր համեմատութեամբ :

ԼՈՆՏՈՆի Տէյլի Միրրըր օրաթերթը (չորս միլիոն տպաքանակ) դադրեցուց իր հրատարակութիւնը անօրէնութեան եւ տպարանի սեռնիքային միջեւ ծագած տարակարծութեան մը պատճառով : 1750 աշխատող անդործութեան դատապարտուեցան մէկ օրէն միւսը : Թերթը Աշխատաւորական ուղղութիւն ունէր :

ՖՐԱՆՍԱ. Օի դէմ 2 կէտով պարտութեան մատնեց Հունգարիոյ Ֆութպոլի խումբը, ինչ որ 40 տարիէ էր պատահած :

ՎԻԼԹՆԱՄԻ կացութիւնը օրէ օր աւելի եղերական ընոյթ կ'առնէ եւ ինչպէս միշտ չեն պակսիր այն ապարդիւն մարդիկը որ առիթէն կ'օգտուին դրամ շահելու համար, տարաբախտ զաղթականութիւն մը շահագործելով : Օդանաւի տոմսեր կը ծախուին սեւ չուկայ եւ ուրեմն հարուստները աւելի արագ կը մեկնին :

ԹՈՒՐՔԻՈՑ վարչապետը՝ Ըրմաք յայտարարած է թէ «քիւրտ զաղթականներու հարցը վտանգ մը կը ներկայացնէ Թուրքիոյ հարաւ – արեւելեան ապահովութեան համար» : Այս մտահոգութեամբ է որ Թուրքիա պատերազմական վիճակ հրըռչակած է Իրաքի սահմանամերձ 4 գիւղերու մէջ, քանի Անգարայի կարծիքն այն է որ երկրին 4 միլիոն քիւրտերը զօրավիգ կեցած են քրտական ապստամբութեան գէնք եւ պարէնաւորում հասցնելով Պարզանիի ուժերուն :

ԵՐԵՒԱՆ ⇐⇒ ՓԱՐԻԶ ՀԵԹԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ (Արմէնփրէս, Մարտ 24)

ՆՈՐ ԳԻՐՔ ՄԱՐՋԱՄԷՐՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

«Արարատ» – «Պայէրն» մրցումին օրը Երեւանի գրախանութներուն մէջ ծախու հանուած են Ռոլան Ասատրեանի եւ Լեւոն Զախմախչեանի «Ֆուտբոլիստներ, գնդակները, խաղեր» գիրքը, ուր ներկայացուած է յեսպատերազմեան շրջանի ոտնագնդակի պատմութիւնը Հայաստանի մէջ :

Կարեւոր Թուական մը եղած է 1949 Ապրիլ 17ը հայկական ոտնագնդակի տարեգրութեան մէջ : Այդ օրը Երեւանի «Դինամօ»ն մրցում մը ունեցած է Լենինգրադի «Զենիթ»ին հետ, ճարտարապետ Կ. Յակոբեանի նախագիծով կառուցուած «Դինամօ» մարզադաշտին վրայ, Երեւան :

Երեւանցիները առաջին անդամ ըլլալով է որ կը խաղային բարձրագոյն լիկայի դասին մէջ, հետեւեալ կազմով՝ Քելեջեան, Կարմիրեան, Գաւալեան, Սարգսեան, Ասատրեան, Դուրգարեան, Զալիկեան, Մերկուլով, Մկրտչեան, Մխոյեան, Բեգլարեան : Երեւանի խումբը պարտուած է :

Գիրքին մէջ առանձին գլուխներ յատկացուած են Երեւանի «Դինամօ», յետագային՝ «Սպարտակ» և «Արարատ» խումբի աւելի քան 27 տարուան պատմութեան դանազան էջերուն :

Մինչեւ 1974 հայկական խումբը 120 միջազգային մրցումներու մասնակցած է եւրոպական, ասիական, ափրիկեան եւ ամերիկեան երեք տասնեակ խումբերու հետ : 84 անդամ յաղթած են, 20 անդամ հաւասար արդիւնք ձեռք ձգած են եւ միայն 16 անդամ պարտուած են :

Մոր. Միութեան ախոյենական մըրցումներուն հայ մարզիկները 536 կոլ արձանագրած են : Ասոնցմէ 50ը կը պատկանի Յովհ. Զանազանեանի, 49ը՝ Նիկոլայ Ղազարեանի, 32ը՝ Արկադի Անդրէասեանի, 30ը՝ Ֆելիքս Յարութիւնեանի, 29ը՝ Սարգիս Հովիւեանի, 26ը՝ Եդուարդ Մարգարովի, եւայլն :

Գիրքին մէջ կան մրցումներու լուսանկարներ, ծաղրանկարներ (ծաղրանկարիչ Գէորգ Եարալեան) :

×

ՕԴԵՐԵՒՈՒԹԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՂՈՐԴՈՒՄՆԵՐ

Երեւանի ոչ բանուկ փողոցներէն մէկուն մէջ կը գտնուի տուֆակերտ չէնք մը : Հոնկէ ամէնօրեայ հաղորդումներ կը կատարուին ձեռնարկութիւններու, օդանաւորդներու, դաշտերու վրայ աշխատող – ներուն : Երեւանի «Եղանակի Բիւրօ» օդերեւութաբանական ճիւղին գլխաւոր բաժիններէն մէկն է : Երեք ժամը մէկ տեղեկութիւններ կը ստանան հոս Հանրապետութեան օդերեւութաբանական կայաններէն : Միաժամանակ կը մշակուին Մոր. Միութեան եւրոպական շրջաններէն, ինչպէս նաեւ արտասահմանեան երկիրներէ ստացուած տեղեկութիւնները՝ եղանակին վերաբերեալ : Ասոնց հիման վրայ կը կազմուին եղանակին նախատեսութիւնները թէ՛ կարճ, թէ՛ երկար ժամանակի համար :

Հայաստանի մէջ օդերեւութաբանական առաջին կայանը հաստատուած է 1925ին, վեց հոգինոց անձնակազմով : Այսօր այս ճիւղին մէջ կ'աշխատին 1600 որակեալ մասնագէտներ : Ցանցը կազմուած է 66 կայաններէ եւ մօտ 200 օդերեւութաբանական դիտարաններէ :

ՀԱՑԱՍՏԱՆ

ԴՈԿՏ. ԱՐԱՄ ԻՆՃԻԿԵԱՆԻ ՄԱՀԸ

—o—

Երեւանի մէջ, Մարտ 22ին, մեռած է ականաւոր գրադատ, բանասիրական գիտութիւններու դոկտոր Արամ Ինճիկեան : Ողբացեալը 65 տարեկան էր :

Արամ Ինճիկեան միջնակարդ կրթութիւնը ստանալէ ետք իր ծննդավայրին՝ Ախալցխայի մէջ, 23 տարեկանին ընդունուած է Երեւանի պետական համալսարանի լեզուի եւ դրականութեան ճիւղը : Համալսարանը աւարտած է 1937ին եւ երկու տարի ետք զօրակոչի ենթարկուած է կռուելու համար Ֆինլանտական ռազմաճակատը : Պատերազմը հազիւ աւարտած կրկին ռազմաճակատ ղրկուած է, այս անդամ համաչխարհային Բ. պատերազմին հետեւանքով :

Ա. Ինճիկեանի բանասիրական բեղնաւոր գործունէութիւնը սկսած է 1946ին, երբ աշխատանքի լծուած է Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիայի «Մ. Աբեղեան» դրականութեան հիմնարկութիւնը : 1946ի վերջերն է, որ ներկայացուցած է իր աւարտաճառը՝ «Արա Գեղեցիկի առասպելը, եւ նրա գրական մշակում – ները» (հրատարակուած 1967ին), որուն համար ստացած է բանասիրական գիտութիւններու թեկնածուի աստիճան :

Ա. Ինճիկեանի լոյս ընծայած առաջին երկու գիրքերը եղած են «Մատուրեանի կեանքը» եւ «Ա. Իսահակեան» (երկուքն ալ՝ 1940ին : Այնուհետեւ հրատարակած է բազմաթիւ չահեկան ուսումնասիրութիւններ, ինչպէս «Ազգային–ազատագրական չարժման արտացոլումը Պէչիկթաշլեանի երկերում», «Վերմոնտովը եւ հայ վաթսունականները», «Բելինսկին հայ դրականութեան մէջ» :

1954ին լոյս ընծայած է մօտ 15 տարուան քրտնաջան աշխատանքի արդիւնք հանդիսացող «Միքայէլ Նալբանդեանի կեանքի եւ գործունէութեան տարեգրութիւնը» աշխատութիւնը : 1967ին հրապարակ հանած է «Մտերիմներ եւ մտորումներ» խորագիրով հատորը, ուր տեղ գտած են գրադատական բնոյթի իր կարեւոր գրութիւնները : 1969ի ալ լոյս ընծայած է «Յովհ. Թումանեան — կեանքի և ստեղծագործութեան պատմութիւնը», որուն համար 1970ին ստացած է բանասիրական գիտութիւններու դոկտորի աստիճան :

Արամ Ինճիկեան մեծ աշխատանք կատարած է հայ գրագէտներու ամբողջական գործերու հրատարակութեան մէջ, հիմնուած բնագիրներու լուրջ ուսումնասիրութեան վրայ : Արդէն 1958ին իր նախաձեռնութեամբ և Գրականութեան Հիմնարկութեան Լանքերով ստեղծուած է բնագիրներու (տեքստաբանութեան) բաժին մը, որուն վարիչը եղած է : Այս պատասխանատու պաշտօնը յանձնուած է իրեն, որովհետեւ 1937ին հրատարակութեան համար պատրաստած է Ա. Թումանեանի բանաստեղծութիւններու ամբողջական հաւաքածոն՝ իր յառաջաբանով եւ ծանօթագրութիւններով : 1941ին հրատարակած է Ս. Շահազիզի ստեղծագործութիւններու հաւաքածոն, իսկ 1947ին լոյս ընծայած է Պէչիկթաշլեանի «Տաղերը» : Իր ղեկավարութեան տակ բնագիրներու բաժինը լոյս ընծայած է Թումանեանի երկերուն վեց հատորները (աւարտած է 1959), Յ. Պարոնեանի երկերը (1962), Ա.. Իսահակեանի ստեղծագործութիւններու հաւաքածոն եւայլն :

ՅԱՂՎԱԾՎԱՅՈՆՈՏՈՎ ՎԱՂՈՁՅԱՆՇԱՀ ՂԱՍՏՈՆՍ

ՄԱՍՑՎԱՀԱՅՁ ՂՈՒՏՅՈՒՆՈՆ

×

ՅԱՂՎԱԾՎԱՅՈՆՈՏՈՎ ՎԱՂՈՁՅԱՆՇԱՀ ՂԱՍՏՈՆՍ

ՎԱՂՈՁՅԱՆՇԱՀ ՂԱՍՏՈՆՍ

ՄԱՍՑՎԱՀԱՅՁ ՂՈՒՏՅՈՒՆՈՆ

×

ՅԱՂՎԱԾՎԱՅՈՆՈՏՈՎ

ՀԱՅԿ. ԿԵԱՆՔԸ

ՄՈՆԹՐԷԱԼԻ ՄԷՋ

— o —

Ամէնօրեայ վարժարանը.— Ծնողքներու հաւաքոյթի մը ընթացքին, որուն ներկայ են մօտ 250 ծնողքներ, Օր. Վանուհի Իսաջանեան, տնօրէնուհին Ս. Ցակոբ եկեղեցւոյ ամէնօրեայ վարժարանին եւ ՀՕՄի ծաղկոցին, շահեկան տեղեկութիւններ հաղորդած է վերոյիշեալ կրթարանին մասին. «1973 Սեպտեմբերին, երբ հիմը կը դնէինք մեր դաղութին երազը եղած ամէնօրեայ վարժարանին ծաղկոցի բաժնին, 45 աշակերտներու նախատեսութեամբ, հաճելի անակնկալը կ'ունենայինք 60 փոքրիկներ ընդունելու, եւ տեղ չըլլալուն պատճառով, ցաւ ի սիրտ կը մերժէինք չատերը: 1974 Սեպտեմբերէն ի վեր, վարձուած այս չէնքին մէջ մեր խնամքին եւ հոգածութեան յանձնուած են 130 փոքրիկներ... Վարժարանը ունի վեց դասարան, փոքրիկներու տարիքին համապատասխան բաժանումով: Կը սորվին հայերէն եւ ֆրանսերէն եւ 1975 – 1976 տարեշրջանին նախակրթարանի երկրորդ կարգին պիտի դասաւանդուի նաեւ անգլերէնը: Առ ի հետաքրքրութիւն ըսենք, թէ ամէնօրեայ վարժարանը կը յաճախեն նաեւ խառն ամուսնութեան ծնունդ 27 փոքրիկներ եւ դուստ Քէպէքցի – ֆրանսացի երեք փոքրիկներ, որոնք սկսած են արդէն հայերէն խօսիլ»:

Ձայն – պատկերասփիւռ.— Յունուար 15ին եւ Փետրուար 1ին, ամէնօրեայ վարժարանի տնօրէնուհին դաղութին զոյգ վարժարանները հետաքրքրող հարցերու շուրջ հարցազրոյց մը ունեցած է Համազգայինի ձայնասփիւռի կայանի խօսնակ Տիկին Վանիկ Գալաւազալեանի եւ հեռատեսիլի թիւ 9 կայանի հայկական բաժնի վարիչ Դոկտ. Գէորգ Պաղճեանի հետ: Փետրուար 8ին, Վարդանանց տօնին առթիւ, հեռատեսիլի նոյն այս կայանէն ամէնօրեայ եւ միօրեայ վարժարաններու փոքրիկները խնամուած եւ օրուան տօնին յարմար յայտագիր մը ներկայացուցած են: Դոկտ. Այդունի հայերէն եւ ֆրանսերէն բացատրած է վարդանանց պատերազմին տուն տուող քաղաքական եւ կրօնական պատճառները:

Հ.Մ.Ը.Մ. – ԿԱՄՔ.— Արիներու ընդհանուր հաւաքոյթ մը տեղի ունեցած է Մարտ 2ին, «Ա.Հարոնեան» ակումբը: Տեղեկագիրէն պարզուած է, որ Մոնթրէալի մէջ սկաուտական չարժումին հիմը դրած են 1959ին Պերճ Ա.Ճէմճեան եւ Խաչիկ Սեւտայեան, 10 արիներով միայն: Ներկայիս սկաուտական կազմը բաղկացած է 176 արիներէ, 20 պատասխանատուներէ, մէկ աւագ խմբապետէ եւ սկաուտական Խորհուրդի 11 անդամներէ, ընդամէնը՝ 219 հոգի:

EN MARGE

du 60e Anniversaire du Génocide du Peuple Arménien

Le 24 AVRIL 1975 sera commémoré le 60e anniversaire du DEUIL NATIONAL ARMENIEN.

La Nation arménienne il y a soixante ans a perdu un tiers de sa population.

C'était le premier génocide du siècle, tragiquement il y en eut d'autres depuis qui ont frappé diverses communautés.

Certains Arméniens ont réussi à fuir, apatrides, brisés par la perte de leurs familles et de leurs villages ils sont venus nombreux dans nos régions.

La plupart étaient ruraux, ils sont devenus très souvent travailleurs en usines, dans les briqueteries de BOLLENE, par exemple.

Les Socialistes ont toujours dénoncé les crimes contre l'humanité et les atteintes aux libertés civiques et individuelles.

Dans le passé Jaurès, plus récemment Louis Mermaz, député-Maire de Vienne ont porté témoignage contre le génocide arménien.

Dans le département de Vaucluse où vivent tant de descendants d'Arméniens il convient de montrer notre respect devant les souffrances anciennes.

A l'occasion du 60e anniversaire du 24 Avril 1915, je saisirai le Conseil Général du Vaucluse d'un vœu pour qu'une stèle commémorative du Deuil National Arménien soit érigée dans le canton de BOLLENE.

GUY PENNE
Président de la Commission Nationale des Conflits du Parti Socialiste,
Maire - Adjoint de
Ste Cécile-les-Vignes (Vaucluse)

ՉՀԱՅՆԵՐ ԳԱԻԱՌԷՆ

Դուխ չա՛տ ապրի՛ք, տղա՛ք

Լիոն.— Դադարին՝ Սալ Ռամոյի մուտքին, անցքերուն ու սրահներուն մէջ, հանդիսականները լսելի դառնալու ճիդով մը, իրենց գոհունակութեամբ լի ոտա – տուրութիւնները կը փոխանակէին: Ցայտապերին Ա. մասը իր լրջութեամբ, կանոնաւորութեամբ, ինքնատպութեամբ, հայկ. երաժշտութեամբ առլցուն իր բնութեամբ կարծիքներու փոխանակումի ջերմ մթնոլորտ մը ստեղծած էր:

Կիրակի Մարտ 23, յետ միջօրէին, Նոր Սերունդի Կեդրոնական Ֆրանսայի վարչութիւնն ու յանձնախումբը ինքզինքին ընդառաջած կը զգային հաւատարած նպաստ: Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 30ամեակի առիթով կազմակերպուած «Հայկական Շաբաթ»ը բացման կարգին, այդ հսկայ սրահը կենդանացած՝ կ'եռեւեռէր: Ի՞նչ բազմութիւն. սերունդները հոն ժամադրուած էին. Լիոնէն ու շրջակայքէն, Տէսինէն, Սէն–Մօրիսէն, Վիէնէն, Սէնթ–Էթիէնէն, Կրընոպլէն, Վալանսէն, քիչ մը ամէն տեղէ: Ներկաներուն մէջ կային նաեւ օտար պաշտօնական շրջանակէ հիւրեր:

Այս չատ սիրելի միութեան, Հ.Ց.Դ. Նոր Սերունդի երեսնամեակի այս ցերեկոյթին մեծ բացական Հիմնադիրն էր, Շաւարշ Միսաքեան, սակայն անոր ոգին սրահէն ներս իր «ներկայութեամբը» կը խայտա՞ր:

Ցայտապրի առաջին բաժնով «Սայթ–Նովա» Փարիզի նուագախումբը, իր տոհմիկ աշուղական լարային նուագարան – ներուն եւ սրինդին մելանոյշ երաժշտական հնչիւններով, երդչուհին՝ Սիրանոյշ Հուրտահեանը Սայթ Նովայի հարուստ իմացական ու զգացական թովիչ աշխարհը կը վերակենդանացնէին:

Հոն էր կրկին, Ֆրանսահայութեան համար հետզհետէ աւելի փայլող աստղ՝ երդչուհի Ալիս Շահմիրեանը, որ յաջողեցաւ սքանչելի կերպով մեկնաբանել մեր անմահանուն երաժշտադէտներէն՝ Կոմիտասս վարպապետի հայրենարաղձ «Կը – ռունկ»ը, Արմէն Տիգրանեանի «Անոյշ» օ–փերայէն «Ասում են ուռին»ը, ինչպէս նաեւ հայրենի երիտասարդ երգահաններէն երգեր:

Երկրորդ բաժինը ջերմ խնդութեամբ համակեց հանդիսատեսի հոգին, երբ եբեւեցան կայտառ երկսեռ պարողները: Հայկական պարերգներու կշռոյթներուն ներդաշնակօրէն հետեւող այս մանչերն ու աղջիկները եղան մերթ քնքոյշ, նազանի, աղնուական, մերթ հրաբորբոք, յաղթական ձիաւոր պատերազմիկներ, մերթ սիրուն ծաղկեփունջ, քնատ ու արթուն լեռնական հովիւներ, ու մերթ կատակող չարաճճի տղաք՝ ամչկոտ գեղջկուհի, բարի աղջկան սիրտը չհեղլու իրենց անմեղունակ փորձերով, արժանացան խենլայեղ ծափերու, պռաւօներու եւ ապրիքներու: Մին միւսը գերազանցող այս եւ միւս պարերուն համայքին գեղեցիկ նուէրը հանդիսատեսին բերին Փարիզի «Նաւասարդ» եւ «Նայիրի» պարախումբերուն յոդնիլ չգիտցող տղաքը, քրանած, ուշիմ, ճարտար եւ տաղանդաւոր տղաք: Այս խանդոտ ներկայացուցիչները Ֆրանսայի նոր սերունդին, իրենց քոյր–եղբայրներուն աղգային վերանորոգուող գիտակցութիւնն ու հպարտութիւնը լաւ – պէս դրսեւորեցին:

Ազնի՛ւ տղաք, աղուո՛ր ու քա՛ջ տղաք, ո՛ւր, ի՞նչպէս եւ ե՞րբ սորվեցաք այս պարերը, կը զարմանանք: Հապա դո՞ւք, ե՞րբ եւ ի՞նչ ձեւով կրցաք պատրաստել այս հայկ. գեղարուեստը հարազատօրէն արտայայտող այս ճոխ ու գեղեցիկ յայտագիրը: Ձեր վարձքը կատա՛ր. դուք չատ ապրի՛ք. ձեզի միացուցէք ձեր չուրջ դանուող քոյր – եղբայրները. թող ձեր քանակն ու ոգին մանաւանդ, միշտ զարգանան:

Նոր Սերունդի հիմնադրութեան 30ամեակի հանդիսաւոր Հայկական Շաբաթի յայտագրի դործադրութիւնը կը տեւէ մինչեւ Զատիկ:

Անկարելի է վերապատկերացնել այս Փառատօն – Հանդիսութիւնը. ներկաները լսեցին ու տեսան, տեսան ամէն բան, չ՛ոտ բարեկամ – ծանօթներ: Զգացին, ամէն բան չկրցան զգալ, իւրաքանչիւրը ի՛նք ապրեցաւ պահը:

Զգացինք սակայն որ հոս հայրենասէր սերունդ մը կայ, որ սիրոյ ուշադրութեան եւ դուրգուրանքի կը կարօտի, որ կազմակերպուելու պէտքը կը զգայ...

Ո՞վ տեսաւ բեմին առջեւ պարողներու ձեւը փորձող այդ աղջկնակը: Ո՞վ տեսաւ երջանկախառն արտասուքով փայլող դէմքեր...:

Ներկաները՝ չհեցա՛ն:

ԹՂԹԱԿԻՑ

Առտուան զօրաւոր հաւատացող մըն է քանիերդ դարու քաղաքական օրէնքներուն եւ 20րդ դարու քաղաքական օրէնքները կ'ուզեն որ դժոխքին բաժին դառնաս:

Կարգա՛, հին կտակարանը, բարեկամս, եւ տես թէ կը հաւնի՞ս: Դուն հոն պիտի տեսնես որ Աստուած աւելի Պիտմաքին կը նմանի, քան Տօքթ. Նանսէնի: Դուն՝ Թուրքերուն դէմ, դաչնակիցներուն հե՞տ կը պատերազմիս, զաւակներդ կը մեռնի՞ն ազատութեան համար, եւ արիւնդ պատերազմին մէջ կը հոսի՞:

Հանդարտէ՛, ոչ մէկուն հոգն է թէ ո–րու համար կը կռուիս, քու վաստկելիք միակ ապատութիւնդ պիտի ըլլայ, ինքզինքդ մէկուն սեմէն միւսը քաշկռտել:

Դուն կը յուսաս որ, անոնք քու տապանքնի՞դ մեղքնան:

Դուն, ճամբուն եղերքը ինկած քրիս – տոնեայ մը, որովայնդ դուրս թափած, օդնութի՞ւն կը ապասես:

Գոհացիր բարեկամս, ազատական քաղաքագէտներու եւ ամերիկեան միսիոներու հոյակապ, բայց անարիւն համակրութեամբը:

Դաշնակիցներուն համա՞ր կը կռուիս, այո՞:

Ազատութեա՞ն համար, չատ լաւ, փոխարէն պիտի ստանաս միջակ դասակարգի Անգլիացիներու նեւատ հին տաբատները:

Չե՞ս կրնար տեսնել, ինչո՞ւ:

Աբեմուտքի ժողովուրդները այլեւս չեն կրնար հաճոյք զգալ քեղի մեղքնալով:

Անոնք ձանձրացած են քրիստոնէութենէն, քու ջարդերէդ, քու բողոքներէդ, քու գոյութենէդ:

Եւ քու զաւակներդ միայն թափթփուք եւ փողոցի մնորտուք են աշխարհիս երեսին վրայ:

ՄԱՑԻԼ ԱՐԼԷՆ

(Եւ 21 Տարեկան Էի)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԵ.

Կանգ առաւ, որովհետեւ մտածումները կը խեղդէին զինքը: Եւ իր նայուածքը դարձաւ կալանաւորին վզին վրայ, եւ այս նայուածքը այնքան նշանակալից էր որ, Պենետէթթօ ձեռքը հոն տարաւ՝ ամօթ. Տիկին Տանկլար այս սոսկալի անարկութիւնը ընելուն զղջալով՝ չափունակեց.

— կեանքդ դնեցի, քեզի վրկեցի: Ա՛հ, պիտի չկրնայիր թէ ես, որ կեանք տուած եմ քեզի, որքան երջանիկ եղայ այդ կեանքը դահիճներուդ ձեռքէն կորզելով:

Այս տեսարանը արդարեւ տարօրինակ բան մըն էր:

Մէկ կողմէ հաւատաք, սէր, զղջում՝ բովանդակ զեղումով:

Միւս կողմէ սոսկալի, պաղ եւ հաշուած կեղծաւորութիւն մը:

Պենետէթթոյի ամէն մէկ չարժումը, ձայնին ամէն մէկ չեշտը կշռուած, չափուած, ուսումնասիրուած էր: Իր նպատակը սա էր:

«Դուք միլիոն մը ունիք: Ըսիք թէ փետրուար 25ին պիտի յանձնէք զայն: Այսօր 24ն է, միլիոնը ո՞ւր է: Տուի՞ք թէ տակաւին ձեր քովն է»:

Եւ այս հարցումին չուրջը կը դեգերէր՝ ինչպէս վագրը այն որսին չուրջը, որ կը դիտէ տենչանքով եւ որուն վրայ չի համարձակիր յարձակիլ:

Ցանկարծ ըսաւ.

— Իրաւունք ունիք, մայր իմ: Սակայն կը խոստովանիմ որ, յիշելով այն կացութիւնը, որ ունիք ընկերութեան մէջ...

— Զոր ունէի: Չէ՞ք գիտեր որ Պ.Տանկլար, անանկանալով եւ անպատուելով, աներեւոյթ եղաւ:

— Այդ եղելութիւնը այնքան բնական էր որ, անկարելի էր չդուշակել, ըսաւ Պենետէթթօ վայելուչ չարժումով մը: Դուք ձեզի անարժան անձի մը հետ ա–մուսնացած էիք, մայր իմ: Անցնինք: Այսպէս ուրեմն տակաւին չատերու հետ յարաբերութիւններ ունիք: Ցուսացի որ պիտի կարենաք ազատել զիս:

— Ո՛հ, որդեակ իմ, չկայ կեանքիս մէջ վայրկեան մը, որ այդ նպատակին նուիրուած չըլլայ: Ապահով եղիր: Միշտ կը մտածեմ այդ բանը... միշտ:

— Մտիկ ըրէք, մայր իմ: Սրտիս խորէն չնորհակալ եմ, բոլոր այն բաներուն համար, որ ըրիք եւ պիտի ընէք ինծի համար: Բայց ափսո՛ս, պէտք է խոստովանիլ թէ անկարող էք ասկէ վերջ:

— Ի՞նչ ըսել կ'ուզես:

Անոնք որոնք իրենց աջակցութիւնը խոստացան ձեզի, չահէ դրդուած էին, այնպէս չէ՞:

— Այո:

— Լաւ ուրեմն, քանի որ բոլոր ունեցածնիդ անոնց թողուցիք:

— Ո՛չ, ո՛չ տակաւին, դոչեց Տիկին Տանկլար, խե՛ղճ մեղաւոր հոգի, խե՛ղճ կին, որ կիրքի չափչտակութիւնները զգացած էր: Մերթ կրնա՞ր դուչակել թէ այն էակը — որ պիտէր թէ իր զաւակն էր, որ իր որդին կը կոչէր — վատ հաչուով մը պատասխան մը կ'ակնկալէր, կը ջանար թռիչ մը, սրտի զեղում մը տալ իրեն:

Ո՛չ, ո՛չ, ըսած էր: Այս բառերը իրեն համար կը նշանակէին « տակաւին կրնամ մաքառիլ, եւ ո՞վ գիտէ, թերեւս քու ազատութիւնդ ձեռք ձգել: Ո՛ զաւակս»:

Իսկ իրեն՝ Քավալքանթիի համար, — որ անյագ անասուն մըն էր — այս խօսքը կը նշանակէր «Ստակը դեռ քովն է: Միլիոնը դեռ քովն է»:

— Ոչ տակաւին, ըսած էր Տիկին Տանկլար՝ անգիտակից եռանդով մը:

Պենետէթթօ կանգնեցաւ եւ անոր երկու ձեռքերէն բռնելով՝

— Ի՛նչ, մայր իմ: Այդ դումարը, ո–րուն թիւը չեմ յիշեր, դեռ ձեր ձե՞ռքն է:

— Այո, վաղը պիտի յանձնեմ:

— Բայց խօսք տուած էք յանձնելու...

— Իրաւ է, սակայն լաւ կը ճանչնամ այն մարդոց ուղղամտութիւնը որոնց կը դիմեմ, եւ անոնց աջակցութենէն չեմ տարակուսիր, մանաւանդ երբ խոստովանեցայ իրենց:

— Ճշմարտութիւնն ըսի՞ք:

— Այո:

Պենետէթթօ երկու ձեռքը ճակտին տարաւ: Ո՛վ գիտէ, ճակատագիրը անանկ հրաշքներ կրնայ դործել որ, թերեւս իր արտեւանունքներուն տակ արցունք մը երեւար:

— Չիս մտիկ ըրէք, մայր իմ, ըսաւ: Չիս կը ճանչնաք. գիտէք թէ ինչ խեղճ մանկութիւն մը ունեցայ: Տեսակ մը աւազակ՝ Պերթուչչիօ՝ զիս առեւանգեց, թափառաշրջիկներու մէջ մեծցայ: Ցանցանքը իմս չէ՝ եթէ չար եղայ: Ա՛հ, եթէ սրտիս խորը կարենայիք կարդալ...

Եւ այն վայրկեանին՝ կուչէն կախուած չղթան բռնեց, եւ անդիտակցաբար — մայրը այնպէս կը կարծէր — երկաթը կուրծքին վրայ սեղմեց:

ԺԻՒԼ ԼԵՐՄԻՆԱ

(Շար.)

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Այրի Տիկին Շուշանիկ Արիստակէսեան, Տէր եւ Տիկին Միշէլ Մելքոնեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Աբրահամ Պաղտիկեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Վարդգէս Փափազեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յոնիկ Մկրտիչեան եւ զաւակները, Տէր եւ Տիկին Յովհ. Յակոբեան եւ զաւակները, շնորհակալութիւն կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք անձամբ, ծաղկեպսակով, գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց ամուսնոյն, հօր եւ մեծ–հօր՝

ԱՂԱՍԻ ԱՐԻՍՏԱԿԷՍԵԱՆԻ

մահուան առթիւ։

ԲԻԶԱՆԴ ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ

ՑԻՇԱՏԱԿԻՆ

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցու – թիւնը, իր կոչումի ձայնին անսալով, որոշած է, յաւէտ մեզմէ բաժնուած ամբասիր մտաւորական եւ տաղանդաւոր բանաստեղծ – նկարիչ Բիւզանդ Թօփալեանի գերեզմանին վրայ դամբարան մը կանգնել՝ «Երկրի մէկ խորչին վրայ իր հողակոյտը աննշան» չթողելու եւ «յիշատակն ալ չթառամեցնելու» եղբայրական զգացումներէ տարուած լոկ։

Որպէսզի հնար ըլլայ մօտ 10·000 ֆ.ի կարօտ այս ձեռնարկը գլուխ հանել, Գրողներու Ընկերակցութիւնը այսօրուընէ սկսեալ հանգանակութիւն մը կը բանայ, անհետացող մտաւորականը սիրող եւ յարգող գրասէրներու նիւթական օժան – դակութիւնը, յաջողութեան կանխայայտ գրաւական մը համարելու վստահու – թեամբ։

Դրամական առաքումները կատարել ընկերակցութեան գանձապահին՝ Պր. Յակոբ Վէզիրեանի հասցէով՝

84, Rue Adolphe Guyot

92 Bois-Colombes

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱԻ

Արեւածագի մը մահը

ՄԱՏԵՆԱՇԱՐ "ՅԱՌԱՋ" 1975

Սահմանափակ տպաքանակ

Ի ՆՊԱՍՏ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏԱՆ

ՑԱՆԿ Է·

Հ· Ց· Դ· Անի կոմիտէ (Վիէն) 2000, եր· Տէր Եղիայեանի յիշատակին՝ Տէր եւ Տիկին Հայկ Պօղոսեան 500, Տէր եւ Տիկին Յովհ· Տէր–Վարդանեան 100, Պ· Յակոբ Ղազարեան (Լիոն), Շալճեան ընտանիք 50ական, Օր· Մարի Սաղըրեան 30, Տիկին Գոհարեան, Տէր եւ Տիկին Վահրամ Ճառայեան, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան 50ական։ Սարգիս Մէգճեանի յիշատակին՝ Պր· Ժ· Մէգճեան 200, Տիկին Եսթեր Գրիգորեան 100, Պր· Գրիգոր Մէգճեան, Պր· Յովհ· Թօփալեան 50ական, Տէր եւ Տիկին Փ· Շամլոյեան 30, Տէր եւ Տիկին Ս· Գինոսեան 20, Տէր եւ Տիկին Յովհ· Տէրսէրեան 30։ Դ· Սրապեանի յիշատակին՝ այրի Տիկին Ռւստիք Սրապեան 250։ Ժորժ Լուսարարեանի յիշատակին՝ այրի Տիկին Թէրզիպաշեան 50։ Գումար 3660, նախկին գումար 78450, ընդհ· գումար 82·110

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ – Սէն Ժեռոմի վարչութիւնը խորին ցաւակցութիւններ կը յայտնէ ընկերուհի Տիկին Աննիկ Գաբրիէլեանի իր եղբօր կարպիս Խուպէ – սէրեանի կսկծալի մահուան առթիւ։

×

Կապոյտ Խաչի Պուլ· Օտոյի վարչութիւնը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Այվազեանի եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեանի եւ զաւկին, Տէր եւ Տիկին Գելոն Յակոբեանի իրենց մօր, կեսուրին մեծ–մօր, կնքամօր այրի Եաղկիւլ Այվազեանի մահուան առթիւ։

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Զ· Եարճանեան – Համբարձումեան Ալբիլեան Եղեռնի 60ամեակին առթիւ, 300 Ֆր· կը նուիրէ Հայ Դատի յանձնախումբին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 300 Ֆր· «Յառաջ»ի։

Հ. Յ. Դ.

ՓԱՐԻԶ.— Հ· Ց· Դ· Սողոմոն Թէհլեեան խումբի ժողովը Ուրբաթ (Ապրիլ 4) ժամը 21ին Հայ Մշակոյթի Տունը։

×

ԼԻՈՆ.— Հ· Ց· Դ· Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ· ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի Վրացեան խումբի ընկերները Ուրբաթ, Ապրիլ 4, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8·30ին, սովորական հաւաքատեղին։ Կարեւոր օրակարգ։ Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է։

×

ՎԻԷՆ.— Հ· Ց· Դ· Անի կոմիտէի ընկերական ընդհ· ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 20·30ին Իփէկեան ակումբը։ Շատ կարեւոր օրակարգ։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապ· Խաչի Շրջ· Վարչութիւնը չնորհակալութեամբ ստացած է 15 տոլար Տիկին Տէր–Մանուէլեանէ (Պոսթըն) Հրանուշ Սամուէլի ապաքինման առթիւ։

le voyage en grèce

Mayda BERBERIAN
6, rue de l'Echelle PARIS 1
tél 260 30 20 et 260 67 34
de 9 h. à 19 h. tous les jours

ՉԱՏԻԿԸ՝ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ

SPÉCIAL - CHARTER

850 ֆ ԷՆ ՍԿՍԵԱԼ

INTERROGEZ-NOUS POUR D'AUTRES CHARTERS

ՁԵՐ ՃԱՄԲՈՐԴՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

Դիմեցէ՛ք ՄԱՑՏԱ ՊԵՐՊԵՐԵԱՆի

LE VOYAGE EN GRECE

Ամէն օր ժամը 9էն 19

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ԳՕԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Մխիթեան ատենապետ՝ ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆի Նախաձեռնութեամբ կեդր· Վարչութեան եւ Երիտ· յանձնախումբին, մասնակցութեամբ Տէսինի եւ Վիէնի մասնաճիւղերուն

Կիրակի Ապրիլ, 6, ժամը 16·30էն կէս գիշեր
SALON SPLENDIDE
31, Bd. d'Athènes

Կը ձախագահէ Պ· ՍԻՄՈՆ ԱՒՏՈՑԵԱՆ

Կը խօսի ԺԻՐԱՑՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին։ Կը մասնակցի Քոչարի նուագախումբը, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, Հայկ Ջերմ մթնոլորտ։

Կը հրաւիրուին յարանուանութիւնները, կուսակցութիւնները եւ հայկ· բոլոր կազմակերպութիւնները։

Հանդէսէն ետք՝ ճաշ ժամը 20ին

Սեղանները ապահովել.— Կրասեան 93–32–18, Պապայեան 66–01–21, Պանտիկեան 66–17–46

ԳԻՆ 30 ՖՐ·

ՀԱՅԵՐԷՆ ԼԵԶՈՒԻ ԴԱՍԵՐ

COURS DE LANGUE ARMENIENNE
Tous les Lundis à 20 h. 30
au nouveau Centre Culturel de
de l'Association Sainte Croix
10 bis, Rue Thouin
à partir du Lundi 10 Mars, tous les Lundis
Les cours sont donnés par le
R. P. BEZDIKIAN
Tous peuvent y participer.

ԻՍԻԻ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԻ

ԲԱՑԱՌԻԿ ՅՈՒՅԱՀԱՆԴԷՍԸ

ԳուԷիրուած

Հայոց պատմութեան, հայկական ձարտարապետութեան, հայկ· մանրանկարչութեան, հայկ· տարազներուն…

Բաց է եւ կը տեւէ մինչեւ Ապրիլ 6
կարելի է այցելել ամէն օր ժամը 15–20,
Իսիի Հայ Մշակոյթի Տուն,
45, Ռիւ տը լա Տէֆանս

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

GRAND HOTEL DU PAVILLON
36, Rue de l'Echiquier — Paris (10e)
Կիրակի, Ապրիլ 6 ժամը 17–24
Մասնակցութեամբ ՊԵՏԻԿԻ նուագախումբին
Գեղարուեստական բաժին

Մուտք եւ ճաշ 60 ֆրանգ

Տեղերը նախապէս ապահովելու համար հեռաձայնել Տիկիններ Ա· Թորոսեանի 793–53–71, Ա· Մարտիկեանի 033–34–77 եւ Պարոն Վ· Ալանեանի 357–42–71

Taverne Maubeuge

chez EDDY

KOPARANIAN

EDDY vous recevra tous les jours dans son restaurant pour vos repas d'affaires et vos soirées entre amis, pour vous faire déguster ses spécialités orientales

6 RUE DE MAUBEUGE PARIS 9
Tél. : 878-85-47

(EDDY Kopa est un ancien champion d'Europe de catch)

ՁԵՐ ՃԱՇԵՐՈՒՆ ԵՒ ՀԱՒԱՔՈՒԹԻՒՆԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ԷՏՏԻ

ՈՒՐ ԿԸ ԳՏՆԷՔ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՀԱՄԵՂ ՃԱՇԵՐ

ԿԻՐԱԿԻ
ՄԱՐՏ
30
DIMANCHE
30 MARS
1975

LE NUMERO 1 F.

ՀԱՅՐԵՆԻՔ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE SEUL QUOTIDIEN ARMÉNIEN EN EUROPE OCCIDENTALE
Directrice : ARPIK MISSAKIAN
83, RUE D'HAUTEVILLE, 75010 PARIS

— Tél. : 770-86-60 —
C. C. P. Paris 15069-82

Fondé en 1925
571027317 A R.C. PARIS

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսա	Տար· 170 ֆր·	Վեցամսեայ	90 ֆր·
Արտասահման	Տար· 200 ֆր·	Հատը	1 ֆր·

51ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 13·262

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

51e ANNÉE — N° 13.262

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ ՎԱՋԳԷՆ Ա. ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԻ ՁԱՅԿԻ ՔԱՐՈԶԸ

ԱՐՏԱՍԱՆՈՒԱԾ ՄԱՅՐ ՏԱՃԱՐԻՆ ՄԷՋ

(30 ՄԱՐՏ 1975)

ՅԱՆՈՒՆ ՀՕՐ ԵՒ ՈՐԴԻՈՑ ԵՒ ՀՈԳԻՈՑՆ ՍՐԲՈՑ· ԱՄԷՆ
«ՏՈՒՐ ՄԵԶ ՏԷՐ, ՈՒՐԱԽՈՒԹԻՒՆԸ ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ»

Սիրելի հաւատացեալներ,

Սուրբ Յարութեան ուրախութիւնը ըմկղմ առաւ իւղաբեր կանանց եւ առաջին այցելու առաքեալների սրտերում, Քրիստոսի դատարկ գերեզմանի առաջ:

Նրանց հոգիներում է, որ առաջին անգամ փայլատակեց մեծագոյն ուրախութիւնը աշխարհի բոլոր ուրախութիւնների: Վճռական էր այդ պահը, Մեծ Վարդապետի աստուածային առաքելութեան համար, Նոր Ուխտի յաղթանակի համար, պատմութեան համար: Արդարեւ, յարութեան ուրախութիւնը՝ լոյսի արագութեամբ վերածուեց ամենայաղթ մի զգացումի, որ բոցավառեց ու պայծառացրեց բոլոր հոգիները Յիսուսի աշակերտների եւ նրանց հետեւող բազմութիւնների:

Բոլոր ժամանակների մարդը ընորոշուում է մահից յետոյ ապրելու յոյսով: Յիսուս իր քարոզութեամբ ու դատարկ գերեզմանով մանաւանդ, աշխարհի սրտի վրայ վառեց անմար կրակը յաւէտ ապրելու յոյսի, կրակը յարութեան ուրախութեան:

Յիսուսի յարութիւնից յիսուն օր յետոյ, վերնատան մէջ այդ ուրախութիւնը պըսակուեց Սուրբ Հոգւոյ չորսկաթումով: Այդ ուրախութեամբ բիւրեղացաւ հաւատոյ նոր հանդանակը և հիմը դրուեց Ս· Եկեղեցու, խորհրդաւոր մարմինը յարուցեալ Փրկչին Քրիստոսի:

Ի լուր յարութեան աւետիսի, անմահութեան ծարաւի հոգիները մարդկանց, երկրից երկիր, սերունդէ սերունդ, բոլորը, բոլորը իրենց խենթացած ձեռքերը դէպի երկինք կարկառած աղաղակեցին՝ «Տուր մեզ Տէր, ուրախութիւնը յարութեան»:

Յարութեան ուրախութեամբ նահապետները առաջին մարտիրոսը՝ Սուրբ Ստեփանոս, որին հետեւեցին չարան – չարան, ղարեր չարունակ, անձնուրաց վկաները ու խոստովանողները Քրիստոսի, որոնք իրենց արիւնով գոյակերտեցին այնտեղ, հետո՝ ոգեկանութեան աշխարհի բարձունքների վրայ՝ փառքը յաղթական եկեղեցու:

Մեծ աւետիսով, Յիսուսի յարութեան լոյսը իջաւ նաեւ Հայոց աշխարհի վրայ: Մեր ազգը առաջիններից եղաւ որ կարողացաւ իր հոգու ուժերով բարձրանալ մինչեւ կատարները յարութեան դաղափարականի ու ապրել ստեղծագործ կերպով ուրախութիւնը անմահութեան:

Այդ օրուանից, Հայերը եւ պատմութիւնը նրանց, հեղնեցին մահը եւ յաղթեցին իսկ մահուան, քանզի նրանց աղօթքի ու պայքարի դրօշի վրայ գրուած եղաւ միշտ՝ «Տուր մեզ Տէր, ուրախութիւնը յարութեան»:

Այո, յարութեան ուրախութեամբ մեր ժողովրդի զաւակները դարեր չարունակ մաքառեցին խաւարի ու բարբարոսութեան դէմ, ու չսակարկեցին իրենց արիւնը, որովհետեւ հաւատացին՝ թէ գոհաբերութիւնը արդարութեան ու ազատութեան սեղանի վրայ, բաց է անուամ ճանապարհը անմահութեան: Ճշմարիտ է եղիէն պատմիչի վկայութիւնը թէ՝ նրանք «ի մահ համարեալ էին, եւ մահ իւրեանց կեանք»: Միայն այդպէս կարելի է բացատրել պատմական հրաշքը հայ ժողովրդի դոյատեւման:

Բուն պատմական Հայաստանի հողամասի վրայ, Անիի թագաւորութեան անկումից յետոյ, մօտ հազար տարի տեւական հայ ազգաբնակչութիւնը հարստահարուեց, հալածուեց, բռնագաղթուեց ու անխնայ կոտորուեց, մինչեւ մեր դարի իսկ սկզբին, երբ 1915 թուին, Արեւմտեան Հայաստանում, նա գոհը դարձաւ իր դէմ դործուած մի անօրինակ ցեղասպանութեան, որ խլեց կեանքը մօտ երկու միլիոն Հայերի:

Բայց մեր հաւատաւոր ժողովրդին վերջապէս վիճակուեց մահուամբ մահը յաղթել՝ «իւր քաջ որդւոյդ մուրբ արիւնով» եւ մի նոր կեանքի լուսաբացը ողջունել, քաղաքական երջանիկ իրաւրութեան մէջ: Հայկական նոր Պետութեան ստեղծումով սովետական մեծ եղբայրութեան դրօշի տակ, մեր ազգին վերջապէս արդարութիւն եղաւ: Հայ ժողովուրդը ազատ չունչ քաշեց եւ խաղաղութեան ու ապահովութեան պայմանների մէջ, ըմբռնեցինք երազ թուացող ուրախութիւնը իր փրկութեան, իր յարութեան:

Այսօր, Սուրբ Զատկի օրով, երբ ներշնչուած ենք մահուան եւ յարութեան անճառ խորհրդով լսելու Աստուածորդւոյն, երբ խօսում ենք մշտնորոդ կեանքի ուժերի ու արդարութեան յաղթութեան մասին ընդդէմ չարիքի ու մահուան, երբ խօսում ենք յարութեան ուրախութեան մասին, չենք կարող չյիշել պատմութեան բոլոր ժամանակների այն աշխարհակործան աղէտը, որ սանձազերծեց հիտլերեան Գերմանիան 1939 թուից սկսեալ, հրոյ ճարակ դարձնելով բազմաթիւ երկրներ, բնաջինջ անելով հարիւրաւոր, հազարաւոր չէն քաղաքներ, կործանելով անհամար հոյակերտ յուշարձաններ ու մշակութային արժէքներ, կոտորելով տասնեակ միլիոնաւոր անմեղ մարդկանց: Հիտլերեան յարձակումը մի համաշխարհային ցեղասպանութիւն էր, գործուած տասնեակ ազգութիւնների դէմ, ի մասաւորի ռուս ժողովրդի դէմ: Ուրիչ ազգութիւններին ստրկացնելու միեւնոյն բռնակալ կիրքը, կայսերապաշտական միեւնոյն անքարոյական ախորժակները, ինչպէս Վիլհելմեան Գերմանիոյ եւ Օսմանեան կայսրութեան պարագային, առաջին համաշխարհային պատերազմին:

Խորհրդանշական է, որ այս տարի, երբ հայ ժողովուրդը Հայաստանում եւ արտասահմանում ոգեկոչում է վաթսունամեայ տխուր յիշատակը Ապրիլեան Եղեռնի, մեր օրերի ամբողջ աշխարհը, բայց մանաւանդ Սովետական Միութեան ժողովուրդները՝ խոր երկիւղածութեամբ խոնարհւում են իրենց բազմամիլիոն զոհերի յիշատակի առաջ, երախտագիտութեամբ յիշում են իրենց անթիւ անհամար հերոս զաւակների սխրագործութիւնները եւ տօնախմբում են պատմական յաղթանակը հայրենական մեծ պատերազմի:

Սովետական ժողովուրդների այս մեծ յաղթանակի երեսնամեակին սեմին, Մենք, իբրեւ Հայոց Հայրապետ, մխի – թարուած ենք խորապէս այն իրողու – թեամբ, որ մեր փոքր ժողովուրդն էլ իր եղբայր ժողովուրդների կողքին, հաւասար քաջութեամբ կռուեց հայրենիքի թշնամիների դէմ, հաւասար հերոսու – թեամբ զոհեր տուեց հայրենիքի փրկութեան ի խնդիր, ու արժանի դարձաւ զինք սերունդների երախտագիտութեան: Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածինը, դէմ – ւորութեամբ երջանկայիշատակ Գէորգ Ձ· հայրենասէր կաթողիկոսի, բոլոր ուժերով իր մասնակցութիւնը բերեց հայրենական պատերազմին, ամրապնդելով Հայաստանցի ժողովուրդի միասնութիւնը և կռուելու կամքը՝ յանուն արդար յաղթանակի եւ ապահովելով բարոյական ու նիւթական օժանդակութիւնը արտասահմանի Հայութեան, որով հնարաւոր դարձաւ սովետական բանակին նուիրաբերել «Սասունցի Դաւիթ» տանկային չարասիւնը, որը խորհրդանշեց համայն հայ ժողո – վրդի սէրն ու նուիրումը դէպի սովետական հայրենիքը:

Ահարկու էին թշնամու ուժերը, ամենուր մահ ուսարատափ սփռող: Սովետական երկրում պահեր եղան, երբ կարծէք աշխարհի վերջն էր մօտենում: Սակայն իրենց ժողովուրդների կեանքի ու ազատութեան համար մարտնչող զինուորների առասպելական հերոսութիւնը, նահատակուող ազգաբնակչութեան անհատնում տալի տոկունութիւնը եւ մահն իսկ յաղթելու պողպատեայ ոգին, ճեղքեցին հիտլերական դժոխքը եւ յախջախեցին դլուխները բոլոր վիշապների: Ստրկացուած ազգերը մէկը միւսի ետեւից ազատագրուեցին նացիզմի ու ֆաշիզմի ճիրաններից, ազատագրուեց նաեւ դերմանացի ժողովուրդը ինքը, որովհետեւ ազատ չէ այն ժողովուրդը, որը խափանում է ազատութիւնը այլ ժողովուրդների:

Արեւելքից արեւմուտք, հիւսիսից հարաւ, աշխարհը ամբողջ ցնծութեան մէջ էր: Բոլոր հորիզոններից չեփորում էր յաղթանակ, յաղթանակ: Յաղթանակը արդարութեան ու ազատութեան ուժերի, յաղթանակը մարդկանց եւ ազգութիւնների հաւասարութեան դաղափարի, յաղթանակը մեծ ու փոքր ազգութիւնների խաղաղ դոյակցութեան սկզբունքի: 1945 թուականի Մայիսի 9ին, աշխարհի, պատմութեան ճակատին արձանագրուեց վկայութիւնը մեծագոյն յաղթանակի, վկայութիւնը մեծագոյն ուրախութեան: Ա. – րիւնաքամ եղած սովետական ժողովուրդների համար ու նաեւ մեր փոքր ազգի համար, Մայիսեան յաղթանակը հանդիսացաւ սկիզբը բոլոր ուրախութիւնների, սկիզբը նոր ու խաղաղ նուաճումների:

Այսօր, երբ բազմադարեան այս Սուրբ Տաճարի մէջ, հաւաքուած փրկչի Իմման Սեղանի չուրջ, ոգեկոչում ենք մեծ խորհուրդը Քրիստոսի դատարկ գերեզմանի, մեր սրտերը լի հրաշալի յարութեան ուրախութեամբ, արդար է, որ յիշենք ու փառաբանենք պատմական մեծ յաղթանակը եւ նոր կեանքի արշալոյսը Սովետական Միութեան եղբայրացած ազգութիւնների, արդար է նաեւ ,որ ուխտենք սուրբ պահել յիշատակը Ապրիլեան Եղեռնի մեր նահատակների, ու երբեք չդադարենալ մեր կեանքում՝ հաւատարիմ մնալու նրանց աղնիւ երազանքներին եւ արդար է, որ անհուն հրճուանքով ողջունենք լուսաշող վերածնունդը մեր մայր երկրի ու ոսկի ապագան՝ մահուամբ մահը միշտ յաղթող մեր անմահ ժողովրդի:

Ցիշենք մեռելներին, պանծացնենք հերոսներին: Փառք տանք յաղթութեան: Հաւատանք մանաւանդ սուրբ յարութեան հրաշքին եւ աղօթենք, որ նրա բարիաշատ շնորհներով, աստուածատուր սիրոյ պայծառ արեւը յաղթականօրէն ճառագայթի բոլոր մարդկանց, բոլոր ժողովուրդների հոգիներից ներս եւ խաղաղութեան ու արդարութեան ձայնը հզօրապէս հնչի հորիզոնից հորիզոն մարդկային աշխարհի ու պատմութեան մէջ, այժմ և յաւիտեան:

«Քրիստոս յարեաւ ի մեռելոց· մահ – ուամբ զմահ կոխեաց եւ յարութեամբ իւրով մեզ զկեանս պարգեւեաց» ամէն:

Քանի մը տող

ԹՈՒՐՔԻՈՑ Խորհրդարանը ի վերջոյ մերժեց Իրաքի սահմանամերձ չորս դաւառներու մէջ, պատերազմական վիճակ հաստատող օրինագիծը զոր առաջարկած էր Ըմմաք, առաջքն առնելու համար Քիւրտերու ներխուժումին: Առաջին առթիւ, երբ պարզուած էր որ Հալէբը եւ արեւելեան դաւառներու երեսփոխանները դէմ կը քուէարկեն, պահպանողական եւ աջ երեսփոխանները ձգած եւած էին, անկարելի դարձնելով քուէարկութիւնը: Ցաջորդ նիստին սակայն, խուսափում չկար եւ օրինագիծը մերժուեցաւ 56ի դէմ 350 ձայնով, Ատալէթն ալ Հալէբին միացած ըլլալով: Ատալէթ չէր ուզեր որ Հալէբ ժողովրդականութիւն չահի արեւելեան դաւառներու մէջ, առանձին:

ՎԻԵԹՆԱՄԻ ծանօթ քաղաքը՝ Տա Նանկ համայնավարներու ձեռքն ինկաւ Ուրբաթ դիշեր: Քաղաքը եղերական պատկեր մը կը պարզէ, եւ թալանն ու կողոպուտը չեն պակսիր: Հարիւր հազարաւոր դաղթականներ աւելցած են հարիւր հազարաւոր բնակիչներու վրայ:

ԱՆԳԱՐԱՑԻՆ հասած լուրերու համաձայն, կառավարական տագնապը կրնայ լուծուիլ այս շաբթու, չնորհիւ ինքը երեսփոխաններու որոնք Դեմոկրատիք կուսակցութեան կը պատկանէին եւ որոշեցին այլեւս անկախ ըլլալ բայց անկարելի չի նկատուիր որ Ատալէթին միանան: Այդ պարագային Տէմիրէլ, որ 450ի վրայ 218 կողմնակից ունի արդէն Ազգ· ժողովի մէջ, կրնայ համախմբական դահլիճը կազմել: Տէմիրէլ յայտարարած է թէ կառավարութիւն մը պիտի կազմէ որ ժողովուրդին ծառայէ եւ ոչ թէ ընտրական կառավարութիւն մը: Ըսել կ'ուզէ թէ մերձաւոր ընտրութիւններու դաղափարը պէտք է հեռացնել:

ՖՐԱՆՍԱ. մինչեւ Ապրիլ 28 դինի պիտի չներածէ Իտալիայէն, որոշ գոհացում տալու համար այդեղործներուն:

ԿԻՊՐՈՍԻ մէջ Մակարիոս յայտարարած է թէ երկու համայնքներու միջեւ բանակցութիւնները պիտի վերսկսին Զորեքշաբթի, ինչ կը վերաբերի մարդասիրական հարցերուն եւ կը յուսայ որ ի մօտոյ կը սկսին նաեւ խօսակցութիւնները կղզիին քաղաքական եւ սահմանադրական ապադային մասին:

ՄՈՍԿՈՒԱ. այլեւս իր վիճակին կը ձգէ Լոն Նոլը եւ իշխան Սիհանուքը կը ճանչնայ իբրեւ միակ օրինաւոր ներկայացուցիչը Քամպոճի: Սիհանուք փեքին ապատոնած է: Կրեմլինը ապատեց որ վարչակարգը տապալի որպէսզի դիրքը փոխէ: Երանի՛ փոքր ժողովուրդներուն, որոնք Վիեթնամէն Քամպոճ եւ Կիպրոս հաւատք ունին մեծերուն, Ուաշինկթընէն Մոսկուա:

ՀԱՑԸ պիտի սղէ գալ շաբթու: Պակէթի դինը 5 սանթիմ յաւելում կը կրէ եւ խոշոր հացին քիլօն ալ՝ 10 սանթիմ, թէեւ նախարարութիւնը կը ճգդէ թէ այս յաւելումը անմիջական չէ:

ԶԱՏԿՈՒԱՆ տօնին առթիւ « Յառաջ » երեւկաշաբթի (երեքշաբթի թիւ) լոյս չի տեսներ: Մեր յաջորդ թիւը՝ Չորեքշաբթի, Ապրիլ 2:

ԾԱՌԱՅ՝ ՀԱՅ ԳԻՐԻՆ ՈՒ ԴՊՐՈՒԹԵԱՆ

— o —

Մասնաւորաբար մեր օրերուն է, որ առաւել եւս ակներեւ կը դառնայ հայ հրապարակագրին կարեւոր դերը սփիւռքեան մեր իրականութեան մէջ: Որովհետեւ ամէնէն աւելի այսօր է, որ տարաշխարհիկ հայ զանգուածները պէտք ունին « ուղղութիւններ »ու սահմանումին, ճըշդումին, մատնանշումին: Անշուշտ, չենք անտեսեր այն անվիճելի իրողութիւնը, թէ բախտորոշ դեր կատարած են մի՛շտ հայ լրագրութեան անխոնջ մշակները հանրային կարծիքը արթնցնելու, ուղղելու, զայն օգտակար մտասեւեռումներու վրայ բեւեռել տալու ուղղութեամբ: Այլ սակայն այսօր, երբ մեր կեանքը իր ճարճատումի նշանները ցոյց կուտայ, երբ մարդիկ չատ աւելի կը կլանուին առօրեայի տաղտուկով, եւ անտարբերութեան ախտը կը հիւծէ մեր հանրային կեանքին բոլոր երեսներն ալ անխտիր, աստիճան մը աւելի կը չեշտուի առաքելութիւնը գրչի մշակին:

Երէկ՝ բազմաթիւ էին այդ մշակները: Եւ չնորհներն ալ այլազան էին: Էր երբեմն, երբ սփիւռքեան հայ մամուլին էջերը կը վկայային պատկառանք ազդող եւ կշիռ ունեցող անձերու ստորագրութեամբ: Կը բաւէ թղթատել միայն կարգ մը թերթերու հին հաւաքածոները՝ համոզուելու համար տեղատուութեան աստիճանը...

Մինաս Թէօլէօլեան, « Հայրենիք »ի խմբագրապետը 1960էն ցայսօր, միշտ պատնէշի վրայ է, ինչպէս սովոր ենք ըսել ընդհանրապէս բոլոր անոնց համար, որոնք տասնամեակներէ ի վեր կը չարունակեն անխախտ մնալ իրենց հանրային դիրքերուն վրայ եւ նուիրումով ծառայել տարագիր զանգուածներու հոգեմտաւոր զարթօնքին, անոնց խմացական վերելքին, ազգային, ընկերային գիծով:

« Հայրենիք »ի խմբագրապետին մօտ հրապարակագրութիւնը կոչում մըն է: Առաքելութիւն մը ստանձնած ըլլալու վառ դիտակցութիւն մըն է: Եւ այդ ճամբուն վրայ Թէօլէօլեան ընկերակից չճանչցաւ: Արդարեւ, Պոլսէն Հալէպ, Գահիրէ թէ Պոսթըն, տասնամեակներու ընթացքին, անոր գրչին արգասիքը հանդիսացող գրքոյկները՝ խմբագրականներ, նշմարներ, յօդուածները եւայլն, հատորներ կըրնան լեցնել՝ առանց ճապաղ կրկնութիւններու տպաւորութիւնը ձգելու ընթերցողին վրայ: Եւ, ինչ որ յատկանիշն է անոր գրչին՝ հայ կեանքին ստուերոտ երեսները բացայայտելու, զանոնք պարապաւելու ու խարանելու աներկբայ ձըգտումն է: Հայ կեանքէն ներս նշմարուղ, արձանագրուղ ամէն վրէպ եւ թերութիւն՝ իր գրչին հատու հարուածին կ'արժանանայ: Թերիներու մատնանշումը կը ծառայէ ամէն մարդի վրայ՝ Հայրենիքէն Սփիւռք, Մայրենիքէն մինչեւ Սահմա – նադրական կարգերու անտեսումը, կղե – րամոլութենէն մինչեւ կղերապետական որոմադրութեանց արտայայտութիւնը, եւ դեռ ոմանց մօտ ի յայտ եկող անտարբեր կեցուածքը մեր ազգային ցաւերուն եւ ճգտումներուն հանդէպ:

Եւ արդէն այս է հրապարակագրին առաջին կոչումը՝ դատափետել հանրային կեանքին ստուերոտ երեսները, հայ մարդը հրաւիրել հանրանուէր աշխատանքի՝ օգտակար ու չինարար:

Բայց Թէօլէօլեան պիտի նոյնպէս, թէ անհրաժեշտ է նաեւ իրատես եւ չըջահայեաց մօտեցումով մը մատնանշել աշխատանքի այն կարելիութիւնները ու միջոցները, որոնց ճամբով եւ իրագործումով ազգային կեանքը կը թաւալի իր բնականոն հունին մէջ, հին, աւանդական արժէքները նոր միջավայրերու մէջ նոր կշիռ կը ստանան, հայ մարդուն առջեւ կը պարզուին կենսատու հորիզոններ եւ, վերջապէս, կը մատնանշուին հայ մարդուն պարտականութիւնները ու իրաւունքները իր հայրենիքին եւ ժողովուրդին հանդէպ:

Թէօլէօլեանի գրիչը եթէ հատու նկարագիր ունի յօդի գիծերու մատնանշումին մէջ, կենսատու աւիշ ներարկելու ընդունակութիւնն ալ ունի ընթերցողներուն մօտ: Որովհետեւ, ինչպէս կը ճշդէ աւիւթով մը, մեր կեանքը զոյամարտ մըն է ո՛չ միայն ապրելու, այլեւ տեւելու իրբեւ ինքնորոշ ազգ եւ ինքնավար Պետութիւն ու Հայրենիք: Ուրեմն, անհրաժեշտ է վառ պահել ազգային առողջ ըմբռնումները, բանաձեւել մեր ներկան ապահովող եւ մեր ապագան սահմանող ուղիներն ու ճգտումները, հանդանակները՝ ըլլա՛ն անոնք ազգային, ընկերային թէ քաղաքական. զանոնք դարձնել մտասեւեռումի հիմնական առանցքը մեր մտաւորակա – նութեան, ժողովրդային խաւերուն եւ, յատկապէս, նորահաս սերունդներուն:

Մ. Թէօլէօլեան համահայկական հարցերուն եւ երեւոյթներուն կ'անդրադառնայ ազգային հին թէ նոր արժէքներու խոր ճանաչումով: Այսպէս, Հայոց անցեալը իրրեւ պատմութիւն եւ մշակոյթ, մեր ժողովուրդին ներկան իր այլազան երեսներով ու ալեծուփ խորքով՝ լաւ ծանօթ են իրեն: Սակէ նաեւ հարցերու եւ երեւոյթներու քննութիւնը հիմնաւորուած անցեալի — հին թէ մօտաւոր — իրազարձութեամբ: Կը հետեւի ուրեմն, թէ Թէօլէօլեանի խմբագրականներն ու յօդուածները, նշմարները ու այլ բնոյթի գրութիւնները ուսանելի են իրենց հայեացքներով, պատմական կամ ժամանակակից անցքերու եւ դէմքերու մատնանշումով, գրական, մշակութային երեսներով, ինչպէս նաեւ իրենց հրապարակագրական իւրայատուկ լեզուով ու ոճով: Ահա՛ թէ ինչու անոնք հայ լրագրութեան օրինակելի էջերը կը կազմեն:

Մ. Թէօլէօլեան իր գրական, բանասիրական, հանրային եւ հրապարակագրական աւելի քան քառասնամեայ (1934—75) վաստակով, այսօր, իր ժողովուրդին կը ներկայանայ հայ հրապարակագրի վաւերական դիմագիծով:

Եւ, ասիկա անկասկած, մեծ արժանիք մըն է:

Ժ. ՄԻՐԻՃԵԱՆ

ԵՓՐԱՏԻ ԵՒ ՍԷՆԻ ՄԻՋԵՒ

— o —

ԴԱՍՏԻԱՐԱԿ – ՏՆՕՐԷՆԻՄ՝
Մ. ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆԻՆ

(Ի յարգանս իր 40ամեայ վաստակին)

— o —

Հոդեկան զեղումի վայրկեաններ կան, երբ կեանքը կը դառնայ համակ ապրում, խինթ ու երջանկութիւն: Զգացումները կը դառնաւորուին զեղեցիկ երազներով: Մըտածումները թռիչք կ'առնեն դէպի նոր հորիզոններու փնտռտուքը, կ'այլափոխուի էնթական՝ ի տես նոր արշալոյսի ծագումին: Հանդրուանէ հանդրուան փոխանցման այս թափը յաճախ կը դառնայ դարձակէտ՝ մտրդակերտումին, նորին, լաւին, բարձրին, լաւագոյնին: Կը մէկտեղուի ճիղը մշակին՝ անմշակ հողին հետ: Քրտինքը կ'ողողէ նորաբաց ակօսները լոյսին. կը ցանէ ան, անխոնջ ու հաւատքով, վաղուան յոյսով, նոր մարդուն համար, հա՛յ պատանիին, զայն առաջնորդելու «դէպի աղբիւրը լոյսին»:

Աւելի քան քառորդ դար անցած է ապրումներու մեր երա՛զ օրերէն, երբ դեռ պատանի, կարճ տափատներով, մուտք կը գործէինք Եփրատէն քիչ հեռու, Սուրիոյ, Հալէպ քաղաքի ազգ. «Քարէն Եփփէ» ճեմարանի յարկէն ներս՝ որպէս աշակերտ: Քանի մը տասնեակ հայորդիներ, ամբան կիզիչ արեւէն խանձած դէմքերով, մանկութեան յիշատակներուն կը յանձնէինք խաղ ու վազք, զառնալու համար արժանի՝ «ճեմարանականի» կոչումին, մեծնալու եւ թրծուելու նորաթաց լոյսի օճախին մէջ:

Իր հիմնադրութեան երրորդ տարին, ճեմարանը մեզ կը դիմաւորէր գրկաբաց, որբանոցի մը կիսաքանդ փլատակներով: Համեստ, պարզ, անպաճոյճ մի քանի դասարաններ՝ ընդարձակ ճեմավայրի մը չուրջ՝ դիմացը, աջին՝ սենեակ մը, միակ արձանագրութեամբ՝ Տճօրէնութիւն: Ուրիշ դիակներ ո՛չ մէկ յարմարութիւն: Երբեմն ընդարձակ վարժարան ըլլալու ո՛չ մէկ գրաւիչ տեսարան: Այլ՝ ափ մը նուիրեալներ, թուով մի քանի, միակ հաւատքով, հայո՛ւ կամքով եւ նուիրուածներ:

1949ը, Հոկտեմբեր եւ անդրանիկ չարթ:

Երկուշաբթի է: Շուրջ երեք տասնեակ չըջանաւարտներ, նոր աշխարհի մը մէկ հատաքուած, Հալէպի եւ Սուրիոյ միւս քաղաքներէն, կը սպասենք...: Վայրկեանները, մեզի կը թուէր թէ, ժամերու զանգատութեամբ կը յառաջանային, ու մենք, անհամբեր, լարուած ականջներով ու խմբակներ կազմած, մերթ կը ծանօթանայինք իրարու, ու մերթ՝ կը փորձէինք լսել կոչ մը, ձայն մը, հրահանգ մը...: Կը հնչէ զանգը: Սրտերը կը տրոփեն. չարքերը կը կազմուին Ա. Բ. ԵՒ Գ. տարիներու դասատորումով, ու կը զատնանք նոյն կոչումով դասարաններ:

Արեւելքին չատուկ չերմ կապոյտ երկինքը կը ժպտի մեզի: Արեւը, իր այրող ներկայութեամբ, կը փորձէ դեռ երկիւղածութեան ճգնաժամային երկվայրկեանները. ղոլա՞լ, խոյս տա՞լ, յուզուի՞լ թէ... մեծնա՞լ: Կը լսուի ձայն մը հնչեղ ու բարձր: «Տճօրէնն է, Պ. Միհրան Թէօլէօլեան», կը փսփսան հիները: Քանի մը խօսք՝ բարի գալուստ:

Ու կեանքը կը ստանայ նոր թափ:

×

Սերունդներ կան, որոնք հպարտ կ'ըսեն լրենք-ըլրենք ու երջանիկ, նոյնիսկ քառորդ դարէ ետք, ի լուր՝ դէմքի մը կամ անունի: Անոնցմէ եղանք մենք, ճեմարանականները. ձեւով մը՝ «Բախտաւորներ»: Տարօրինակ զգացում մը, այսօր եւս, մեզ կը կապէ այդ օրերուն, նոյն չերմութեամբ ու սիրով, երբ պահ մը առիթ կը ստեղծուի վերարծարծելու յիշատակներու ընդմէջէն, բոց մը «հին օրերէն»: Տարիները ետ կը նահանջեն. օրերը կ'ըլլան երազային. դէմքերը կ'երտասարդանան ու մենք մեզ կը գտնենք չրջապատուած դէմքերով, որոնք մեր պատանեկութիւնը զարդարեցին: Կը ժըպտինք անձկութեամբ, կը խօսինք լուռ, կ'երեւակայենք ու կ'ապրինք դէպք մը, որ իր զրոյնը ձգած է մեր վրայ: Կը տեսնենք երջանկայիշատակ վեհափառը Զարեհ (այդ օրերուն դեռ Սրբազան եւ հիւրոյ թեմի առաջնորդ), իր պարթեւ հասակով, թուխ եւ տիրական, բարի հօր մը խնամքներով ու գուրգուրանքներով օժտուած, երբ երկու խօսք կը փոխանակէր մեզի հետ: Ինչ եղաք՝ բանաստեղծ Պ. Արմէն Անուշ (դասատու՝ Հոյոց պատմութեան եւ աշխարհագրութեան. այժմ մեռած), ու Տիկին Գոհար Թէօլէօլեան (դասատու՝ կենդանաբանութեան եւ հայերէն լեզուի չարադրութեան եւ քերականութեան), եւ մանաւանդ ինքը, Տնօրէնը, Պ. Մինաս Թէօլէօլեան, որ ամէն օր մը Պ. Ցանճնակատարին հետ կը խօսէի, հիւպատոսարանի քարտուղարը մօտեցաւ եւ ըսաւ, մարդ մը եկած է, որ իր անցագրին համար «վիզա» կը խնդրէ. Թէ արդեօք կը հաճի՞մ տանուլ ինչ է խնդիրը: Անցագիրը ձեռքս առի եւ տեսայ որ մարդը Հայ մըն էր: Ան ըսաւ որ Գերմանիա բնակելու թոյլտուութեան համար՝ անցագրին «վիզա» կը խնդրէ: Ա՛ռ այս, ըսի իրեն, որ պէտք է անպատճառ ոստիկանութեան դիմել, որուն վրայ Պ. քարտուղարը ինքը հետաքրքրութեան հետ յարաբերութեան դրաւ:

Ն.— Դուք ալ օդնեցի՛ք:

Վ.— Ո՛չ:

Ն.— Ուրիշ առթիւ յետոյ անգամ մըն ալ հետը խօսեցա՞ք:

Վ.— Այո, հասցէս առած էր:

Ն.— Ամբաստանեալը Աւետարանիչ Վարդա՞ն կը բնակէր:

Վ.— Բնակավայրը չէի դիտեր, վասնզի իրեն երբեք չէի այցելած: Կը պատմէր, որ հիւանդ է եւ ջղաբուժի մը կը կարօտի: Բժիշկի մը գացած է, բայց պրոֆեսօր մը կ'ուզէ:

Ն.— Հետեւաբար անոր հետ Պրոֆ. Կասիրէրի՞ գացիք: Ե՞րբ:

Վ.— Ձեմ դիտեր ճիշդ: կ'ենթադրեմ, որ Պրոֆ. Կասիրէրը դիտէ:

(Շար. – 31)

ՍՈՂՈՄՈՆ ԹԷՀԼԻՐԵԱՆԻ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՍՂԱԳՐԱԿԱՆ ԶԵԿՈՒՑՈՒՄ

×

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— *Ամբաստանեալի մասին ոգեւորուած կերպով չէ՞ր խօսեր, խնդրեմ նկարագրեցէք այդ անգամ մը:*

Վկայ.— *Թարգմանը բոլորովին հանդարտ էր, բայց ամբաստանեալին համար չատ մը քաղցրեղէններ, չաքարեղէն բերած էր, եւ խնդրեց որ առնէ: Ես հարցուցի. «Ի՞նչ, մարդասպանին քաղցրեղէնե՞ր ալ կուտաք»: Ասոր վրայ պատասխանեց. «Ի՞նչ, մարդասպա՞ն, ան մեծ մարդ մըն է, որու վրայ ամէնքս ալ կը զարմանանք»:*

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— *Այս խօսքը չատ կարեւոր է:*

Նախագահ.— *Վկաներէն տակաւին հարցաքննուելիք մնացին Տէր եւ Տիկին Թէրզիպաշեանը եւ երկու Թարգմանները, ուրեմն ընդամէնը չորս վկայ միայն, եթէ պէտք մխտիս երեւան գայ թէ հինգ լրագրակիները ամբաստանեալին անձին վրայ ի՛նչ կը մտածեն:*

Պաշտպան Դր. փոն Գորդոն.— *Ատոր համար աւելի թարմ պէտք ենք ըլլալ, վասնզի Պ. լրագրակիներն անշուշտ մեզի երկար տեսութիւններ պիտի ընեն:*

Նախագահ.— *Պարոն բժշկական խորհրդական, կարելի՞ է այսպէս ընել:*

Խորհրդական Դր. Շտէօրմէր.— *Քանի որ հոս եմ, իմ պարտքս կը կատարեմ. Թէ վաղը ի վիճակի պիտի ըլլա՞մ, չեմ դիտեր:*

Ասոր վրայ դատավարութիւնը կէս ժամ կ'ընդհատուի:

ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ԿԷՍՕՐՈՒԱՆ ԴԱԴԱՐԷՆ ՎԵՐՋ

Վկայ՝ Թարգման Վահան Զաքարեանց, Պերլին, Վիլմէրսդորֆ, 38 տարեկան, լուսաւորչական, վաճառական. *ամբաստանեալին ոչ արիւնակից եւ ոչ ալ խնամի:*

Վկայէն երդում կ'առնուի:

Ն.— *Դուք Գերմանահայ Ընկերութեան վարչութեան անդամ էք եւ ամբաստանեալին ծանօթացած էք երբ ան հայկական հիւպատոսարան եկաւ:*

Վ.— *Ոչ, պարսկական հիւպատոսարան: Պատերազմին սկիզբը պաշտօնեայ էի պարսկական հիւպատոսարանի մէջ: Երբ հոն օր մը Պ. Ցանճնակատարին հետ կը խօսէի, հիւպատոսարանի քարտուղարը մօտեցաւ եւ ըսաւ, մարդ մը եկած է, որ իր անցագրին համար «վիզա» կը խնդրէ. Թէ արդեօք կը հաճի՞մ տանուլ ինչ է խնդիրը: Անցագիրը ձեռքս առի եւ տեսայ որ մարդը Հայ մըն էր: Ան ըսաւ որ Գերմանիա բնակելու թոյլտուութեան համար՝ անցագրին «վիզա» կը խնդրէ: Ա՛ռ այս, ըսի իրեն, որ պէտք է անպատճառ ոստիկանութեան դիմել, որուն վրայ Պ. քարտուղարը ինքը հետաքրքրութեան հետ յարաբերութեան դրաւ:*

Ն.— *Դուք ալ օդնեցի՞ք:*

Վ.— *Ո՛չ:*

Ն.— *Ուրիշ առթիւ յետոյ անգամ մըն ալ հետը խօսեցա՞ք:*

Վ.— *Այո, հասցէս առած էր:*

Ն.— *Ամբաստանեալը Աւետարանիչ Վարդա՞ն կը բնակէր:*

Վ.— *Բնակավայրը չէի դիտեր, վասնզի իրեն երբեք չէի այցելած: Կը պատմէր, որ հիւանդ է եւ ջղաբուժի մը կը կարօտի: Բժիշկի մը գացած է, բայց պրոֆեսօր մը կ'ուզէ:*

Ն.— *Հետեւաբար անոր հետ Պրոֆ. Կասիրէրի՞ գացիք: Ե՞րբ:*

Վ.— *Ձեմ դիտեր ճիշդ: կ'ենթադրեմ, որ Պրոֆ. Կասիրէրը դիտէ:*

(Շար. – 31)

ՀԻՆ ԷՋԵՐ

ՄԵՐ ՏԵՍԱԿՈՒԹԻՒՆԸ ՄԱՅՔԼ ԱՐԼԷՆԻ ՀԵՏ

—o—

«ԵԹԷ ՀԱՅԱՕՏԱՆԻ ԿԱՄ ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԷՄ ԳՐԵՄ, ԻՆՉԻ ԴԷՄ ԳՐԱՄ Կ'ԸԼԼԱՄ»

ՀՕՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, ՈՐ ԱՆԳԼԵՐԷՆ ՍԿՍԱՒ ԻՐ, ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ ՀԱՅԵՐԷՆ

×

...Հիմա որ «պսակաւոր»ն ու հետեւորդները վերջացուցին իրենց ըսելիքը՝ խոսուելու քաղաքականն ունենալու, աղուձախ լղրճելով, առանց իրենց սխալը պարզենք ճշմարտութիւնը, քաղելով բուն ազգութէնն:

×

Նախապէս արուած ժամադրութեան մը վրայ, «Ծառայ»ի կողմէ, կ'երթամ տեսնելու Մայքըլ Արլէնը:

Հայազգի ղրկտիրը Նոյեմբերէն ի վեր կը բնակի Փարիզի մէջ, ուր պիտի մնայ մէկ տարի: Իր բնակարանը – մանա – ւոր ապարանք մը – կը դանուի Փարիզի խաղաղ մէկ փողոցին մէջ, ամէն ժխորէ հեռու: Իդէալ անկիւն մը՝ գրական խաղաղ աշխատանքի նուիրուելու համար:

Դռնապանը կը յայտնէ թէ պ. Արլէն կը սպասէ արդէն: Բակին ծայրը բաց – ուող լայն աստիճաններէն վեր կ'ելլեմ դէպի իր աշխատանքի սենեակը, ուր կ'առաջնորդէ սպասեակ մը: Ընդարձակ սրահին մէջ, որ գեղեցիկ կարասիներով զարդարուած է, հազիւ կրնաս նշմարել երիտասարդ գրադէտը, որ պարտէզին վրայ նայող պատուհանի մը առջեւ թաղուած է թիկնաթոռի մը մէջ եւ գիր կը գրէ:

Տեսնելով «Ծառայ»ի ներկայացուցիչը, կը ձգէ աշխատանքը եւ ժպիտով մը, որ անմիջապէս համակրանք կը ստեղծէ իրեն, հանդէպ, կը սկսի խոսակցութիւնը, անգլիերէն լեզուով:

Ժամանակ չեմ կորնցներ, բուն նիւթին անցնելու համար: Տեղեկութիւններ կ'ուզէ «Ծառայ»ի մասին – ո՛րքան կը սպառի, կը հասի՞ թէ կը վնասէ: Գիտէ թէ անիկա Ֆրանսահայ ամէնէն կարեւոր եւ հին սպառած թերթն է: Ուրիշ հայ թերթերու մասին ալ հարցումներ կ'ընէ:

— Գիտէ՞ք թէ, կ'ըսեմ, այս օրերս հայ թերթերը շատ կը խոսին ձեր մէկ վիպակին մասին:

— Այո՛, եղբայրս Ռուբէն պատմեց թէ պ. Զօպանեան ինծի դէմ յարձակողական յօդուածներ հրատարակած է...

— Ձեր վիպակը բացի Նէշ'ոզ Մէկըզիճէ, ուրիշ տեղ ալ հրատարակուա՞ծ է:

— Անշուշտ: Նէշ'ոզ Մէկըզիճը համաձայնելով արտատպած է իմ վերջին դէպքիս «Թիր պէպս իճ թիր վուտ»ի առաջին վիպակը՝ «Է Նէչըրլայզըտ իճկլիշմէճը», վերնագիրն ալ դարձնելով «Էճոտ այ ուազ 21»:

Եւ կը փութայ բերել «Թիր պէպս իճ վուտ» դիրքը՝ Ամերիկա տպուած՝ որուն 56–58 էջերուն մէջէն կը կարդայ այն հատուածը, որ կը վերաբերի Հայաստանի եւ Հայերու: Անմիջապէս կը բաղդատեմ զայն «Ծառայ»ի առաջին թարգմանութեան հետ (Փետրուար 2) եւ կը տեսնեմ որ բառ առ բառ ճիշդ է: Այսպէս՝

«Խե՞ղճ արարած, դուն վես ուզեր մեռնիլ, այդպէ՞ս է: Աստուած ձեզի կեանք տուաւ, եւ դուն դեռ կը պաշտես Հուանտէդ առ Աստուած, ինչպէս որ պաշտեցիր զայն Պայազիտի և Լէնկթիմուրի դէմ: Բայց ան չի սիրեր ձեզ, ընդհակառակն: Աստուած զօրաւոր հաւատացող մըն է 20րդ դարու բաղաքական օրէնսիւններուն եւ 20րդ դարու օրէնսիւները կ'ուզեն որ դժոխքին բաժին ըլլաս – եւն, եւայլն:

(Կ'արտատպեմ այնպէս ինչպէս ըրված էր պատահական Թղթակիցը, երբ դեռ բնագիրը չունէինք):

Խոսակցութիւնը ,որ մինչեւ հոս անդրադարձով տեղի ունեցած էր, յանկարծ կը դառնայ հայերէնի, մեծ զարմանք պատճառելով ինծի:

— Դժբախտաբար ,կ'ըսէ, հայերէն կարդալ եւ գրել չեմ գիտեր, բայց լաւ կը խոսիմ, մօրս եւ եղբօրս հետ միշտ հայերէն կը խոսիմ. եթէ հայկական չրջանակի մէջ գտնուէի, անշուշտ աւելի լաւ պիտի կրնայի արտայայտուիլ մայրենի լեզուովս:

— Ձեզ կը մեղադրեն թէ խնդրոյ առարկայ վիպակին մէջ Հայաստանը «պոռնիկ» անուաներ էք, եւ գեհենիկ յարձակումներ կ'ընեն ձեր վրայ:

— Հայաստանը պոռնի՞կ: Ես երբեք այդպէս բան չեմ գրած: Քուրթիզանը «պոռնիկ» չէ ,այլ քծնող, «զարպասող», ինչպէս շատ ճիշդ թարգմանած է «Ծառայ»: Եթէ պոռնիկ կամ բող ըսել ուզէի, անգլիերէն ուրո պիտի գրէի: Եւ յետոյ ի՞նչպէս կրնամ Հայաստանի կամ Հայու դէմ նախատական բան գրել, չէ՞ որ ինքզինքս նախատած կ'ըլլամ: Որովհետեւ միշտ ըսած եմ ամէն տեղ ու կը կրկնեմ թէ ես Հայ եմ ամբողջ հոգիովս: Բոլոր վէպերուս մէջ գովեստով խոսած եմ Հայերու մասին: Շարունակ աշխատած եմ Հայը ներկայացնել իբրեւ հերոսական ժողովուրդ մը, որ պիտի կռուի իր ազատութեան համար եւ ոչ թէ ջարդուիլ սորուկի պէս: Հայ հայրենասէրի ոգին ամէն տեղ երեւան կուգայ գրուածքներուս մէջ: Ճե – տոյ, միշտ կրկած եմ Հայ ըլլալս եւ գիրքերուս մէջ անգամ գրել կուտամ թէ խկական անունս է Տիգրան Գուլումճեան: Կը ցաւիմ որ գրութեանս ոգին չեն կրցած հասկնալ եւ ինծի վերագրած են այնպիսի բաներ, որոնք միտքէս անգամ չեն անցներ: 21 տարեկանին կեանքի կռուին մէջ նետուած հայ երիտասարդս այնքան դառնութիւններ եմ տեսած որ պարզապէս պոռթկում մը ունեցած եմ հայրենիքիս եւ ազգիս ենթարկուած այդ դժբախտ վիճակին համար, տեսակ մը զայրոյթ ճակատագրին դէմ: Ո՛չ մէկ անարդական ակնարկ կամ նկատում ցեղիս հանդէպ: Հակառակը պնդողները կամ անգիերէնն չեն գիտեր եւ կամ չեն հասկնար իրենց կարգացածը:

Մայքըլ Արլէն կը խոսէր այնպիսի անկեղծ չեչտով մը, որ անկարելի է ամենադոյզն տարակոյս մը իսկ ունենալ իր մասին: Խոսակցութեան ընթացքին աւելցուց նաեւ թէ՝ առջի տարի երբ ամուսնացաւ, յատկապէս հայ քահանայ մը կանչել տուաւ Նիս՝ պսակի համար...

— Քանի՞ գիրք հրատարակած էք մինչեւ հիմա:

— Տասը: Գրականութիւն կ'ընեմ 16 տարիէ ի վեր, հիմա 34 տարեկան եմ:

— Ի՞նչ է ձեր գրականութեան ձգտումը:

— Ես պատմութիւն գրող եմ (Սթորի Թէլըր): Կը ներկայացնեմ աշխարհի մարդոց կեանքը այնպէս ինչպէս կը տեսնեմ: Ո՛չ մէկ քաղաքական հոսանքի կը պատկանիմ եւ գրականութեանս մէջ երբեք քաղաքականութիւն չեմ ըներ: Կը գրեմ Անգլիացիին, Ֆրանսացիին, Ամերիկացիին, Հունգարիին եւայլնին վրայ, առանց նկատի առնելու անոնց քաղաքական հանգամանքը: Պարզ պատմող մըն եմ:

— Ո՞րն է ձեր նախընտրած գիրքը:

— «Կանաչ Գլխարկը»:

— Գիտէ՞ք թէ հայերէնի թարգմանուած է առիկա:

— Ի՞նչ կ'ըսէք: Հաճելի յայտնութիւն մը կ'ընէք ինծի: Հիմա մօրս ուրախութեան չափ ու սահման պիտի չըլլայ: Խեղճը ա՛յնքան կը փափաքի կարդալ իմ գործերս, սակայն հայերէնէ զատ ուրիշ լեզու չի գիտեր, իսկ իմ գրքերս ալ եւրոպական բոլոր լեզուներու թարգմանուած են, բայց ոչ հայերէնի: Շատ երախտապարտ կը թողուք՝ եթէ օրինակ մը ղրկէք մօրս համար:

Քովընտի սրահը կ'առաջնորդէ զիս ու ցոյց կուտայ Ամերիկայէն նոր հասած տասը հատորներ – բոլորն ալ իր գործերը– չքեղ տպագրութեամբ եւ գեղարուեստական միօրինակ կազմով. իր հրատարակիչը ուզած էր գեղեցիկ անակնկալ մը ընել իրեն: Քիչ անդին մատենադարան մը՝ վերէն վար լեցուած իր տասը հատորներու զանազան լեզուներու – Ֆրանսերէն, գերմաներէն, հունգարերէն, ռուսերէն եւն – թարգմանութիւններով:

Աչխատութեան սեղանին վրայ դիպուած են ձեռագիրներ: Նոր գիրք մը աւարտելու վրայ է:

— Ի՞նչ է անունը:

— Դեռ չեմ որոշած: Միշտ այսպէս կ'ընեմ. գիրքը վերջացնելէս ետքն է որ անունը կը դնեմ:

— Այդպէս աւելի լաւ է:

Միւսին դուրս կ'ելլենք, ընկերակցութեամբ իր աղնուական տիկնոջ: Ու կառքին մէջէն կը բաժնուինք ,կրկին տեսնուելու խոստումով:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԻԼ

(1930, Մարտ 23, «Ծառայ»)

բախտաւորներս», նոյն քաղցրութեամբ ու կարօտով կ'երազենք ու կ'ապրինք մեր «Սրբազան մշակներու» ներկայութիւնը, եւ զիրենք կը դանենք մեր սրտերուն մէջ:

Գաղթականի ցուպը մեր ձեռին, եւ բառերէն մինչեւ Սէնի ափերուն, եւ կամ ազատութեան արձանի փէչերուն տարածուած, մեզի հետ են անոնք՝ մէկ-մէկ մասնիկները մեր իսկ էութեան, մեզի հետ չափաւած մտածումով, հոգիով ու նկարագրով:

Անդրադառնալ անոնցմէ իւրաքանչիւրի ազգ. գրական վաստակին, դնել պատկերը չրջանի մը կամ դէմքի մը եւ պատմութեան եւ բերած նպաստին, աւելին. տալ, խօսիլ, ընդգծել բեղուն աչխատանքը անոնց՝ ազգօգուտ նուէրը որպէս, ըստ մեզի, վերաւորել պիտի ըլլար «Քիչերէն մեծերու» համեստութիւնը: Սակայն սերունդի մը հայագրչակ կերտումը, ինքնին խօսուն գործ է՝ պ. Մինաս Թէօլէօլեանի, տարիներով թափած յորդահոս քրտինքէն արդասիք որպէս:

Եթէ «գրիչը պատասխանատուութիւն է» (ինչպէս կը սիրէր պատգամել ինքը պ. Մինաս Թէօլէօլեան) մեր կարգին, եւ բախտագիտութեան զգացումներով կ'ըսենք. — Մարդակերտ դաստիարակ մշակը յաւիտենական է իր իսկ թրծած գործին մէջ:

Ա. ՓՈՒՇՈՒՃԵԱՆ

«ԾԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (85)

ՄՈՆԹԷ-ՔՐԻՍԹՕ-Ի ՈՐԴԻՆ

ԺԵ.

— Պիտի գիտնայիք թէ բարի եւ պարկեշտ էի, այո, յանցանքներ գործեցի, ոճրագործ եւ անուանարկ եղայ, բայց քնութիւնս կը զայրանար այն ճակատագրին դէմ, որուն ենթարկած էր զիս ծննդեան՝ իբր աղէտի դրոշմ մը:

Տիկին Տանկլար հառաչ մը արձակեց:

— Ձեզ չեմ ամբաստաներ, մայր իմ: Ինչ ընենք. մենք մեր կամքէն դերիվեր զօրութեան մը խաղալիքն ենք. բայց այսօր մարդ եմ, խղճիս ու կամքիս տէր եմ լիովին: Եւ կ'ուզեմ, կը լսե՞ք, կ'ուզեմ պարկեշտ մարդ ըլլալ:

Կալանաւորը գեղեցիկ էր: Թիապարտ պենեէթթօ ոտքի կանգնած, կանաչ գլխարկը ձեռքին, անիծեալ դլուխը վեր բարձրացուցած, զինք անուանարկութեան դատող չղթան ցնցած առեն՝ դիւցազնական մեծութիւն մը ունէր:

— Պարկե՛շտ մարդ, կրկնեց: Ա՛հ, գիտնայիք թէ այս բառը չրթունքներուս վրայէն անցած առեն ի՛նչ համ ունի: Ա՛հ, սոսկալի գիշերներուս մէջ կ'երազեմ որ փոքր տան մէջ, սիրեցեալ ընկերուհիի մը քով խաղաղ ու հանդարտ նստած եմ չուրջս ունենալով պաշտելի զաւակներ: Կը տեսնեմ որ ամէն օր կ'աչխատիմ ու կը մաքառիմ ամէնօրեայ հացը ճարելու համար, եւ ինքնիրենս կ'ըսեմ.— Ա՛հ, թշուառական, չափազանց ուշ է:

— Չափազանց ո՛ւշ, ո՛չ, այդպէս մի՛ ըսեր, գոչեց մայրը:

— Այո, չափազանց ուշ: Ես ինքնիրենս ի՛նչ կրնամ ընել. ոչինչ: Զղջումս եւ հնազանդութիւնս կրնան վիճակս մեղմացնել: Աւրդէն կրկին չղթայէն ազատեցայ, բայց ներո՛ւմ, ազատութի՛ւն: Ա՛հ, կրնա՞մ այդ բաները մտածել:

Տիկին Տանկլար դլուխը ձեռքերուն մէջ առած էր:

Կը մտածէր: Ա՛հ, եթէ իրաւունք կարենար փրկել այս սիրեցեալ որդին:

Ցանկարծ անոր խօսքը ընդմիջեց.

— Բայց ըսէ, բացատրէ, ի՞նչ կրնամ ընել. կ'ուզես ամէն բան գիտնալ, այո, միլիոն մը ունիմ. կը լսե՞ս ,մէկ միլիոն ոսկի. եւ Անգլիոյ դրամատան պանքնոթներ. առանց վարանելու կուտամ զանոնք... բայց քեզ փրկե՛լ, քեզ փրկել միայն:

Քահանան չարժուած մը չէր ըներ: Իր աղօթագիրքը կը կարդար:

Պենեէթթօ այս միլիոն բառը լսած առեն — միլիոն մը որ դոյութիւն ունէր, կենդանի էր — այնպէս մը սարսռացեր էր որ, ամբողջ մարմինը ցնցուեցաւ:

— Այո, կուտամ, կը դոչէր դարձեալ Տիկին Տանկլար, բայց ոսկին ի՞նչ է. կեանք, հոգիս, յաւիտենական փրկութիւնս կուտամ...

Պենեէթթօ իրեն քաչեց զայն եւ այնքան մօտ, որ խեղճ կինը երկաթի չղթային կարծր բախումը զգաց կուրծքին վրայ:

— Մա՛յր, մա՛յր, ըսաւ այնքան անուշ ձայնով մը, որ նորատի կնոջ ամէնէն նուրբ լիղերը չարժեց, կարելի է որ տակաւին կրնաս բան մը ընել:

— Ո՛հ, խօսէ՛, խօսէ, զաւակս, պաշտեցեալ զաւակս:

Պենեէթթօ դժոխային ճարպիկու – թեամբ մը հաչուած էր իր ընելիք տպաւորութիւնները:

— Զեզ կը մեղադրեն թէ խնդրոյ առարկայ վիպակին մէջ Հայաստանը «պոռնիկ» անուաներ էք, եւ գեհենիկ յարձակումներ կ'ընեն ձեր վրայ:

— Հայաստանը պոռնի՞կ: Ես երբեք այդպէս բան չեմ գրած: Քուրթիզանը «պոռնիկ» չէ ,այլ քծնող, «զարպասող», ինչպէս շատ ճիշդ թարգմանած է «Ծառայ»: Եթէ պոռնիկ կամ բող ըսել ուզէի, անգլիերէն ուրո պիտի գրէի: Եւ յետոյ ի՞նչպէս կրնամ Հայաստանի կամ Հայու դէմ նախատական բան գրել, չէ՞ որ ինքզինքս նախատած կ'ըլլամ: Որովհետեւ միշտ ըսած եմ ամէն տեղ ու կը կրկնեմ թէ ես Հայ եմ ամբողջ հոգիովս: Բոլոր վէպերուս մէջ գովեստով խոսած եմ Հայերու մասին: Շարունակ աշխատած եմ Հայը ներկայացնել իբրեւ հերոսական ժողովուրդ մը, որ պիտի կռուի իր ազատութեան համար եւ ոչ թէ ջարդուիլ սորուկի պէս: Հայ հայրենասէրի ոգին ամէն տեղ երեւան կուգայ գրուածքներուս մէջ: Ճե – տոյ, միշտ կրկած եմ Հայ ըլլալս եւ գիրքերուս մէջ անգամ գրել կուտամ թէ խկական անունս է Տիգրան Գուլումճեան: Կը ցաւիմ որ գրութեանս ոգին չեն կրցած հասկնալ եւ ինծի վերագրած են այնպիսի բաներ, որոնք միտքէս անգամ չեն անցներ: 21 տարեկանին կեանքի կռուին մէջ նետուած հայ երիտասարդս այնքան դառնութիւններ եմ տեսած որ պարզապէս պոռթկում մը ունեցած եմ հայրենիքիս եւ ազգիս ենթարկուած այդ դժբախտ վիճակին համար, տեսակ մը զայրոյթ ճակատագրին դէմ: Ո՛չ մէկ անարդական ակնարկ կամ նկատում ցեղիս հանդէպ: Հակառակը պնդողները կամ անգլիերէնն չեն գիտեր եւ կամ չեն հասկնար իրենց կարգացածը:

Մայքըլ Արլէն կը խոսէր այնպիսի անկեղծ չեչտով մը, որ անկարելի է ամենադոյզն տարակոյս մը իսկ ունենալ իր մասին: Խոսակցութեան ընթացքին աւելցուց նաեւ թէ՝ առջի տարի երբ ամուսնացաւ, յատկապէս հայ քահանայ մը կանչել տուաւ Նիս՝ պսակի համար...

— Քանի՞ գիրք հրատարակած էք մինչեւ հիմա:

— Տասը: Գրականութիւն կ'ընեմ 16 տարիէ ի վեր, հիմա 34 տարեկան եմ:

— Ի՞նչ է ձեր գրականութեան ձգտումը:

— Ես պատմութիւն գրող եմ (Սթորի Թէլըր): Կը ներկայացնեմ աշխարհի մարդոց կեանքը այնպէս ինչպէս կը տեսնեմ: Ո՛չ մէկ քաղաքական հոսանքի կը պատկանիմ եւ գրականութեանս մէջ երբեք քաղաքականութիւն չեմ ըներ: Կը գրեմ Անգլիացիին, Ֆրանսացիին, Ամերիկացիին, Հունգարիին եւայլնին վրայ, առանց նկատի առնելու անոնց քաղաքական հանգամանքը: Պարզ պատմող մըն եմ:

— Ո՞րն է ձեր նախընտրած գիրքը:

— «Կանաչ Գլխարկը»:

— Գիտէ՞ք թէ հայերէնի թարգմանուած է առիկա:

— Ի՞նչ կ'ըսէք: Հաճելի յայտնութիւն մը կ'ընէք ինծի: Հիմա մօրս ուրախութեան չափ ու սահման պիտի չըլլայ: Խեղճը ա՛յնքան կը փափաքի կարդալ իմ գործերս, սակայն հայերէնէ զատ ուրիշ լեզու չի գիտեր, իսկ իմ գրքերս ալ եւրոպական բոլոր լեզուներու թարգմանուած են, բայց ոչ հայերէնի: Շատ երախտապարտ կը թողուք՝ եթէ օրինակ մը ղրկէք մօրս համար:

Քովընտի սրահը կ'առաջնորդէ զիս ու ցոյց կուտայ Ամերիկայէն նոր հասած տասը հատորներ – բոլորն ալ իր գործերը– չքեղ տպագրութեամբ եւ գեղարուեստական միօրինակ կազմով. իր հրատարակիչը ուզած էր գեղեցիկ անակնկալ մը ընել իրեն: Քիչ անդին մատենադարան մը՝ վերէն վար լեցուած իր տասը հատորներու զանազան լեզուներու – Ֆրանսերէն, գերմաներէն, հունգարերէն, ռուսերէն եւն – թարգմանութիւններով:

Աչխատութեան սեղանին վրայ դիպուած են ձեռագիրներ: Նոր գիրք մը աւարտելու վրայ է:

— Ի՞նչ է անունը:

— Դեռ չեմ որոշած: Միշտ այսպէս կ'ընեմ. գիրքը վերջացնելէս ետքն է որ անունը կը դնեմ:

— Այդպէս աւելի լաւ է:

Միւսին դուրս կ'ելլենք, ընկերակցութեամբ իր աղնուական տիկնոջ: Ու կառքին մէջէն կը բաժնուինք ,կրկին տեսնուելու խոստումով:

ՀՐԱՆՏ – ՍԱՄՈՒԻԼ

(1930, Մարտ 23, «Ծառայ»)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Վիքթորիա Կոստանեան եւ զաւակները կը ծանուցանեն թէ հոգե – հանգստեան պաշտօն կը կատարուի Ապրիլ 6ին կիրակի օր Ս. Յակոբ եկեղեցին (Լիոն) իրենց ամուսնոյն եւ հօր

ԱԼԻՔՍԱՆ ԿՈՍՏԱՆԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ վարչութիւնը չնորհակալութեամբ առացած է հեռեւեալ նուէրները. Տիկին Էլիզ Սէպուհեանի (Պարտիզակի) մահուան առթիւ Պ. Յարութիւն Պօղոսեանէ 100 Ֆր, Տէր եւ Տիկին Առաուբ Պաղտասարեանէ 50, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ղուկասեանէ 50, Պ. Կարապետ Պայըրլեանէ 10: Եղիսաբէթ Պիւլպիւլեանի մահուան առթիւ Տիկին Հռիփսիմէ Տէրմիրճեան 50 Ֆրանք:

ՆՈՒԷՐ

Տիկին Մարիամ Ղուկասեանի մահուան քառասունքին առթիւ Տէր եւ Տիկին Նշան Սայրին 100 Ֆ. կը նուիրեն «Յառաջ»ին, Տէր եւ Տիկին Երուանդ Մարթայեան 200 Ֆ. Իսիի եկեղեցւոյ կառուցման, Պ. Սերճիվան Շէրպէթճեան 50 Ֆ. Իսիի եկեղեցւոյ:

ԲԻՒԶԱՆԴ ԹՕՓԱԼԵԱՆԻ

ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԴԱՄԲԱՐԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ ԲԱՅՈՒՄԸ ՀԱՆԴԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ Ա. ՅԱՆԿԸ

Պ. Գէորգ Պաղըճեան 1000 Ֆր. Գրողներու Ընկերակցութիւն 250, Պ. Գ. Քէսթէճեան, Մ. Ք. Զանդու, Զ. Զաքմըշեան, Հ. Գուլումճեան, Մ. Մավիեան, Կ. Ունճեան, Ա. Ալիքանեան 50ական (Գումար՝ 1600)

Դրամական առաքումները կատարել ընկերակցութեան գանձապահին՝ Պր. Յակոբ Վէզիրեանի հասցէով՝

84, Rue Adolphe Guyot
92 Bois-Colombes

Imprimé sur les Presses
DU JOURNAL «HARATCH»
83, rue d'Hauteville 75010 Paris

ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆԻ ՀԵՐՈՍԱՄԱՐՏԻ ԳՕԱՄԵԱԿԸ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Հովանաւորութեամբ Մխիթեան ատենապետ՝ ՎԱՐԴԱՆ ՊԱՆՏԻԿԵԱՆԻ Նախաձեռնութեամբ կեդր. վարչութեան եւ երիտ. յանձնախումբին, մասնակցութեամբ Տէսլնի եւ Վիէննի մանանճիւղերուն

Կիրակի Ապրիլ, 6, ժամը 16·30էն կէս գիշեր
SALON SPLENDIDE
31, Bd. d'Athènes

Կը նախագահէ Պ. ՍԻՄՈՆ ԱՒՏՈՅԵԱՆ

Կը խօսի ԺԻՐԱՅՐ ԴԱՏԱՒՈՐԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին: Կը մասնակցի Քոչարի նուագախումբը, խմբերգ, մեներգ, արտասանութիւն, Հայկ Չերմ մթնոլորտ:

Կը հրաւիրուին յարանուանութիւնները, կուսակցութիւնները եւ հայկ. բոլոր կազմակերպութիւնները:

Հանդէսէն ետք՝ ճաշ ժամը 20ին

Սեղանները ապահովել.— Կրասեան 93–32–18, Պապայեան 66–01–21, Պանտիկեան 66–17–46

Գինն 30 Ֆր.

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՕՐԸ

GEORGE V

Ապրիլ 13 Կիրակի, ժամը 15–24

Բարձր հովանաւորութեամբ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը նախագահէ ԳԷՈՐԳ ՊԱԳՐՃԵԱՆ

ՅԻՐԵԿՈՅԹ - ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ

PHILYPHORM et son ensemble FRANCO - AMERICAIN
avec son guitariste HARRY HOUGASSIAN
Projection d'un magnifique film en couleur : V. TCHILINGUIRIAN et K. KEVORKIAN présentent « DIX JOURS EN ARMENIE » Séance de projection de
15 h. 30 à 17 h. 30
ELECTION MISS CROIX ROUGE
et
LA CHORALE NAIRI sous la direction de K. YANBEGUIAN

Սեղանները ապահովելու համար հեռաձայնել ժամը 15էն վերջ 990–66–28

Տոմսերը կը ծախուին

Ets. K. Bakerdjian, 35 rue de Trévise — 75009 Paris

Մուտք 25 ֆրանք Ուսանողներու 15 ֆրանք

ՊԱՏԱՐԱԳ

ԿԱՐՏԱՆԻ ՄԷՋ Ս. Յարութեան – Զատիկ – տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ տեղւոյս հոգեւոր հովիւ՝ Գարեգին վրդ. Պէքճեան: Պատարագը կը կատարուի 7 Ապրիլ կարտանի Ֆրանսական եկեղեցւոյ մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ.Բ.Ը.Մ. Կարտանի մասնաճիւղին եւ օժանդակութեամբ Ս. Աստուածամօր Ֆրէզի. Ֆրէզի Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ կրօն. Ընկերակցութեան:

Երգեցողութիւնները կը կատարուին Ս. Կարապետ եկեղեցւոյ զպրաց դասուն կողմէ:

Ս Պատարագը կը սկսի ժամը 9·30ին:

Ս. Պատարագին յաջորդող օրերուն կը կատարուի նաեւ տունօրհնէք եւ գերեզմանօրհնէք հոգեւոր հովիւին կողմէ:

ԷՔՍ–ԱՆ ՓՐՈՎԱՆՍԻ ՄԷՋ Ս. Յարութեան – Զատիկ – տօնին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ կը մատուցանէ տեղւոյս հոգեւոր հովիւ Գարեգին վրդ. Պէքճեան: Ս. Պատարագը տեղի կ'ունենայ 6 Ապրիլ ՍԷՆԹ–ՔԱԹԲԻՆ տը Սիէննն, 20 ռիւ Մինիէ, Էքս–Ան–Փրովանս:

Պատարագը կը սկսի ժամը 10ին:

Հ. Յ. Դ.

ԻՍԻ.— Հ. Յ. Դ. Զաւարեան կոմիտէի ժողովը այս Հինդշաբթի, Ապրիլ 3, ժամը 20·30ին Իսիի մշակոյթի տունը: Կարեւոր օրակարգ: Պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՓԱՐԻԶ.— Հ. Յ. Դ. Սողոմոն Թէհլիրեան խումբի ժողովը Ուրբաթ (Ապրիլ 4) ժամը 21ին Հայ Մշակոյթի Տունը:

ԼԻՈՆ.— Հ. Յ. Դ. Վարանդեան կոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Լիոնի եւ Սէն Մօրիսի Վրացեան խումբի ընկերները Ուրբաթ, Ապրիլ 4, երեկոյեան ժամը ճիշդ 8·30ին, սովորական հաւաքատեղին: Կարեւոր օրակարգ: Ընկերներու ներկայութիւնը պարտաւորիչ է:

ՎԻԷՆ.— Հ. Յ. Դ. Վան կոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 20·30ին Իփէկեան ակումբը: Շատ կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Հ. Յ. Դ. Շրջ. կոմիտէն ժողովի կը հրաւիրէ ընկերները Շաբաթ, Ապրիլ 5, ժամը 21ին Ահարոնեան ակումբը: Ներկայ կ'ըլլայ կեդր. կոմիտէի ներկայացուցիչը:

ԻԶՄԻՐԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆՆԵՐՈՒ
ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ
ԸՆՏԱՆԵԿԱՆ ՇՔԵՂ ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
GRAND HOTEL DU PAVILLON
36, Rue de l'Echiquier — Paris (10e)
Կիրակի, Ապրիլ 6 ժամը 17–24
Մասնակցութեամբ ՊԵՏԻԿԻ նուագախումբին
Գեղարուեստական բաժին
Մուտք եւ ճաշ 60 ֆրանք
Տեղերը նախապէս ապահովելու համար հեռաձայնել Տիկիններ Ա. Թորոսեանի 793–53–71, Ա. Մարտիկեանի 033–34–77 եւ Պարոն Վ. Ալանեանի 357–42–71

chez Harout
au restaurant ARMENIA
on cuisine à l'Arménienne
22, RUE MOUFFETARD — PARIS (5e)
Tél. : 899-16-32
Ouvert tous les jours
Réservation de 10 à 17 h., Dimanche de 10 à 12 h., sauf Lundi

NANE CARZOU
le voyage en Arménie
(Ed. Flammarion)
postface de J.-M. CARZOU

Savez-vous que vous trouverez à :
AIR FRANCE
AGENCE DES INVALIDES
2, Rue Esnault-Pelterie — 75007 Paris — Métro : Invalides
Téléphone : 551-96-20 — Poste 6-46-55
le meilleur accueil auprès de :
ANAHID BOYADJIAN
pour vos voyages d'affaires
et de tourisme - individuels ou groupes
Ձեր ճամբորդութիւններուն համար, գործի, զբօսաշրջիկութեան, ուխտատեղիներ եւ հաւաքական,
մի՛ վարանիք
դիմեցէք վերոյիշեալ հասցէին, ուր
ԱՆԱՀԻՏ ՊՕՅԱՃԵԱՆ
լաւագոյն ընդունելութիւն կը վերապահէ ձեզի